ספר דקדוק שחבר החכם

השלם הפילוסוף האלהי המפורסם ברבנים זה כמה שנים יושב על כסא
ההוראות למופת ולאות כמהר"ר אברהם דבלמש יצ"ו אשר בו כלל כל
שנוני וענפי וגופי מלאכת הדקדוק במעט הכמו' ורב האיכות
בסדר ובשלמות' אים על ידו לרגליהם · מכל אשר היו לפנינו
במלאכה הזאת כי הראשונים אספו בחפניהם הרבה ·
ועלה הרבה' מי הוסיף ומי גרע' תמידין שלא כסדרן
ומוספין שלא כהלכתן' והחכם יצ"ו השקיף בעיונו
ובשכלו הנמרץ וחבר זה הספ' הנותן אמרי
שפר ופתח בו ח' שערי' אשר כמעט תבני
עמנו היו סגורים כי המפתחות היו
אבודים ולהכנס בו אינם יכולים
ונשארת סוגרת ומסוגרת א
אשת נעורים. לכן בשדה
צעקה הנערה ואין
מושיע לה עד שקם
מארי דחקלא
הוא השדה
אשר
קנה אברם בשכלו הדק
והרם · ולכן קרא שמו מקנה אברם :

נאם עבד אלהא חייא אברהם הקטן בן קדוש אל אדוני אבי הר״ מאיר דב״למש בן הזקן תורה וגדולה במקום אחד כמה״ר אברהם בן מי שמת ותלמודו בידו ינוק וחכים הר״ משה בן הזקן ויושב בישיבה ההר״ מאיר בכר״ חזקיה מכיף דבלמש:

אחרי אשר יצא דבר מלכות מלפני ה׳ להחריד לבי ונבהלו רעיוני ופרצו פרץ על פני פרץ צרותי ויגוני והשאירני ערום ושולל׳ ברמי הענני מגולל׳ והיתה לי נפשי לשלל · בני ינאוני ואינם וערבה כל שמחה׳ והאנחה היתה לי לאהוחה׳ כי נשתי ידיו הזמן אותי דחה׳ שמתי מגמת פני לגלות ברחם גולים׳ כדרך הנאנחים האמללים׳ אם אמצא איש מבני ישרא׳ או מן הערל׳ אשר ידבנו לבו לדרוש ולתור בחכמה׳ אשר בו אנפה למפלת חסרוני תקומה׳ ודעתו לקחת מוסר השכל דעת ומזימה׳ ובבאי פה ויניצ״יאה עדת סריס וקצינים׳ פקחתי עיני על בני עמינו ואבינה בבנים׳ אשר כדקות השׂ״ם מתנים׳ משכימים ומעריבים לבית המדרש׳ ולא מצאתי עגל אשר בעגלתי לחרוש יחרש׳ כי אין מבקש דבר חכמה אשר לא פורש׳ ואשר פי השׂ״ם יקבנו׳ לבד כל איש לבו ידבנו׳ להרבות הון לו ימלא כיסו הוא יקימנו׳ אז אמרתי אני בלבי׳ ובתוכי אשים ארבי׳ לקחת תליי וקשתי וחרבי׳ ואחשבה בקרבי׳ הנה אזל הכסף מכלינו׳ הבה נתחכמ׳ במועצות דעתינו׳ איך נמצא משים כספנו באמתחותינו:

ואחרי ראי ראיתי בני עליה׳ להרבות זהב למו פקו פליליה׳ אז אמרתי עת לעשות לחבק חק נכריה· לעבוד עבוד״ה ז״רה׳ אנסה נא אך הפעם אולי אוכל כפר״ה קוני יומי לשים חשכה לאורה׳ והנה יצא לקראתי דניאל בומב״רגני איש חמודות׳ אשר בשכבר עבר דובר בו נכבדות׳ ועתה עיני ראו על כל הנשמע עשר ידות׳ הוא איש נוכרי ואת אלוהיו הוא ירא׳ ובשם ישראל לא יקרא׳ ומרוה גם הוא יורה׳ לרוות נמהים׳ הבאים לדרוש אלהים׳ יושב נגוהים׳ לא עמדו רגלי אבותיו תחת הר סיני׳ אך אליו שמתי כל מעיני׳ כי הוא מן המזלים זהב מכים לעשות לה׳ ממונו הוציא לחוק תוכינת׳ לכתוב בדפוס מקרא ומשנה והלכות׳ על כל המחוקקים ירכות׳ אף הוא למד ספר ולשון יהודית׳ ועשה לו מהם עטרות׳ ומעשיו כזוהר הרקיע מזהירות׳ לפקוח עינים עורות׳ ובראותו אותי מתאמץ לשכון מרומיו׳ פתח לי גנ׳זי ברומיו׳ והזיל בשמיו וארובות שמיו׳ לאחוז בסנסיניו ולאכל פרי עדניו׳ והעמידני על עניניו׳ ובקש ממני לחבר ספר׳ נותן אמרי שפר׳ ריחו נודף כאשכל הכופר׳ מאסף לכל מחנות לשון בני עבר׳ לסדר המלאכה לתת שבר׳ לכל מבקש לשבר שבר׳ בר לשון כתבי הקדש׳ ויחנך עצמו ונעוריו כנשר יחדש׳ בימים מועטי׳ עשור או חדש׳ ואני העב״ב נבזה נפוץ מיראתי עלי ועל בני עמי פן נפוץ׳ בראותי כי אין יודע משל ומליצה׳ בדרכי המלאכה והמועצה׳ כי אם בדרך עקש ופתלתול נפשו של אדם קצה׳ כי כל אשר קדמונו מהומה רבה ממונו׳ כי הסיבונו אחרנית סבונו גם סבבונו׳ דרך המד״בר לבלי חק׳ עת לשחק׳ ועת לרחוק׳ ולסתום פי המדברים׳ יען דבריהם מפוזרים מהם הלוכו עקלקלות לא סדרים׳ ומהם מנעו הטוב מלשון העברי׳ מהם אשר בזכרם

בספריהם

בספריהם · נטית הפעלים בבניניהם · וחלוקת השמות ומלות הטעם למיניהם ·
שמו ידם בפיהם · ולא הודיעו אותם בשימושיהם · ולא נתנו דרך לחבר המאמרים
ולשום שכל בטעמיהם · עד שכמעט נשתכחה תורת דקדוק הלשון בישראל ·
ואין איש [illegible] אל מלאכת חסרונו יואל · להיות ללשון הקדש גואל · וכל גויי הארצות
אשר גלינו שם · חושבים עלינו אשם · כי אין איש לעבד עבודת הקדש ולא תשם ·
לכן נערתי חצני אני הגבר ראה עני · ונשאתי לאלהי עיני · להיו"ת אהי אבי בעזרי ·
להיות עז כנמר וגבור כארי · להפיק רצון דניאל בעבודת יוצרי · ואחפש כל אשר
בזאת המלאכה דרש · ואשר מאבותיו ירש · ואשר בכח ידי לבי מתוך דבריהם
פירש · ואלקט ניניו ופרחיו · סיפורי ספירי פניניו · ובדולחיו · ממגד תבואות
שמשו וגרש ירחיו · ושכיות חמדותיו · ולהוסיף לדבר עוד מאדותיו · על כל דבר
גדול וקטון על פי מדותיו · ושאלותיו ותשובותיו · מאמר מקיים או סותר · קושיות
והויות לתרץ והעתר · עד לכל המלאכה תהי דים לעשות אותה והותר · ולא יצטרך
כל הבא ללמוד לשונינו · ללכת מגשם לבא אלינו · פן ינכרו צרינו · ויאמרו ידינו
רמה · לתת לפתאים ערמה · ובני ישראל לא ידעו מה · כי בספרינו זה ידעו כל עמי
הארץ · אוכלי בשר החזיר השרץ · כי בנו דבר שוכן בשמי ערץ · ובלשונינו נגביר
כי היא גברת הלשונות · ועת חברותיה עמה נרונות · היא אשה בבתוליה והן
מפרכשות זונות · המנאפות תחת בעליהן היא הקודמת במעלה ובזמן להן ·
והמה המאוחרות המקושרות בידי עושיהן · לשון עבר היא הטובה בעיני אדוניה ·
יוצר שמים וארץ ואדם לשבת עליה · ונתן לו לדבר בה בפרטיה · וכלליה · היא
שפה אחת ודברים אחדים · בה דברו מלאכי אלהים · עולים ויורדים · וכל זרע
ישראל היהודים · בה אמר אדם לאשתו כי מאיש לוקחה זאת · בה שבר מתלעות
עול ועזות · בה בא ה' לנביאיו במחזות · וכאשר רבה רעת האדם כל איש בער ·
ועל ה' חצנו נער · לבנות עיר ומגדל בארץ שנער · נבלה שם שפתם ויפץ ה' אתם ·
ונפלגה הארץ למשפחותם · ללשונותם · ונשאר הלשון הזה לשון קדומים · לבני
עבר כל הימים · ולאברהם דור שמי לו ראש המאמינים והתמימים · וכי ביצחק
נקרא לו זרע בין הבנים · הוא אבינו לא נתערב בין שונים · הולכי מדב"רות לא
שערום ראשונים · ויאהב את ישראל ואת עמו שכא · לכן ארוש בלשון בני שעיר
עונה · ובני ישראל באו בתוך מחנה · אלהים זה · ונמצא בפי כל חוזה · וכל
מזה בן מזה · מדבר לשון עברי לשון למודים · ולו כל לשונות הגוים · כורעים
ומשתחוים ומודים כי בו עבר רוח ה' ועטה עט דורים · כי אין קוץ וקוץ שבה · ולא
אות בקרבה · יתרה וחסרה אשר יקרא האדם במסבה · שכלם מתאימות לראש
אומות שלמות ורמות · בה נכתבו לוחות · בהר חרב · בה כרת ברית את חרב ·
בה דבר אל אבותינו בקול ערב · כי מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדות · באלה
דברי הברית והעדות · אשר נתנו באש יוקדות · ולבן מקנה אברם הספר
הזה קראתיו ובזה השם כניתיו · שמכתיו אף תמכתיו · כי רועי צאן היו אבותינו
בארץ מגוריהם · היא מלאכת מחשבת קנין כספהם · לכל בני שם ועבר בשבתם
באהליהם · לדרוש בחכמה דעת ותבונה · במרעה צאן היו ידיהם אמונה · לכן

קראו לזאת מקנה על הכונה · כי היא היתה לאברהם למקנה · להאיור שמות
ביתו בכל עונה · והנחילה לבנו והחזיק בה בכל אשר פנה ובאשר יו[illegible] יחנה לכן
אחרי אשר יומי לערב נטתה · ונסעתי מן העדנה אל הזקנה · וה[illegible] זור נודדת
מן [illegible]ה · ועיני ולבי יום ליום פונים · לקנות זהב ורב פנינים · ו[illegible] שונים ·
והזמן חטף ממני פניניו · ובנזי ברומיו · ותרשישיו ויהלומיו ו[illegible] ולשמיו רקחיו
וסמיו · לבד ראה זה היה חלקי מכל עמלי ומאדי · מילי דחכמתא איכון היו הדרי ·
והודי · אשר הוספתי על אשר היו לפני בעודי · זאת נחמתי מכל בנזי הזמן וחדרי
משכיותיו · כי לא נשאר זולת זה דבר לא הריק באוצרותיו בפגעו בי לבד אשר לא
יוכל בם הזמן ותולדותיו · ולכן על אפו ועל חמתו · יען כי הפיל עלי חרדתו · שבט
נדקה כשרין ובחרב הבא לקראתו · וכי אני מאהי כסף ואהי זהב חינוני · ועזבתי
את ביתי סלה כרצוני · כי קדמוני ימי עני · ולוקח ממני מחמד עיני · אשר אהבתי
פרי בטני · ועל מות לבן הרבה יגוני · ונתנני שומם כמתי עולם · אשר ברשת זו
נלכדה רגלם : מעיר מתים ינאקו בלי נשמע קולם : והנה אנכי הולך ערירי ולא
יאיר עוד נרי · כי אין לי מנחם מאור המאירי ונשארתי משני בני נבלי חובל אני ·
הם מחמל נפשי מאירת עיני · החשתי מטוב היות אב המוני · על כן לא קראתי שמי
אברהם כי אם אברם : אחרי עוני · גרם · לקחת בני אשר הוסר ואשר הורס · אולי
יחנן אל אלהי הרוחות · לשמוע קולות ואנחות · ולהמציא ישועות והרוחות · לי ענני
כי אעטף ולפניו אשפוך שיחות לנחמני להחייני ולהקימני · ומעפר דלותי ירימני ·
וביוצאי חלצי ישוב ינחמני · וזאת תהיה משכורתי · מאת כל איש עתי · אשר יהגה
בספרי זה אשר כתבתי · שיתפלל בעדי אל ה' ולהתחנן לו · לקרא בשם ה' ברב
גדלו · להשאיר לי עוד ברכה בקהלו · אולי יכמרו רחמיו בעוד בחיים חייתי ·
בטרם אמות בסוף קץ שיבתי · להקים לי זרע לבנות ביתי · ויקרא שמי אברהם
כבראשונה · ואחרי בלותי תהיה לי עדנה · בזרע יעבדנו בדעת והתבונה · אשר
נתן לבני אל לברם · תחת אשר עבדתי אבירם · בנשאי טורח משא מקנה אבר"ם ·

וחלקנו הספר הזה לשמנה שערים לשון הקדש וחלוקתו אל

השער הראשון בגדר חלקיו הראשונים ·

השער השני במספר האותיו' ושמותיהן וצורתן במכת' ומוצאן במבטא · וחלוקתן ביחס אל עצמן ואל התיבות המורכבות מהן :

השער השלישי נפרש בו מספר הנקודו' ושמותיהן וצורתן במכת' ומוצאן במבטא וחלוקתן ביחס אל עצמן ואל המורכבים מהן :

השער הרביעי בחלוקת הלשון העברית אל חלקיה הראשונים וערך קצתם לקצת וברירת חלקה הראשון שהוא השם וביאר השמו' לכל מיניהם וחלוקותיו העצמיות והמקריות

השער החמשי בו נבאר הפעל בכל תנאיו וחלקיו ומשיגיו כפי מה שישפוט דקדוק הלשון העברית :

השער הששי הוא שער מלות הטעם :

השער השביעי שער ההרכבה והשמוש :

השער השמיני הוא שער אין ערך המבטא והטעמים · שבח למנצח על השמינית :

השער הראשון בגדר דקדוק לשון הקדש וחלוקתו אל חלקיו הראשונים דרך כלל:

דקדוק לשון הקדש הוא ידיעת המכתב והמבטא לפי מה שיאות להורות על הענינים כפי הסכמת מניח לשון הקדש· ואמרי ידיעת המכתב והמבטא הוא מקום הסוג כי דקדוק כל לשון הוא ידיעת המכתב והמבטא לא דקדוק לשון הקדש לבד· ואמרי לפי מה שיאות להורות על הענינים הוא מקום ההבדל הראשון הכולל לשון הקדש ומקצת דקדוקי שאר הלשונות כי יש כח בפשוטי לשון הקדש רצוני לומר באותיות ובגזרים וההברות המורכבות מהן נאות לטבע מה שתורה התיבה המורכבת מהן כמו שביארו חכמי הקבלה אף כי אפלטון העיד כזה על מקצת הלשון היוני בספר קראטילוס שחבר על הנחת השמות הישרה ואולם מה שאמרנו כפי הסכמת מניח לשון הקדש הוא ההבדל המיחד הלשון העברי משאר הלשונות כי בהיות מניח הלשון העברי הבורא יתברך שמו הסכמת הנחתו היא נאותה לטבעי הדברים כלם כי לפי טבעם הסכים לכנותם ולקראתם כמו שכתוב בבראשית סימן ב׳ לפי הרזמיים ויצר יי אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו האדם וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו: הא לך הסכמת יוצר כל עם האדם בהנחת הלשון העברי ואם יאמר אומר מנין לנו שזהו הלשון העברי נשיב ונאמר כמו שלמדונו רבותינו שכיון שמצינו שהאדם הניח שם לאשה נגזר מאיש כמו שכתוב שם סימן ב׳ גם כן לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת ולא נמצא לשון אשר בו יתכן זה זולת הלשון העברי לכן נאמין כי זהו הלשון שבו הסכים הבורא עם האדם· ולכן נקרא לשון הקדש רוצה לומר הקדש הידוע שהוא היוצר הנבדל ומקודש על כל קדושים ולכן לו לבדו יאות יותר יחס הקדש סתם מכל קדוש:

והנה תחלק מלאכת הדקדוק לפי זה הגדר ראשונה לשני חלקים אל הפשוטים במכתב ובמבטא ואל המורכבים והפשוטים הראשונים הם האותיות והנקודות המרכיבות את גזרי

החברות אשר מהם תורכבנה התיבות והמאמרים המורכבים מהן ׃
ולכן ראשונה נזכר מספר האותיות ושמותיהן וצורתן במכתב
ומוצאן במבטא וחלוקתן ביחס אל התיבות המורכבות מהן ׃
ושנית נזכור מספר הנקודות ושמותיהן וצורתן במכתב ומוצאן
במבטא וחלוקתן ביחם אל התיבות המורכבות מהן ׃
ואחרי כן נדבר על המורכבים שהן התיבות והמאמרים המורכבים
מהן כי נדבר על שלשת מיני התיבות על השם והפועל
ומלת הטעם ׃ ונדבר אחרי כן בעזרת האל על ההרכבה
והשמוש והטעמים שהם משיגי המאמרים לבדם ׃

השער השני במספר האותיות ושמותיהן וצורתן במכתב
ומוצאן במבטא וחלוקתן בערך אל עצמן ואל
התיבות המורכבות מהן ׃ **אותיות** הלשון
העברי הן שבע ועשרים עשרים ושתים מהן פשוטות
בלתי מסכימות ביניהן במכתב ולא במבטא וחמש מהן כפולות ס
מסכימות עם חמש מהשתים ועשרים במבטא אף כי אינן מסכימות
במכתב ׃ **ושמותיהן** הם אלה אלף בית גימל דלת הא
ואו זין חית טית יוד כף כפופה כף פשוטה
למר מם פתוחה מם סתומה נון כפופה נון פשוטה סמך עין
פא כפופה פא פשוטה צדי כפופה צדי פשוטה קוף ריש שין תו ׃
הכפולות מהן שאמרנו הן כף מם נון פא צדי שנכפלו במבטא
כמו שנראה ממה שאמרנו ׃ **ואולם צורת** האותיות היא זאת
אשר נכתוב כי יש לדעת שמכתב האותיות אצל
העברים הוא על פנים שונים לפי חלוף המדינות אך אמנם המשותף
לכל הוא צורת האותיות שקוראים אשורית שהיא מיושרת ב
באותיותיה ויצאת עמנו מאשור ׃ ולכן נדבר בה בפרט וראשונה
ונאמר כי בזאת הכתיבה שהיא הכתיבה שבה נכתבה התורה והיא
כתיבת הקדש באמת ׃ **צורת האלף** היא זאת **א**
שהנקודה העליונה כמין יוד ופניה
באמצע הגג כלפי מעלה וגגה עקום למטה כלפי מעלה ורגלה ר
רחוקה

רחוקה מן הגג כעובי קולמוס ותדבק הרגל במצח הגג · וכן היוד שהיא למעלה ׃

ב בית צריך שיהיה לה תג למעלה לצד שמאל בפניה ועקב למטה כדי שלא תראה ככף ׃ והעוקץ מראה את האלף שהיא ראשונה ׃

ג גימל יש לעשות ראשה עב ולמטה דק מאד וארוך יותר למטה מן הרגל השמאלית והרגל נוטה למטה כדי שיוכל לכתוב אות אחרת אצלה שלא תגע ברגל ׃

ד דלת יש לכתוב ראש הדלת ארוכה שלא תדמה לזין והרגל עבה לצד הגוף ולא יעשה ארוכה שלא תדמה לכף פשוטה ויעשה לה עוקץ מאחריה ׃

ה הא יכתוב הגוף כמו דלת ממש ובראשה השמאלי תג ובימינה עוקץ והרגל השמאלית שלה לא תגע בגגה שלא תראה כחית ׃

ו וו יעשה לה כמין יוד מלמעלה ופני חטרה שוים למעלה ולמטה ולא קצר שלא תדמה ליוד וארוך ודק שלא תדמה לזין ׃

ז זין ראשה עב משני צדדים והגוף יורד באמצע קצר ולא ארוך שלא תדמה לנון פשוטה ויש לה שני תגין משני ראשיה ׃

ח חית יעשה חטוטרא לגגה של חית לפי רבינו תם אבל לפי רבי שלמה יעשה גגה ישרה ועל גגה תג זקוף לצד שמאל כזה ׃ ח ודעת רבינו תם הוא העקר כי כן כתוב באלפא ביתא של רבי עקיבא אבל הוא ז״ל לצאת ידי שניהם אמר שיש לעשות שני זינין עם חטוטרת וגם מקל זקוף לצד שמאל כזה ׃ ח

ט טית יעשה ראשה עב וחוטרא כפוף למטה ויעמיק ראשה כלפי מטה בפנים אבל לא יגע הראש למטה בקרקע ה הטית כלל ויעשה לצד שמאל כמין זין ויחבר אותה לצד מטה כדרך שיעשנה למטה עגולה ולא יעמיק הראש יותר מדאי שלא תראה כמו פא וזין מחוברות ׃

י יוד יש לה תג למעלה וקוץ למטה וראשה כפוף ורגלה קצרה ועקומה לצד שמאל שלא תדמה לוו ׃

כ כף כפופה יכתוב אותה מאחריה עגולה מאד שלא תדמה ל לבית · ויתכוין שיעשה שעור גגה העליון והתחתון ועקומה של צד ימין שוין עד שאם תתפשט היה אורכה כפל גגה · והטעם כי כף

כפופה וכף פשוטה דבר אחד הן אלא שנתחלפו צורותיהן בכפיפתן ופשיטותן לבד ׃

ך כף פשוטה עגולה בגגה כמו ריש ויאריך רגלה כשיעור כפל גגה עד שאלו יכפוף אותה תהיה כף כפופה כי שתיהן אחת הן ׃

ל למד יכתוב הצואר בפשיטות והראש עב כמין וו ארוכה וזנבה עב ולא דק ושני תגין בראשה וגופה כמין ריש עקומה ברגלה למטה לצד פנים כי אין לה זוית וגופה בינוני בין ריש וכף כפופה וכלל אומר לך כי אותיות ברה חם פף ת יש להם זוית ואותיות טוכך לסקר אין להם זוית ׃

מ מם פתוחה יעשה אותה פתוחה למטה והיוד אצלה ידביק היטב לראש וגג ראשה יהיה קצר וגג מושבה ארוך והיא כמין כף כפופה שגגה העליון קצר וו מחוברת אליה אלא שהמם בעלת זוית והכף אין לה זוית כמו שאמרנו ׃

ם מם סתומה למם ארבע זויות והוו מרובקת בגגה העליון והתחתון ׃

היא גם כן כמו כף וו מחוברות אלא שיש

נ נון כפופה ומושבה ארוך יהיה ראשה עב כמין יוד וצוארה גם כן עב פעמים גם שלש מראשה וכנה עגול שלא תראה גימל ׃

ן נון פשוטה תדמה לזין וצריך להאריך כל כך שאם תכפול אותה תהיה נון כפופה ׃ יכתוב ראשה עב וצוארה עב וירכה ארוך שלא

ס סמך יכתוב אותה למעלה ארוכה ולמטה קצרה ועגולה מאד בעקמימות שלא תראה בה זוית להפריש בינה ובין מם סתומה ׃

ע עין יכתוב ראש העין הימני כראש ואו והרגל נוטה בעמירה בכדי שיוכל לכתוב אות אחרת אצלה שלא תגע בה ויעשה הזין שהוא בראשה השמאלי כמו זין ממש ולא תגע ראש הזין אל ראשה הימני אבל תגע זנב הזין בקרקע העין למטה ׃

פ פא כפופה לפי רוב הדעות היא כמין כף כפופה וואו מהופכת שראש הוו בתוך הפא ואינה נוגעת אלא במצח הפא למעלה לצד שמאל ולא למעלה בגג ולא למטה בקרקע ׃ אמנם הרוקח כתב בשם החסיד שצריך להיות הפא מרובעת כמו הבית ולא עגולה כמו הכף כזה פ ׃

ף פא פשוטה יש לכתבה עגולה כמו

ריש

ריש וראשה הפנימי פונה לצד פנים ולא לחוץ ׃ ולפי קבלת החסיד
היא מרובעת כמו דלת כזה ׃ ף וצריך שתהיה רגלה ארוכה
עד שאם תכפלנה תהיה פא כפופה ׃ צ צדי כפופה
יעשה היוד שבה לצד ימין שבצד פניה נוטה כלפי מעלה
ומושב הצדי ארוכה כמו הנון וזנב היוד ימשוך בצוארה ומושב ה
הצדי ימשוך למטה לחוץ לצד ימין וכן ידביק היוד לצוארה ולא
לקרקעיתה כדי שלא תדמה לעין כזה ע ׃ ץ צדי
פשוטה דינה כדין הכפופה אלא שהיא פשוטה
וצריך שידביק היוד בצוארה היטב שלא תדמה ליוד מחוברת לנון
פשוטה ויאריך רגל הצדי עד שאם תכפלנה תהיה ראויה לצדי כפופה
ק קוף יכתוב גגה ארוך והזנב לצד פנים מעוקם והרגל השמאלית
תהיה ארוכה שלא תדמה להא ותג בגגה לצד שמאל ויעקם
מעט זנבו לצד ימין ׃ ר ריש יכתבנה עגולה שלא תדמה לדלת
וראשה ארוך שלא תדמה לזין וירכה קצרה שלא תדמה
לכף פשוטה ׃ ש שין לפי דעת רבי אברהם בעל תפילין ראשה
האמצעי צריך להיות כמו זין ולא כמו יוד ורבינו שמחה
ובעל ספר המצות הגדול והרוקח כתבו שצריך להיות כמו יוד ׃ והא
לך צורת שתיהן ש ש ׃ ת תו יכתוב נופה כמו ריש
וירך הימין קצרה שלא תדמה לכף פשוטה
והרגל השמאלית מדובקת היטב למעלה ועקמימות הרגל לצד חוץ
ולא לצד פנים שלא תדמה לפא פשוטה ׃ והרוקח כתב שיש לכתוב
התו כמו שתי דלתות זו בתוך זו כזה ת ׃ ורבי שמעון בן
יוחי כתב שצריך להיות כמין ריש ובתוכה נון כפופה
שהיא רמז נר אלהים וזה בספר שבעים פנים לתורה שחבר על מלת
בראשית ׃

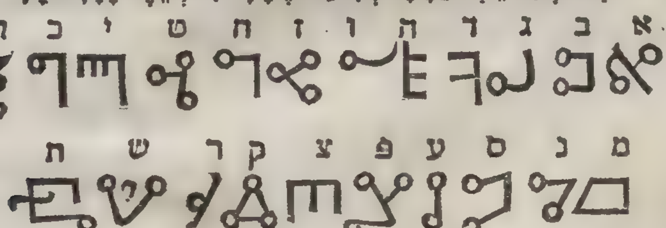
עד כאן כתבנו צורת האותיות בגופן אך אמנם יש לדעת
כי מלבד גוף האותיות וקוציהן ותגיהן כמו ש
שכתבנו למעלה יש עוד דברים מיוחדים למקצת האותיות שהם כמו
תגין גדולים מהנזכרים ובהם דעות מתחלפות כי יש אומרים שהזינין

אינן אלא באותיות פרשת שמע הכתובה באלה הדברים סימן ו
ואחרים אומרים שזה הוא בכל המקומות אף כי באלה מצוה ממצות
יי ובשאר המקומות רשות וזהו יותר נכון · ואלה הן על אותיות
שעטנז גץ שלש זיינין על כל אות ואות ושלש על מם סתומה ועל אות
הא מלבד השני תגין שכתבנו למעלה חמש זיינין ובאות קוף במקצת
המקומות שתים ובמקצת המקומות שלש זיינין מלבד התג שכתבנו
ועל טיתין של טטפות יש אומרים שלא די בהן שלש אבל צריכות
ארבע זיינין ׃ וזה הוא תשלום כל האותיות לעשותן תמימות למיניהן ׃

עד כאן כתבנו צורת האותיות בכתב אשורי לפי האמת אך אמנם אחרי זאת תמצא שהסופרים ליפות כתבם החליפו צורותיהן לאומותם ללשונותם חלוף אין ראוי לחוש עליו אבל אחרי כן בשאר כתיבות ההמון נפל חלוף רב באותיות ולא נשמרה הכתיבה האשורית כי אם במקרא ולאהבת הקצור לא אכתוב פה פרטיהן אבל אכתוב אחת מהן שהיא יותר מורגלת להמון ואתה תבין פרטיהן ממה שכתבנו למעלה באשורית והיא לך דמיונה ׃

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ך ל מם נן ס ע פף צץ ק ר ש ת

זהו כתב עבר הנהר כפי מה שמצאתי בספר ישן נושן ׃

ובזה נשים קנצי למלין בצורת האותיות שנדרנו לפרש בשער הזה ישתבח העוזר אמן ׃

ואולם מוצאם במבטא הנה יתחלק לפי כלי המבטא שהוא הלשון בהברתה במקומות שיבטא ה האדם בהם מן הפה כשיבטא בהן והנה כפי בעל

מוצא האותיות

ספר יצירה אשר אחריו נמשכו כל המדקדקים הם חמשה הגרון והחיך והלשון עצמה והשנים והשפתים והדין עמהם כי בכל אלה יבטא האדם בלשונו בעת הדבור לא שיתנועעו אלה האיברים כולם בעת הדבור שזה נמנע לחיך ולא גם כן שלא יוכל האדם לבטא באלה האותיות כשיעדר האבר המיוחד לבטא בו שהרי ראיתי אני אדם שנפלו כל שניו והיה מבטא בכל אותיות השנים כי היה מתקן לשונו לבטא בחנכים כמו שהיה מבטא בשנים בעת היותם ׃

ולכן טעו בעל האפוד והחכם רבי משה בן חבב בספרו בדקדוק שקראו פרח שושן שנגרר אחר האפדי באמרו שאין אותיות לחיך יען לא יתנועע הלחי העליון ושהריש מאותיות הלשון יען שמי שאין לו לשון לא יבטא בה ומי שאין לו שנים יוכל לבטא בה ׃

והטעם כי בכל האותיות הלשון תבטא בם בחבוט חלקית או האויר אשר תרחה בתנועתה באברים הנזכרים או במה שנמצא במקומם ולכן מפני שהלשון תחבט בחיך במוצא אותיות החיך נקראו אותיות החיך וכן מפני שתרחה האויר אל השנים במוצא אותיותיהם נקראו אותיות השנים ואם מי שאין לו שנים יבטא בם הוא מפני שהחנכים ישמשו במקום השנים ולכן נמצא התנוקות אשר אין שנים להם כשירצו להוציא ריש דגושה מפיהם יוציאו למד יען לא ידעו לתקן לשונם כל כך לבטא בה בחנכים ולכן לא נחוש לדברי אלו החדשים מקרוב באו ונאמר עם קדמונינו כי כל האותיות למוצאיהם יחלקו לחמשה כלים הנזכרים ׃ כי אחהע אותיות הגרון ואותיות גיכק אותיות החיך ואותיות הלשון אשר יתחבט האויר בהוצאתם בלשון עצמה הן דטלנת ׃ ואותיות השנים זסשרץ ׃ ואותיות השפתים בומף ׃ ופרטי דרכי מוצאם בכליהם הם אלה כי כשהאדם יפתח פיו ולא יניע גוף הלשון אלא סוף שרשה סמוך לחלל הגוף אז יוציא א שהוא מוצא האלף ואם יניע שרש הלשון באחת מטבעות הגרגרת למטה מן השפוי כובע וסמוך לו אז יוציא ה שהוא מוצא ההא ואם יניע הלשון בשפוי

כבע עצמו אז יוציא ח שהוא מוצא החית ׃ ואם יניע שרש הלשון בבית הבליעה אז יוציא ע שהיא תנועת העין ׃ הרי בכל אלה האותיות יבטא האדם בשרש לשונו כשיניענה כחלקי הגרון לדחות בה האויר המתנועע במבטא · ולכן נקראו אותיות הגרון ומצד זה יראה טעות החביב שחשב שמוצא ההא יותר קל ממוצא האלף והדבר בהפך ׃ ודרך מוצא אותיות החיך הוא זה · כי כשתתנועע הלשון בסוף החיך לצד פנים אז יוציא ג שהוא מוצא הגימל ׃ ואם תתנועע יותר לחוץ קרוב לאמצע החיך אז יוציא י שהוא מוצא היוד ׃ ואם תתנועע באמצע החיך אז יוציא כ שהוא מוצא הכף ׃ ואם תתנועע מאמצע החיך ולחוץ אז יוציא ק שהוא מוצא הקוף ׃ ומפני שכל הארבע אותיות האלה תקבלנה הרפיון והרגש כשהתנועה חלושה ומעט לפנים מן המקום הראוי היא רפה וכשהיא חזקה ובמקומה אז יבטא בה האדם ברגש כאשר יוכיח הנסיון ׃ ואמנם באותיות הלשון צריך להכפיל הלשון בחיך סמוך לחנכים כדי שהאויר יתחבט תוך הכפל ההוא ועל זה כשיגע בהכפל ראש הלשון בחיך סמוך לחנכים אז יוציא ל שהוא מוצא הלמד ׃ וכשיגע באבר ההוא בעצמו לחוץ מעט ויותר בחזקה אז יוציא נ שהוא מוצא הנון ׃ ואם בראש החנכים סמוך לחיך אז יוציא ד שהוא מוצא הדלת ׃ ואם באמצע החנכים אז יוציא ט שהוא מוצא הטית ׃ ואם יגע בסוף החנכים סמוך לשרש השנים אז יוציא ת שהוא מוצא התו ׃

ואם בעת נגיעת ראש הלשון בחיך או בתנועתה יתנועע האויר וידחה לבין השנים אז יבטא האדם באותיות השנים שהן זסשרץ על זה הדרך · שאם בהכפל הלשון יגע ראש הלשון בסוף החיך סמוך לחנכים וידחה האויר בין השנים לחוץ אז יוציא ר שהוא מוצא הריש · ואם יגע בחנכים אז יוציא בראשם סמוך לחיך ש שהוא מוצא השין ׃ ואם יוציא האויר בחנכים אז הוא ס שהוא מוצא הסמך · ואם יוציא בסוף החנכים אז יוציא ז שהוא מוצא הזין · ואם בסוף החנכים עם העזר ראש השנים אז יוציא צ שהוא מוצא

ד׳ צדי׃ ורכן גם כן באותיות השפתים תתנועענה השפתים
ר׳ התחבט בם ולדחות האויר לחבטו בלשון על זה הדרך׃
בחלק הפנימי מהשפתים יוציא פ ובקרוב אליו ב ובאמצעי מ
ובחצון ו׃ נמצא סדר אותיות השפתים למוצאיהן פבמו׳ ולכן כיון
ששתי השפתים מתחבטות בדחית האויר נקראו אותיות השפתים
לא אותיות השפה כמחשבת האפד והחביב׃ ובזה תבחין
מוצא כל האותיות אשר יבטא בם האדם בלשונו בה בעצמה
או באברים הסמוכים אליה כמו שאמרנו מה שלא הרגיש בו אחד
מן המדקדקים דרך פרט׳ ולזה נשתבשו מקצתם בהבנת מאמר
ספר יצירה באברי האותיות׃ וזה יספיק לעת עתה במוצא
האותיות שנדרנו לפרש׳ וכל מה שאמרנו הוא
לאותיות מצד עצמן מלבד מה שיקרה להן בהרכבה ביחס מקצתן
אל קצתן וביחס אל ההרכבה מהן כמו שנדרנו לדבר בסוף השער
הזה וביחס שמושן בהרכבה וזה בשער השביעי׃

והנה עתה נדבר על חלוקת האותיות בערך קצתן לקצת׃
ובערכן אל ההרכבה כי האותיות מקצתן שרשיות
לבד׳ ומקצתן פעמים שרשיות ופעמים משרתות׳ גם האותיות
המשרתות לפעמים נוספות על שרש התיבה ולפעמים חסרות׳
ולפעמים נחות׳ ויש מהן שהן נעות ואינן נחות לעולם׳ ויש מהאותיות
מומרות האחת בחברתה׳ ויש מתחברות׳ ויש שאינן מתחברות׃
ומעתה נפרש כל חלק וחלק מהחלוקה הזאת׃ ואחר נבאר
החלוקה האחת בערך אל מוצאיהן׳ כי מהן שלא תמיר
מוצאה ומהן שתמיר מוצאה׳ ומהממירות מוצאן מהן שתמירנה
אותו ברגשות ורפיון לבד׳ ומהן שתמירנה אותו במוצא אות אחרת
או קרוב אליו׃ השרשיות לבד הן ג״ט חס״ד קצ״ר זע״ף׃
והמשרתות הן כשת״יל א״ב המו״ן׳ והוא הסימן
שמסר הרא״בע וטוב בעיני כי שמי בקרבו או יהיה ובל״משי א״ת כנ״ת
אשר הדשתי אני כי שם ביתי׃ והנה תדע בנקלה אי אלו
הן שרשיות ואי אלו הן משרתות בסדר האלפא ביתא׳

מהארבעה זוגות הראשונים הראשון שמוש והשני שרש׳ השלשי
שימוש והרביעי שרש׳ כי אב שמוש גד שרש הו שמוש זח שרש׃
הזוג החמשי חציו שרש וחציו שמוש כי ט שרש וי שמוש׃
ואחריהן שני זוגות שמוש כל מן ושני זוגות שרש
סע פץ׳ והשני זוגות האחרונים ה
הראשון שרש והאחרון שמוש׳ כי קר שרש ושת שמוש׳ ויש
מהמשרתות שהן משרתות בראש התיבה לבד וסימנם אל בש ויש
משרתות בראש ובסוף וסימנם תכן היום ומשמשים לכל הכנויים כמו
שיתבאר אחר זה והמשרתות הנוספות הן שבע וסימנם והאמנתי
או מתן יהוא ושתים מהן נוספות לפעמים בראש ובסוף יחד כי
ההא נוספת בראש ובסוף כמו הנחה והתו גם כן נוספת בראש
ובסוף יחד כמו תוספת תפארת תלבושה והנשארות נוספות
לפעמים בראש ולפעמים בסוף ולפעמים באמצע ולא תמצאנה
נוספות בראש ובסוף יחד דמיון האלף בראש אזרוע אשכר ובסוף
לא תמצא נוספת אבל באמצע תמצא כמו האזניחו ומם נוספת
בראש מקטר משמר מספר ובסוף שלשם פתאם והנון בראש נפתוח
ובסוף זכרון פתרון והיוד בראש יצהר ובסוף עריri נכרי ושבי שכני׃
ואולם הוו יש אומרים שהיא נוספת בראש בפעלים לבד ולפי דעתי
אינה נוספת בראש לא בפעלים ולא בשמות כי לא תבא בראש אלא
לצורך אחת מהוראותיה הכתובות בשער הפעלים הבא לפנינו בה׃
אבל בסוף השמות יש לומר שהיא נוספת כמו בנו בעור מעינו מים
שהוא כמו בן בעור מעין מים וכיוצא בהם׳ ואולם הארבע אותיות
המשרתות הנשארות לא נמצאם נוספות לעולם וסימנם׳ בשכל׃
והרמז כי אין ענין נוסף ללא דבר בשכל׳ בחסרון לא תוכל להמנות
הטית לבד אבל כל הנשארות ישיגם החסרון כי לאותיות אהוי ישיגם
החסרון אף בפשוטות שאין כפל להם והבית בשמוש והאחרות
תחסרנה בהיות להן כפל מה משל האלף יתן את שלתך דשמואל
שהיה ראוי שאלתך ומשל הבית ששת ימים כמו בששת ימים בית
צדיק חסן כמו בבית ומשל ההא יואש שרינו יהואש ובינותי בספרים

שדינו

שדינו הבינותי ומשל הוו ראובן שמעון שדינו ראובן ושמעון בוו ת
העטף ומשל היוד עברים יהודים שדינם עבריים יהודיים ׃
והנה משל הנשארות החסרות בכפלם דמיון הגימל חג שדינו
חגג ׃ חגי יהודה חגיך שדינם חגגי חגגיך ומשל הדלת אשא
לבדי כמו לבדדי ׃ אשר לא ימד שדינו ימדד ׃ והזין כמו שארית עמי
יבזום כמו יבזזום ׃ ונבוזה בהם כמו ונבוזזה ומשל החית כמו שחו
גבעות עולם כמו שחחו ׃ והכף וישכו המים ׃ כמו וישככו ׃ ואם מך
מכך גור אריה כגור באריה ׃ והלמד דלותי ולי יהושיע דללותי מטל
השמים כמו מטלל ׃ ומשל המם חמותי ראיתי אור כמו חממותי
אף יחם כמו אף יחמם ׃ ומשל הנון חנני אלהים כמו חננני יחנך
בני כמו יחננך ומשל הסמך במכסת נפשות תכסו כמו במכססת
תכססו ׃ ובעין יש מחלוקת כי יש אומרים שבתיבת תקע נקעה
חסרה עין שדינם תקעע נקעעה ויש אומרים שהחסרה היא יוד
שדינם תיקע ניקעה ׃ ומשל הפא על כל כבוד חפה כמו חפפה
לחף אניות כמו לחפף ודמיון הצדי חצים כמו חצצים חץ כמו חצץ
ומשל הקוף חקה כמו חקקה חק כמו חקק ׃ ומשל הריש ברי כמו בררי
ומשל השין קשו כמו קששו קש כמו קשש ומשל התו פתים כמו
פתתים פת כמו פתתי ׃ ואולם הנחות הן אותיות יהוא
הנודעות בבני נח משל היוד בני יחי שהיוד האחרונה
לא תורגש במבטא וכן הא קנה ואו כנו שמו ואלף וירא ירא שהאלף
אינה נכרת בקריאה ׃ והנשארות כלן הן נעות לעולם ולכן אלה
לבדנה נקראו אותיות הנח אצל המדקדקים ׃
אמנם בהיות כל אות נמצאת לפעמים במקום אות אחרת
ראוי לזכור כל אות עם אי זו משאר האותיות תומר
ולשמר הסדר נכתב אתן על סדר האלפא ביתא ונאמר תחלה כי
האלף תבא תמורת הא כמו אשתוללו שדינו השתוללו כן יתן לידידו
שינא שדינו שינה ולפעמים תבא תמורת וו וזה במכתב או בקריאה
לבד ׃ משל המכתב נאות השלום כמו נוות וראמה כמו ורומה ׃
ובקריאה לבד כל וו שתבא על אותיות בומף קריאתה כמו אלף כמו

וּבָאוּ שֶׁקְּרִיאָתָהּ אוּבָאוּ · וּמָלְאוּ שֶׁקְּרִיאָתָהּ אוּמָלְאוּ וּפָרוּ שֶׁקְּרִיאָתָהּ
אוּפָרוּ · וְכֵן כָּל וָו שֶׁתִּקְדַּם אֶל שְׁוָא נָח כְּמוֹ וּלְקַחְתֶּם וּזְכַרְתֶּם · וְתָבֹא
תְּמוּרַת זַיִן כְּמוֹ בָזְאוּ שֶׁדִּינוֹ בָזְזוּ וְתָבֹא תְּמוּרַת יוֹד כְּגוֹן אַשְׁרוּ כְּמוֹ
יַשְּׁרוּ וְתָבֹא תְּמוּרַת סָמֶךְ כְּמוֹ יִמָּאֲסוּ שֶׁדִּינוֹ יִמָּסְסוּ וּלְפִי דַּעַת רַבִּי יוֹנָה
אֶבֶן גַּנַּח תָּבֹא תְּמוּרַת לָמֶד כְּמוֹ בְּלֹא יוֹמוֹ תִּמָּלֵא בְּאִיּוֹב סִמַּן יוֹ ·
שֶׁהוּא כְּמוֹ תְּמַלֵּל וְתָבֹא תְּמוּרַת עַיִן כְּמוֹ מְתָאֵב אָנֹכִי שֶׁדִּינוֹ מְתַעֵב ·
עִם אֵלֶּה שֶׁבַע אוֹתִיּוֹת לְבַדָּנָה תִּמָּצֵא הָאָלֶף טוֹמֶרֶת וְסִימָנָם זִיוָה סֶלַע ׃

הַבֵּית נִמְצֵאת תְּמוּרַת הַפֵּא לְבָד כְּמוֹ בִּזַּר עַמִּים שֶׁדִּינוֹ פִּזַּר
וּבַמִּשְׁנָה תֶּבְקֶר כְּמוֹ הֶפְקֵר ׃ הַגִּימֶל תָּבֹא תְּמוּרַת
כַּף כְּמוֹ מֶזֶג שֶׁדִּינוֹ מֶסֶךְ וְכָאן שְׁתֵּי תְּמוּרוֹת הַזַּיִן וְהַגִּימֶל
וְכֵן בְּדִבְרֵי חֲכָמִים מוֹזְגִין לוֹ אֶת הַכּוֹס כְּמוֹ מוֹסְכִין ׃

הַדָּלֶת - יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵינָהּ מֵאוֹתִיּוֹת הַתְּמוּרָה וַאֲחֵרִים אוֹמְרִים
שֶׁלִּפְעָמִים בָּאָה תְּמוּרַת רֵישׁ כְּמוֹ רָאָה דָּאָה רְעוּאֵל דְּעוּאֵל ·
וְלִפְעָמִים תְּמוּרַת תָּו כְּמוֹ הִזְדַּמֶּנְתּוּן הִזְתַּמֶּנְתּוּן · וְהָרִאשׁוֹנִים טוֹעֲנִים
כִּי רָאָה וְדָאָה וְכֵן רְעוּאֵל דְּעוּאֵל אֵינָם שֵׁמוֹת אֲחֵרִים אֲבָל הֵם נִרְדָּפִים
וְהִזְדַּמֶּנְתּוּן הִיא מִלָּה אֲרַמִּית ׃ וְהַהֵא תָּבֹא תְּמוּרַת אָלֶף כְּמוֹ
וּבְיַד דָּוִד עַבְדִּי הוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי כְּמוֹ אוֹשִׁיעַ וּבָאָה
תְּמוּרַת נוּן כְּמוֹ נֹגַהּ שֶׁדִּינוֹ נֹגַן · וּבָאָה תְּמוּרַת וָו כְּמוֹ קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה
כְּמוֹ בְּרֵיעוֹ וּבָאָה תְּמוּרַת יוֹד כְּמוֹ וְלֹא יִשָּׁמַע עוֹד קוֹל מַלְאָכֵכָה שֶׁדִּינוֹ
מַלְאָכַיִכִי וּבָאָה עַל דַּעַת אֶבֶן גַּנַּח תְּמוּרַת תָּו מֵאֵין הֲפוּגוֹת שֶׁדִּינָהּ
תְּפוּגוֹת · וְהָאֵפוֹד אוֹמֵר שֶׁאֵין כָּאן תְּמוּרָה שֶׁהַיָּחִיד הֲפוּגָה עַל מִשְׁקַל
הַמּוּלָה · הֲרֵי תָּבֹא הַהֵא תְּמוּרַת אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת אֹטִית כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ ׃

וְהַוָּו תָּבֹא תְּמוּרַת הֵא כְּמוֹ שָׁלֵו שֶׁדִּינוֹ שָׁלֵה וָלֵד שֶׁדִּינוֹ יָלֵד תּוֹבֵת
שֶׁדִּינוֹ תֹּאבֵה וְסִימַן תְּמוּרוֹתָיו אֶהִי ׃ זַיִן בָּאָה תְּמוּרַת
סָמֶךְ כְּמוֹ תַּעֲלוֹזְנָה שֶׁהוּא כְּמוֹ תַּעֲלוֹסְנָה וּתְמוּרַת הָרֵישׁ כְּמוֹ בֶּזֶק
בָּרָק · וְאֶפְשָׁר שֶׁהֵם שֵׁמוֹת נִרְדָּפִים · גַּם בַּעַל הָאֵפוֹד חָשַׁב שֶׁבְּמִלַּת
הִזַּכּוּ בָּאָה תְּמוּרַת דָּלֶת שֶׁהִיא בִּמְקוֹם תָּו הִתְפַּעֵל וְהוּא כְּמוֹ הִדַּכּוּ
שֶׁפֵּירוּשׁוֹ הִתְזַכּוּ וְהֶחְבִּיב תָּפַשׂ עָלָיו בַּזֶּה וְהַדִּין עִמּוֹ כִּי אַחֲרֵי שֶׁאַף א
אַחֲרֵי הַחִלּוּף נִשְׁאֲרָה הַזַּיִן נִרְאָה שֶׁהַתָּו הָיְתָה בְּכֹחַ הַדָּגֵשׁ וְלֹא בָּאָה

תמורת

תמורת חזין הנשארת : והחית באה תמורת עין לבד כמו אבחת
חרב שדינו אבעת אף כי אחרים אמרו שדינו טבחת
ובאה בחלוף אלף אל טית : והטית באה תמורת תו לבד וזה
כשתהיה תו התפעל סמוכה לפא צרי כמו נצטדק שדינו
נתצדק כמו שיתבאר בשער הפעל בעזרת האל : והיוד באת
תמורת הא כמו ירויון שדינו ירוהון שהוא לשון רוה גם
תבא תמורת תו כמו משכיות שדינו משכיתות מן משכית וכן בלשון
משנה תעניות מן תענית שדינו תעניתות : כף תבא תמורת
בגק המשל כאשר ילכו אפרש עליהם רשתי שדינו באשר
ודמיון הגימל כנה שדינו גנה ומשל הקוף במשנה אינו מעכב שדינו
מעקב כי כבר מצאנו ולא יעקבם באיוב סימן ל״ז : והלמד באת
תמורת בית ומם כי וישבו אתו לארץ דינו בארץ ונסו
לקלם דינו מקלם : והמם תבא תמורת נון לבד כמו התנים הגדול
שדינו התנין : והנון תמורת המם ותמורת הלמד ותמורת
ההא ותמורת הזין כי לקץ הימין דינו הימים ויעש נשכה
דינו לשכה אתנן כמו אתנה מעזניה כמו מעזזיה ששרשו עזז :
והסמך באה תמורת הזין והצרי כמו נתעלסה באהבים ותעלוזנה
כליותי ואעלצה בך שאין הפרש ביניהן כי אם באלה ה
האותיות וענין הוראת כלן אחת ובספרינו בשרשים בה נבאר זה
בארוכה ואפשר שנלך בדרך אחרת לתת הפרש ביניהן ולפעמים
באה תמורת שין כמו נסה עלינו אור פניך שהוא כמו נשא בחלוף
סמך אל שין שמאל והא אל אלף : והעין תבא תמורת חית לבד
כמו עושו ובאו שדינו חושו : והפא תמורת בית
כמו נשף בהם דינו נשב : והצדי תמורת זין וסמך כמו
צעקה זעקה וחומץ דינו וחומס : והקוף תמורת גימל
לבד ויציקו את ארון האלהים שדינו ויציגו וכן תרגם
יונתן ואקימו : והריש תמורת נון כמו רחום נחום ובמקום דלת
כמו ראה דאה לפי מקצת הדעות כמו שכתבנו למעלה
באות דלת : והתו באה תמורת יוד כמו ותבאת לקראתי שדינו

וַתָּבֹאִי וְלִפְעָמִים לְפִי מִקְצָת הַמְדַקְדְּקִים בָּאָה בִּמְקוֹם אָלֶף בְּמִלַּת תַּלְפִּיּוֹת שֶׁלְּפִי דַעְתָּם דִּינוֹ אַלְפִּיּוֹת מִלְּשׁוֹן וַאֲאַלֶּפְךָ בִּינָה שֶׁמּוֹרֶה הַדֶּרֶךְ וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ אֹתוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ שֶׁהוּא שֵׁם מוּרְכָּב מִתֵּל וּפִיּוֹת וּפֵרְשׁוּ אֹתוֹ תֵּל שֶׁהַכֹּל פּוֹנִים בּוֹ · הֲרֵי כָּל הָאוֹתִיּוֹת בָּאוֹת תְּמוּרַת אוֹתִיּוֹת אֲחֵרוֹת זוּלַת הַשִּׁין יָמִין שֶׁלֹּא תָבֹא בִּמְקוֹם אוֹת אַחֶרֶת ·וּבָזֶה נִשְׁלַם בֵּיאוּר הָאוֹתִיּוֹת הַמּוּמָרוֹת וְהַבְדַּלְתִּי מוּמָרוֹת בְּאוֹתִיּוֹת אֲחֵרוֹת בַּמִּכְתָּב ׃ וּמֵעַתָּה נְבָאֵר תְּמוּרַת הָאוֹתִיּוֹת בְּמוֹצָאָן בַּקְּרִיאָה כִּי מִן הָאוֹתִיּוֹת אֲשֶׁר תָּמִיד מוֹצָאָן בְּמִבְטָא כְּנִיגּוּן הַבָרַת אוֹת אַחֶרֶת אוֹ קְרוֹבָה אֵלֶיהָ כִּי הַשִּׁין כְּשֶׁתִּהְיֶה נְקוּדָה עַל רֹאשָׁהּ הַיְמָנִי אָז קְרִיאָתָהּ קְרִיאַת הַשִּׁין בֶּאֱמֶת וּכְשֶׁהַנְּקוּדָה בִּשְׂמֹאל אָז ת תִּהְיֶה קְרִיאָתָהּ קְרִיאַת הַסָּמֶךְ · וּלְפִי דַעְתִּי שֶׁאַף כְּשֶׁהַנְּקוּדָה בִּשְׂמֹאל אֵין קְרִיאָתָהּ קְרִיאַת הַסָּמֶךְ מַמָּשׁ אֲבָל קְרוֹבָה אֵלֶיהָ וּמֵחֲמַת הַקִּרְבָה נִרְאֵית קְרִיאָתָן אַחַת אַף כִּי עַל הָאֱמֶת יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶן כִּי קְרִיאָתָהּ אֶמְצָעִית בֵּין הַשִּׁין שְׂמֹאל וּבֵין הַסָּמֶךְ שֶׁאִם לֹא כֵן לֹא נִרְאָה אֵיךְ נָפַל טָעוּת גָּדוֹל כָּל כַּךְ בִּפְלִיטֵי אֶפְרַיִם בִּימֵי יִפְתָּח שֶׁנֶּאֱמַר בָּם וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֱמָר נָא שִׁבֹּלֶת וַיֹּאמֶר סִבֹּלֶת וּגְדוֹלָה מִזֹּאת כִּי נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל בְּאַלְפָא בֵּיתָא בְּאוֹת הַשִּׁין שָׂם מְעוּרָבוֹת אַחַת שִׂין שְׂמֹאל וְשִׁין יָמִין כִּי שָׁם בָּהּ שָׂרִים רְדָפוּנִי שָׂשׂ אָנֹכִי שְׂמֹאל שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ יָמִין שָׁלוֹם רָב יָמִין שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ שְׂמֹאל שָׁמְרָה נַפְשִׁי שָׁמַרְתִּי פִּקּוּדֶיךָ יָמִין שֶׁזֶּה יוֹכִיחַ הֱיוֹת שִׂין שְׂמֹאל בֵּינוֹנִית בֵּין הַשִּׁין וְהַסָּמֶךְ וְהֶהָמוֹן מַטִּים אוֹתָהּ אֶל הַסָּמֶךְ וְהַחֲכָמִים אֶל הַשִּׁין כִּי שָׁם שָׁרְשָׁהּ ׃

וְכֵן יֵשׁ דּוֹמוֹת בַּמִּכְתָּב נִפְרָדוֹת בְּמוֹצָא כְּגוֹן הָרָפוֹת וְהַדְּגוּשׁוֹת וְזֶה לָדַעַת כִּי יֵשׁ אוֹתִיּוֹת שֶׁאֵינָן ס מְקַבְּלוֹת דָּגֵשׁ לְעוֹלָם וְהֵן החע וּשְׁתַּיִם עַל הָרוֹב הֵן רָפוֹת וְעַל הַמְּעַט בְּדָגֵשׁ וְהֵן הָאָלֶף וְהָרֵישׁ כִּי הָאָלֶף נִמְצֵאת דְּגוּשָׁה בְּאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת שֶׁמָּה תְּבִיאוּ בְּסֵפֶר וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים סִימָן יב׳ · וּבְאִיּוֹב סִימָן לג׳ וְשֻׁפּוּ עַצְמוֹתָיו לֹא רֻאּוּ וּבְעֶזְרָא סִימָן ח׳ וַיָּבִיאוּ לָנוּ וַיָּבִיאּוּ לוֹ אֶת הַמִּנְחָה ׃ וְהָרֵישׁ נִמְצֵאת בְּדָגֵשׁ בְּהַרְבֵּה

מקומות

מְקוֹמוֹת כְּגוֹן בִּיחֶזְקֵאל סִימָן יז לֹא כָרַּת שָׁרֵּךְ כָּל הַשְּׁתֵּי רֵישׁ בְּדָגֵשׁ
וּבִשְׁמוּאֵל סִימָן א בַּעֲבוּר הַרְּעִימָהּ · שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל בְּשִׁיר הַשִּׁירִים
סִימָן ה וּבְמִשְׁלֵי סִימָן ג רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶּךָ רֵישׁ לְשָׁרֶּךָ בְּדָגֵשׁ וְכֵן
אֲחֵרוֹת זוּלַת אֵלֶּה אֲבָל עִם זֶה כָּל אֵלֶּה הַחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת נִקְרְאוּ א
אוֹתִיּוֹת הָרִפְיוֹן מִפְּנֵי שֶׁעַל הָרוֹב בָּאוּ רָפוֹת בַּמִּקְרָא ׃ וְיֵשׁ לָדַעַת שֶׁגַּם
יֵשׁ שֵׁשׁ אוֹתִיּוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁהֵן רָפוֹת כְּשֶׁהֵן סְמוּכוֹת לְאוֹתִיּוֹת יהוא
וְהֵן בגד כפת בַּר מַפִּיק וּמַפְסִיק וְדָחִיק וְאָתֵי מֵרָחִיק ׃ וְהִנֵּה הַמַּפִּיק
שְׁלֹשָׁה מִינִים מַפִּיק נִקּוּד מַפִּיק יוֹד וּמַפִּיק וָו · וּמַפִּיק יוֹד שְׁנֵי מִינִים
בִּתְנוּעַת אַי וּבִתְנוּעַת אוֹי מַפִּיק נִקּוּד הוּא בִּנְקוּדָה תּוֹךְ אוֹת הֵא
הַמּוֹרָה כִּנּוּי הַנְּקֵבָה הַנִּסְתֶּרֶת כְּמוֹ בְּצָרָהּ תָּשִׂים וּמַפִּיק וָו הוּא כְּמוֹ
אֵלָיו פִּי קָרָאתִי וְיָצְאוּ מִזֶּה הַכְּלָל קַו תֹהוּ שָׁלֵיו בָּהּ וּמַפִּיק יוֹד בִּתְנוּעַת
אַי כְּגוֹן שָׂרַי גִּבַּרְתִּי וְיָצָא מִזֶּה הַכְּלָל יְיָ בָּם וּמַפִּיק יוֹד בִּתְנוּעַת אוֹי
כְּגוֹן הוֹי כָּל צָמֵא ׃ **וּמַפְסִיק** הוּא כְּשֶׁתִּהְיֶה בַּתֵּיבָה שֶׁסּוֹפָהּ
אַחַת מֵאוֹתִיּוֹת יהוא הַקּוֹדֶמֶת בגד כפת טַעַם
מַפְסִיק כְּגוֹן רְבִיעַ זָקֵף קָטוֹן וְהַדּוֹמִים כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּשַׁעַר הַטְּעָמִים
כְּגוֹן זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם כִּי עַל תִּשְׁמְרוּ רְבִיעַ ו
וּבֵית בֵּינִי הִיא בְּדָגֵשׁ אַף עַל פִּי שֶׁסְּמוּכָה לַוָּו ׃ **וְדָחִיק** הוּא
כְּשֶׁתֵּיבָה שֶׁסּוֹפָהּ יהוא מִלָּה זְעִירָא סְמוּכָה אֶל בגד
כפת כִּי אָז תִּהְיֶינָה בְּדָגֵשׁ אוֹתִיּוֹת בגד כפת כְּגוֹן מָה פָּרַצְתָּ מָה בְּרִי עַל
מְנַת שֶׁהַנְּקוּדָה הַקּוֹדֶמֶת לְאוֹת יהוא תִּהְיֶה פַּתַח אוֹ קָמֵץ אוֹ סֶגוֹל ·
אֲבָל כְּשֶׁהַנְּקוּדָה הַקּוֹדֶמֶת יהוא צֵרִי אוֹ חֹלֶם אוֹ חִירֶק אוֹ שׁוּרֶק בֵּין
שֶׁתִּהְיֶה הַתֵּיבָה שֶׁסּוֹפָהּ אוֹת יהוא זְעִירָא אוֹ גְּדוֹלָה לְעוֹלָם אוֹת בגד
כפת הַסְּמוּכָה אַחֲרֶיהָ רָפָה כְּגוֹן אוֹ בֵן יִגָּח אוֹ בַת וְעַמִּי אָהֲבוּ כֵן
וְיָצְאוּ מִזֶּה הַכְּלָל אַרְבָּעָה מִי כָּמוֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ · יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַם
זוּ גָּאָלְתָּ כִּי גָאֹה גָּאָה שֶׁאַף שְׁמִי וְזוּ וְכִי הֵן זְעִירוֹת וְהַנְּקוּדָה הַקּוֹדֶמֶת
אוֹת יהוא הִיא חִירֶק וְשׁוּרֶק אוֹת בגד כפת הַסְּמוּכָה לָהֶן בְּדָגֵשׁ · וְכֵן
בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי רַבּוֹת כָּאֵלֶּה אַף בִּשְׁאָר הַנְּקוּדוֹת כְּמוֹ גֻּבְרַיָּא דְּתַבְרַיָּא
שַׁבְּכָא פְּסַנְתְּרִין וְהַחָכְמָה כְּחָכְמַת אֱלָהִין וְהַדּוֹמוֹת וְלֹא יִכּוֹנוּ בְּעֵינֵי
דִּבְרֵי הַמְדַקְדְּקִים שֶׁפֵּירְשׁוּ דָּחִיק שֶׁתִּהְיֶה סוֹף הַתֵּיבָה הַקּוֹדֶמֶת אוֹת

בגד כפת הא ותקדם לה סגול וטעם התיבה שבה בגד כפת בנקודתה
הראשונה המולכת שוו יחוה בסגול ודלת דעת בדגש כי זה הוא אחד
מדרכי האתי מרחיק שכתב רבי משה קמחי כמו משנה כסף והתימרה
על החביב שדתה פירוש אותם המדקדקים ולא זכר זה הענין בדרכי
האתי מרחיק: **ואתי** מרחיק הוא כששטעם התיבה הקודמת
בגד כפת אינו במלך האחרון ובסופה הא שרשית
בפעל או בכח׳ ובה שלשה תנאים הראשון שהנקודה הקודמת הא
היא סגול והשני שהיא תהיה מלעיל והשלישי שיהיה טעם התיבה
שתחלתה אות בגד כפת במלך הראשון כמו יחוה דעת שהוו בסגול
והטעם בדלת · ואם בסופה הא בלתי שרשית צריכים השני תנאים
האחרונים מהשלשה הנזכרים ונוסף עליהם שכשהא היא בלתי ש
שרשית תקדם לה קמץ כגון ועשית פסח וענתה בי שהא בכח
בסוף ועשית ובפעל בסוף וענתה · ומזה הכלל יצאו שתים מלאה גת
מצאה בית שיש בהן השלשה תנאים הנזכרים ואות בגד כפת הסמוכה
רפה · ולא אות בגד כפת בלבד אלא כל שאר האותיות הסמוכות
כשיהיו התנאים הנזכרים באתי מרחיק הן בדגש לעולם כגון הלמד
ולילה ללילה ועשית שם ונשקה לו ואף מזה יוצאות שתים וילדה לו
בנים וזרועו משלה לו ולא כשכל השלשה התנאים אלא אף כשיחסר
האחרון הלמד והנון הסמוכות להא בדגש כגון שמה הרגיעה ליליה
רק שפתיה נעות אבל בכל שאר המקומות אם הטעם במלך השני
מן התיבה הסמוכה להא אין בה דת אתי מרחיק ולא תבא בדגש
כגון מברכיך ברוך ויצאו מזה הכלל ששה פסוקים גאלת בזרוע
עמך עבית כשית ועשית קערותיו ועשית סירותיו מי כמוכה באלים
הניסה דבר שהם בדגש ומלרע וכן בהפך כשהא הקודמת שרשית
ואינה בסגול עם כל התנאים שזכרנו אין לה דין אתי מרחיק ואות
בגד כפת הסמוכה לה לא תבא בדגש אבל היא רפה מחמת ההא
אלו הם דיני רפיון ודגש אותיות בגד כפת הסמוכות לאותיות יהוא
אם תסמך אחת מהן לבד אבל אם סמוכות להן שתים זו אחר זו דתיהן
שונות כי אם הן ממוצא אחד והן אחדות והראשונה בשוא אז היא

דגושה

דגושה כגון הלא כברכמיש ובני ירדן וכן גם כן אם הן מתחלפות
כמו לא ירדנו בפרך אבל אם הן ממוצאים מתחלפים והראשונה ב
בשוא אז שתיהן רפות כגון משליך קרחו כפיתים ולכן נפל מחלוקת
בין בן אשר ובן נפתלי בשתי אלה הלא נגעת בה אזור נא כגבר כי
לפי זה הכלל נון וגימל נגעת וגם כף וגימל כגבר ראויות להיות
רפות והעולם נוהג להביא אותן בדגש כבן אשר הפך זה הכלל ׃

והנה מה שאמרנו בזה די לפי דעתי למתחילים בידיעת הלשון העברי במוצאי אותיותיו ונקודותיו בקריאת וצורותיהן במכתב ׃

ומזה נודע שלמות זה הלשון על כל הלשונות כי ברוב שאר הלשונות חסר מוצא מה וזה אינו חסר כלום · והטעם כי בו נשתמש בכל חלקי כל כלי המבטא כמו שבארנו כי אין הגא לפנים ממוצא האלף ולא חוץ ממוצא הוו וכל מה שבין שני המוצאים כבר נתחלק למוצאי האותיות העבריות חלק אחר חלק · ואם תאמר הרי יש לערב ולרומי מוצא הג׳ וליונים מוצא הכי · אשיבך כי גם אלה לא חסר הלשון העברי וזה כי לפי קריאת האיטליקי והפרובינצלי היוד בדגש מוצאה מוצא ה הגימל בלשון ערב ולפי קריאת הספרדים הגימל עם נקודה למעלה היא מקום הגימל אצל הערב · אך לכל אחת מהשתי כתות האלה טעם בקריאתם כי הכת הראשונה טוענת שהיוד הבאה בדגש ל לתשלום מוצא קול חסר באותיות בלעדי כח הדגש · והספרדים טוענים שתי טענות האחת כי לא מצינו בין כל שאר האותיות אות שמוצאה מתחלף בהיותה בדגש ממקום מוצאה כשהיא רפויה ואם כן מה נשתנתה היוד משאר האותיות בדגש והרפה והשנית כי מוצא הגי יותר קרוב למוצא הגימל ממוצא היוד ולכן השלימו המוצא הזה באות גימל ולא באות וסימן שמו נקודה עליה · ומורי הרב רבי משה שר שלום היה מניח הנקודה תחתיה כי כך דרך הערב בגימל שלהם ונראין דברי הכת השנית מדברי הכת הראשונה כי לא נמצא דגש כי אם לארבעה טעמים או לחסרון אות או להבחין בבנין או לחזק הענין

שתורה התיבה שבה הדגש או לתפארת הקריאה והראשון הוא ל
לחסרון נון או תו או אות הכפל או לחסרון נח משל הראשון הקבץ
הפרד שמשפטם הנקבץ הנפרד ובא דגש הקוף והפא להורות על
חסרון הנון ומשל השני נוסרו הוכבס ונכפר כי בא דגש פא השרש
להורות על חסרון התיו כי משפטם נתוסרו הותכבס ונתכפר ומשל
השלישי סבו רנו כי בא דגש הבית והנון להורות על חסרון הכפל כי
דינם סבבו רננו ומשל הרביעי אצרך כי בא דגש הצדי להורות על נח
הפא יוד כי דינו איצרך ומשל הטעם השני שהוא להבחין הבנין כמו
דגש בית דבר ובכלל כל דגש עין הפעל שבבנין הדגוש ומשל השלישי
כמו מקדש יי שדגש הקוף בא להורות על חזק הקדושה ולכן אמרו
מקצת המדקדקים שדגש הבנינים המקבלים דגש להבחין בם מורה
על חזק הפעל וההתפעלות ולכן כלם מורים על חזק יציאת הפעולה
או על רושם בפועל ובנפעל ובמתפעל כמו שנבאר עוד בעזה בשער
החמישי ורמז בזה הרב רבי שלמה ירחיי בספר לשון למודים שלו וכן
גם כן חשב שמה שהוא לתפארת המלה הוא על זה הדרך אף כי אני
לא כן אחשוב כי מה חזק יורה דגש פא הפעל מהבנין הקל אף כי הוא
דגש רפה וכן דגש אותיות בגדכפת הסמוכות ליהוא כשיש מבטלים
כגון בעשרה המקומות שמנו מקצת החכמים ׃

הראשון כל זעיר הסמוך הנקוד בקמץ ופתח וסגול כמו מה
ברי ׃ השני כשיהיה ביניהם פסק כמו עשו כלה ׃
השלישי הסמוכה לאי בי גי כמו סיני בקדש חוץ מאחת
שהיא רפה אדני בם ׃ הרביעי הסמוכה לאיו כמו אליו פי קראתי חוץ
שתים רפויות קו תהו שלו בה ׃ החמישי כשסמוכה למפיק היא
כמו ועתדה בשדה ׃ הששי הסמוכה לאוי בוי גוי כמו הוי בונה ׃
השביעי כל ככ בב בפ שהאות הראשונה בשוא היא בדגש כמו ובאו
בביתך ובב כב בג כג בפ כפ בר כר בת כת אף שהאות הראשונה
באחד מהשבעה מלכים תבא בדגש כמו אשה בבתוליה והמחלוקת
על אחת כי כגבוה שיש קוראים כף כגבוה בדגש ויש קוראים אותה
רפה ׃ השמיני כי דאתי מרחיק שכתבנו למעלה ׃ התשיעי כשהאות

הַמּוּנַעַת אֲשֶׁר קוֹדֵם אהו״י בִּסְגוֹל וְקוֹדֵם לָהּ טַעַם אוֹ גַּעְיָא אוֹ מְתִיגַת וְטַעַם הַתֵּיבָה שֶׁבָּהּ בגד כפת בְּאוֹת הַבָּאָה בְּסָמוּךְ אַחֲרֶיהָ אָז בגד כפת דְּגוּשָׁת : הָעֲשִׂירִי כָּל כַּף הַבָּאָה אַחֲרֵי וַיְהִי הִיא בְּדָגֵשׁ חוּץ מֵהַמִּסְפָּר שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמְּסוֹרָה לְדַעַת הַמּוֹרֶה יַעֲקֹב בֶּן נַפְתָּלִי הַסּוֹפֵר אַף כִּי לְדַעַת מֹשֶׁה בֶּן אָשֵׁר אֲשֶׁר בּוֹ הֶחֱזִיק מִנְהַג הַקּוֹרְאִים וְהַמְדַקְדְּקִים עַל לְשׁוֹנָם בִּזְמַנֵּינוּ זֶה אֵין לַמָּקוֹם הַזֶּה הָעֲשִׂירִי טַעַם וְלֹא רֵיחַ דָּגֵשׁ כִּי כָל אֵלֶּה ה הַכַּפִּין רָפוֹת ׳ וְהִנֵּה אַף כִּי כָל אֵלּוּ הָעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת אוֹ רֻבָּם נִכְלָלִים בְּמַפִּיק וּמַפְסִיק וְדָחִיק וְאָתֵי מֵרָחִיק שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה מִכָּל מָקוֹם ל לִפְרוֹט הָעִנְיָן יוֹתֵר לִהְיוֹת הַדְּבָרִים שְׁגוּרִים בְּפִי הַקּוֹרְאִים רָאִיתִי לִזְכּוֹר פֹּה אֶת הָעֲשָׂרָה הָאֵלֶּה וְהִנֵּה אַתָּה רוֹאֶה בְּפֵירוּשׁ כִּי אֵין טַעַם בְּאֶחָד מֵהַדְּגָשִׁין הָאֵלֶּה לוֹמַר שֶׁבָּא לְחַזֵּק עִנְיָן וְלֹא צַד מִצְּדֵי צְדָדִים לָכֵן לֹא תָּחוּשׁ לְדִבְרֵי הַיַּרְחִי בְּזֶה כִּי לֹא בָאוּ אֵלֶּה אֶלָּא לְתִפְאֶרֶת הַקְּרִיאָה לְבַד ׳ וְהִנֵּה לֹא מָצָאנוּ סִבָּה אַחֶרֶת לִהְיוֹת הָאוֹת בְּדָגֵשׁ זוּלַת אֵלֶּה הָאַרְבַּע אֲשֶׁר זָכַרְנוּ וְאֵיךְ אִם כֵּן נוֹסִיף אָנוּ מֵחָדָשׁ טַעַם חֲמִשִׁי לְחִדּוּשׁ מוֹצָא שֶׁלֹּא יֵאוֹת לְאַחַת מֵאוֹתִיּוֹת הַלָּשׁוֹן ׳ וְעוֹד רְאָיָה שֵׁנִית עַל זֶה כִּי אִם הָיָה כְּפִי קְרִיאַת הָאִיטַלִיקִים הָיוּ מוֹצָאֵי הָאוֹתִיּוֹת נְבוֹכִים כִּי מוֹצָא הַיּוֹד הָרָפָה הוּא הַיּוֹתֵר פְּנִימִי שֶׁבְּמוֹצָאֵי אוֹתִיּוֹת הַחֵיךְ וּלְפִי סְבָרָתָם הָיָה מוֹצָא הַיּוֹד דְּגוּשָׁה חוּץ מִמּוֹצָא הַגִּימֶל דְּגוּשָׁה שֶׁהוּא הַחִיצוֹן מִכֻּלָּם וּלְאַמֵּת זֶה הַדַּעַת יֵשׁ גַּם כֵּן שְׁנֵי אוֹתוֹת הָאֶחָד כִּי בַּעַל סֵפֶר יְצִירָה לֹא כָּתַב בָּאוֹתִיּוֹת הַכְּפוּלוֹת שֶׁהַכְּפֵלָם הוּא בְּדָגֵשׁ וְהָרָפֶה כִּי אִם שֶׁבַע אֵלֶּה רְצוֹנִי בגד כפרת וְאִלּוּ הָיָה מוֹצָא הַיּוֹד הַדְּגוּשָׁה מוֹצָא הַגִּי הָיְתָה רְאוּיָה לְהִמָּנוֹת עִם הַכְּפוּלוֹת יוֹתֵר מִכֻּלָּן כִּי אָז הָיָה הֶפְרֵשׁ הַדָּגֵשׁ וְהָרָפֶה בָּהּ יָתֵר מִכָּל הֶפְרֵשֵׁי הַכְּפוּלוֹת הַנִּזְכָּרוֹת ׳ וְהָאוֹת הַשֵּׁנִי כִּי מַה שֶׁאֲנַחְנוּ כּוֹתְבִים גִּינוּסַר שֶׁהוּא שֵׁם מָקוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁאָר הַלְּשׁוֹנוֹת כּוֹתְבִים גִּינוּסַר בְּגִי לֹא בְּגִימֶל ׳ וְלָכֵן נִרְאֶה שֶׁקְּרִיאַת הַסְּפָרַדִּים בָּזֶה וְהִיא קְרִיאָתֵנוּ בְּאַפּוּלְיָא וְיָוָן וְצָרְפַת וְאַשְׁכְּנַז יוֹתֵר הֲגוּנָה וּנְאוֹתָה מִקְּרִיאַת הָרוֹמִיִּים וְהַפְּרוּבִינְצָאלִי ׳ אַךְ נָאוֹת לָשִׂים הַנְּקוּדָּה עַל רֹאשׁ הַגִּימֶל כְּדֵי לְהוֹרוֹת עַל מוֹצָאָהּ זֶה כִּי מוֹצָא הַגִּימֶל יוֹתֵר קָרוֹב לְמוֹצָא הַגִּי יוֹתֵר מִמּוֹצָא כָּל שְׁאָר הָאוֹתִיּוֹת וְלֹא נַנִּיחַ הַנְּקוּדָּה לְמַטָּה שֶׁלֹּא תִּתְחַלֵּף עִם

חירק כי החירק תחת האות המונעת בו ולא כן החלם כי מקומו בין
האות אשר תתנועע בו ובין הסמוכה לאחריה על שטתן עע׳ וכן גויי
הרומים באות אחת אומרים גא וגי וקוראים אותה גי׳ ובכן נראה כי
לא חסר בלשון העברי זה המוצא באותיותיו לפי כל הדעות · גם
מוצא הכי יוני לפי דעתי הוא מוצא הכף רפה באמת ואף על פי שאנו
משנים תנועת הכף לפנים ממקומה והיונים בזמנינו מוציאים את
מוצא הכי חוץ ממקומו אך מוצא שתי האותיות האלה בשני הלשונות
הוא קרוב למוצא הכי יוני לפי מנהג מוצא אנשי יון אשר בדורינו
זה וראיה לדבר מה שאמרו רבותינו בנדרים והביאו רבינו שלמה
בפירושו על התורה בפסוק ויקרא לפניו אברך אברך אב למלך
שכן בלשון רומי קוראים למלך רך · והנה מזה המאמר נראה
אמתת מה שאמרנו · עם שבוש קריאת האות הזאת בדורנו זה אצל
כל השלש הלשונות הנזכרות כי הרומיים קוראים אותה בכף סמך
והיונים מוציאים אותה ממקומה ואנחנו בהפך מכניסים אותה לפנים
כי אין לרומיים האות הזאת אלא בהשאלה מהיונים כמו הקוף והזין
גם כן שהיונים קוראים אותן קאפא זיטא וכן הכי שהרומיים ש
שלנו תועים בשמה וקוראים אותה קסי שהיא אות אחרת אצל היונים
כמו שידוע ליודעי לשונם · ולכן רואה אני שהרומים היום תועים
בקריאתה והיונים הם היותר קרובים אל הנכונה וכן ראוי לנו לקרוא
הכף רפה ולא כמו שרגילין ההמון שקוראים אתה כמוצא האדם
הרק בחזקה כי אז לא יהיה מקום מוצא הכף הרפה הוא מקום מוצאת
בדגש מה שאינו נאה ולא מתקבל ובכן נראה כי לא יחסר כל ב
בלשונינו כשנבטא בו בדיוק נאות ובזה נשלם ביאור קריאת אותיות
הלשון העברי לכל מוצאיו ומובאיו ׃

אחרי זאת נחלק האותיות לפי ערכן בחבור כפי מנהג
הלשון העברי ונאמר כי יש צרופים שדברו חכמי
האמת בעניני קבלתם ואין לנו עסק בהם בזה
המקום כי שם סודות הטבע והאלהות כמו בתמורותיהן גם כן אבל
נדבר לבד על צרופיהם שנמצאו בכתוב כמו שראינו לעשות ב

בתמורתן

בְּתְמוּרָתָן גַּם כֵּן וְזֶה כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהָאֱמֶת הוּא מַה שֶּׁאָמְרוּ הַמְקוּבָּלִים
שֶׁחִבּוּר וְצֵרוּף הָאוֹתִיּוֹת מוֹרֶה עַל עִנְיְנֵי הַדְּבָרִים שֶׁתּוֹרֶנָה ה
הַתֵּיבוֹת הַמְחוּבָּרוֹת מֵהֶן כִּי הֶפֶךְ עֹנֶג נֶגַע וּפְשׁוּטֵי אוֹתִיּוֹתֵיהֶן אֲחֵרוֹת
מִכָּל מָקוֹם אַחֲרֵי שֶׁמַּנִּיחַ הַלָּשׁוֹן יָדַע טִבְעֵי הָעִנְיָנִים כֻּלָּם וְעִנְיְנֵי הָאוֹתִיּוֹת
וְצֵירוּפֵיהֶן הַמַּסְכִּימִים לְטִבְעֵי הַדְּבָרִים שֶׁתּוֹרֶנָה עֲלֵיהֶם הַתֵּיבוֹת
וַאֲנַחְנוּ אַחֲרֵי אֲשֶׁר לֹא יָדַעְנוּ בְּכָל אֵלֶּה אֵין לָנוּ מֵעַתָּה לְחַדֵּשׁ צֵירוּף
לֹא שִׁיעֲרוּהוּ הָרִאשׁוֹנִים אֶלָּא לִשְׁמוֹר צֵרוּפֵיהֶם בְּחִבּוּר הַתֵּיבוֹת ש
שֶׁבָּהֶם הוֹרוּ עַל הַדְּבָרִים וּבִמְקוֹמוֹת שֶׁהֵם הֶחֱלִיפוּ לִפְעָמִים צֵרוּף מ
מִקְצָתָן וְלֹא שִׁינּוּ הוֹרָאַת הָעִנְיָן כְּמוֹ כֶּבֶשׂ כֶּשֶׂב בָּם לְבַדָּם רַשָּׁאִים אָנוּ
לְשַׁנּוֹת אוֹתוֹ הַצֵּרוּף לְבַד כִּי לֹא נֵדַע מָתַי בְּחִלּוּף הַצֵּרוּף יִתְחַלֵּף הָעִנְיָן
וּמָתַי לֹא יִתְחַלֵּף וְלָכֵן כָּתַבְנוּ פֹּה הָאוֹתִיּוֹת אֲשֶׁר צֵרְפוּ הָרִאשׁוֹנִים עַל
פִּי הַנְּבוּאָה בְּכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ לִהְיוֹת לְמִשְׁמֶרֶת אֶל הַקּוֹרֵא בִּסְפָרֵינוּ זֶה
וְנַתְחִיל לִפְרוֹט אוֹתָם עַל סֵדֶר הָאַלְפָא בֵּיתָא ׃

ונאמר כִּי הָאָלֶף בִּהְיוֹתָהּ שָׁרְשִׁית תִּצְטָרֵף עִם כָּל הָאוֹתִיּוֹת
זוּלַת הָעַיִן וּבִהְיוֹתָהּ מְשָׁרֶתֶת תִּצְטָרֵף עִם כֻּלָּן זוּלַת
הַוָּו ׃ הַבֵּית הִיא שָׁרְשִׁית וְתִצְטָרֵף בְּכָל הָאוֹתִיּוֹת
מִלְּבַד הַפֵּא וּכְשֶׁהִיא מְשָׁרֶתֶת מִצְטָרֶפֶת עִם כֻּלָּן זוּלַת הַוָּו ׃ הַגִּימֶל
הִיא שָׁרְשִׁית לְעוֹלָם וּמִצְטָרֶפֶת עִם כָּל הָאוֹתִיּוֹת זוּלַת טס ככן ׃
הַדָּלֶת הִיא גַּם כֵּן לְעוֹלָם שָׁרְשִׁית וּמִצְטָרֶפֶת עִם כָּל הָאוֹתִיּוֹת זוּלַת
טס זן ׃ הַהֵא כְּשֶׁהִיא שָׁרְשִׁית תִּצְטָרֵף עִם כֻּלָּן מִלְּבַד טח שקע
וּמְשָׁרֶתֶת עִם כֻּלָּן זוּלָתִי הַוָּו ׃ הַוָּו תְּשָׁרֵת עִם כָּל הָאוֹתִיּוֹת וְלֹא נִמְצֵאת
שָׁרְשִׁית אֶלָּא בַּחֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת וָוֵי הָעַמּוּדִים וָהֵב וָפְסִי וַשְׁתִּי וָשְׁנִי ׃
הַזַּיִן לֹא תִּצְטָרֵף עִם זטס צשרת וּלְפִי הַמְמָאֲנִים אֶת הַפְּעָלִים הַשְּׁנִיִּים
גַּם לֹא תִּמָּצֵא עִם הַדָּלֶת כִּי שֹׁרֶשׁ זָדוּ לְפִי דַּעְתָּם זוד וְאֵינָהּ מְשָׁרֶתֶת
לְעוֹלָם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה ׃ הַחֵית תִּצְטָרֵף עִם כָּל הָאוֹתִיּוֹת
זוּלָתִי החע ׃ הַטֵּית לֹא תִּצְטָרֵף עִם גד זכסצק וּלְפִי מִקְצָת
הַמְדַקְדְּקִים גַּם עִם הָאָלֶף אַךְ לְפִי דַעַת אֲחֵרִים תִּצְטָרֵף עִם אָלֶף ב
בְּתֵיבַת וְטֵאטֵאתִיהָ שֶׁשָּׁרְשָׁהּ לְפִי דַּעְתָּם טאטא ׃ הַיּוֹד תִּמָּצֵא שָׁרְשִׁית
וּמְשָׁרֶתֶת עִם כָּל הָאוֹתִיּוֹת ׃ הַכַּף תִּצְטָרֵף עִם כָּל הָאוֹתִיּוֹת זוּלָתִי

גֹּ֗ט כצֹּק כְּשֶׁהִיא שָׁרְשִׁית אֲבָל כְּשֶׁהִיא מְשָׁרֶתֶת הִיא עִם כָּל הָאוֹתִיּוֹת ׃
הַלָּמֶד גַּם כֵּן תְּשָׁרֵת עִם כָּל הָאוֹתִיּוֹת וְלֹא תִּמָּצֵא שָׁרְשִׁית עִם דלנ֗סר ׃ הַמֵּם תִּצְטָרֵף עִם כֻּלָּן זוּלָתִי כמ֗ף בַּשֹּׁרֶשׁ וּבַשִּׁמּוּשׁ תִּמָּצֵא עִם כֻּלָּן ׃ הַנּוּן תִּצְטָרֵף עִם כָּל הָאוֹתִיּוֹת זוּלָתָהּ בַּשֹּׁרֶשׁ וּתְשָׁרֵת כֻּלָּן וְאַף אֶת עַצְמָהּ ׃ הַסָּמֶךְ תָּבֹא עִם כֻּלָּן זוּלָתִי זט֗צשׁ ׃ הָעַיִן לֹא נִמְצֵאת עִם אוֹת גְּרוֹנִית סְמוּכָה לָהּ בַּשֹּׁרֶשׁ ׃ הַפֵּא לֹא תִּצְטָרֵף עִם בּמ֗ף ׃ הַצָּדִי תִּצְטָרֵף עִם כֻּלָּן זוּלָתִי נ֗ז טכ֗ס צשׂ֗ת ׃ הַקּוֹף לֹ֗א תִּצְטָרֵף עִם ג֗ז חכק֗ת ׃ הָרֵישׁ לֹא תִּצְטָרֵף עִם ל֗ר ׃ הַשִּׁין תִּצְטָרֵף בַּשֹּׁרֶשׁ עִם כֻּלָּן וּתְשָׁרֵת כֻּלָּן זוּלָתִי הַוָּו ׃ הַתָּו גַּם כֵּן תִּצְטָרֵף בַּשֹּׁרֶשׁ עִם כֻּלָּן זוּלָתִי ג֗ר ט֗ס צ֗ת וּתְשָׁרֵת כֻּלָּן זוּלָתִי הַוָּו ׃

ודע שֶׁכָּל זֶה שֶׁאָמַרְנוּ הוּא בִּתְחִלַּת הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁרְצוֹנִי בִּבִלְתִּי מִצְטָרְפוֹת שֶׁלֹּא תִּהְיֶה אוֹת רִאשׁוֹנָה בַּשֹּׁרֶשׁ וְתִסָּמֵךְ אַחֲרֶיהָ הָאוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ שֶׁלֹּא תִצְטָרֵף עִמָּהּ אֲבָל בְּזוּלַת זֶה הַדֶּרֶךְ אֶפְשָׁר הַצֵּרוּף וְזֶה דַּי בִּידִיעַת צֵרוּף הָאוֹתִיּוֹת בְּמַצָּבָם בְּחִבּוּר ׃ אַךְ אָמְנָם לָדַעַת אֵיךְ לִפְעָמִים יוּמָר מַצַּב צֵרוּפָם וְלֹא תּוּמַר הַהוֹרָאָה הוּא עַל זֶה הַרְמִיזוֹן כִּי הָאָלֶף פַּעַם תִּקְדַּם וּפַעַם תְּאַחֵר בַּתֵּיבָה אַחַת בְּעַצְמָהּ וְתוֹרֶה בִּשְׁנֵי הַצֵּרוּפִים עִנְיָן אֶחָד בְּעַצְמוֹ כְּמוֹ אֲנָקָה נְאָקָה וְכֵן הַבֵּית כֶּבֶשׂ כֶּשֶׂב וְכֵן הַגִּימֶל גּוֹעֵר רוֹגֵעַ וְכֵן גּוֹמֶא אַגָּם וְכֵן מַלְתְּעוֹת מְתַלְּעוֹת וְכֵן קִרְבָּם בָּתֵּימוֹ קִבְרָם וְכֵן וַיִּפְצַר וַיִּפְרֹץ וְכֵן עַוְלָה עַלְוָה וְכֵן סַרְנֵי נְחֹשֶׁת מְסַכְּכִין בִּנְסָרִים וְכֵן חֲרַת חָתַר וְכֵן וַיַּחְגְּרוּ וַיַּחַרְגוּ נִגְרַזְתִּי נ
נִגְזַרְתִּי וְכֵן אַלְמוּגִים אַלְגּוּמִים וְכֵן וַיִּלָּפֵת עִם נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי וְכֵן קְהִלַּת יַעֲקֹב לַהֲקַת נְבִיאִים וְכֵן וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ הַנֶּחֱשָׁלִים בָּךְ וְכֵן בְּלַעֲגֵי שָׂפָה עִם לְשׁוֹן עִלְּגִים וְכֵן מִלַּת אֶהִי אַיֵּה וְכֵן תְּמוּנַת סֶרַח תִּמְנַת חֶרֶס שִׂמְלָה שַׂלְמָה וְכֵן לְפִי דַעַת מִקְצַת הַמְדַקְדְּקִים פֵּשֶׁר דָּבָר כִּי לֹא פוֹרַשׁ וְלִי נִרְאֶה שֶׁפֵּשֶׁר דָּבָר הוּא מִלְּשׁוֹן מַיִם פּוֹשְׁרִים וְכֵן חֲמוּץ בְּגָדִים לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם וְאַף זֶה אֶפְשָׁר שֶׁהוּא בְּחִלּוּף עִנְיָן עִם חִלּוּף מַצַּב צֵרוּף הָאוֹתִיּוֹת וְכֵן רַבִּים כָּאֵלֶּה בַּכְּתוּבִים אֲשֶׁר בָּהֶם לְבַדָּם ר
רְשׁוּת לָנוּ לְהָמִיר הַמַּצָּב כְּמוֹ שֶׁמָּצָנוּ שֶׁהֱמִירוּ אֹתוֹ הַקַּדְמוֹנִים וּבָזֶה נִשְׁלַם מַה שֶּׁכִּוַּנְנוּ בַּשַּׁעַר הַזֶּה שֶׁהוּא שַׁעַר הָאוֹתִיּוֹת ׃

השער השלישי שער הנקודות בו נפרש מספר הנקודות ושמותיהן וצורתן במכתב ומוצאיהן במבטא וחלוקתן ביחס אל עצמן ואל המורכבים מהן ׃

בהיות האותיות הן הנעות והנחות במבטא כמו שאמרנו בשער הזה הקודם נצטרך לפי הטבע לשים התנועות והמנוחות הראויות להן לפי הנחת הלשון העברי מסכימות לטבע הענינים · ומפני כי לכל תנועה יש מנוחה הפכית לה וגם גבול התחלתה ותכליתה ודבקותה כן גם בעל הלשון העברי הניח נקודות תורינה על התנועות והמנוחות גם על התחלות התנועות ודבקותן ותכליתן ׃ וכמו שהתנועות שלש כן הנקודות המורות עליהן ראשונה שלש אחת שבה תתעגל הפה במוצאה שהיא אה ושמה פתח כי כשיפתח האדם את פיו תשאר עגולה · ושנית שבה תגבה השפה העליונה למעלה במוצאה שהיא או · ושמה חלם · שפירושו בריא שלם וכן הוא שכל השלמים מתכונים למעלה להם ׃ והתנועה השלישית היא למטה שבה יניח האדם שפתו העליונה למטה במוצאה שהיא אי ושמה חירק מלשון ויחרקו שן שהוא לשון שבירה ובזיון וכן דרך התחתונים · ולכן מקצת הקדמונים שמו השלש נקודות ה לו עקר כאלו הן הפשוטות והנקודות הנשארות שמו מורכבות מהן והן תולדותיהן ותולדות תולדותיהן · ואף כי תנועות שאר הנקודות מורכבות מאלה הסכימו כל המדקדקים או רובם שהתנועות תתחלקנה אל שבעה מלכים וחמשה עבדים ושמו במלכים השלש נקודות הנזכרות ונוספות עליהן הקמץ והצרי והסגול והשורק המורכבות מאלה כמו שנבאר לפנים בעזרת האל · וכן יש מעוטי המדקדקים שחלקו התנועות אל חמשה מלכים אשר קראו אותן תנועות גדולות וחמשה עבדים אשר קראו אותן תנועות קטנות ושמו הגדולות קמץ גדול וקמץ קטון שהוא הצרי וחלם ושורק וחירק כשתבא אחריו יוד בתיבה והקטנות שמו פתח גדול פתח קטן וחטף קמץ וקבוץ שפתים וחירק שאין אחריו יוד בכתב וטעם הכת הזאת השנית כפי מה שכתב הרב

רבי משה קמחי הוא כי אחרי התנועה הגדולה נח נסתר ולכן תגדל התנועה הקודמת אל הנח כי צריך להעמיד בה כדי להורות על הנח שאינו נראה בדרך אחרת · ולכן אמרו כי הקמץ קטן מורה על יוד נחה וכן החירק כשתבא אחריה יוד היא תנועה גדולה מפני שתנועת היוד נסתרת בתנועת החירק המתוחה ואלו לא תהיה אחריה יוד מיד תראה תנועת האות הבאה אחריה ולא תצטרך החירק לאותה המתיחה אך אמנם לא נראה לי לחלק התנועות על פי הכת הזאת כי לא ידעתי טעם משיכת ההא אל הקמץ ולא אל הפתח ואם כן מי הגדיל הקמץ יותר מן הפתח והנה הפתח נרחב יותר ולכן נראין דברי הכת הראשונה אשר ראשיה הרב רבי יהודה חיוג שהוא ראש המדקדקים והראב״ע ששמו המלכים השבעה הנזכרים למעלה אך אמרו שהעבדים חמשה ולא הזכירו שמותם · ולפי דעתי הוה זה להם כי נסתפקו בשוא לבדו בחמשה הנזכרים ולכן אמרו כי השוא משרת לעולם והנה כפי זה יהיו החמשה עבדים חמשה מיני דרכי מוצא השוא ומכתבו המתחלף כי השוא נמצא בחטף פתח ובחטף קמץ ובחטף סגול והשוא נע והשוא געיא ונקראו משרתים ועבדים כי לא תהיה מתיחת טעם מגביה באות הנקודה באחת מדרכי השוא אשר זכרנו ולכן החמשה האלה נקראו עבדים כי לא יתקימו בתנועה והשבעה הראשונים נקראו מלכים כי יקבלו נגינת טעם והנה אם כן לפי מקצת המדקדקים מספר הנקודות עשר חמשה מלכים וחמשה עבדים ולפי אחרים שתים עשרה שבעה מלכים וחמשה משרתים ולכן אחרי ראי חלופי דעותיהם וטעמיהם לבי נקפי לחלק התנועות חלוקה יוצאת מבין שני הדעות הנזכרים ונאמר כי התנועות מהן פשוטות ומהן מורכבות הפשוטות הן שלש פתח חלם וחירק כמו שכתבנו לעיל והמורכבות הן מורכבות מתנועות רבות או מתנועה והתחלת תנועה המורכבות מתנועות רבות הן שש תנועות · הקמץ הגדול הקמץ הקטון והפתח הקטון הנקרא סגול והשורק והקבוץ שפתים שהוא לפי מקצת המדקדקים נקרא שורק קטן ותנועת הקמץ מלא פום ואולם המורכבות מתנועה והתחלת תנועה הן החמש שזכרנו

ר"ל השוא געיא והשוא עצמו והשלשה חטפים או נביא תמורת הגעיא
השוא דגוש דגש חזק והשוא עצמו יהיה השוא נע בקלות ׃ וכן יעלה
סך כל הנקודות ארבע עשרה פתח חלם חירק קמץ גדול קמץ קטן
פתח קטון שורק קבוץ שפתים קמץ מלא פום שאחרים קראוהו קמץ
חטוף שוא נע בדגש חזק שוא נע בקלות חטף פתח חטף קמץ חטף
סגול זהו מספר כל הנקודות ושמותיהן ׃ אף כי יותר מבואר אם נאמר
שהתנועות הן שלש עקריות ושש מורכבות ׃ הרי תשעה מלכים ואחת
לבדה היא המשרתת שהיא השוא לבדו ואין עבד זולת זה כי עבד
אחד לכל המלכים כדעת רבי שלמה ירחיי בספר לשון למודים שחבר
אף כי גם הוא מנה שם חמש גדולות כמו משה קמחי וחמש קטנות
מנה פתח גדול פתח קטון חלם שאין וו אחריו וחירק שאין יוד א
אחריו וקבוץ שפתים הנה ביארנו מספר הנקודות ושמותיהן לפי
כל הדעות שהגיעו אלינו ׃ אבל מפני שבארנו טעם קריאת שמות
הפתח והחלם והחירק לכן נבאר גם שמות הנשארות כי הקמץ הגדול
נקרא כן כי במבטא יקמץ פיהו המבטא בו לא כמו הפתח שפותח בו
הפה על כל גדותיו ׃ ופתח קטן והוא הסגול נקרא כי גם בו יפתח
פנות פיהו המבטא בו ׃ ונקרא סגול כי נעשה כמין סגולה בשלש
אבנים ובקמץ הקטון יקמץ זויות פיהו במוצאו ולכן נקרא גם כן צרי
כי הוא צורר את פיהו ובוקע בין השנים כמו הדלת תסוב על ציריה ׃
ושורק כי בו המבטא שורק בשפתיו כמו על שריקות עדרים ולכן
יש מי שקראו מלא פום כי במוצאו המבטא קובץ על שפתיו כאיש
מלא פיהו וקבוץ שפתים גם כן נקרא כי כשיבטא בו האדם יקבץ את
שפתיו ׃ ונקרא שורק קטן כי הוא בשריקתו למטה מן השורק כמו
שיראה למי שיסתכל במה שעתידים אנו לומר במוצאם במבטא
ונקרא גם כן שלש נקודות כי זאת צורתו כמו שיראה אחרי כן ׃ והקמץ
מלא פום נקרא כן כי מוצאו דומה לחלם במלואו ונקרא קמץ חטוף
שבקריאתו נראה המבטא כחוטף הקמיצה והשוא נקרא לשון שוה
כי הוא משתוה לתנועות רבות כמו שנאמר עוד במבטא המיוחד ל
לנקודות ׃ והטעם כי השוא היא נקודה מורה על התחלת תנועה ׃

ובכלל

וּבִכְלָל עַל גְּבוּלֵי הַתְּנוּעָה לֹא עַל הַתְּנוּעָה הַמּוּגְבֶּלֶת כְּמוֹ שֶׁיֵּרָאֶה אַחַר זֶה · וְזֶה טַעַם שֶׁהַנְּקוּדוֹת הָאֲחֵרוֹת הַמּוּרְכָּבוֹת מִשְּׁוָא וּנְקוּדָה אַחֶרֶת נִקְרְאוּ חֲטֵפִים כִּי הַשְּׁוָא חוֹטֵף תְּנוּעַת הַנְּקוּדָה וְאֵינוֹ מַעֲמִידָהּ ל לְהִתְקַיֵּם · וְעַל זֹאת לֹא תִּמְצָא טַעַם בְּאוֹת שֶׁנְּקוּדָתָהּ שְׁוָא אוֹ חָטֵף · הִנֵּה הִתְבָּאֵר לְךָ מִזֶּה טַעַם שְׁמוֹת הַנְּקוּדוֹת כְּפִי הוֹרָאָתָן עַל הַתְּנוּעוֹת אַךְ יֵשׁ מִלְּבַד אֵלֶּה תְּנוּעָה אַחֶרֶת שֶׁמִּקְצָת הַמְּדַקְדְּקִים קְרָאוּהָ תְּנוּעָה גְנוּבָה וַאֲנַחְנוּ גַּם כֵּן נְכַנֶּה אוֹתָהּ בְּזֶה הַשֵּׁם וְלֹא מִטַּעַם כְּמוֹ שֶׁנָּבִיא בִּמְקוֹמָהּ וְהִיא פַּתַח שֶׁאֵין נִרְאָה אוֹת עָלֶיהָ שֶׁנִּקְרָאָה בּוֹ וְלָכֵן נִקְרֵאת גְנוּבָה כִּי קוֹלָהּ חוֹזֵר לְאָחוֹר כְּאִלּוּ נִגְנַב מוֹצָאָהּ שֶׁאֵין לָהּ עַל מַה שֶּׁתִּסְמוֹךְ · זֶה הוּא פֵּירוּשׁ כְּלַל הַנְּקוּדוֹת אֲשֶׁר נִבְטֵא בָּם בִּלְשׁוֹן הָעִבְרִי ׃

אַךְ אָמְנָם צוּרָתָן הִיא זֹאת כִּי הַפַּתַח הוּא קַו יָשָׁר תַּחַת הָאוֹת אֲשֶׁר יַנִּיעַ אוֹתָהּ · וְהַטַּעַם כִּי הוּא מוֹרֶה שֶׁהָאָדָם מְעַגֵּל פִּיהוּ בִּפְתִיחָתוֹ אוֹתָהּ כְּאִלּוּ קַו עוֹבֵר בְּאֶמְצַע הָעֲגוּלָה בֵּין פְּאוֹת שְׂפָתוֹתָיו · וְהוּשְׂמָה תַּחַת הָאוֹת כִּי לֹא יָכְלָה לְהִתְיַשֵּׁב בְּאֶמְצַע הָאוֹת וְלֹא הִנִּיחוּהָ עַל הָאוֹת כְּדֵי לְהַבְדִּיל בֵּינָהּ וּבֵין הָרָפֶה ׃

וְהַחוֹלֶם הוּא נְקוּדָה הוּשְׂמָה לְמַעְלָה מִטּוּר הָאוֹת שֶׁנְּקוּדָה בָהּ וְלֹא הוּנְחָה עָלֶיהָ מַמָּשׁ כִּי אִם בַּקָּצֶה הַשְּׂמָאלִי בֵּינָהּ וּבֵין הָאוֹת הַבָּאָה אַחֲרֶיהָ · וְהַטַּעַם כְּדֵי לְהַפְרִישׁ בֵּינָהּ וּבֵין טַעַם רְבִיעַ שֶׁהִיא נְקוּדָה בְּאֶמְצַע הָאוֹת וּבֵין נְקוּדַּת שִׁין הַיְּמָנִית וּבֵין נ נְקוּדָּתָהּ הַשְּׂמָאלִית כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁתַּבֵּשׁ בָּם הַשֵּׂכֶל בַּקְּרִיאָה כְּשֶׁיִּקְרֶה שֶׁתִּהְיֶינָה עַל אוֹת אַחַת שְׁתַּיִם מֵאֵלֶּה וְלָכֵן הָיָה הַחוֹלֶם בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהָיְתָה לְמַעְלָה לְהוֹרוֹת עַל תְּנוּעַת מַעְלָה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְעֵיל ׃

וְהַחִירֶק הוּא גַּם כֵּן נְקוּדָה אַחַת אֶלָּא שֶׁהוּא לְמַטָּה מִן הָאוֹת הַנִּקְרֵאת בּוֹ וְהוּא בְּאֶמְצַע הָאוֹת לְהוֹרוֹת עַל תֹּכֶן הַנָּחָתָהּ וְלֹא תּוּנַח בְּרֹאשָׁהּ הַיְּמָנִי שֶׁלֹּא תִּתְעָרֵב עִם סִימַן הַגִּימֵל לָדַעַת הַמַּנִּיחִים נְקוּדַּת סִימַן הַגִּימֵל לְמַטָּה כְּדֶרֶךְ הָעַרְבִים וְלֹא רָצוּ אֵלֶּה לָשִׂים הַנְּקוּדָה עָלֶיהָ כִּי בִּהְיוֹתָהּ רָפָה לֹא יִהְיֶה אָז מָקוֹם לְהַנִּיחַ הָרָפֶה כִּי אֵין מָקוֹם אֶחָד מַחֲזִיק שְׁתֵּי נְקוּדוֹת · וְאוּלָם אֲנַחְנוּ לֹא חָשַׁשְׁנוּ בְּרָפֶה

כמו שחששנו בנקודת החירק אבל היה אומר מורי הרב רבי משה שר שלום כי אין לחוש על החירק כי סימן הגימל יונח בקצה הימני והחירק באמצע האות · אלה הן אמהות הנקודות ומהן תפרדנה ותורכבנה הנשארות ׃

וזה כי הקמץ הגדול מורכב מהפתח והחלם · ולכן בתנועתו בראשונה פותח הפה במקצת · כמו הפתח וקומץ אותה במלואה כמו החלם · וכן הוא מקמץ הפתח והחלם לכן צורתו קו ישר ותחתיו נקודה · ולא הושמה הנקודה על הקו להורות כי התנועה היותר קרובה אליה היא תנועת הפתח הגוברת ותנועת החלם היא כתנאי מתנאי תנועתה הראשונה הגוברת בה ׃

והקמץ הקטן שהוא הצרי צורתו שתי נקודות זו בצד זו כי הוא נקמץ משתי נקודות החלם והחירק כמו שהקמץ גדול הוא מחובר מן החלם והפתח ומפני שהחירק ראשון בהרכבת הקמץ הקטן לכן יורה במוצאו במבטא על היוד הנחה כמו החירק וזהו טעם למה הונחו השתי נקודות תחת האות כמו החירק ולא הונחו למעלה כמו החלם עם היותם נקודה קומצת שניהם כאחד ׃

והפתח קטן מקובץ מפתח גדול וקמץ קטן ולפיכך עליו שתי נקודות כמו הקמץ הקטן כי הוא העקר במוצאו ו ותחתיו היא נקודה שהיא ראש הקו ומעצמו הוא מתחיל ולנפשו משלים כדרך העגולה שכחה כח הפתח הגדול · ולכן הנחתו כמו משולש מפני שכמו שהעגולה ראשונה לכל התמונות כן המשולש ראשון לכל התמונות בעלות זויות רצוני בזה המשולש בעל קוים ישרים לכל התמונות בעלות קוים ישרים והמשולש אשר בכדור לכל הבעלות קוים עקומים · וכן גם כן כמו שהפתח מצטרף לכל הנקודות המורות על פתיחת הפה לאדם כן הפתח קטון גבול הפתוחים ו והקמוצים כי אין פתיחת פה אחריו והוא התחלת הקמיצה ׃

והשורק מפני שבו מלא פום אלא שאינו כמו החלם לכן הונח נקודה אחת כמו החלם ולא הושם למעלה כמוהו כי אינו מגביה השפה במוצאו כמו החלם אבל מטה אתו למטה מעט

ולכן הונח במצב אמצעי בין החולם והחירק והונח בתוך הוו שהיא
האות המיוחדת למוצא החולם כי הוא ראשון בהרכבת השורק ׃

והקבוץ שפתים שהוא שורק קטן גם הוא מקובץ מחולם וחירק
ולכן צורתו שלש נקודות וכלן תחת האות להודיע כי
הוא יותר נוטה לשפלות החירק ממה שיטה לגובה החולם · ולכן
הנקודה העליונה היא תולדת החולם והתחתונה תולדת החירק
ואחת באמצע להכריע ביניהן להורות כי תנועתו אמצעית · ולכן
אין השלש נקודות זו תחת זו ביושר אלא בהטיה שהנקודה ה
העליונה בקצה האות השמאלי והשתים הנשארות הולכות ומימינות
עד שהנקודה השפלה מכוונת כנגד אמצע האות שהוא מקום החירק
להודיע את אמהותיה כי כאמה בתה ׃

והקמץ חטוף אין הפרש בין צורתו וצורת הקמץ הגדול אך
הרכבתו מתחלפת וזה כי כמו שתנועת הפתח ת
תתרכב עם תנועת החולם בשני דרכים או שיגבר כח הפתח או ש
שיגבר כח החולם כן גם כן הונחה צורה זו שהיא מורה הרכבת הפתח
עם החולם צורה אחת בנפשה אלא שידיעתה והכרתה תלויה במה
שסמוך לה כמו שיתבאר לפנים בעזרת האל כי בקמץ הגדול יגבר
כח הפתח ובקמץ המלא פום שהוא החטוף יגבר כח החולם ׃

והשוא הוא שתי נקודות זו למעלה מזו להורות כי על דרך
אחת מורה על התחלת תנועת הנקודות המלכות
ודבקותן וקצן כי הוא גבול להן ושוה הוא לכל התנועות כמו ש
שהנקודה שוה בכל חלקי המתנועעים והעתה שוה לכל חלקי הזמן ·
וזה כי הרגוש יורה על התחלה חזקה בתנועת הנקודה הראויה לה
מפאת האות הבאה אחריה כמו שיתבאר עוד וזה בכח או בפעל ·
או מפאת הנקודה הבאה אחריה בפעל כי אז היא חוטפת מקצרת
התנועה ההיא · והנע בקלות יורה על התחלה קלה בתנועת ה
הנקודה ההיא כי לקלותו לא נכר בו כמעט רושם התנועה ההוגנת
לנטות אליה · ומפני זה כשהשוא והנקודה באות כאחת באות אחת אז
נקרא הנקוד ההוא חטף · כי השוא חוטף בפירוש התנועה ההיא אף

כי לא

כִּי לֹא יַעֲמִיד הָאָדָם מוֹצָא פִּיו בְּאוֹתָהּ הַתְּנוּעָה׃ אַךְ יַחֲטוֹף אֹתָהּ
כְּאִלּוּ נִגְזְלָה מִמֶּנּוּ וְיַעֲטְפֶנָּה בְּאוֹת הַנְּקוּדָה הַבָּאָה אַחֲרֶיהָ׃ וּכְשֶׁאֵין
בַּשְׁוָא דָּגֵשׁ כְּלַל לֹא כָּבֵד וְלֹא קַל וְהוּא תַּחַת אוֹת שֶׁבְּאֶמְצַע הַתֵּיבָה אוֹ
הוּא בְּכֹחַ אוֹת שֶׁבְּסוֹף הַתֵּיבוֹת הַמּוּקְפוֹת אָז יוֹרֶה עַל דְּבֵקוּת הַתְּנוּעָה
הַקּוֹדֶמֶת בַּתְּנוּעָה הַבָּאָה אַחֲרֵי הַשְּׁוָא וְאִם הַשְּׁוָא בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת
מְתוּגוֹת בְּטַעַם אוֹ בְּגַעְיָא אוֹ בִּמְתִיגָה אוֹ שֶׁיָּבֹא בְּסוֹף תֵּיבָה שֶׁאֵינָהּ
מוּקֶּפֶת אָז יוֹרֶה עַל סוֹף תְּנוּעַת הָאוֹת הַקּוֹדֶמֶת הַנָּעָה כְּאֶחָד ה
הַמְּלָכִים׃ וְאוּלָם הָאוֹת הַנָּחָה בֵּין שֶׁיּוּבַן בָּהּ שְׁוָא בְּכֹחַ כְּפִי דַעַת
מְדַקְדְּקִים רַבִּים שֶׁבִּקְשׁוּ לְהָבִין בְּכָל הַנָּחוֹת שְׁוָא בֵּין שֶׁלֹּא יוּבַן בָּהּ
הִנֵּה דִּין הָאוֹת תִּהְיֶה בִּמְנוּחָתָהּ כְּדִין הָעֵת הַבִּלְתִּי מוּרְגָּשׁ בַּזְּמַן׃
וְלָכֵן הֵיטִיבוּ הַסּוֹפְרִים אֲשֶׁר לֹא נִקְּדוּ הָאוֹתִיּוֹת הָהֵן וְלֹא לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם
הַנִּקּוּד אֶלָּא כִּי אֵין נִקּוּד בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא תּוּרְגַּשׁ בּוֹ תְּנוּעָה וְלֹא גְּבוּל
תְּנוּעָה׃ וְלָכֵן לֹא דִבְּרוּ נְכוֹנָה רַבֵּי הַמְּדַקְדְּקִים שֶׁכָּתְבוּ שֶׁכָּל מַה שֶּׁנִּכְתַּב
וְלֹא נִקְרָא רָאוּי לִינָּקֵד בִּשְׁוָא נָח וְלֹא נִכְתַּב הַשְּׁוָא הַזֶּה כִּי אִם בַּכָּף ו
וּבִקְצַת הָאוֹתִיּוֹת הַבָּאוֹת כְּרָגֵשׁ בְּסוֹף הַתֵּיבוֹת אַךְ בְּמָקוֹם שֶׁיָּבֹא הַשְּׁוָא
בְּסוֹף הַתֵּיבָה צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה עַל דֶּרֶךְ הַמּוֹרֶה דְּבֵקוּת אוֹ קֵץ וְסוֹף תְּנוּעַת
מוּרְגֶּשֶׁת בַּהֶגֶא וְדַע זֶה כִּי הוּא אֱמֶת וַדַּאי וְאִם לֹא דִקְדְּקוּ בּוֹ בְּפֵירוּשׁ
הַמְּדַקְדְּקִים הָרִאשׁוֹנִים אַךְ אָמְנָם רַבּוֹת נִסְתַּפַּקְתִּי בְּזֶה לָמָּה לֹא נִמְצְאוּ
כִּי אִם שְׁלֹשָׁה חֲטֵפִים׃ אֶחָד לִתְנוּעַת פַּתַּח שֶׁהִיא עִקַּר הַתְּנוּעוֹת
הַפְּשׁוּטוֹת׃ וּשְׁנַיִם לַמּוּרְכָּבִים מִמֶּנָּה רְצוֹנִי לוֹמַר לַקָּמֵץ וְלַסֶּגוֹל כִּי
נִמְצָא חֲטַף קָמֵץ וַחֲטֵף סֶגוֹל׃ וְלֹא כֵן לִשְׁאָר הַתְּנוּעוֹת וְיָגַעְתִּי לִמְצוֹא
דִּבְרֵי חֵפֶץ עַל זֹאת בְּסִפְרֵי הַמְּדַקְדְּקִים הַקַּדְמוֹנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי וְלֹא
מָצָאתִי לָהֶם קְטַנָּה וְלֹא גְדוֹלָה׃ וְעַל זֹאת עָמַדְתִּי מִשְׁתּוֹמֵם כַּמָּה וְכַמָּה
פְּעָמִים וְאַחֲרֵי הַהִסְתַּכְּלוּת הַשְׁגַּחְתִּי בָּם כִּי הַפַּתַּח גָּרַם כָּל זֹאת לָהּ
וּלְבָאֵי כֹּחָהּ רִאשׁוֹנָה׃ וְהַטַּעַם כִּי אֵין מְמַהֲרִים יוֹתֵר מִדַּאי הַדְּבָרִים
שֶׁיֵּשׁ לָהֶם קִצְבָה וְתַכְלִית בְּפוֹעַל אֲבָל לְמָה שֶׁאֵין לוֹ תַּכְלִית וְקִצְבָה
בְּפוֹעַל יָכוֹל לְמַהֵר יָחִישׁ תְּנוּעָתוֹ׃ וְלָכֵן בִּהְיוֹת שֶׁאֵין לָעֲגוּלָה רֹאשׁ
וְסוֹף בְּפֹעַל לָכֵן הַפַּתַּח הַדּוֹמֶה לָהּ וְכָל הַנִּלְוִים אֵלָיו רִאשׁוֹנָה הֵם
חֲטֵפִים׃ וְלֹא כֵן הַנִּשְׁאָרִים וּלְפִיכָךְ בִּהְיוֹת הַקָּמֵץ וְהַסֶּגוֹל תּוֹלְדוֹת

הַפַּתַח גָּדוֹל וְלֹא כֵן הַנְּקוּדוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת אֲשֶׁר זָכַרְנוּ לֹא נֶחְטְפוּ זוּלַת
אֵלֶּה בִּלְבַד · וְאִם תֹּאמַר כִּי מִקְצַת חַכְמֵי הָאֻמָּה הַקַּדְמוֹנִים אָמְרוּ
שֶׁהַשּׁוּרֶק גַּם כֵּן תּוֹלֶדֶת הַפַּתַח וְהַחֹלֶם וְכִי הַוָּו דְּמוּת הַפַּתַח וְהַנְּקוּדָּה
אֲשֶׁר בְּאֶמְצַע דְּמוּת הַחֹלֶם וְעִם כָּל זֶה לֹא מָצִינוּ חֲטֶף שׁוּרֶק · יֵשׁ
לוֹמַר שֶׁבִּהְיוֹת כֹּחַ הַחֹלֶם גּוֹבֵר בַּשּׁוּרֶק אַף לְפִי דַּעְתָּם לָכֵן לֹא נֶחְטַף
כְּדַת הַפַּתַח אֲבָל יַעֲמֹד בְּהַגְבָּהַת מוֹצָאוֹ כְּדֶרֶךְ הַחֹלֶם וְלָכֵן אִי אֶפְשַׁר
שֶׁיָּרוּץ וְיֵחָטֵף בְּעָמְדוֹ וּבָזֶה נִשְׁלַם בֵּיאוּר צוּרַת הַנְּקוּדוֹת · כִּי אַף
שֶׁנִּמְצֵאת נְקוּדָּה אַחֶרֶת שֶׁתְּנוּעָתָהּ נִקְרֵאת גְּנוּבָה אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין
צוּרָתָהּ וּבֵין מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּצוּרַת הַנִּקּוּד אֶלָּא בְּמוֹצָאָהּ בַּמִּבְטָא · וְלָכֵן
אֵין לְהָבִיא כְּלָלֶיהָ וּפְרָטֶיהָ אֶלָּא בְּמוֹצָא הַמִּבְטָא לֹא בְּצוּרַת הַמִּכְתָּב :

והנה מוֹצָא הַנְּקוּדוֹת הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי הַפַּתַח הַגָּדוֹל מוֹצָאוֹ
כְּשֶׁיִּפְתַּח הָאָדָם פִּיו בְּרֹחַב וִיבַטֵּא בּוֹ כְּאָמְרֵינוּ אַ · **וְהַקָּמֵץ** · · ·
הוּא כְּשֶׁהָאָדָם יְבַטֵּא בְּאוֹתוֹ הַמּוֹצָא עַצְמוֹ וְלֹא יַרְחִיב פִּיהוּ
בְּפִתְחוֹ אֲבָל יְקַמֵּץ אוֹתוֹ מְעַט וְיֹאמַר אָ : **וְהַפַּתַח** קָטוֹן הוּא
כְּשֶׁהָאָדָם יַרְחִיב קְצוֹת שִׂפְתוֹתָיו וְיֹאמַר אֶי ·
וְהַקָּמֵץ קָטוֹן הוּא כְּשֶׁיְּקַמֵּץ קְצוֹת שִׂפְתוֹתָיו וְיֹאמַר אֵי : **וְהַחֹלֶם**
הוּא כְּשֶׁהָאָדָם יַגְבִּיהַּ שִׂפְתוֹתָיו לְמַעְלָה וְיֹאמַר אוֹ :
וְהַחִירֶק הוּא כְּשֶׁיַּשְׁפִּיל הָאָדָם שִׂפְתוֹתָיו וְיֹאמַר אִי : **וְהַשּׁוּרֶק**
הוּא בֵּינוֹנִי בֵּין הַחֹלֶם וְהַחִירֶק כִּי הָאָדָם
כְּשֶׁיְּבַטֵּא בּוֹ לֹא יַגְבִּהַּ וְלֹא יַשְׁפִּיל שִׂפְתוֹתָיו אֲבָל יְקַמְּצֵם
וְיַמְשִׁיכֵם מִנֶּגֶד וְיֹאמַר אוּ : **והקבוץ** שְׂפָתַיִם כְּשֶׁיְּבַטֵּא בּוֹ הָאָדָם
לֹא יַגְבִּהַּ וְלֹא יַשְׁפִּיל שִׂפְתוֹתָיו · · · אֲבָל יְקַמְּצֵם אַךְ לֹא יַמְשִׁכֵם
מִנֶּגֶד כְּמוֹ בַּשּׁוּרֶק אֲבָל יְקַבְּצֵם וְיַשְׁכִּיבֵם עַל שִׁנָּיו : **וְהַקָּמֵץ**
מָלֵא פוּם הַנִּקְרָא קָמֵץ חָטוּף כְּשֶׁיְּבַטֵּא בּוֹ הָאָדָם
תִּהְיֶה הֲנָחָתוֹ אֶמְצָעִית בֵּין הַקָּמֵץ וְהַחֹלֶם עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ הַשְּׂפָתַיִם כְּמוֹ
בַּחֹלֶם בִּקְמִיצָתָם כְּמוֹ בַּקָּמֵץ · וְזֶה הוּא הַהֶפְרֵשׁ בֵּין קְרִיאַת הַקָּמֵץ
מָלֵא פוּם וּבֵין הַחֹלֶם · וְיַעֲמִיד הַקּוֹל בִּתְנוּעַת הַמָּלֵא פוּם וּבָזֶה יִבָּדֵל
מִן הַחֲטֶף קָמֵץ : **שְׁוָא** דָּגוּשׁ הוּא כְּשֶׁיְּבַטֵּא בּוֹ הַמּוֹצִיאוֹ בְּחֹזֶק
וּבִגְבוּרוֹת וְהַנָּע קַל הוּא כְּשֶׁהָאָדָם לֹא יַסְתִּירֶנּוּ וְלֹא יְבַטֵּא

בּוֹ בְּכֹבֵד כִּי אִם בְּנַחַת מִשֹּׁל הַדָּגוּשׁ דַּבְּרוֹ הַבַּיִת בִּשְׁוָא דָּגוּשׁ בְּכָבֵד מ
מִשֹּׁל הַקַּל בְּךָ ׃ חֲטֵף פַּתַח תְּנוּעָתוֹ מוּרְכֶּבֶת כְּמוֹ צוּרָתוֹ מִן הַשְּׁוָא
וְהַפַּתַח כִּי יְבַטֵּא בּוֹ הָאָדָם בִּתְנוּעַת הַפַּתַח כְּחוּטְפָּה בִּרְיָהֲטָא ׃

וְכֵן הֶחֲטֶף סֶגּוֹל כִּתְנוּעַת הַסֶּגּוֹל חֲטוּפָה אַךְ הֶחֲטֶף קָמֵץ מוֹצָאוֹ
אֵינוֹ דּוֹמֶה לִתְנוּעַת הַקָּמֵץ גָּדוֹל כִּי אִם לִתְנוּעַת הַמָּלֵא פּוּם שֶׁזָּכַרְנוּ
אַךְ הוּא חָטוּף בִּתְנוּעָתוֹ ׃ וְאַל תַּאֲמֵן לְדִבְרֵי הָאוֹמְרִים שֶׁגַּם
הַמָּלֵא פּוּם דִּינוֹ לִהְיוֹת לוֹ שְׁוָא קוֹדֶם ׃ כִּי יֵשׁ הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל בֵּין עֲמִידַת
הַמִּבְטָא בְּקָמֵץ מָלֵא פּוּם וּבֵין מְרוּצָתוֹ בַּחֲטֵף קָמֵץ ׃ וְזֶהוּ טַעַם לָמָּה
לֹא תִּמְצָא טַעַם בָּאוֹת הַחֲטוּפָה בַּחֲטֶף קָמֵץ כִּי דִּינָהּ בָּזֶה כְּדִין הַנְּקוּדָה
בִּשְׁוָא וְנִמְצָא בְּמָלֵא פּוּם כְּמוֹ מִלַּת כָּל כְּשֶׁהִיא סְמוּכָה וְטַעְמָהּ מַקָּף כִּי
הִיא כְּקָמֵץ מָלֵא פּוּם וְאִם אֵין לָהּ נְגִינַת מְתִיחָה אֵין לָהּ גַּם כֵּן מְרוּצַת
הַחֲטֶף אַף כִּי יֵשׁ שְׁתַּיִם תֵּיבוֹת כָּל מוּקָפוֹת וּקְרִיאָתָן קְרִיאַת הַקָּמֵץ
גָּדוֹל אֲשֶׁר הַמְּסָרָה זְכָרָהּ אוֹתָן כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה כָּל אַחַי רָשׁ
שְׂנֵאוּהוּ ׃ זֶה הוּא הָרִאשׁוֹן מִדִּינֵי הַשְּׁוָא וּמְחוּבָּרָיו ׃ אַךְ אָמְנָם יֵשׁ
עוֹד לָדַעַת כִּי קְרִיאַת הַשְּׁוָא מִתְחַלֶּפֶת לְפָנִים שׁוֹנִים לְפִי חִלּוּף ה
הָאוֹתִיּוֹת וְהַנְּקוּדוֹת הַקְּרוֹבוֹת אֵלָיו לָכֵן לֹא נְפָרֵט דַּרְכֵי מוֹצָאָיו עַד
כָּתַבְנוּ דַּרְכֵי חֲלוּקַת הַנְּקוּדוֹת בְּעֵרֶךְ אֶל הַגְּזָרִים הַנּוֹלָדִים מִן הָאוֹתִיּוֹת
וּמֵהֶן כִּי הָאוֹתִיּוֹת כָּאָבוֹת הַמּוֹלִידִים וְהַנְּקוּדוֹת כָּאִמָּהוֹת הַיּוֹלְדוֹת
אוֹתָם אַחֲרֵי תוּמָם ׃ וְשָׁם נְדַבֵּר גַּם כֵּן עַל תְּנוּעַת הַגְּנוּבָה אֲשֶׁר
זָכַרְנוּ בִּתְחִלַּת דְּבָרֵינוּ אֵלֶּה ׃ וּבְכֵן נָשׁוּב לְרֹאשׁ דְּבַר
הַנְּקוּדוֹת וּנְבָאֵר כְּלָלֵיהֶם בְּעֵרֶךְ קְצָתָן לְקַצַּת בְּחִבּוּר הַגְּזָרִים אַחֲרֵי
שֶׁהִשְׁלַמְנוּ הַדִּבּוּר בָּהֶן מִצַּד עַצְמָן ׃ וְאַחַר כַּךְ בָּאַחֲרוֹנָה נְפָרֵשׁ
חִלּוּפֵיהֶן וּתְמוּרָתָן ׃

וְהִנֵּה נַתְחִיל עוֹד מֵהַפַּתַח גָּדוֹל וְנֹאמַר כִּי כְּלָלֵי חֲלוּקוֹת
הַפַּתַח גָּדוֹל בְּעֵרֶךְ אֶל הַנְּקוּדוֹת וְהָאוֹתִיּוֹת ה
הַסְּמוּכוֹת לָהֶן הֵם חֲמִשָּׁה ׃ הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן הוּא שֶׁכָּל אוֹת
שֶׁאַחֲרֶיהָ שְׁוָא קַיָּם הִיא פְּתוּחָה ׃ וְקוֹרֵא אֲנִי
שְׁוָא קַיָּם כְּשֶׁלֹּא יָזוּז מִמְּקוֹמוֹ אֲפִילוּ בְּהֶפְסֵק כְּמוֹ דִּבַּרְנוּ שָׁמַרְנוּ א
אָכַלְנוּ ׃ אֲבָל כְּשֶׁהַשְּׁוָא הוּא מִשְׁתַּנֶּה אֵין זֶה דִּינוֹ ׃ כִּי בִּתֵיבַת אָמְרוּ

הָאָלֶף בְּקָמֶץ וְהַטַּעַם כִּי שְׁוָא הַמֵּם אֵינוֹ קַיָּם כִּי בְּהֶפְסֵק יִשְׁתַּנֶּה אֶל קָמֶץ׳ וְאֶפְשַׁר לְרְשׁוֹם הַשְּׁוָא קַיָּם בְּדֶרֶךְ כּוֹלֵל מִזֶּה וְלוֹמַר כִּי הַשְּׁוָא קַיָּם הוּא הָרָאוּי לָאוֹת הַנְּקוּדָה בּוֹ מִפְּאַת נַפְשָׁהּ לֹא מִפְּאַת אוֹת אַחֶרֶת הַסְּמוּכָה לָהּ׳ וְלָכֵן שְׁוָא מֵם אָמְרוּ אֵינוֹ קַיָּם כִּי אֵינוֹ רָאוּי לַמֵּם מִפְּאַת נַפְשָׁהּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל חִבּוּר הָרִבּוּי אֲשֶׁר תּוֹרֶה הַוָּו כְּמוֹ שֶׁיֵּרָאֶה בְּשַׁעַר הַפְּעָלִים וּבְשַׁעַר הַהַרְכָּבָה בְּעֶזְרַת הָאֵל׳ וְלָכֵן הָאָלֶף אֲשֶׁר קוֹדֵם שְׁוָא הַמֵּם אֵינָהּ בְּפַתָּח כִּי אִם בְּקָמֶץ אֲבָל שְׁוָא רֵישׁ אָמַרְנוּ הוּא קַיָּם כִּי אֵין לָרֵישׁ נְקוּדָה אַחֶרֶת זוּלַת הַשְּׁוָא׳ כִּי אַף כְּשֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לְשׁוּם כִּנּוּי כְּלַל כְּמוֹ בְּתֵיבַת אָמַר אוֹ אֵין לָהּ נְקוּדָה כְּלַל כְּפִי סְבָרָתֵינוּ לְעֵיל אוֹ נְקוּדָתָהּ הַשְּׁוָא שֶׁהִפִּילוּ מִמֶּנָּהּ הַסּוֹפְרִים לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם מַשָּׂא כְּתִיבָתוֹ כְּדַרְכָּם בְּסוֹפֵי שְׁאָר הַתֵּיבוֹת עַל דַּעַת רַבֵּי הַמְדַקְדְּקִים׳ וְלָכֵן בְּסִיבַּת הַשְּׁוָא הַזֶּה מֵם אָמַרְנוּ בְּפַתָּח גָּדוֹל עַל פִּי הַכְּלָל הַזֶּה׃

הַכְּלָל הַשֵּׁנִי כָּל אִי בִּי גִי עַד סוֹף הָאַלְפָא בֵּיתָא בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה הֵם פְּתוּחִים לְעוֹלָם כְּמוֹ הַיְדַעְתֶּם וּבְסוֹף הַתֵּיבָה גַּם כֵּן פְּתוּחִים כְּשֶׁלֹּא יָבֹאוּ בְּהֶפְסֵק כְּמוֹ יִלְבְּשׁוּ שׂוֹטְנַי כְּלִמָּה׃

הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי כָּל אוֹת דְּגוּשָׁה הָאוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ הִיא פְּתוּחָה לְעוֹלָם כְּמוֹ דַּבֵּר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וְזוּלָתָם וְכֵן הֵא הַהוֹדָעַת כְּשֶׁלֹּא תָבֹא אַחֲרֶיהָ אַחַת מֵאוֹתִיּוֹת הָרִפְיוֹן בֵּין שֶׁתִּהְיֶה דְגוּשָׁה כְּמוֹ הַשָּׁמַיִם בֵּין שֶׁתִּהְיֶה רָפָה כְּמוֹ הַבְּרָכָה׃

הַכְּלָל הָרְבִיעִי הוּא שֶׁכָּל תֵּיבָה שֶׁסּוֹפָהּ יִם מוֹרָה עַל הָרִבּוּי הָאוֹת הַקּוֹדֶמֶת לַיּוֹד אִם הִיא בְּהַבָרַת הַפְּתִיחָה רְצוֹנִי לוֹמַר אִם הִיא בְּפַתָּח לְעוֹלָם כְּמוֹ יָדַיִם אַפַּיִם שָׂדַיִם שְׁנַיִם וְזוּלָתָם׃

הַכְּלָל הַחֲמִישִׁי כָּל אוֹת שֶׁתִּהְיֶה בְּצֵירֵי אוֹ בְּחֹלֶם אוֹ שׁוּרֶק אוֹ חִירֶק וְאַחֲרָיו הֵא אוֹ חֵית אוֹ עַיִן בְּסוֹף הַתֵּיבָה לְעוֹלָם יִכָּתֵב פַּתָּח בֵּין הָאוֹת אֲשֶׁר תַּחְתֶּיהָ אַחַת הַנְּקוּדוֹת אֲשֶׁר זָכַרְנוּ וְאוֹת הָחֶעַ הַבָּאָה אַחֲרֶיהָ וּקְרִיאַת הַפַּתָּח כְּאִלּוּ בֵּינֵיהֶן אוֹת אַחֶרֶת אַךְ אָמְנָם אֵי זוֹ הִיא הָאוֹת שֶׁרָאוּי לְבַטֵּא בָהּ בַּפַּתָּח רָאִיתִי דֵּעוֹת שׁוֹנוֹת כִּי רוֹב הַמְדַקְדְּקִים אֲשֶׁר רָאִיתִי סוֹמְכִים עַל קָרָאֵי טְבֶרְיָא מְבַטִּים בָּהּ כְּאִלּוּ הָיְתָה שָׁם אָלֶף כְּמוֹ מִזְבֵּחַ קוֹרְאִים כְּאִלּוּ כָּתוּב מִזְבֵּאַח אֲבָל

סורי

מוֹרִי הָהָ״ר מֹשֶׁה שַׂר שָׁלוֹם הָיָה אוֹמֵר שֶׁקְּרִיאַת הַפַּתַח הַזֹּאת נוֹטָה לְמוֹצָא הַנַּח שֶׁתּוֹרֶה עָלָיו הַנְּקוּדָה הַקּוֹדֶמֶת אֵלֶיהָ כִּי אִם הִיא צֵרִי אוֹ חִירֶק תִּתְנוֹעֵעַ הַפַּתַח כְּמוֹצָא הַיּוֹד כְּמוֹ מִזְבֵּחַ קְרִיאָתוֹ לְפִי זֶה הַדַּעַת כְּמוֹ מִזְבֵּיַח אַךְ הַיּוֹד רָפֶה מְאֹד בַּקְּרִיאָה עַד שֶׁתֵּרָאֶה כִּמְעַט נָחָה וְאִם הַנְּקוּדָה חֹלֶם אוֹ שׁוּרֶק שֶׁיּוֹרוּ עַל הַוָּו אָז תְּנוּעַת הַפַּתַח נוֹטָה לְמוֹצָא הַוָּו כְּמוֹ גָּבוֹהַּ אֱלוֹהַּ וְנִרְאִין דְּבָרָיו לִשְׁתֵּי סִבּוֹת הָאַחַת כִּי לֹא מָצִינוּ בַּמָּסוֹרֶת זֵכֶר אֵלֶּה הַתֵּיבוֹת בֵּין הַקְּרוּאִים וְלֹא נִכְתָּבִים · וְהַשֵּׁנִית כִּי קַדְמוֹנֵי הַמְדַקְדְּקִים קָרְאוּ הַתְּנוּעָה הַזֹּאת תְּנוּעָה גְנוּבָה · וְאִם אֵין הַטַּעַם כְּמוֹ שֶׁחָשְׁבוּ מִקְצַת הַמְדַקְדְּקִים וּבִפְרַט רַבִּי אַבְשָׁלוֹם מִזְרָחִי בְּסִפְרוֹ בַּשִּׁיר שֶׁקָּרָא אִמְרֵי שֶׁפֶר שֶׁאָמַר שֶׁהַטַּעַם הוּא מִפְּנֵי שֶׁנִּגְנְבָה הַשְּׁוָא שֶׁרָאוּי לְהִכָּתֵב בְּאוֹת הַחַע שֶׁבְּסוֹף הַתֵּיבָה כִּי מַה שֶׁאָמַר לֹא יִגְרוֹם קְרִיאַת אוֹת אֲשֶׁר לֹא נִכְתְּבָה אַךְ הַטַּעַם הוּא לְפִי דַּעְתִּי מִפְּנֵי שֶׁתְּנוּעַת הַפַּתַח בְּמוֹצָא הַנַּח הִיא כָּל כַּךְ רָפָה שֶׁנִּרְאֵית גְנוּבָה · וְהָיָה אֶפְשַׁר לְפִי דַעַת קַדְמוֹנֵי הַמְדַקְדְּקִים שֶׁכָּתְבוּ שֶׁהוּסַר הַשְּׁוָא מֵהָאוֹת שֶׁבְּסוֹף הַתֵּיבָה שֶׁאִלּוּ נִכְתְּבָה הָיְתָה הַפַּתַח נִקְרֵאת בְּמִקְצַת כְּפַתַח חָטוּף אֶלָּא שֶׁבְּפַתַח חָטוּף הָאוֹת הַנָּעָה בּוֹ מִן הַנָּעוֹת וּבְפַתַח תְּנוּעָה גְנוּבָה הָאוֹת הִיא מִן הַנָּחוֹת וּקְרִיאָתָהּ בְּחַשַּׁאי עַד שֶׁהַשּׁוֹמְעִים לֹא יַבְחִינוּ הָאוֹת שֶׁמְּבַטֵּא בָּהּ הַמְדַבֵּר וְלָכֵן הָיְתָה נְקוּדַת הַשְּׁוָא קוֹדֶמֶת לַפַּתַח הַחֲטוּפָה וּמִתְאַחֶרֶת לַגְּנוּבָה כְּדֵי לְהַבְדִּיל בֵּין הַנָּעוֹת וְהַנָּחוֹת · וּבָזֶה נִשְׁלְמוּ כְּלָלֵי הַפַּתַח כְּפִי יַחְסוֹ אֶל הַנְּקוּדוֹת וְהָאוֹתִיּוֹת הַסְּמוּכוֹת אֵלֶיהָ לְפִי מַצָּבָהּ וְאָמְנָם שְׁאָר עִנְיָנֶיהָ מִקְצָתָם רְאוּיִם בְּשַׁעַר הַשֵּׁמוֹת וּמִקְצָתָם בְּשַׁעַר הַפְּעָלִים וּמִקְצָתָם בְּשַׁעַר הַשִּׁמּוּשׁ וְשָׁם נְבִיאֵם ב בְּעֶזְרַת הָאֵל ׃

הַחֹלֶם

לוֹ שְׁנֵי כְּלָלִים הָאֶחָד כִּי בִתְנוּעָתוֹ יִמְשׁוֹךְ שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת עַל הָרֹב יִמְשׁוֹךְ וָו וְזֶה בְּכֹחַ אוֹ בְּפֹעַל וּשְׁנֵיהֶם בְּפָסוּק אֶחָד וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ כִּי הַגִּימֶל בְּחֹלֶם מוֹשֵׁךְ וָו בְּפֹעַל וְהַבֵּית בְּחֹלֶם מוֹשֵׁךְ וָו בְּכֹחַ לְבַד וְהַהֶפְרֵשׁ בְּמוֹצָאָם כִּי בְחֹלֶם גּוֹי הַפֶּה קְמוּצָה בְּמִקְצָת וְהוּא מְלֹא פוּם כְּיוֹתֵר וּבְחֹלֶם יַעֲבֹדוּ לֹא תִקְמַץ הַפֶּה כָּל כַּךְ · וְלִפְעָמִים יִמְשׁוֹךְ אָלֶף וְאָז תִּפָּתַח הַפֶּה בְּמוֹצָאוֹ כְּאִלּוּ בָּא מִפְּנִימִי הֶחָזֶה · וְלִפְעָמִים תָּבֹא אַחֲרָיו הֵא כְּמוֹ פַּרְעֹה

ואז צריך לצמצם מוצאו ממקום הגרגרת ששם מוצא ההא ולפעמים
ימשוך וו ואלף יחד כמו הלוא בלכתך ואז מוצאו מורכב ממוצא שתיהן
הכלל השני שלא תבא אחריו אות דגושה אלא אם כן היתה
התיבה מלעיל כמו כתו אתיכם :

החירק

שני מינים כמו שאמרנו מושך ובלתי מושך
והנה המושך לפעמים ימשוך יוד וזהו על
הרב כמו בנות מלכים ביקרותיך חירק בית ביקרותיך מושך יוד
ולפעמים ימשוך אלף כמו ראשון לציון חירק הריש מושך אלף
והבלתי מושך הוא שאין אחריו משך יוד ולא אות אחרת טפילה לו
כמו זכרו תורת משה עבדי שאין בין הזין והכף אות וכל אחד משניהם
לפעמים יבא חטוף ולפעמים גבוה וקורא אני החטוף אשר לא יעמד
המבטא במוצאו והגבוה כשיעמד בו והנה החירק מושך לפעמים
יבא חטוף כמו מידי אביר יעקב כי חירק מם מידי חטוף והגבוה הוא
על הרוב אף בבא אחריו שוא כמו פינחס סיסרא וכן הבלתי מושך
כשיבא אחריו שוא נח על הרוב הוא חטוף כמו זכרו ולפעמים נמצא
גבוה כמו שחדו בעדי באיוב סימן ו בשקתות המים שהשינין בחירק
בלתי מושך ותנועתן בגובה ועלוי : וכלל גדול עוד זכרו
המדקדקים בחירק המושך כי כשתנקד בו אחת מאותיות
במלכו בראש תיבה שראשיתה יוד נקודה בשוא תניח תנועת היוד
בין שהחירק גבוה בין שיהיה חטוף משל הגבוה ליהודה ושמחתים
מיגונם כי למד ליהודה ומם מיגונם בחירק מושך ונחה היוד וכן משל
החטוף כמו מידי אביר יעקב מימין הגולה ויצאו שנים מן הכלל הזה
שהיוד בם נעה האחד בדברי הימים סימן כ מירושתך אשר הורשתנו
והשני בדניאל סימן יב ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו וגדולה
מזאת שכשהיוד נחה בחירק המושך לפעמים יבא דגש אחרי היוד כמו
כמו במזמור מה ביקרותיך וזולתו :

הקמץ

הגדול לו גם כן שני כללים האחד כל אות קודמת
אל יו המורה על כנוי הרבים היא בקמץ כמו
ידיו רגליו : השני כל פתח בסוף תיבה כשיבא באתנח או

סוֹף פָּסוּק יָשׁוּב קָמֵץ גָּדוֹל כְּמוֹ וַיְיָ פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר הַמֵּם בְּקָמֵץ וּשְׁאָר דַּרְכֵי הַקָּמֵץ יִתְבָּאֲרוּ בַּמְּקוֹמוֹת הַפּוֹרְטִים אוֹתָם לְפָנִים בְּעֶזְרַת הָאֵל ׃

הַפַּתַח

קָטוֹן יֵשׁ לוֹ שְׁנַיִם כְּלָלִים הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן כָּל אוֹת שֶׁבָּא אַחֲרֶיהָ שְׁוָא נַח הִיא פְּתוּחָה פַּתַח קָטוֹן כְּמוֹ עוֹר אָבְנֶךָ ׃ הַכְּלָל הַשֵּׁנִי כָּל שִׁין הַמְשַׁמֶּשֶׁת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר הִיא פְּתוּחָה פַּתַח קָטוֹן וְאַחֲרֶיהָ דָּגֵשׁ כְּמוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לוֹ שִׁין שֶׁכָּכָה בִּסְגוֹל וְהַכַּף הָרִאשׁוֹנָה בְּדָגֵשׁ · וְיָצְאוּ מִזֶּה הַכְּלָל שְׁתַּיִם שֶׁהֵן בְּפַתַח בְּשׁוֹפְטִים סִימָן ה שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה וּבְשִׁיר הַשִּׁירִים שַׁלָּמָה אֶהְיֶה וּשְׁתַּיִם שֶׁהֵן בִּשְׁוָא שֶׁהֵם בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם · סִימָן ג וּבְקֹהֶלֶת גַּם שֶׁהוּא עָמֵל סִימָן ג׳ וּבְשׁוֹפְטִים דְּגִדְעוֹן יֵשׁ אַחַת בְּקָמֵץ שָׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי סִימָן ו׳ ׃

הַשּׁוּרֵק

גָּדוֹל יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי כְּלָלִים הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן כָּל וָו בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה קוֹדֶמֶת אֶל שְׁוָא נָע תִּנָּקֵד בְּשׁוּרֵק כְּמוֹ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְקָרָאֵי טְבֶרְיָא קוֹרְאִים אוֹתָהּ כְּמִבְטָא הָאָלֶף בְּשׁוּרֵק וְלֹא יָדַעְתִּי טַעַם לְדִבְרֵיהֶם · הַכְּלָל הַשֵּׁנִי כִּי אַחֲרֵי הַשּׁוּרֵק גָּדוֹל לֹא יָבֹא דָּגֵשׁ לְעוֹלָם ׃

הַשּׁוּרֵק

קָטָן שֶׁנִּקְרָא קִבּוּץ שְׂפָתַיִם יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי כְּלָלִים הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן הַשּׁוּרֵק שֶׁהוּא שָׁלֹשׁ נְקוּדוֹת לְעוֹלָם לֹא יִמְשׁוֹךְ אַחֲרָיו וָו וְלִפְעָמִים לֹא יִמְשׁוֹךְ שׁוּם אוֹת כְּלָל כְּמוֹ גֻּנֹּב גֻּנַּבְתִּי וְלִפְעָמִים יִמְשׁוֹךְ אָלֶף כְּגוֹן מְסָעֵף פֻּארָה וּפַעַם מוֹשֵׁךְ הֵא כְּגוֹן שֻׁפְּכָה אֲשׁוּרָי ׃

הַקָּמֵץ

מָלֵא פוּם יֵשׁ לוֹ בִּקְרִיאָתוֹ שְׁלֹשָׁה כְּלָלִים הָרִאשׁוֹן כְּשֶׁיָּבֹא הַקָּמֵץ סָמוּךְ לְתֵיבָה זְעִירָא כְּגוֹן וּמִגַּעַר בָּךְ אוֹ לְתֵיבַת שֶׁהִיא מִלְּעֵיל שֶׁדִּינָהּ כְּדִין הַזְּעִירָא כְּגוֹן יִשְׁמָר צֵאתְךָ אָז מוֹצָא הַקָּמֵץ מָלֵא פוּם ׃ הַכְּלָל הַשֵּׁנִי כְּשֶׁיָּבֹא דָּגֵשׁ אַחַר הַקָּמֵץ אָז הַקָּמֵץ מָלֵא פוּם כְּגוֹן רָנִּי עֲקָרָה וְיָצְאוּ מִזֶּה הַכְּלָל כְּשֶׁהָאוֹת הַקְּמוּצָה אַחַת מֵחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת אֵלֶּה לב׳ אִישׁ הַיְינוּ לָמָּה בָּתִּים אָנָּא יָמָּה שָׁמָּה שֶׁאוֹתִיּוֹת לב׳ אִישׁ נִקְרָאוֹת בְּקָמֵץ רָחָב וְדָגֵשׁ אַחֲרֵיהֶן ׃

הכלל השלישי כשיבא שוא נח אחר הקמץ אין בזה דרך מלאכותיי כי לפעמים תיבה אחת תהיה נקודה באותן נקודות בעינן בשני מקומות ובאחד יהיה מוצא הקמץ מלא פ פום ובאחר קמץ רחב כגון שמרני אל כי חסיתי בך השין בקמץ רחב ובפסוק שמרני כאישון בת עין השין בקמץ מלא פום ובשני המקומות היא תיבה אחת באותיותיה ונקודותיה והוראתה׃

השוא

יש בקריאתה שמנה כללים׃ הכלל הראשון כל שוא נע שאחריו אות גרונית תנועתו נוטה לתנועת האות הגרונית ההיא כגון קוו תנועת הקוף נוטה אל השורק וכן בנשארים׃ הכלל השני כל שוא שאחריו יוד תנועתו נוטה לתנועת החירק כמו כיום תנועת הכף נוטה לחירק׃

הכלל השלישי כל שני שואין בראש התיבה ובאמצעיתה הראשון נח והשני נע ובסוף התיבה שניהם נחים זולת כשתבא בדגש האות האחרונה כמו יפת אלהים ליפת ולכן נראין טענות הראבע כנגד המניעים את האחרונה אפילו אינה דגושה כאילו היא באמצע התיבה ויקראו כמו ויפת בסתר לבי יפת אלהים · כי אם כן לא היה נמנע התחברות שלשה שואין סמוכים · ועוד כי אלו היה דינם כאלו הם באמצע התיבה לא היו באים באתנח וסוף פסוק כי היו צריכים ל לסמיכות מלך כמו באמצע והנה מצאנו הענין בהפך כי ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך אתנח תחת ויבך וישא עשו את קלו ויבך סוף פסוק תחת ויבך ושניהם נחים מחמת דגש האחרון ואף על פי ש שלא תמצא מנוקדות בשוא בסוף התיבה שאר האותיות זולתי התו והכף וזה להיותן לנכח לנקבה כמו שיתבאר בעזרת האל בשער הפעלים וכנויהם׃

הכלל הרביעי כל שוא נע שלא תבא אחריו יוד ולא אות גרונית תנועתו נוטה לתנועת הפתח הגדול כגון לרשתך ארת ארץ מגוריך תנועת הלמד והתו של לרשתך נוטה לתנועת הפתח הגדול׃

הכלל החמשי כל געיא שאחריה מלך זולתי החלם תטה תנועתה לתנועה הראויה אליה לפי הכללים הקודמים אלא

שֶׁמַּעֲמִידִים מְעַט בַּתְּנוּעָה כְּאָדָם גּוֹעֶה וְלָכֵן קְרָאוּהָ הַמְדַקְדְּקִים גַּעְיָא וְסִימָנָהּ קַו אָרוֹךְ כְּמוֹ מַקֵּל קוֹדֶם הַשְּׁוָא וְלָכֵן טָעוּ פְּלִילִיָּה מִי שֶׁכָּתְבוּ שֶׁלְּעוֹלָם הַגַּעְיָא בְּרֹאשׁ תֵּיבָה תַּרְחִיב הַקְּרִיאָה כְּמוֹ פַּתַּח ׳ וְסִבַּת טָעוּתָם הָיְתָה כִּי עַל הָרֹב נוֹטָה תְּנוּעַת הַשְּׁוָא לִתְנוּעַת הַפַּתַּח כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין רֵאשִׁית הַתֵּיבָה אוֹ סוֹף הַתֵּיבָה ׃

הַכְּלָל הַשִּׁשִּׁי כָּל שְׁוָא קוֹדֶם לְאוֹת בֹּגֶד כֹּפֶת תַּרְפֶּה אוֹתָהּ הָאוֹת כְּגוֹן בְּכַפּוֹ וְזוּלַת זֶה ׃

הַכְּלָל הַשְּׁבִיעִי לְעוֹלָם לֹא תִּהְיֶה בְּדָגֵשׁ הָאוֹת הַבָּאָה אַחַר שְׁוָא נָח אֶלָּא בְּתֵיבַת אַתְּ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה כְּמוֹ אַתְּ עוֹשָׂה לִי אַתְּ כְּרוּב וְאַתְּ כִּי שָׁטִית וְזוּלָתָם וְיָצְאוּ מִזֶּה הַכְּלָל שְׁתֵּי תֵּיבוֹת וַיִּחַד יִתְרוֹ אַל יִחַד בִּימֵי שָׁנָה ׃

הַכְּלָל הַשְּׁמִינִי כָּל שְׁוָא בְּרֹאשׁ תֵּיבָה אוֹ בְּאֶמְצָעִיתָהּ אִם אַחַת מֵאוֹתִיּוֹת בגד כפת סְמוּכָה לָהּ אַחֲרֶיהָ תַּרְפֶּינָה זוּלַת תֵּיבַת שְׁתַּיִם לְפִי הַמְדַקְדְּקִים שֶׁקְּרָאוּהָ כְּבֶן אָשֵׁר בְּאָלֶף גְּנוּבָה אֶשְׁתַּיִם וּלְפִי בֶּן נַפְתָּלִי אֵין כָּאן אָלֶף וְהַשִּׁין נַעֲרָה וְהַתָּיו בְּדָגֵשׁ קַל לֹא כָּבֵד בְּסִבַּת הַכְּלָל הַזֶּה ׃

הַשְּׁוָא כָּבֵד וְהַשְּׁוָא קַל לֹא יִתְחַלְּפוּ אֶלָּא כְּשֶׁהַשְּׁוָא נָע בְּקַלּוּת יָבֹא בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה עַל הָרוֹב בְּמָקוֹם שֶׁאִלּוּ הָיָה בְּאֶמְצַע הַתֵּיבָה הָיָה נָח כְּמוֹ יְדַבֵּר שֶׁהַיּוֹד נָעָה וּבְאֶמְצַע נָחָה כְּמוֹ וַיְדַבֵּר וְכָמוֹהוּ שְׁוָא שִׁין שְׁתַּיִם לְפִי בֶּן נַפְתָּלִי ׃

הַחֲטַף פַּתַּח יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי כְּלָלִים הָאֶחָד הוּא כְּשֶׁאוֹת גְּרוֹנִית בְּאֶמְצַע הַתֵּיבָה וּלְפָנֶיהָ אוֹת פְּתוּחָה וְהִיא הָיְתָה רְאוּיָה לְהִנָּקֵד בִּשְׁוָא תִּתְרַחֵב וְתִנָּקֵד בַּחֲטַף פַּתַּח שֶׁהוּא שְׁוָא פַּתַּח כְּמוֹ אַעֲלֶה כְּאֹהָלִים וּמְעַטִּים יָצְאוּ מִזֶּה הַכְּלָל כְּמוֹ תַּחְמוֹד יַחְפּוֹץ וְזוּלָתָם ׃ הַכְּלָל הַשֵּׁנִי כְּשֶׁהָאוֹת הַבָּאָה אַחַר הַפַּתַּח נְקוּדָה בִּשְׁוָא אַף כִּי אֵין שְׁוָא קוֹדֶם הַפַּתַּח הוּא נִקְרָא בַּחֲטַף כְּמוֹ אַבְרָהָם גַּבְרִיאֵל וּלְפִי דַעְתִּי טַעַם זֶה הוּא שֶׁבִּהְיוֹת הַשְּׁוָא מוֹרֶה עַל גְּבוּל תְּנוּעָה לְבַד וְלֹא עַל תְּנוּעָה כְּלָל אַחֲרֵי אֲשֶׁר תְּנוּעַת הַפַּתַּח כִּתְנוּעַת עֲגוּלָה פְּשׁוּטָה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה לָכֵן לֹא תּוּכַל לְהַעֲמִיד הַקּוֹל וְלָכֵן תְּחַטֵּף לְהִסָּמֵךְ

עַל

על המלך הבא אחריו ולכן אפשר לומר כי השוא תחטוף לפניה ולאחריה את הפתח ׃

חטף קמץ שהוא שוא קמץ לעולם לא יבא שוא אחריו והטעם כי דין האות החטופה להיות בשוא ונרחבה בכח הקמץ לכן לא יבא שוא אחריה כי לא נמצאו שני שואין נעים סמוכים זה לזה כמו שכתבנו למעלה ׃

חטף סגול לו שני כללים ׃ הכלל הראשון כל שם שתחלתו אלי האלף תנקד בחטף סגול כגון א
אליעזר אליפלט אלימלך ׃ הכלל השני כשתהיה אות גרונית באמצע התיבה שדינה להיות בשוא ולפניה אות פתוחה בפתח קטן אז האות הגרונית על הרב תתרחב ותנקד בחטף סגול ׃

ובזה נשלמו כל הנקודות ולא נשאר עלינו לבאר במוצאי הדבור כי אם דבר אחד אשר לא עמדו עליו ה
הראשונים והרומיים חושבים שיחסר לנו והוא מוצא הקו בלשונם שהם כותבים אותו בשתי אותיות בעלות קול אשר אנו משתמשים תמורתן בנקודות וזה על האמת לא בא לחסרון מכתבנו ולשונינו כי אם ליתרון מכתבם בלי צורך וזה לא יקרה בלשונינו לכתבו א
אלא אם נרצה לכתוב שם משמות שאר הלשונות בכתבינו כמו טרקינוס שהוא שם מלך ממלכי הרומים אנחנו ננקדהו על זה הדרך שננקד הטית בקמץ והריש בשוא והכף בחטף קמץ ובדגש והיוד בחירק ומתיחה תחתיה שהוא כמין מקל לאות כי שם העמדת המוצא והנון וו בשורק עם סמך נחה באחרונה ׃ והנה אז מוצא הכף ממוצע בין מוצא החלם והשורק והוא חטוף ויסמך על תנועת היוד הבאה אחריו ׃ אף כי יש לכתוב מוצא קרוב לזה בדרך אחרת שנכתוב טרקוינוס בקוף וו יוד ותהיה נקודת הקוף בשוא והוו ב
בשורק והיוד בחירק ומקל תחת היוד להיות שם מתג הקריאה ולא יעמוד הקורא בשורק אבל ירחה המבטא עד היוד ׃ וכמו שהמשלנו בחירק תוכל לעשות בכל מלכי התנועות ׃ ומכל זה נראה שלא חסר לנו זה המוצא אבל אינו מוצא פשוט כי אם מורכב ולכן הטיב מניח

כתבינו

כתבינו שלא הניח לזה אותיות יתרות כי בהרכבת גזרים מהאותיות המונהזות יוציא קול הברה זארת ואלו היה לרומיים מוצא השוא בכתיבתם גם הם לא היו צריכים לזארה כי באורת צי שקוראים הם כשוא היו מוציאים את ההברה הזאת ולא היה צורך להרבות להם האותיות בלתי בעלות קול כמו הקו וכשהם כותבים הענין כמשפטו טועים בקריאה כמו שקרא להם כשכותבים או קינוס שניקודו ההגון להיות חולם מושך באלף ושוא בקוף וחטף קמץ ביוד ושורק מושך בנון והסמך נחה כמשפטם והנה הם כותבים מקום החטף קמץ אי קלה ואה רחבה ותתרכב מהן הברה אמצעית בין האי בקול חלושה והאה בקול חזקה והצי שכותבים במקום הקוף אין לה התנועה אחרי שמשפטה כשוא ומפני כי לא נסו ללכת באלה הם קוראים הצי בשימוש האי בעלת קול חזק וקוראים או צי אנוס והאה ברחב גדול וזה לחסרון ידיעתם בקריאה ולכן יראה מזה כי גם באותיות גם בנקודות לשונינו הוא הלשון השלם וכתיבתינו היא כתיבה תמה מכל כתבי הלשונות כי לא יחסר כל בה ואין בה דבר ריק כחק רה השלמים התמימים ׃

ומעתה נבאר חלופי הנקודות ותמורתן קצתן בקצת וזה כי הפתח גדול בא מקום פתח קטון כמו עד שקמתי דבורה שלמה אהיה כעוטיה שראויה היתה השין לבא בפתח קטן שקמתי שלמה ׃ ובא תמורת קמץ גדול כמו בזו ואמותתהו שהיה ראוי להיות בקמץ גדול בהיותה הפוכית קודמת לאלף כמו שיראה בשמושים ׃ ובא תמורת הצרי כגון השב אל תערה ההיא בפתח והיה משפטה בצרי השב ובאה תמורת חירק כגון תלן עיני שהיה דינו תלין אך לא תבא פתח תמורת חלם ולא שורק לעולם ׃

החלם בא תמורת הקמץ מלא פום לבדו כמו ובמוצאכם אותו שהיה דינו בקמץ המם על משקל בשמרכם ׃

החירק בא תמורת הפתח כגון והתגדלתי והתקדשתי שהיו הדלת ראויות לבא בפתח ובאו בחירק ובא תמורת הפתח הקטן כגון בסמך ומאספכם אלהי ישראל שראוי לומר

ומאספכם ובא תמורת השורק כמו וייישם בארון שמשפטו ויושם ובא תמורת קמץ קטון כגון וחין ערכו שמשפטו בצירי וחין ׃

והקמץ הגדול בא תמורת הפתח הגדול כמו משקל הכסף מנת המלך שהיה ראוי להיות פתח בסמיכות ובא קמץ ולפעמים בא תמורת הפתח קטן כמו ואשעה בחקך תמיד וכן כי היום יי נראה שראוי להיות האלף בסגול ׃ והקמץ מלא פום בא מקום חירק משכו אתה שדינו משכו וגם בא תמורת שורק כמו כליל תקטר שראוי תוקטר ׃ הפתח קטון בא תמורת הגדול כמו פן אכלך שהיה ראוי אכלך בפתח הכף כפופה ובא במקום קמץ גדול כמו אל מבטחם שראוי קמץ תחת הטית ׃ והקמץ קטון בא מקום קמץ גדול כמו המעלם סים שהיה דין הלמד בקמץ גדול ומקום חירק כמו הנצו הרמונים שמשפט הנון היה בחירק ובא בצירי ׃

והשורק בא תמורת החלם וגם לא תעבורי ששורק הבית מקום חלם ׃ והקבוץ שפתים בא לפעמים לדעת רבי יונה והאפוד תמורת פתח גדול בפסוק כי גנב שדינו לפי דעתם גנב בפתח הגימל ובא מקום קמץ מלא פום כמו ברוב גרלו ׃ שמשפט הגימל להיות בקמץ מלא פום ׃ והחטף סגול בא תמורת חירק כגון אשתך כגפן שראויה האלף להיות בחירק וב ובאה בחטף סגול ׃ והשוא בא תמורת הפתח קטון כמו שהם בהמה שראויה השין להיות בסגול ובא תמורת חירק כמו וידרכו אל לשונם ׃

הנה בארנו האותיות והנקודות במה שראוי להן מפאת עצמן ומפארת מה שתרכיבנה התיבות בכלל ומעתה יש לבאר בשערים הבאים מה שראוי להן ביחוד במה שתבאנה בשמות ובפעלים ובמלות הטעם ובהרכבת המאמרים בשערים המיוחדים כי כל מה שכתבנו עד עתה הוא כמין הצעה וביאור הענינים הכוללים למה שנאמר בעזרת האל בביאור כל חלקי הלשון העברי הראשונים והנה בשער הקרוב נחלק הלשון ונפרש החלקה הראשון שהוא השם כמו שיראה לפנים בעזר אשר

בחלוקת הלשון בכלל
כל יכל ;

השער הרביעי בחלוקת הלשון העברית אל חלקיה
הראשונים וערך קצתם לקצת וברירת חלקה
הראשון שהוא השם וביאורו וציורו לכל חלקיו ומיניו וצורתיו ל
לחלוקותיו העצמיות והמקריות ;

הלשון העברית תחלק ראשונה לשלשה חלקים כי מאלה יורכב
כל מאמר כמו שיראה בשער ההרכבה והשמוש בה והם
השם והפעל והמלה ודרך כלל אומר פה כי טעם החלוקה הזאת
הוא כי בהיות הלשון הזאת הולכת אחרי עקבות הטבע וכל הדברים
אשר בם יבטא האדם לפי טבעם הם דברים נמצאים בעצמם במה
שהם או במה שהם נפעלים מן הדברים הנמצאים בעצמם או פ
פעולותיהם לכן היה הכרח על מניח הלשון כדי להורות בדבור על
אלה השלשה ענינים להניח תיבות מורות על הנמצאים במה שהם
בעצמם ובמה שהם פועלים ובמה שהם פעולים וכל אלה קרא שמות
גם הוצרך להניח תיבות מורות על הפעולות המוגבלות בעת צאתן
מהפועלים ועוד שלישית היה מחוייב להניח תיבות מיוחדות כדי
להודיע ולהבדיל בין הפועל והפעול והתנאים אשר מחוץ הנמשכים
לפעולות אשר יפעל בהם הפועל ויופעל הפעול ואלה הן מלות
הטעם ולכן בהיות הדברים במה שהם נמצאים בעצמם או פועלים
או פעולים קודמים בטבע אל הפעולות והנמצאים במה שהם פועלים
או פעולים לכן הניח תחילה בעל הלשון השמות אשר יורו על
הנמצאים במה שהם בעצמם בין שיהיו פועלים או פעולים ואחרי כן
הפעלים המורים על הפעולות לפי עת העשותן והפועלים והפעולים
במה שלהם ערך אל הפעלים · וסוף דבר על התנאים אשר מחוץ
שהן מלות הטעם ועל ידי כן ראוי לנו לדבר ראשונה על השמות כפי
מה שנמשך המנהג אצל הלשון העברית וזה לרשום את השם ולחלקו
אל חלקיו ואחר כך לתת דרך לבנות השמות ולצייר אותם ב
באותיותיהם ובניקודם ;

נרשום אם כן השם בכלל תחלה במה שהוא חלק מאמר אצל מדקדקי הלשון ונאמר שהשם הוא תיבה מורה על עצם הדבר ואיכותו כפי מה שתורה עליו התיבה ההיא בין שיהיה הדבר ההוא יחיד ומיוחד בין שיהיה מתרבה בנטית אתה התיבה ׳ והנה הנחנו תחלה שהרושם הזה יאות לשם במה שהוא חלק מאמר אצל מדקדקי הלשון כי תיבותרבות הן שמות אצל בעלי ההגיון ואינם שמות אצל מדקדקי הלשון העברית כמו אני ואתה שהן מלות הטעם אצל המדקדק כמו שיתבאר כי לא יטו בסמיכות ולא ברבוי ולא בכנוי והמדקדק יעיין בשם ראשונה במה שאפשר שיהיה ישר או נוטה ׳ ואמנם רשמנו אתו בשהוא תיבה מורה על עצם הדבר ואיכותו כפי מה שתורה עליו התיבה ההיא כי המדקדק יעיין בשם במה שהוא אות מורה על הענין המכוון ואיכותו במה שיורה עליו השם לא במה שהוא בעצמותו כי הרבה מן השמות מורים על ענינים אשר רבו מיניהם והשמות ההם לא יתרבו כי אין טעם התרבות השם מציאות ענינים רבים אשר יורה עליהם השם מריה דאברהם אלא השתנות התיבות במה שהן שמות אתם הענינים כפי דרכי שנוי הרבוי אצל בעלי הלשון ׳ ולכן נמצא הרבה שמות שיורו על ענין אחד אצל לשונות שונות והאחד מיוחד ללשון אחת יתרבה והאחר לא יתרבה ׳ וכן גם כן אצל לשון אחת בעצמה ימצאו שני שמות מורים על ענין אחד והאחד יתרבה והאחר לא יתרבה וכן תכונתם בסמיכות ובכנוי כמו שיראה לפנים פעמים רבות בה ׳
ואמרנו בין שיהיה הדבר ההוא יחיד מיוחד או מתרבה בנטית אתה התיבה כי מסגולות השמות אצל המדקדקים שיהיו נוטים או ישרים בהוראתם כמו שיתבאר לפנים ויקרה זה להם להיותם יחידים ומיוחדים אשר לא יטו יושר נתיבתם או מתרבים או בלתי מיוחדים המטים דרכיהם עקלקלות ׃

ולכן לפי הוראת זה הרושם נחלק ראשונה השמות אל יחיד ואל מתרבה והיחיד אל מיוחד ואל בלתי מיוחד והנה השם היחיד הוא המורה דבר אחד לבד כמו ארץ שמים חיים אברהם

השם

השם היחיד בלתי מיוחד הוא המורה על דבר אחד אבל אינו פרטי כמו רוח שהוא מורה על זה הרוח אבל אינו פרטי כי יוכל להורות גם כן על רוח צפון ודרום וזה נקרא שם הכלל · וזה השם לפעמים מתרבה ולפעמים בלתי מתרבה כי אם הוא מיוחד מפאת הדבר שיורה עליו ומפאת האותיות שזהו יחיד ההוראה באמת אז לא יתרבה כלל וזה הוא שם העצם לעולם כמו שנאמר עוד בזה השער כגון אברהם זה שמי לעולם ולא יתרבה מפאת עצמי שאני הדבר אשר יורה זה השם וגם מפאת האותיות כי צרוף האותיות האלה בניקודן אינו ראוי להתרבות כמו שנאמר עוד · ואולם המיוחד מפאת הדבר לבד הוא השם אשר הדבר שיורה עליו הוא יחיד מפאת עצמו אבל אינו יחיד ומיוחד מפאת הצירוף כי משקלו לשון רבים ולכן נאמר כי אף על פי שיורה על דבר יחיד ומיוחד אין הוראתו לשון יחיד יען משקל צרוף אותיותיו לשון רבים כמו חיים שיורה על החיות וסופו יוד מם בחירק שיורה על הרבוי · וזה שני מינים כי יש שם יחיד ומיוחד מפאת הדבר לבד והוא שוה ליחיד ולרבים וזה השם הוא שם הכלל אשר על זה התאר תחתיו מינים מתחלפים כמו שמים כי כן נמצא זה השם שמים יורה יחיד כגון ויקרא אלהים לרקיע שמים ונמצאהו בלשון רבוי כמו השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ולפעמים אין רבוי לו כמו חיים כי עם כל זה שנמצא חיים רבים אין היות החיים תואר מתחלף במין ביחידי החיים וזה שני מינים כי ממנו שם דבר כמו במשל שאמרנו חיים וממנו שם העצם כמו צופי עמשי שהם שמות בני אדם פרטים בדברי הימים וצירוף אותיותיהם נגדר בלשון כנוי הרבים כי יוקים לשון רבים וצופי עמשי לשון כנוי הרבים ואולם שם יחיד ומיוחד מפאת האותיות לבד לא נמצא בלשון עברית כי לא נמצא שם רבוי נגדר בלשון יחיד והטעם לפי דעתי כי בהיות הלשון הזאת כפי הטבע צרוף אותיותיה כשהוא לשון רבים יורה על רבים או על יחיד שבו ענינים רבים שבשבילם הונח עליו השם ההוא ולכן נמצא יחיד מפאת הדבר לבד אבל כשם שלא נמצא דבר פשוט הפשט גמור שיתיחדו בו ענינים רבים כן לא נמצא שם יחיד ומיוחד מפאת צרוף

האותיות לבד ודע זה:

ואמנם היחיד בלתי מיוחד הוא השם אשר יורה על יחיד אשר אינו רמוז אבל הוא כולל כגון ארץ שיורה יחיד הארץ הכולל ארצות רבות המשתתפות בענין היות כל אחת מהן ארץ וכן שם איש יורה על אישים רבים המשתתפים בענין היותם אישים וזה השם מתחלק לששה מינים אל שם דבר ושם היחס ושם המקרה ושם התאר ושם הפעל ושם המספר · ומעתה נרשום אלה הששה אחד לאחר:

השם דבר הוא השם המורה דבר מה בלתי מיוחד שהוא עצם בתנאים הפורטים אותו כמו ארץ ושמים וכל כיוצא בזה · ויתחלק אל שם כלל ושם רבוי:

השם דבר שהוא שם כלל הוא המורה על רבים בצד חקוי אחד כמו ארץ שמורה על כל הארצות בצד אחד בעצמו מצד חקויי הדברים אשר יתחוקקו בנפש כי לכל הארצות חקוי אחד · ואמנם שם הרבוי הוא השם דבר המורה על רבים בצד חקוים רבים כמו ארצות:

אך אמנם יש הפרש בדעות הקדמונים על השמות שאינם מורים כלל אחד אלא קבוץ אחרים רבים אשר אין ביניהם צד חקוי ענין משותף לכלם כמו שם עם שהוא יחיד ומורה על קבוץ בני אדם ואם כן איך יתרבה · ולפי דעתי אין אל הקושיא הזאת פנים כי שם הכלל אצל המדקדק אשר אנו בדרכו אינו המורה על הכלל ההגיוני אשר לו ענין אחד כולל לכל פרטי הכלל ההוא אשר יורה עליו אתו השם · אבל שם הכלל אצל המדקדק הוא מורה על קבוץ אחדים רבים אשר אף על פי שאין להם ענין כללי משותף להם במה שיורה עליהם השם ההוא עם כל זה יש להם ענין מתרבה משותף להם בצד הוראת השם ההוא על מה שיורה עליו כי גוי ועם אף על פי ש שלא יורו על ענין אחד כללי לכל פרטי האדם אשר קבוצם גוי אחד ועם אחד · הנה יורו על רבוי האנשים המשתתפים בסדר אחד לפי תנאי הדברים אשר מחוץ כגון הסדר והמצב וכל הנשארים:

שם

שֵׁם הַיַּחַס הוּא שֵׁם מוֹרֶה עַל גּוֹי מִגּוֹיֵי הָאָרֶץ וּמִשְׁפָּחָה מִמִּשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה אוֹ מוֹשַׁב דִּירָה וְלֵידָה · כְּגוֹן עִבְרִי יִשְׂרְאֵלִי כְּנַעֲנִי אֲרַמִּי · וְזֶה שְׁנֵי מִינִים כִּי זֶה יְיוּחַס אֶל אֲנָשִׁים קַדְמוֹנֵי הַמִּשְׁפָּחָה הַהִיא שֶׁהוּא יַחַס אֶל הָאָבוֹת כְּמוֹ עִבְרִי יְהוּדִי כִּי יַחְסָם אֶל עֵבֶר וְאֶל יְהוּדָה וְזֶה בָּא בְּתוֹסֶפֶת אוֹת הַתֹּאַר לְעוֹלָם כְּמוֹ עִבְרִי יְהוּדִי בְּתוֹסֶפֶת הַיּוּד בְּסוֹפָם · אוֹ יְיוּחַס אֶל מְקוֹם מוֹשַׁב דִּירָה כְּגוֹן אַבְרָהָם הַיְרוּשַׁלְמִי שֶׁנִּתְיַשֵּׁב בִּירוּשָׁלָיִם · אוֹ אֶל מְקוֹם לֵידָה כְּגוֹן אַבְרָהָם הָאֲרַמִּי כִּי מֵאֲרַם בָּא וּבַאֲרַם נַהֲרַיִם נוֹלַד · וּבִכְלַל שֵׁם הַיַּחַס הוּא שֵׁם מוֹרֶה עַל רַבִּים בְּיַחַס אֶל הַתְחָלָתָם הָרִאשׁוֹנָה כִּי הָאָבוֹת וְהַמְּקוֹמוֹת הַתְחָלָה רִאשׁוֹנָה מְיוּחֶדֶת אֶל הַבָּנִים · וְאוּלָם רַבִּי מֹשֶׁה קִמְחִי בְּסֵפֶר שֶׂכֶל טוֹב שֶׁלּוֹ כָּתַב שֶׁבִּהְיוֹת הָאָדָם דּוֹר שְׁלִישִׁי לָרִאשׁוֹן אֵינוֹ מִתְיַחֵס אֵלָיו כִּי לֹא יֵאָמֵר רְאוּבֵן הַיִּשְׂרְאֵלִי בִּהְיוֹת רְאוּבֵן בֶּן יִשְׂרָאֵל אַךְ מִדּוֹר רְבִיעִי וָהָלְאָה יִרְצוּ לְכַנּוֹת אֶת עַצְמָם בְּשֵׁם אֲבִיהֶם הָרִאשׁוֹן כְּמוֹ אַהֲרֹן הַלֵּוִי כִּי הוּא רְבִיעִי אֶל לֵוִי · וְהָאֱמֶת הוּא כִּי כֵּן מָצָאנוּ בַּכְּתוּבִים אֲבָל עַד עַתָּה לֹא רָאִינוּ מִי שֶׁנָּתַן טַעַם זֹאת הַסְּבָרָה · וְאוֹמֵר אֲנִי לְפִי דַּעְתִּי כִּי הַטַּעַם הוּא מֵחֲמַת כִּי שֵׁם הַיַּחַס הוּא שֵׁם כּוֹלֵל בְּנֵי מִשְׁפָּחָה אַחַת אוֹ בְּנֵי עִיר אַחַת וְאֵין מִשְׁפָּחָה אוֹ עִיר בְּלֹא בָּתִּים רַבִּים וּשְׁכוּנוֹת רַבּוֹת אֲשֶׁר לֹא יוֹשִׁיבוּם יוֹצְאֵי חֲלָצֵי אִישׁ אֶחָד עַד רִבְּעִים עַל הָרֹב וּבְנֵי דוֹר רְבִיעִי אָז יְכַנּוּ עַצְמָם בְּשֵׁם אֲבִיהֶם הָרִאשׁוֹן אוֹ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יָשַׁב בּוֹ אוֹ יוּלַד ׃

שֵׁם הַמִּקְרֶה הוּא הַשֵּׁם אֲשֶׁר יוֹרֶה עַל מַשִּׂיגֵי הָעֶצֶם אֲשֶׁר בּוֹ בְּצַד הוֹרָאַת שֵׁם הָעֶצֶם עַל הָעֲצָמִים כְּגוֹן חָכְמָה תְּבוּנָה גְּבוּרָה הוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת שֵׂיבָה זִקְנָה שַׁחֲרוּת וְיַלְדוּת וְזוּלָתָם מִמַּשִּׂיגֵי הָאָדָם וְיוֹרוּ עַל אֵלּוּ הַמַּשִּׂיגִים בְּצִדֵּי הוֹרָאַת שְׁמוֹת הַדְּבָרִים עַל עַצְמֵי הַדְּבָרִים בְּיָחִיד וְרִבּוּי זָכָר וּנְקֵבָה וּשְׁאָר תְּכוּנוֹת הַשֵּׁמוֹת בְּהוֹרָאוֹתֵיהֶם ׃ ב

שֵׁם הַמִּסְפָּר הוּא שֵׁם מוֹרֶה עַל מַשִּׂיגֵי הַדְּבָרִים וְהַמִּקְרִים אֲשֶׁר בְּנֶפֶשׁ הַמְעַיֵּן בָּם מִצַּד הִתְחַבְּרָם עִם אֲחֵרִים נִפְרָדִים מֵהֶם כְּמוֹ אֶחָד שְׁנַיִם וְכוּלֵי · כִּי לֹא יֵאָמֵר זֶה אֶחָד אֶלָּא כְּשֶׁיִּצְטָרֵף אֶל אַחֵר

אֲשֶׁר בְּהִתְחַבְּרָם יַחְדָּיו יִהְיוּ שְׁנַיִם וְכֵן בַּנִּשְׁאָרִים׃

שֵׁם הַתֹּאַר הוּא שֵׁם שֶׁבּוֹ יְתוֹאַר הַמְתוֹאָר בְּמִקְרֶה מִמִּקְרָיו אוֹ בְּמִסְפַּר מַה נִמְצָא בּוֹ אוֹ חוּץ מִמֶּנּוּ כְּמוֹ רְאוּבֵן הָרוֹעֶה רִאשׁוֹן לְאָבִיו רֹאשׁ לַשְּׁבָטִים הָיָה יוֹרֵד לְמִצְרָיִם׃ הִנֵּה תֵּאַרְנוּ רְאוּבֵן בִּמְלֶאכֶת הָרוֹעִים שֶׁהִיא מִקְרֶה לוֹ וְהֱיוֹתוֹ רִאשׁוֹן לְאָבִיו שֶׁהוּא מִסְפָּר מוֹנֶה אוֹתוֹ בְּהִצְטָרֵף אֶל אֶחָיו רֹאשׁ לַשְּׁבָטִים שֶׁהַתְּשׁוּבָה פְּנִימִית לוֹ בְּרוֹשֶׁם בַּנֶּפֶשׁ׃ הָיָה יוֹרֵד לְמִצְרַיִם כִּי הַיְּרִידָה לְמִצְרַיִם דָּבָר חוּץ לִרְאוּבֵן׃

וְהִנֵּה מַה שֶּׁחוּץ הַמְתוֹאָר שְׁלֹשָׁה מִינִים כִּי הוּא מִקִּנְיָנֵי הַמְתוֹאָר כְּאָמְרֵינוּ רְאוּבֵן עָשִׁיר כִּי הָעוֹשֶׁר קִנְיָן מִקִּנְיָנָיו אוֹ הוּא יַחַס הָאָבוֹת וְהַמִּשְׁפָּחָה כְּמוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִי הַלֵּוִי הַקְּהָתִי הָעַמְרָמִי אוֹ יַחַס הַמָּקוֹם כְּמוֹ הַגְּלִילִי הַיְרוּשַׁלְמִי הָרוֹמִי וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי עִבְרִי הוּא מִזֶּה הַמִּין כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ סִימָן כ״ד׳ בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר׃

והנה יֵשׁ לְחַלֵּק עוֹד שְׁמוֹת הַתְּאָרִים חֲלוּקָה אַחֶרֶת כִּי אַחֲרֵי שֶׁכֻּלָּם נִגְזָרִים מֵהַנָּחָה רִאשׁוֹנָה יֵשׁ מֵהֶם נִגְזָרִים מִשֵּׁמוֹת וְיֵשׁ נִגְזָרִים מִפְּעָלִים וְהַנִּגְזָרִים מִשֵּׁמוֹת יֵשׁ שֶׁתּוֹאַר הַנְּקֵבָה נִגְזַר מִתֹּאַר הַזָּכָר כְּמוֹ גְּדוֹלָה מִן גָּדוֹל וַחֲכָמָה מִן חָכָם וְיֵשׁ שֶׁאֵין הָאֶחָד נִגְזָר מִן הָאַחֵר כְּגוֹן אָדוֹן שֶׁהוּא לֹא נִגְזָר מִתּוֹאַר נְקֵבָה וְגַם מִמֶּנּוּ לֹא נִגְזַר תּוֹאַר אַחֵר לַנְּקֵבָה׃ וּתְמִיהָה אֵיךְ אָמַר הֶחָבִיב בָּזֶה כְּגוֹן אָדוֹן וּגְבִירָה וַהֲרֵי עִם כָּל זֶה שֶׁאֵין שֵׁם גְּבִירָה נִגְזַר מִשֵּׁם אָדוֹן הוּא נִגְזָר מִשֵּׁם גְּבִיר שֶׁהוּא תֹּאַר לַזָּכָר׃ אֵלֶּה הֵם הַתְּאָרִים הַנִּגְזָרִים מִשֵּׁמוֹת׃

וְאוּלָם הַתְּאָרִים הַנִּגְזָרִים מִן הַפְּעָלִים רְצוֹנִי שֶׁהַפְּעָלִים יִקְדְּמוּ לִמְצִיאוּת הָעִנְיָן שֶׁיּוֹרוּ עָלָיו שְׁמוֹת הַתְּאָרִים הֵם תָּאֳרֵי הַפּוֹעֵל וְהַפָּעוּל אֲשֶׁר הַמְדַקְדְּקִים הַחֲדָשִׁים הִכְנִיסוּ אֹתָם בְּתוֹךְ בִּנְיָנֵי הַפְּעָלִים וְכִנּוּ אֹתָם הַהוֹוֶה וְהַפָּעוּל וְהָאֱמֶת יוֹרֶה דַּרְכּוֹ שֶׁהֵם אֵינָם פְּעָלִים כִּי אִם שֵׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁנְּבָאֵר בְּשַׁעַר הַפְּעָלִים בֵּין שֶׁיִּהְיוּ שְׁמוֹת הַפּוֹעֲלִים כְּמוֹ שׁוֹמֵר הוֹלֵךְ בֵּין שֶׁיִּהְיוּ שְׁמוֹת הַפְּעוּלִים וְהַנִּפְעָלִים כְּמוֹ

שמור נשמר בין שיהיו שמות המפעילים כמו מצמיח מחכים בין שיהיו שמות נושאי פעולות שאר הבנינים והם השמות אשר יורו על מונח נושא פעולת הפעל או ההופעל · ויש מן השמות האלה שיבאו עם תוספת כמו שכני שמשפטו שוכן ובא בתוספת יוד בסופו להורות על תכונת ענין נמצא בשוכן וקיים קבוע בו · וקדמון בא בתוספת נון ויורה הקודם בהשאר בו תכונת הקדימה בקבע וזה הוא ההפרש בין סולח וסולחן כי סולח מורה על מונח נושא פעל הסליחה וסלחן יורה על הנושא שנשארה בו בקבע תכונת פעולת הסליחה ׃

ויש שתאר כח ההשארות נמצא בלי תוספת ומגרעת כלל כמו גנב חכם וכל כיוצא בהם · והטעם כי אלה לא נגזרו מן הפעל אלא מן המקרה או הענין אשר בו יכלת לפעול אתו ולעשותו בענין הוראת הפעלים הנאותים להם · ומאלה השמות יש שהשארות התכונה ההיא חזק במתואר עד שפעמים רבות יונח שם העצם לדבר ההוא כגון שם האדם שנגזר מן אדמה ונתחזק בקבע באדם הראשון עד שהונח שמו אדם מן האדמה אשר לוקח משם ולפעמים נעשה שם דבר כמו זכוכית כי זכה היא ואבני אקדח כי קודחות הנה כמו אש בוערה · וזהו כי הנחת השמות תהיה על שני פנים או ללא דבר ואז אין טעם באותם השמות ולפעמים תהיה בטוב טעם ואז יורה השם ההוא על תכונת הנקרא בו או על ענין קרה אז כמו רוחמה כי רחם יהוה את עמו ׃

שם העצם הוא השם היחיד מיוחד בלתי מתרבה המורה על עצם הדבר הפרטי בתנאי פרטיו ביחוד כמו אברהם שיורה על הנקרא אברהם בתנאי פרטיו ביחוד שלא ישתתף בהם אליו נמצא אחר · ולזה היו לשם העצם חמשה הבדלים כפי המדקדקים שבהם יובדל שם העצם משאר מיני השמות אשר זכרנו ׃

ההבדל הראשון כי לא יבנה ממנו פעל כמו שיבנה משמות המקרים ושמות המספר והתארים ושמות הפעלים אשר מהם יבנו פעלים כמו משם מקרה החכמה ושם פעל החכמה ושם הפעלה אם ימצאו לה כל אלה השמות משם תאר החכמה כי

יבנה מכל אלה פעל חכם חכמת חכמתי · וכן ממקצת שמות המספרים כגון מן שנים שנה שנית שניתי ומן שלש שלש שלשת שלשתי ומן חמש חמש חמשת חמשתי ומן שש ששית ששיתם לבד כי לא נמצא ממנו פעל זולת זה ומשם העצם לא יבנה פעל כלל והטעם כי הפעל יורה על עשית הענין הבא מן הפועל במונח המקבל אותו בזמן מוגבל · ושם העצם לא יורה על עשית דבר שיקובל בדבר אחר ולא על דבר כזה אבל הוא מורה על ענין עומד בעצמו ולכן הניחו שמו המורה עליו שם העצם ׃

ההבדל השני הוא כי שם העצם לא יתרבה ושאר השמות יתרבו כגון שם התואר חכם חכמים ושם הדבר ארץ ארצות ושם היחס ישראלי ישראלים ושם המקרה חכמה חכמות ושם המספר ארבעתים שבעתים · ואולם שם הפעל ישתתף בזה עם שם העצם כי שניהם מורים על עצם דבר אחד בכל מקום שהוא ולכן אינו מתרבה וכן גם כן שם הפעל כי כמו שפרטי העצם לא ישתנו כל עוד היותם כן קבלת ענין הפעל ופעולתו במונח לא תשתנה במה שהיא בלתי מוגבלת ורב שיהיו המקבלים ׃

השלישי הוא כי שם העצם לא יסמך ולא כן שמות הדברים כמו ארץ כנען שהוא סמוך וכן שם המקרה כמו חכמת ארם ושם המספר גם כן עם שמות המספר כמו שנים עשר ועם שמות סוג אחר כמו שני בני אהרן וכן שמות התארים כמו אשה חכמת לב ושם הפעל כמו שלח אצבע אך בזה ההבדל השלישי ישתתפו שם העצם ושם היחס והטעם הוא כי כמו ששם העצם יורה על עניני העצם הפרטי כן גם שם היחס אלא ששם היחס יורה עניני יחסו הכוללים ושם העצם יורה על הפורטים את עצמו ׃

הרביעי הוא כי שמות העצם לא יבאו עם הכנוי וכל שאר השמות אפשר שיכונו אף כי קצת המדקדקים לא הודו זה בשמות המספר ובקשו ארחות עקלקלות לברוח מה שכתוב במלכים סימן א ספר ד אתך ואת תמשיך ומתרגמינן חמשין דעמך ׃

ההבדל האחרון הוא שעל שאר השמות תפול היא הידיעה ולא בין שמות העצם והטעם כי יש להם ברירה מצד עצמם׃
ובזה נודעו מיני השמות העצמיים׃ אך אמנם יש להם מינים אחרים מקריים אשר יבאו מפאת חלוקתם לפי משיגיהם והנה בהיות השם אצל המדקדק מה שנעיין בו מצד הוראתו לא מצד חמר התיבה ולא מצד הענינים שיורו השמות עליהם לכן ראוי שנחלק השם מצד משיגיו אשר יקרו לשמות בהוראתם ולפי שהמשיגים האלה שני סוגים כוללים הראשון מפאת ההוראה בעצמה והשני מצד דרכי ההוראה והנה מיני הסוג הראשון הם שמנה׃ ההבדל׃ וההרדפה׃ והשתוף׃ והספוק׃ וההסכמה׃ וההשאלה׃ וההעתקה והכלל והיחוד׃ ומעתה נבאר כל אחד מאלה השמנה מינים ואחרי כן נבאר מיני הסוג השני שאמרנו׃

ונאמר כי השמות הנבדלים הם המורים ענינים נבדלים בתיבות נבדלות כמו ארץ שמים׃

השמות הנרדפים הם המורים ענין אחד בתיבות נבדלות כמו כסיל שוטה משוגע סכל מהולל לביא ליש אריה שחל שחץ אף כי הבדרשי בקש לתת הפרש מעט בין השמות הנרדפים בלשוננו בספרו שקרא חותם תכנית וגם אנו בעזרת האל בחלק השני שנחבר בשרשי הלשון נבאר השמות הנרדפים אשר נמצא ביניהם הבדל בהוראה אף שיהיה מעט כי זה המעט ואם מזער הוא די למנוע היותם נרדפים כי מעט החלוף מספיק שלא יאמר האחד על חברו בחיוב באמת לגמרי שעל זה לא היו נרדפים מה שהונחו נרדפים׃ ולא כמו שסבר התכיב שהמעט בטל במיעוטו וזה כי אין הפרש אצל המאמתים במאמריהם לגזור אמר היות כזב המאמר בין שיהיה רב הכזב בין שיהיה מעט הכזב׃

המשותפים הם המורים על ענינים נבדלים שאין ביניהם שתוף כלל בהוראת השם בתיבה אחת כמו שם עין שיורה על כלי ראות החי ומראה הנראים כמו עין הבדולח עין תרשיש ועל מבוע המים׃

השמות המסופקים הם אשר יורו בתיבה אחת ענינים רבים נבדלים מתיחסים אל התחלה אחת או אל פועל אחד או תכלית אחד או אל נושא אחד כי נאמר כל הנבראים מעשה בראשית כי התחלת כלם אחת ונאמר כי האריה והמלאך אלוהיים כי אל אחד לכלם אשר פעל ועשה אתם · ונאמר בהמה טהורה לכל הבהמות אשר תכליתם להיות אל האדם למאכל בטהרה · ונאמר כי לכל המקרים שם נמצא מקרי אחד להם כי לכלם מונח נושא אחד והוא העצם הנמצא ראשונה וכן נאמר על הענבים אשר דמם מרובה ועל האנשים שתויי יין שהם ייניים כי הם רבי היין אף כי זה ייוחס להם בצדדים מתחלפים כי הענבים שיינם הנסחט מהם רב והשכורים כי הרבה שתו · וכל שלשת אלה רצוני הנרדפים והמשותפים והמסופקים הם כמעט נאמרים בהקבלה אל הנבדלים ׃

והמוסכמים הם המורים ענין אחד בעצמו נמצא משותף בדברים השותפים בענין ההוא אף כי יתחלפו בענין אחר וזה בתיבה אחת בעצמה כשם החי אשר יצדק על האדם והשור והאריה מצד מה ששם החי יורה על החיות המשותף להם אף כי יתחלפו עוד בענינים אחרים כי האדם מדבר והשור גועה והארי שואג ׃

והשמות המושאלים הם המונחים ראשונה על ענינים ידועים ואחרי כן הושאלו על ענינים דומים לראשונים בענין מה אף כי לא ידמו בו במדרגה אחת כמו שם האריה אשר הונח ראשונה על החיה הידועה ואחרי כן הושאל על יהודה בן יעקב להיות שניהם גבורים אף כי אין מדרגת הגבורה בשניהם אחת וזאת הדמיון הוא בדומה בענין או בהפך או בנמשך ׃

המועתקים הם המונחים ראשונה על ענינים ידועים ואחרי כן הועתקו על ענינים אחרים דומים לראשונים בענין מה במדרגה אחת כמו שם המועתק שהוראתו המפורסמת היא על הנעתק ממקום למקום ואנחנו משתמשים בו לקרא השם אשר לקחנו הוראתו מענין ידוע מפורסם וקראנו בו ענין אחר במלאכת

הַרִקְדוּק וְגַם עוֹשִׂים זֶה תָּמִיד בַּעֲלֵי רוֹב הַמְּלָאכוֹת וְזֶה יִהְיֶה מִפְּאֵרַת הַדִּמְיוֹן אוֹ הֲמָרַת הַיַּחַס כְּמוֹ שֶׁנַּעְתִּיק שֵׁם הָרָעָה אֶל הַזִּקְנָה כִּי כֵן הַבַּחֲרוּת אֶל הַזִּקְנָה כַּטּוֹבָה אֶל הָרָעָה וְלָכֵן נִקְרָא יְמֵי הַזִּקְנָה יְמֵי הָרָעָה ׃

וְאוּלָם הַשֵּׁמוֹת הַנֶּאֱמָרִים בִּכְלָל וּבִיחוּד אַף שֶׁהֵם מִין מִמִּינֵי הַמּוּעֲתָּקִים כְּמוֹ שֶׁבֵּיאֵר אַרִיסְטוֹטֵילִיס בְּסֵפֶר הַשִּׁיר אֲבָל אֲנַחְנוּ נִרְשׁוֹם אוֹתָם בִּפְנֵי עַצְמָם כִּי כֵן פָּשַׁט הַמִּנְהָג אֵצֶל מְדַקְדְּקֵי זְמַנֵּינוּ וְנֹאמַר שֶׁהֵם אֲשֶׁר הוּנְחוּ רִאשׁוֹנָה עַל עֶצֶם אֶחָד מֵהֶם וְאַחֲרֵי כֵן הוּעֲתְּקוּ וְנִקְבְּעוּ עַל הָאַחֵר בֵּין שֶׁהוּנַח הַשֵּׁם רִאשׁוֹנָה עַל הַכְּלָל וְאַחַר הוּעְתַּק אֶל הַפְּרָט כְּמוֹ שֵׁם הָאָדָם שֶׁנֶּאֱמַר רִאשׁוֹנָה עַל הָאָדָם בִּכְלָל נַעֲשֶׂה אָדָם וְכֵן זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אוֹתָם וַיִּקְרָא שְׁמָם אָדָם וְאַחַר כֵּן הוּעְתַּק עַל אָדָם הָרִאשׁוֹן לְבַדּוֹ אָדָם שֵׁת אֱנוֹשׁ בֵּין בְּהֶפֶךְ כְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּנַח רִאשׁוֹנָה עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ וְאַחַר כֵּן הוּעְתַּק עַל כָּל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׳ וּבָזֶה הִשְׁלַמְנוּ בֵּיאוּר מִינֵי הַשֵּׁמוֹת הַמִּתְחַלְּפִים מִצַּד מַשִּׂיגֵי הוֹרָאָתָם ׃

אמנם מִינֵי הַשֵּׁמוֹת הַמִּתְחַלְּפִים מִצַּד מַשִּׂיגֵי דַּרְכֵי הוֹרָאָתָם הֵם שְׁנֵי סוּגִים רִאשׁוֹנִים רְצוֹנִי הַיּוֹשֶׁר וְהַנְּטִיָּה וְהִנֵּה הַשֵּׁם הַיָּשָׁר הוּא הַמּוּנָח לְהוֹרוֹת עַל הָעִנְיָן בְּמַה שֶּׁהוּא נִמְצָא בְּמוּחְלָט לְפִי הֲנָחַת צֵרוּף אוֹתִיּוֹתָיו וּנְקוּדוֹתָיו הַנֵּאוֹת לְטֶבַע הַדָּבָר שֶׁיּוֹרֶה עָלָיו בְּמָה שֶׁהוּא כְּמוֹ עַיִן שֶׁהוּנַח רִאשׁוֹנָה לְהוֹרוֹת עַל עֶצֶם כְּלִי הָרְאוּת בְּמַה שֶּׁהוּא נִמְצָא בְּמוּחְלָט בְּצֵרוּפוֹ הַנֵּאוֹת שֶׁהוּא בְּפַתַּח הָעַיִן וְחִירֵק הַיּוּד ׃

וְאוּלָם הַשֵּׁם הַנּוֹטֶה הוּא הַמּוּנָח לְהוֹרוֹת עַל הָעִנְיָן שֶׁנִּשְׁתַּנָּה שִׁנּוּי נֵאוֹת לְהוֹרוֹת הָעִנְיָן הַהוּא לֹא בְּמַה שֶּׁהוּא נִמְצָא בְּמוּחְלָט אֶלָּא בְּיַחַס מַטֶּה אוֹתוֹ בְּצֵירוּף הָאוֹתִיּוֹת וְהַנְּקוּדוֹת כִּי זֶה יִהְיֶה בַּסְּמִיכוּת אוֹ בַּכִּנּוּי וּרְצוֹנִי בִּסְמִיכוּת הִתְחַלּוּת בְּשֵׁם אַחֵר סָמוּךְ לוֹ בְּצֵרוּף מִצֵּרוּפֵי הַקִּנְיָן כְּמוֹ עֵין יִשְׂרָאֵל וְאָז הָעַיִן בְּצֵרֵי וְהַיּוּד נָחָה שֶׁזֶּה יֵאוֹת לְהוֹרוֹת עַל כְּלִי הָרְאוּת בְּמַה שֶּׁהוּא לִבְעָלָיו כִּי יוֹרֶה עָלָיו זֶה הַשֵּׁם בְּמַה שֶּׁהוּא שֶׁל יִשְׂרָאֵל כִּי אֵין הֶפְרֵשׁ אֶצְלֵינוּ בֵּין אָמְרֵךְ עֵין

ישראל ובין אמרך עין של ישראל כמו שיתבאר עוד בשער ההרכבה והשמוש בעזרת האל׳ אבל באמרינו עין ישראל לא בא בפירוש אות הכנוי ולא תיבה מורה על זה ובאמר עין של ישראל בא הכנוי בפירוש במלת של כי הכנוי הוא המורה על קנין הענין למי הוא בין שהוא של עצמו בין לשני שהוא הנמצא או לנסתר שהוא השלישי וזה בין לזכר בין לנקבה או ליחיד או לרבים כמו עין עיני עינך עינו עינך עינה עיננו עינכם עינם עינכן עינן עיני עיניך עיניו עיניך עיניה עינינו עיניכם עיניהם עיניכן עיניהן׳ אמנם הדרך להכיר ולהבדיל הסמוכים והבלתי סמוכים הנקראים מוכרתים ואשר יסמכו ואשר לא יסמכו ואשר יכונו ואשר לא יכונו והשנוי שיקרה׃ להם בסמיכות ובכנוי ואשר ישתנו ואשר לא ישתנו יתבאר בזה השער בעזרת האל בציור השמות ושאר מיני דרכי הנטיה יתבארו בשער ההרכבה והשמוש בעזרת האל אך אמנם פרטי מיני דרכי הסמיכות יש לפרוש אותם פה כי הם אחד עשר במספר ׃

הדרך הראשון שיסמך המתואר אל התאר כמו בני שלשים מי המרים ׃ הדרך השני שיסמך הקנין אל הקונה כמו אשת איש חכמת אדם ׃ הדרך השלישי שיסמך המתואר בתאר ידוע אל ענין נאות לתואר המתואר כמו משכימי קום שנסמך משכימי שהוא מתואר בתאר ההשכמה אשר תאות לה הקימה אל הקימה עד שיהיה מובן אמרינו משכימי קום האנשים המשכימים בקימה ׃ הרביעי הוא שיבאו השמות בדמות סמוכים והם מוכרתים והם הסמוכים במבטא לבד וזה יהיה על פנים שונים או סמיכות הרבוי או סמיכות היחיד׳ וסמיכות הרבוי יהיה מחמת אות משרתת שתבא אחר הסמוך או שלא תבא בתיבה אשר נסמך אליה משל הראשון קנצי למלין משל השני חלוני שקופים׳ ואולם סמיכות היחיד יהיה מפאת הנקודות כי פעם תבא תו הסמיכות אחרי הפתח ופעמים אחר הקמץ משל הראשון שנת לעיני משל השני זמרת יה אף כי יש סמוכים באמת שהם קמוצים קודם התו כמו מנת שועלים מנת המלך ולמקצת הימים וכל מנת בקמץ ׃ החמשי הוא

הפך

הפך הרביעי שיבאו הסמוכים בדמות המוכרתים ואלו הם סמוכים
בהוראה לבד כמו ענוה צדק טרלתה גבר : הששי הוא שתבא תיבה
אחת בענינה בלי השתנות בצירוף אותיותיה ולא נקודותיה פעם
סמוכה ופעם מוכרתת כמו מלת אולת באמרך אולת כסילים אולת
שהראשון סמוך והשני מוכרת : השביעי הוא כי פעם יסמך
הסמוך אל הנסמך אליו ופעם בהפך כמו שני תולעת תולעת שני :

השמיני שישתנה סדר הסמיכות ויסמך התאר אל המתואר כמו
בירקרק חרוץ כי החרוץ מתואר בירקרק וזהו סמיכות תאר לבד
לא סמיכות ענין ולא סמיכות אותיות : התשיעי הוא שיהיה
סמיכות שמות בלתי מוכרתים לעולם כמו אישון בת עין אישון לילה
מחלפות ראשי מורשי לבבי וזולתם : העשירי שיבא סמוך על
סמוך עד חמשה סמוכים כמו גבורי חיל מלאכת עבודת בית האלהים :
העשתי עשר נקרא סמיכות הגוזמות והוא כשיסמך שם על ענין אלהי
ידוע כמו גדולות ובצורות בשמים שלהבת יה הררי אל נפתולי אלהים
אלה הם אחד עשר דרכי הסמיכות שזכרנו במיני נטית השמות :

ועוד נמצאו משיגים אל השמות משותפים לישרים ולנוטים והם
עשרה במספר היחוד והרבוי הזכרות והנקבות שתוף ה
השקל וחלופו הנחה ראשונה ונגזרת פרטיות והתרבות והנה השנים
הראשונים שהם היחוד והרבוי פירושם שהיחיד והרבים יסכימו או
יבדלו בסוג כי יש שמות שכשהיחיד לשון זכר או לשון נקבה כן יבא
גם הרבוי מהם כמו חכם נביא חכמים נביאים או חכמה עם גבורה
חכמות עם גבורות : הדרך השני שהיחיד בלשון זכר והרבוי בלשון
נקבה או בהפך כמו אב לוח אבות לוחות או אשה פלגש פלגשים נשים
אף כי מצאנו אשות הזימה : השלישי שהיחיד לשון זכר לבד או
לשון נקבה לבד והרבוי יבא פעם בזה ופעם בזה כמו שנה שנים
שנות יום ימים ימות וזולתם ואמנם הזכרות והנקבות פירושם כי
לפעמים יבא השם בלשון זכר והפעל בלשון נקבה ולפעמים בהפך
כמו ותכל דוד והיה הנערה אף כי בבריתא של רבי אליעזר בנו של
רבי יוסי הגלילי כתוב שזה הוא לשון קצרה ותקונו ותכל נפש דוד ·

גם אפשר לומר בלא מדרש כי כשהפעל בלתי מסכים עם השם אז ה
הפעל עומד בעצמו כמו שנבאר בהופעל בשער ההרכבה׃ והשמוש
בעזרת האל ולפעמים יבא שם אחד בעצמו בלשון זכר ובלשון נקבה
במאמר אחד כמו אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה
הנשאר לפלטה׃ כי הנה שם מחנה האחרון בלשון זכר והראשון
נאמר זכר ונקבה כי אחת לשון נקבה והכהו לשון זכר׃ וטעם זה כי
הזכר והנקבה באמת הוא באשר רוח חיים באפו ואשר אין בו רוח
חיים אף כי יש בפנימיות טבעו סוד כמוס של זכרות ונקבות אנו אין
לנו מזה כי אם מה שהתבאר משמושו לפי מנהג מניח הלשון שהוא
ידע סודו ויסודו ועל זה דבר נכונה הרב רבי אברהם בן עזרא באמרו
אשר אין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו רוצה בזה במה שבא משותף
בכתוב כמו מחנה במשל שזכרנו אף כי בן עזרא לא כיון אל הסוד
האלהי אשר זכרנו אנחנו כי אין זה דרכו ׃

שתוף השקל וחלופו הוא כשמבטא התיבות שוה או מתחלף
משל השוה גונב אוכל משל המתחלף גנוב קרוא כי אף
ששניהם פעולים בית גנוב נראית ואלף קרוא נחה׃ ולפעמים יהיו שני
שמות מתחלפי המשקלים והוראתם אחת כגון בוטח ובטוח שבוטח
משקל פועל ובטוח משקל פעול והוראת שניהם הוראת הפועל
לבד או לובש לבוש שהוראת שניהם הוראת פעול אלא שאפשר
לומר שמה שדים על משקל פעולים והוראתם הוראת הפועלים הם
שמות התארים כמו שנבאר עוד בנוספי היוד או הנון בסופם בזה
השער בעזרת האל ׃

וההנחה הראשונה והנגזרת הם משיגי השמות כי מניח
הלשון הניח השם דבר או שם המקרה או שם
הפעל ואחרי כן הוא או הבאים אחריו נהגו לגזור מן המונח ראשונה
שם אחר מורה על הנושא המתואר במונח הראשון ׃

וכן יהיה גדר המונח ראשונה כשהוא המונח ראשונה להורות על
ענין נמצא בעצמו בלתי מוגבל בזמן יגדרהו כמו ישראל ארץ
ירושלם חכמה אכל כי עם כל זה שאכל מורה פעל האכילה בזמן לא

יורה

יורה אותו בזמן ידוע יגבילהו בנושא המתואר בו כמו פעל אכל שמורה אותו בזמן העבר כנושא המתואר לפעל האכילה ׃

והמונח הנחה נגזרת הוא הנקרא שם נגזר המורה על המתואר בענין שיורה עליו המונח הראשון אשר לא יתחלף ממנו כי אם בנטיה לבד כמו ישראלי ארצי ירושלמי חכם אוכל או אכלן כי ישראלי יורה על אשר יחסו למשפחת ישראל וארצי יורה על מי שהארץ גוברת עליו וירושלמי המתיחס אל ירושלים וחכם על הנושא אשר בו החכמה ואוכל יורה על אשר פועל פעל האכילה והיא נמצאת בו כי אכל מורה הפעל ואוכל מורה על פועל הפועל ההוא ואכלן מורה על אשר בו תכונה אשר בה מתמיד הפעל ההוא ומוכן לפעל הפעל ההוא לכשירצה ׃

ואולם הפרטיות והרבוי הם כי הפרטיות יהיה כשיבא שם רבוי מתואר בתאר או בכנוי. או בפעל לשון יחיד כמו אדונים קשה האיש אדוני הארץ ובכנוי בעליו אדוניו עושיו ובפעל וקבל היהודים וצדיקים ככפיר יבטח והמשלים הראשונים באו לשון כבוד והאחרונים יורו התאחדות והשתנות בענין הפעל ׃

והתרבות הוא כשיבא שם היחיד מתואר בתאר או פעל הרבוי כמו מכרו מצרים וזה יקרה כשיהיה השם היחיד מורה על קבוץ הרבים שיהיה שם כלל או רבוי. כמו מצרים שיורה כל יושביה ובזה תהלה לאל נשלם ביאור רושם השם בכלל ופרט לכל חלוקותיו העצמיות והמקריות ׃

ומעתה נצייר חלוף השמות במשקליהם בסמוך ומוכרת בנפרד וכנוי ביחיד ורבים ובזכר ונקבה לפי רבי הבדליהם ׃ **ונאמר** כי ציור השמות יחלק ראשונה אל שש ועשרים מסילות וכל מסילה ומסילה נחלקה עוד אל משעולים אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל מציורם ומספר המשעולים וכלל מסילותיהם נביא בראש כל מסילה עד כי סך שומת כל משעולי המסילות יעלו שלש מאות ואחד עשר משעולים וסימנם אשי יי מלבד משעולי מסילת שמות המספרים ׃

הנה במסילה הראשונה והיא מסילת השמות השלמים אשר אין בם תוספת ולא מגרעת אות יש ששה ושלשים משעולים אשר אין דרך לנטות מהם וכלם חלוקי הצורות וקודם שנביא פרטי הצורות יש לך להניח כי המדקדקים שקלו צורות כל השמות והפעלים בשלש אותיות אלה פעל והטעם כי שרש באמת הוא בערך אל הפעלים כמו שיראה בשער הפעלים כי השמות אין להם שרש נפרד מעצמם כי כל אותיותיהם שרשיות להם כי אם תגרע אחת מאותיותיהם תשתנה הוראתם עד שלא תורנה אותן האותיות הנשארות הענין המכוון בשם ההוא · ולכן היטיבו המדקדקים להניח אותיות פעל רמז לאותיות השרשיות · ועוד יש לומר טעם אחר כי בהיות המבטא והמכתב צריכים ללימוד הפה המדברת והעין הרואה את הכתוב · לכן שמו הפא והעין והלמד רמז אל כל אשר יבטא ויכתוב האדם · והקדימו הפא אל העין כי עקר הלשונות הוא במה שיבטא האדם בשפתי פיהו כי אין הכתב אלא להורות על מה שבלב הכותב לבטא בשפתיו כאשר לא יתכן להשמע בדברי פיהו · וכן מובן הצירוף פא ועין למד כי זה אינו אלא ללמוד בפה ובעין · ועוד יש שנית להציע כי בהיות מניח הלשון מצרף האותיות להורות על הרכבת הטבע כי התיבות תורינה על חקויי הנפש המורים על הענינים לפי רב עניניהם במה שהם מה שהיו בצביונם לכן כשם שאין חקוי בנפש שיורה דבר אלא בהוראת השלמות ובעל השלמות רצוני בזה הדבר הנשלם בצביונו ומה שבו נשלם כן הניח בעל הלשון בכל הוראותיו לפחות שתי אותיות האות שבה יפתח פיו והאות שבה יגביל דברו · והניח רב השרשים השלמים בעלי שלש אותיות כי טבעי הענינים המשתלשים אהובים למעלה ונחמדים למטה כי בכל רבוי יש חלוף ולכל מתחלפים ענין שלישי מכריע ביניהם לחבר הנפרדים להיות אחד והיתרים שבהם הם בעלי שש אותיות כגון אלגביש אף כי נמצא שקערורות בעל שמנה אותיות ויש לומר כי מספר הששה הוא שלם בסדר האחרים כמו שביארו חכמי המספר · והעולה על גביהם הוא מספר שמנת

שהוא חוץ הבנין כי למספר ששה שהוא זוג צריך מכריע לחבר ויהיו
שבעה כמו רפסודות וכן למספר שמנה מצינו אחשדרפנים ש
שאותיותיו תשעה שהוא המכריע האחרון אף כי אין ביחידי לשון
העברי שם יתר על שבע אותיות כמו אליועיני הודיוהו ואשר יעלו
הם לרבים וזה גם כן רמז לשלמות הלשון העברי:

ומעתה נצייר שמות המסילה הזאת הראשונה שזכרנו והנה
צורת המשעול הראשון אשר במסילת השלמים היא:

פעל

כמו אבק גמל בקר חכם מהר וזולתם שכלם בקמץ
גדול בלשון יחיד ומזה הכלל נמצאו שמות שנהגו
להפשיט מהם מונח ראשון בתוספת וו נון בחלם בין האות ת
האחרונה השרשית והוו כמו רעבון ומהן רבות שלא נהגו
בעלי הלשון להפשיטן כזאת ואין לעשות זה זולת במה שפשט
מנהגם אף כי נראה לפי ההקש לעשות זה בכל הדומים ויש מאלו
שנמצא הרבוי בהם ויש שאין בם אלא היחיד ויש שבם הכנוי והרבוי
ויש שבם הכנוי ולא הרבוי ויש שבם הרבוי ולא הכנוי ויש שיבא בם
הסמיכות שהוא מין ממיני הכנוי ולא יבא בם הכנוי ויש שיבא בם
הסמיכות והכנוי יחד ויש שיסמכו ולא יתרבו ומן המתרבים יש שלא
תשתנה ברבוים צורת אותיות היחיד וניקודן כמו חכם חכמים ויש
שלא נמצא בם שנוי זולת שקמץ האות הראשונה נחטף בשוא כמו
חדשים לבקרים מן חדש ויש מהם שקמץ פא השרש נהפך לשוא
לבד כמו מן דבר דברים ויש שנשתנו עם זה בדגשות הלמד כגון
מן גמל גמלים שפן שפנים ויש שאין בם אלא היחיד כגון מהר שאין
בונים ממנו מהרים ואשר יבא בם הכנוי בשנוי דומה לשנוי הרבוי
כמו מדבר דברו מן זכר זכרנו ואשר יבא בם הכנוי והרבוי כגון מן
דבר דברים דברינו ואשר בם הכנוי ולא הרבוי הוא כמו מן זקן
שנמצא הכנוי ויאחז בזקנו ולא נמצא קבוץ הרבוי ואשר יבא בם
הרבוי ולא הכנוי כמו מן ענו כי נמצא לו הרבוי ענוים ולא נמצא בו
הכנוי וכמו זה נמצא שיבא בסמיכות ולא יכונה כי נמצא ענוי ארץ
והשמות אשר יסמכו ויכונו יחד בסמיכות ישתנה פא הפעל מקמץ

אל

אל חירק כמו מדבר דברים דברי · ואשר יבא בם סמיכות וכנוי ולא יתרבו כגון זקן זקנו זקן אהרן ולא נמצא לו רבוי ׃

צורת המשעול השני פעל הפא בשוא והעין בקמץ גדול כגון כתב יקר וזולתם וכשיסמכו אז ישתנה הקמץ אל פתח זולת יקר תפארת ובכתב בית ישראל בכתב דוד מלך ישראל וכן שם קהת דדן וכל שאר שבמקרא עם גבר התמים שיתרבו בלי שנוי כלל אבל כלם קמוצי העין בין בסמוך בין במוכרת בין ביחיד בין ברבוי כגון כתבים יקרים קהתים דדנים גברים וכיוצא בם · ויש על זה המשקל משתנים ברבוי כמו שליו שלוים בפתח הפא ושוא העין עד שאמרו קצת המדקדקים כי שלוים לא בא מזה השקל ואשר לא יתרבו ולא יסמכו כמו שרד סתיו ׃

פעל הפא בשוא והעין בפתח כמו דבש מעט ומאלו מתרבה וברבוי תבא דגש באות האחרונה כמו מעט מעטים והיחידים יכונו כמו דבשי בחירק הפא כגון בשיר השירים סימן ה יערי עם דבשי ויצאו מזה הכלל ששה מעט שהם קמוצים בזקף בספר ואלה הדברים סימן ח · ונשארתם במתי מעט ובשמואל שני של מלכים סימן יב ואם מעט ואוסיפה לך ובהושע סימן ח ויחלו מעט ובחגי סימן א זרעתם הרבה והבא מעט ועוד שם פנה אל הרבה והנה למעט ובזכריה סימן א אני קצפתי מעט והמה עזרו · וכן כל גבל קמץ הבית זולת מעט שזכרתם המסרה כגון ביחזקאל סימן כז זקני גבל וחכמיה ואחרים שהם בפתח וכן על פי המסורת · כל אגג הסמוך למם הגימל בפתח והשאר בקמץ · וכן קנז חשש חתת שרב עין הפעל שלהם בפתח אפילו בזקף והדס בפתח אפילו באתנח ויש מאלו שעין השרש דגושה ברבוי על הרוב כמו הדס הדסים אגם אגמים וכשיסמכו יהיו לפעמים רפוים כמו אגמי מים וכן הכנוים כגון בספר ואלה שמות סימן ז ועל אגמיהם הלמד הפעל שהיא מם רפה ׃

פעל הפא בשוא והעין בצרי כאב זאב שאר פאר ושם התאר זער שם ולא ישתנה אחד מאלו בסמיכות זולת פאר

שבסמוך

שֶׁבִּסְמוּךְ יָשׁוּב הַשְּׁוָא פַּתַח וְהַצֵּרִי חֲטַף פַּתַח כְּמוֹ בְּסֵפֶר וְאֵלֶּה ש
שְׁמוֹת סִימַן לט וְאֶת פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעוֹת וְכָל אֵלוּ יִתְרַבּוּ בְּתוֹסֶפֶת יוֹד מֵם
מִן זְאֵב זְאֵבִים׃ וְזוּלָתִי בְּאֵר שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה בְּתוֹסֶפֶת וָו וְתָו כְּמוֹ בְּסֵפֶר בְּרֵאשִׁית
סִימַן יד בֶּאֱרוֹת בֶּאֱרוֹת וְעִם הַכִּנּוּיִם לֹא יִשְׁתַּנֶּה אֶחָד מֵהֶם זוּלָתִי עֵ כֶם
שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה בּוֹ הַשְּׁוָא לְחִירֶק וְהַצֵּרִי לִשְׁוָא כְּמוֹ בִּבְרֵאשִׁית סִימַן מט וַיֵּט
שִׁכְמוֹ לִסְבּוֹל וְאֶפְשַׁר שֶׁהוּא נִפְרַד אַחֵר כְּמוֹ בְּמִזְמוֹר כא כִּי תְּשִׁיתֵמוֹ
שֶׁכֶם בִּסְגוֹל הַשִּׁין וְהַכָּף׃

פעל

הַפֶּא בְּצֵרִי וְהָעַיִן בְּקָמֵץ חֵמֶר לֵבָב וְזוּלָתָם וּבְמִקְצָתָם
בְּסָמוּךְ יָשׁוּב הַצֵּרִי פַּתַח כְּמוֹ בְּשׁוֹפְטִים סִימַן יו וַיָּחֶל
שְׂעַר רֹאשׁוֹ לְצַמֵּחַ׃ וּלְפִי דַעַת מִי שֶׁשָּׂם בְּזֶה אֶחָד אֶלָּא שֶׁהַחֵית
נִתְרַחֲבָה בְּפַתַח לִהְיוֹתָהּ גְרוֹנִית תִּשְׁתַּנֶּה גַּם הַפֶּא אֶל פַּתַח כְּגוֹן
בִּבְרֵאשִׁית סִימַן כו אַחַד הָעָם וּבַכִּנּוּי יִשְׁתַּנּוּ עַל שְׁלֹשָׁה פָּנִים רִאשׁוֹנָה
הַצֵּרִי אֶל חִירֶק וְהַקָּמֵץ לִשְׁוָא בְּדָגֵשׁ כְּגוֹן אֵלֶּה הַדְּבָרִים סִימַן לב
עֲנָבֵימוֹ עִנְּבֵי רוֹשׁ בְּחִלּוּף הַשְּׁוָא לַחֲטַף קָמֵץ וְהַקָּמֵץ לִשְׁוָא כְּמוֹ
בְּעוֹבַדְיָה וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָיו וּבְחִלּוּף הַשְּׁוָא אֶל פַּתַח וְהַקָּמֵץ לִשְׁוָא
כְּמוֹ בִּבְרֵאשִׁית סִימַן ב אַחַת מִצַּלְעוֹתָיו׃ וּמֵאֵלוּ קְצָתָם יִתְרַבּוּ
בְּתוֹסֶפֶת יוֹד מֵם כְּמוֹ עֲנָבִים וּמִקְצָתָם בְּתוֹסֶפֶת וָו תָו כְּגוֹן צְלָעוֹת׃
וּבְתֵיבַת שְׂעָרוֹת נֶחְלְקוּ הַמְדַקְדְּקִים כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא מִן שֵׂעָר
וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא מִן שַׂעֲרָה וְנִמְצָא זֶה בְּשׁוֹפְטִים סִימַן כ קוֹלֵעַ אֶל
הַשַּׂעֲרָה וְלֹא יַחֲטִיא וְנִרְאִין דִּבְרֵי הָאַחֲרוֹנִים כִּי כֵן מְתַרְגְּמִינַן דְּשָׁדַן
אַבְנָא בְּקִלְעָא וּמְרַמַּן בְּבֵינַת שַׂעֲרָא וְלֹא מְשַׁנַּן שֶׁיּוֹרֶה חוּט שֵׂעָר אֲבָל
שֵׂעָר יוֹרֶה רִבּוּי שַׂעֲרוֹת כִּדְכְתִיב וַיָּחֶל שְׂעַר רֹאשׁוֹ לְצַמֵּחַ וּמְתַרְגְּמִין
וְשָׂרֵי סְעַר רֵישֵׁיהּ לְצַמְחָה וְלָכֵן נִרְאֶה הַמִּנְהָג לְרַבּוֹת שַׂעֲרוֹת מִן
שַׂעֲרָה כִּי הָרִבּוּי הוּא קִבּוּץ חוּטֵי שֵׂעָר אֲבָל מִן שֵׂעָר שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל
רִבּוּי שַׂעֲרוֹת לֹא נִמְצָא הָרִבּוּי אֲבָל שַׂעֲרוֹת הוּא רִבּוּי שֵׁם שַׂעֲרָה כִּי
הוֹרָאָתָם לָשׁוֹן אֶחָד כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִזְמוֹר מ עָצְמוּ מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשִׁי
וּמְתַרְגְּמִינַן תְּקִפוּ מִן בֵּינָתֵי רֵישִׁי׃ הֲרֵי שֶׁהַיָּחִיד שַׂעֲרָה שֶׁיּוֹרֶה חוּט
שֶׁל שֵׂעָר וְהָרִבּוּי שַׂעֲרוֹת שֶׁיּוֹרֶה חוּטֵי שֵׂעָר וּמַה שֶׁכָּתוּב בְּאִיּוֹב סִימַן
ד שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי אֵינוֹ מִזֶּה הָעִנְיָן שֶׁהֲרֵי אֵין תַּרְגּוּמוֹ דּוֹמֶה שֶׁתִּרְגֵּם

על עולא בסרי ולכן יעלה מזה כי שער אין לו רבוי ושערת איננו יחיד של שערות אבל היחיד שלו הוא שערה שהוראתם ענין אחר · ויש שבתוספת יתרבו בתוספת וו תו ובסמיכות יתרבו ביוד כאלו הרבוי במוכרת היה ביוד מם אף כי לא נמצא זה כמו מן היכל היכלות ובסמוך והיא בהכלי מלך במשלי סימן ל ולא נמצא המוכרת ביוד מם בכל המקרא ׃

פעל מלרע בצרי כלו ולא יתרבו ולא ישתנו לעולם כמו הילל בן שחר תבל ׃

פעל הפא בחירק והעין בצרי ודגש כמו עור עלג עקש דבר ויש אומרים כי חרש מזה ובעבור חסרון דגש הריש נתחלף חירק החית בסגול · ולא נכונו דבריהם כי גם הריש בסגול ולכן יראה בעיני כי שרשו על משקל פעל בשש נקודות כמו צדק וכשיסמכו לא ישתנו אלא כשיתרבו כמו עור עורים נתחלף הצרי בשוא רפה ובשאר יתחלף הצרי ולא יחסר הדגש כמו עלגים · ואל תשגיח לדברי האומרים כי שקמים הוא על משקל עורים כי הנפרד שקמה מנוספי ההא בסוף כמו שנבאר במקומו ׃

פעל הפא בחירק והעין בקמץ ככר יסד בציון אף שבקצת הספרים הסמך בפתח וברבוי העין בקמץ גם כן אבל כשיסמכו ישתנו ביחיד ישתנה הקמץ אל פתח וברבוי אל שוא כמו ככרי כסף שכתוב במלכים סימן ה ולא ישרו בעיני דברי החביב שכתב בזה כי גחלים אפשר שנפרדו גחל בזה השקל וראיתו שבסמיכות הרבוי דומה לפלס ככרי כסף אלא שנפתח להתרחבות החית · ומה צורך לכל זה הדוחק והנה מצאנו גחלת יחיד · ועוד כי הרבוי בא בסגול הפא וחטף פתח העין ואין כזאת בכל שמות זה המשעול לכן דברי רבי דוד קמחי יותר נראים שיחיד גחלים גחל בפלס פחם או נאמר שאין יחיד לרבוי גחלים כמו שאין במקרא רבוי ליחיד גחלת אף כי בדברי רבותינו נמצא גחלות עוממות ·

פעל הפא בקמץ והעין בצרי שמן זקן ובאות גרונית בסוף שבע שמח ומקצתם ישתנו בסמיכות בשוא הפא ופתח העין באלה הדברים סימן ל״ג שבע רצון ובבראשית סימן כד זקן

ביתו ומקצתם ישתנו הקמץ בחטף פתח והצרי בפתח כמו באסתר סימן ה בחצר בית המלך ובקצתם תומר הקמץ בסגול בויקרא סימן א ירך המזבח ופעם שמן ישתנה בניקודו ובתוספת אות כמו בישעיה סימן יז ומשמן בשרו ירזה שנוספה המם ונשתנה הקמץ בשוא והצרי בפתח׳ ורבים מאלו לא ישתנו בסמיכות כגון יבש חמץ וזולתם׳ וכן בכנוייהם גם כן יתחלפו על פנים שונים הדרך האחד שקמץ פא הפעל יומר לשוא שכנו ירכו׳ השני שהפא בחטף פתח חצרו׳ הדרך השלישי יומר בסגול חבלו חפציהם׳ הדרך הרביעי בחטף קמץ שבעך׳ החמשי בחירק שמחתי וזהו דעת החכיב בספרו ורבים קדמונים עמו ואני לפי דעתי סובר שאין פנים אלא השנים הראשונים כי חפציהם אינו כנוי חפץ אבל הוא כנוי חפץ ושבעך הוא כנוי שבע ושמחתי כנוי שמחה אבל כנוי חפץ הוא חפציך וכנוי שבע שבעיך ושמח שמחיך׳ ומאלו תמצא שהם שמות תארים ויתרבו בלשון זכר לבד כמו שמנים זקנים ומקצתם שמות דברים ואלו יתרבו פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה כמו חצרים חצרות׃

פועל

בחולם והעין בצרי יובל חובל וזולתם ואלו לא ישתנו בסמיכות אבל יתחלפו בכנוים ורבויהן עד שברובם תנקד העין בשוא עולל עולליהם אויב אויביהם אויבי ויש מקצת אלה שלא ישתנו לא ליחיד ולא לרבים לא בזכרים ולא בנקבות כגון שומם שוממין שוממות שכלם בצרי המם׃

פעל

בשש נקודות סגול תחת הפא והעין כגון מלך צדק פשר וזולתם׳ וקצת אלו ישתנו בהפסק וקצתם לא ישתנו המשתנים ימירו הפתח קטן שתחת הפא לקמץ גדול כמו עבד שבהפסק יאמר עבד כגון בבראשית סימן מד אשר ימצא אתו יהיה לי עבד בזקף קטון ויש שלא ישתנו אפילו בהפסק כגון בשמואל ראשון של מלכים סימן ח זה יהיה משפט המלך זקף על מלך ולא נשתנה ויש מאלו שפעם ישתנה ופעם לא ישתנה כמו ארץ בוידבר סימן כב נשתנה כסה את עין הארץ ומשלי סימן ל לא נשתנה תחת שלש רגזה ארץ בזקף ויש שישתנה לעולם אלא על דרך הזרות כמו כסף

שלא נשתנה במקום אחד לבד בתהלים מזמור סח כנפי יונה נחפה בכסף והוא באתנח ואני חושב שזה החלוף לא בא בכתובים אלא שיש משקל לרגליהם כמו שיש בשירי היונים והרומיים ומפני שבעונותינו שכחנו לשיר את דברי השירה באדמת נכר לא ידענו טעם ההשתנות אלא שנתלה עצמינו במנהג הכתובים ולכן חושב אני שלא נשתנו מי שנשתנו בניקודיהם בהפסק אלא להכרח ה המשקל אשר לקולות הרגל ההוא וכן רשע לא נשתנה לעולם כי אם בקהלת סימן ג מקום המשפט שמה הרשע בזקף אף על פי שאינו מזה השקל כי השין בפתח גדול ובכנוי יש קצתם שישתנה בם הפא ויש שישתנה העין והמשתנים בפא כמו ילד ילדיהן שנשתנו הפא בפתח והעין בשוא ויש שהפא ישתנה לחירק כמו צדק צדקי ומהם שישתנה העין לבד כמו חדר חדרו חפץ חפצו וברבוי זה המשקל בארבעה דרכים יש מתרבים בלשון זכר בין שיהיו לשון זכר או לשון נקבה כמו עשב עשבים אבן אבנים וקצתם יתרבו לשון נקבה כמו ארץ ארצות ויש מדקדקים שאומרים שגם צדק צדקות הוא מזה המין ולי נראת יותר נכון שצדקות יהיה רבוי צדקה ששניהם לשון נקבה וצדק אין לו רבים והרמז כי קו הצדק אחד מיוחד אין דרך לנטות בו ולכן לא יתרבה ויש מאלו שפעם יתרבו בלשון זכר ופעם יתרבו בלשון נקבה כגון קבר שנמצא בואלה שמות סימן יד המבלי אין קברים ובוידבר סימן יא כתוב קברות התאוה ויש שאינם מתרבים כלל כמו שאמרנו צדק וכן פטר רסן וזולתם ׃

פעל בצרי הפא שכל ויש מאלו שרובם בצרי ומיעוטם בסגול וקצתם בהפך כי הנה שכל רבם בצרי ומיעוטם בסגול כגון ושום שכל ואחרים שכתובים במסורת ואפשר שנשתנה באלו הנקוד וההוראה יחד כי יש לפרש ושום שכל הכתוב בעזרא שני סימן ח שאינו אלא דבר הראוי להשכיל כמו שפירשו רבותינו ויקראו אמר רב אדא בר אהבה אמר רב חננאל ויקראו זו מקרא מפורש זה תרגום ושום שכל אלו הפסוקים ויבינו במקרא אלו פסוקי טעמים ואמרי לה אלו המסורת וכמו נתן הסכל במרומים

רַבִּים שֶׁפֵּרוּשׁוֹ תֹּאַר לְמִי שֶׁשְּׁטוּתוֹ רַב וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ בְּקֹהֶלֶת בְּסִימַן י׳ יְהַב יְהוָה יַת אֱדוֹם רַשִׁיעָא וְשַׁטְיָא לְמֶהֱוֵי בַּרְיָא בְּמַזָּלֵיה וּמְשַׁמֵּשׁ בְּאַצְלָחוּתָא מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא וְחֵילָוָותוֹהִי גִּיוָתְנִין וְסַגִּיאִין וְכֵן אֶפְשַׁר לְפָרֵשׁ הַנִּשְׁאָרִים שֶׁכְּתוּבִים בַּמָּסוֹרֶת רְפִי מְקוֹמָם אוֹ נֹאמַר שֶׁאֶפְשַׁר שֶׁיִּקְרֶה זֶה בְּסִבַּת הַמִּשְׁקָל הַשִּׁירִיִּי וְכֵן נֶסֶךְ נֶדֶר שֶׁבֶר׃

פעל יֵשַׁע פֵּא הַפֹּעַל בְּצֵרִי וְהָעַיִן בְּפַתַּח וְיָצְאוּ מִזֶּה הַכְּלָל מְעַטִּים שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּמָּסוֹרֶת שֶׁהַפֵּא בִּסְגוֹל כְּמוֹ בִּישַׁעְיָה סִימַן ס״א כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי יֶשַׁע וְזוּלָתוֹ׃

פעל מִלְּעֵיל בִּסְגוֹל הָעַיִן וְהַפֵּא בְּחוֹלֶם קֹדֶשׁ שֹׁרֶשׁ גֹּרֶן חֹדֶשׁ וְאֵין הַחוֹלֶם מוֹשֵׁךְ וָו וְאֵין בָּהֶם שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה בַּסְּמִיכוּת וְלֹא בְּהֶפְסֵק וּכְשֶׁמִּתְרַבִּים קְצָתָם מִשְׁתַּנִּים הַחוֹלֶם בַּחֲטֶף קָמֶץ כְּמוֹ חֹדֶשׁ חֳדָשִׁים וְכֵן גַּם בְּכִנּוּיֵיהֶם כְּמוֹ שֹׁרֶשׁ שָׁרְשׁוֹ גֹּרֶן גָּרְנוֹ וּפְעָמִים יוּמַר ב׳ בְּקִבּוּץ שְׂפָתַיִם כְּמוֹ קֹמֶץ קֻמְצוֹ גֹּדֶל גָּדְלוֹ וְלִפְעָמִים יוּמַר הַחוֹלֶם בְּקָמֶץ גָּדוֹל וְהַסְּגוֹל בְּקָמֶץ מָלֵא פּוּם כְּמוֹ אֹהֶל אָהֳלָה וְלִפְעָמִים יִשְׁתַּנֶּה הָעַיִן הַפֹּעַל לְבַד בַּחֲטֶף פַּתַּח כְּמוֹ אֹהֶל אָהֳלֶיךָ אֹהָלִים וּכְשֶׁיִּתְרַבּוּ מִקְצָתָם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר וּקְצָתָם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה וּמֵהַמִּתְרַבִּים בִּלְשׁוֹן זָכָר בְּמִקְצָתָם תִּשְׁתַּנֶּה הַפֵּא וַאֲשֶׁר יִתְרַבּוּ לְשׁוֹן זָכָר וְהַפֵּא מִשְׁתַּנֶּה הֵם כְּמוֹ חֹדֶשׁ חֳדָשִׁים שֹׁרֶשׁ שָׁרָשִׁים שֶׁהָיִת חֳדָשִׁים בַּחֲטֶף קָמֶץ וְהַדֶּלֶת בְּקָמֶץ וְשָׁרָשִׁים הַפֵּא וְהָעַיִן בְּקָמֶץ וְיֵשׁ מִתְרַבִּים בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה גֹּרֶן גֳּרָנוֹת וְיֵשׁ שֶׁלֹּא יִתְרַבּוּ כְּלָל לְפִי מִי שֶׁשָּׂם צֹהַר מִזֶּה הַמִּשְׁקָל וְלֹא נִרְאָה מִשְׁקָל בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְכֵן אֹבֶן קֹשֶׁט וְזוּלָתָם שֶׁהִנִּיחוּ פֹּה שֶׁלֹּא כַּהוֹגֶן מִקְצַת הַמְדַקְדְּקִים׃

פעל הַפֵּא קְמוּצָה וְהָעַיִן פְּתוּחָה פַּתַּח קָטוֹן וּקְרִיאָתוֹ מִלְּעֵיל כְּמוֹ מָוֶת עָוֶל אֲשֶׁר יִשְׁתַּנּוּ בַּסְּמִיכוּת וּבָרִבּוּי וּבַכִּנּוּיִם בְּנַת הָוֶו שֶׁהִיא עַיִן הַפֹּעַל הַמָּשָׁל בִּסְמִיכוּת בְּוַיְדַבֵּר סִימַן כ״ג מוֹת יְשָׁרִים אָוֶן אוֹנִי וּבְכָל אֵלּוּ נִשְׁתַּנֵּית הַקָּמֶץ אֶל חוֹלֶם וְלִפְעָמִים נִשְׁתַּנֵּית בַּסְּמִיכוּת בְּשֵׁשׁ נְקוּדוֹת הַפֵּא וְהָעַיִן כְּמוֹ בִּיחֶזְקֵאל סִימַן כ״ח בְּעֶוֶל רְכֻלָּתְךָ וְכֵן נִשְׁתַּנֵּית בַּכִּנּוּי שֶׁהוּא בְּפַתַּח עַוְלוֹ וְאֵין לְאֵלּוּ רִבּוּי׃

פַּעֵל הַפֶּא בְּפַתַח וְהָעַיִן בְּצֵרִי דָגֵשׁ וְהַקְּרִיאָה מִלְּרַע כְּגוֹן מַקֵּל שַׁבֵּחַ וּבְרִבּוּי יוּמַר הַצֵּרִי בִּשְׁוָא וַיֹּאמֶר מַקְּלוֹת וְכֵן בַּכִּנּוּי יֵאָמֵר מַקְלִי וּבַסְּמִיכוּת יוּמַר עִם פַּתַח כְּמוֹ בִּבְרֵאשִׁית סִימָן ל׳ מַקַּל לִבְנֶה וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁמַּקֵּל שָׁרְשׁוֹ נָקַל וּבָא הַדָּגֵשׁ לְחֶסְרוֹן הַנּוּן וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁגַּם מַהֵר מֵאֵן מִזֶּה הַשֶּׁקֶל ׃

פַּעָל הַפֶּא בְּפַתַח וְהָעַיִן קְמוּצָה בְּדָגֵשׁ מִלְּרַע סַבָּל סַלָּח גַּנָּב קַנָּא וּבַסְּמִיכוּת יֵשׁ שֶׁיִּשְׁתַּנּוּ מִקָּמֵץ לְפַתַח כְּמוֹ בְּוַיִּקְרָא סִימָן כ״ח שַׁבַּת הָאָרֶץ וּכְשֶׁהָעַיִן הַפֹּעַל לֹא תְקַבֵּל דָגֵשׁ אָז לֹא תִשְׁתַּנֶּה כְּמוֹ בִּישַׁעְיָה סִימָן מ״ד חָרָשׁ בַּרְזֶל חָרָשׁ עֵצִים זֶהוּ לְפִי הֶחָבִיב אֲבָל לְפִי דַעְתִּי חָרָשׁ אֵינוֹ מִזֶּה הַשֶּׁקֶל אֶלָּא מִשֶּׁקֶל הַמִּשְׁעוֹל הָרִאשׁוֹן מִפְּנֵי שֶׁכֻּלּוֹ בְּקָמֵץ כְּמוֹ שֶׁמָּצָאתִי בַּחוּמָּשִׁים הַמְּדֻיָּקִים סֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת סִימָן ל״ה חָרָשׁ וְחֹשֵׁב שֶׁכֻּלּוֹ בְּקָמֵץ וְאֵין לֶחָבִיב הַצָּלָה מִזֶּה אֶלָּא אִם יֵאָמֵר בִּשְׁבִילוֹ שֶׁאֵין דַעְתּוֹ לְהַכְנִיס חָרָשׁ בְּזֶה הַמִּשְׁעוֹל אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁרִפְיוֹן הָעַיִן הַפֹּעַל הָרְאוּיָה לִהְיוֹת בְּדָגֵשׁ סִבָּה מַסְפֶּקֶת שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת אוֹתָהּ מִן הַקָּמֵץ אֶל הַפַּתְחוּת וְאֵין הֶפְרֵשׁ אֶצְלוֹ בָּזֶה בֵּין שֶׁתִּהְיֶה הַפֶּא בְּפַתַח אוֹ בְּקָמֵץ וְיֵשׁ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנּוּ וְלֹא יִסָּמְכוּ כְּלָל כְּמוֹ דַכָּא קַנָּא סַלָּח וְזוּלָתָם וְיֵשׁ מִזֶּה הַשֶּׁקֶל שֶׁיְּקוּבְּצוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ גַּנָּב גַּנָּבִים דַּיָּן דַּיָּנִים וְיֵשׁ מִתְרַבִּים בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ שַׁבָּת שַׁבָּתוֹת קַשָּׁת קַשָּׁתוֹת וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי שַׁבָּתוֹת הוּא רִבּוּי שַׁבֶּתֶת עַל מִשְׁקַל פַּחֶתֶת וּלְהָקֵל עַל הַלָּשׁוֹן הִפִּילוּ אַחַת מֵהַשְּׁתֵּי תָוִין הַסְּמוּכוֹת וְלֹא חָשְׁשׁוּ בִּפְחֶתֶת עַל הַקַּלּוּת הַזֶּה בִּהְיוֹת מְצִיאוּתוֹ מְעַט וְלָכֵן בָּאָה הַתָּו הַנִּשְׁאֶרֶת בַּכִּנּוּיִם בְּדָגֵשׁ שַׁבָּתוֹ שַׁבַּתְּכֶם לְחֶסְרוֹן כֵּפֶל הַתָּו וְלִי נִרְאָה שֶׁהֵם שְׁנֵי מִשְׁקָלִים וּשְׁתֵּי מִלּוֹת וְשַׁבָּת אֵין לוֹ רִבּוּי וְשַׁבָּתוֹ וְשַׁבַּתְּכֶם אֵין לוֹ יָחִיד נִפְרָד עַל מִנְהַג הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִי וְאִם לְפִי הַהֶיקֵּשׁ הָיָה שֶׁבֶתֶת׃ וּבַכִּנּוּי הַמִּתְרַבִּים יֵשׁ שֶׁיִּשְׁתַּנּוּ כְּמוֹ קַשְּׁתוֹת בִּשְׁוָא הַפֶּא וּפַתַח הָעַיִן וְקַשְּׁתוֹתָם בְּפַתַח הַפֶּא וּשְׁוָא הָעַיִן וְיֵשׁ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנּוּ כְּמוֹ דַיָּן דַּיָּנֵי ׃

פָּעָל כֻּלּוֹ בְּפַתַח אַכָּר פַּנַּג פַּדָּן וְהָעַיִן בְּדָגֵשׁ וְלֹא נִמְצָא מִזֶּה הָרִבּוּי וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ בַּסְּמִיכוּת ׃

פעול הפא בשוא והעין בחלם מושך כמו שאור תהום שחות ואלו לא ישתנו בסמיכות ויש מאלו מתרבים בלשון נקבה כמו תהום תהומות ויש מהם לפי דעת הבונים מזה חסור שיתרבו בלשון זכר כמו חמור חמורים ויש מאלו שלא יתרבו כלל כמו יקוד שחות וזולתם ׃

פעול בשוא הפא ושורק העין כמו זבול גבול וזולתם ואלו לא ישתנו בסמיכות ולא בכנוים וכלם יתרבו בלשון זכר מלבד גבול שיתרבה בלשון זכר גבולים ובלשון נקבה גבולות ׃

פעול בחירק הפא ושורק העין כמו כסוי וזולתו וזה גם כן לא ישתנה בסמיכות ולא בכנוי ולא בריבוי ׃

פעול הפא בקמץ והעין בחלם כמו גדול רחוק שלום וזולתם וכלם ישתנו בסמיכות ובכנוי וברבוי בשוא פא הפעל כמו גדולים רחוקים ויש שהפא בחטף פתח כמו אדונים עונות ברבוי ובכנוי כבוד כבודי ובסמיכות בדברי הימים סימן יו כבוד שמו ולפעמים ישוב בסמיכות החלם חטף קמץ כמו במשלי סימן יט גדל חמה והגימל בשוא געיא ובסימן כב אהב טהר לב בחטף קמץ ההא והטית בשוא ויש מאלו שהם מתרבים בלשון זכר כמו ארון אדונים ויש מתרבים בלשון נקבה כמו עון עונות ובשמות התארים נמצא זכר ונקבה לפי המתוארים מים טהורים אמרות טהורות גם מן השמות נמצא שהם מתרבים פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה כמו עבות שנמצא בלשון זכר ביחזקאל סימן לא ובין עבותים ואל עבותים ונמצא גם בלשון נקבה בואלה שמות סימן כח שרשרות העבותות׃

פעול הפא בפתח והעין בחלם ודגש רתוק עמון קנוא ולא ישתנו לא בסמיכות ולא בכנוי ולא ברבוי אלא רתוק שיומר החלם לשורק ויתרבה לשון נקבה ויאמר רתוקות ולפעמים ישאר הדגש בעין הפעל ופעם לא ישאר ׃

פעול הפא בקמץ והעין בשורק חרול שרוע ברוך עצום שאף על פי שהם על משקל פעול יש לומר שהם תארי הפועלים וכן במשנה היה רכוב וישתנו בסמיכות שיומר הקמץ

בשוא וכן עם הכנוים אבל ברבוי מקצתם לא ישתנו אלא בדגש למד הפעל כמו חרול חרולים ויש מהם שיתרבו בלשון זכר ובלשון נקבה כמו שבוע שבועים שבועות ומקצתם לא ישתנו ברבוי כלל ולא יתרבו אלא בלשון זכר ׃

פעול הפא בפתח והעין בדגש כמו טבור תנור תפוח וכל אלו וכל כיוצא בם לא ישתנו לא בסמיכות ולא בכנוי ולא ברבוי כלל ׃

פיעול הפא בחירק והעין בחלם רפה קיטור שילוח גיחון כל אלו לא ישתנו בסמיכות ולא בכנוי ולא ברבוי אך יש מקצת מהם שלא יתרבו כמו גיחון שילוח ׃

צורת המשעול עשרים וחמשה ׃

פיעול הפא בחירק והעין בחלם ודגש צפור גבור וזולתם ומכל אלו לא ישתנה כי אם צפור שברבוי הפא עין הפעל תנקד בקמץ חטף צפרים וקצתם יתרבו בלשון זכר כמו צפרים גבורים וקצתם בלשון נקבה כיורות צנורות ׃

פיעול העין בשורק ודגש כיוון שיקוץ חבוק ניאוף שיקוי ניחום זרוע ומכל אלו לא ישתנה אחד בסמיכות ולא בכנוי ולא ברבוי מלבד זרוע שישתנה ברבוי ויאמר זרעונים ׃

פועיל בחלם הפא וחירק העין אופיר בורית ואלה לא ישתנו ולא יתרבו ׃

פועל בחלם הפא וקמץ העין כמו אוצר תולע עולל וזולתם וכלם יומרו הקמץ בפתח כשיסמכו ובכנוי לא ישתנו כלל וברבוי במקצרתם יבא דגש בלמד השרש כמו אופנים שושנים וקצרתם יתרבו בלשון זכר כמו כוכבים וקצתם בלשון נקבה כמו שופרות ׃

פועל בשורק הפא וקמץ העין כמו כומז עוגב מועד ויש מזה בפתח העין הותל סוגר שכתוב ביחזקאל סימן יט ויתנהו בסוגר בחחים ובן נפתלי קורא בסוגר מלעיל בשני פשטין זהו לפי מקצת המדקדקים אמנם אני מצאתי בספרי בסוגר גם כן בקמץ ואולם הוא בקמץ לעולם והאחרים לא ישתנו לא בסמיכות ולא בכנוי ולא ברבוי ויתרבו כלם בלשון זכר עוגבים יוקשים ויש מהם שלא יתרבה בהיותו שם העצם והוא יובל שהוא שם הנהר ׃

המשעול השלשים צורתו : **פועל** בשורק הפא וקמץ העין
דגושה גומץ יולד אכל סלם ורבם הפא בקבוץ שפתים
אלא יולד וגומץ שנשתנו ולכן לא שמנו להם שקל נפרד ונמצא מזה
גם כן אחד בחטף קמץ אמן כל אלה לא ישתנו ולא יתרבו אלא
בלשון זכר זולת סלם שיתרבה בלשון משנה בלשון נקבה ויאמר
סלמות : **פעל** הפא בקבוץ שפתים והעין בחלם ודגש ולא
נמצא מזה המשקל אלא שם הפעל שלא הוזכר פועלו
כמו גנב וישתנה בכנוי החלם בחטף קמץ סבלו ואם לא נמצא מאלו
הנפרד ויש מכניסים בזה המשעול גדלו קמצו ואין זה דעתי כי אותם
הם שמות דברים ואלו שמות פעלים כמו שיתבאר במסילת הפעלים
שהוא שער בפני עצמו : **פעיל** הפא בקמץ והעין בחירק קציר
גדיש פתיל רבם ישתנו בסמיכות ובכנוי וברבוי בתמורת
הקמץ לשוא וקצרתם לא נשתנו כגון שליש שרבויו שלישים וכנויו
שלישו וברבים שלישיו ובסמיכות שלישי ורבי דוד קמחי סבר שזה
היחוד קרה לשם שליש להבדיל בין תולדותיו ותולדות תארי שלש
שאומרים משלישי שלישו ויש מאלו שתהיה עין הפעל ברגש כמו
לפיד ספיר וזולתם ואלה לא ישתנו כלל לעולם ויש מקצת זה ה
המשעול שברבוי תבא למד השרש ברגש כמו סעיף סעיפים וזולתו
ויתרבו כל אלו בלשון זכר אם לא יהיו תארי נקבות ויש מכניסים בזה
המשעול מה שהפא הפעל שלהם בשוא כמו רצין ידיד כסיל גביר
ואלו לא ישתנו לעולם : **פעול** הפא בצרי והעין בחלם רפה
כמו אפוד ערום ואלו לא ישתנו לעולם ולא יתרבה
מהם זולת ערום ערומים : השלשים וארבעה :
פעול הפא בצרי והעין בשורק כמו אטון אבוס אמון וקצתם
יתרבו כמו אמון אמונים וגם אלה לא ישתנו כלל :
פעול הפא והעין בחלם ועל זה השקל אין כי אם אחד לבד חורון
ולא ישתנה ויתרבה תרונים : **פועל** היא
הצורה האחרונה במסילה הזאת והיא בצרי העין
ושורק הפא כמו שונם ויבנה מזה שם היחס בתמורת הצרי לפתח

גדול ויאמר שונמית וזה גבול המסילה הראשונה שהיא מסילת השלמים השוים ׃

המסילה השנית היא מסילת השלמים הנוספי הא בסופם ובה חמשה עשר משעולים ׃

פעלה בחירק הפא ושוא העין וקמץ הלמד כמו שביה שמלה שפחה ולפעמים תחסר עין השרש ותבא דגש בלמד כמו חטה הראוי להיות חנטה ולפעמים תתרחב פא השרש ותבא בפתח תמורת חירק כמו כשתהיה העין אות גרונית כגון אהבה אחוה או כשתהיה הפא גרונית כגון עלוה ענוה ולפעמים יקרה זה על המעט אף בלא אות גרונית כמו בויקרא סימן יד וכבשה אחת בת שנתה וכל אלו ישתנו בסמכות וברבוי ובכנוי בהמיר ההא אל תו כמו בבראשית סימן יו שפחת שרי שהומרה ההא אל תיו והקמץ אל פתח ולפעמים באלה תשתנה ההא אל תיו והחירק אל חטף פתח והקמץ גם כן אל פתח כמו בירמיה סימן ב אהבת כלולותיך וברבוי כמו כבשות האלה בבראשית סימן כא בחלוף החירק אל שוא והשוא אל קמץ והקמץ אל חלם וההא אל וו ובתוספת התו וברבוי ובסמיכות יחד באותו סימן עצמו כבשות הצאן בתמורת הקמץ אל חלם ובאותיות הגרוניות תשתנה ההא אל וו בתוספת התיו והפתח יומר אל שוא כגון באסתר סימן ב נערות והחטף פתח גם כן הומר אל קמץ ובסמיכות תשתנה ההא והקמץ אל חלם כמו באסתר סימן ד נערות אסתר ובכנוי אין שנוי רק ההא אל תיו כמו שפחה שפחתך אהבה אהבתך ובקבוץ הרבים רובם יתרבו בלשון נקבה וקצתם יתרבו בלשון זכר כמו פשתה פשתים חטה חטים ׃

פעלה הפא בסגול והעין בשוא והלמד בקמץ כמו ערוה וזולתו ובאלו גם כן בהתהפך ההא אל תו יומר הקמץ אל פתח כמו ערותו ושאר עניני זה המשעול דומים למשעול הקודם ׃

פעלה הפא בחטף קמץ והעין בשוא והלמד בקמץ כמו חכמה וזולת זה ואלו לא ישתנו לא בסמיכות ולא בכנוי וברבוי ישתנה הקמץ אל חלם כמו חכמות

ותשוב בסמכות ההיא אל תיו והקמץ פתח כמו בואלה שמות סימן ל׳ חכמת לב׃

פעלה הפא בשוא והעין והלמד בקמץ כמו נערה צדקה ברכה ולפעמים תבא חטף פתח תמורת השוא כשהפא אות גרונית כמו חרדה וכשיסמכו נתחלפו השוא אל חירק וקמץ עין הפעל אל שוא וקמץ למד השרש אל פתח כמו במשלי סימן י׳ ברכת יהוה ונשתנית ההיא אל תו וכשהפא בחטף פתח תשתנה גם העין אל שוא כמו חרדה וכשהעין אות הגרון תשתנה גם פא הפעל אל פתח והעין אל חטף פתח כמו בספר וידבר סימן ו׳ קערת כסף ולפעמים לא תשתנה בסמיכות כמו מערה מערת שלא נשתנה רק קמץ הריש אל פתח בסבת השתנות ההיא וכן גם כן יתחלף ההשתנות בכנוים כי בקצתם יומר השוא אל חירק וקמצי העין אל שוא כמו ברכתו ולפעמים העין הפעל אות גרונית תביא הפא בפתח והיא תבא בחטף פתח כמו גערתו׃

פעלה פא הפעל בסגול והעין והלמד בקמץ כגון נחמה בהלה ומן ב כהה שראוי לומר כהיה אלא שבא בחסרון היוד למד השרש וכן כהות כהיות וגאיות ושני אלו פא הפעל בצרי תמורת הסגול ואלו לא ישתנו לא בסמיכות ולא בכנוי ולא ברבוי ויתרבו כלם בלשון נקבה

פעלה הפא בשוא והעין בצרי והלמד בקמץ כמו גזלה בהמה ברכה ומקצתם לא ישתנו ברבוי ולא בסמיכות כמו שאלה שאלת שאלות ולפעמים ישתנה השוא בסגול וצרי העין בחטף סגול כמו גזלה גזלת בהמה בהמת ומקצתם לא ישתנו אף בכנוי כמו שאלה שאלתי ומקצתם לפעמים ישתנו ולפעמים לא ישתנו כמו נבלה כי בישעיה סימן כו׳ נבלתי יקומון לא נשתנה ובאלה הדברים סימן כא׳ לא תלין נבלתו נשתנה השוא בחירק והצרי בשוא וברבוי לא ישתנו לעולם ויש מהם שמתרבים בלשון זכר כמו לבנה לבנים תאנה תאנים אף כי בכנוי נשתנה בם הרבוי כמו לבניכם וכן מקצתם ישתנו בסמיכות לבנה לבנת ויש מהם שיתרבו בלשון נקבה כגון ברכה ברכות גזלה גזלות שאלה שאלות׃

פעלה הפא בקבוץ שפתים או שורק והעין בשוא והלמד בקמץ

כמו

כמו טומאה חפשה וכשהעין אות הגרון נחה אז תנוחת העין ותהיה הפא בקמץ כמו באשה ואלו כלם לא ישתנו כלל ׃

פעלה הפא בחירק והעין בשוא והלמד בסגול כמו לבנת ואלו לא ישתנו ולא יתרבו לעולם אמנם הכפולים אשר בזה המשקל ישתנו בסמיכות מסגול לצרי כמו צחה אשה שראוים להיות צחחת אששה ׃

פעלה הפא בפתח והעין בקמץ ורגש והלמד בקמץ כמו יבשה בקשה וכשהעין מאותיות הרפיון אז יפול הדגש כמו חרבה פרשה ובסמיכות תשוב ההא תיו ועין השרש תהיה פתוחה וכלם יתרבו בלשון נקבה כמו בקשות כפרות ובאחד ישתנה ברבוי קמץ העין לחלם ותנוח הלמד כשלמד השרש אלף כמו חטאה חטאת ׃

פעולה הפא בפתח והעין בשורק ורגש והלמד בקמץ כמו חבורה בכורה ואלו לא ישתנו ברבוי ולא בסמיכות ולא בכנוי ולפעמים ימצאו אלה עם פא השרש בחרק כמו בכורה שנמצא גם כן בכורה גרופה ׃

פועלה הפא בחלם והעין בצרי והלמד בקמץ כמו שורקה סוחרה ולפעמים נמצא עין השרש בשוא בוגרה סוללה ובסמיכות הרבוי לא ישתנו אבל בסמיכות היחיד ישתנו מקצתם כמו תועבה תועבת שהומר הצרי אל חטף פתח וכל אלו מתרבים בלשון נקבה ׃

פעילה הפא בשוא והעין בחירק והלמד בקמץ כמו גבירה ספינה שתיה וכשתהיה פא השרש אות גרונית תבא בפתח כמו עניה אכילה וכל אלו לא ישתנו לא בקבוץ הרבוי ולא בסמיכות ולא בכנוי אבל בקצתם למד השרש ברגש כמו שביה ובקצתם רפה כמו מדינה ׃

פעולה בשוא הפא וחלם העין וקמץ הלמד כמו בשורה זמורה שחורה שלשה וכשהפא אות הגרון ישוב השוא חטף פתח כמו חגורה אגורה ולא ישתנו כל אלה כלל ולא יתרבו אלא בלשון נקבה זולת שמות המספר שיתרבו בלשון זכר שלשה שלשים שמנה שמנים ׃

פְּעִילָה הפא בחירק והעין בחירק ודגש והלמד בקמץ כמו צְפִיָּה עֲלִיָּה ואלו לא ישתנו לעולם ויתרבו כלם בלשון נקבה ׃

פְּעָלָה הפא בקבוץ שפתים והעין בשוא והלמד בקמץ ולא נמצא בזה המשעול נפרד יחיד אבל נמצא אחד בסמיכות ורבוי במלכים ספר שלישי סימן ד׳ אֻרְוֹת סוסים ׃

פְּעוּלָה הפא בשוא והעין בשורק והלמד בקמץ כמו מְלוּכָה סְגֻלָּה וכשהפא אות הגרון תשוב פתח כמו עֲזוּבָה המולה ושני אלו המינים לפעמים יבאו בדגש הלמד כמו סְגֻלָּה המולה ולפעמים רפה כמו מלוכה עזובה ולא ישתנו אלה לעולם ויתרבו כלם בלשון נקבה אלה הם ששה עשר משעולי המסילה השנית ׃

המסילה

השלישית והיא מסילת השלמים נוספי תיו בה תשעה עשר משעולים ׃ צורת המשעול הראשון ׃ **פֶּעֶלֶת** הפא בשוא והעין והלמד בסגול כמו גְּבֶרֶת ולפעמים העין בצרי כמו תְּכֵלֶת שְׁחֵלֶת וכשהפא אות הגרון תהיה בחטף פתח כמו עֲצֶרֶת עֲשֶׂרֶת ובסמיכות לא ישתנו אבל בכנוי ישתנו על פנים שונים כי לפעמים תבא למד השרש בשוא כמו חֲבֶרְתֶּךָ בְּהֶמְתֶּךָ ופעם העין בחירק והלמד בשוא כמו גְּבִרְתִּי ולפעמים נמצא היחיד נפרד ועם הכנוי על משעול אחר וכנוי הרבים על דרך המשעול הזה כגון אָמָה שכנוי היחיד אֲמָתוֹ וכנוי הרבים אַמְהוֹתָיו אמהותיך וכן הרבים אף בלא כנוי אמהות על משקל עֲטָרוֹת שהוא במשעול הזה ׃

פַּעֶלֶת הפא בפתח והעין והלמד בסגול ובעין דגש כמו אַדֶּרֶת צַמֶּרֶת וכשהעין אות הגרון הוסר הדגש כמו שַׁחֶפֶת גַּחֶלֶת וכשהלמד אות הגרון אז הפא והעין והלמד כלם בפתח כמו גַּבַּחַת צַפַּחַת וזולתם ויצא מזה הכלל קָרַחַת שהקוף קמוצה לקרבתה אל הריש שהיא אות הרפיון וכן כשבא בהפסק כמו עַצָּבֶת שכשהיא סמוכה הצדי תבא בקמץ כמו במשלי סימן י׳ יתן

עַצְבֶת שֶׁבָּא בְּאַתְנַח וְכָל אֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ בִּסְמִיכוּת הַיָּחִיד אֶלָּא אֶחָד לְבַד בְּמִשְׁלֵי סִימָן טו וּבְעַצְּבַת לֵב שֶׁשָּׁב סָגוֹל הָעַיִן שְׁוָא וְהַלָּמֶד פַּתַח גַּם בְּכִנּוּי וְלֹא יָבֹא שִׁנּוּי כְּלָל לְבַד שֶׁהָעַיִן תָּשׁוּב בְּפַתָּח כְּמוֹ צַמַּרְתּוֹ וְהַלָּמֶד בִּשְׁוָא וּבִסְמִיכוּת הָרַבִּים פָּנִים שׁוֹנִים כִּי בִקְצָתָם כְּשֶׁהָעַיִן אוֹת הַגָּרוֹן תָּבֹא בַּחֲטַף פַּתַח כְּמוֹ לַהֲבַת לַהֲבוֹת אֵשׁ וּבִקְצָתָם פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ בִּסְגוֹל וְהָעַיִן בְּקָמֶץ כְּמוֹ בַּהֶרֶת בֶּהָרוֹת וְזֶה הַמִּין הַשֵּׁנִי הוּא בָּרַבִּים בֵּין סָמוּךְ בֵּין מוּכְרַת׃

פְּעֶלֶת הַפֵּא בְּחִירֶק וְהָעַיִן וְהַלָּמֶד בִּסְגוֹל וְדָגֵשׁ בַּלָּמֶד כְּמוֹ אִגֶּרֶת כִּנֶּרֶת וְיֵשׁ מֵאֵלּוּ שֶׁלֹּא יִתְרַבּוּ כְּמוֹ כִּנֶּרֶת וְיֵשׁ שֶׁיִּתְרַבּוּ כְּמוֹ אִגֶּרֶת וְאָז תִּשְׁתַּנֶּה עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ לִשְׁוָא וְיֹאמַר אִגְּרוֹת וּבְתַאֲרֵי הַנְּקֵבָה חִגֶּרֶת בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה וּבִלְשׁוֹן מִקְרָא בָּא בְּפַתַּח הַפֵּא אוֹת הַגָּרוֹן עַוֶּרֶת׃

פִּעֹלֶת הַפֵּא בְּחִירֶק וְהָעַיִן בְּחוֹלָם וְדָגֵשׁ וְהַלָּמֶד בִּסְגוֹל כְּמוֹ בִּקֹּרֶת שִׁבֹּלֶת וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ בִּסְמִיכוּת הַיָּחִיד וּקְצָתָם יִשְׁתַּנּוּ בִּסְמִיכוּת הָרַבִּים וְתָשׁוּב עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ בְּקָמֶץ חָטֵף כְּמוֹ שִׁבֳּלֶת שִׁבֳּלֵי וְהַלָּמֶד הִיא בְּצֵרִי וּמִקְּצָתָם לְעוֹלָם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה אֲבָל מִקְּצָתָם לִפְעָמִים לְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ שִׁבֳּלִים וְלִפְעָמִים בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ שִׁבֳּלוֹת׃

פֻּעֹלֶת הַפֵּא בְּקִבּוּץ שְׂפָתַיִם וְהָעַיִן בְּחוֹלָם וְדָגֵשׁ וְהַלָּמֶד בִּסְגוֹל כְּמוֹ כֻּתֹּנֶת וּכְשֶׁיִּסָּמֵךְ הַיָּחִיד תִּשְׁתַּנֶּה הַפֵּא בִּשְׁוָא כְּתֹנֶת וּבְכִנּוּי תִּשְׁתַּנֶּה הָעַיִן אֶל פַּתַח כְּמוֹ כֻּתָּנְתּוֹ וּבְכִנּוּי הָרַבִּים הָעַיִן תִּשְׁתַּנֶּה לִשְׁוָא כְּמוֹ כָּתְנֹתָם׃

פַּעֹלֶת הַפֵּא בְּפַתַח וְהָעַיִן בְּחוֹלָם וְדָגֵשׁ וְהַלָּמֶד בִּסְגוֹל וְהוּא מִלְּעֵיל כְּמוֹ כַּפֹּרֶת בַּצֹּרֶת וּכְשֶׁתִּהְיֶה עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ מֵאוֹתִיּוֹת הָרִפְיוֹן יָסוּר הַדָּגֵשׁ וְתָבֹא פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ בְּקָמֶץ כְּמוֹ פָּרֹכֶת וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם׃

פֹּעֶלֶת הַפֵּא בְּחוֹלָם וְהָעַיִן וְהַלָּמֶד בִּסְגוֹל כְּמוֹ חוֹתֶמֶת יוֹתֶרֶת כּוֹתֶרֶת וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ בְּרִבּוּי וְלֹא בְּכִנּוּי וְלֹא בִּסְמִיכוּת׃

פּוֹעָלַת הַפֵּא בְּחוֹלָם וְהָעַיִן בְּקָמֶץ וְהַלָּמֶד בְּפַתַח כְּמוֹ תּוֹלַעַת וּבְסָמוּךְ נִשְׁתַּנָּה הַקָּמֶץ אֶל פַּתַח וּבְכִנּוּי וּבְרִבּוּי לֹא

יִשְׁתַּנּוּ וְיִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ תּוֹלָעִים ׃

פְּעֹלֶת הַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּחֹלֶם וְהַלָּמֶד בִּסְגוֹל כְּמוֹ קְטוֹרֶת נְחֹשֶׁת יְבֹשֶׁת וְעִם הַכִּנּוּיִם תִּשְׁתַּנֶּה הָעַיִן בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ נְחֻשְׁתָּה אוֹ בַּחֲטַף קָמֵץ כְּמוֹ נְחָשְׁתִּי קְטָרְתִּי לְבֶן אָשֵׁר וּלְבֶן נַפְתָּלִי קְטַרְתִּי הַטֵּית בְּפַתַּח וְתִדָּגֵשׁ הַתָּו בְּכִנּוּיִם כֻּלָּם ׃

פֻּעֶלֶת הַפֵּא בְּקִבּוּץ שְׂפָתַיִם וְהָעַיִן וְהַלָּמֶד בִּסְגוֹל וְהָעַיִן בִּדָגֵשׁ כְּמוֹ כֻּסֶּמֶת וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁגַּם קֻבַּעַת מִזֶּה הַמִּשְׁקוֹל וּבַעֲבוּר אוֹת הַגָּרוֹן בָּאוּ הָעַיִן וְהַלָּמֶד בְּפַתַּח וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ וְלֹא יִתְרַבּוּ אֶלָּא בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה כּוּסְמִין ׃

פְּעֻלּוֹת פֵּא הַפֹּעַל בְּפַתַּח וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ יַלְדוּת שַׁחֲרוּת גַּבְהוּת אַלְמָנוּת חַיּוּת וְהַמְדַקְדְּקִים הִכְנִיסוּ פֹּה מַה שֶּׁנִּשְׁתַּנָּה בּוֹ הַשּׁוּרֶק לְחֹלֶם כְּמוֹ אַשְׁפּוֹת גַּם מַה שֶּׁנִּשְׁתַּנָּה בּוֹ הַפַּתַּח אֶל קִבּוּץ שְׂפָתַיִם כְּמוֹ זֻלּוּת וְכָל אֵלּוּ יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה וּבִקְצָתָם נוֹסֶפֶת יוֹד בְּרִבּוּי אַחַר הָאוֹתִיּוֹת הַשָּׁרְשִׁיּוֹת כְּמוֹ מַלְכִיּוֹת וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם זוּלַת אַלְמָנוּת אֶלָּא אִם יִהְיֶה זֶה שֶׁנּוֹסְפָה בָּהּ הַנּוּן וְלָכֵן בָּאָה הַמֵּם בְּקָמֵץ וּבַסְּמִיכוּת תִּשְׁתַּנֶּה אֶל שְׁוָא לְפִי דַּעַת רַבִּי דָּוִד קִמְחִי ׃ **פִּעְלוּת** בְּחִירֶק הַפֵּא וּשְׁוָא הָעַיִן וְשׁוּרֶק הַלָּמֶד כְּמוֹ שִׁפְלוּת רִפְאוּת וּבָא לִפְעָמִים בְּדָגֵשׁ הָעַיִן כְּמוֹ עִקְּשׁוּת וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם וּתְנָאֵיהֶם כִּתְנָאֵי הָרִאשׁוֹנִים ׃ **פְּעַלּוּת** הַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּפַתַּח וְהַלָּמֶד בְּשׁוּרֶק וְדָגֵשׁ כְּמוֹ פְּתַיּוּת וְיֵשׁ שֶׁהִיא רָפָה הַלָּמֶד וּדְגוּשָׁה הָעַיִן כְּמוֹ אֱיָלוּת וְגַם אֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ וְלֹא יִתְרַבּוּ וְהֵם כִּשְׁנֵי הַמִּשְׁקוֹלִים הַקּוֹדְמִים ׃

פְּעִילוּת הַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּחִירֶק וְהַלָּמֶד בְּחֹלֶם כְּמוֹ יְרִירוֹת וּבָא בְּשׁוּרֶק הַלָּמֶד יְדִידוּת שְׁרִירוּת כְּרִיתוּת וְלִפְעָמִים בָּא עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ בְּצֵרִי כְּמוֹ בְּבֵירוֹת וּכְשֶׁיִּתְרַבּוּ יָבֹאוּ כֻּלָּם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה זוּלַת כְּרִיתוּת שֶׁבָּא בִּלְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ כְּרִיתוּתֵיכֶם כְּרִיתוּתֶיהָ וְכָל אֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם ׃

פְּעַלִילוּת הַפֵּא בְּקָמֵץ וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד הָרִאשׁוֹנָה בְּחִירֶק

והאחרונה

והאחרון נה בשורק ולא נמצא כי אם שם אחד תכלילות ׃

פעלית הפא בחטף קמץ והעין בשוא והלמד בחירק כמו גפרית תכנית ויש אומרים שמזה ברית וגזית שראוים להיות ברירית גזזית ולא נדגשו אף על פי שהם חסרים שלא תכבד הקריאה ויש גם כן מזה שפא השרש שלהם בפתח כמו אחרית תחתית וכלם לא ישתנו כלל ויקובצו ברבוי בלשון נקבה כמו תחתיות ׃

פעלית הפא בשוא והעין בצרי והלמד בחירק כמו שארית ומזה המשעול גם כן ראשית אלא שבשביל שנחה האלף באה הריש בצרי אף שהיה משפטו ראשית ואלו לא ישתנו ולא יתרבו אבל ימצאו עם הכנוים בלי שנוי כלל כמו ראשיתך שאריתך ׃

פעילית הפא בפתח והעין והלמד בחירק עם דגש העין כמו צפיחית ולפעמים בלא דגש כמו חמשית ואלו לא ישתנו לעולם ויתרבו בלשון נקבה כמו צפחיות חמשיות ׃

פעלת פא ולמד השרש בקמץ ועין השרש בחטף קמץ כמו מחרת ולא ישתנה כי אם בסמיכות שתבא הלמד בפתח כמו מחרת החדש ולא יתרבו אבל נמצאו עם הכנוי מחרתו

ובזה נשלמו יט משעולי המסילה הזאת השלישית ׃

המסילה הרביעית היא מסילת השלמים בתוספת מם או נון בסופם וקצתם בתוספת יוד וו נון וקצתם בתוספת תו וו נון ובה חמשה עשר משעולים ׃ **צורת** המשעול הראשון ׃

פעלום הפא בחירק והעין בשוא והלמד בחלם כמו שלשום פתאם ובאה האלף תמורת הא כי שרשו פתה ואפשר שתחסר למד השרש כמו מתום שמשפטו מתיום ואלו לא ישתנו ולא יתרבו כלל ׃

פעלם הפא בפתח והעין בשוא והלמד בקמץ כמו סלעם ולפעמים תבא הפא בחטף קמץ כמו באיוב סימן ט אמנם ידעתי כי כן וכן על הרוב אך על המעט בא בקבוץ שפתים כמו במזמור נז האמנם אלם צדק תדברון ואלו לא ישתנו כלל ולא יתרבו ׃

פעלון הפא בחירק והעין בשוא והלמד בחלם כמו זכרון שמעון ומזה ראשון בנח

האלף

הָאָלֶף וּמִזֶּה גַּם כֵּן סִלּוֹן רִמּוֹן בְּדָגֵשׁ לָמֶד הַשֹּׁרֶשׁ לְהוֹרוֹת עַל חֶסְרוֹן הַכֶּפֶל שֶׁהָיוּ רְאוּיִם סִלְלוֹן רִמְמוֹן וְלִפְעָמִים בִּהְיוֹת פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ אוֹ עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ אוֹת גְּרוֹנִית בָּא בְּפַתַח הַפֵּא כְּמוֹ אַרְמוֹן אַחֲרוֹן פַּעֲמוֹן אֶלָּא שֶׁכְּשֶׁעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ אוֹת גְּרוֹנִית גַּם הִיא תָּשׁוּב חֲטֶף פַּתַח וּכְשֶׁאֵינָהּ כֵּן תָּשׁוּב הַפֵּא בִּסְגוֹל כְּמוֹ חֶבְיוֹן עֶלְיוֹן חֶבְרוֹן עֶפְרוֹן חֶשְׁבּוֹן וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ לֹא בַּסְּמִיכוּת וְלֹא בַּכִּנּוּי וְלֹא בָּרִבּוּי וְהַמִּתְרַבִּים מִקְצָתָם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ אֶבְיוֹנִים עֶלְיוֹנִים וּמִקְצָתָם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ זִכְרוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בוֹ׃

פִּעְלָן הַפֵּא בְּחִירֶק וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ פִּשְׁתָּן עִנְיָן מִגְרָן וּבַסְּמִיכוּת יִשְׁתַּנֶּה הַקָּמֶץ אֶל פַּתַח כְּמוֹ אָמְרֵנוּ בְּפַתַח הַיּוֹד קִנְיַן כֶּסֶף וְיִתְרַבּוּ מִקְצָתָם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ מִגְרָנוֹת דָּרְבוֹנוֹת וּמִקְצָתָם בִּלְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ עִנְיָנִים קִנְיָנִים׃

פַּעְלָן הַפֵּא בְּפַתַח וְהָעַיִן בִּשְׁוָא אוֹ בַּחֲטֶף פַּתַח וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ רַעֲנָן אַלְמָן חַרְצָן וְיֵשׁ מֵאֵלּוּ שֶׁכְּשֶׁיִּתְרַבּוּ תָּנוּן רָפָה וּמֵהֶם שֶׁתָּנוּן בְּדָגֵשׁ הָרָפָה כְּמוֹ אַלְמָן אַלְמְנוֹת וְהַדָּגֵשׁ כְּמוֹ רַעֲנָן רַעֲנַנִּים חַרְצָן חַרְצַנִּים וְכֵן יֵשׁ שֶׁיִּתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ רַעֲנַנִּים וְיֵשׁ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ אַלְמְנוֹת וּבִשְׁאָר הָעִנְיָנִים אֵלּוּ דּוֹמִים לִשְׁמוֹת הַמִּשְׁעוֹל הַקּוֹדֵם׃

פָּעְלָן הַפֵּא בַּחֲטֶף קָמֶץ וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ קָרְבָּן וְלִפְעָמִים בָּא בְּקִבּוּץ שְׂפָתַיִם כְּמוֹ בְּעֶזְרָא סִימָן י׳ קֻרְבָּן הָעֵצִים שֶׁהָרוֹמִים קוֹרְאִים אוֹתוֹ סֵפֶר נְחֶמְיָה וּמִזֶּה יֵרָאֶה שֶׁבַּסְּמִיכוּת יִשְׁתַּנֶּה קָמֶץ הַלָּמֶד אֶל פַּתַח וְכֵן שֻׁלְחָן גַּם כֵּן בַּחֲטֶף קָמֶץ הַפֵּא וְכָל א אֵלּוּ יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה קָרְבָּנוֹת שֻׁלְחָנוֹת׃

פִּצְלוֹן הַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּקָמֶץ וְהַלָּמֶד בְּחוֹלֶם כְּמוֹ רְעָבוֹן פִּרָזוֹן וּקְצָתָם יִשְׁתַּנּוּ בַּסְּמִיכוּת כִּי תָּשׁוּב הַפֵּא בְּפַתַח וְהָעַיִן בַּחֲטֶף פַּתַח כְּמוֹ בִּבְרֵאשִׁית סִימָן מ״ב רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם וּקְצָתָם יִשְׁתַּנּוּ בַּכִּנּוּי וְתָשׁוּב הַפֵּא בְּחִירֶק וְהָעַיִן בִּשְׁוָא כְּמוֹ בְּשֹׁפְטִים סִימָן ה׳ פִּרְזוֹנוֹ וְיֵשׁ מֵאֵלּוּ שֶׁלֹּא יִסָּמְכוּ וְלֹא יִתְחַבְּרוּ בַּכִּנּוּי וְיִשְׁתַּנּוּ הַמִּתְרַבִּים בָּרִבּוּי וְתָבֹא הָעַיִן בְּצֵרִי כְּמוֹ בְּמִזְמוֹר קכ״ג לִגְאֵיוֹנִים שֶׁהַיָּחִיד גַּאֲיוֹן

בְּזֶה הַשֶּׁקֶל וְיֵשׁ מֵאֵלּוּ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם וְלֹא יִתְרַבּוּ וְלֹא יְכוּנּוּ כְּמוֹ לְבָנוֹן ׃

פִּעָלוֹן הַפֵּא בְּחִירֶק וְהָעַיִן בְּקָמֶץ וְדָגֵשׁ וְהַלָּמֶד בְּחוֹלֶם כְּמוֹ זִכָּרוֹן בִּצָּרוֹן קִנָּמוֹן שִׁגָּעוֹן עִוָּרוֹן וּכְשֶׁעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ מֵאוֹתִיּוֹת הָרִפְיוֹן אָז פֵּא הַפֹּעַל בְּצֵרִי כְּמוֹ דֵּרָאוֹן יֵרָקוֹן הֵרָיוֹן וּבִסְמִיכוּת תָּשׁוּב הָעַיִן בִּשְׁוָא וְלִפְעָמִים יָסוּר גַּם הַדָּגֵשׁ כְּמוֹ זִכְרוֹן וְלִפְעָמִים לֹא יָסוּר כְּמוֹ קִנְּמוֹן בֶּשֶׂם וּבְרִבּוּי הַקָּמֶץ גַּם יִשְׁתַּנֶּה אֶל שְׁוָא וְרוּבָּם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ זִכְרוֹנוֹת וְעַל הַמְּעַט בִּלְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ גִּלָּיוֹן גִּלְיוֹנִים ׃

פַּעָלוֹן הַפֵּא בְּפַתַּח וְהָעַיִן בְּקָמֶץ וְדָגֵשׁ וְהַלָּמֶד בְּחוֹלֶם כְּמוֹ שַׁבָּתוֹן אַיָּלוֹן צַוָּארוֹן וְרֻבָּם לֹא יִתְרַבּוּ וְלֹא יְכוּנּוּ וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ בִּסְמִיכוּת וְעַל הַמְּעַט יִתְרַבּוּ וְיְכוּנּוּ כְּמוֹ בְּשִׁיר הַשִּׁירִים סִימָן ד׳ מִצַּוְּרֹנָיִךְ וְנִשְׁתַּנָּה הַקָּמֶץ אֶל שְׁוָא ׃

פִּעְלוֹן הַפֵּא בְּחִירֶק וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּחוֹלֶם כְּמוֹ גִּבְעוֹן קִמְשׁוֹן וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם וְהַמִּתְרַבִּים יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ קִמְשׂוֹנִים ׃ פְּעִילוֹן הַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּחִירֶק וְהַלָּמֶד בְּחוֹלֶם וְלִפְעָמִים תָּבֹא הַלָּמֶד רָפָה כְּמוֹ שְׁפִיפוֹן וְלִפְעָמִים בְּדָגֵשׁ מְגִידּוֹן וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ כְּלָל ׃ פַּעְלוֹן הַפֵּא וְהָעַיִן בְּפַתַּח וְהַלָּמֶד בְּחוֹלֶם וְדָגֵשׁ כְּמוֹ אַבַדּוֹן וְגַם אֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם ׃ פֹּעֲלֶן הַפֵּא בְּקָמֶץ וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּצֵרִי כְּמוֹ גָּרְזֶן וְגַם אֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ כְּלָל ׃ פַּעֲלְתוֹן הַפֵּא בַּחֲטַף פַּתַּח וְהָעַיִן וְהַלָּמֶד בְּפַתַּח וְדָגֵשׁ בַּלָּמֶד וְהַתָּו הַנּוֹסֶפֶת בְּחוֹלֶם כְּמוֹ עֲקַלָּתוֹן וְהוּא זֶה לְבַדּוֹ בְּזֶה הַמִּשְׁקָל ׃

פִּעָלְיוֹן הַפֵּא בְּחִירֶק וְהָעַיִן נָחָה וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ וְהַיּוֹד הַנּוֹסֶפֶת בְּחוֹלֶם כְּמוֹ קִיקָיוֹן שֶׁהַשֵּׁם הוּא קִיק לְפִי הֶחָכָם וַאֲנִי ס סוֹבֵר לְפִי דַּעְתִּי שֶׁאֵין זֶה וְלֹא אוֹתוֹ כִּי קִיקָיוֹן אֵינוֹ אֶלָּא מִלְּשׁוֹן קִמָּיוֹן דִּיוֹנָה וּמִשְׁקָלוֹ פִּיעָלוֹן כְּמוֹ גִלָּיוֹן וְקִיק הוּא שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ מִנָּחֵי הָעַיִן יוֹד בְּלִי תּוֹסֶפֶת וְאֵין לִטְעוֹת בִּשְׁבִיל דַּעַת הָאוֹמְרִים פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין שֶׁשֶּׁמֶן קִיק פֵּירוּשׁוֹ קִקָיוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁהֵם שְׁמוֹת נִרְדָּפִים דּוֹמִים בְּשֹׁרֶשׁ וּבָזֶה נִשְׁלְמוּ מִשְׁקָלֵי הַמְּסִילָה הַזֹּאת ׃

המסילה

הַמְּסִילָּה הַחֲמִשִׁית הִיא מְסִילַּת הַכְּפוּלִים וְנוֹסָפִים קְצָתָם בְּסוֹפָם הֵא לְבַד אוֹ יוֹד הֵא אוֹ יוֹד תָּו וּבָהּ עֶשְׂרִים מִשְׁעוֹלִים ׃

צוּרַת הָרִאשׁוֹן פִּעְלָל הַפֵּא בְּחִירֶק וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּפַתַּח כְּמוֹ פִּרְחַח וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ וְלֹא יִתְרַבּוּ וְלֹא יִסָּמְכוּ וְזֶהוּ לְפִי דַּעַת הַמְדַקְדְּקִים הַקַּדְמוֹנִים אֲשֶׁר הִגִּיעוּ חִבּוּרֵיהֶם אֶצְלֵנוּ אַךְ אָמְנָם אֵין דַּעְתָּם נָכוֹן אֶצְלִי כִּי לְפִי דַעְתִּי יוֹתֵר רָאוּי לִקְרֹא אוֹתוֹ מִלָּה מִקְרָא אוֹתוֹ שֵׁם וְזֶה כִּי אֵין פֵּירוּשׁ פִּרְחָח מִלְּשׁוֹן פִּרְחֵי כְּהוּנָּה כְּמוֹ שֶׁחָשְׁבוּ רַבֵּי הַמְפָרְשִׁים אֶת אִיּוֹב שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ תַּרְגּוּמוֹ עַל עִנְיָן אַחֵר שֶׁכָּתוּב בְּסִימָן כֹּז עַל יְמִין פִּרְחַח יָקוּמוּ וְתַרְגּוּמוֹ עַל יְמִינָא בְּחוּצְפָּא בְּנֵיהוֹן קַיְמִין אֶלָּא אִם נְשַׁבֵּשׁ הַתַּרְגּוּם לְקַיֵּים דִּבְרֵי הַמְפָרְשִׁים וְנֹאמַר שֶׁרָאוּי לוֹמַר בְּחוּצְפָּא בְּנֵיהוֹן קַיְמִין ׃

פַּעֲלָל הַפֵּא בְּפַתַּח וְהָעַיִן בַּחֲטֶף פַּתַּח וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ שַׁאֲנָן רַעֲנָן וְנִמְצָא אֶחָד זָר שֶׁהַנּוּן בְּפַתַּח בְּדָנִיאֵל סִימָן ד׳ וְרַעֲנַן בְּהֵיכְלִי וְאֶפְשַׁר שֶׁגַּם זֶה אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁהוּא לְשׁוֹן כַּשְׂדִּי ׃

פַּעְלוּל הַפֵּא בְּפַתַּח וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ שַׁבְּלוּל וְיֵשׁ מֵאֵלּוּ שֶׁנִּמְצָא הַיָּחִיד וְלֹא יִתְרַבֶּה וְיֵשׁ שֶׁיִּמָּצֵא הָרִבּוּי וְלֹא יִתְפָּרֵד וְיֵשׁ שֶׁיָּבֹא בְּדָגֵשׁ הָעַיִן וְיֵשׁ שֶׁהָעַיִן רָפֶה דִּמְיוֹן מַה שֶׁנִּמְצָא הַיָּחִיד וְלֹא יִתְרַבֶּה וְהָעַיִן בְּדָגֵשׁ כְּמוֹ שַׁבְּלוּל וְדִמְיוֹן מַה שֶׁיִּמָּצֵא הָרִבּוּי וְלֹא יִתְפָּרֵד וְהוּא רָפֶה גַּבְנוּנִים נַאֲפוּפֶיהָ שֶׁהָיָה רָאוּי הַיָּחִיד לִהְיוֹת גַּבְנוּן נַאֲפוּף וְכָל הַמִּתְרַבִּים יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם ׃

פַּעְלִיל הַפֵּא בְּפַתַּח וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּחִירֶק כְּמוֹ סַגְרִיר שַׁפְרִיר וְלִפְעָמִים נִמְצָא בִּשְׁמוֹת הַיַּחֲסִים עִם תּוֹסֶפֶת יוֹד הַיַּחַס כְּמוֹ חַכְלִילִי וְאֵלּוּ לֹא יִתְרַבּוּ וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם ׃

פַּעֲלוּלִיָה פֵּא הַפֹּעַל בְּפַתַּח וְהָעַיִן בַּחֲטֶף פַּתַּח וְהַלָּמֶד הָרִאשׁוֹנָה בְּשׁוּרֶק וְהָאַחֲרוֹנָה בְּחִירֶק וְהַיּוֹד נוֹסֶפֶת בְּקָמֶץ וְלִפְעָמִים הוּסְרָה הַיּוֹד וּבָאָה הַלָּמֶד הָאַחֲרוֹנָה בְּקָמֶץ וְלִפְעָמִים בָּאָה תָּו תְּמוּרַת הַהֵא הַנּוֹסֶפֶת וּבָאָה הַלָּמֶד הָאַחֲרוֹנָה בְּחִירֶק כָּרָאוּי לָהּ וּלְכָל אֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה דִּמְיוֹן שֵׁם אֶחָד שַׁעֲרוּרִיָּה שַׁעֲרוּרָה שַׁעֲרוּרִית וְאֵלּוּ לֹא יִתְרַבּוּ

וְלֹא יְכוּנוּ וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם ׃

פַּעְפּוּל הַפֵּא בְּפַתַח וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַפֵּא הַנִּכְפֶּלֶת בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ בַּקְבּוּק וְשָׁרְשׁוֹ בַּקק לְפִי דִבְרֵי הֶחָבִיב וְאֶפְשַׁר שֶׁנִּקְרָא כֵּן לִהְיוֹתוֹ רֵיקָן וְרָאוּי לְמַלְּאתוֹ וּלְפִי דִבְרֵי רַבִּי דָוִד קִמְחִי שָׁרְשׁוֹ בַּקְבּוּק עַצְמוֹ וְאֶפְשַׁר שֶׁנִּקְרָא כֵּן כִּי בַּהֲרִיקוֹ קוֹל יוֹצֵא מִמֶּנּוּ קוֹרֵא בַּקְבּוּק כְּמוֹ בְּדִבְרֵי מִשְׁנָה קַנְקַן שֶׁבַּהֲרִיקוֹ קוֹלוֹ קוֹרֵא קַנְקַן וְאֵין לִי הֶכְרֵחַ לְאַחַת מֵהַשְׁתֵּי סְבָרוֹת הַלָּלוּ וְאֵלּוּ לֹא יִתְרַבּוּ וְלֹא יְכוּנוּ וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם ׃

פְּעוֹפֵל הַפֵּא הָרִאשׁוֹנָה בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּחוֹלֶם וְהַפֵּא הַשְּׁנִיָּה בְּצֵרֵי כְּמוֹ קְלוֹקֵל וְגַם זֶה לֹא יִתְרַבֶּה וְלֹא יְכוּנֶּה וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה ׃

פַּעְפַּל כָּל שְׁנֵי הַפֵּא בְּפַתַח וְהָעַיִן בִּשְׁוָא דַּרְדַּר קַעְקַע וְיֵשׁ מֵאֵלּוּ שֶׁיִּתְכּוֹנְנוּ וְלֹא יִתְרַבּוּ וְיֵשׁ בְּהֶפֶךְ דִּמְיוֹן הַמִּתְכּוֹנְנִים קַעְקַע דִּמְיוֹן הַמִּתְרַבִּים אַרְאֵלִים וּבָא בְּדָגֵשׁ עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם ׃

פַּעְפָּעָה הַפֵּא שְׁנֵיהֶם בְּפַתַח וְהָעַיִן הָרִאשׁוֹנָה בִּשְׁוָא וְהַשְּׁנִיָּה בְּקָמֶץ כְּמוֹ צַפְצָפָה וְגַם אֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ ׃

פָּעְפּוּעַ הַפֵּא הָרִאשׁוֹנָה בְּחַטֵף קָמֶץ וְהַשְּׁנִיָּה בְּחוֹלֶם וְהָעַיִן הָרִאשׁוֹנָה בִּשְׁוָא וְהָעַיִן הָאַחֲרוֹנָה נָחָה כְּמוֹ קָדְקֹד וְלֹא יִתְרַבֶּה וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה בְּכִנּוּיוֹ כְּמוֹ קָדְקֹד ׃

פַּעְפִּיל הַפֵּא בְּפַתַח וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וּפֵא הַכָּפֵל בְּחִירֶק כְּמוֹ זַרְזִיף ׃

פִּעְפֶּעֶת פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ בְּחִירֶק וְעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ בִּשְׁוָא וּפֵא הַכָּפֵל וְעַיִן הַכָּפֵל בִּסְגוֹל כְּמוֹ צִנְצֶנֶת ׃

פַּעְפֶּעֶת פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ בְּפַתַח וּשְׁאָר הָאוֹתִיּוֹת כְּצוּרַת הַמִּשְׁקָל הַקּוֹדֵם כְּמוֹ קַשְׂקֶשֶׂת וְכָל אֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם ׃

פְּעוֹעְלָה הַפֵּא בְּחַטֵף פַּתַח וְעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ בְּחוֹלֶם וְעַיִן הַכָּפֵל בִּשְׁוָא וְלָמֶד הַשֹּׁרֶשׁ בְּקָמֶץ כְּמוֹ חֲצוֹצְרָה וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ וְיִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ חֲצוֹצְרוֹת ׃

פְּעַלְעַל הַפֵּא בִּשְׁוָא וְעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ וְהַכָּפֵל בְּפַתַח וְלָמֶד הַשֹּׁרֶשׁ בִּשְׁוָא כְּמוֹ יְרַקְרַק ׃

פעלעל הפא בחטף פתח וכן עין השרש ולמד השרש בשוא ועין הכפל בקמץ כמו אדמדם וכל שני אלה המשעולים לא ישתנו כלל ויתרבו בלשון נקבה ׃

פעלעול הפא בשוא ועין השרש בפתח ולמד השרש בשוא ועין הכפל בחלם כמו פתלתול וכן פקח קוח אם היא מלה אחת ומזת שחרחורת אלא שבא בכתוב בלשון נקבה ולא נמצא הזכר ׃

פעלעול הפא בחטף פתח ועין השרש בפתח ולמד השרש בשוא ועין הכפל בשורק כמו אספסוף וגם אלה לא ישתנו ׃

פעפוע פא השרש בפתח ועין השרש בשוא ופא הכפל בשורק כמו חרחור ולפעמים בא פא השרש בחירק כמו הרהור ולא ישתנו אלה לעולם ׃

אפעפועה האלף והפא בפתח ועין השרש בשוא ופא הכפל בשורק ועין הכפל בקמץ כמו א אבעבועה ואם יסמך יתהפך הקמץ אל פתח וההא אל תו וכל אלו יתרבו בלשון נקבה זה גבול משעולי המסילה הזאת ׃

המסילה הששית היא מסילת הכפולים אשר הכפל נבלע ברגש ולכן קראתיה מסילת הנבלעים והם על ששה דרכים כי מקצתם נוספי המם בתחלה לבד ומקצתם המם בסופם לבד ומקצתם נוספי המם בתחלה וההא בסוף ומקצתם נוספי ההא בסוף לבד ומקצתם נוספי ההא בראש לבד ומקצתם הא בראש ובסוף ומקצתם התו בראש לבד ומקצתם נוספי התו בתחלתם וההא בסופם ובה עשרים משעולים ׃

צורת פל המשעול הראשון שהיא בפתח הן ארבע מהן שהפא בקמץ ומהן שהפא בצרי ומהן שהפא פעם בפתח ופעם בקמץ וכן נכתבם על הסדר אט אף אך בת דל שתים עשרה בפתח מר סל עד על פח צח קל קש שח תם הרי הם טו בפתח לעולם והם שלשה בקמץ לעולם ואלו הם זך זר עד כשרוא

לשון תמירות ולשון ביזה ובצרי הם ששה חץ חן לב עת קן שן וכל אלו ישתנו בסמיכות מצרי אל סגול מלבד קן שנשתנה אל פתח ולב שלא ישתנה בסמיכות כי אם באחד משני תנאים הראשון שהתיבה הסמוכה לה תהיה מלה זעירא כמו לב ים או כשתהיה מלעיל כמו לב נער וכלם יתרבו בלשון זכר וישתנו בכנוי וברבוי פא השרש מצרי אל חירק כמו חצים חציך עתים עתך עת דודים שבזה המשעול גרה ובסיבת רפיון הריש חוסר הדגש ובא צרי תמורת חירק ואלה כשיסמכו תבא תו במקום הא ויתרבו בלשון נקבה ׃

פלה הפא בפתח והלמד בקמץ ודגש כמו חדה קרה ובסבת הריש סר הדגש ׃

פלה הפא בקבוץ שפתים והלמד בקמץ ודגש כמו חפה ולפעמים יבא חטף קמץ מקום הקבוץ שפתים כמו חגא ובהסמכם הקמץ תשוב פתח ותבא תו תמורת הא וכלם יתרבו בלשון נקבה נוספי ההא בראש לבד הפל המס ויתרבה בלשון זכר המסים וכלו בפתח וכשיתרבה ישוב פתח ההא אל חטף פתח ואשר הא בראש ובסוף ׃

הפולה ההא בחטף פתח והפא בשורק והלמד בקמץ ודגש כמו המולה ואלו לא ישתנו ל לעולם ויתרבו בלשון נקבה ׃

נוספי התו בראש לבד הם על שקל תפל כלו בסגול ומלעיל כמו תבל תמס ואלו לא ישתנו ולא יתרבו לעולם ואשר נוספו תו בראשם והא בסופם הם על שלשת משעולים ׃

תפלה התו בשוא והפא בחירק והלמד בקמץ ודגש וכשיסמכו תבא תו תמורת הא ויתרבו בלשון נקבה כמו תפלה תפלת תפלות תהלה תהלת תהלות ׃

תפלה התו בקמץ והפא בחטף קמץ והלמד בקמץ כמו תהלה ואלו לא ישתנו ולא יתרבו לעולם ׃

תפלה בחירק התו ושוא הפא וקמץ הלמד ורא נמצא כי אם זה לבדו ובזה נשלמו משעולי המסילה

הששית:

המסילה

השביעית היא מסילת השלמים נוספי מם בראש ומקצתם עם זה נוספי הא או תו גם כן בסופם:

צורת מפעיל

המשעול הראשון:

המם בפתח והפא בשוא והעין בחירק ודגש כמו משכיל מכביר ואלו לא ישתנו כלל ויתרבו בלשון זכר:

מפעל

המם בחירק והפא בשוא והעין בקמץ ודגש כמו משכן משפט וכשתהיה העין מאותיות הגרון יסור הדגש כמו מבחר משען וכל אלו כשיסמכו ישתנה הקמץ אל פתח ולפעמים גם כן מקצת אלה יבאו בקמץ אפילו סמוכים ואף כי יש אומרים שמזרק אחד בקמץ לפי שאינו סמוך מכל מקום יש א
אומרים שהוא בפתח וכן בעלי האלף למד השרש באה העין בקמץ ואפילו הם סמוכים כמו מקרא ואלו לא ישתנו לא ברבוי ולא בכנוי כמו משפט משפטים משפטי ויצא מזה הכלל אחד שבכנוי נשתנה הקמץ בשוא והרמותם את מקדשו ממנו ורבי דוד קמחי אמר שנשתנה להפריש בין הקדש שיורה זה ובין מקום הקדש שיורה כשהוא בקמץ ובכלל כשישתנו בסמיכות ובכנוי וברבוי ברבם ישתנה הקמץ אל שוא ומקצתם יתרבו בלשון זכר כמו משפטים משקלים ומקצתם בלשון נקבה כמו משמרות משכנות ונמצאו גם כן בזה המשעול שכשיתרבו ויכונו יבא דגש בלמד השרש כמו משמן מכסן ומבטח כמו זה גם כן ולא יבא דגש בכנוי בסבת החית ולהורות שהיתה החית ראויה לדגש בא פתח תחת טית מבטחי:

מפעל

המם והעין בפתח והפא בשוא וברבוי יבא דגש בלמד כמו מטעם מטעמים מחמד מחמדים ולא ישתנו כלל:

מ

פעל המם בפתח והפא בשוא והעין בצרי כמו ממזר מרבץ משען מפתח מרזח ויבאו מקצתם בסמיכות בחירק המם וקמץ העין כמו מרבץ מרזח מפתח ובמקצתם תבא המם בחירק אף בלא

סמיכות כמו מזבח מסכן ובמקצתם בכנוי ישתנה הצרי אל שוא כמו מזבח מזבחי וקצתם לא ישתנו כלל כמו מרצח וזולתו ויש אומרים כי גם מקל בזה המשעול אלא שחסר הנון פא השרש ובא דגש בקוף שהוא עין השרש להורות על חסרון הפא נון שהיה ראוי לומר מנקל ומקצת אלו יתרבו בלשון זכר כמו ממזרים ומקצתם בלשון נקבה כמו מזבחות מקלות וקצתם פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה כמו מסמר מסמרים מסמרות :

מפעל

המם בשוא והפא בפתח והעין בצרי כמו מתעב מקטר מזמר ולעולם עין השרש בדגש אם אינה מאותיות הרפיון וברבוי לפעמים ישתנה הצרי אל חירק כמו מנקה מנקים ולפעמים ישתנה אל שוא כמו מקטר מקטרים וכן בכנוי :

מפעול

המם בחירק והפא בשוא והעין בחלם כמו מזמור משעול מגדול ואלו לא ישתנו לעולם ורבם יקובצו בלשון זכר מזמורים משעולים :

מפעול

המם בפתח והפא בשוא והעין בחלם כמו מכאוב משקוף מרגוע ואלו לא ישתנו ורבם גם כן יתרבו בלשון זכר ויש אומרים שמקצוע בזה המשעול ויתרבה בלשון נקבה מקצועות אך יש אומרים שיחיד מקצועות הוא מקצוע בשורק הצדי ולא ידעתי למה :

מפעול

המם בפתח והפא בשוא והעין בשורק כמו מנעול ובכפולים מסלול ולא ישתנו גם אלה כלל וכלם יתרבו בלשון זכר אלה הם שמנה נוספי מם בראש ואולם נוספי מם בראש והא בסוף הם חמשה והם אלו :

מפעלה

המם בסגול והפא בשוא והעין והלמד בקמץ כמו ממשלה מלחמה מרכבה וגם יחיד מראשות בזה השקל שראוי להיות מראשה אלא שנחה האלף ובא הקמץ בהא ורוב אלה להיות המם בסגול ישתנו ברבוי כמו מרכבות וזולתו שנשתנה הסגול אל פתח וכן ישתנו בסמיכות כמו מרכבות שנשתנה

הסגול אל פתח וקמץ עין השרש אל שוא ׃

מפעלה

המם בפתח והפא בשוא והעין והלמד בקמץ כמו ממלכה ולפעמים כשהפא אות הגרון תבא בחטף פתח כמו מעמסה ומשפט זה המשעול כתנאי המשעול הקודם ובאו בזה המשעול גם כן חסרי הפא ברגש עין השרש שורת החסרון כמו מתנה שהיה ראוי מנתנה וכל אלו יתרבו בלשון נקבה כמו ממלכות ׃

מפעלה

המם בחירק והפא בשוא והעין והלמד בקמץ כמו משפחה משמרה מלחמה ובסמיכות רובם ישתנו בקמץ העין אל שוא כמו משפחות ואם היא יאות הגרון אל חטף כמו מלחמות ולפעמים נמצא בקמץ בסמיכות ובשוא במוכרת שם משפחה ואין בזה טעם אצל המדקדקים ואפשר שזה בסבת המשקל השיריי אשר אין אנו בקיאים בו ׃

מפעלה

המם בפתח והפא בשוא והעין בצרי והלמד בקמץ מדרגה מכפלה משענה ומקצרת אלו ישתנו מקמץ אל פתח בסמיכות כמו מדרגה מדרגת ומקצתם הפתח אל חירק והצרי והקמץ אל סגול כמו משענה ובסמיכות משענת ובכנוי ישתנה הפתח אל חירק והצרי אל פתח כמו משענתו וכל אלה יתרבו בלשון נקבה ׃

מפעליה

המם בפתח והפא בחטף פתח והעין בצרי והלמד בשוא והיוד הנוספת קודם ההא בקמץ ובזה המשעול לא נמצא כי אם מאפליה לבדו ואמנם נוספי המם בראש ותו בסוף הם חמשה ׃

מפעולת

המם בחירק והפא בשוא והעין בחלם והלמד בסגול כמו מכמורת משמורת ובכנוי ישתנה החלם אל קמץ מלא פום מכמרתו משקלתו ׃

מפעולת

המם בפתח והפא בשוא ולפעמים נחה נעלמת והעין בחלם והלמד בסגול כמו משכורת מחגורת והנה מאכולת ובכנוי ישתנה החלם לפעמים אל קמץ מלא

פום ולפעמים אל קבוץ שפתים משל הראשון מחגרתו והשני מלכדתו ׃

מפעלת המם בחירק והפא בשוא והעין והלמד בסגול כמו משמרת מגערת ואלו לא ישתנו בסמיכות ואפשר שגם משענת בסמוך הוא בזה המשעול ויהיו משען משענה ומשענת שלשה שמות נרדפים מורים על ענין אחד ואין ביניהם הפרש בהוראה אלא בעניני דקדוק התיבות לבד וכשתהיה למד השרש אות הגרון הסגול יהיה פתח כמו מרקחת משלחת ואלו לא יבאו לעולם בהפסק אבל יבאו תמורתם כיוצא בהם מן המשעול האחד עשר מן המסילה הזאת כמו משמרה וכיוצא בה ׃

מפעלת המם בפתח והפא בשוא והעין והלמד בסגול כמו מחשבת מחברת מחמצת וכשתהיה פא הפעל אלף אז תהיה המם בקמץ והפא בחטף פתח כמו מאכלת ׃

מפעלות המם בחירק והפא והעין בשוא והלמד בשורק כמו מסכנות והרבוי בלשון נקבה מסכנות ואלו לא ישתנו לעולם וכן ביארנו השמנה עשר משעולי המסילה הזאת ׃

המסילה השמינית היא מסילת השלמים נוספי תו בראש ובקצת אף בסוף תו או הא או למד ובה שנים עשר משעולים ׃

תפעל התו בפתח והפא בשוא והעין בצרי כמו תשבץ תרבץ ובסמוך ישתנה הצרי אל פתח כמו תרבץ הושט ולא נמצא לו רבוי ולא כנוי ׃

תפעיל תרשיש תכריך תלמיד ואלה לא ישתנו לעולם ׃

תפעול התו בפתח והפא בשוא והעין בשורק כמו תמרוק תמרור תנחום וכשהפא אות הגרון אז יבא חטף פתח תמורת השוא כמו תחלוא תחנון תעלול ואלו השנים כפולי העין וכל אלו לא ישתנו כלל ויתרבו בלשון זכר על הרב כמו תמרוקים תמרורים תחנונים ולפעמים בלשון זכר ולשון נקבה כמו תנחום תנחומים תנחומות תענוג תענוגים תענוגות ׃

תפעול התו בשוא והפא בפתח והעין בשורק כמו תאשור ובכפולים תבלול ולא ישתנו כלל :

תפעל התו בחירק והפא בשוא והעין בפתח כמו תדהר תדעל ו וכשתהיה הפא אות הגרון יבא תמורת החירק פתח ותמורת הפתח קמץ כמו תהמס זה וכפי הקדמונים אבל אין טעות אצלי לשום אותו במשעול בפני עצמו כיון שגם הפתח נשתנה אל קמץ מה שהיה בלי טעם אם היה בזה המשעול :

תפעלת התו בחירק והפא בשוא והעין והלמד בסגול כמו תפארת תפלצת ואלה לא יתרבו ולא ישתנו בסמיכות אבל ישתנו עם הכנוי כמו תפארתו ששב סגול עין השרש אל פתח :

תפעולת התו בפתח והפא בשוא והעין בחלם והלמד בסגול כמו תלבושת תחבושת ואלו לא ישתנו לא ברבוי ולא בסמיכות אבל ישתנו עם הכנוי שישוב הסגול קמץ תלבושתך :

תפעולה התו בפתח והפא בשוא והעין בשורק והלמד בקמץ כמו תלאובה ולפעמים ההא הנוספת תבא עם מפיק לתפארת המוצא כמו תעלומה וכן השוא יבא חטף פתח כשתהיה הפא מאותיות הגרון כמו תעלומה תעצומה תערובה ובסמוך ישתנו מקמץ לפתח וההא תומר עם תו כמו תעלומת תלאובת וכלם יתרבו בלשון נקבה כמו תלאובות תעלומות :

תפעלה התו בפתח והפא בשוא והעין בצרי והלמד בקמץ כמו תבערה תרדמה וכשיסמכו יתהפך הקמץ אל פתח וההא אל תו תרדמת :

תפעלה התו בחירק והפא בשוא והעין והלמד בקמץ כמו תפארה ואפשר שכנוי תפארתו תפארתך הוא מזה הנפרד ולא מן תפארת ולזה לא ישתנה בו אלא קמץ עין השרש אל פתח אבל על האמת אין מכריח לאחד השני משעולים יותר מן השני :

תפועלל התו בשוא והפא בחלם והעין בשוא ולמד השרש בצרי כמו תקומם ואלו יתרבו בלשון זכר ויכונו ולא ישתנו כלל לעולם ובזה נשלמה המסילה השמינית :

המסילה התשיעית

המסילה התשיעית היא מסילת השלמים נוספי האלף בראשם ובקצתם נון או יוד ובקצתם אלף בראשם והא או נון או תו בסופם ובה עשרים משעולים ׃

אפעל האלף בסגול והפא בשוא והעין בקמץ כמו אשכר אשנב וכשיסמכו ישתנה הקמץ אל פתח וכשיבאו עם הכנוי אם הלמד אינה אות הרפיון תבא עם דגש כמו אשנבי וכלם יתרבו בלשון זכר אשנבים אשכרים ׃

אפעל האלף בפתח והפא בשוא והעין בקמץ כמו אכזר אשמן חשמן אכזב ארבע ׳ ומהם שיבא דגש עם הלמד ברבוי כמו אשמן אשמנים חשמן חשמנים וכלם יתרבו בלשון זכר ׃

אפעול האלף בסגול והפא בשוא והעין בחולם כמו אגרוף אשכול אזרוע אפרוח ובסמיכות היחיד לא ישתנו כלל׳ ומקצתם יתרבו בלשון זכר ומקצתם בלשון נקבה והמתרבים בלשון זכר לא ישתנו לעולם כמו אפרוחים ׳ והמתרבים בלשון נקבה ברבוי תשתנה האלף מסגול אל פתח כמו אשכולות ובסמיכות הרבוי תשתנה עין השרש מחולם אל שוא כמו אשכלות וכן בכנוי ויאמר אשכלותיה ׃

אפעל האלף בפתח והפא בשוא והעין בצרי כמו אבנט ולא ישתנה כלל ׃

אפעיל האלף בפתח והפא בשוא והעין בחירק כמו אכזיב ׳ ולפעמים תחסר האלף כמו בשמוש הבית בכזיב ולכן הטיב רבי דוד קמחי בזה יותר מן החביב שחשב לתפוש עליו באמרו כי מי הגיד לו שאכזיב וכזיב אינם שני מקומות ושמותם נבדלים וזה כי הקמחי הלך בזה אחר טעם השם כי נקרא כזיב מלשון אכזב ׳ וכן כתב רשי בפירושו על הכתוב ספר בראשית סימן לח נקרא כזיב לשון היו תהיה כמו אכזב אשר לא יכזבו מימיו ׳ ולכן אפילו אכזיב וכזיב היו שמות שני מקומות די אל הקמחי ששם כזיב חסר אלף ונקרא כזיב על שם ששם פסקה בת שוע מלדת והאלף החסרה אות על היותו שם ולא פעל ׃

אפעיל האלף והפא בפתח והעין בחירק ודגש כמו אבטיח

ואלו לא ישתנו כלל ויתרבו בלשון זכר אבטיחים ;

אפעל האלף בקמץ והפא והעין בפתח והפא בדגש כמו
אפדן נפרד מן אפדנו ונשתנה הפתח אל שוא עם
הכנוי ולא נמצא נפרד ולא נסמך ולא מתרבה בכתוב ולא ר תאבה
לחביב שכתב שיותר נכון בעיניו שתהיה האלף שרשית מגזרת ;
ואפדתו והנון נוספת כפלס אצרן כי מה יעשה לדגש הפא לכן
הסברה הראשונה שהיא דעת הקדמונים טוב במאד מדעתו ;

נ פעול הנון בפתח והפא בשוא והעין בשורק כמו
נפתול והוא נפרד מן נפתולי וזה לבדו נמצא בכתוב
בלשון רבוי וסמוך ;

נפעול הנון בסגול והפא בשוא והעין בחלם כמו נפתות
והרבים נפתוחים ולא נמצא רק שני אלה ;

נ פעול הנון בחירק והפא בשוא והעין בחלם כמו נמרוד ואין
ריעלו ; **י** פעל היוד בחירק והפא בשוא והעין
בפתח כמו יצחק יפתח · ישבקו זולתם ואלה שמות עצם יחידים
ולא יתרבו ולא ישתנו כלל ; **י** פעול היוד בפתח והפא בשוא
והעין בשורק כמו ילקוט ינשוף - וכל אלה יתרבו בלשון זכר
ולא ישתנו לעולם ; **י** פעול היוד בפתח והפא בחטף פתח
והעין בחלם כמו יעקב ; - **י** פעל היוד בפתח והפא בשוא
והעין בצרי כמו יעזר ואין זולתו - **א** פעלה האלף בסגול
והפא בשוא והעין והלמד בקמץ כמו אצעדה ולא ישתנה
ולפי דעתי כי ברבוי יבא בחסרון האלף ויאמר צעדות וכן בישעיה
סימן ג והצעדות ויונתן תרגם ושירי רגליא ובספר במדבר סימן לא
אצעדה תרגם אונקלוס שירין ; **א** פעלה האלף בפתח והפא
בשוא והעין והלמד בקמץ כמו אזכרה ולא ישתנה כלל ;

א פעולת האלף בפתח והפא בשוא והעין בשורק והלמד בקמץ
כמו אשמורה ובסמוך ישוב שורק העין חלם וקמץ הלמד
סגול כמו אשמורת וברבוי לא ישתנה ויאמר אשמורות ;

א פעלון האלף בפתח והפא בחירק ודגש והעין בשוא והלמד
בחלם

פַּעְלוֹן **א** בְּחֹלֶם כְּמוֹ אַפִּרְיוֹן וְאֵין עוֹד בְּמִשְׁקָלוֹ׃
בְּחֹלֶם הָאָלֶף בַּחֲטַף פַּתַח וְהַפֵּא בְּפַתַח וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד
כְּמוֹ אֲדַרְכּוֹן וְהַדִּין עִם הַחֲבִיב שֶׁתָּמַהּ עַל הָרִאשׁוֹנִים שֶׁגָּזְרוּ הֱיוֹת
הָאָלֶף נוֹסֶפֶת וְעַל חֶסְרוֹן הַמֵּם בְּאֶמְצַע מִפְּנֵי שֶׁמָּצְאוּ אֲדַרְכֹּנִים וְגַם
דַּרְכְּמוֹנִים וְהִנֵּה לֹא רָאִיתִי טַעַם וְלֹא רֵיחַ לְחֶסְרוֹן הַמֵּם כִּי מִי הִגִּיד
לָנוּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁנֵי שֵׁמוֹת בֵּין שֶׁיִּהְיוּ נִבְדָּלִים בֵּין שֶׁיִּהְיוּ נִרְדָּפִים וְכָל
אֵלּוּ לֹא יִתְרַבּוּ וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ כְּלָל׃ **א** פְּעַלְיוּת הָאָלֶף בְּפַתַח
בְּחִירֶק וְהַיּוֹד בְּשׁוּרֶק וְהַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּקָמֵץ וְהַלָּמֶד
וְדָגֵשׁ כְּמוֹ אַכְזָרִיּוּת וּבְסָמוּךְ יָשׁוּב הַקָּמֵץ שְׁוָא וּבַכִּנּוּי לֹא יִשְׁתַּנֶּה כְּלָל
וְלֹא יִתְרַבֶּה׃

המסילה

הָעֲשִׂירִית הִיא מְסִלַּת חֲסֵרֵי הַפֵּא וּמִקְצָתָם
נוֹסְפֵי הַמֵּם בָּרֹאשׁ וּמֵהֶם נוֹסְפֵי הַהֵא
בַּסּוֹף וּמִקְצָתָם נוֹסְפֵי הַהֵא בָּרֹאשׁ וּבַסּוֹף יַחַד וּבָהּ חֲמִשָּׁה מִשְׁעוֹלִים׃

מ עַל הַמֵּם בְּפַתַח וְהָעַיִן בְּקָמֵץ וְדָגֵשׁ וְהוּא מִלְּרַע כְּמוֹ מַסָּע מַצָּב
מַתָּן מַבָּט וְאֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ עִם הַכִּנּוּי בַּיָּחִיד כְּלָל אֲבָל בְּרִבּוּי
יִשְׁתַּנּוּ וְיָשׁוּב הַקָּמֵץ פַּתַח וּבְכִנּוּי הָרִבּוּי לִפְעָמִים לֹא יִשְׁתַּנֶּה כְּמוֹ
מַסָּעָיו וְלִפְעָמִים קָמֵץ הָעַיִן יָשׁוּב שְׁוָא בְּרִבּוּי הַסָּמוּךְ וּבְכִנּוּיוֹ כְּמוֹ מַתַּן
מַתְּנוֹת מַתְּנוֹתָיו וְכָל זֶה עַל הָרוֹב כִּי לִפְעָמִים בַּסָּמוּךְ גַּם כֵּן תָּבֹא ה
הָעַיִן בְּקָמֵץ וְלִפְעָמִים בַּמּוּכְרַת בָּאָה בְּפַתַח מָשָׁל הַקָּמֵץ מִשְׁלֵי סִימָן י״ח
מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ וּמָשָׁל הַפַּתַח בְּמִדְבַּר סִימָן י׳ וּלְמַסַּע אֶת הַמַּחֲנוֹת
וְיֵשׁ שֵׁמוֹת שֶׁתָּבֹא בָם לִפְעָמִים הָעַיִן בְּקָמֵץ וְלִפְעָמִים בְּצֵרֵי כְּמוֹ מַפֵּץ
וּבְיִרְמְיָה סִימָן נ״א בָּא בְּצֵרֵי שֶׁנֶּאֱמַר מַפֵּץ אַתָּה לִי וְאֶפְשַׁר שֶׁשָּׁרְשׁוֹ
מִשְׁעוֹל אַחֵר בְּצֵרֵי וּכְשֶׁהוּא נִפְרָד בָּא בְּצֵרֵי וּכְשֶׁיִּכּוֹנֶה יִשְׁתַּנֶּה הַצֵּרֵי
אֶל קָמֵץ וַיֹּאמֶר מַפָּצוֹ׃ **מעול** הַמֵּם בְּפַתַח וְהָעַיִן בְּחֹלֶם
כְּמוֹ מַשּׁוֹר וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה לְעוֹלָם׃

מ עוּל הַמֵּם בְּפַתַח וְהָעַיִן בְּשׁוּרֶק וְדָגֵשׁ כְּמוֹ מַבּוּל מַבּוּעַ וְגַם
אֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ כְּלָל׃ **מ** עָלָה הַמֵּם בְּפַתַח וְהָעַיִן
בְּקָמֵץ וְדָגֵשׁ וְהַלָּמֶד בְּקָמֵץ כְּמוֹ מַטָּרָה מַתָּנָה וּבַסְּמִיכוּת
הַלָּמֶד תִּשְׁתַּנֶּה אֶל פַּתַח וְכָל אֵלּוּ יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ מַתָּנוֹת׃

מעלה

מ עלה המם בפתח והעין בצרי ודגש והלמד בקמץ כמו מצבה מסכה מגפה וגם באלה בסמיכות ישתנה הקמץ אל פתח ובמקצתם כל השני קמצין קטון וגדול ישובו בסמוך אל פתח קטן כמו מצבה מצבת ואפשר שהם שני משעולים מעלה על משקל מצבה וזה לא ישתנה כלל והשני על משקל מצברת ובכנוי יאמר מצבתו הלמד בשוא וכלם יתרבו בלשון נקבה כמו מקבות מתנות ׃

ה עלה ההא שבראש בפתח והעין בקמץ ודגש והלמד בקמץ כמו הצלה הכרה ובסמוך תשוב ההא תו וכלם יתרבו בלשון נקבה הצלות ׃

המסילה

האחת עשרה היא מסילת נחי הפא בתוספת מם או תו בראשם ומקצתם נוספי הא בסופם ובה ארבעה עשר משעולים ׃ **מ** ועל המם בחלם והעין בצרי כמו מופת מועד וברבוי הצרי ישוב שוא ואם העין גרונית ישוב חטף פתח משל השוא מופתים משל החטף מועדים וכן בכנוי ובסמיכות הרבוי מופתי מועדי מופתי מועדי וכל אלו יתרבו בלשון זכר ׃ **מ** ועל המם בחלם והעין בקמץ כמו מורש מושב ובסמוך הקמץ ישוב פתח כמו במזמור א ובמושב לצים לא ישב ומקצת אלה יתרבו בלשון זכר כמו מורש וקצרתם בלשון נקבה כמו מושב מושבות ׃ **מ** יעל המם בצרי והעין בקמץ כמו מיטב ואלה לא ישתנו כלל ׃

מ יעל המם בחירק והעין בקמץ כמו מיכל וגם זה לא ישתנה ׃

מ יעול המם בחירק והעין בחלם כמו מישור ואין דומה לו ולא ישתנה ולא יתרבה כלל ׃

תיעל

התו בצרי והעין בקמץ כמו תימן והתו מורה השם והוא מלשון ימין ׃ **ת** יעול התו בחירק והעין בחלם כמו תירוש וזה לא ישתנה ולא יתרבה לעולם ׃

ת ועל התו בחלם והעין בקמץ כמו תושב וכשיסמך הקמץ ישוב פתח ׃ **מ** ועלה המם בחלם והעין והלמד בקמץ כמו מורשה ובסמוך הקמץ ישוב סגול כמו

מורשת

מוֹרֶשֶׁת וְכָל אֵלּוּ יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה ׃

מוּעָלָה הַמֵּם בְּשׁוּרֶק וְהָעַיִן וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ מוּעָרָה מוּסָדָה וְאֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם ׃

מוֹעֵלָה הַמֵּם בְּחוֹלֶם וְהָעַיִן בְּצֵרִי וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ מוֹעֵצָה וּבִסְמִיכוּת הָרִבּוּי וּבְכִנּוּי הַצֵּרִי יָשׁוּב שְׁוָא אִם אֵין הָעַיִן גְּרוֹנִית וַחֲטַף פַּתָּח אִם הִיא גְּרוֹנִית כְּמוֹ מוֹעֲצוֹת לֵב ׃

ת וֹעֵלָה הַתָּו בְּחוֹלֶם וְהָעַיִן בְּצֵרִי וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ תּוֹכֵחָה וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ וְלֹא יִסָּמְכוּ וְלֹא יִתְרַבּוּ לְפִי דַעְתִּי כִּי נִמְצְאוּ יְחִידִים יוֹתֵר דּוֹמִים לְמִשְׁקַל הָרִבּוּי מִזֶּה כְּמוֹ שֶׁיֵּרָאֶה בַּשְּׁנֵי הַמִּשְׁעוֹלִים הַבָּאִים אַחַר זֶה ׃

תּוֹעֶלֶת הַתָּו בְּחוֹלֶם וְהָעַיִן וְהַלָּמֶד בִּסְגוֹל כְּמוֹ תּוֹלֶדֶת תּוֹחֶלֶת וּבִסְמִיכוּת הָרִבּוּי סְגוֹל הָעַיִן יָשׁוּב שְׁוָא כְּמוֹ תּוֹלְדוֹת וְכֵן בְּכִנּוּי תּוֹלְדוֹתָם וְכָל אֵלֶּה יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה ׃

תּוֹעַלַת הַתָּו בְּחוֹלֶם וְהָעַיִן וְהַלָּמֶד בְּפַתָּח כְּמוֹ תּוֹכַחַת וּבְרִבּוּי לִפְעָמִים תָּבֹא הָעַיִן בְּקָמֶץ גָּדוֹל וְלִפְעָמִים בְּקָמֶץ קָטוֹן לְפִי רוֹב הַדֵּעוֹת · וְלִי נִרְאֶה שֶׁכְּשֶׁהָרִבּוּי בְּקָמֶץ קָטוֹן אִם יִתְרַבֶּה מִשְׁעוֹל תּוֹעֵלָה שֶׁהַיָּחִיד הוּא מִן הַמִּשְׁעוֹל הַהוּא וְלֹא מִזֶּה הַמִּשְׁעוֹל וּבִסְמִיכוּת הַיָּחִיד לֹא תִּשְׁתַּנֶּה הָעַיִן אֲבָל בִּסְמִיכוּת הָרִבּוּי תִּשְׁתַּנֶּה אֶל שְׁוָא וְהָרִבּוּי הוּא לְעוֹלָם לְשׁוֹן נְקֵבָה ׃

הַמְּסִילָּה הַשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה הִיא מְסִלַּת נָחֵי הַפֵּא וּמִקְצָתָם נוֹסָפֵי הֵא אוֹ תָו בְּסוֹפָם וּבָהּ שִׁשָּׁה מִשְׁעוֹלִים ׃

עוּל הָעַיִן בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ בּוּל שׁוּעַ וְיִתְרַבֶּה בִּלְשׁוֹן זָכָר וְאָז יִשְׁתַּנֶּה הַשּׁוּרֶק אֶל חוֹלֶם כְּמוֹ שׁוֹעִים וְאֶפְשָׁר שֶׁבְּמִשְׁעוֹל הַזֶּה יָחִיד צוֹאִים וְשֶׁאִלּוּ נִמְצָא הַיָּחִיד הָיָה צוֹא וְלִפְעָמִים בְּכִנּוּי יִגָּלֶה וְיִתְנוֹעַע הַנָּח כְּמוֹ מִן בּוּל יְבוּלָהּ ׃

עֵל הָעַיִן בְּצֵרִי כְּמוֹ צֵא רֵעַ אַף כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי צֵא צְוֵוי וְרֵעַ לֹא נִמְצָא נִפְרָד מִכָּל מָקוֹם נִמְצָא עִם הַכִּנּוּי כְּמוֹ בְּאִיּוֹב סִימָן ד״ו אֶשָּׂא רֵעִי וְזֶה לֹא יִתְרַבֶּה כִּי רֵעוֹת אֶחְשֹׁב שֶׁהוּא רִבּוּי רֵעַת אוֹ רֵעָה ׃

עֵ לָה הָעַיִן בְּצֵרִי וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ גָּדוֹל כְּמוֹ עֵדָה לֵידָה וּכְשֶׁיִּסָּמְכוּ

הַקָּמֶץ יָשׁוּב פַּתַח וְהַצֵּרִי אִם הָעַיִן גְרוֹנִית יָשׁוּב חֲטֵף פַּתַח וְאִם לֹא שְׁוָא וְכֵן גַּם כֵּן עִם הַכִּנּוּיִם כָּל הַשֵּׁמוֹת שֶׁבָּזֶה הַמִּשְׁעוֹל זוּלַת צֵאָה שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנֶּה בְּכִנּוּי הַצֵּרִי כִּי יֵאָמֵר צֵאָתְךָ וְלֹא בַּסְּמִיכוּת כִּי נֶאֱמַר צֵאַת וְזֶהוּ זָר לְפִי דַעְתִּי אַף כִּי הֶחָבִיב נִפְצַר לָתֵת טַעַם לוֹ בְּאָמְרוֹ כִּי הָאָלֶף הָיְתָה סִבַּת זֶה כִּי יִכְבַּר לְהוֹצִיא הַצֵּרִי בִּשְׁוָא עַל הָאָלֶף וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה לֵדָה וְלָכֵן אִם תִּהְיֶה הַלָּמֶד בִּשְׁוָא הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת הַדָּלֶת בַּחֲטֵף בִּהְיוֹת שְׁתֵּי הָאוֹתִיּוֹת מִמּוֹצָא אֶחָד וְלָכֵן נִשְׁאֲרָה הַלָּמֶד בְּצֵרִי אַף בִּסְמִיכוּת ׃

עֶלֶת כֻּלּוֹ בִּסְגוֹל כְּמוֹ שֶׁבֶת וּבַכִּנּוּי יִשְׁתַּנֶּה סֶגוֹל הָעַיִן אֶל חִירֶק וּסְגוֹל הַלָּמֶד אֶל שְׁוָא כְּמוֹ שִׁבְתִּי וְלֹא יִתְרַבֶּה ׃

עַלַת כֻּלּוֹ בְּפַתַח כְּמוֹ נַחַת שַׁחַת דַּעַת וּבְכִנּוּי יִשְׁתַּנֶּה פַּתַח הַלָּמֶד בִּשְׁוָא כְּמוֹ דַּעְתְּךָ זֶהוּ לְפִי רֹב הַמְדַקְדְּקִים אֲבָל לִי נִרְאֶה כִּי גַם בְּרִבּוּי יִשְׁתַּנֶּה וְנֹאמַר דֵּעוֹת שֶׁאִם לֹא כֵן לֹא נִמְצָא בִּלְשׁוֹנֵינוּ רִבּוּי דַּעַת וּבִסְמִיכוּת לֹא יִשְׁתַּנֶּה כְּלָל ׃

ע וְלָה הָעַיִן בְּחוֹלֶם וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ עוֹלָה צוֹאָה וּבְסָמוּךְ יִשְׁתַּנֶּה הַקָּמֶץ אֶל פַּתַח וְהַהֵא אֶל תָּו כְּמוֹ עוֹלַת וְכֵן עִם הַכִּנּוּי כְּמוֹ עוֹלָתְךָ וְכֻלָּם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה וּבְרִבּוּיָם יִשְׁתַּנֶּה הַקָּמֶץ אֶל חוֹלֶם כְּמוֹ עוֹלוֹת ׃

המסילה הַשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הִיא מְסִלַּת נָחֵי הָעַיִן בְּזוּלַת תּוֹסֶפֶת וּבָהּ שִׁשָּׁה מִשְׁעוֹלִים ׃

וטרם אֲדַבֵּר בָּם אָעִיר אֹזֶן הַקּוֹרֵא עַל דָּבָר יִמָּצֵא בַּמְּסִלָּה הַזֹּאת וְלֹא יִהְיֶה לוֹ לְאֶבֶן נֶגֶף וְהוּא כִּי יִמָּצְאוּ פְּעָמִים רַבִּים מֵהַשְּׁנִיִּים שֶׁכָּתַבְנוּ בַּמְּסִלָּה הַשִּׁשִּׁית וְנִרְאָה הַכֶּפֶל יַתֵּר אֲבָל עִנְיָנוּ כִּי זֶה בָּא לְחִלּוּף דֵּעוֹת הַמְדַקְדְּקִים כִּי יֵשׁ שֶׁשָּׂמוּ אוֹתָם עִם הַכְּפוּלִים וְלָכֵן הֵם בַּמְּסִלָּה הַשִּׁשִּׁית וְיֵשׁ שֶׁשָּׂמוּ אוֹתָם עִם נָחֵי הָעַיִן וָו וְלָכֵן מְנִינוּ אוֹתָם בַּמְּסִלָּה הַזֹּאת אַף כִּי זְכַרְנוּם שָׁם כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי שְׁנֵיהֶם ׃

פל הַפֵּא בְּקָמֶץ כְּמוֹ זָר רָע רָשׁ שָׂר וּמִפְּנֵי שֶׁמָּצָאנוּ מֵהֶם שֶׁבָּאוּ פַּעַם בְּקָמֶץ וּפַעַם בְּפַתַח כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ בַּמְּסִלָּה הַשִּׁשִּׁית לָכֵן נִרְאָה לִי לְהִשְׁתַּדֵּל לִמְצֹא טַעַם זֶה הַחִלּוּף וְדַעְתִּי בָּזֶה הוּא שֶׁהַשּׁוֹמְרִים הַקָּמֶץ בְּרִבּוּי הֵם מִנָּחֵי הָעַיִן וַאֲשֶׁר יְמִירוּהוּ אֶל פַּתַח

הֵם מַחְסְרֵי לָמֶד הַכֶּפֶל וְלָכֵן אֲשֶׁר נִמְצָא פַּעַם בְּקָמֶץ וּפַעַם בְּפַתַּח בִּסְמִיכוּתָם הוּא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שְׁנֵי שָׁרָשִׁים וּבְמַה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שֹׁרֶשׁ נָחֵי הָעַיִן הֵם בְּקָמֶץ וּבְמַה שֶׁשָּׁרְשָׁם מַחְסְרֵי לָמֶד הַכֶּפֶל הֵם בְּפַתַּח בְּסִבַּת מַצֶּבֶת כּוּר שָׁרְשָׁם אֲשֶׁר מִמֶּנָּה נֶחְצָבוּ׃

פֵל בְּצֵרֵי הַפֵּא כְּמוֹ עֵד רֵישׁ׳ וְאֵלֶּה רַבּוּ חִלּוּפֵיהֶם כִּי מֵהֶם שֶׁנִּכְתַּב בָּם הַנַּח וּבְמִקְצָתָם לֹא נִכְתַּב וְאֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ בִּסְמִיכוּת וְלֹא בְּכִנּוּי וְלֹא בְּרִבּוּי׃

פוֹל הַפֵּא בְּחוֹלֶם כְּמוֹ אוֹר בּוֹר גּוֹי כּוֹס וְאֵלֶּה רַבּוּ חִלּוּפֵיהֶן כִּי מִקְצָתָם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ אוֹרִים גּוֹיִם וּמִקְצָתָם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ בּוֹרוֹת כּוֹסוֹת׃ וּמִקְצָתָם יִשְׁתַּנּוּ בְּרִבּוּי שֶׁהַחוֹלֶם יָשׁוּב קָמֶץ כְּמוֹ יוֹם יָמִים וּמִקְצָתָם לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם וּבְמִקְצָתָם עִם הַהִשְׁתַּנּוּת יֵרָאֶה הַנַּח בַּמִּכְתָּב כְּמוֹ רֹאשׁ רָאשִׁים וּבְמִקְצָתָם יִתְנוֹעֵעַ כְּמוֹ שׁוֹר שְׁוָרִים וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בָּם הַנַּח כְּשֶׁיִּסָּמְכוּ בְּרִבּוּי אֲבָל הַחוֹלֶם יָשׁוּב שְׁוָא כְּמוֹ יוֹם יְמוֹת בִּשְׁוָא הַיּוֹד וְכֵן יְמֵי וְאֵין שָׁם סִימַן הַנַּח כְּלָל וְיוֹם יֵשׁ לוֹ שְׁנִיּוֹת וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה בּוֹ הַחוֹלֶם כִּי נֶאֱמַר יוֹם אוֹ יוֹמַיִם׃

פוּל הַפֵּא בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ חוּר חוּג לוּל וְאֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ כְּלָל לְעוֹלָם׳ וְתָמֵהַּ אֲנִי בְּאֵלֶּה עַל הֶחָבִיב לָמָּה מָנָה אֵלֶּה בְּמִשְׁעוֹל הַקּוֹדֵם וְרִחַק עַצְמוֹ לוֹמַר כִּי נִשְׁתַּנָּה הַחוֹלֶם אֶל שׁוּרֶק וְהָיָה לוֹ לְהַנִּיחָם פֹּה בְּלִי שִׁנּוּי כְּמוֹ שֶׁהִנִּיחַ בָּזֶה פּוּר אוּד אוּר רוּחַ שׁוּק לוּחַ וְהָרוּמִים וְיֵשׁ מֵאֵלּוּ שֶׁיִּתְנוֹעֵעַ הַנַּח בְּרִבּוּיָם כְּמוֹ שׁוּק שְׁוָקִים׳ וּמִקְצָתָם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ פּוּרִים לוּלִים וּמִקְצָתָם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה וְהֵם אֲשֶׁר עֵין הַשֹּׁרֶשׁ בָּם גְּרוֹנִית כְּמוֹ לוּחוֹת רוּחוֹת׃

פִיל הַפֵּא בְּחִירֶק כְּמוֹ קִיר נִיר צִיר צִיץ גִּיל וְכָל אֵלּוּ וְכָל שֵׁם שֶׁאֵין בַּיָּחִיד מִמֶּנּוּ נִפְרָד כִּי אִם בַּעַל גְּזֶר הַבְרָה אַחַת לֹא יִשְׁתַּנֶּה לְעוֹלָם הַיָּחִיד אֲבָל בְּרִבּוּי יֵשׁ שֶׁיִּשְׁתַּנּוּ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ עַל יוֹם יָמִים כֵּן נֶאֱמַר מִן עִיר עָרִים׳ וְכֵן יֵשׁ מֵאֵלּוּ שֶׁיִּתְנוֹעֵעַ בְּרִבּוּיָם הַנַּח כְּמוֹ עַיִר עֲיָרִים עֲיָרוֹת׳ וְכֵן יֵשׁ שֶׁיִּתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר לְבַד כְּמוֹ צִירִים שִׁירִים וְיֵשׁ שֶׁיִּתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה לְבַד כְּמוֹ קִירוֹת וְיֵשׁ מִשְׁתַּנִּים פַּעַם

בלשון זכר ופעם בלשון נקבה כמו עיר שנמצא רבויו על הרוב ערים ועל המעט נמצא עירות ׃

פיל הפא בפתח והיוד בחירק כמו יין חיל ובסמוך הפתח ישוב צרי ותנוח העין יוד כמו יין חיל וכן בכנוי ייני חילי ולפעמים כשהתיבה הסמוכה לה נוספת בראשה הא ההודעה לא ישתנה בסמיכות כמו יין הרקח וברבוי יפרדו בשלשה דרכים כי לפעמים העין נחה והפא בצרי כמו עינים זתים ובמקצתם עין השרש נחה והפא בקמץ כמו בתים ובמקצתם נראית העין בקמץ ודגש והפא בחטף פתח כמו עירים מן עיר ובכנוי גם כן פעם ישתנה הקמץ אל חירק כמו מן שית שיתו ולפעמים אל צרי כמו בית ביתו יין יינו ׃

ומקצתם יתרבו בלשון זכר כמו זתים בתים ומקצתם בלשון נקבה כמו יינות ׃

המסילה הארבע עשרה היא מסילת נחי העין בתוספת מם בראשם ובה שלשה משעולים ׃

מפול המם בקמץ והפא בחלם כמו מקור מאור מגור מנוח ובכלם כשיסמכו הקמץ ישוב שוא כמו מקור מים מקום ספיר וכן גם בכנוי וברבוי ומקצתם יתרבו בלשון זכר כמו מכונים מלונים ומקצתם בלשון נקבה כמו מקומות מעונות ׃

מפול המם בקמץ והפא בשורק כמו מעוף מרוד ברבוי ובסמיכות ובכנוי הקמץ ישוב שוא כמו מבושים מבושי מבושיו והחביב הביא פה מצוק ואמר כי ממנו בא בסמיכות הרבוי מצוקי ארץ ולי נראה כי מצוק מהמשעול הקודם ונתחלף בו החלם אל שורק בנפרד ובכנוי אל קבוץ שפתים ונאמר מצקי ארץ ׃

ם ופל המם בשורק והפא בקמץ כמו מוצק ובתוספת הא מועקה ואלה לא ישתנו כלל ׃

המסילה החמש עשרה היא מסילת נחי העין בתוספת הא או מם או נון או תו או נון והא יחד בסופם או כפולי למד השרש ובה שלשה עשר משעולים ׃

פ ולה הפא בשורק והלמד בקמץ כמו נומה צורה שובה ובסמוך הקמץ ישוב

פַּתַח לְחִלּוּף הַהֵא אֶל תָּו וְכָל אֵלּוּ יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה ׃

פ וֹלָה הַפֵּא בְּחֹלֶם וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ רוֹמָה שׁוֹאָה וְדִינָיו כְּדִינֵי הַמִּשְׁעוֹל הַקּוֹדֵם ׃

פ לָה הַפֵּא בְּצֵרִי וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ צֵרָה שֵׂיבָה וּבִסְמִיכוּת דִּינֵי זֶה כְּדִינֵי הַקּוֹדְמִים גַּם כֵּן ׃

פ לָה כֻּלּוֹ בְּקָמֶץ כְּמוֹ קָמָה נָעָה נָפָה בָּמָה וּכְשֶׁיִּסָּמְכוּ גַּם בְּאֵלֶּה קָמֶץ הַלָּמֶד יָשׁוּב פַּתַח וּבְרִבּוּי כֻּלָּם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה וּבִסְמִיכוּת הָרִבּוּי בְּמִקְצָתָם יָבֹאוּ סִימָנֵי רִבּוּי הַזְּכָרִים שֶׁהוּא הַיּוֹד וְהַחֹלֶם תָּו שֶׁהוּא סִימַן רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת יַחַד כְּמוֹ בָּמוֹתֵי וְלִפְעָמִים מְקוֹם זֶה הַחֹלֶם יָבֹא קָמֶץ מָלֵא פוּם כְּמוֹ בָּמָתֵי ׃

פ יָלָה הַפֵּא בְּחִירֶק וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ שִׁירָה בִּינָה חִידָה וְאֵלּוּ לֹא יִשְׁתַּנּוּ כִּי אִם לִתְמוּרַת הַהֵא אֶל תָּו בִּסְמִיכוּת וְהַכִּנּוּי וְהָרִבּוּי וְאָז יָשׁוּב הַקָּמֶץ פַּתַח וְכָל אֵלּוּ יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה ׃

פ יֵלָם הַפֵּא בְּצֵרִי וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ כְּמוֹ רֵיקָם וְאֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם ׃

פ ילוֹן הַפֵּא בְּחִירֶק וְהַלָּמֶד בְּחֹלֶם כְּמוֹ פִּישׁוֹן גִּיחוֹן חִיצוֹן קִיצוֹן וְאֵלֶּה לֹא בָּאוּ בְּרִבּוּי בַּמִּקְרָא וְאִם יִתְרַבּוּ בַּלָּשׁוֹן יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ חִיצוֹנוֹת אֲבָל לְפִי דַעְתִּי זֶהוּ מַה שֶּׁסָּבְרוּ הַמְּדַקְדְּקִים שֶׁהָיוּ לְפָנֵינוּ מִפְּנֵי שֶׁחִיצוֹן הוּא תֹּאַר וְלָכֵן אִם יְתוֹאַר בּוֹ הַזָּכָר יִתְרַבֶּה בִּלְשׁוֹן זָכָר וּכְשֶׁתְּתוֹאַר בּוֹ נְקֵבָה יִתְרַבֶּה בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה וְהַטַּעַם כִּי כְּבָר נִמְצָא בַּיָּחִיד זָכָר וּנְקֵבָה חִיצוֹן גַּם חִיצוֹנָה ׃

פ לוֹן הַפֵּא בְּקָמֶץ וְהַלָּמֶד בְּחֹלֶם כְּמוֹ לָצוֹן שָׂשׂוֹן וּבִסְמִיכוּת וּבַכִּנּוּי יִשְׁתַּנֶּה הַקָּמֶץ אֶל שְׁוָא כְּמוֹ שְׂשׂוֹן לִבִּי שְׂשׂוֹנִי וּכְשֶׁיִּתְרַבֶּה יָשׁוּב צֵרִי כְּמוֹ זֵדוֹנִים ׃

פ ילוֹן הַפֵּא בְּצֵרִי מוֹשֵׁךְ יוֹד וְהַלָּמֶד בְּחֹלֶם כְּמוֹ אֵילוֹן וְאֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם וְיִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר ׃

פ לוּת הַפֵּא בְּצֵרִי וְהַלָּמֶד בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ עֵדוּת גֵּרוּת וְאֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ בְּכִנּוּי הַיָּחִיד לְעוֹלָם וּלְפִי דַעְתִּי לֹא יִתְרַבּוּ גַּם כֵּן כִּי עֵרוּת וְעֵדוֹתַי וְכַיּוֹצֵא בָּם סוֹבֵר אֲנִי שֶׁאֵינָם מִזֶּה הַמִּשְׁעוֹל אֲבָל הַנִּפְרָד מֵהֶם עֵדָה שֶׁהוּא מֵהַמִּשְׁעוֹל הַשְּׁלִישִׁי בַּמְּסִלָּה הַזֹּאת ׃

פ וֹלֶת הַפֵּא בְּחֹלֶם וְהַלָּמֶד בִּסְגוֹל כְּמוֹ נוֹפֶת בּוֹשֶׁת וּבַכִּנּוּי יוּמַר הַחֹלֶם אֶל קָמֶץ מָלֵא פוּם וְהַסְּגוֹל בִּשְׁוָא כְּמוֹ בָּשְׁתִּי נָפְתִּי וְאֵלֶּה לֹא יִתְרַבּוּ לְעוֹלָם ׃

פ לָנָה הַפֵּא בְּקָמֶץ מָלֵא פוּם וְהַנּוּן בְּקָמֶץ רָחָב כְּמוֹ בָּשְׁנָה וְלֹא

וישתנה

ישתנה ולא יתרבה ולא יסמך לעולם ׃ פילון הפא בחירק והלמד בחלם כמו ניצוץ ניחוח ואלה לא ישתנו לעולם ׃

המסילה השש עשרה היא מסילת נחי העין נוספי ההא בסופם ומהם נוספי התו או ההא או המם בראשם ובה חמשה משעולים ׃

תפולה התו בשוא והפא בשורק והלמד בקמץ כמו תרומה תקומה תעודה תנודה ובסמיכות ישתנה הקמץ אל פתח בהשתנות ההא אל תו זולת אחר שישתנה אל סגול תשומת ובכנוים לא ישתנו זולת שם אחד זר מעשהו בירמיה סימן כה ותפוצותיכם ונפלתם שבאה הפא בחלם תמורת שורק והתו בחירק תמורת צרי שמורה כנוי הרבים ולפעמים יבא הסמיכות עם הכנוי בחסרון התו כמו בהושע סימן יג מכספם כתבונם עצבים לפי רבי המדקדקים סוברים שמשפטו כתבונתם אבל לפי דעתי הוא לשון תבנית ונפרדו לא נמצא אבל היה דינו תבון על משקל תנוך וכן תרגומו מכספהון כדמותהון צלמנין וכל שמות זה המשעול יתרבו בלשון נקבה כמו תרומות תנואות ׃

הפולה ההא בחטף פתח והפא בשורק והלמד בקמץ כמו הפוגה שהוא יחיד הפוגות ואין יחיד לו במקרא הלשון ׃ **ה**פלה ההא בחטף פתח והפא והלמד בקמץ כמו הנחה וזה גם כן לא ישתנה ולא יסמך ולא יבא עם הכנוי ׃

מפלה המם בשוא והפא והלמד בקמץ כמו מצרה ויתרבה בלשון נקבה כמו מצרות ׃ **מ**פולה המם בשוא והפא בשורק והלמד בקמץ כמו מלונה מגורה משורה מצורה ואלה גם כן לא ישתנו לעולם ויתרבו בלשון נקבה כמו מצורות ׃

המסילה השבע עשרה היא מסילת נחי הלמד ומהם נראית בם ומהם נעלמת בם ואין בה תוספת כלל לפי רבי המדקדקים אבל לפי דעתי לפעמים נמצא בה תוספת תו בסוף ובה שבעה עשר משעולים ׃ **פע** לא יכלו המדקדקים לתת לזה המשעול שביל מכוון בדיוק כי לפעמים במקצת השמות באה הפא בפתח כמו עב ובמקצתם באה בקמץ כמו קו אב חולתם

וּבְכָל אֵלֶּה וְזוּלָתָם רַבִּים לֹא נִרְאֵית לָמֶד הַשֹּׁרֶשׁ לֹא בַמִּכְתָּב וְלֹא בַמִּקְרָא וּבִקְצָתָם אַף כִּי נָחָה בַקְּרִיאָה נִרְאֵתָה בַכְּתָב כְּמוֹ גֵּיא ׳ וּבַסְּמִיכוּת יִשְׁתַּנּוּ עַל פָּנִים רַבִּים כִּי שֵׁם אָב יִשְׁתַּנֶּה בִּשְׁנֵי דְרָכִים אוֹ שֶׁהַקָּמֶץ יִשְׁתַּנֶּה אֶל פַּתַּח כְּמוֹ אַב הֲמוֹן אוֹ בַחֲטֵף קָמֶץ וְתוֹסֶפֶת יוֹד נִמְשֶׁכֶת לְחִירֶק בַּסּוֹף כְּמוֹ בִּבְרֵאשִׁית סִימָן י׳ אֲבִי כָּל בְּנֵי עֵבֶר ׃

אח

הָאָלֶף בְּקָמֶץ וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה כִּי אִם בְּנָחוּת לָמֶד הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁהִיא הֵא כְּשֶׁתּוֹמַר בְּיוֹד כִּי יָשׁוּב חֲטֵף פַּתַּח כְּמוֹ בִּבְרֵאשִׁית סִימָן י׳ אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל וּבַכִּנּוּי יִכָּתֵב הַנָּח אוֹ תְמוּרָתוֹ אֲבָל לֹא יִתְנוֹעֵע בַּמִּבְטָא כְּמוֹ אָבִיךָ אָבִיו אָחִיךָ אָחִיו וּבְכִנּוּי הָרַבִּים הַנִּמְצָאִים אוֹ הַנִּסְתָּרִים אָז בִּשְׁנֵי אֵלֶּה פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ בַּחֲטֵף פַּתַּח כְּמוֹ אֲבִיכֶם אֲחִיכֶם אֲבִיהֶם אֲחִיהֶם וּבְכִנּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ תִּפּוֹל מֵהֶן יוֹד הַשֹּׁרֶשׁ וְתָבֹא בִּמְקוֹמָהּ יוֹד הַכִּנּוּי וְאָז הָאָלֶף פֵּא שֶׁבָּהֶם תָּבֹא בְקָמֶץ לְהַפְרִישׁ בֵּין הַמְכוּנֶּה וְהַסָּמוּךְ כְּמוֹ בִּבְרֵאשִׁית סִימָן כ״ט הֲכִי אָחִי אַתָּה אָלֶף אָחִי בְּקָמֶץ וְכֵן בְּכִנּוּי הָרַבִּים עִם הָרַבִּים הוּא בַחֲטֵף פַּתַּח זוּלַת שְׁנַיִם שֶׁהֵם בְּפַתַּח גָּדוֹל הָאֶחָד בִּשְׁמוֹת סִימָן כ״ה וּבַאֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהַשֵּׁנִי בְּמִדְבַּר סִימָן ל״ב הַאַחֵיכֶם יָבֹאוּ לַמִּלְחָמָה וְרַבִּי דָוִד הַמְּצִיר עַצְמוֹ לָתֵת טַעַם לָזֶה הַשִּׁנּוּי וְאָמַר כִּי הַבָּאִים בְּפַתַּח הַפֵּא הָיָה מִשְׁפַּט עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ לָבֹא בְדָגֵשׁ וְסָר מִמֶּנָּה לִהְיוֹתָהּ מֵאוֹתִיּוֹת הָרִפְיוֹן וְלָכֵן נִפְתְּחָה הַפֵּא אֲבָל בַּחֲטוּפִים לֹא הָיָה רָאוּי לָבֹא בָם דָגֵשׁ הָעַיִן וְלָכֵן נֶחְטַף פַּתַּח הַפֵּא וּבְמִשְׁעוֹל הַזֶּה יוּכְלוּ לָבֹא רַבִּים מֵהַשִּׁנּוּיִים הַנִּזְכָּרִים לְמַעְלָה וְאֵין צוֹרֶךְ לִשְׁנוֹת זִכְרָם ׃

בן

הַפֵּא בְּצֵרִי כְּמוֹ בֵּן זָר ׳ וּבַסָּמוּךְ בֵּן יַחֲלִיף הַצֵּרִי אֶל סְגוֹל כְּמוֹ בֶּן אַבְרָהָם בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וּבַכִּנּוּי יְמִירֵנוּ בִּשְׁוָא בְּנִי בְּנוֹ וּבְכִנּוּי הַיָּחִיד בְּחִירֶק כְּמוֹ בִּנְךָ וּבְרִבּוּי עָלָה הַצֵּרִי לְקָמֶץ גָּדוֹל בָּנִים ׳ וּבְכִנּוּי הָרַבִּים הַנִּמְצָאִים וְהַנִּסְתָּרִים חָזַר לִשְׁוָא בְּנֵיכֶם בְּנֵיהֶם וּבְכִנּוּי רִבּוּי הַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם נִשְׁאַר הַקָּמֶץ בִּמְקוֹמוֹ כְּמוֹ בָּנֵינוּ וְכֵן בְּכִנּוּי הָרַבִּים אֶל הַיָּחִיד כְּמוֹ בָּנֶיךָ ׳ אֲבָל זֵר לֹא יִשְׁתַּנֶּה בַּסָּמוּךְ וְלֹא בַכִּנּוּי ׳ וְרַבִּי דָוִד אָמַר שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁבְּזֶה הַמִּשְׁעוֹל יִדְרְכוּ עֵץ גֵּו גֵּם עֵט וְכֻלָּם לֹא יִשְׁתַּנּוּ בִּסְמִיכוּת וְלֹא בְכִנּוּי ׳ וְאוּלָם יֵשׁ יִשְׁתַּנֶּה בַכִּנּוּי עַל שְׁנֵי

דרכים

דרכים או שתבא הפא יוד בסגול כמו בבראשית סימן כד אם ישך נא אם ישכם עושים או שתבא בחרק כמו במשנה תורה סימן יג הישכם אוהבים ויש שמות בזה המשעול שלא יחסר כל להם אבל לפי שרשם אין להם אלא שתי אותיות כמו שם וישתנה עם הכנוים כמו בן אבל כשיתרבה יהיה בלשון נקבה ויאמר שמות והצרי שב שוא ויש אומרים כי גם ריע הוא מזה ולכן בבאו עם הכנוי ליחיד לפעמים נכתב במלוא עם היוד כמו במשלי סימן ו ורהב ריעך ואולם ברבוי יבא בצרי רעים כמו גרים להפריד בינו ובין רעים שהוא בפתח וכן זר היה משפטו ברבוי זרים בקמץ על משקל בנים ובא בצרי להפריש בין זה ובין בנים זרים:

פיע הפא בחרק והיוד עין השרש נחה כמו צי הי כי מפני ששרש פעל כי כוה ובארה בשם יוד תמורת וו והי שרשו היה וצי ציה וכן פי גם כן הוא בזה המשעול ובכנוי היחיד מדבר בעדו תפול יוד השרש ותבא במקומה יוד הכנוי כמו פי פינו ולא ידעתי מה הכריח המדקדקים שאמרו שבמוכרת תבא הפא בסגול ויאמר פה והנכון כי פי ופה הם שני שמות לדבר אחד ואלו לפעמים יתרבו בלשון זכר כמו צים ציים ולפעמים בלשון נקבה כמו פיות ולפעמים ישתנה הצרי אל חירק כרגש במקום הנח ויאמר פיות כרגש היוד להבלעת הנח ולפעמים תבא בכפל הפא והעין כמו פפיות:

פא הפא בסגול כמו פה שה ולפעמים בכנוי תראה העין נחה כמו שיו בתמורת ההא אל וו ולפעמים בלי תמורה ואז יתחלף הסגול בשוא כמו שיהו ופה אם הוא בזה המשעול לא יתרבה ולא יכונה ולא יסמך אלא אם נאמר שכנויו פיהו בהראות הנח ושנוי הסגול אל חירק:

פעה כלו בקמץ וההא סימן הנקבה כמו הרה שנה קמה ובבא אלו סמוכים או עם הכנוים יתחלפו משפטיהם כי בקצתם ישתנה קמץ הפא אל שוא כמו שנותינו שנות עולם שנת השמיטה ובקצתם תשתנה בסמיכות הפא אל חירק והעין תבא בשוא כמו שפתי ובכנוי אל שוא הפא כמו שפתי ובקצרתם תשאר

הפא בקמצותה אפילו בסמיכות הרבוי כמו קמות חלות ובקצרתם ברבוי תראה אות תמורת למד השרש על ארבעה דרכים האחד שתבא תו תמורתה כמו שפתות ועם הכנוי שפתותיו והשני שהתמורה תהיה וו כמו מן קשה קשוות ומן קצה קצוות או שתשאר הלמד הא במקומה והיא נעה כמו אמה אמהות אמהותיו אך להבין עקר אמהותיו עיין למעלה במשעול פעלת ׃

פעה

הפא בצרי והעין בקמץ כמו פאה גורה ובסמיכות תשתנה הפא לשוא והעין אל פתח כמו פאת ועם הכנוי והרבוי לא ישתנו ׳ ויתרבו בלשון נקבה כמו פאות פאותיו ׳ ולכן נפל המחלוקת בין המדקדקים על מה שכתוב בספר במדבר סימן נד ומחץ פאתי מואב שהפא בפתח והאלף בחטף פתח כי יש אומרים בו דבר זר שהוא נפרד מן השניים שדינו להיות פאתים והנה לא נמצא השני ׳ ויש אומרים בדרך אחרת ׳ והחביב הלך אחר הכת הזאת השנית שסוברת שנרחבה הפא בעבור האלף הבאה אחריה ׳ ולפי דעת הקמחי נמצאו במשעול הזה גם רגושי העין כמו פחת ובהיות החית אות הרפיון כדי להורות על הדגש שבה בכח בא דגש בפעל בפא ׳ וכן הכנוי בצרי פחתך ובסמיכות יבא בפתח מלרע כמו פחת יהודה ׳ וכן ברבוי פחות ובסמיכות הרבוי למד השרש נעת בהמרת ההא אל וו וכמו בעזרא בחלק שהרומיים קוראים נחמיה סימן ב פחוות עבר הנהר ובאה הפא בפתח והחית בחטף פתח ׃

פעה

הפא בקמץ והעין בסגול כמו קנה קצה שדה עצה חזה ואם הפא אינה אות גרונית תשתנה בסמיכות אל שוא כמו קנה קצה ואם היא גרונית תשתנה אל חטף פתח כמו עצה חזה וכן גם כן בסמיכות הרבוי כמו קצות קני ויתרבו לפעמים בלשון זכר כמו עלים קנים ולפעמים בלשון נקבה כמו שדות ולפעמים נראית למד השרש בהשתנות הלמד הא אל וו כמו קצוי ארץ שהוא לשון זכר או קצוות מאותותיך שהוא לשון נקבה כי אלו יש מהם שפעם יתרבו בלשון זכר ופעם בלשון נקבה כמו שהמשלנו ׳ וכן מקצתם לעולם בלשון זכר ומקצתם בלשון נקבה לעולם כמו

שֶׁמְּבוֹאָר מִמַּה שֶּׁאָמַרְנוּ ׃

פעה הַפֵּא וְהָעַיִן בְּצֵרִי כְּמוֹ רֵעָה וּבִסְמִיכוּת וּבְכִנּוּי יִשְׁתַּנֶּה צֵרִי הָעַיִן אֶל חֲטַף פַּתַח כְּמוֹ רֵעֲךָ אֲבָל בְּכִנּוּי הָרַבִּים לֹא יִשְׁתַּנֶּה כְּמוֹ רֵעֵיהֶם רֵעֵיכֶם וְיִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר בְּחִלּוּף צֵרִי הָעַיִן אֶל חִירֶק כְּמוֹ רֵעִים ׃

פעה כֻּלּוֹ בִּסְגוֹל וּמִלְעֵיל כְּמוֹ הֶגֶא כֶּסֶא קֶצֶה וְזוּלָתָם · וּבְאֶחָד נֶחֶלְקוּ דֵעוֹת הַמְדַקְדְּקִים שֶׁהוּא נֶדֶה כִּי מִקְצָתָם שָׂמוּ אוֹתוֹ בְּזֶה הַמִּשְׁעוֹל וּמִקְצָתָם אֲשֶׁר הֶחְבִּיב נִטְפַּל עִמָּהֶם חָשְׁבוּ שֶׁאֵינוֹ מִזֶּה הַמִּשְׁעוֹל מִפְּנֵי שֶׁהַהֵא בָּאָה לִתְמוּרַת נוּן כִּי סָבְרוּ שֶׁשָּׁרְשׁוֹ נֶדֶן וְטַעְמָם הוּא כִּי מָצָאנוּ הָרִבּוּי בְּנוּן נְדָנַיִךְ כְּמוֹ שֶׁהֵבֵאנוּ לְמַעְלָה בִּתְמוּרַת הָאוֹתִיּוֹת וְרַבִּי דָוִד קִמְחִי פּוֹסֵחַ בֵּין סְעִיפֵי שְׁנֵי הַדֵּעוֹת הַלָּלוּ וְגַם אֲנַחְנוּ יָגַעְנוּ וְלֹא הוּנַח לָנוּ לִמְצֹא טַעַם מַסְפִּיק לְהַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם · כִּי אַף עַל פִּי שֶׁמָּצָאנוּ רָאִינוּ נְדָנַיִךְ סָמוּךְ אֶל נֵדֵה בִּיחֶזְקֵאל סִימָן יו׳ אֶפְשַׁר עִם זֶה שֶׁשֹּׁרֶשׁ נֶדֶה אֶחָד וְשֹׁרֶשׁ נְדָנַיִךְ אַחֵר וּשְׁנֵיהֶם מוֹרִים עַל עִנְיָן אֶחָד · אוֹ שֶׁשֹּׁרֶשׁ שְׁנֵיהֶם נֶדֶה וּנְדָנַיִךְ הוּא רִבּוּי תֹּאַר נֶדֶה וְהַנּוּן הַשֵּׁנִית נוֹסֶפֶת כְּמוֹ יוד יוֹשְׁבִי שֹׁכְנִי וְנוּן קַדְמוֹן סָלְחָן שֶׁהֵם לְהוֹרוֹת עַל שֵׁם הַתֹּאַר כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּרֹאשׁ הַשַּׁעַר הַזֶּה · וְנֹאמַר כִּי נֶדֶה אֵין לוֹ רִבּוּי וּנְדָנַיִךְ אֵין לוֹ יָחִיד וְלָכֵן מַה שֶּׁחָסֵר זֶה מִלֵּא זֶה וַאֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁנֵיהֶם מֵחֲמַת זֶה הַחִסָּרוֹן ׃

פעו הַפֵּא בְּקָמֶץ וְהָעַיִן בְּשׁוּרֶק מִלְעֵיל כְּמוֹ אָחוּ שָׁחוּ וְאֵלּוּ לֹא יִתְרַבּוּ וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם ׃

פעי הַפֵּא בְּקָמֶץ וְהָעַיִן בְּחִירֶק כְּמוֹ עָנִי שָׁנִי נָקִי וּבִסְמִיכוּת אִם הַפֵּא אֵינָהּ גְּרוֹנִית יִשְׁתַּנֶּה הַקָּמֶץ אֶל שְׁוָא כְּמוֹ נְקִי כַפַּיִם וְלֹא נִמְצָא מֵאֵלּוּ בְּכִנּוּי כִּי אִם עָנִי לְבַדּוֹ וְיֵאָמֵר בַּהֲנָעַת הַיּוֹד עֲנִיֶּךָ וְיִתְרַבּוּ שְׁנַיִם מֵאֵלֶּה בַּמִּקְרָא עֲנִיִּים נְקִיִּים וְאֶחָד בַּמִּשְׁנָה בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה קָלִי קְלָיוֹת ׃

פעי הַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּחִירֶק וּמִלְרַע כְּמוֹ מְרִי דְּלִי צְבִי לְחִי וּבְהֶפְסֵק לִפְעָמִים יִשְׁתַּנֶּה הַשְּׁוָא אֶל סֶגוֹל כְּמוֹ מֶרִי וּכְשֶׁהַפֵּא גְרוֹנִית יִשְׁתַּנֶּה אֶל חֲטַף פַּתַח כְּמוֹ עֲדִי וּבְכִנּוּי יִשְׁתַּנּוּ

שמות זה המשעול בשלשה דרכים · ראשונה כי תבא הפא בסגול והעין בשוא והיוד בשוא נע כמו עדיך כליך תליך ובכנוי היחיד לרבים נסתרים בקמץ היוד כמו עדים ובנסתר יחיד בחלם כמו עדיו ובנקבה נמצאת בצרי עדיך ובנסתרת בקמץ עדיה ושנית ישתנה שוא הפא אל חירק וחירק העין אל שוא כמו גשיך פריך וברבוי הנסתרים תבא היוד בקמץ ולפעמים בתוספת וו באחרונה נמשכת לחלם המם המורה על הרבוי כמו פרימו ושלישית לפעמים תשתנה הפא ותבא בשוא והיוד נחה כמו שביכם · וגם הרבוי יצוייר בשלשה דרכים שהם ארבעה ׃

הראשון שמקצתם יתרבו בלשון זכר ולפעמים בהנעת היוד ונשתנה החירק אל קמץ כמו מן גדי גדים או שתבא אלף תמורת היוד ותתנועע בתנועתה כמו מן חלי חלאים ולפעמים לא תתנועע האלף כלל אלא היוד כמו מן צבי צבאים וכן עפאים פתאים ואפשר שבאלו באה האלף למשך הקמץ לבד ׃

ן השני כי מקצתם לא יתרבו כי אם בשניות לבד כמו לחי לחיים ׃

ן הדרך השלישי שתבא הפא בצרי והיוד נחה כמו מן כלי כלים וכן בסמיכות הרבוי תבא הפא בשוא והעין בצרי והיוד נחה כמו כלי ויש מאלו שיתרבו לעולם בלשון זכר כמו גדיים חלאים כלים ומהם לעולם בלשון נקבה כמו פירות ומהם פעם בלשון נקבה ופעם בלשון זכר כמו ארי אריים אריות · ויש אומרים כי מעי בזה המשעול וברבוי המוכרת מעים ובסמוך מעי ובכנוי מעיו כמו פליו ׃

פעי הפא בקמץ מלא פום והעין בחירק כמו חרי חלי דמי צרי ולפעמים יבא חלם במקום קמץ כמו צרי ולפעמים יבא שוא כמו וצרי ובכנוי לא ישתנו כמו חליו עניו ובסמיכות לעולם תבא הפא בשוא כמו קשי יפי ׃

פעו הפא בשוא והעין בחלם כמו שבו תאו ואלו לא יתרבו ולא ישתנו כלל ׃

פועה הפא בחלם והעין בסגול כמו יורה רואה חוזה וכל אלו יתרבו בלשון זכר ולא ישתנו לעולם כמו רואים חוזים ובסמיכות הרבוי ישתנה הסגול אל צרי והא אל יוד כמו רואי

חִזְיֵי בְּחִלּוּף הַסְּגוֹל אֶל צֵרִי וְהַהֵא אֶל יוֹד וּמֶזֶה הַמִּשְׁעוֹל שׁוֹאֵיהֶם שֶׁנִּפְרְדוּ שׁוֹאָה ׃

פּוֹעָה הַפֵּא בְּחֹלֶם וְהָעַיִן בְּקָמֶץ כְּמוֹ שׁוֹאָה תּוֹעָה וְאֵלּוּ אִם יִתְרַבּוּ תֵּנָה יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה ׃

פְּעִית הַפֵּא בְּקָמֶץ וְהָעַיִן בְּחִירֶק וּבְתוֹסֶפֶת תָּו כְּמוֹ זָוִית דָּלִית הָרִית וְרֻבָּם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה זָוִיוֹת דָּלִיּוֹת הָרִיּוֹת וּקְצָתָם בִּלְשׁוֹן זָכָר כְּמוֹ עֲמִית עֲמִיתִים וּבַכִּנּוּי עֲמִיתִי וְרַבִּי דָּוִד קִמְחִי תָּפַשׂ הַתָּו שֹׁרֶשׁ וְאֵין בְּזֶה הֶפְרֵשׁ וּפֹה נִשְׁלְמוּ הַשִּׁבְעָה עָשָׂר מִשְׁעוֹלִים אֵלֶּה ׃

הַמְּסִילָּה הַשְּׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה הִיא מְסִלַּת נָחֵי הַלָּמֶד בְּתוֹסֶפֶת בְּרֹאשָׁם מֶם לְבַד אוֹ אַלֶף לְבַד אוֹ מֶם תָּו יַחַד וּבִקְצָתָם יוֹד תָּו בַּסּוֹף עִם הַמֶּם בָּרֹאשׁ וּבִקְצָתָם נוּן בַּסּוֹף עִם הָאַלֶף בָּרֹאשׁ וּבָהּ שְׁמֹנָה מִשְׁעוֹלִים ׃

מִפְעֶה הַמֶּם בְּחִירֶק וְהַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בִּסְגוֹל כְּמוֹ מִשְׁנֶה מִקְנֶה מִקְרֶה וּבִהְיוֹת הַפֵּא גְּרוֹנִית תָּבֹאנָה בְּפַתַּח הַמֶּם וְהַפֵּא כְּמוֹ מַחֲנֶה מַעֲנֶה וְלִפְעָמִים גַּם בְּלֹא אוֹת הַגָּרוֹן תָּבֹא הַמֶּם בְּפַתַּח כְּמוֹ מַרְאֶה מַשְׁקֶה מַרְוֶה מַרְבֶּה וּבְכָל אֵלֶּה בַּסְּמִיכוּת יִשְׁתַּנֶּה הַסְּגוֹל אֶל צֵרִי כְּמוֹ מִרְעֵה מִקְנֵה צֹאן וְזוּלָתָם וְכֵן גַּם בְּאוֹתָם שֶׁהַפֵּא בָּם אוֹת הַגָּרוֹן כְּמוֹ מַעֲשֵׂה מַחֲנֵה וְנִמְצָא בְּדֶרֶךְ זָר מִקְרֶה בְּסָמוּךְ בִּסְגוֹל כְּמוֹ בְּקֹהֶלֶת סִימָן ג מִקְרֶה בְּנֵי הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם וְרַבִּי דָּוִד קִמְחִי זָכַר בְּשֵׁם אָבִיו רַבִּי יוֹסֵף שֶׁשְּׁלָשְׁתָּם מוּכְרָתִים וּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב כֵּן הֱיוֹת בְּנֵי הָאָדָם הוּא מִקְרֶה וְכֵן הֱיוֹת הַבְּהֵמָה מִקְרֶה וְלָכֵן אֵין לִתְמוֹהַּ כִּי בִּהְיוֹתָם מִקְרֶה גַּם כֵּן מִקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה לְכֻלָּם בְּמִיתָתָם וְאֵין זֶה הַפֵּירוּשׁ נָכוֹן בְּעֵינַי כִּי וָו וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם יְתֵרָה וְתוֹרֶה הַנֶּאֱמַר עַל הַקּוֹדְמִים וְאֵינוֹ סְפוּרָם אֶלָּא חֵלֶק הַמַּאֲמַר בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלָכֵן נֹאמַר שֶׁאֵין לִתְמוֹהַּ אִם אֵלּוּ בָּאוּ בִּסְגוֹל בְּסָמוּךְ כִּי גַּם מָצָאנוּ בַּהֵפֶךְ מִי שֶׁבָּאוּ בְּצֵרִי בַּמּוּכְרָת כְּמוֹ מִקְנֵה בִּמְחִיר וּבַכִּנּוּי עַל הָרֹב לֹא תֶּחְסַר הַהֵא מִקְנֵהוּ מַעֲשֵׂהוּ מַרְעֵהוּ וְלִפְעָמִים תֶּחְסַר כְּמוֹ מִקְנֵנוּ מַעֲשֵׂנוּ מַרְעֵנוּ וְהַרְבּוּי יָבֹא בִּשְׁנֵי דְרָכִים בְּהֵנָעַת הַיּוֹד שֶׁהִיא תְּמוּרַת הַהֵא לָמֶד הַשֹּׁרֶשׁ כְּמוֹ מַחֲנַיִם אוֹ בְּתְנִיעַת הַיּוֹד כְּמוֹ מַעֲשִׂים וּמִקְצָתָם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן זָכָר לְבַד כְּמוֹ מַעֲשִׂים

וְזָרָה עַל חֶרֶב וְלִפְעָמִים גַּם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ מַחֲנֶה מַחֲנִים מַחֲנוֹת מַרְאֶה מַרְאִים מַרְאוֹת ׃

מִפְעֶה הַמֵּם בִּשְׁוָא וְהַפֵּא בְּפַתַּח וְהָעַיִן בִּסְגוֹל כְּמוֹ מִכְסֶה מִקְרֶה ׃

מִפְעָה הַמֵּם בְּחִירֶק וְהַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּקָמֶץ כְּמוֹ מִשְׂרָה מִנְחָה מִרְמָה מִצְוָה וּבְרִבּוּי יָבֹאוּ בִּשְׁנֵי דְרָכִים אוֹ בְּלִי שִׁנּוּי כְּמוֹ מִרְמוֹת מִצְוֹת אוֹ בְּהִשְׁתַּנּוּת הַחִירֶק אֶל שְׁוָא וְהַשְּׁוָא אֶל קָמֶץ כְּמוֹ מְנָחוֹת וְכֻלָּם יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה ׃

מַפְעָה הַמֵּם בְּפַתַּח וְהַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּקָמֶץ כְּמוֹ מַחְתָּה מַרְאָה וְדִין זֶה הַמִּשְׁקָל כְּמוֹ הַקּוֹדֵם ׃

מֶפְעָה הַמֵּם בִּסְגוֹל וְהַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּקָמֶץ כְּמוֹ מֶחְצָה וְזֶה לֹא יִשְׁתַּנֶּה לְעוֹלָם ׃

מִפְעִי הַמֵּם בְּחִירֶק וְהַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּחִרֶק כְּמוֹ מִשְׁעִי וּבָאָה הַיּוֹד תְּמוּרַת הֵא לָמֶד הַשֹּׁרֶשׁ ׃

מֵפֵעַ הַמֵּם וְהַפֵּא בְּחִרֶק כְּמוֹ מֵעִי וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה כְּלָל לְעוֹלָם ׃

מַפַּל כֻּלּוֹ בְּפַתַּח כְּמוֹ מַעַל ׃

מַפְעִית הַמֵּם בְּפַתַּח וְהַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּחִרֶק כְּמוֹ מַשְׂכִּית מַרְבִּית וְהַיּוֹד וְהַתָּו נוֹסָפוֹת ׳ וְכֵן בָּא חָרְבּוּי מַסְכִּיּוֹת מַרְבִּיּוֹת שֶׁיּוֹרֶה שֶׁמִּשְׁפַּט הַנִּפְרָד הָיָה מַשְׂכִּיָּה מַרְבִּיָּה וְדוֹמֶה לָזֶה בָּא בְּלִי תוֹסֶפֶת מֵם שְׂכִיּוֹת וְאֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ כְּלוּם לְעוֹלָם ׃

אֶפְעָה הָאָלֶף בִּסְגוֹל וְהַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּקָמֶץ כְּמוֹ אֶתְנָה וּכְשֶׁהַפֵּא אוֹת גְּרוֹנִית תָּבֹא הָאָלֶף בְּפַתַּח כְּמוֹ אַחְוָה וְלֹא נִמְצָא נִפְרָד כִּי אִם עִם הַכִּנּוּי אַחֲוָתִי וְלֹא יִתְרַבֶּה וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה כְּלָל

מַתְפְּעָה הַמֵּם בְּפַתַּח וְהַתָּו וְהַפֵּא וְהָעַיִן בְּקָמֶץ כְּמוֹ מַתְלָאָה וְהַתָּו בְּרֶגֶשׁ וְהַמֵּם וְהַתָּו נוֹסָפוֹת וְאֵינוֹ מִתְרַבֶּה וְלֹא מִשְׁתַּנֶּה כְּלָל ׃

אֶפְעָן הָאָלֶף בִּסְגוֹל וְהַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּקָמֶץ עִם תּוֹסֶפֶת נוּן בַּסּוֹף כְּמוֹ אֶתְנָן וּכְבַר בָּאוּ שְׁנַיִם בְּפַתַּח הָעַיִן אֲפִילוּ בְּמוּכְרַת בִּיחֶזְקֵאל סִימָן יו׳ וְאֶתְנַן לֹא נִתַּן לָךְ ׳ וְגַם אֶתְנַן לֹא תִתְּנִי עוֹד ׳ וְהַקִּמְחִי עָזַב אֵלֶּה הַשְּׁנַיִם וְהֵבִיא בִּמְקוֹמָם כִּי מֵאֶתְנַן זוֹנָה

קבצה ועד אתנן זונה ישובו ובסמיכות לעולם ישוב הקמץ פתח · אבל עם הכנוים לא ישתנה אתננה אתנניה ובזה נשלמה המסילה הזאת

המסילה התשע עשרה היא מסילת נחי הלמד בתוספת תו בראשם או בתוספת הא בראש או בתוספת תו בראש ובסוף ובה חמשה משעולים :

תפעה התו בחרק והפא בשוא והעין בקמץ כמו תקוה וכשהפא אות גרונית החרק יהפך אל פתח תאנה ונמצא עם הכנוי תאנתה וכן תאלה תאלתך ולא ישתנו כי אם שנוי ההא אל תו בסמיכות ובכנוי תגרה תגרתך תקוה תקותך ולא נמצא ברבוי :

תפעה התו בשוא והפא והעין בקמץ כמו תעלה תלאה וישתנה בם בסמיכות ובכנוי קמץ עין השרש אל פתח תעלת תעלתה וברבוי ישתנה אל חלם וכלם יתרבו בלשון נקבה כמו תעלות תלאות :

הפעה ההא הנוספת בפתח והפא בשוא והעין בצרי כמו הרבה ולא יתרבה ולא ישתנה ולא יכונה · ועל זה המשקל מרבה אבל ארבה כשהוא פעל עתיד או שם יבא בסגול הבית :

תפעית התו אשר בראש בקמץ והפא בשוא והעין בחרק כמו תבנית וכשהפא אות גרונית תבא בחטף פתח כמו תענית על משקל אחרית וכל אלו יתרבו בלשון נקבה בתוספת וו בין היוד והתו כמו תבניות תכליות ובסמיכות ובכנוי לא ישתנו כלל

תפעות התו אשר בראש בפתח והפא בשוא והעין בשורק כמו תרבות תזנות וכשהפא גרונית תרחב בחטף פתח כמו תחנות ואלו לא ישתנו לעולם כלל :

המסילה העשרים היא מסילת נחי הלמד בתוספת תו או נון בסופם לבד ובה אחד עשר משעולים :

פועת הפא בחלם והעין בסגול כמו שוקת והחביב הביא במשעול הזה קבת נפרד מן קבתה עם

הכנוי

הַכִּנּוּי בְּהִשְׁתַּנּוּת הַחוֹלֶם אֶל חֲטֶף קָמֶץ · וְרַבִּי יוֹנָה הֱבִיאוֹ בְּשֹׁרֶשׁ קָבָה · וְרַבִּי דָוִד קִמְחִי בְּשֹׁרֶשׁ קָבַב · וְיֵשׁ לְהִתְמוֹהַּ עַל הֶחָבִיב בִּמְאֹד מְאֹד כִּי מִי הֱבִיאוֹ לָסוּר מִדִּבְרֵי הַקַּדְמוֹנִים בְּחֵפֶץ מְחוּפָּשׂ וְאֵין לוֹמַר אֶלָּא כִּי אֵין טַעַם לְבַעַל הָרָצוֹן כִּי יוֹתֵר הָגוּן הָיָה לָשִׂים אוֹתוֹ בְּמִשְׁעוֹל פּוֹעָה אֲשֶׁר לִמְסִלַּת שֶׁבַע עֶשְׂרֵה בְּרֶגֶשׁ הָעַיִן וְחֶסְרוֹן הַוָּו · וְאִם לֹא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְפָרֵשׁ אוֹתוֹ לְשׁוֹן קֵבָה אֶלָּא לְשׁוֹן אֹהֶל הָיָה דִין שָׁרְשׁוֹ קָבַב כְּמוֹ שֶׁהֱבִיאוֹ הַקִּמְחִי וּבָא כְּדֶרֶךְ כְּפוּלֵי הַלָּמֶד וַחֲסֵרֵי הָעַיִן כְּמוֹ עֹז שֶׁהֱבֵיאנוּ בַּמְּסִלָּה הַחֲמִשִּׁית וּבַכִּנּוּי יֵשׁ לוֹמַר שֶׁנֶּהְפַּךְ הַחוֹלֶם אֶל חֲטֶף קָמֶץ וְנֶאֱמַר קֻבָּתָהּ וְתִהְיֶה הוֹרָאָתוֹ לְשׁוֹן חָלוּל וְנָקוּב שֶׁהוּא מְשׁוּתָּף אֶל אֹהֶל וְאֶל קֵבָה שֶׁהֵן הַשְּׁתֵּי הוֹרָאוֹת שֶׁנֶּחֶלְקוּ בָהֶן הַמְּפָרְשִׁים עַל בֵּיאוּר קֻבָּתָהּ אִם הוּא לְשׁוֹן אֹהֶל אוֹ עֶרְוַת אִשָּׁה אוֹ קֵבָה מַמָּשׁ וְיִהְיוּ קוֹב וְקֵבָה שְׁנֵי שָׁרָשִׁים לִשְׁנֵי שֵׁמוֹת מוֹרִים עַל עִנְיָן אֶחָד · וְיִהְיֶה קֵבָה בְּמִשְׁעוֹל פֵּאָה מִמְּסִלַּת שֶׁבַע עֶשְׂרֵה · וּבַסְּמִיכוּת וּבַכִּנּוּי יִשְׁתַּנֶּה הַצֵּרִי אֶל חֲטֶף קָמֶץ וַיֵּאָמֵר קֻבַת קֻבָתָהּ · וְאֵלּוּ יִתְרַבּוּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה כְּמוֹ שׁוֹקֶת שְׁקָתוֹת בְּשִׁנּוּי הַחוֹלֶם אֶל חִירֶק וְהַסְּגוֹל אֶל שְׁוָא ׃

פעות הַפֵּא בְּקָמֶץ וְהָעַיִן בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ גָּלוּת חָזוּת · וְאֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ בַּסְּמִיכוּת כְּלָל · וּלְפִי דַעַת הַקִּמְחִי גַּם חָנוּת בְּפַתָּח פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ הוּא מִזֶּה הַמִּשְׁעוֹל · וְלֹא נִשְׁתַּנּוּ אֵלֶּה הַשֵּׁמוֹת עַל דַּעְתּוֹ כְּדֵי לְהוֹרוֹת שֶׁהֵם בְּפֶלֶס מַלְכוּת שֶׁגַּם הוּא לֹא נִשְׁתַּנָּה וְהָאוֹת עַל זֶה כִּי כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים מַלְכֻיּוֹת כֵּן אוֹמְרִים חֲנוּיוֹת וְנִשְׁאֲרָה הַמֵּם בְּפַתָּח בְּמַלְכֻיּוֹת וְלֹא כֵן הַחֵית בַּחֲנוּיוֹת כִּי אִלּוּ הָיְתָה בְּפַתָּח גָּדוֹל בְּהֲנָעַת הַיּוֹד הַנִּרְאֵית בְּרִבּוּי הָיוּ שָׁלֹשׁ נְקוּדוֹת גְּדוֹלוֹת מְדוּבָּקוֹת אֲשֶׁר יִכְבַּד עַל הַלָּשׁוֹן לְבַטֵּא בַּהֲנָעָה ׃ וְלָכֵן הַנָּכוֹן בְּעֵינַי בָּזֶה הוּא מַה שֶּׁכָּתַב עָלָיו הֶחָבִיב שֶׁהוּא מִמִּשְׁעוֹל פְּעוּת בְּזֹאת הַמְּסִלָּה בְּפֶלֶס פְּדוּת וְהַחֵית בָּאָה בַּחֲטֶף פַּתָּח בָּרִבּוּי וְאָמְרוּ חֲנֻיּוֹת ׃

פעות הַפֵּא בְּצֵרִי וְהָעַיִן בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ עֵדוּת גֵּאוּת וְהָרִבּוּי בָּא בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה בְּהֵרָאוֹת הַלָּמֶד הַשֹּׁרֶשׁ שֶׁהִיא הֵא סוֹמֶרֶת בְּיוֹד כְּמוֹ עֵדְוִיּוֹת ׃

פעות הַפֵּא בְּקָמֶץ וְהָעַיִן בְּחוֹלֶם כְּמוֹ אָחוֹת חָמוֹת שֶׁהוּא נִפְרָד מִן אַמּוֹתוֹ וְנִשְׁתַּנּוּ בַּסְּמִיכוּת

ובכנוי כי נהפך הקמץ אל חטף פתח אלא באחד שבא בפתח גדול לאחיו ולאחותו ולכן סבר הקמחי לתת הפרש בין הבאים בפתח גדול ואמר שהם הראוים לבא בדגש ובין הבאים בחטף פתח שהם רפים ודינם דבא ברפיון · ותמה אני מאד על רבים מן המדקדקים ובפרט על החביב כי ידעתיו מדקדק על לשונו ואם כן אחרי שומם אחות וחמות מנחי הלמד · מה ראו לשים אותם מנחי הוו ואמרו שמשפטם להיות אחות חמות בנוע הוו ולמה לא יאמרו שמשפטם להיות אחהות חמהות ואולי אמרו זה מפני שמצאו בלשון משנה שם דבר אחוה בנוע הוו ואף שאין זה נמנע עם כל זה אפשר שיהיה שרש אחות אחה ובשם אחוה נשתנתה ההיא אל וו ולכן נפל בו ס מחלוקת ואין לו הכרח והרבוי בא בתוספת יוד באמצע ויאמר אחיות

פעית הפא בשוא והעין בחרק כמו ברית שבית וכשהפא גרונית תבא בחטף פתח כמו חנית וכל אלה לא ישתנו עם הסמיכות ולא עם הכנוי ויתרבו פעם בלשון זכר כמו חניתים ופעם בלשון נקבה חניתותיהם וכן מן ברית בלשון משנה בריתות ׃

פעות הפא בשוא והעין בשורק כמו פדות כסות זנות שבות ואלו לא ישתנו בסמיכות ולא בכנוי ולא יתרבו ׃

פעת הפא בחלם והעין בסגול כמו צפת ולא יתרבה ולא ישתנה זהו לפי דעת הקמחי והחביב אבל לפי דעת רבי יונה המדקדק אין שרשו צפה עד שיהא מנוספי התו בחסרון הלמד הא אבל שרשו צפת והתו היא למד השרש ואם כן הוא אינו במסילה הזאת כי אם בראשונה בפלס קדש שרש ׃

פעית. הפא בקמץ והעין בחירק כמו צפית ולא ישתנה ולא יתרבה לעולם ׃

פעון הפא בקמץ והעין בחלם כמו רצון גאון חרון מגון ובכלם ישתנה בסמיכות ובכנוי וברבוי הקמץ אל שוא או אל חטף פתח כשהפא אות גרונית וכלם יתרבו בלשון זכר ׃

פעון הפא בצרי והעין בחלם כמו הרון נפרד מן הרונך ולא ישתנה לעולם ולא יתרבה · וזה סוף המסילה הזאת ׃

המסילה העשרים ואחת היא מסילת נחי הלמד אלף ובה ששה משקולים:

פועה הפא בחולם והעין בסגול כמו גומא ואפשר שבזה המשקול נפרד סבאך ויחיד עפאים ויהיו סבא עפא ואלו לא ישתנו לעולם אף כי לא נמצאו נפרדים יחידים:

פעה הפא והעין בסגול כמו כסא גבא דשא טנא פלא ונמצא אחד בצרי הפא בישעיה סימן ט פלא יועץ ויעשה ממנו שם התאר בתוספת יוד בשפטים סימן יג והוא פלאי וברבוי ישתנה סגול הפא אל שוא וסגול העין אל קמץ כמו דשאים פראים ובכנוי ישתנה על שני דרכים · הדרך הראשון שתשוב הפא בחרק והעין בשוא כמו כלאו או הפא בפתח כמו טנאך:

פעא הפא בסגול והעין נחה אם היא מאותיות הנח או בשוא קל אם אינה מהן כמו חטא גיא ואלו יתרבו בלשון זכר בשנוי הסגול אל חטף פתח והנחים יתנועעו בקמץ ובחרק כמו חטאים:

פעא כלו בקמץ כמו צמא צבא ובסמיכות ובכנוי ישתנה קמץ הפא בשוא צבא מלחמה צבאי ולא נמצא צמא מתרבה אבל צבא יתרבה בלשון נקבה צבאות ובכנוי הרבוי ישתנה קמץ הפא אל חרק וקמץ העין אל שוא ויאמר צבאותיו

פעא הפא בפתח והעין בקמץ כמו דכא קנא ולפי החביב יחיד חטאים הוא בזה המשקול אלא שלא בא בהרגל הלשון · ולפי סברתי אין דבריו בזה נכונים · אלא הוא במשקול פעא כמו שכתבנו למעלה · ומה שנשתנה הסגול אל פתח אינו דבר זר כי כבר מצאנו פעמים רבות הסגול משתנה אל פתח או חטף פתח ברבוי כשהפא אות גרונית כמו מן חפץ חפצים והעין הנחה הונעה בקמץ בסבת האלף הבאה אחריה המתנועעת ברבוי ולזה אין צורך להרבות שמות שלא באו על הרגל הלשון כמו שיתחייב על החביב בזה:

פעא הפא בחרק והעין בסגול כמו כסא ובסמיכות ישתנה הסגול אל צרי כמו כסא יי ובכנוים וברבוי הוסר הסגול בשוא קל כמו כסאי כסאות:

מסילת השתים ועשרים היא מסילת נחי הלמד אלף

נוספי תו בסופם ובקצתם יוד באמצע ובה ארבעה משעולים ׃

פעאת הפא בפתח והעין בקמץ ודגש והאלף נחה כמו חטאת ׳ ובסמיכות ישתנה הקמץ אל פתח כמו חטאת יהודה ונמצא אחד בחסרון האלף במדבר סימן טו׳ ושעיר עזים אחד לחטת וגם אחד נמצא בפתח במוכרת לחטאת נלכדה ושניהם זרים לפי דקדוק הלשון ׳ ויתרבה בלשון נקבה בפתח החית וחלם ודגש הטית חטאת ׳ ולא ישתנה בסמיכות ולא בכנוי הרבוי כלל כמו חטאת נעורי חטאתיכם ׃

פעאת הפא ברגש והעין בפתח כמו קראת לקראת וזאת לא נמצא נפרד כי אם בשמוש לקראת ובכנוי לקראתך לקראתו ולעולם למד משרתת אותו בראשו ׃

פעאת הפא בחרק והעין בצרי כמו מלאת נשאת וכשיתרבו ישתנה הצרי אל שורק קטן ויתרבה בלשון נקבה כמו במלאותם ׳ וכן גם כן ישתנה הצרי אל שורק קטן בסמוך חיחיד כמו מלאת אבן ׃

פעיא הפא בקמץ והעין בחרק כמו נשיא ולפעמים נמצא בזה המשעול שם שהומר בו הקמץ אל שוא כמו מריא וכלם יתרבו בלשון זכר בשוא הפא השרשית כמו נשיאים מריאים ובזה נשלמה מסילת השתים ועשרים ׃

מסילת השלש ועשרים היא מסילת חסרי הפא ונחי הלמד ומהם נוספי המם בראשם ומהם עם זה נוספי התו בסופם ומהם נוספי היוד באמצע לבד ובה חמשה משעולים ׃

מעה המם בפתח והעין בקמץ ודגש הבא להורות על חסרון פא השרש כמו מסה מכה ובסמיכות ישתנה הקמץ אל פתח בהשתנות ההא אל תו כמו מכת חרב מסת נקיים ויתרבו בלשון נקבה מכות מסות ׃

מעא המם בפתח והעין בקמץ והנחה אלף בסוף כמו משא ואלו לא ישתנו לעולם אף בסמיכות ׃

מעה המם בפתח והעין בסגול כמו מטה ויתרבה פעם בלשון זכר כמו נקבת במטיו שהוא הכנוי עם הרבוי בלשון זכר ופעם בלשון נקבה בנפרד מטות ובכנוי מטותם · ורבי יעקב ברבי אלעזר סבר כי מן המכים אשר הכוהו הוא בזרת המשעול ורבי יוסף קמחי הודה לו אבל רבי יונה סבר שהיחיד הוא מכה וברבוי יאמר מכים כמו שאומרים מן חטה חטים ולפי דבריו היו ליחיד אחד שני רבוים אחד בלשון זכר ואחד בלשון נקבה כי נאמר מן מכה מכים וגם מכות ואין טעם מכריע בין שני הדעות האלה

מעות המם בפתח והעין בשורק כמו מצורת שהוא נפרד מן מצותך ׃

עיא הפא חסר ונוסף היוד והעין בחרק כמו שיא הנפרד מן שיאו · ואלה לא ישתנו ולא יתרבו כלל ׃

מסילת הארבע ועשרים היא מסילת נחי הקצוות בתוספת תו או מם בראשם · ויש מאלו עם זה מומרי ההא ביוד באמצע ומהם נוספי התו בראש ונון בסוף ובה חמשה משעולים

תועה התו בחלם והעין בקמץ כמו תורה תורה ויתרבו בלשון נקבה בהשתנות ההא בוו תו כמו תורת תורות ׃

תועה התו בשורק והעין בקמץ כמו תוגה וגם אלה יתרבו בלשון נקבה כמו תוגות ׃

תועיה התו בשורק והעין בחרק והיוד המומרת בקמץ כמו תושיה ׃

מועא המם בחלם והעין בקמץ כמו מוצא מורא ואלו לא ישתנו לעולם ׃

תועין התו בשורק והעין בחרק כמו תופין נפרד מן תופיני ולא נמצא בהרגל הלשון כי אם הרבוי הסמוך והפא הנחה היא אלף והומרה בוו מחמת שורק התו הקודמת ונוספו הנון והיוד להורות על אפויות מרובות זו אחר זו כמו שהביא רשי מדברי רבותינו ז״ל תופיני אפויה אפויות הרבה אחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת · ולפי זה הדעת תופיני לא יהיה סמוך אלא מוכרת והוא שם תאר ליחיד שנאפה אפויות הרבה כמו

שאמרנו

שאמרנו ׳ ואם כן הוא היה עקר המשעול הזה תופיני התו בשורק והעין בחרק והנון והיוד הנוספות לתואר בצרי הנון ולא יתרבה ולא ישתנה כלל לעולם ׃

מסילת החמש ועשרים היא מסילת היתרים בשרשיהם אשר הקדמונים קראו אתם מרובעים ואני נראת בעיני לקרותם יתרים בשרשיהם כי כל אותיותיהם שרשיות להם ויתרות למעלה ממספר השלש אשר נהגו להתיחס בו שרשי השמות והפעלים ולא קראתים מרובעים כי רבים מהם בעלי חמש אותיות אף כי במקצת השמות אשר במסילה הזאת תמצא מאותיות האמנתי אשר אמרנו בשער האותיות שהן מיוחדות לשרת בהנה והנה עלה מספר משעולי המסילה הזאת לעשרים ושלשה משעולים ׃

אבנט ירדן פרדס האות הראשונה בפתח והשנית בשוא והשלישית בצרי ויתרבו בלשון זכר אבנטים פרדסים ולא ישתנו בסמיכות ולא בכנוי ׃

חרמש האות הראשונה בסגול והשנית בשוא והשלישית בצרי ולא יתרבה ולא ישתנה כלל ׃

ברזל כרמל האות הראשונה בפתח והשנית בשוא והשלישית בסגול וכרמל בא בתוספת הא הידיעה בראש והא נוספת בסוף תמורת למד בראש ויאמר הכרמלה שפירושו אל הכרמל ובכנוי ישתנה הסגול אל חרק והלמד ברגש ונאמר כרמילו ׃ גלמוד קרסול חרצוב באות הראשונה פתח ובשנית שוא ובשלישית שורק ׃ גלמוד נמצא תאר לזכר ולנקבה גלמודה ולא יכונו ולא יתרבו לעולם ׃ קרסול לא נמצא היחיד ולא הנפרד אלא הרבוי עם הכנוי קרסולי ׃ חרצוב גם כן לא נמצא יחיד ולא עם הכנוי אבל נמצא הרבוי נפרד לבד ויאמר חרצובות בלשון נקבה ׳ וקצת המדקדקים סברו שהיחיד הוא לשון נקבה והיה דינו חרצובה בפלס גלמודה ׳ ואין מוכיח בין שני הדעות כי לא נמצא בתאר יוכיח על לשון זכר או נקבה ואין הרבוי בתו סימן הכרחי על הנקבה ׃ כפתור חרגול פרעוש רפסוד האות הראשונה בפתח והשנית בשוא

והשלישית בחלם · כפתור התרבה בלשון זכר כפתורים ובא עם הכנוי כפתוריה אבל חרגול ופרעוש לא התרבו ולא נמצאו מכונים ורפסוד נמצא ברבוי בלשון נקבה רפסודות ולא נמצא היחיד אלא לפי ההקש ולכן חשבו קצת המדקדקים שהיחיד לשון נקבה רפסודה ׃ גבעול האות הראשונה בחרק והשנית בשוא והשלישית בחלם ולא נמצא לו הרבוי במקרא אלא במשנה גבעולין בתוספת נון באחרונה ולא ישתנה לעולם ׃ ספרד סמדר חנמל אררט האות הראשונה בשוא אם איננה גרונית ואם היא גרונית בפתח והשנית בקמץ והשלישית בהפסק לעולם בפתח זולת אררט שהוא בקמץ בכל מקום ׃ ערפל עמלק עזאזל עטלף חבצל האות הראשונה בחטף פתח והשנית בקמץ והשלישית בסגול כשם ערפל אבל בנשארים היא בצרי ובעטלף וחבצל היא אם הצרי ברגש ולא יתואר בם כי אם עמלק ונאמר עמלקי ולא יתרבה מהם כי אם עטלף שנאמר עטלפים ולא ישתנה בסמיכות אלא חבצל שנאמר חבצלת ואפשר שגם מוכרת חבצלת איננו חבצל אלא חבצלה בעל חמש אותיות ולא משעול בפני עצמו ׃ אמרפל האות הראשונה בפתח והשנית בשוא והשלישית בקמץ והרביעית בסגול ולא יתרבה ולא ישתנה כלל ׃ יזרעאל האות הראשונה בחירק והשנית והשלישית בשוא והרביעית בסגול וגם זה לא יתרבה ולא ישתנה לעולם ׃ עכביש חלמיש האות הראשונה בפתח והשנית בקמץ ודגש והשלישית בחרק · ובסמיכות ישתנה הקמץ בשוא כמו חלמיש צור ׃

פתיגיל האות הראשונה המונעת בשוא והנשארות בחירק ולא ישתנה לעולם · שרביט זרזיף זרזיר האות הראשונה בפתח והשנית בשוא והשלישית בחירק ׃ ושרביט הוא מן המרובעים לדעת כל המדקדקים אבל בזרזיף וזרזיר נחלקו הדעות כי יש מי ששם זרזיף במרובעים כמו שעשה רבי דוד קמחי וכן נראה האמת לפי התרגום שהם שמות דברים · ואחרים בקשו להוציאם מעניינם ולתת להם הוראות כטוב בעיניהם עד שהחביב בקש פירוש מדברי רבותינו פרקי רבי אליעזר משום דזריף ועשה זרזיף מכפולי הפא זין וזה הוא

גם כן מדברי הקמחי בשרשים שלו ·

אך אמנם כבודם במקומו מונח על זה וזה כי הקמחי פירש ש שם זרזיף ואמת שהוא אפשר פירושו שהוא עשב הנגנז והנחתך וזריף שאמרו חכמים רשי פירש מנפח ובעל הערוך פירש מכביר החלי הרי שאין הנדון שהביאו דומה לראיה · ורבי יוסף קמחי פירש שזרזיף מלה מורכבת מן זר וזיף כלומר זר הולוה לארץ מפני שהמטר זר לטבע הארץ · והחביב בקש לסתור את דבריו ואמר שהוא לא ידע מה זרות יש למטר אצל הארץ ומי שעיין בטבעיות ידע כי מחלציה יצא · והנה סתירת החביב היא בנין דעת רבי יוסף קמחי כי אף על פי שהמטר נולד מן האדים העולים מן הארץ האדים ההם אינם מטבע הארץ אלא מן הענינים שנתערבו בה הבאים אליה מחוץ כי בטבעה הארץ קרה ויבשה אין בה לחות לבד לחות מה שנתערב עמה ולכן זר הוא עמה · אך אמנם יש לתפוש רבי יוסף ממקום אחר כי זרזיף הוא לשון הקדש חמור לשון מקרא ואין לעשות אתו לשון ארמי אם אפשר לפרשו בדרך אחרת ולכן טוב הוא לומר שהוא שם דבר ומן המרובעים כמו שכתבו הראשונים ׃ וכן זרזיר שכתב רשי שאינו יודע מה הוא · הנה הוא שם חיה שמתנדנדת בין התרנגולות ועל כן נקרא בשם הנדנוד הזה ואמר זרזיר מתנים מפני שהנדנוד הוא במתנים וכן תרגם רב יוסף ואכבא דמזדרכיל בצת תרנוגלי במשלי סימן ל' · ולכן טעה מי שאמר שהוא מן הכפולים שהיה לשון זרות וזר מעשהו לפי דעתי ׃ אראל ארגז עקרב חשמל כרפס גנזך שרעף דרדר צרתן צרפה וזולתם שבכלם האות הראשונה והשלישית בפתח והשנית בשוא וברבוי ישתנה רפה הבית של עקרב אל דגש ונאמר עקרבים ובכנוי ישתנה פתח האלף אל סגול ונאמר אראלם · וכבר יש קצת שמות זה המשעול שהאות הראשונה בקמץ ולא אזכרם בסבת כי הם מתחלפים אצל נוסחאות הספרים אשר אתנו ולכן נניח אותם לפרשם בפרט אצל חכמי המסורת ׃ סרפד שנער גזבר טפסר פתגם פלדש ידלף האות הראשונה בחרק והשנית בשוא והשלישית בקמץ וסרפד

שִׁנְעָר גִּזְבָּר פִּתְגָּם פִּלְדָּשׁ יִדְלָף רֹא נִשְׁתַּנּוּ כְּלָל לְעוֹלָם אֲבָל טִפְסַר נִשְׁתַּנּוּ תְּנוּעוֹתָיו בַּכִּנּוּי מִן הַחִירֶק אֶל שְׁוָא וְנֶאֱמַר טַפְסְרַיִךְ וְנִמְצָא שֵׁם אֶחָד בָּזֶה הַמִּשְׁקָל בְּחִירֶק מוֹשֵׁךְ הַיּוֹד נָחָה וְהוּא פִּינְחָס׃ פִּלֶּגֶשׁ הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה בְּחִירֶק וְהַשֵּׁנִית וְהַשְּׁלִישִׁית בְּסֶגּוֹל וּבְרִבּוּי וּבְכִנּוּי יִשְׁתַּנֶּה סֶגּוֹל הַשֵּׁנִית אֶל פַּתָּח וְסֶגּוֹל הַשְּׁלִישִׁית אֶל שְׁוָא וְנֶאֱמַר פִּלַגְשִׁים פִּלַגְשֶׁיךָ׃ בְּרוֹלַח הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה בִּשְׁוָא וְהַשֵּׁנִית בְּחוֹלֶם וְהַשְּׁלִישִׁית בְּפַתָּח וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִלּוּלֵי הַחֵית הָיְתָה בְּסֶגּוֹל וְהָיְתָה בַּעֲלַת שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת וְהַבֵּית נוֹסֶפֶת בְּפֶלֶס קֹדֶשׁ · וְלֹא נִרְאָה לִי דַּעְתָּם כְּמוֹ שֶׁנּוֹכִיחַ בְּסוֹף זֹאת הַמְּסִלָּה׃ אַרְגָּמָן הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה בְּפַתָּח וְהַשֵּׁנִית בִּשְׁוָא וְהַשְּׁלִישִׁית וְהָרְבִיעִית בְּקָמֶץ וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה וְלֹא יְכוּנֶּה וְלֹא יִתְרַבֶּה לְעוֹלָם׃ אֲגַרְטָל הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה בְּפַתָּח וְהַשֵּׁנִית בְּפַתָּח וְהַשְּׁלִישִׁית בִּשְׁוָא וְהָרְבִיעִית בְּקָמֵץ וּבִסְמִיכוּת יִשְׁתַּנֶּה הַקָּמֶץ אֶל שְׁוָא אֲגַרְטְלֵי וְהָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה מִפַּתָּח אֶל חֲטֵף פַּתָּח׃ אַדַרְכּוֹן הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה בַּחֲטֵף פַּתָּח וְהַשֵּׁנִית בְּפַתָּח וְהַשְּׁלִישִׁית בִּשְׁוָא וְהָרְבִיעִית בְּחוֹלֶם׃ דַּרְכְּמוֹן הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה בְּפַתָּח וְהַשֵּׁנִית וְהַשְּׁלִישִׁית בִּשְׁוָא וְהָרְבִיעִית בְּחוֹלֶם׃ צְפַרְדֵּעַ הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁלִישִׁית בִּשְׁוָא וְהַשֵּׁנִית וְהָאַחֲרוֹנָה בְּפַתָּח וְהָרְבִיעִית בְּצֵירֵי וְאַחֲרֶיהָ תְּנוּעָה גְּנוּבָה וּבְרִבּוּי יוּמַר הַצֵּירֵי בִּשְׁוָא וְנֶאֱמַר צְפַרְדְּעִים׃ שַׁעַטְנֵז רַעַמְסֵס הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה וְהַשֵּׁנִית בְּפַתָּח וְהַשְּׁלִישִׁית בִּשְׁוָא וְהָרְבִיעִית בְּצֵירֵי וּשְׁנֵי אֵלֶּה לֹא יִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם׃ אַךְ יֵשׁ בֵּינֵיהֶם הֶפְרֵשׁ כִּי שַׁעַטְנֵז הוּא בַּעַל חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת וַדַּאי וְרַעַמְסֵס יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהוּא בַּעַל אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת לְבַד וְהָרְבִיעִית כְּפוּלָה׃ כִּי הַכָּרַת הַשְּׁמוֹת הַמְרוּבָּעִים לְפִי הַמְדַקְדְּקִים אֲשֶׁר בָּאוּ אֶצְלֵינוּ חִבּוּרֵיהֶם תְּלוּיָה בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים׃ הָאֶחָד לְהִסְתַּכֵּל אִם בְּרֹאשׁ הַשֵּׁם אַחַת מִן הָאוֹתִיּוֹת הַנּוֹסָפוֹת אֲשֶׁר זָכַרְנוּ בְּשַׁעַר הָאוֹתִיּוֹת וְנָתַנּוּ לָהֶם סִימָן וּבְלֹמְשִׁי אֵתְכֶנָה וּקְצָת הַמְדַקְדְּקִים אוֹמְרִים כִּי הֵן אוֹתִיּוֹת הָאֵמַנְתִּי לְבַד׃

וְהָעִנְיָן הַשֵּׁנִי הוּא אִם יֵשׁ בַּשֵּׁם אוֹתִיּוֹת רַבּוֹת מִתְדַּמּוֹת כִּי אִם נִמְצֵאת בְּרֹאשָׁם אוֹת מְשָׁרֶתֶת אָז אֶפְשָׁר שֶׁהִיא נוֹסֶפֶת וְלֹא שָׁרְשִׁית · וְכֵן אִם יֵשׁ בָּם אוֹתִיּוֹת מִתְדַּמּוֹת אֶפְשָׁר

שֶׁהֵן אוֹתִיּוֹת הַכֶּפֶל וּמִסְפַּר אוֹתִיּוֹת הַשֵּׁם הוּא מִסְפַּר הַנִּשְׁאָרוֹת וְלָכֵן אוֹמְרִים שֶׁשֹּׁרֶשׁ בְּדוֹלַח אֶפְשַׁר שֶׁהוּא דוֹלַח עַל מִשְׁקַל קֹדֶשׁ וְהַבֵּית נוֹסֶפֶת׃ וְכֵן אַרְגָּמָן אֶפְשַׁר שֶׁשָּׁרְשׁוֹ רָגַם וְהָאָלֶף וְהַנּוּן נוֹסָפוֹת וְכֵן תַּקִּישׁ עַל זוּלָתָם ׃

אַךְ אָמְנָם אֵין הַמֹּאזְנַיִם הָאֵלֶּה מֹאזְנֵי צֶדֶק כִּי אֶפְשַׁר שֶׁהָאוֹתִיּוֹת הָהֵן תִּהְיֶינָה שָׁרְשִׁיּוֹת גַּם כֵּן אַחֲרֵי שֶׁלִּפְעָמִים מְצָאנוּ אוֹתָן שָׁרְשִׁיּוֹת׃ אֲבָל לְפִי דַעְתִּי לְיַשֵּׁר הַמֹּאזְנַיִם הָאֵלֶּה וְאֶת הַנְּכוֹנָה לֹא יְעַקְּשׁוּ יֵשׁ לְהוֹסִיף עַל הַשְּׁנֵי עִנְיָנִים הָרִאשׁוֹנִים עִנְיָן שְׁלִישִׁי וְהוּא שֶׁנִּסְתַּכֵּל אִם אַחֲרֵי סוּר הָאוֹתִיּוֹת שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁאֶפְשַׁר שֶׁתִּהְיֶינָה מְשָׁרְתוֹת אוֹ נוֹסָפוֹת אוֹ כְּפוּלוֹת צֵרוּף הָאוֹתִיּוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת לְשֹׁרֶשׁ יוֹרֶה עַל עִנְיָן מֵעִנְיָנֵי הוֹרָאַת הַשֵּׁם שָׁלֵם כֻּלּוֹ בְּטֶרֶם הִסְתַּלֵּק הָאוֹתִיּוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים הָרִאשׁוֹנִים כֵּיוָן שֶׁדּוֹלַח לֹא יוֹרֶה דָבָר מֵעִנְיָנֵי הַבְּדֹלַח כִּי דוֹלַח לְשׁוֹן עֲכִירוּת וְהַבְּדֹלַח זַךְ וְנָקִי׃ וְכֵן רָגַם לֹא יוֹרֶה עַל עִנְיַן הָאַרְגָּמָן כִּי יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי הוֹרָאוֹת רְצוֹנִי לוֹמַר לְשׁוֹן זְרִיקָה וּלְשׁוֹן אֲרוֹנוֹת וּשְׂרָרָה אֶלָּא אִם נֹאמַר שֶׁהָיוּ הַשְּׁנֵי שֵׁמוֹת הַנִּזְכָּרִים בַּתְּחִלָּה מוּעְתָּקִים בְּדֹלַח מִן הַהֵפֶךְ וְאַרְגָּמָן שֶׁהוּא זוֹרֵק נִיצוֹצָיו אֶל הַמַּבִּיטִים בּוֹ וְיֵשׁ לוֹ שְׂרָרָה עַל כָּל בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין וּמֵחֲמַת גֹּדֶל רֹשֶׁם הָעִנְיָנִים הַלָּלוּ בָּהֶם הוּקְבְּעוּ לָהֶם לְשֵׁמוֹת וְאִם כֵּן הוּא הֲרֵי מוּטָב וְאִם לָאו אֵין כָּל מְאוּם בָּזֶה כִּי רַשָּׁאִין אָנוּ לוֹמַר כִּי דֹלַח אֵינוֹ שֹׁרֶשׁ בְּדֹלַח וְלֹא רָגַם שֹׁרֶשׁ אַרְגָּמָן אֲבָל בְּדֹלַח מְרוּבָּע וְאַרְגָּמָן מְחוּמָּשׁ וְכָל אוֹתִיּוֹתֵיהֶם שָׁרְשִׁיּוֹת לָהֶם אֵין בָּהֶם תּוֹסֶפֶת וְלֹא גֵרָעוֹן׃ וּבָזֶה נָשִׁים קִנְצֵי לְמִלִּין מִדַּבֵּר בְּעִנְיָנֵי הַמְּסִילָּה הַזֹּאת כִּי אַף שֶׁנָּבִיא הַמְּשׁוּשִׁים וּבַעֲלֵי שֶׁבַע וּשְׁמֹנֶה אוֹתִיּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְחִלַּת הַשַּׁעַר הַזֶּה שֶׁאֶפְשַׁר לִהְיוֹת מִן הַנֶּאֱמָרִים בְּאֵלּוּ יָכֹל הַשּׁוֹמֵעַ לְהָבִין וּלְהַקִּישׁ עַל צוּרוֹת הַשֵּׁמוֹת הָהֵן לְפִי דִמְיוֹנֵי עִנְיְנֵיהֶם ׃

הַמְּסִילָּה הַשֵּׁשׁ וְעֶשְׂרִים הִיא מְסִלַּת הַמִּסְפָּרִים וְטֶרֶם הַחֵלִּי לְדַבֵּר בְּצוּרַת שְׁמוֹתֵיהֶם אַגִּיד לְךָ אֶת הָרָשׁוּם בִּכְתַב אֱמֶת אַחַת הִיא וְלֹא אֲכַחֶדֶנָּה תַּחַת שְׂפָתַי וְהִיא כִּי יֵשׁ לָדַעַת שֶׁשְּׁמוֹת הַמִּסְפָּרִים הֵם שְׁמוֹת תְּאָרִים בֶּאֱמֶת׃ וְהַטַּעַם כִּי עִם כָּל

המסילה השש ועשרים

זה שנחלקו חכמי המחקר בהתיחס שם האחד אל הנמצא הכולל במוחלט גם אל האל יתעלה שמו אם יורה ענין זולת נפשם בעצמם או יורה עצמם ומהותם ׃מכל מקום באחד המנוי לא נפל ספק בלב אחד מהמתבודדים על האמת שהוא לא יהיה מקרה קרה למנוים ׃ ולכן הוא שם התאר באמת הנגזר משם המקרה וזאת היא הוראת שמות המספרים הראשונה שבגללה הונחו השמות ההם ואחרי כן הושאלו והועתקו אל אשר הוצרכנו לקרא להם שמות אשר בכחם להעמיד בלב השומעים רושם חקויי הענינים הרומים אל המוחשות והטעם כי השמות הונחו אצל בעלי הלשון להורות ראשונה על הענינים המורגשים כי הם הידועים אצל ההמון המשתמשים ברב השמות המונחים הנמצאים ואחריכן החכמים שבכל דור ודור מסתפקים או משאילים או מעתיקים אתם אל ענינים נבדלים מחמר אשר לא יעבר בם החוש גם לא ידעום ולא יבינום בעלי הלשון ההוא ולכן אפשר שבהשאלה ובהעתקה יחליפו הוראותיהם ועמם ימירו דרכי הוראת השמות בין שיהיו שמות מורים על תיבות במה שהן קולות מורים כשם מלה ופעל ושם שהם יורו על קולות מורים ולא ענינים שיורו עליהם זולתי קול בין שיהיו שמות מורים ענינים חוץ לשכל בין שיהיו מורים חקויי הנפש אשר בם יצייר האדם הנמצאים חוץ לשכל בצד מצדי הספוק וההעתקה וההשאלה ׃ ומאלו הסוגים הם הדרכים שישתמשו בם המדקדקים ומיחדים אתם ללשונותם לגוייהם ׃ אבל השמות אשר ישתמשו בם ההמון הם ודרכיהם השמות והדרכים שהניחו ראשונה מניחי הלשון להורות על המוחשות הקרובים ואליהם ישובו באי זה צד מן הצדדים המסופקים בסדר יחסם והמועתקים והמושאלים בצדי הדמותם והתהותם ולהיות זאת הוראת השמות ראשונה ׃לכן יתחיב המדקדק לדבר בהם כי חכמתו משמשת לכל המון בעלי הלשון ההוא ועל כן יצטרך לדבר בם כפי הוראתם אשר הונחה בהם ראשונה ׃ ולכן מלבד צורות השמות בצטרך לדעת צירופם וצדי צורותיהם בהוראותיהם המתחלפות כפי דרכי לשון העברים ׃ ומעתה נכתוב צורם באותיותיהם ונקודם ׃

אחד האלף בסגול והחית בקמץ ובסמוך ישתנה על הרוב הקמץ אל פתח וכן גם הסגול ונאמר אחד העם ועל המעט בא כלו בפתח במוכרת ולפעמים תחסר האלף כמו ביחזקאל סימן לג׳ ודבר חד אל אחד ויש אומרים שלפעמים ישיגנו חסרון הדלת ולא נראו בעיני דבריהם והטעם כי אין הדלת מאותיות הנח והחסרון ולכן אין לדחוק את עצמינו לחשוב סברה בדויה כזאת לריק בלי הכרח ולכן נראה לי שלא אזכרנו עוד אף כי רשי ורבי דוד קמחי סוברים כמוהו והנה השם הוא זכר ויתרבה בלשון זכר ונאמר אחרים בשנוי פתח קטון האלף אל חטף פתח

אחת כלו בפתח וכשהוא בהפסק ישתנה פתח האלף אל סגול ופתח החית אל קמץ זולת ששה שבאו במסרה שהם בהפסק זקף קטון וכלם בפתח כמשפטם כשהם בלי הפסק וקדמוני המדקדקים נחלקו בזה השם כי יש אומרים שהוא חסר הלמד דלת שהיה משפטו אחדת נגזר מן אחד ואחרים אמרו שהוא נגזר מן אח כשיורה אחד אלא שבא בחסרון הדלת ומבואר הוא ששני הדעות יסבו על ציר אחד רצוני לחסרון הדלת אבל לי נראה כי שני שמות אלה ראשונים אחד לזכרים ואחת לנקבות ואין אחד מהם נגזר מן האחר ולכן לא ישתתפו בנקודות וגם כי לא תמצא בשמות מספר הנקבה שם מספר הזכר ועוד כי אחד יתרבה כמו שאמרנו ואחת לא מצאנו מתרבה ואלו היה כדבריהם היינו אומרים לנקבות הרבות אחדות ולא נמצא זה אף כי בן עזרא בספר צחות כתב זה על פי ההקש כפי סברתו :

שנים לזכר גם שתים לנקבה השין בשוא והנון לזכר והתו לנקבה בפתח והיוד בחרק והנה יש אומרים שבא שתים בחסרון נון שהיה משפטו שנתים ולא בא כן להפריש בין שתים שהוא רבוי המספר ובין שנתים שהוא שניות השנים ונותנים אות על חסרון הנון דגש התו אף על פי שהוא דגש קל ועוד נותנים אות שני לזה כי בתאר הנקבה לא נאמר שתיות כי אם שנית שזה יורה שהאותיות השרשיות

הֵן שְׁנֵי וְהַתָּו הִיא אוֹת לַנְּקֵבָה וּבַסְּמִיכוּת תֶּחְסַר הַמֵּם וְיִתְחַלֵּף הַפַּתַּח אֶל צֵרִי וְנֶאֱמַר שְׁנֵי שְׁתֵּי וְיִשָּׁאֵר הַדָּגֵשׁ בְּתָו זוּלַת מָקוֹם אֶחָד בְּשֹׁפְטִים סִימָן יו̇ וְאִנָּקְמָה נְקַם אַחַת מִשְּׁתֵי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים ׃

שָׁלֹשׁ לַנְּקֵבָה וְלַזָּכָר שְׁלֹשָׁה וְנִמְצָא בְּשֵׁם שָׁלֹשׁ הַשִּׁין הָרִאשׁוֹנָה בְּקָמֵץ וְהַלָּמֶד בְּחֹלֶם וּבְשֵׁם שְׁלֹשָׁה הַשִּׁין הָרִאשׁוֹנָה בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּחֹלֶם וְהַשִּׁין הַשֵּׁנִית בְּקָמֵץ׳ וּבַסְּמִיכוּת הַזָּכָר נֶאֱמַר שְׁלֹשֶׁת וְנִתְחַלֵּף בּוֹ הַקָּמֵץ אֶל סֶגוֹל וְהַהֵא אֶל תָּו וְלִפְעָמִים נִמְצָא הַסָּמוּךְ בְּחֶסְרוֹן הֵא כְּשֶׁהוּא בִּסְמִיכוּת מִסְפָּר כְּמוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה ׃ וּלְפִי רַשִׁ״י שְׁלֹשֶׁת אֵינוֹ מִפְּאַת הַסְּמִיכוּת לְבַד אֶלָּא אַף מֵחֲמַת תֹּאַר הַמִּסְפָּר הַמּוּפְשָׁט כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בִּבְרֵאשִׁית סִימָן י׳ שְׁלֹשֶׁת יָמִים שְׁלוֹשׁ שֶׁל יָמִים טֶרְצִינָא בְּלַעַז וְכֵן שִׁבְעַת בְּכָל מָקוֹם שֶׁטִּינָא שֶׁל יָמִים׳ וְהָלֵכֶן לְפִי דַעְתִּי יֵשׁ לוֹמַר כִּי הַסָּמוּךְ הָאֲמִתִּי שֶׁל שְׁלֹשָׁה שָׁלֹשׁ אַף כִּי לִפְעָמִים נִמְצָא שְׁלֹשׁ לַזָּכָר מוּכְרַת כְּמוֹ בִּשְׁמוֹת סִימָן כ״א וְאִם שְׁלָשׁ אֵלֶּה הַלָּמֶד בַּחֲטַף קָמֵץ וּבְתֹאַר הַיָּחִיד הַשִּׁין תָּבֹא בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּחִירֶק וְהַשִּׁין הַשֵּׁנִית בְּחִירֶק גַּם כֵּן מוֹשֵׁךְ יוֹד וּבַנְּקֵבָה בָּא בְּתוֹסֶפֶת תָּו כִּי נֶאֱמַר שְׁלִישִׁי לַזָּכָר שְׁלִישִׁית לַנְּקֵבָה׃ וְלִפְעָמִים יָבֹא לַנְּקֵבָה בְּנוֹעַ הַיּוֹד וְתוֹסֶפֶת הֵא בַּסּוֹף וְנֶאֱמַר שְׁלִישִׁיָּה וּבְרִבּוּי נוֹסִיף מֵם לַזָּכָר וְנֶאֱמַר שְׁלִישִׁים וְלַנְּקֵבָה לֹא נִמְצָא זֶה הָרִבּוּי׳ וְעוֹד יָבֹא מִזֶּה הַתֹּאַר הַנִּגְזָר שֶׁהוּא שֵׁם מַעֲלָה וְשִׁלְטָנוּת בְּקָמֵץ הַשִּׁין הָרִאשׁוֹנָה וְיֵאָמֵר שָׁלִישׁ וְהָרִבּוּי שָׁלִישִׁים וְטַעַם זֶה כִּי הַשָּׁלִישׁ הוּא הַשְּׁלִישִׁי לַמֶּלֶךְ וְהוּא בַּמַּדְרֵגָה הַסְּמוּכָה אֶל הַמִּשְׁנֶה וּלְמַטָּה מִמֶּנּוּ׳ וּבַכִּנּוּיִם לֹא נִמְצָא כִּי אִם כִּנּוּי שְׁלָשְׁתָּם לָרַבִּים וְנֶאֱמַר שְׁלָשְׁתְּכֶם שְׁלָשְׁתֵּנוּ שְׁלָשְׁתָּם בְּכִנּוּי לְנֹכַח הַתָּו בִּשְׁוָא וּבַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם בְּצֵרִי וּבַנִּסְתָּרִים בְּקָמֵץ וְיָבֹא שֵׁם מֶשֶׁךְ זְמַן זֶה הַמִּסְפָּר בְּתוֹסֶפֶת מֵם בָּרֹאשׁ וְנֶאֱמַר מִשְּׁלֹשׁ וְבֶן עֶזְרָא כָּתַב כִּי כְּמִשְּׁלֹשׁ חֳדָשִׁים בְּתוֹסֶפֶת מֵם קוֹדֶם שְׁלֹשׁ וּבַיָּמִים בְּתוֹסֶפֶת מֵם אַחַר שִׁלְשׁ וְהַטַּעַם כִּי בְּתֹאַר הַיָּמִים הָעוֹבְרִים נֶאֱמַר שִׁלְשׁוֹם הַשִּׁין הָרִאשׁוֹנָה בְּחִירֶק וְהַשֵּׁנִית בְּחֹלֶם׳ וּבַמִּשְׁקָלִים נֶאֱמַר שָׁלִישׁ בְּקָמֵץ הַשִּׁין וְחִירֶק הַלָּמֶד ׃

ארבע לנקבה ולזכר ארבעה בתוספת הא בסוף האלף בפתח והריש בשוא בשניהם והבית בפתח לנקבה ובקמץ לזכר והעין לזכר גם כן בקמץ · והנקבה לא תשתנה בסמיכות ולא בכנוי כי נאמר ארבע ארבעתם בקמץ התו לבד אבל הזכר ישתנה בסמוך ונאמר ארבעת האלף והבית והעין בפתח ולא יתרבה אלא בשניות לבד ונאמר ארבעתים פירושו על אחד ארבעה· ובזה תעו רבי המדקדקים שחשבו פירוש ארבעתים כפל ארבעה והעד על טעותם מה שכתוב בשמואל סימן יב מהשני ממלכים כפי הרומיים ואת הכבשה ישלם ארבעתים ותרגם יונתן וית אמרתא ישלם על חד ארבעה וכן פרשי מדברי רבותינו ישלם ארבעתים כן אירע לו לקה בארבעה בנים ילד ואמנון ותמר ואבשלום · ולכן אני תופש דברי התרגום ודברי רשי שהם דברי רבותינו הקדמונים עקר שדעתם רחבה ובקיאים הם בלשון ומדקדקים בלשונם היו ולבם של אחרונים כמחט סדקית בערכם ולכן לא אחוש לדברי אלה המדקדקים מקרוב באו במקום שסותרים אפילו שיחה בטלה של הראשונים · ובחלוק יש לזה השם ארבעה משקלים רבע הריש בסגול והבית בקמץ ורבע הריש בחלם והבית בקמץ ורביע הריש בשוא והבית בחרק ובין היוד והעין פתח תנועה גנובה שהוא מן הנבלעים כמו שכתבנו למעלה בשער הנקודות ׃ ורביעית בשוא הריש וחרק הבית והעין בתוספת יוד ותו · והתאר רביעי הריש בשוא והבית והעין בחרק · ויש לשני אלה המספרים שם תאר המנוי פעמים כמספרם כי משולש משולשת מרובע מרובעת פירושם כפולים שלש פעמים וארבע פעמים ואין פירוש משולש שלישי לבטן כחלום רבי דוד קמחי אבל שנכפל שלש פעמים וכן החוט המשולש שכפול בשלשה חוטין וכן פירש שם רשי מדברי רז״ל והחוט המשולש דאמרינן מי שהוא תלמיד חכם ובנו ובן בנו שוב אין תורה פוסקת מזרעו שנאמר לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר יהוה מעתה ועד עולם · דבר אחר והחוט המשולש במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא ורב יוסף תרגם וכמא יאיון תלתא

צריקיא

צדקיא דהינון בדרא ושלם בניהון כתיבה דמגדלין תלת תלת ניסין ולא בבהילו אתנתק ובבראשית סימן טו כתוב עגלה משולשת ועז משולשת ואיל משולש ופירש רבינו שלמה יצחקי מדברי רבותינו בבראשית רבא עגלה משולשת שלשה עגלים רמז לשלשה פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה · ועז משולשת רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעירת חטאת יחיד ולכן תרגם אנקלוס עיגלין תלתא ועיזין תלתא ודכרין תלתא הרי שפירוש משולש כפול שלש פעמים כמוהו למינהו ולא שלישי כמו שפירש הקמחי שלישי לבטן גם לא כבן עזרא שכתב עגלה משולשת בת שלש שנים והלואי השימו יד על פה האחרונים בחכמה ובמנין ולא ענו עזות הפך פירושי רבותינו עליהם השלום המדקדקים על לשונם והם עלגי שפה אשר תמול הימה ולא ידעו מה ובקשו דרך אחרת : וכן כיוצא לזה נאמר מרובע בעל ארבע צלעות וארבע זויות וזה נאמר גם כן בלשון מקרא רבוע הריש בקמץ והבית בשורק ובין הוו הנמשכת לשורק והעין תנועה גנובה · ויש מאלו התארים תארי היחס שלשים רבעים האות הראשונה בחרק והשנית בצרי ודגש והשלישית בחרק · ודע כי לעולם שמות המספר עד עשרה שמות הזכרים מוסיפים על שמות מספרי הנקבות הא מלבד שמנה שאין בין הזכר והנקבה שנוי אות אף כי יש ביניהם שנוי נקודות כי בזכר הנון בקמץ ולנקבה בסגול · ומעשרה ולמעלה הפך זה :

חמש

לנקבה החית בקמץ והמם בצרי · ולזכר חמשה החית בחטף פתח והמם בחירק והשין בקמץ · ובסמיכות החית תשתנה מקמץ אל חטף פתח ולנקבות · והמם לא תשתנה לנקבה אבל לזכר תשתנה מחרק אל סגול וכן קמץ השין ונאמר חמשת זהו לדעת קדמוני המדקדקים אבל הנכון לפי דעתי כי חמשת פירושו קוינטינא בלעז כמו שאמר רשי כי שלשת טירצינא ושבעת שיטינא ר"ל שפירוש חמשת חמוש כאשר שלשת שלוש ושבעת שבוע וכן דין שות הוא לכל המספרים הבאים בתוספת תו בסוף

ועל

ועל זה הדרך הם שוים לזכרים ולנקבות כי אינם תארי הנמנים כי א
אם שם המנין המופשט מהמתוארים הנמנים בו שהוא שוה לכל
אם זכר אם נקבה תמנה · ותאר היחס היה חמשי בחטף פתח החית
והמם בחרק והשין בחרק ודגש · והחלוק על שני משקלים האחד
בחטף פתח החית וחרק המם והשין ותוספת תו בסוף ויאמר חמשית
והשני חמש החית בחלם והמם בסגול ואשר על המשקל השני לא
יכונה והראשון יכונה ביחיד חמשיתו וברבוי חמשיתיו:

שש בצרי לנקבה וששה בחירק השין הראשונה ובקמץ
השנית לזכר אבל כשמספר הנקבות סמוך למלה
זעירא או למלה שהיא מלעיל יתחלף הצרי בסגול ותאר הנקבה
הנמנית ששית בחרק כלו והוא שוה לחלוק גם כן ותאר הזכר ששי
בחרק כלו גם כן ויש אומרים כי תבא בסמוך ששת השין הראשונה
בצרי והשנית בסגול ולפי דעתי דין זה כדין שלשת שזכרנו לעיל:

שבע השין בסגול והבית בפתח לנקבה ולזכר:
שבעה השין בחירק והבית בשוא והעין בקמץ
ובסמוך לנקבה יתחלף הסגול בשוא ונאמר שבע
ולזכר כפי המדקדקים אשר זכרנו נאמר שבעת בסמיכות אבל לפי
האמת כשבא הזכר להסמך תמורת התאר בא שם המנין השוה
לזכרים ולנקבות שהוא שבעת: וברבוי זה המספר ראוי
לפקוח עיני השכל כי נחלקו בו הדעות כמו שאמרנו במקצת ברבוי
ארבע שהוא ארבעתים וזה רבויו שבעתים שפירושו לפי האמת
לאחד שבעה ויובן זה מפירוש רשי ואנקלוס בפסוק שבעתים יוקם
קין אך אמנם יש מן המדקדקים שפרשו שבעתים כפל שבעה שהם
ארבעה עשר ואחרים פירשוהו היוצא מהבאת שבעה בגולל מהבאת
שבעה על שבעה שהוא שלש מאות וארבעים ושלשה ורבי דוד
קמחי ומהרר רבי יהודה די נאפולי המכונה מיסיר ליאון נע בספר
לבנת הספיר שלו כתבו שאינו מורה על מספר קצוב אלא על הרבוי
לבד · ולפי דעתי דברי כל אלה ישא רוח כי מה לנו ולכפלים ולהבאות
שכתבו בעלי הפירוש הראשון אשר אין להם טעם ולא ריח וגם בעלי

הַדַּעַת הַשֵּׁנִי טָעוּתָם מְבוֹאָר כִּי אַף שֶׁנִּמְצָא שֶׁבַע בַּלָּשׁוֹן הָעִבְרִי בִּלְשׁוֹן גּוּזְמָא לְגַזֵּם עַל הָרִבּוּי לֹא יְחַיֵּיב זֶה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ הוֹרָאַת הַמִּסְפָּר הַיָּדוּעַ בְּעִנְיָנוּ שֶׁהוּא מִסְפַּר שִׁבְעָה וְלָכֵן שִׁבְעָתַיִם מוֹרֶה עַל אֶחָד בְּשִׁבְעָה שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שִׁבְעָה כְּפָלִים · וּכְלַל אוֹמַר כָּל רִבּוּי מִסְפַּר אֲשֶׁר בְּסוֹפוֹ יוֹד מֵם אַחֲרֵי תְּנוּעַת הַפַּתַח הִנֵּה יוֹרֶה עַל כְּפָלִים כְּמִנְיַן הַמִּסְפָּר שֶׁהוּא שְׁמוֹ כְּמוֹ שְׁנַיִם אַרְבַּעְתַּיִם שִׁבְעָתַיִם · וְלִפְעָמִים יָבֹא עִם כִּנּוּי הָרַבִּים כְּמוֹ שִׁבְעָתָם · אֲבָל בְּרִבּוּי שִׁבְעָנָה בְּתוֹסֶפֶת נוּן בְּאֶמְצַע בֵּין הָעַיִן וְהַהֵא נִפְלֵית מַחֲלוֹקֶת בֵּין הַמְפָרְשִׁים כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי תּוֹסֶפֶת הַנּוּן בָּא לְהוֹרוֹת עַל הַהוֹדָעָה כְּמוֹ הֵא הַיְּדִיעָה אֲשֶׁר בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ן בְּסוֹף אִיּוֹב וְאָמַר וְאוּלַי הַנּוּן הַנּוֹסָף בְּמִילַּת שִׁבְעָנָה הוֹרָה עַל הַהוֹדָעָה כִּי אוּלַי כֵּן מִשְׁפַּט הַלָּשׁוֹן בִּידִיעָה כַּאֲשֶׁר יוֹרוּ עָלֶיהָ הַהֵא וּפְתִחוּת הַלָּמֶד עַד כַּאן דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ן זַ"צַל וַאֲחֵרִים אָמְרוּ שֶׁתּוֹסֶפֶת הַנּוּן הוּא לְהוֹרוֹת עַל כֶּפֶל הַשִּׁבְעָה וְזֶהוּ דַּעַת רַב יוֹסֵף שֶׁתִּרְגֵּם וַהֲווֹ לֵיהּ אַרְבֵּיסַר בְּנִין וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה אַף כִּי פֵּירוּשׁ הָרַמְבַּ"ן יֵשׁ לוֹ פָּנִים בַּמִּדְרָשׁ · וּבַחִלּוּק נֶאֱמַר שְׁבִיעִית בִּשְׁוָא הַשִּׁין וְחִירֶק הַבֵּית וְהָעַיִן וְהוּא שָׁוֶה גַּם לְתֹאַר הַנְּקֵבָה כִּי נֶאֱמַר שְׁבִיעִי בְּתֹאַר הַזָּכָר וּשְׁבִיעִית לַנְּקֵבָה · וְלִפְעָמִים בָּא שֵׁם שִׁבְעָה אַף לַנְּקֵבָה כְּמוֹ בִּיחֶזְקֵאל סִימָן מ̇ וּמַעֲלוֹת שִׁבְעָה עֹלוֹתָיו ׃

שְׁמֹנֶה הַשִּׁין בִּשְׁוָא וְהַמֵּם בְּחוֹלֶם וְהַנּוּן בְּקָמֶץ לַזָּכָר וּבִסְגוֹל לַנְּקֵבָה וְהַחֵלֶק וְתֹאַר הַנְּקֵבָה שְׁמִינִית בִּשְׁוָא הַשִּׁין וְחִירֶק הַמֵּם וְהַנּוּן בְּתוֹסֶפֶת תָּו בָּאַחֲרוֹנָה וְתֹאַר הַזָּכָר שְׁמִינִי הַשִּׁין גַּם כֵּן בִּשְׁוָא וְהַמֵּם וְהַנּוּן בְּחִירֶק וּבִסְמִיכוּת וְהוּא שֵׁם תֹּאַר הַהֲמָנוֹת שְׁמוֹנַת ׃

תֵּשַׁע בְּצֵירֵי הַתָּו וְקָמֶץ הַשִּׁין לַנְּקֵבָה · וְלַזָּכָר תִּשְׁעָה בְּחִירֶק הַתָּו וּשְׁוָא הַשִּׁין וְקָמֶץ הָעַיִן וּסְמִיכוּת הַנְּקֵבָה בְּחִלּוּף הַצֵּירֵי בִּשְׁוָא וְהַחִלּוּק וְתֹאַר הַנְּקֵבָה תְּשִׁיעִית בִּשְׁוָא הַתָּו וְחִירֶק הַשִּׁין וְהָעַיִן בְּתוֹסֶפֶת תָּו בְּסוֹף אֲבָל תֹּאַר הַזָּכָר תְּשִׁיעִי בְּלִי תָּו נוֹסֶפֶת ׃

עֶשֶׂר כֻּלּוֹ בִּסְגוֹל לַנְּקֵבָה · אֲבָל לַזָּכָר הָעַיִן בַּחֲטֵף פַּתָּח וְהַשִּׁין וְהָרֵישׁ בְּקָמֶץ וְהֵא נוֹסֶפֶת בְּסוֹף וְנֶאֱמַר עֲשָׂרָה וּבְבֹא מִסְפָּר אַחֵר סָמוּךְ אֵלָיו תִּפּוֹל מִמֶּנּוּ הַהֵא וְיָבֹא כֻּלּוֹ בְּקָמֶץ כְּמוֹ שְׁנֵים עָשָׂר וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר · וּבִסְמִיכוּת הַנְּקֵבָה יָבֹא הָעִנְיָן בְּהֵפֶךְ כִּי תָּבֹא הָרֵישׁ בְּצֵרִי וְהָעַיִן בִּסְגוֹל כְּמוֹ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה · וְתֹאַר הַנִּמְנִים לַזָּכָר עֲשִׂירִי הָעַיִן בַּחֲטֵף פַּתָּח וְהַשִּׁין וְהָעַיִן בְּחִירֶק · וְלַנְּקֵבָה יָבֹא בְּנוֹעַ הַיּוֹד הָאַחֲרוֹנָה בִּתְנוּעַת קָמֶץ מוֹשֵׁךְ הֵא בְּסוֹף וּבְדָגֵשׁ הַיּוֹד וְנֶאֱמַר עֲשִׂירִיָּה · וּבְתֹאַר הַזְּמַן גַּם כְּלִי חִנּוּן עָשׂוֹר הָעַיִן בְּקָמֶץ וְהַשִּׁין בְּחוֹלֶם וְשֵׁם הַחֵלֶק עַל שְׁלֹשָׁה מִשְׁקָלִים הָרִאשׁוֹן עֲשִׂירִית וְהוּא גַּם כֵּן תֹּאַר לַנְּקֵבָה וְהַשֵּׁנִי עִשָּׂרוֹן הָעַיִן בְּחִירֶק וְהַשִּׁין בְּקָמֶץ וְדָגֵשׁ וְהָרֵישׁ בְּחוֹלֶם וְנוּן נוֹסֶפֶת בְּסוֹף · וְהַשְּׁלִישִׁי מַעֲשֵׂר הַמֵּם בְּפַתָּח וְהָעַיִן בַּחֲטֵף פַּתָּח וְהַשִּׁין בְּצֵרִי וּבְסָמוּךְ יִשְׁתַּנֶּה הַחֲטֵף פַּתָּח אֶל שְׁוָא וְהַצֵּרִי אֶל פַּתָּח וְנֶאֱמַר מַעְשַׂר וְיִכּוֹנֶה לָרַבִּים בִּשְׁוָא הָעַיִן וְהַשִּׁין בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה וַיֵּאָמֵר מַעְשְׂרוֹתֵיכֶם ׃

עַשְׁתֵּי עָשָׂר לַזָּכָר · וְלַנְּקֵבָה עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה כִּי עַשְׁתֵּי הָעַיִן בְּפַתָּח וְהַשִּׁין בִּשְׁוָא וְהַתָּו בְּצֵרִי שָׁוֶה לַזְּכָרִים וְלַנְּקֵבוֹת וּכְשֶׁנֶּחְפְּזוּ לְדַבֵּר לָשׁוֹן מְיוּחָד לָהֶם הָיִנוּ אוֹמְרִים אַחַד עָשָׂר לַזְּכָרִים וְאַחַת עֶשְׂרֵה לַנְּקֵבוֹת ׃

וּבְפֵירוּשׁ תֵּיבַת עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה נָפְלָה מַחֲלוֹקֶת בֵּין רַבִּי יוֹנָה הַמְּדַקְדֵּק וְרֹב הַמְּדַקְדְּקִים הַבָּאִים אַחֲרָיו כִּי רַבִּי יוֹנָה סָבַר כִּי תֵּיבַת עַשְׁתֵּי מוּרְכֶּבֶת מִמִּלַּת עַל וְשֵׁם שְׁתֵּי כְּלוֹמַר עַל שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה כִּי אַחַת עֶשְׂרֵה לְמַעְלָה מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה וּבָא עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה בְּחֶסְרוֹן הַלָּמֶד וְדֶרֶךְ הַלָּשׁוֹן לַחְסֵר הַלָּמֶד אֲפִילוּ בִּתְחִלַּת הַתֵּיבָה כְּמוֹ קַח שֶׁשָּׁרְשׁוֹ לָקַח · וְאֶבֶן עֶזְרָא דָּחָה זֶה הַדַּעַת בִּטְעָמִים שׁוֹנִים רִאשׁוֹנָה כִּי הַמִּסְפָּר אֲשֶׁר הוּא עַל מִסְפָּר אַחֵר הוּא נוֹסָף עָלָיו כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה וְאֵינוֹ חָסֵר מִמֶּנּוּ וְלָכֵן אֵין אַחַד עָשָׂר עַל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָל בְּהֶפֶךְ כִּי אַחַת עֶשְׂרֵה לְמַטָּה מִן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה וּבִכְלָל הָרֹב עַל הַמְּעַט וְלֹא בְּהֶפֶךְ · וְאַחַר אֵלֶּה הַדְּחִיּוֹת שֶׁדָּחָה דַּעַת רַבִּי יוֹנָה כָּתַב פֵּירוּשׁוֹ בָּזֶה וּבֵיאֲרוֹ מִלְּשׁוֹן עֶשְׁתּוֹנוֹת שֶׁהֵן מַחֲשָׁבוֹת וְיִהְיֶה פֵּירוּשׁוֹ הַמִּסְפָּר

הראשון

הראשון אשר יחשוב המונה למנות אחרי העשרה כי בהיות העשרה סוף כלל האחדים וראש כל העשרות כי הוא ראשיתם כי כיון שהתשע כולל כל מספר ואחריהם בא העשרה שהוא בעשרות כמו האחד באחדים לכן המונה אחר שמנה עשרה מחשב איך יסדר חשבונותיו ומה לו למנות אחר זה ולכן המספר הבא מיד ולאלתר אחרי עשרה נקרא המנין המחושב ועל זאת נקרא עשתי עשרה כלומר מחושב העשרה׃

והחביב בקש להציל רבי יונה ממכשול הספק הראשון באמרו שבהיות האחד ראש כל חשבון הוא למעלה על כלם ולכן אמר עשתי עשרה על שתי עשרה כלומר המספר הסמוך לעשרה שהוא התחלה ולמעלה על כל מספר׳ והאמת כי בפעם הזאת כשל עוזר ונפל עצור׳ כי הפרש גדול יש בין התחלת הדבר ומה שעליו׳

אף כי דעת בן עזרא הוא שירוי מאד ממקומות השאלה והעתק כי עשתי עשר יורה אחד עשר אף אצל מי אשר אבדו עשתונותיו לחשוב מה יבא אחרי העשר אשר כבר עשוהו׳ ולכן נראה לי קרוב מכל אלה לפרש עשתי לשון עשת ברזל שפירש בעל הערוך בערך עשת שפירושו חתיכה גדולה של ברזל וכן יהיה פירוש עשתי עשר חתיכה של עשר כלומר תוספת עשירית שהוא חלק עשר נוסף על עשר שהוא אחד כי האחד חלק מונה העשרה עשר פעמים וחתיכה ראויה מהם כי הוא חלק מתיחס מונה את הכל ומתאר אתו בשמו כי אין העשרה כי אם עשרת כפלי האחד המונה אתו עשר פעמים והוא החלק הנוסף על עשר באחד עשר ויעיד על זה כי בהיות עשתי שם החלק הנוסף היה שוה לזכרים ולנקבות כי אחד חתיכת עשר לזכר ואחת חתיכת עשר לנקבה ולכן עשתי עשר שפירושו חתיכת עשר שוה לשניהם׳

ואין צורך לעשתונות בן עזרא בזה כי אף אם הוא היה עשתות שאנן בזה אבדו עשתונותיו כי פירושו השאלה רחוקה מאד להיות מחשבת המנין הראשון המורכב אחד עשר׳ והתחכמות מיסיר ליאון גם כן בספר לבנת הספיר שהוא נכון בעיני החביב דומר שהעיון על העשרה יוליד האחד עשר וזה כי העשרה אחד כולל היחידים שהם

תשעה לפרטרט והוא נוסף עליהם וכן יולד העשתי עשר שהוא
נוסף אחד על העשרה· ולכן ראוי לקרא המספר הזה המורכב
עשתי עשר· והנה שם האחד בהסמכו לשם העשר משפטו כמשפט
הסמיכות בניקודו שיומר בו הקמץ אל פתח ודין הפרט לזכר ול
ולנקבה מעשתי עשר עד עשרים דינו כמו בפרטרט אבל דין ה
העשרות אצל הזכר והנקבה הוא בהפך כי בעשריות הראשונה
אמרו עשרה בהא לזכר ועשר בלא הא לנקבה אבל מעשרה ולמעלה
נאמר עשרה בהא לנקבה ועשר בלא הא לזכר אלא שבניקוד עשרה
נשתנה החטף פתח אל סגול והפתח אל שוא והקמץ גדול אל צרי
ובעשר שתי סגולות הנקבה הומרו בקמץ גדול· ונכון הוא לומר
שהיה זה כי בהיות עשר תנסמך לזכרים כלו בקמץ הוא שם המקובץ
מהעשרה אחדים ולא יהיה פירוש שנים עשר שנים ועשר אלא שנים
של העשר הנוספים על המקובץ· וכן שלשה עשר השלשה של
העשר הנוספים עליהם· וכן עד הסוף· וכיוצא לזה עשרה לנקבה
אינו העשר המנוויות אלא המקובץ מהן וזהו טעם נאות למה לא
נאמר שנים ועשר שלשה ועשר בתוספת וו כמו שאומרים שנים
ועשרים שלשה ועשרים· ולכן גם כן יש לומר כי על זה בעצמו מאחד
עד עשרה ומעשרים ואילך כשיבא מספר לתאר מנין הימים אנו
מזכירים ימים בלשון הרבוי כי שמות המספרים הם שמות הרבוי
לא שמות המספר המקובץ אבל מעשרה עד עשרים הענין הוא
בהפך כי אז נזכור הימים בלשון יחיד כי שמות העשר הוא שם הכלל
ולכן נאמר שנים ימים ונאמר אחד עשר יום או שנים עשר יום ונראה
לי כי זה אות מספיק להורות כי שנים עשר הוא שם כלל ויחיד ולא
רבוי· ודע זה והבינהו כי אף על פי שלא קדמני בזה אדם מן
המדקדקים אשר היו לפנינו נאותו בעיני דברים אלה ושמחתי
בפגעי בם כמוצא שלל רב כי הם דברים של טעם נכנים למבין
וישרים למוצאי דעת׃

עשרים העין בסגול והשין בשוא והריש בחרק והוא
שם מורה על רבוי העשרות ובהיות פחות רבים

שְׁנַיִם נֶחֱלַט עַל שְׁתֵּי עֲשָׂרוֹת כִּי הָעֲשָׂרוֹת הַבָּאוֹת אַחֲרֵי עֶשְׂרִים הָיוּ לָהֶם שֵׁמוֹת מְיוּחָדִים כְּגוֹן שְׁלֹשִׁים וְאַרְבָּעִים וְזוּלָתָם וּשְׁתֵּי עֲשָׂרוֹת נִשְׁאֲרוּ בְּאֶפֶס שֵׁם יְיַחֲדֵם לָכֵן הוּעְתַּק לָהֶם שֵׁם הָרִבּוּי בְּיִחוּד וְאָמְרוּ עֶשְׂרִים׃ וְהָאוֹמְרִים כִּי הָיָה מִשְׁפָּטוֹ בְּפַתָּח תַּחַת הָרֵישׁ וְחִרֶק תַּחַת הַיּוֹד לְהוֹרוֹת עַל הַשְּׁנִיּוֹת כְּמוֹ פַּעֲמַיִם וּשְׁנָתַיִם אֶלָּא שֶׁלֹּא בָא כָּכָה שֶׁלֹּא לְשַׁנּוֹת הַחֲבָרָה בֵּינוֹ וּבֵין שְׁאָר שֵׁמוֹת רִבּוּי הָעֲשָׂרוֹת שֶׁהֵם שְׁלֹשִׁים וְאַרְבָּעִים וְזוּלָתָם אוּלַי מַנִּיחַ לְשׁוֹנֵינוּ בַּחֲלוֹם הִגִּיד לָהֶם זֶה׃ וְכֵן הָאוֹמְרִים שֶׁשֵּׁם הָעֶשְׂרִים מְיוּחָד לִשְׁתֵּי עֲשָׂרוֹת כְּמוֹ שֶׁשֵּׁם עֲשָׂרָה מְיוּחָד לַעֲשָׂרָה לְבַדָּם נִרְאָה מַאֲמָרָם אֵין טַעַם וְלֹא תֹאַר לוֹ וְלֹא הָדָר׃ וְהָאוֹת עַל אֲמִתַּת סְבָרָתֵינוּ כִּי מָצָאנוּ בְּתֵיבַת עֶשְׂרִים אוֹתִיּוֹת עֶשֶׂר עִם הַיּוֹד וְהַמֵּם שֶׁהֻרְגְּלוּ לְהוֹרוֹת עַל הָרִבּוּי׃

מאה לְפִי דַּעְתִּי הוּא שֵׁם הַמִּנְיָן וְלֹא תֹאַר הַמְּנוּיִם וְכֵן שְׁלֹשִׁים אַרְבָּעִים וְכָל שְׁמוֹת הַכְּלָלִים אַחַר עֲשָׂרָה וְלָכֵן כֻּלָּם שָׁוִים לַזְּכָרִים וְלַנְּקֵבוֹת וְהוּא לְשׁוֹן נְקֵבָה וּמִסְפַּר הָרִבּוּי יָעִיד עַל זֶה כִּי נֹאמַר שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְלֹא נֹאמַר שְׁלֹשָׁה׃ וְיֵשׁ לוֹ שְׁנִיּוֹת מָאתַיִם בְּקָמֵץ הַמֵּם וְהַתָּו וְחִרֶק הַיּוֹד וְהָרִבּוּי מֵאוֹת בְּצֵרִי הַמֵּם וְחֹלֶם הָאָלֶף וּבָרִבּוּי לֹא יִשְׁתַּנֶּה הַמֵּם אֶלָּא הָאָלֶף מִקָּמֵץ אֶל חֹלֶם כִּי נֹאמַר מֵאָה וּמֵאוֹת׃

אלף כֻּלּוֹ בִּסְגוֹל וּבַשְּׁנִיּוֹת הָאָלֶף פַּתָּח וְהַלָּמֶד בִּשְׁוָא וְהַפֵּא בְּקָמֶץ וְהַיּוֹד הַנּוֹסֶפֶת בְּחִרֶק וְנֹאמַר אַלְפַּיִם וּבָרִבּוּי הָאָלֶף בַּחֲטַף פַּתָּח וְהַלָּמֶד בְּקָמֶץ וְהַפֵּא בְּחִירֶק וְנֹאמַר אֲלָפִים׃

רבוא הָרֵישׁ בְּחִרֶק וְהַבֵּית בְּחֹלֶם וְדָגֵשׁ וְיִתְרַבֶּה בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה וְנֹאמַר רִבּוֹאוֹת וְלִפְעָמִים תֶּחְסַר הָאָלֶף וְנֹאמַר רִבּוֹת וְלֹא יִשְׁתַּנֶּה לְעוֹלָם׃

רבבה הָרֵישׁ בִּשְׁוָא וּשְׁתֵּי הַבֵּית בְּקָמֶץ וּבָרִבּוּי הַקָּמֶץ הַשֵּׁנִי יָשׁוּב חֹלֶם וְיִתְרַבֶּה בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה וְנֹאמַר רְבָבוֹת וּבִסְמִיכוּת הַשְּׁוָא יִתְחַלֵּף בְּחִרֶק וְקָמֶץ הַבֵּית הָרִאשׁוֹנָה בַּחֲטֶף פַּתָּח וְקָמֶץ הַשֵּׁנִית בְּחֹלֶם וְנֹאמַר רִבְבוֹת כְּמוֹ בְּסֵפֶר בְּמִדְבַּר סִימָן י׳ שׁוּבָה יְהוָה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּבָזֶה שֶׁבַח לְשֵׁם גּוֹאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ נִשְׁלַם בֵּאוּר כָּל מַה שֶּׁנָּדַרְנוּ

בענייני השם בגדרו וחלוקותיו למיניו ופירוש סגולותיו וציור כל פרטיו על פי מתכונתם במשעולי מסירותיהם ובזה נשלם זה השער הרביעי אשר בו נכלל ביאור החלק הראשון מלשון העברים הקודם במעלה ובלמוד לכל שאר חלקי זה הלשון ולכן הארכנו בביאורו ׃ ואם תעינו כשה אובד בהרבות בו דברים או בבלי דעת האל יכפר בעדנו ׃

השער הפעל

החמשי הוא שער הפעל בו נבאר הפעל בכל תנאיו וחלקיו ומשיגיו כפי מה שתשפט דקדוק הלשון העברית ונתחיל ברושם הפעל ונאמר ׃

הוא חלק המאמר מורה העשות ענין מדבר בגבול זמן העשותו כמו למד מורה העשות הלמידה מהלמד בגבול זמן עבר המגביל העשותה ואמרי חלק מאמר הוא מקום הסוג כי כל פעל חלק מאמר ואין כל חלק מאמר פעל כי השם והמלה חלק מאמר ואינם פעלים ואמרתי טורה העשות ענין מדבר להבדיל בין הפעל וקצת השמות והמלות אשר הם חלקי מאמר ומורים ענין בגבול זמן המגביל אותו ׃ אך אמנם אינם מורים העשות הענין מדבר כמו היום ואתמול שמורים ענין היום אבל לא העשות היום בזמן ההוא המוגבל אלא היותו לבד ואמרתי ענין להיות זה שם משותף כולל הדברים העצמיים והמקרים כי אף ממקצת העצמים יבנה פעל כשמציאות העצם ההוא דומה למציאות צורה נאצלת במשך העשותה לדבר אשר תאות אליו כמו חיים שמציאות החיים דומה למציאות צורה נאצלת לחי והעשותם לו במשך זמן היות בחיים חייתו ולכן לפי זה הסובן יבנה מזה השם פעל ונאמר חיה חית חיתי וחית ורבית ׃ ובהיות צריכים בהכרח בהעשות כל ענין שלשה דברים פועל ופעל הפועל והנפעל בפועל ההוא ולפעמים הפועל אחד והנפעל אחד ויובדלו שלשה אלה בפירוש כמו אכלתי כי אני האוכל אחד והפעל שהוא אכלי אחד והנפעל והוא הנאכל אחד גם כן וכל שלשתנו נבדלים האחד מן האחר ולפעמים יהיה הנפעל בלתי נבדל מן הפעל כמו הלך כי אחרי פעל ההליכה לא

נמצא דבר נפעל כי אם נאמר הלכתי אחרי הלכי או בהלכי לא נמצא דבר נפעל זולת הלכי ויש שימצאו שני נפעלים בפעל אחד כפעל הלבוש כי באמרנו הלבשתי ויובנו שני נפעלים כי יובן הבגד אשר הלבשתי ויובן הערום אשר אותו הלבשתי וכן לפעמים ימצאו שני פועלים בפעל אחד כמו אם נאמר האכלתי כי יובן מזה המאכיל והאוכל בלעדי פעל אכל והדבר הנאכל ולכן שמו המדקדקים פעלים מורים פעל הפועל ופעל הנפעל רצוני בזה הפעלותו וקבלתו הפעל מן הפעל ופעל בודד אשר לא יורה נפעל נבדל ופעלים יורו פועלים נבדלים רבים ונפעלים רבים נבדלים ולכן חלקו הפעלים אל בודדים עומדים ויוצאים לשניו ויוצאים לשלישי וכן הפעלים המורים הפעלות בכל מיני היוצאים הנזכרים ומעתה נרשום כל חלק וחלק מאלה ונבדיל ביניהם כפי תנאיהם בבירור דברי המדקדקים אשר קדמונו להפריש בין המדברים אמת לאשר לא יתכנו דבריהם ונתחיל תחלה מן הבודדים ׃

ונאמר כי הפעל הבודד הוא אשר יורה על הפעל אשר לא ישאיר אחריו נפעל כמו הלך כי אחרי הלך לא נשאר דבר בהולך ולא חוץ ממנו ולפי שלא עיינו בזה רוב המדקדקים טבעו במים שאין להם סוף ולא ידעו לצאת כי מקצתם גזרו שאין בודד כלל אלא כשחלק הפועל הוא הנפעל וחלק פועל כי הנפש מניעה הגוף בהליכה והגוף מתנועע בה ולכן אמרו שיש פועל ונפעל נבדלים · ולכן אין אלה בודדים באמת וזה היה דעת בעל האפוד ואחרים אמרו כי הפועל הוא עצמו הפעול ועל זאת אין פעול בבניני הפעלים האלה וכל אלה טעו בראיה · כי האמת הוא שהפועל לעולם נבדל מן הנפעל · אך הפעל איננו נבדל מן הנפעל לעולם כי לפעמים הוא הוא כי ההולך לא יפעל אלא פעל ההליכה ולכן אין פעול לו שכיון שהפעל הוא הפעול כשנבטא בפעל כבר נודע הפעול · ואין צורך ליחד לו חלק בבניני הפעלים אחרי הודעו בכל חלק כפירוש וזהו לפי דעתי · ותמהני מאד על הראשונים אשר קדמונו ולא הרגישו זאת ויותר יש לתמוה על המדקדקים שבקשו טעמי דקדוק הלשון

מחכמת המחקר כמו רבי יונה אבן גאנח והאפודי והחביב ורוא זכרו את חלוקת הפעלים הללו שהיא ידועה לכל חוקר עניני הטבע ומדות האנשים ולכן אנחנו משימים אותה אחת מהתחלות חכמת הדקדוק

ואולם הפעל הנודד או היוצא הוא אשר הפעול בו נפרד מהפעל ונקרא נודד כאיש נודד ממקומו ויוצא ממעמדו כן בזה הפעל הפעול הנפעל מהפועל נודד בו מן הפועל אל גוף נפרד ושם ישאר אחרי פעל הפועל כגון בפועל אכל הנה הנאכל הוא נפרד מן האוכל ונמצא דבר אחר זולת האוכל ופעל האכילה · וכן הבנין זולת הבונה והבנה שהוא פעל בנין הבונה ולכן אמרו כל המדקדקים כי אכל ובנה הם פעלים נודדים ויוצאים והלך ויצא ועמד וישב בודדים ועומדים ואמנם אחרי ראי הפכת רגשת המון המדקדקים חדשים גם ישנים בתרתי לכוין שרש הפעלים ויסוד סבת חלוקותיהם ויגעתי בדקדוקי לשונות מתחלפות להבין מה יקרה לפעלים בכלל במה שהם פעלים חלוקי המינים מפאת עצמם ומה נאות להם ביחוד מיוחד ללשונות שונות ומצאתי כי בהיות הפעל מורה העשות הענין מדבר בזמן מוגבל כמו שכתבנו למעלה והעשות הענין יהיה העשות ענין המציאות סתם או ענין נפרד מהמציאות סתם · והענין הנפרד יורה עליו הפעל על דרך פעל או על דרך הפעלות או על דרך העשות מציאות מוגבל בלי פעל והפעלות או על דרך העשות מציאות מוגבל בפעל והפעלות · וכל אחד מאלו במה שהעשותו מדבר מפורש או אשר לא פורש · ואם מה שיורה הפעל יהיה העשות ענין סתם המציאות זה יקרא פעל המציאות כמו היה נמצא וכיוצא בם · ואם יהיה הענין הנפרד מהמציאות סתם ענין מציאות מוגבל נעדר הפעל וההפעלות הם כמו חיה עמד ישב וזולתו ואלו הם העומדים באמת אשר רבים קראום בודדים ואשר מורים על דרך הפעל ואין פעול להם הם אשר הם בודדים באמת כמו הלך יצא ישן ער וזולתם שאינם מורים העשות מציאות מוגבל לבד אבל עם זה יורו פעל מה אשר לא נשאר אחר פעלו ולא נמצא בפעלו פעול כלל · ואשר הם על דרך הפעל

מדבר מפורש אשר להם פעול מהם אשר הדבר המפורש אחד· ומהם אשר הוא רבים· והראשון יקראוהו המדקדקים יוצא לשני והאחר קראו אותו יוצא לשלישי ובהפך המורים הפעלות מדבר מפורש· ואשר לא יורו פעל אלא הפעלות מדבר בלתי מפורש הם אשר יקראו אשר לא תוזכר שם פועלם· והנה אמת הוא כי לפי החלוקה הטבעית כל אלו המינים הם מינים נאותים אל הפעלים מבלעדי הפעלים אשר יורו חזק רשם העשות הענין בפעל מתוכו בין שיהיה הפועל בעל נפש או בלתי בעל נפש בין שיאות לו הענין ההוא באמת או בדרך דומה לאמת· ואלו הם אשר על האמת הם פעלי הפועלים בעצמם· כי יפליגו בהעשות הענין ההוא מתוכם כמו התקצף התחלחל התנכר התחבא התחכם התחנן התאנף הסתתר התפורר התמוטט ורוב אלו הם סבנין התפעל ומעוטם מה נפעל כמו נוע תנוע הארץ ויש מהפעלים גם כן שמורים העשות הענין על דרך פעל והפעלות כמו פתח רוה שהם מהדגוש ונמצאו עומדים כמו פתח הסמדר בשיר השירים סימן ז רותה בשמים חרבי בישעיה סימן ל״ד והנה נמצאו גם שני אלה הפעלים באותו בנין הכבד בעצמו יוצאים לשני פתח בישעיה סימן כ ופתחת השק מעל מתניך ורוח ורויתי נפש הכהנים דשן׃

לכן נראה שאין חלוקת הבנינים מפאת הפעל וההפעלות ומצד הפועל והפעול כמו שחשבו המדקדקים אשר היו לפנינו אלא מצד דרך נטיתם וחלופם בחלקי הבנינים ועל כן מזה הדרך יש לחלק הבנינים ולא מדרך הפעל וההפעל ולכן נוכל לבטל דברי רבות הקמחי ובעל לשון למורים ורבי שמואל בנבנשת והאפוד והחביב אשר ערכו מלחמה ביניהם בזאת החלוקה ועדין לא פורש לפי דרכיהם למי הדין נוטה כי כלם נתנו סבה מה שאינו סבה· וזה כי הקמחי שם שמנה בנינים נוספים במספרם על הקדמונים· וזה כי כל הקדמונים אשר שמענו הניחו ששה בנינים והם פעל קל בנין הפעיל בנין פעל הדגוש בנין הכפל שיש קוראים אותו פועל מרובע וכמו שיתבאר לפנים ובנין נפעל ובנין התפעל וזה הדרך אשר דרכו בו

רבי יהודה חיוג׳ ראש המדקדקים ורבי משה הכהן ורבי יונה אבן גנח ורבי אברהם בן עזרא וכן רבי יוסף קמחי ואחרים שמו אותם שבעה הקל והנפעל והדגוש והפועל והפעיל והופעל והתפעל וזה דעת רבי שלמה ירחיי בספר לשון למודים · וזה כי הוא הוציא המרובע והוסיף פועל והופעל ובניו של רבי יוסף קמחי הוסיפו על ירושת אביהם שנים אלה ושמו סך כלם שמנה ורב מדקדקי זמנינו נגררו אחרי אלה · והאפוד והחביב בקשו להחזיר עטרה ליושנה ולגזור אומר שאין מנין אלא ששה והנה נסדר הראיות היותר חזקות אשר לכל אחת מהשלש כתות ואחרי זאת נבאר הנראה נכון ביסודותיו וראיותיו ממה שיהרסו יסודות המדברים שוא ודבר כזב · והנה טעם חלוקת בניני הפעלים לפי הקדמונים הוא כי כל פעל שהוא יוצא מצד בנינו ראוי לבנות לו בנין פעל יורה על הפעלות הנפעל בו והנה בהיות הקל הוא אשר יורה באמת על העומד והבודד והיוצא כי בו יכחנו היציאה והעמידה לכן שמו לו בנין מיוחד והוא בנין נפעל עם מה שכבר נמצא הנפעל לפעמים יוצא כמו שנזכר עוד במקומו ה המיוחד לו בעזרת האל · לכן הניחו כל הבנינים בניני הפעלים זולתי הנפעל כי גם ההתפעל מצד עצמו מורה ראשונה פעל לא הפעלות אף כי בשניות יורה על הפעלות מה במה שמורה פעל הפועל מתוכו כמו שאמרנו למעלה ולכן לא שמו לקל בנין פועל שלא נזכר שם פועלו כמו שעשו בנשארים כי שמו שלא נזכר שם פועלו מן ההפעיל אבל גנב בקבוץ שפתים ומן הדגוש גונב לוקח בשורק סושך וו ומן המרובע הקטר השלך בחטף קמץ או בשורק קטון כמו חתלת לנקברה ומההתפעל הותפקד הכבס הרי שהראשונים הניחו ה הפועל שלא נזכר שם פועלו נולד המרובע והופעל נולד ממנו גם כן ולא שמו אותם לשנים · נמצא כי אם יבאו האחרונים למנות כל מי שלא נזכרו שם פועליהם עם הבנינים אשר מנו הראשונים היו עולים לעשתי עשר בנינים לא לשמנה לבד · וכן תמצא בספר הזכרון שחבר הר׳ יוסף קמחי אביהם של רבי דוד ורבי משה שהוא לא מנה בנינים אלא הששה שזכרנו ובתוכם חבליע שלא נזכר שם פועלו לכל

בנין הנאות לו ולזה גם כן נראה שהסכים הרבי יהודה חיוג׳ ראש המדקדקים בספר אותיות הסתר והמשך שחבר כתב זה לשונו והפעל שלא הוזכר פועלו מן הפעלים שתחלתם יוד בהפוך אתה לוו והניע ההיא לפניה בשורק וכן כל פעל שלא הוזכר פועלו ראשית אותיותיו לעולם טונע בשורק או בקמץ חטף או בחלם כמו והשכב בתוך ערלים שודד מואב הכרת מנחה שדדה נינוה גורשו ממצרים ויגאלו מן הכהונה לא נזכר המשכיב והשודד והמכרית והמגרש והמגאל בכל אלה עד כאן דבריו · הרי שהוא בדבור אחד שתף השכב הכרת שהם מבנין הופעל עם שודד גורש שהם מן הפועל לכן נראה שאין להם בנינים מיוחדים אבל הם נבלעים עם מולידיהם אשר באו מכחם כדעת רבי יוסף קמחי · והטעם כמו שאמרנו כי לא פורש בם הפועל ולכן אין להם על מה שיסמוכו כי אם על הפעלים אשר אלה יצאו מחלציהם · והכת השנית אשר הוציאו המרובע והוסיפו שני אלה בקשו להם חשבונות רבים כמו שכתב הירחי׃ בעל לשון למודים זה לשונו חלוף הבנינים רב המדקדקים בנו שמנה בנינים וזה כי בנו בנין פועל מרובע ועשאוהו אב להתפעל ולפי הנראה אצלי איננו בנין בפני עצמו עד שיהיה אב להתפעל אבל הוא מכלל פעל הדגוש וכחו ככחו וראוי לקראו פעל קל והנה הנמצא בו או הכפל אשר בו בכפולים ובנחי העין מקום דגש בנין פעל ואשר ימצא ממנו בצרי ראוי להביא במקומו פועל כמו כונן ואשר ימצא ממנו בפתח מקום פועל יוצא מפעל׃ והנה החכם אברהם בן עזרא לא עשה ממנו בנין גם שר שלום לא הזכירו לעשות ממנו בנין והאמת יורה דרכו כי הנה לפי הנראה אין להתפעל אב כי הוא האב והבן הוא הפועל בעצמו והמתפעל הבנינים הם שבעה מהם שהם אבות ומהם שהם בנים ומהם שהוא אב ובן והם אלה פעל קל נפעל פעל הדגוש פועל הפעיל הופעל התפעל אלו דברי הירחי׃ ממה שיראה שיסוד דעתו הוא שהמרובע איננו אב ולא בן לאחד הבנינים כי בהיותו מורה פעל לא הפעלות איננו בן ובהעדר בנין אחר אשר הוא יהיה לו לאב והאחר יהיה לו לבן מורה על הפעלות פעל זה

אין בן לו אך הוא ענף מענפי הדגוש ואין לו עקר בפני עצמו ואולם
פועל והופעל כיון שהם דומים ביחסם אל הדגוש וה־הפעיל אל
יחס הנפעל אל הקל לכן ראה למנותם בנינים בפני עצמם בני הדגוש
וההפעיל· והכת השלישית והוא דעת חמון מדקדקי זמנינו אשר
חמליכו עליהם רבי דוד ורבי משה קמחי בחשבם כי מהם תצא תורה
אשר שמו אותותיהם לתורה ולתעודה מנו שמנה בנינים מיוסדים
על ראיותיהם לפי מה שסברו ברוח חדשה נוספה בם ואמרו כי
ארבעה הם האבות אשר אין להם התלות באחרים אלא כל אחד בונת
לעצמו שהם הקל והדגוש וההפעיל והפועל מרובע וארבעה הם
באי כחם אשר כל אחד נאות לדומה לו ונוטה מאחד מאלו כי הנפעל
דומה לקל והפועל דומה לדגוש וההופעל דומה להפעיל וה־הופעל
דומה לפועל מרובע וביחוד לנחי העין והכפולים שבו כמו שיראה
במקומו בעזרת האל· ולכן מצד צרוף חבור האותיות והגזרים אשר
אין האחד כחברו חלקו הבנינים לשמנה· ונראה בתחלת המחשבה
שהדין עמם כי המדקדק ראוי שיחלק הפעלים לפי מה שישיר בעל
הלשון לבטא בם ולכתוב אתם על פנים שונים וזה לא יקרה אלא לחלוף
האותיות וההברות אם כן איפא זו היא החלוקה הנאותה במלאכת
הדקדוק אלו הן סברות השלש כתות ההללו למיניהם ואנחנו ראינו
דברי הקדמונים נכונים ודברי הירחיי בטלים מעקרם ודברי ה
הקמחיים בכלל דברי אביהם אשר הולידם שהם לדעת הקדמונים
ולכן נראה לעיני השמש בטול הירחיי והנשענים עליהם כמו רבי י
יהודה בעל לבנת הספיר וחבריו· וזה כי אף על פי שכח בנין מרובע
בנחי העין ובכפולי הלמד מקום הדגוש כי אין בהם בנין דגוש לא
יתחיב מזה שיהיה הבנין המרובע מכלל בנין הדגוש כיון שמשקליהם
שונים כי אין כח ההוראה סבת יחוד הבנינים אבל הסבה היא יחוד
המשקל· ושנית יש לתמוה על הירחיי במה שאמר ואשר ימצא
ממנו בצרי ראוי להביא במקומו פועל כמו כונן ואשר ימצא ממנו
בפתח הוא מקום פועל היוצא מפעל הדגוש· שהרי הוא הורה ולא
בוש כפי זה שכשימצא ממנו בצרי אינו פועל היוצא מן הדגוש והבא

בפתח יוצא ממנו ואם כן לפי זה לא יהיה כל המרובע מכלל הדגוש כמו שחשב הוא אבל יש לו כח מוליד בפני עצמו ואם לפי דעתי צדק באמרו שאינו אב להתפעל כי באמת ההתפעל בנין אב בפני עצמו הוא ושלישית ממנו יש להקשות עליו מקל וחומר ומה אם המרובע להיותו ממלא מקום הדגוש בפעלים שאי אפשר בהם הדגוש יש לחשוב שאינו בנין בפני עצמו שלא נזכר שם פועליהם אשר כלם יוצאים מהאחרים שהם מורים על הפעל כל שכן שהם לא יבנו בנין בפני עצמם וכן פועל והופעל אינם ראוים להיות בנינים לא אבות ולא בנים כי אם חלק בנין בלבד · ולכן נעשה כלל דברינו בדעת הראשונים שהבנינים הנכרים בהברות אותיותיהם ונקודם הם ששת הקל וההפעיל והנפעל וההתפעל והמרובע והדגוש והקל אין לו פועל שלא נזכר שם פועלו כי הוא אב לכל הבנינים ויסודם כמו שהאחד שהוא ראש כל המספרים ולא יחסר כל מאומה לידו ואולם ההפעיל שלא נזכר שם פועלו הוא ההופעל לא פעל בקבוץ שפתים כמו שכתב רבי יוסף קמחי כי אין הפעל וההוא דומה מיוחס להפעיל ומן הנפעל נפועל כמו נגואלו בדם ומן התפעל הותפעל כמו ה התפקדו או הופעל כמו הוכבס הוטמאה ומן המרובע פועל בשורק מושך הוו · ומן הדגוש פעל בקבוץ שפתים כמו אכל גנב או בחטף קמץ כמו כרת והער חסרון הוו המפריש בינו ובין פועל שלא נזכר שם פועלו הנאות למרובע · ובזה טעו כל הקמחיים אב ובנים יחד שהאב שם לוקח בשורק מן הדגוש והתלת בשורק קטן מן המרובע ומיותן ונדע ההפרש אשר ישים ביניהם ואכל בקבוץ שפתים שם להפעיל והקטר בקמץ מלא פום שם למרובע · ולו דומיה תהלה · ובניו שמו ההתפעל. פועל דבק למרובע והפועל לדגוש ולא ידעתי על מה הם נשענים · כי המרובע בשלמים אפילו לדעת רבי משה קמחי בחבור הדקדוק שקראו מהלך שבילי הדעת אין לו דמיון עם ההתפעל ובנחי העין ובכפולים למר אשר חשב שהם דומים כי לפי דעתו כונן והתכונן דומים וכן חולל והתחולל מה שאין כן בשלמים כי פוקד והתפקד אין ביניהם דמיון כלל

בהברת

בההברה ולכן אמר שמחמת דמיונם בנחים ובכפולים גזרו על ח
ההתפעל שהוא דבק אל הפועל מרובע והנה עיניך הרואות שהגורם
את הדמיון אינו הבנין אלא הנח והכפל · ולכן אין לחוש לדבריהם אך
העקר מספר הקדמונים שהבנינים העקריים ששה כמו שאמרנו
ושלא נזכר שם פועלם אינם מזה החשבון אך בביאור אלה יתבארו
שלא נזכר שם פועל הפועל וההופעל וההותפעל אך אמנם באחד
אסור מדרך הקדמונים כי הם שמו פעל בקבוץ שפתים הפא ודגש
העין שלא נזכר שם פועל ההפעיל ושמו הופעל ופועל בשורק
למרובע ואנחנו נשים הפעל בקבוץ שפתים ובשורק למרובע
וההופעל להפעיל כי נראו יותר דומים כדברי הקמחי וההותפעל
שמנו להתפעל אף על פי שהוא מורכב מן ההתפעל וממה שלא
הוזכר פועלו כמו שהנפועל מורכב מן הנפעל ושלא נזכר שם
פועלו נשים אותו לנפעל כמו ששמו אותו הקדמונים כי כיון ש
שההתפעל ברב המקומות נמצא נפעל בלתי פועל לא חששו בעלי
לשון הקדש לשים לו פועל שלא נזכר שם פועלו מיוחד פשוט וכן
גם כן הוא הדין לנפעל ובעבור זאת לא חששו להרכבת פועליהם
שלא נזכר שם פועלם וכן אנחנו גם כן לא נמנה שני אלה בין
הבנינים הפשוטים תהיה אם כן חלוקת בניני הפעלים לתשעה כי
מהם שנמצאו בהם פועלים והם הששה שמנו הקדמונים ומהם
שהם פועלים ואלו שנים מהם פשוטים הפועל וההופעל ושנים
מורכבים והם ההותפעל והנפועל והפועל · עוד יתחלק אל פעל
בקבוץ שפתים הפא ואל פועל אשר הפא בשורק מושך וטעם
החלוקה הזאת הוא כי בהיות הבנין הוא נטית הפעלים בהברות
מתחלפות לפי חלוף הזמנים המגבילים העשות הפעל או ההפעל אשר
יורו הפעלים הנוטים לפי משקלי הבנין לכן ראוי שתהיה חלוקת
הבנינים כמספר דרכי חלוף הנטיה במשקלי הבנין והם כמו ש
שהוכחנו ששה לפעל ושלשה להפעל · הרי תשעה פשוטים ושנים
מורכבים · ואם לא נחלוק בין הפועל בשורק ובין הפעל בקבוץ
שפתים כמו שאין מחלקים בין ההופעל בשורק ובין ההפעל בקמץ

מלא פום הפשוטים יהיו שמנה והמורכבים שנים הרי עשרה ולפי הדרך הראשון מספר הבנינים הפשוטים יהיה מקיף כלל המספר שהוא מספר התשעה ולפי הדרך הזה השני סך כל הבנינים פשוטים ומורכבים הוא סך הכלל הראשון למספרים שהוא סך עשרה המחזיר ראשונה רבוי הפרטים אל יחוד העשרות :

ועוד יש חלוקה שלישית לפעלים שיש מהם שלמים ויש נחים ויש חסרים ויש כפולים וזה כי בהיות כל פעל מורה העשות ענין מדבר בזמן מוגבל · העשות הענין ההוא בזמן בלתי מוגבל וכליהכר העשותו מדבר הוא קודם כי לעולם הסתם קודם אל המוגבל כמו שיקדם הכלל אל הפרט ולכן שם הפעל אשר קראוהו האחרונים מקור הוא שרש הפעל באמת כי ממנו מוצא כל חלקי בניני הפעלים כמו שיתבאר לפנים בעזרת האל : ולכן אותיותיו הן האותיות השרשיות אין בו תוספת אות בלתי שרשית כלל ועל כן כאשר ישאלך מישירצה אי זה הוא שרש למרתי לא תאמר למד כי אם למד עין הפעל בחולם בלתי מושך אלא בהיות הפעל מנחי העין וו כי אז הוא מושך בהכרח וזה לא יהיו אותיותיו פחות משלש אותיות בהכרח לפי סברת רב המדקדקים · אבל לפי דעת המדקדק הגדול מבני עמנו רבי אברהם בן עזרא בספרי צחות ומאזנים שם גם השניים וכן הוא האמת לפי דעתי כי עם כל זה שמדקדקים רבים דחקו עצמם לתת טעם למספר אותיות השרש מכל מקום אין לטעמם ריח ולא טעם אבל הוא הלציי לבד או שיריו אשר מיטבו כזבו וזה כי טענות רבי משה הכהן לא תכרחנה עצמינו להפיל משרשים רבים אות שלישית וזה כי מה שאמר שבעבור החסרונות יתכן שיהיה פא הפעל והעין או הפא והלמד או העין והלמד מאותיות יהוא חסרה · לכן הוצרך להיות כל פעל בן שלש אותיות כדי שבחסרון אחת מהן תשארנה שתים ולולי זה לא היה נמצא הפעל בחסרון גם אמרו אחרים כי שרש אב אבה להיותו על משקל אח וחשבו ששרש אח אחה מפני שמצאו רבוי הנקבה אחיות ואמרו בעבור זה שהיוד באה תמורת הא · ואין זו גם כן ראיה

גמורה ולא הראשונה וזה כי אין לחוש על חסרון שתי אותיות יה"וא כחשש רבי משה כי אם היה בראש הפעל הוא דינו כדין השלם כמו שנראה בפעל היה ואם היה וו באמצע הפעל כמו אוה הוא כמו השלם גם כן ולכן לא היה צורך להרבות אות שלישית אף כי אפשר שימצא פעל ששרשו שלש אותיות ורבוי אחיות גם כן אינה ראיה כי אפשר שהיוד נוספה ברבוי להיות אף היחידה בלשון רבוי כי אחות על משקל בנות ולכן היה הכרח להוסיף ברבוי עוד אות שנית מורה על הרבוי ולא על חסרון ההוא למד השרש אמנם אח הוא מן השניים וכן קם אף על פי שנמצא על דרך זר קאם עם אלף אפשר שהוא מן השניים או גם אפשר שהם שני שרשים ואפילו אם לא היו אלא לשרש אחר והיה קם משולש באותיותיו לא יחייב זה שלא ימצא פעל שרשו מן השניים ולכן אין לבנות על יסוד הראיות האלה הרעועות דעת חזק ולגזור אומר שלא ימצאו פעלים שניים בלשון העברים ואף כי הם מעטים כי כמו שכתוב בספר יצירה אפילו היו כל השערים שיוכלו להבנות מאלף עם כל הנשארות ומבית עם הנשארות ומגימל עם הבאות אחריה וכן לכל האותיות לא יבנו כי אם מאתים ושלשים ואחת בתים ולכן להרבות הפעלים שצריכים להורות על העשות הענינים שהם רבים מאד היה צורך אל השלישים והרביעים ועדין אל שתוף הוראות הפעלים הנבנים מהם כמו שהוא מבואר אל בעלי הלשון זאת אשר יליצו בה תמיד ולכן בונים בנינים מן השניים אף כי הם מעטים כמו שבונים מן השלישים אשר רבו כמו רבו ואין המעוט סבה מספקת להעדר שהרי הרבעיים והחמשיים מעטים ועם כל זה הם בונים בנין פעלים לעצמם אך אמנם אין אנו מכחישים עם זה מציאות הנחים והחסרים וזה לדעת כי הנחים הם אשר בשרשם אות שבהכתבה לפעמים לא יבטו בה במליצת השרש כמו אלף ברא הא עשה וו אות יוד זיו ונקראו אלה הארבע אותיות על זאת אותיות הנח אלא ששלש מאלה נתיחדו אצל המדקדקים בשם אותיות המשך והם אותיות או"י כי הם אמרו שהפתח והקמץ מושכים אחריהם הברת האלף והצרי והחירק הברת היוד והחלם והשורק מושכים וו

בַּהֲבָרָתָם וְלָכֵן נִקְרְאוּ אוֹתִיּוֹת הַמֶּשֶׁךְ מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ מוּסָפִים עַל עִקְּרֵי הַפְּעָלִים וְלֹא יִהְיוּ בְּשָׁרְשֵׁיהֶם כִּי אִם מֵחֲמַת הַמֶּשֶׁךְ אֲשֶׁר יִקְרֶם בַּתְּנוּעָה לְבַד אֲבָל חַיָּא סָבְרוּ שֶׁלֹּא תַּמְשִׁיךְ לַהֲבָרַת נְקוּדָה אַף עַל פִּי שֶׁלִּפְעָמִים הִיא נָחָה וְלָכֵן כָּתַב רַבִּי יְהוּדָה חַיּוּג בְּסֵפֶר הַמֶּשֶׁךְ שֶׁחִבֵּר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמָּצָאנוּ הָלוֹךְ אֵלֵךְ עִמָּךְ וְשִׁמּוּשׁוֹ נֶאֱמַר בְּנָח הַהֵא וְהַסְתִּירָה לְפִי שֶׁנִּסְתְּרָה הֵא הָלַךְ בֵּין אָלֶף אֵלֵךְ וְהַלָּמֶד וְהָיָה לוֹ לֵאמֹר אֶהֱלוֹךְ וְכֵן יֵלְכוּ הָלוֹךְ לְפִי שֶׁהַנָּח וְהַנִּסְתָּר אֲשֶׁר בְּאֵלֵךְ יֵלְכוּ אַחֲרֵי הָאָלֶף וְהַיּוֹד בִּמְקוֹם הֵא הָלוֹךְ׃ נָשִׁיבֵנוּ כִּי יִתָּכֵן לִהְיוֹת אֵלֵךְ הָלוֹךְ יֵלְכוּ הָלוֹךְ שְׁנֵי עִקָּרִים וְיִהְיֶה עִקַּר אֵלֵךְ יֵלְכוּ יָלַךְ כְּמוֹ אֵרֵד יֵרְדוּ יָרַד אַךְ הָגוּ בָם הָעִבְרִים יַחַד שֶׁעִנְיָנָם שָׁוֶה וּמִדְבָּרָם דּוֹמֶה׃ וְלָכֵן גָּזַר רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאֵין הַהֵא נָחָה כִּי אִם בְּסוֹף הַתֵּיבָה כְּמוֹ עָשָׂה בָּנָה וְאֵינָהּ מֵאוֹתִיּוֹת הַמֶּשֶׁךְ כְּלָל אַף כִּי הֲבָרַת הָאוֹת הַקּוֹדֶמֶת אֵלֶיהָ בְּפַתָּח אוֹ בְקָמֶץ הִיא מוֹשֶׁכֶת אָלֶף וְלֹא הֵא וְכֵן בְּתֵיבַת אֲחִיקִיהָא נִכְתְּבָה הָאָלֶף שֶׁמָּשְׁכָה הַהֵא אַחֲרֶיהָ בִּתְנוּעָתָהּ וְהִנֵּה מִן הַנָּחִים עוֹד נָחִים נִרְאִים וְהֵם אֲשֶׁר נִרְאִים בַּמִּכְתָּב וְנֶעְלָמִים בַּמִּבְטָא כְּמוֹ אָלֶף יָצָא הֵא עָשָׂה וָו קוּם יוֹד הִי וְיֵשׁ נָחִים נִסְתָּרִים שֶׁהֵם נֶעְלָמִים בַּמִּכְתָּב וּבַמִּבְטָא כְּמוֹ אָלֶף אֹהֵב הֵא בְּלָטֵיהֶם שֶׁמִּשְׁפָּטוֹ בְּלַהֲטֵיהֶם וָו עֹלָם וְרַבִּי יְהוּדָה כָּתַב שֶׁהַנָּח נִרְאֶה הוּא הַנָּח הַנִּרְאֶה וְנִטְעָם כִּשְׁאָר כָּל הָאוֹתִיּוֹת בְּנוּעָם וְנוּחָם וְהַנִּסְתָּר שֶׁהוּא נָח וְנִסְתָּר וְאֵינוֹ יוֹצֵא כְּאֶחָד מִמּוֹצָאֵי הַדִּבּוּר מָשָׁל הָרִאשׁוֹן כֻּלֹּה מְקַלְלוֹנִי שֶׁהַוָּו בִּשְׁוָא נָח שֶׁלֹּא הוּנַע בְּאֶחָד מִן הַמְּלָכִים וְהִיא נִרְאֵית וְנִטְעֶמֶת בִּנְשִׁיקַת שְׂפָתַיִם וְהִיא נָחָה׃ וּמָשָׁל הַשֵּׁנִי כְּמוֹ אָלֶף וְקָאם שֶׁהִיא נָחָה וְנִסְתֶּרֶת וְאֵינָהּ יוֹצְאָה בְּאֶחָד מִמּוֹצָאֵי הַדִּבּוּר וְזֶה הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי יוֹתֵר נִרְאֶה שֶׁלָּכֵן נִקְרָא נָח מִפְּנֵי שֶׁנִּמְצֵאת הָאוֹת בַּמִּכְתָּב וְהִיא נָחָה וְאֵינֶנָּה נָעָה בְּאַחַת מִתְּנוּעוֹת הַתְּנוּעוֹת׃ וְאִם תֹּאמַר אִם כֵּן לָמָה אֵין אָנוּ אוֹמְרִים כִּי גַם אֵלֶּה אוֹתִיּוֹת הַחִסָּרוֹן כְּשֶׁיִּפְּלוּ מִן הַכְּתָב וְהַמִּבְטָא תְּשׁוּבַת זֶה בְּצִדּוֹ כִּי אוֹתִיּוֹת הַחִסָּרוֹן אֵצֶל הַמְּדַקְדְּקִים נִקְרָאוּ הַנּוּן וְגַם הַלָּמֶד לֹא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא תֶּחְסַרְנָה אוֹתִיּוֹת אֲחֵרוֹת כִּי אוֹתִיּוֹת אהוי תֶּחְסַרְנָה פְּעָמִים רַבּוֹת אֲבָל כֵּיוָן שֶׁהֵן לִפְעָמִים נָחוֹת נִרְאוֹת וְלִפְעָמִים נִקְרְאוּ נֶעְלָמוֹת הֶפֶךְ נִרְאוֹת אֲבָל הַנּוּן וְהַלָּמֶד שֶׁאֵינָן נָחוֹת

לעולם כשהן נכתבות באמצע המלה לכן נקראו חסרות ביחוד כי החסרון נכר בהן יותר כשאינן במכתב אחרי שלא נמצאו נראות במכתב באמצע המלה ונעלמות במבטא · ולסבה דומה לזו ההא לא נמנית באותיות המשך אחר שאין לחברתה הכר נבדל מחברת האלף אך אמנם מקצת אלו הפעלים נקראו בעליה האלף כי בהיות האלף למד השרש כמעט לעולם לא תפול מן המכתב אבל נחה היא ביחוד ברוב עבר הקל כמו קרא קראת קראת קראתי קראנו קראתם קראת קראתן אף כי במקצת הפעלים נעה כמו קראו קראה יקראו תקראו תקראי וכן זולת זה הנה כבר ביארנו כי יש פעלים שהם יוצאים ויש שהם עומדים ויש שהם בודדים ויש שהם מבנייני הפעל ויש שהם מבנייני ההפעל ויש שהם מבנינים פשוטים ויש שהם מבנינים מורכבים ושבנייני הפעל ששה ובנייני ההפעל הפשוטים שנים ושנים גם כן הם המורכבים ושמן הפעלים הם נחים ומהם חסרים ומהנראים קצתם נראים וקצתם נסתרים ומהנחים גם כן מהם בעלי האלף ושהחסרים מהם חסרי אותיות הנח ומהם חסרים נון ולמד גם יש לדעת כי מהם פשוטים ומהם כפולים והפשוטים הם אשר אין אחת מאותיות שרשם דומה לאחרת והכפולים הם אשר שתים אותיות מהן או יותר משתים דומות זו לזו וביחוד השתי אותיות האחרונות גם יש לחלק כי הפעלים מהם שניים ומהם משולשים ומהם מרובעים וקצתם חמשיים השניים הם אשר שרשם בן שתי אותיות כמו צץ והמשולשים אשר שרשם בן שלש אותיות והמרובעים בן ארבע והחמשיים בן חמש אותיות · אלו הן מחלוקות הפעלים למיניהם אך יש לבאר מחלוקות הפעלים לפי חלקי בנייניהם · והנה המון המדקדקים האחרונים חלקו הבנין אל עבר בינוני פעול צווי מקור ועתיד · ואולם הקדמונים חלקו אותם אל עבר צווי ועתיד והפילו מן הבנינים הבינוני והפעול והמקור כי שלשת אלה הכניסו בשער השמות כמו שעשינו אנחנו וקראו המקור שם הפעל והבינוני שם הפועל והפעול שם הפעול עד ששמו השני אלה ר"ל ההוה והפעול שמות התארים ולביאור והכרע המחלוקת הזה אשר הצענו יש לדעת על מה זה

יורה שם הדבר או המקרה או מה שיהיה עקר ענין נעשה בפעל
ועל מה זה יורה הבינוני אשר קראנוהו שם הפועל והפעול שקוראים
המתואר בפעל ועל מה זה יורה שם הפעל שקוראים מקור ואי זה
הוא ערכם על הסדר · ובהיות הפעל מגביל המאמר בהיות המאמר
שני מינים הגדיי ומצוה כי כל שאר סוגי המאמרים נכללים בהגדיי
כמו שנבאר עוד בזה השער · לכן החלוקה הראשונה לחלקי הבנין
לשני חלקים הגדיי ומצוה וההגדיי ממנו מגיד מראשית אחרית וממנו
בהפך והנה המגיד ראשית מאחרית הוא העבר והמגיד מראשית
אחרית הוא העתיד וזה יותר ראוי לקרא אותו ספוריי ממה שיהיה
הגון וראוי לשם הגדיי ואולם המצוה הוא הנקרא צווי אבל נראה
בזה זריחת שלשה ספקות הראשון כי בהיות המקור מורה על
העשות ענין מדבר בזמן ההעשות נראה שהוא יותר ראוי בשער
הפעל משער השם · ושנית יש לספק כי בהיות מיני המאמרים וצדדי
צדדיהם רבים מאלה כי מהם ההגדיי ומהם מצוה ומהם דרך בקשה
ותאוה · ומהם מתחבר עם מאמר נמשך אליו ולכן יראה שהוא הדין
שיהיו כל הנשארים נפרדים האחד מחברו כמו שההגדיי נפרד
מהצווי · ועוד שלישית נראה שיש עוד להניח פעל מוגבל בזמן ההוה
ושלא יספיק לעבר פעל אחד אבל עדין צריך לשלשה דרכים כי יש
מאמר מורה העשות ענין בהמשך הזמן העבר ויש מורה ההעשות
שנגמר בזמן העבר ויש שיורה שכבר נגמר העשות הענין בטרם היות
הזמן העבר עד שבלשון הרומיית קוראים הראשון פעל זמן עבר
בלתי נשלם · והשני נשלם והשלישי יותר מן הנשלם וכן לא נמנה
באלה פעל יורה בעתיד זמן עבר שבו נעשה הענין כמו שיש בלשון
רומיים בהוראת העתיד אשר לצד המתחבר מצדדי הפעלים ולהשיב
אל השלשה ספקות הללו צריך לברר מה הוא ומי הוא הפעל באמת
וכמה הם הצדדים אשר בהתחלף בם המאמרים צריך שיתחלפו
הפעלים המחוברים באותם המאמרים והבדלי גבולי הזמנים ש
שיחליפו בנין הפעלים לפי הזמנים המגבילים אותם והנה הפעל
באמת הוא המורה העשות ענין מדבר בזמן מוגבל ולכן אין המקור

פעל כי לא יורה העשות ענין בזמן מוגבל אבל יורה העשות ענין
בזמן בלתי מוגבל ולכן אין הוראתו הוראת פעל שלמה אלא בלתי
שלמה כי כמו שבהעשות ענין ובכלל בכל תנועה צריך מניע ו
ומתנועע ומשך מוגבל לתנועה שבו יניע המניע ובחסרון הגבלת
אחד מאלה לא תשלם התנועה כי אין תנועה שלמה אלא מה שהיא
מוגבלת כן לשלמות כל פעל צריך פועל מוגבל והעשות ענין מוגבל
וזמן מוגבל יגביל משך ההעשות ההוא וכשיחסר אחד מאלו השלשה
או גבול אחד מהם אז לא יהיה הפעל פעל באמת ולכן מה שלא הוזכר
שם פועלו אינו פעל באמת כי אין שם פועל מוגבל וכן גם כן המקור
אינו פעל באמת כי עם כל זה שיורה העשות ענין בזמן לא יורה
עליו בזמן מוגבל ולכן כמו שהעשות ענין בזמן סתם הוא כמו כלל
ושרש העשות ענין בזמן מוגבל שזה פורט המקור לכן טוב לקרא
אותו מקור ושרש הפעלים כלם ואולם נקרא שם הפעל כי אינו מורה
הענין הנעשה אלא העשות הענין בזמן ולזה במה שאין הוראת
ענינו בזולת זמן כלל אינו שם כשם הדבר או שם המקרה אלא דומה
בזה אל הפעל ובהיות שאינו פעל באמת כמו שהוכחנו לכן נקרא
שם הפעל ולכן לא יצטרך אל היחוד והתרבות ולא אל הזכרות
והנקבות כי לא יורה על הפועלים ולא הפעולים כלל אלא על הפעל
בעצמו בלתי מיוחס אל הפועל ולא אל הפעול אלא מופשט בלתי מוגדר
באחד מאלו ולכן אפשר שיגדר במאמר בכל אחד מהם ועל זאת יתחבר
המקור עם היחיד והרבים והזכר והנקבה בשוה ולא כדברי רבי
דוד קמחי בתחלת ספר פתח דברי שחשב שסבת היותו שרש לכל
החלקים וקריאת שמו מקור היא לפי שהוא התחלת הדבור ושרש
ההגיון וממנו יוצאות כל הפעולות הנזכרות הוא המחשבה לעשות
כשיאמר האדם הנני חושב לבנות בית זה טרם המעשה באה ה
המחשבה לעשות ועל זה נקרא מקור וכבר הרגיש הוא רבי דוד
עצמו חסרון זה המאמר וכתב באותו השער בעצמו שזה הטעם יצא
מגדולים ממנו ולפי דעתי כי אמת דבר שהענין יצא מפי גדולים ממנו
והוא לא ירד לסוף דעתם אלא שהם כונו שהמקור מורה על העשות

ענין בזמן סתם מופשט מגבול הזמן במחשבה שאינה חושבת על גבול זמן כלל והוא שנה מחשבת הקדמונים ונפל בבור הטעות והרבה דברים והביא חטא כי הוא כתב שם זה לשונו ואני לפי קוצר דעתי אענה אף אני חלקי לפי מה שקבלתי כי זה המקור שרש כל הפעולה בהמצאו במקום עבר ועתיד והוה הנה הוא חטא בפירוש ברית המסובב סבה לסבתו כי היות המקור שרש כל פעולה הוא גלוי אל היות המקור מורה העשות ענין בזמן סתם לא בזמן מוגבל וזה סבת המצאו במקום עבר ועתיד והוה׳ ולזה נקח ממנו השרש ולא מיחיד העבר שלא לנכח כמו שחשבו רבים מן המדקדקים אשר היו לפנינו׳ ואחר הניח שם הפעל השכל ייחס העשות הענין בזמן סתם אל הפועל ויחדש שם הפועל שהוא מין ממיני שמות התארים ולכן גם שם הפועל ימצא במקום עבר ועתיד כמו שכתב ראב״ע פרשת מקץ ופרעה חלם היה חולם ולכן נגלה מזה טעות החביב שחשב כרב האחרונים ששם הפעל מורה על פעל שהתחיל להעשות ולא נשלם שהרי עיניך הרואות שנמצא במקום עבר שכבר נגמרה מלאכתו ולכן טוב מזה ומזה מה שכתב רבי יונה בספר הרקמה שזה יורה שלמות הלשון העברית שהיא דורכת על טבעי מציאות הדברים וכמו שאין זמן הוה באמת כי אם עבר או עתיד כן בלשון העברים אין פעל הוה כי אם עבר או עתיד ולכן לתשלום הפעל מלבד שם הפעל והפועל צריך שם הפעול שמורה על הנע בתנועת הפעל וגם זה אינו מורה בגבול זמן כמו שחשבו רבים שהוא שם המתואר במה שנפעל בעבר שהרי נמצא משמש בעתיד כמו ויד חרוצים תעשיר ר״ל יד מי שיהיו חרוצים תעשיר׳ והנה אחרי המצא העשות הענין בזמן סתם והפועל המניע והפעול הנע בהעשות או התחלת התנועה והפעל או עדין לא התחילה ואם כבר התחילה כיון שאין תחלת פעל כלל ראשונה כי כל נע כבר התנועע אם כן כבר עבר העשות מה והנה פעל מורה העשות ענין מדבר בזמן עבר מוגבל ואם עדין לא התחילה בפעל אלא מיד ולאלתר תהיה זאת התנועה והתעשות הנה העשות הענין יהיה בזמן עתיד מוגבל ונולד פעל

העתיד · ובהיות הפעל בעתיד אפשר שיורה ההעשות מיד או אפילו לאחר זמן אם הוא מיד נאמר בשם צווי המכריח העשות הענין כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה כל צווי מיד ולדורות ואם הוא בין מיד בין לאחר זמן אז הוא עתיד באמת ולכן אחרי העבר נמצא הצווי והעתיד אחרי כלם ואם כן אף על פי שהמקור ושם הפעל ושם הפעול אינם פעלים ראוי להניחם בראש כל בנין להעמיד שם ראשונה המקור שהוא שרש הבנין ואחריו שם הפועל ואחר כן שם הפעול ואחריו העבר שהוא מורה על מעשה הפעל באמת ואחריו הצווי המורה על העשות הענין מיד ולעתיד ואחריו העתיד שהוא מורה על אשר בכחו להעשות ויהיה בעתיד.מוגבל בין קרוב או רחוק שיהיה · ומזה יראה שהצווי מורה על הוראתו בזמן מוגבל מיוחד והעתיד בזמן מוגבל בלתי מיוחד ולכן השם את הצווי לא הניחו במה שהוא צד מצדי הפעלים כי אם במה שהוא מורה על זמן מוגבל מיוחד · אבל חלוף צדי המאמרים בבקשה והתחברות אל מאמר אחר להיות מאמר נשלם ישיג המאמר לא מצד הפעל המונח במאמר המתחבר אלא מחמת הענין המורכב שיורה המאמר ההוא אשר לא ישלים הוראתו עד שיתחבר עם מאמר שני משלים ענין הוראתו כמו אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו כי לא ישלים הוראתו פעל תאבו ושמעתם עד התחברו עם טוב הארץ תאכלו · וכן אין המאמר המתאוה צד מתחלף לחלוף זמני הפעלים כי אין התפלה ותשוקה כי עם על העתיד להיות ואין לעבר חלוף הוראת זמנים כמו שחשבו מניחי הלשון הרומיי וזה כי אין עבר אלא נשלם והעבר הבלתי נשלם יורה המאמר המורכב משם הפועל שהוא מורה על הפועל המתואר בהעשות ענין ממנו בזמן סתם ומפועל עבר ומפועל ההויה כמו הוא השליט הוא אשר היה שליט כי כיון שיש שם הפועל מחובר עם פעל ההויה בזמן עבר ושם פועל ההויה הנה זה יורה שפעל ההעשות נמצא בהויה בפועל בזמן הפעל ועדין ההעשות נמצא הוה ולכן לא היה צריך לחלק בבנין פעל מיוחד להורות על זה והיחוד מותר אין תועלת בו וכן גם העבר עובר העבר הנשלם

שמורה שבעבר כבר נשלם ההעשות בשכבר עבר העברי יורה זה
בשני תארי הפעל ההוא רצוני לומר בתואר ענין הפעל ותואר הפועל
או הנפעל כמו אלו נרצה לומר מה שכבר עבר התישנותו נאמר ישן
נושן וזה כי ישן מורה המתואר בענין ההתישן ונושן הוא שם הפועל
מבנין נפעל כמו שיתבאר אחר זה ולכן כשנאמר זה הוא ישן נושן
פירושו זה הוא מה שנגמר התישנותו ויתואר בו׳ וכבר היה בשכבר
עבר פועל ההתישן ואם כן אין צורך חלק בנין פעל אף לזה׳
אמנם להורות על עתיד המתחבר הלשון העברית דורכת דרך אחר
וזה כי בעל הלשון יורה על העבר ועל העתיד כשני דרכים או בפעל
העבר ובפעל העתיד או יורה העבר בעתיד מהופך עם וו ההפוך
כמו באמרך ויאמר וידבר שיאמר ידבר הם פעלים עתידים וההווין
הקודמות הפכו אותם לעבר וכן ועשיתם ודברתם כי עשיתם דברתם
הם פעלי העבר והווין הפכו אותם לעתיד׳ ולכן יש לדעת כי אמר
דבר יאמר יעשה ידבר הם מורים על העבר והעתיד ההגריי והפוכים
יעשו שיורו על העבר והעתיד המורכבים כי ויאמר יורה על העשות
האמירה שהתחילה ולא נגמרה אבל נמשכת בהעשותה שהוא כמו
העבר הבלתי נשלם שזכרנו למעלה אלא שהבלתי נשלם שאמרנו
הוא בהוית הפעל וזה בגמר מה שנעשה ממנו בין שיהיה נשלם או
בלתי נשלם כמו מה שיורה ברבור ענין העבר פעל העתיד על משך
העשות הענין והיותו בשלמות כמו והבית ימלא עשן ככה יעשה
איוב כל הימים והעתיד המהופך יורה על מה שעתיד להיות עבר וכן
הוא בצד מה מורכב מן העבר והעתיד שהוא מה שיורה אצל
הרומיים עתיד המתחבר ואצל היונים מה שיקראוהו חצי עתיד׳
ותמה אני איך הראשונים לא הרגישו בזה בראותם מנהג הלשון
לדבר פעמים רבות באלו הפעלים המהופכים ועוד נדבר בזה בשער
השמוש וההרכבה בעזרת האל יותר בפירוש כי שם מקום יותר
מיוחד לדבר מתי תהיה הוו הפוכית ומתי תהיה עוטפת ובמה שאנו
עתה בדרכו די לנו מה שהוכחנו היות זה השמוש ממלא מקום מה
ששמו הרומיים שני פעלים נוספים במספרם בכל בנין׳ והנה אם

בֵּן יֵשׁ לְהַנִּיחַ רִאשׁוֹנָה שֹׁרֶשׁ הַפְּעָלִים וְהוּא שֵׁם הַפֹּעַל הַבֵּינוֹנִי בֵּין הַשֵּׁם הָאֲמִתִּי רְצוֹנִי לוֹמַר שֵׁם הַדָּבָר וְשֵׁם הַמִּקְרֶה וְהַמִּסְפָּר וְהַדּוֹמִים וּבֵין הַפֹּעַל· וּשְׁנִית יֵשׁ לְהַנִּיחַ שֵׁם הַפּוֹעֵל שֶׁהוּא הַהֶכְרֵחִי הָרִאשׁוֹן בְּכָל פֹּעַל· וּשְׁלִישִׁית שֵׁם הַפָּעוּל שֶׁהוּא הַמְתֹאָר בְּקַבָּלַת פֹּעַל הַפּוֹעֵל· וּרְבִיעִית הֶעָבָר· וַחֲמִשִׁית הַצִּוּוּי· וְאַחֲרוֹנָה הֶעָתִיד· וְזֶה בַּבִּנְיָנִים אֲשֶׁר לָהֶם כָּל הָעִנְיָנִים הַלָּלוּ וּבַחֲסֵרִים נְדַבֵּר בִּמְקוֹמָם· וְחִנֵּה עַד כֹּה הִגִּיעַ מַאֲמָרֵינוּ בַּפְּעָלִים וּבְבִנְיְנֵיהֶם דֶּרֶךְ כְּלָל· וּמֵעַתָּה נִשְׁאַר עָלֵינוּ לְדַבֵּר בִּפְרָט עַל כָּל בִּנְיָן וּבִנְיָן בַּשְּׁלֵמִים וּבַנָּחִים וּבַחֲסֵרִים וּבַכְּפוּלִים בַּמֶּה שֶׁיִּשְׁתַּתְּפוּ וּבַמֶּה שֶׁיִּבָּדְלוּ· וְנַתְחִיל הַדָּבָר תְּחִלָּה מִן הַקַּל· וְאַחַר נְדַבֵּר בְּפֹעַל הַדָּגוּשׁ וְאַחַר מִן הַהִפְעִיל וְאַחַר מִן הַמְרֻבָּע וְאַחַר מִן הַנִּפְעַל וְאַחֲרֵי כֵן מִן הַהִתְפַּעֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ מַה שֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ נִכְתְּבֵהוּ אַחַר בִּנְיַן הַפֹּעַל הַמְיֻחָד לוֹ· וּבָזֶה בְּעֶזְרַת הָאֵל נַשְׁלִים דִּבּוּרֵינוּ בַּפְּעָלִים בְּכָל עִנְיָנֵיהֶם וּמוּשָּׂגֵיהֶם הַפְּשׁוּטִים וְסוֹף כָּל סוֹף נִכְתּוֹב הַמּוּרְכָּבִים וְצַד הַרְכָּבָתָם כְּמוֹ שֶׁנָּהֲגוּ בַּעֲלֵי לְשׁוֹן הָעִבְרִים

וְהִנֵּה בִּנְיַן הַפֹּעַל קַל נִקְרָא כֵּן לְסִבּוֹת רַבּוֹת חֲדָשׁוֹת גַּם יְשָׁנוֹת כִּי רַבִּי יְהוּדָה חַיּוּג מַנִּיחַ זֶה הַשֵּׁם קְרָאוֹ כֵּן לִשְׁתֵּי סִבּוֹת הָרִאשׁוֹנָה כִּי אֵין בַּבֵּינוֹנִים וּבַפְּעוּלִים אֲשֶׁר בְּזֶה הַבִּנְיָן הֶכְרֵחַ תּוֹסֶפֶת אוֹת לְפָנֶיהָ כְּמוֹ בִּשְׁאָר הַבִּנְיָנִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר מְדַבֵּר מְשׁוּבָח מִתְהַלֵּל אֲבָל בְּזֶה נֶאֱמַר שׁוֹמֵר חוֹנֵן שָׁמוּר חָרוּת וְהַשֵּׁנִית כִּי חֲנַח הַנִּסְתָּר הַנִּמְשָׁךְ לִתְנוּעַת קָמֵץ פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ בֵּין הַפֵּא וְהָעַיִן סַר בָּעֲתִידִים וְלֹא יִמָּצֵא שָׁם לֹא נִרְאֶה וְלֹא נֶעְלָם וְלֹא תוֹרֶה אוֹת תְּנוּעַת נְקוּדָה קוֹדֶמֶת וְלֹא דָגֵשׁ הָעַיִן הַבָּאָה אַחֲרֶיהָ· וְהָאַחֲרוֹנִים הוֹסִיפוּ שְׁלֹשָׁה טְעָמִים אֲחֵרִים נְאוֹתִים לַקַּל לְהִקָּרֵא בְּזֶה הַשֵּׁם· הָאֶחָד כִּי הוּא יְסוֹד הַנִּמְשָׁכִים אַחֲרָיו וְלָכֵן הוּא קַל לְמֵרוֹץ הַדִּבּוּר כִּי הוּא הַפָּשׁוּט הָרִאשׁוֹן בַּפְּעָלִים· וְהַטַּעַם כִּי בוֹ יִגָּלֶה שֹׁרֶשׁ הַפֹּעַל כְּמוֹ שֶׁנְּבָאֵר עוֹד· וְהַשֵּׁנִי כִּי אֵין בּוֹ תּוֹסֶפֶת אוֹת בְּסִבַּת הַבִּנְיָן כִּי אִם בְּסִבַּת הַיִּחוּד וְהָרִבּוּי וְהַזְּכָרוֹת וְהַנְּקֵבוֹת וְהַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ אוֹ הַנֹּכַח וְהַנִּסְתָּרִים וְטַעַם שְׁלִישִׁי כִּי נִקְרָא קַל שֶׁאֵין בּוֹ כְּבֵדוּת הַדָּגֵשׁ וְאַל תָּבִין מֵאֲמָרִי כְּבֵדוּת הַדָּגֵשׁ מַה שֶּׁהֵבִין רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן חָבִיב מִדִּבְרֵי רַבִּי דָוִד קִמְחִי שֶׁהַדָּגֵשׁ כָּבֵד עַל הַמְדַבֵּר

להוציאו במבטא והקשה על זה שאם הוא כבד איך נמצא לפעמים
לתפארת הקריאה כי דעתי בזה והוא דעת הקמחי לפי מה שאחשוב
כי כבדות הדגש הוא הכאת המבטא החזקה כאלו היא שתי אותיות
מצורפות יחד וזה הקלות פירושו רך שהוא הפך הקול הכבד ולכן
ממנו נתחיל ראשונה וקודם כל דבר נצייר מקורו ונאמר דרך הכרת
שרש הפעלים ומקורם יען נמצאו לפעמים בפעלים אותיות רבות
חסרות ורבות גם כן נמשכות מפאת הנקודות כמו שכתוב למעלה
לכן יש להבחין זה ראשונה בשם הפעל אם תמצא בו אות לא תמצא
בעבר ולא בעתיד ולמין אם האות ההיא אינה מאותיות המשך אז
היא ודאי מן השרש והפעל ההוא מן הבעלי שלש אותיות ואם יש
אחרת כמותה אז הוא מן הכפולים ואם אין כיוצא בה הוא מן
השלמים ואם אין שם כי אם מאותיות המשך ושני קצות אז הפעל
ההוא מן השניים המשל בזה כי תום שרשו תם והטעם כי המקור
שהוא שם פעל אין בו כי אם התיו והמם שהם השני קצוות והוו
שבאמצע היא אות משך החלם ולכן השרש באמת הוא תם מן
השניים· ואם יש במקור אות שאינה בכל חלקי הבנין ואין כיוצא בה
בפעלי הבנין כי אם בעבר לבד אז הוא מן השלמים כמו לקח שהלמד
אינה בכל חלקי הבנין כי אינה בצווי ולא בעתיד כי בצווי נאמר קח
קחו ובעתיד אקח יקחו והנה לא נראתה למד באחד מאלו אבל היא
נמצאת בעבר שאומרים אנו לקח לקחתי לקחה וכולי במוצא הלמד
פא השרש במכתב ובמבטא לכן נאמר כי הוא מן החסרים ואם נמצא
בעבר ויש כיוצא בה אז נדין שהוא מן הכפולים כמו סבב שנאמר
בעבר סבב סבבת שבאת הבית כפולה לכן נאמר שזה הפעל מן
הכפולים ואם היא נמצאת בכל חלקי הבנין אז הפעל ההוא מן
השלמים כמו שמר שכל שלש אותיותיו נפרדות האחת מהאחרת
ונמצאות בכל חלקי הבנין לכן נאמר שהוא מן השלמים· ואם לא
נמצא יחיד העבר לאותו הפעל אז נבקש שאר חלקי הבנין ונסיר
מהם האותיות המשמשות לחלקי הבנין והנשארות הן שרשיות וזה
כי לא נמצא יחיד העבר נפרד מן יעד אלא מחובר עם הכנוי יעדה

לכן

לכן נסיר הא הכנוי וישאר יעד שכל אותיותיו שרשיות ולא כן יסך כי אף שזה מצאנו יסך יוד העתיד ולכן הסרנו היוד ההיא לא נקח מקומה היוד הנבלעת השרשית וידענו כי השרש יסך כמו שאמרו שונאי השניות כי מי יגיד לנו שחסרה ונבלעה יוד אחרת כיון שלא מצאנו וייסך בשני יודין כאשר מצאנו וייסר בשני יודין ולכן לפי דעתי סך הוא מן השניים או נאמר ששרשו נסך והנון החסרה נבלעה בדגש הסמך ויהיה כמו ינסך ברפיון הסמך והטעם שהרי מצאנו ואני נסכתי מלכי מזמור שני וזהו הדרך הראשון מחלקי הקל·

הדרך השני מהשם דבר או שם המקרה אשר הפעל יורה העשורת ענינו כי שש איני יודע שרשו עד שאדע אם תוספת היוד בעתיד שאנו אומרים אשיש והוו במקור שאומרים שוש כיון שהם מן המתחלפים יהיה טעמם היותם מן השורש או היותם נוספות בסבת היותם מאותיות המשך ולכן במקור שיש נקודת חולם באה וו ה הנמשכת לחולם · ובעתיד שהוא בחירק באה יוד הנמשכת לחירק והנה בקשנו שם המקרה והוא ששון ודיקנו אותו והנון נוספת להורות על השם והוו בסבת משך החולם ובין השני שינין אין אות · וקמץ השין הראשונה לא בא להורות על חסרון יוד או וו כי אין הקמץ מושכת אחת מאלה · ולכן נשפוט כי אינה מנחי העין כמחשבת רבי המדקדקים בעלי השלוש וביחוד החביב :

הדרך השלישי הוא דרך המשקל אף כי זה מקום חלש מאד כי יכזב פעמים רבות כמו שנבאר מיד עם כל זה טוב הוא לעורר הלבבות לעמוד על האמת בשמירת שאר הדרכים וזה כי קם ושב וסר נאמר כי כלם הם מן השניים מפני שהם על משקל אחד וכן קמים שבים סרים שהם שמות הפעלים אך לפעמים יכזב כמו שרים אחר נוגנים בי שרים ישורו שאף על פי שמשקלם אחד שרשיהם אינם דומים כי שרש קמים שבים סרים שרים קם שב סר שר מן השניים ושרש כי שרים שרה ולכן כשמביטים אל המשקל ואל שאר התנאים יתברר האמת כי כבר מצאנו שרה אל המלאך ולכן כשנסתכל אל כל הדרכים אשר ישתמשו העברים בעניני אותו הפעל נבין האמת ואף

כי שם הדבר הוא שררה אינו מן הכפולים בשרשם כי אין פעל כפול באמת אלא מי שלא נמצא ממינו פשוט כי אף על פי שאדמדם כפול אין שרשו כפול ואינו כפול באמת ולכן שרשו אדם וכן הפעל אדמו עצם מפנינים במגלת איכה סימן ד׳ והכפל ההוא לגרוע כמו שנבאר עוד לפנים בעזרת האל׳ אבל שרר וסרר אף על פי שמצאנו שורר בביתו במגלת אסתר סימן א׳ ובן סורר ומורה בספר משנה תורה סימן כא׳ מכל מקום אין שרשם אלא שרה וסר כיון שמצאנו שרה למלאך שרית עם אלהים וסרו מהר מן הדרך׃ הדרך הרביעי מצד הדגש והרפה כי כשנמצא דגש שאינו להכרת הבנין אז נחוש שמא בא להורות על חסרון אות כמו חת רך זך ונמצא לרבים חתו רכו זכו בדגש האות השנית ידענו כי באה להורות על כפל האות הדגושה הראויה להכפל ולאמר חתת רכך זכך אבל יש בזה להשגיח כי גם בזה יש חלשה מפני שאפשר שיכזב זה הדרך לשלשה סבות הראשונה שלפעמים יבא הדגש להכרת הבנין ולא ירגיש המבטא בו ויחשוב שהוא לסבת הכפל ואינו כן כמו ימחו שדגש המם להורות על חסרון נון נפעל שהיה ראוי לומר ינמחו שחסר הנון בכל הפעלים בעתיד זה הבנין והושם הדגש במקומה׳ והסבה השנית כי לפעמים יבא הדגש לתפארת המלה ואות על חוזק הענין ויטעה השומע ויחשוב שהוא לחסרון אות כמו שנפל בסבת זאת המחלוקת בין המדקדקים בפעל נזולו שבאה הלמד בדגש כי רבי יהודה המדקדק הראשון סבר שבא להוראת הכפל ושרשו זלל והקמחי חשב שבא לתפארת המלה ושרשו נזל מפני שמצא נוזלים בנון בראש׳ ונראה שהוא שם הפועל מן הקל על משקל שופכים ששרשו שפך וכשהדבר כן כדי למעט הספק כל אשר בידנו לעשות נסתכל אם יש שם אות אחרת מלבד השתים שאינה מן הנוספות ואז נדין שהדגש אינו להורות על הכפל כמו חדלו שמצאנו דגש הלמד ואין לחשוב שבא לחסרון הכפל ויהיה שרשו דלל כי מה נעשה לחית שאינה מן הנוספות ולכן נשפוט שהדגש ההוא ודאי בא לתפארת המלה ולחזק הענין שתורה עליו׳ והסבה השלישית כשהאות השרשית השנית הכתובה היא מאותיות הרפיון

כי

כי יש לחשוב שהפעל ההוא מן הכפולים ולא יכל הדגש להורות על הכפל כי אין בכח העין הפעל לקבל דגש או יש לומר שהוא מן השניים כמו הצר שהיא אות על הבנין והריש אות הרפיון ויש לומר ששרשו צרר כמו שסבר רבי יהודה או צר כדעת אחרים שמניחים את השניים או צור לפי בעלי השלוש שאומרים שהוא מנחי העין׃

והנה כשבאנו לחקור על שם ענין הפעל שהוא צרה נוסף הספק כי גם מצד המשקל אפשר שהוא היה ראוי להיות בפלס שמה והוא מן הכפולים כי שרש שמה שמם או בפלס קמה והוא מן השניים או נחי העין ולכן אז לקרב הענין להכריע רואים משקל רבוי שם הפועל שהוא צר והרבוי צרים כמו הר הרים בפלס גן גנים סל סלים אשר דגש הנון והלמד מורים על חסרון אות הכפל׃ אך יש לדעת כי אף שתהיה האות השנית מקבלת הדגש כשהיא בסוף תיבה לא תבא בדגש שלא להכביד על הלשון ואז אם האות הראשונה שהיא פא השרש מאותיות הרפיון לא יראה שם דגש כלל כמו לרס את הסלת ביחזקאל סימן מו׳ שהוא מן הכפולים מגזרת רסיסי לילה ולא בא דגש בו כלל כי הריש מאותיות הרפיון והסמך היא אות אחרונה בתיבת לרס אבל כשהאות הראשונה מקבלת הדגש אז הדגש הראוי בשנית יבא בראשונה כמו יסב הים ששרשם סבב מקק והדגש שהיה ראוי לבא בבית ובקוף בא בסמך ובמם ובהמצא בפעל המונעים הללו אז מחפשים אם נמצא להם שלמים כמו רסיסי לילה מן לרס וחוגג מן חג ואז נדין אותם מן הכפולים כמשפט השלמים או נחפש מה שעל משקלם ואם הם מן הכפולים גם אלה כמו הם כמו ארותי שהוא על משקל סבותי שהוא מן הכפולים כאשר יורה דגש הכף ששרשו סבך כך ארותי לא יכלו האלף והריש לבא בדגש ובאו על משקל סכותי לכן נאמר שגם זה מן הכפולים ושרשו ארר והעד אורריך ארור׃ והדרך החמשי הוא דרך השתנות הנקוד כי פא שרש הכפולים תבא בפתח ליחיד כי אחרי שאין לאל ידו לבא בדגש כמו הרבוי תבא הפא בפתח שהיתה ראויה לבא בקמץ כמו שנכתוב לפנים וזה להורות שהיה ראוי להיות העין בדגש ואם היא לא באה היתה ראויה הפא ולכך

ביחיד כשהפא אינה בדגש תבא בפתח ועד הדגש והכפל תנראה ברבוי שנאמר מן דל דלים ומן חג חגים בדגש הלמד והגימל אבל נחי הלמד הם בקמץ הפא כמו ימחו ששרשו מחה המם בקמץ להורות שהוא מן הנחים ולא מן הכפולים ולכן באה פא הפעל בקמץ כמשפטה בשלמים כי אף פקד הפא בקמץ ולא להורות על נח כלל ולכן נראה שבוש החביב שחשב היות זה ראיה שקמץ קם שב ודומיהם יורו על נח עין השרש כי אין זה רק משפט פא הפעל מהבנין הקל ׃ הדרך הששי הוא מיוחד אל השמות אשר הונחו לדברים מחמת פעולתם המיוחדת והוא כי אם נמצא אחד מהשמות הללו ולא ידענו שרשו אז נסתכל אל הפעל ההוא המיוחד ושרש הפעל הוא שרש השם וזהו בשמות הדברים אשר נגזרו מן הפעלים כמו גרזן שנגזר מן נגרזתי ששרשו גרז אבל בשמות אשר מהם נגזר הפעל הענין בהפך כמו שכתבנו לעיל ׃ הדרך השביעי הוא מפאת הוראת הענין וזה כי לפעמים תראה תיבה אחת ששרשה אחד ושם אותיות מתחלפות ואין דרך לדעת שרשו מחמת התמורה כי אם מדרך הוראת הענין כמו בירמיה סימן לח יומת נא את האיש הזה כי על כן הוא מרפא את ידי אנשי המלחמה בעיר הזאת והנה מרפא כשהוא באלף אינו מורה רפיון אלא כשהוא בהא בסוף ולכן נאמר כי שרשו רפה עם הא ולא עם אלף ובאה שם אלף תמורת הא וגם זה הדרך השביעי אינו צודק לעולם כי לפעמים יקרה שאפשר לפרש התיבה על שתי ההוראות לפי הענין ואז נצטרך לבקש דרך אחרת כמו בבראשית סימן ו לא ידון רוחי כי רבי דוד קמחי אמר ששרשו נדן והוא מחסרי הפא נון והיה ראוי לומר ידון בדגש הדלת להורות על חסרון הנון אלא שנפל הדגש ובמקומו נתחלף חירק היוד אל קמץ ויש מפרשים אותו מנחי העין לפי בעלי השלוש כי הוא מלשון דין ולדעת בעלי השניות שרשו דן והיה ראוי לומר ידון בשורק הדלת אלא שהומר השורק בחלם והנה אנקלוס תרגם לפי הדעת הראשון ואמר לא יתקיים דרא בישא הדין שיהא פירוש משמעות המקרא לא ידון לא יהיה רוחי תוך נדנה באדם ורשי פירש לפי הדעת השני ואמר לא ידון רוחי באדם לא יתרעם ויריב

רוחי

רוחי עלי בשביל האדם חרי הוא לפי זה לשון מדנים ובבראשית רבא
גם כן פירשו אותו רז"ל לפי השני פירושים באמרם לא ידון רוחי
באדם לעולם · אמר רבי יהודה בר רבי אלעי עוד אין הרוחות הללו
נדונות לפני לעולם רבי חונא בשם רבי אחא בשעה שהוא מחזיר את
הרוח לנדנה איני מחזיר רוחן לנדניהן · הרי שני תנאים חולקים על
זה השרש ואין מוכיח כדברי מי · ולכן תבין מזה כי הדרכים האלה אשר
כתבנו אף שהם מועילים מכל מקום אינם כוללים כל הפעלים ולכן
צריך לחפש כל צדי צדדים לאמת שרשיהם וכשאין דרך לכוין אותם
אז נפרש הכתוב בפירושים מתחלפים לפי חלוף הוראת פעלי השרשים
אשר נסתפק אצלינו לאיזו מהן הפעל המונח כמו שראינו רבותינו
ז"ל בבראשית רבא במקום שזכרנו · אך אמנם זר הוא שיבא הקמץ
להורות על חסרון הנון אף כי מצאנוהו להורות על חסרון האלף
או ההא שהברתו מושכת אותם ולכן נראין דברי רבי יהודה בר אלעי
מדברי רבי חונא בשם רבי אחא אף כי אנקלוס מתרגם קרוב לדעתו:
וכן אתה רואה מזה איך תחקור על שם הפעל והשרש והמקור
שהוא העקר כאשר לא ימצא בבירור בכתוב ואחרי המצאו ב
באותיותיו צריך לכתוב דרכי נקודו כדי להיות צורתו שלמה ונאמר
אחרי שהפעלים מהם שלמים ומהם חסרים ומהם נחים ומהם כפולים
בכל בנין ובכל חלקי כל בנין צריך להזהר על ארבעתם וזה החלי
ראשונה במה שיכלול כל הארבעה מינים ואחרי כן במה שייחד כל
אחד מהם וראשונה במקור הקל בפעלים השלמים נאמר שהוא
נמצא בחמשה דרכים: הראשון והוא הרב שתהיה פא השרש בקמץ
והעין בחלם כמו הלוך · הדרך השני שהפא תבא בשוא כמו שמוע
זכור ובזה ישתנה בסמיכות החלם בקמץ מלא פום כמו מלך מלך·
והדרך השלשי שתבא הפא בקמץ והעין בצרי כמו גדל בשל אף כי
הרבה מן המדקדקים ובראשם הראב"ע אמרו שאשר על זה הדרך
אינם שמות הפעלים אלא תארי הפועלים והדרך הרביעי שתבא פא
הפעל בשוא והעין בפתח כמו שלח שכב · הדרך החמשי שיבא
המקור בתוספת אות וזה בראש או באמצע או בסוף משל הראשון

משלוח משלש מקרא ואז תבא האות הנוספת בחירק והפא בשוא והעין בחלם או בקמץ אם הלמד אות הנח ומשל השני בעזרא סימן י לדריוש הדבר הפא בפתח והעין בשוא והיוד הנוספת בחלם וזה הוא אחד ואין שני ומשל השלישי הוא על ד׳ פנים האחד שתבא פא השרש בחטף קמץ כמו לקרבה למשחה שנית שתבא בקבוץ שפתים כמו לחמלה ושלישית שתהיה בחירק כמו ליראה לרבעה וכשהפא היא אות גרונית תבא בדרך רביעי בפתח כמו לאשמה העם ואם העין עם זה תהיה גרונית הפא תבא בפתח והעין בחטף פתח כמו לאהבה ואם תמצא שם פעל הקל לפעמים בתוספת נון תבא הפא בקמץ מלא פום כמו באבדן הרי לך שנים עשר דרכי מקור הבנין הקל כשלמים פקד זכור גדל שכב משלח מקרא דריוש קרבה ח חמלה רבעה אשמה אהבה · ואולם בנחים מפני שהנח מינים רבים יש לחלק בם וזה כי מהנחים הם נחי הפא אלף כמו אכל אבד ומהם נחי הפא שהיא יוד כמו ישב ומהם נחי הפא והלמד שהם אלף והא כמו אתא אבה ומהם נחי הפא והלמד שהם יוד ואלף כמו יצא ומהם נחי הפא והלמד שהן יוד והא כמו ינה מן תונו יפית מן יפה ומהם נחי העין שהיא וו לפי בעלי השלוש כמו קום ונחי העין שהיא יוד כמו עיק מן העיק ומהם נחי העין והלמד שהן אלף והא כמו ראה ארא ונחי העין והלמד שהן וו ואלף כמו בשוא גליו ונחי העין והלמד שהן יוד ואלף כמו הניא ששרשו ניא אף כי יש אומרים שהוא מנחי העין וו אך לכל הפחות נמצא כיוצא בזה בשמות כמו גיא ונחי העין והלמד שהם יוד והא כמו חיה ומהם נחי הלמד שהיא אלף כמו ברא מצא ונחי הלמד שהיא הא כמו עשה קנה הרי שנים עשר או שלשה עשר מיני הנחים אשר יש מהם שמקורם דומה למקור השלמים ויש מתחלף ממנו כי בנחי הפא אלף אמר דומה לשלמים אבל בחבור אותיות בכלם ישתנה כי האות השמושית תנקד בסגול ופא השרש בחטף סגול כמו כאמר באמר מאמר זולת לאמר שהלמד נקודה בצרי והאלף נחה · ובנחי הפא יוד כמו ידוע הוא על שלשה פנים בזה הפעל בעצמו האחד בקמץ הפא וחלם העין השני בחסרון היוד כמו

דעת כלו בפתח דעה העין בצרי והלמד בקמץ והיא נוספת לסימן לשון נקבה ולפעמים בשני משקלים בנח הפא ובשלמותו ושניהם משתנים מהשלמים כמו יכול שהמקור לפעמים בא בחסרון היוד והעין תנקד בחלם ונאמר כל׳ ולפעמים בא עם היוד בשוא היוד וחולם העין וסגול הלמד ובתוספת תו בסוף ונאמר יכלת ולפעמים בא מקור פעל אחד מנחי היוד פעם כלו בסגול כמו לדת בלדת כלדת ללדת מלדת׃ ופעם בשמוש הלמד עין השרש המשרתת בקמץ וחסרון הדלת כמו בשמואל שהוא לפי הרומיים ראשון מלכים סימן ד הרה ללת זהו לדעת המתרגם שתרגם מעדיא למילד אף כי רבי משה קמחי הליל ילדות רבות ובקש לתפוש אותו בשרש ילל ומה שכתוב באיוב סימן טו הרה עמל וילד און הוא כחק השלמים הפא יוד בקמץ והעין למד בחלם כפלם פקד ויש מזה לפי החביב שפעם בא כמו השלמים ופעם בא בחסרון הפא יוד ותוספת תו משל הראשון הלוך משל השני לכת כלו בסגול והתימה עליו כי שרשיהם שנים כי שרש הלך מבעלי הפא הא ולכת מבעלי הפא יוד אלא אם יאמר שהא הלוך בא במקום יוד ומהם שהיוד נחה נסתרת במקור כמו ליסור לישון בשמוש נקוד בחירק ועין בחלם ולפעמים בדגש ומהם שנפלה הפא יוד ממקורם וכלו בא בסגול ותוספת תו כמו לצקת לרדת לרשת לשבת ולפעמים לפי בעלי השלוש תפול העין השרש ותבא הפא בחלם וזה פעם בלי תוספת כמו נח נע בא ולפעמים בתוספת הא בסופה כמו באה והוא מלרע אלו הם חהו מן השניים לפי סברתינו ואם תמצא וו בין הבית והאלף היא למשך החלם וכן לפעמים בא המקור בכיוצא לזה בשורק כמו ללון ויש שפעם בא בשורק ופעם בחלם כמו לנור לנוד׃ והנה ממה שאמרנו תבין כי לפי סברתינו הבונים שער השנים כל מקור השניים מן הקל בא בחלם או בשורק או בשניהם פעם בזה ופעם בזה׃

ונחי הלמד אלף אשר קראום המדקדקים בעלי האלף כי על הרב האלף לא תפול מהם לעולם במכתב כי אם במעט במספר ומהם כשהפא אות גרונית תבא במקור בחטף פתח והעין

בחולם

בחלם כמו חטא ובזה הפעל לפעמים תוסר האלף אל וו כמו בבראשית
סימן כ מחטו לי · ומהם שבא בתוספת תו בסוף והאלף נחה כמו
מלאת ולפעמים בלי תוספת כמו מלא ובנחי הלמד הא פעמים המקור
בהא נחה נעלמת כמו בנה עשה ראה ופעמים בחסרון ההא ותבא
תו באחרונה כמו עלות גלות ואז פא הפעל בשוא אם איננה אות
גרונית ואם היא אות הגרון תתרחב בחטף פתח ויש מהם שבא פעם
בהא ופעם בתו כמו אלה אלות ולפעמים בתוספת תו והפא בקמץ
כמו באיכה סימן ד לברות למו וכן לזרות ולפעמים יבא המקור
בתמורת הא ביוד ובניקוד פא השרש בפתח והעין בצרי כמו בהושע
סימן ו ובחכי איש גדודים ונחי הפא למד שהן אלף ההא הם דומים
במקורם אל נחי הלמד הא שזכרנו · אבל מנחי הפא למד שהם יוד
ואלף יש שפעם בא המקור בחסרון הפא יוד ופעם בתוספת הא
באחרונה כמו ירא שמקורו לרוא ביוד חסרה ופעם בא בתוספת
הא ליראה בנחי הקצוות לפעמים בא המקור בנח הפא יוד ותוספת
תו כמו לירות אלה הם מקורי הנחים למיניהם שהם שבעה עשר
מינים משונים מהשלמים · ואלו הם א אמור באמור לאמר ב ידוע
דעת דעה ג יכל כל יכולת ד ילוד לדת לדת ה הלוך לכת ו ליסור ז
לישון ח לרשת ט נח בא י ללון יא לנוד לנוד יב מחטו יג
מלאת מלא יד עלות גלות טו ברות יו בחכי יז לרוא ליראת·
חסרי הפא נון דומים אל השלמים בצורת המקור אלא באחד לגעת
הפא והעין בפתח עם שכבר נמצא בצורת השלמים לנגוע · בחסרי
הפא למד לפעמים בא המקור שלם ואז הוא כצורת השלמים ולפעמים
חסר ואז הוא בתוספת תו כלו בפתח כמו שאמרנו בחסרי הפא נון
כגון לקוח לקחת אבל חסר הקצוות לפעמים בא שלם ואז הוא כצורת
השלמים לפעמים הפא בקמץ ולפעמים בשוא כמו נתון נתון ול
ולפעמים בא חסר הקצוות ואז הוא בסגול כמו תת ואחר נמצא
בתוספת נון כמו לתתן ומחסרי הפא נון ונחי הלמד אלף נמצא שפעם
בא שלם ודינו כמשפט השלמים ופעם בא חסר ובא המקור בחסרון
הפא ותוספת תו באחרונה כמו נשא גם שאת ומחסרי הפא נון ונחי

הלמד הוא מצינו שבא שלם ונפל מן המקור ההוא ונוספה תו באחרונה כמו נטות בשוא הפא נון וחלם העין טית ונפל הלמד הוא ששרשו נטה וכן היו החסרים המשונים מן השלמים חמשה למיניהם א נגוע לגעת ב לקוח לקחת ג נתון נתון תת לתתן ד נשא שאת ה נטות ומן הכפולים מכפולי העין בלי נחות לפעמים בא מהם המקור בחסרון אות אחת מן הכפל בכנוי ומלרע כמו בלותי חמותי · אף כי יש אומרים שאפשר שיהיה לשון עבר וכן דלותי ולי יהושיע אך לפי דעתי הוא מקור וכן רב מקורות אלו הכפולים באו בתוספת תו כמו חנות חלות והעין בדגש להורות על חסרון הכפל · ומהם שבא בחסרון הכפל ובשורק כמשפט השניים כמו לבור ששרשו ברר · ומהם בחלם כמו לסוב ששרשו סבב ובכפולי הפא והלמד בנחות הלמד מהם שהמקור בא בפלס השלמים אלא שנשתנה בו הלמד הוא אל וו כמו הגו ומהם שבא בתוספת תו כמו בהמורת ובכפולי העין ונחי הלמד יש שהפא בצרי ונוספות תו באחרונה כמו כהות אלה הם משפטי מקורי הכפולים למיני הבדליהם מן השלמים שהם חמשה מינים במספרם ׃

ואולם המרובעים הם שלשה סוגים מהם מרובעים באמת אשר להם ארבעה אותיות כלם שרשיות כמו מכרבל ששרשו כרבל ומהם שקצתם דומה לקצת אלא שלא נמצאו כי אם כפולים כמו כלכל טלטל ויש שנמצאו פעם כפולים ופעם פשוטים כמו תעה ותעתע ׃ ומעתה נדבר על מקור כלם על הסדר ונאמר כי מקצתם בא בחסרון הכפל ובחירק כמו קרקר שמקורו קיר אלה הם שנים המרובעים ואין עוד הרי סך כל צורות מקור הבנין קל ארבעים צורות שתים עשרה לפי השלמים ושבע עשרה משתנים בנחות וחמש בחסרון וחמש בכפל ובמרובעים אחת הרי כלן ארבעים כמו שאמרנו וכן בדרכים שכתבנו להכיר השרש שהוא שם הפעל והמקור באמת ומאלו הארבעים צורות מקורי הקל למיניהם תוכל להבחין שרש כל פעל ושם ולכן בשער השמות כינתי כמנהג שאר המדקדקים אותיות השרש אף בשמות אשר אין

פעל מהם פא ועין ולמד כמו בפעלים כי דרכי ומשקלי שרשי הפעלים
יישירו לדעת אף שרשי השמות ׃ ובזה נשלם המאמר במקור הבנין
פעל קל שהוא שם הפעל באמת · ומעתה נצייר שם הפועל אשר
תלמידי הקמחי קראו אותו בינוני וגם אנחנו נקראהו כן לא שיורה
זמן הוה בינוני בין העבר והעתיד אלא כי הוא בינוני בין השם
והפעל לפי שהוא מורה על הדבר המתואר בהעשות ענין מדבר
כמו שאמרנו למעלה ונאמר תחלה דרכיו בשלמים כי בא בשלשה
דרכים ביחיד הזכר ׃ האחד הפא בחלם והעין בצרי ומלרע כמו פוקד
אומר והשני שבא העין בחירק כמו תומיך יוסיף והשלישי בפתח כמו
רוקע ושסע והחכיב ורבים מהמדקדקים אשר היו לפנינו הוסיפו
עוד שתי צורות אחרות האחת בתוספת הא והתיבה מלעיל כמו
בוערה חורבה והשנית בתוספת יוד כמו שוכני יושבי חוקקי אוסרי
ולפי דעתי אין אחד מאלה והדומים להם בינוניים אבל הם שמות
התארים באמת וההבדל אשר ביניהם ובין הבינונים הוא כי הבינונים
יורו על פעל בצד מה כי יורו על המתואר בהעשות ענין מדבר כמו
שאמרנו פעמים רבות במה שכתבנו למעלה אבל שם התאר לא
יורה על פעל כלל אלא על המתואר בענין מן הענינים כי שוכן יושב
חוקק אוסר וכן בוער חורב מורים על המתואר בהעשות ענין
השכינה והישיבה והחקיקה והאיסר והבער והחורבן אבל שוכני
יושבי חוקקי אוסרי בוערה מלעיל וכן חורבה מורים על המתואר
בענינים האלה בעצמם לא בהעשותם ולכן תוספת ההא והיוד באלה
הוא להבדיל ביניהם ובין הבינונים המתוארים בהעשות הענינים
האלה ·   וזה דעתי בכל השמות אשר להם אות נוספת באחרונה
וכל אלה השלש צורות אשר זכרנו כשתתרבנה תחליפנה נקודות
עין השרש בשוא אם איננה אות גרונית ואם היא אות גרונית   ת
תחליפנה אותה בחטף פתח משל הראשון אומרים תומכים רוקעים
ומשל השני אוהבים וכן בסמיכות הרבוי אומרי שומרי אוהבי אף כי
יש שבאו בלא סמיכות בצורת סמוכים כמו שבארנו למעלה בשער
השם ׃ ואולם הנקבה היחידה יש לה שתי צורות האחת שהפא בחלם

והעין

והעין בשוא כמו הולכה יורדה והשנית היא שתבא העין בצרי כמו בוגדה צולעה שוקקה נוטרה ובכל אלה הצורות ההא עם הקמץ באות הקודמת היא סימן לנקבה ועוד יש צורה שלישית והיא שתבא בתוספת תו שתורה על הנקבה ובאלה העין והלמד הן בסגול כמו חוסמת יורדת וזה אם אין הלמד אות גרונית אבל כשהיא אות גרונית תחליף סגול העין והלמד אל פתח כמו שוסעת שומעת וברבוי הנקבה אם העין אינה אות גרונית תבא בשוא ואם היא גרונית תבא בחטף פתח ובשתיהן הלמד בחלם ותוספת תו באחרונה משל הראשונה שומרות משל השנית רוחצות שואבות אלו הם דרכי השלמים ונחי הפא כמוהם · אבל נחי העין שאנו מחזיקים אותם לשניים הבינוני זכר יחיד דומה לעבר בכל עניניו ולא יבדל כי אם לפי הענין כמו בא קם בקמץ הפא לעולם וכשיתרבה יבא חירק תחת האות השנית בתוספת מם באחרונה שמורה על רבוי הזכרים כמו באים קמים אבל ביחידה הנקבה יש הפרש מעט בינה ובין העבר כי העבר מלעיל והבינוני מלרע כי באה פעל עבר ובאה בינוני ולפעמים תבא אלף במקום הא כמו דשא וברבוי יהפך קמץ האות השנית אל חלם בתוספת תו להורות על רבוי הנקבות כמו באות קמות וכן כשהפא הפעל לעבר נקודה בחלם גם הבינוני נקוד בחלם כמו בוש בושים בושה בושות אך אמנם יש לכוין על אשר כתבנו כי לפעמים תבא האלף במקום הא כי זהו לדעת רבי יונה המדקדק שכתב כי כעגלה דשא הכתוב בירמיה סימן נ שמשפטו דשה בהא באחרונה כמו שהוא כתוב בספרו או באה האלף תמורת הא · והקמחי אמר שהיא חסרה תוספת ההא המורה על הנקבה כמו כשגגה היוצא שכתוב בקהלת סימן י וכן פה היה ראוי שיכתב דשאה על משקל חכמה ורבי יונה כבר דחה זה הפירוש כי אם כן הוא היה ראוי לבא השין בצרי כמשפט בעלי האלף כגון מלאה צמאה · ולי נראה כי שניהם רחוקים מדרך האמת והקמחי קרב להוראת הענין אבל לא לדקדוק התיבה וזה כי כמו שאמרנו למעלה על דעת רבי יונה דשא הוא שם הפועל הנקרא בינוני וחכמה שם

התואר

התואר וכן גם רבי יונה טעה לפי דרך הוראת התיבה כי הוא לשון דשא עשב ולא לשון דישה כי כן תרגם יונתן כעגלה רבקא שפירושו כעגלה גדלה במרבק ולכן לפי דעתי אלו בנינו פעל מזה השם היה לאמר דשא דשאתי כמו קרא קראתי אף כי לא נמצא בהרגל הלשון · גם נמצא מהשגיים שהמדקדקים בעלי השלוש קראו אותם נחי העין וו שהאות הראשונה בצרי וכן בעבר כמו מת וברבוי מתים ומנחי הפא יוד והלמד אלף יש אשר הפא בקמץ והעין בצרי כמו ירא ובסמוך היוד בשוא ירא וכן ברבים יראים ומהם שהיחיד זכר בא כמשפט השלמים והרבים והיחידה נקבה והרבות נשתנו כמו יצא שהיחיד יוצא בחולם הפא וצרי העין וברבוי העין בשוא והלמד בחירק עם תוספת מם להוראת הרבים זכרים יוצאים וביחידה נקבת גם כן יוצאה הצדי בשוא והאלף בקמץ ובתוספת הא סימן לנקבה או יוצאת בצרי הצדי ונח האלף ותוספת התו אפשר שהוא גם כן בינוני מן הקל אף כי לפי דעתי הוא שם ענין היציאה וברבות באה הצדי בשוא והלמד בחלם עם תוספת תו סימן דרבוי ומהם שנמצאת היחידה הנקבה בדרך משונה מכל אלה שהפא בחלם והעין בקמץ עם תוספת הא באחרונה סימן לנקבה כמו יונה מן לא תונו הרי סך הנחים המשתנים בצורתם מן השלמים הם שלשה עשר או ארבעה עשר רוקע רוקעים אוהב אוהבים הולכה נוטרה יורדה יורדת חוסמת שומעת רוחצת רוחצות בא בוש בושים דשה דשא ירא יראים יוצא יוצאים יוצאה יוצאת יוצאות יונה ובחסרים נמצאו כלם דומים לשלמים וכן גם הכפולים והמרובעים לא באו בזה הכלל הרי סך כל צורות שמות הפעלים הנקראים בינונים שבע עשרה צורות שלש בשלמים וארבע עשרה משתנות בנחות ׃

ומעתה נצייר הפעול מזה הבנין על מיניו ונאמר כי בשלמים אינו אלא על דרך אחד כי ביחיד הזכר תבא הפא בקמץ והעין בשורק כמו שמור ובסמיכות ישתנה על שלשה דרכים הראשון שתבא הפא בשוא כמו גנוב השנית כשהיא אות גרונית תבא בחטף פתח כמו

חבור ׳ הג׳ בחטף סגול כמו ערוך עזוז מלחמה ולפעמים תבא פא הפעל בקמץ אף בסמיכות לפי מקצת המדקדקים כמו לבוש בגדים ויוצא בו ׳ ולפי דעתי שהוא מוכרת כמו לבוש בבגדים כן דעת רבי דוד קמחי והחביב נוטה לדבריו ודעתי גם כן נוטה עמהם ובריבוי גם כן תבא הפא בשוא והלמד בחירק בתוספת מם סימן לזכרים הרבים כמו גאולים ובסמיכות בצרי וחסרון המם כמו גאולי יהוה גם היחידה נקבה הפא בשוא והלמד בקמץ ובתוספת הא שמורה על הנקבה ובסמיכות תשתנה ההא אל תו והלמד בפתח כמו עצובת רוח ואחרים אמרו שגם תבא בתוספת יוד אחרי התו כמו גנובתי מלעיל ולי נראה שגנובתי וכל אשר בדרכו הוא שם התאר לא שם פעול והיוד תורה על זה ׳ וברבוי הנקבה תבא הפא בשוא והלמד בחלם ובתוספת התו כמו בצורות ואם היא אות גרונית תשוב השוא חטף פתח כמו עזובות חמודות אלה הם צורות הפעולים בשלמים מן הקל

הרי הפעול אחד וישתנה בנטיתו לפי הבנינים בפעלים שהקמץ יתחפך אל שוא או חטף בשוא כמו שאמרנו ובנחי הפא יוד תשתנה היוד קמוצה בסמיכות ותהיה נחה ונאמר מן ידוע וידוע ובנחי העין זו שאנו מחזיקים אותם שניים מצאנו הפא בחלם מקום שורק כמו בישעיה סימן כה הלוט הלוט שרב המדקדקים אמרו שהראשון שם והשני פעול כמו המסכה הנסוכה ׳ וכן נראה מתרגום יונתן שתרגם אפי רבא דרב אף על פי שמתרגום יונתן נראה שהלוט ראשון אינו שם דבר כמו מסכה אלא שם תואר שלא תרגם אפי רבותא אלא בסמוך פני הגדל שגדל הרי שהראשון שם תואר והשני תואר למקבל העשות ענין התואר ההוא שהוא הפעול כמו שאמרנו ולפעמים תבא באלו הפא בשורק כמו מול ובנחי הלמד הא תבא יוד נעה במקום הא כמו בנוי נטוי הרי צורות הנחים ארבע ידוע וידוע לוט מול נטוי ׳ ואמנם בחסרים בחסרי הפא למד יש אומרים כי לוקח הוא פעול ולי נראה שאינו אלא פועל שלא נזכר שם פועלו ואין צורך לדוחק הקמחי שכתב לקח בקבוץ שפתים שלא הוזכר שם פועלו ולוקח בשורק שם תואר אלא שבקבוץ שפתים הוא מהדגוש

ובשורק הוא מן המרובע כמו שהוכחנו למעלה ואינו מן הקל כלל כי בהיות לקח מחסרי הפא למד בהיותו בא בלי חסרון היה דינו כמשפט השלמים לבא הלמד בקמץ והקוף בשורק על משקל נגוע וכן לקוח לא לוקח ולכן לא נמנה לחסרים צורה משונה מצורות השלמים הרי כל צורת פעול הקל בין צורת הפעולים בין צורות הנטיה שבע צורות נבוז נבוב חבור ערוך ירוע וידוע לוט מול נטוי שלש בשלמים ו וארבע בנחים · הנה כבר ביארנו חלקי הקל אשר המדקדקים האחרונים אשר היו לפנינו קראו אותם פעלים ואנחנו ההולכים אחרי עקבות הקדמונים האוהבים את האמת שמנו אותם בשער השמות ומעתה נשאר עלינו לבאר הפעלים באמת על הסדר עבר וצווי ועתיד ונדבר על כל אחד מהם בשלמים ובנחים ובחסרים ובכפולים במה שיהיה חילוף ביניהם ובין השלמים ׃

והנה עבר הקל בשלמים נמצא על שלשה דרכים הראשון והוא ההוה על הרב שהפא בקמץ והעין בפתח · השני שהפא בקמץ והעין בצרי · השלישי שהפא בקמץ והעין בחלם ומשל שלשתם בפסוק אחד בסוף ואלה שמות ולא יכל משה לבא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד יי מלא את המשכן הרי שכן מלא יכל אך יש לדעת שנמצאו פעלי עבר רבים שהיחיד זכר נסתר כלו בקמץ אפילו בסמיכות אף כי בהפסק כלם בקמץ לעולם ומשל הבאים כלם בקמץ בלא הפסק הוא כמו בישעיה אריה שאג בתילים מזמור יי מלך ירגזו יי מלך תגל מלך גאות רשע יראה וכעס יי צבאות יען וזולת אלה וכן בזקף קטון כמו חבול לא חבל ומרבית לא לקח כל רכושו אשר רכש וזולתם · צורות עבר הקל אם כן בשלמים הן ארבע ואלו הן אכל מלך מלא יכל · ואולם השניים כלם בקמץ כמו קם צץ שש וזולתם ומנחי העין וו יש שהפא נקודה בחלם כמו הבקר אור בבראשית סימן מד ואונקלוס תרגם צפרא נהר · ומהם בצרי כמו מת ואולם נחי הלמד הא והלמד אלף רבם כלם בקמץ כמו ראת מצא אלה הן צורות היחיד הנסתר שכן מלא יכל רכש צץ אור שהן שש במספר ולנכח השני לסימנו היא תו בקמץ לזכר ובשוא לנקבה

כמו רכשת רכשת שכן שכנת שכנת מלא מלאת מלאת יכל יכולת
יכלת צץ צצת צצת בוש בושת בושת ולראשון המדבר בעדו
בתוספת תו בחירק כמו שכנתי מלאתי יכלתי רכשתי צצתי בושתי
וביחידה הנקבה נסתרת תשתנה העין בשלמים אל שוא והלמד
תבא בקמץ והא בסוף בין בשלמים בין בנחים כמו שכנה מלאה
יכלה צצה רכשה בושה וברבוי הזכרים הנסתרים תבאנה שבע
צורות כי בכלם למד הפעל בשורק · ובאשר עין הפעל ביחיד
באה בחלם או בקמץ ברבוי תבא כמו כן דומה לה או תהפך לשוא כי
נאמר שכנו מלאו יכלו יכלו צצו רכשו בושו ואם העין אות
גרונית תחליף השוא אל חטף פתח כמו פעלו ובארת נח וסוף פסוק
כלם בקמץ שכנו פעלו והרבוי לנכח השני בא על שלשה פנים הפא
בשוא והעין בחלם כאשר גם ביחיד היתה בחלם ובתוספת תו מם
בסגול כמו יכלתם ובאשר העין היתה ביחיד בקמץ או בפתח או
בצרי מהם שתבא ברבוי לנכח בפתח כמו שכנתם רכשתם חפצתם
ומהם שתבא בסגול כמו מלאתם שאלתם ורבי יעקב בן רבי אלעזר
כתב כי היחיד מאלו הוא בשקל חפץ ולא נראה לנו שיש בדבריו עקר
אחרי אשר אין היחיד נמצא · וכבר מצאנו שאף חפץ ברבוי העין פא
בפתח כמו שכתבנו למעלה · וכן ברבוי הראשון המדבר בעדו גם
כן הפא בקמץ והעין בפתח בתוספת נון שורק כמו פקדנו · אבל
צצנו בושנו בשניים ונחי העין הלמד השרש בשוא והפא כמו בעבר
היחיד · ואולם לנכח היחיד הפא והעין כמו בנסתר והלמד בשוא נח
ובתוספת תו בקמץ לזכר ובשוא נע לנקבה כמו שכתבנו צצת צצת
יכלת יכלת כשהעין מאותיות הגרון אז גם היא תבא בפתח לנקבות
כמו שמעת ובנכח רבוי אין בין הנקבות והזכרים אלא שהזכרים
בתוספת מם בסוף והנקבות בתוספת נון תמורת מם · ובשניים
ברבוי הפא בפתח בין למדבר בעדו בין לנכח כמו קמתם קמנו ובכן
כבר ידעתם ממה שכתבנו כל חלקי בנין העבר מן הקל והוא העבר
השלם · ואמנם הבלתי שלם הוא על שלשה פנים או שיבא שם
הפועל בדבור העבר כמו ופרעה חלם היה חולם · או שיבא עתיד

בדבור עבר כמו אז ישיר משה או כשבא העתיד עם וו הפוכית קודמת כמו ויאמר וידבר שהעתיד בצורתו והוו על הרב בפתח רצוני לומר כשהיא על יתן והאות הבאה אחריה אם אינה בשוא היא בדגש כמו ויאמר ואם היא בשוא היא רפה כמו וידבר ואם תבא על אלף האיתן אז היא בקמץ כמו ואברך זולת מעטים כמו ואעמוד ואהלל שהוו בפתח · אלה הם דרכי העבר בבנין הקל ׃

ואולם הצווי הבא אחרי העבר על הסדר יש לדעת כי כי צווי בלשונינו יש לו שתי הוראות האחת והיא המיוחדת כשיצוה אחר לעשות המצוה מיד ולאחר זמן ועל זה כונו רבותינו אין צו אלא זירוז מיד ולדורות · וההוראה השנית היא כוללת צווים ופקודים המצוה אשר היא לשמור ולעשות בעתיד המצווה על ידי עצמו או על ידי אחרים כמו על בני ועל פעל ידי תצווני ולכן תשכיל ותדע שכשהמדקדקים אומרים צווי שהוא חלק הבנין הוא לפי הוראתו הראשונה המיוחדת · ולכן תעו מדקדקי שאר הלשונות אשר הניחו לצווי הוה ועתיד כי אינו הוה כלל כי לא יצוה האדם על ההוה אלא על הקרוב להוה שהוא בין ההוה והעתיד הקרוב אליו אך המצוה לפקוד דבר לעתיד הוא מצוה בדרך רחוקה בלתי מיוחדת ולכן היטיבו בעלי הלשון העברי אשר נסתפקו בזה בלשון העתיד כמו ושמרתם את מצותי שפטים ושטרים תתן לך עשר תעשר שכל אלה מצות לעתיד והם הנקראים פקודים ועל אלה וכיוצא בהם אמר דוד אתה צוית פקודיך לשמור מאד ועל כן היטיבו המדקדקים אשר שמו הצווי חלק בנין בין העבר והעתיד · והנה צורות משקלותיו על חמשה דרכים וזה כי יבא בזולת תוספת או בתוספת אם לא יבא בתוספת הוא על שני פנים אם שתבא הפא בשוא והעין בפתח כמו שמע שכב או שתבא העין בחלם כמו זכר ימות עולם שמור וזה כשיסמך יתחלף החלם אל קמץ חטוף מלא פום כמו שמר לך פסל לך וכשהפא גרונית תבא בחטף פתח כמו עבור ולפעמים תבא הפא בקמץ והעין בחלם כמו שמור וזכור הרי לך שמע שמור פסל עבור זכור · אמנם כשיבא בתוספת אות בסוף יהיה על

שלשה

שלשה משקלים האחד פא השרש בקמץ מלא פום והעין בשוא והלמד בקמץ והא נוספת בסוף כמו זכרה שמרה ׃ השני שהפא בחירק כמו שכבה מכרה ׃ השלישי כשהפא בשוא והעין והלמד בקמץ כמו שאלה שמעה סלחה ׃ ואולם בנחים הנה נחי הפא אלף מהם שהפא בחטף סגול והעין בחלם כמו אמור ומהם שהפא בסגול והעין בקמץ כמו אהל ומהם שכלם בקמץ כמו הבה והוא בתוספת הא כי שרשו יהב ולכן כשהוא מלעיל ההא בקמץ וכשהוא מלרע ההא בחטף פתח ׳ ומנחי הפא יוד יש שתבא הפא בקמץ והעין בחלם כמו הלוך ויש שתבא העין בצרי כמו לך ולפעמים העין בשוא והלמד בקמץ כמו לכה שבא בתוספת הא בסוף ומהם בחסרון יוד ופתח העין כמו צק ומהם יש פעל אחד שיבא פעם בקמץ חסר ולפעמים בצרי ולפעמים כדרך השלמים בתוספת הא כמו צווי ירש כי פעם רש ופעם רש ופעם ירשה ׳ ונחי העין שהם השניים אצלינו מהם שהצווי לנכח בחלם כמו אור ומהם בשורק כמו גור ומהם בשורק ותוספת הא כמו חושה ומהם בחירק כמו שים ובתוספת הא כמו שימה ומהם בכפל הלמד נון כמו קונן בחלם וסגול ׃ ובנחי הלמד הא מהם שהפא בשוא והעין בצרי כמו זרה ומהם שהעין בסגול כמו דעה ׳ ובחסרי הפא למד תבא העין בקמץ כמו קח ולפעמים׳ בשוא והלמד בקמץ ותוספת הא בסוף כמו קחה ׃

ובחסרי הקצוות יש שפעם בא בחסרון הפא והעין בצרי כמו תן ופעם בשוא העין וקמץ הלמד בתוספת הא בסוף כמו תנה ובכפולים מהם יש בחסרון הלמד וחלם הפא כמו גול דגם סוב ׳ ומהם שהפא בשורק והלמד בקמץ כמו עוזה ׃ הרי כל צורות הצווי ליחיד זכר נסתר בנחים בבנין הקל חמש עשרה ושש בשלמים סך כלן אחת ועשרים ׳ והם שמע שמור עבור שמור זכרה שכבה שאלה אמור הבה הלוך לך לכה צק רש רש ירשה אור גור חושה שים שימה קונן זרה דעה קח תן תנה סוב עוזה ׳

וליחידה הנקבה בשלמים ארבעה דרכים בראשון פא השרש בחירק והעין בשוא והלמד בחרק מושך כמו לבשי ׳ ובשני הפא בחטף

קמץ כמו מלכי ובשלישי הפא בשוא והעין בקמץ כמו שמחי וברביעי בהיות הפא גרונית בפתח והעין בחלם כמו עבורי · וכשהעין אות גרונית תבאנה שתי צורות האחת עם הפא בקמץ מלא פום והעין בקמץ רחב כמו חרבי והשנית הפא בקמץ רחב והעין בשוא אם אין העין גרונית כמו קסמי וכשהעין אות גרונית תבא בחטף פתח כמו פעלי ׃ והשלישית כשהפא והעין יחד אותיות גרוניות אז הפא תבא בסגול והעין בקמץ מלא פום כמו אחזי הרי ליחידה הנקבה שמנה צורות לבשי מלכי שמחי עבורי חרבי קסמי פעלי אחזי ׃

ובנחים

בנחי הפא יוד מהם שבא בחסרון היוד והעין בקמץ והלמד בחרק מושך סימן לנקבה כמו חכי או העין בשוא והלמד בחרק כמו דעי לכי · ובנחי העין שהם השניים לפי סברתינו מהם שהאות הראשונה בחלם והשנית בחרק מושך כמו אורי ומהם בקמץ מלא פום כמו חגי ומהם בשורק כמו חולי לושי הרי בנחים חמש צורות הכי דעי אורי חגי לושי סך כלן ארבע עשרה צורות לנקבה היחידה לנכח · ואמנם לרבוי הזכרים בשלמים באו בשלשה דרכים הראשון כשהפא בחירק והעין בשוא כמו עברו השני כשהעין גרונית תבא הפא בפתח והעין בחטף פתח כמו בחרו השלישי שתבא הפא בקמץ מלא פום כמו חרבו משכו ׃

ובנחים

בנחי האלף מהם שהאלף בסגול והעין בחטף סגול כמו אהבו ובנחי הפא יוד מהם שהעין בשוא כמו דעו ומהם שהיא פעם בקמץ כמו הבו ופעם בצרי כמו הבו ומהם שהעין בשורק כמו עוצו ובשניים מהם שהאות הראשונה בחלם כמו באו ולפעמים גם בכפולים תבא הפא בחלם ובחסרון הכפל למד השרש כמו אורו ששרשו ארר הרי סך אלה הצורות המשונות מצורות השלמים חמש צורות אהבו דעו הבו הבו עוצו באו אורו הרי סך כל רבוי הזכרים לנכח שמנה צורות · ורבוי הנקבות הוא בשלמים בשני דרכים רצוני לומר בתוספת הא בסוף ובלי תוספת והנוספות הא הן שלש האחת שתבא הפא בשוא והעין בקמץ והלמד בשוא והנון הקודמת הה"א הנוספת גם כן בקמץ כמו שמענה

והשנית שתבא הפא בחטף פתח והעין בחלם והלמד בשוא והנון ה הקודמת היא בקמץ כמו חגורנה והשלישית שתבא הפא בשוא והעין בחלם והלמד בשוא והנון הקודמת היא בקמץ כמו ספורנה : והבלתי נוספות היא הן בשני דרכים הראשון שתבא הפא בחירק והעין בצרי ואלף נחה אחריה כמו קראן · השני שהעין בשוא ואחריה אלף נעת בסגול כמו קראן הרי צורות הצווי בבנין הקל ליחידה הנקבת חמש צורות שמענה חגורנה ספורנה קראן קראן : ובנחים בנחי הפא אלף מהם שהפא בחטף סגול כמו אמורנה · ובנחי הפא יוד מהם בחסרון הפא והעין בסגול והלמד בשוא כמו לכנה · ומהשניים שהם נחי העין לפי רב אשר קדמונו יש חסרי הפא והעין בחלם כמו בשנה שבנה : ובנחי הלמד אלף מהם שבא ובלי תוספת היא והנון בקמץ באחרונה והעין בסגול והאלף נחה כמו ומצאן מנוחה ברות הרי צורות אלה ארבע אמורנה לכנה שובנה מצאן הרי סך כל צורות הצווי חמשים ושתים צורות עשרים ואחת לזכר לנוכח וארבע עשרה לנקבה ושמנה לרבוי הזכרים ותשע לרבוי הנקבות כמו שכתבנו למעלה :

ואולם העתיד בשלמים בבנין הקל הן תשע צורות : הראשונה שתבא אלף נוספת בראש להורות המדבר בעדו והיא נקודה בסגול והפא בשוא והעין בקמץ כמו ארחץ · ובצורה השנית העין בפתח כשהלמד אות גרונית אם לא תבאנה בהפסק כי אז יתהפך הפתח אל קמץ משל הראשון אשמע ומשל השני אצלח תצלח וזולת מעטים שבאו בקמץ בהפסק ובלי ה הפסק לפעמים כמו אצדק : הצורה השלישית שתבא האלף בסגול והפא בשוא והעין בחלם כמו אצרוף : הצורה הרביעית היא שתבא פעם כדרך השנית ופעם כשלישית כמו אחפוץ תחפץ · וכל אלה תתחלפנה בסמיכות כי החלם יהפך אל קמץ מלא פום כמו אתמך בו ואשמור לו · וכל אלה תמצא להם עוד צורה חמשית בתוספת היא בסוף כמו מן הראשונה אשמע אשמעה ואשמרה ארדפה · הפא והעין בשוא והלמד בקמץ משל מן השלישית אעלוזה הפא

בִּסְגוֹל וְהָעַיִן בַּחֲטַף סֶגוֹל· וְנִמְצֵאת בָּזֶה עוֹד צוּרָה תְּשִׁיעִית שֶׁבָּאת
הַסֶּגוֹל מְקוֹם קָמֵץ כְּמוֹ אֶקְרָאֶה כְּמוֹ יִדְשְׁנֶה בְּכָל אֵלֶּה הָאוֹת הַנָּעַת
הַקּוֹדֶמֶת לַהֵא הִיא בִּסְגוֹל הֲרֵי כָּל הַצּוּרוֹת לַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ לְיָחִיד תֵּשַׁע
צוּרוֹת אֶרְחָץ אֶסְלַח אֶצְרוֹף אֶחְפּוֹץ תֶּחְפָּץ אֶקְרָאֶה אֶשְׁמְרָה אֶתְחַמָּךְ
אֶעֱלוֹזָה׃ וּבַנָּחִים בְּנָחֵי הַפֵּא אָלֶף· אָלֶף הָאֵיתָן תָּבֹא בְּחוֹלֶם וְהָעַיִן
בְּפַתַּח כְּמוֹ אוֹמַר וְלִפְעָמִים בְּצֵרִי כְּמוֹ אֲמָרֶיהָ תֹּאמֵר וּמֵהֶם שֶׁתֶּחְסַר
בָּם אָלֶף הַשֹּׁרֶשׁ וְתָבֹא נִבְלַעַת בְּאָלֶף הָאֵיתָן וְהִיא בְּצֵרִי וְהָעַיִן בְּקָמֵץ
כְּמוֹ אֵהָב וּמֵהֶם שֶׁהָאָלֶף בְּחוֹלֶם כְּמוֹ אוֹחֵז· וּמֵהֶם שֶׁהָאָלֶף בְּצֵרִי וְהָעַיִן
בְּפַתַּח כְּמוֹ אֵחַר וּמֵהֶם שֶׁהָאָלֶף בְּחוֹלֶם וְהֵא נוֹסֶפֶת בָּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ אֹכְלָה
אֹסְפָה וּמֵהֶם שֶׁאָלֶף הָאֵיתָן בִּסְגוֹל וְאָלֶף הַשֹּׁרֶשׁ בַּחֲטַף סֶגוֹל כְּמוֹ
אֶאֱסוֹר׃ וּמִנָּחֵי הַפֵּא יוֹד יֵשׁ שֶׁהָאָלֶף בְּחוֹלֶם כְּמוֹ אוֹאֵל וּמֵהֶם שֶׁהָעַיִן
אָלֶף וְתָבֹא אָלֶף הָאֵיתָן בִּסְגוֹל וְאָלֶף הַשֹּׁרֶשׁ בְּחוֹלֶם כְּמוֹ אֶאוֹת· וּמֵהֶם
שֶׁהָאָלֶף בְּצֵרִי וְעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ בְּפַתַּח כְּמוֹ אֵדַע· וְלִפְעָמִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת
הֵא כְּמוֹ אֵדְעָה· וּמֵהֶם שֶׁהָאָלֶף בְּשׁוּרֶק וְהָעַיִן בְּפַתַּח כְּמוֹ אוּכַל· וּמֵהֶם
שֶׁהָאָלֶף וְהָעַיִן יַחַד בְּצֵרִי כְּמוֹ אֵלֵךְ וְלִפְעָמִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא וּבִשְׁוָא
הָעַיִן כְּמוֹ אֵלְכָה וּמֵהֶם שֶׁתָּבֹא הָאָלֶף בְּחִירֶק מוֹשֵׁךְ הַפֵּא יוֹד וְהָעַיִן
בְּקָמֵץ כְּמוֹ אִיעָץ וְלִפְעָמִים בְּתוֹסֶפֶת הֵא כְּמוֹ אִיעֲצָה וּמֵהֶם שֶׁהָאָלֶף
בִּסְגוֹל וְהָעַיִן בְּקָמֵץ וְדָגֵשׁ כְּמוֹ אֶצָּק· וּמֵהֶם שֶׁהָעַיִן פַּעַם בַּחֲטַף קָמֵץ
וּפַעַם בְּחוֹלֶם כְּמוֹ אֶצֳּר אֶצּוֹר וּמֵהֶם שֶׁהָאָלֶף וְהָעַיִן בְּצֵרִי כְּמוֹ אֵשֵׁב׃

וּבַשְּׁנִיִּים יֵשׁ שֶׁהָאָלֶף בְּקָמֵץ וְהַפֵּא בְּחוֹלֶם כְּמוֹ אָבֹא וְלִפְעָמִים
בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא כְּמוֹ אָבוֹאָה וּמֵהֶם שֶׁהַפֵּא בְּחִירֶק כְּמוֹ אָגִיל וְלִפְעָמִים
בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא כְּמוֹ אָגִילָה וּמֵהֶם שֶׁתָּבֹא הַפֵּא בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ אָגוּר·
וּמֵהֶם בְּתוֹסֶפֶת הֵא כְּמוֹ אָחוּדָה· וּמֵהֶם שֶׁהָאָלֶף בַּחֲטַף פַּתַּח וְהַפֵּא
בְּחוֹלֶם וְהַלָּמֶד כְּפוּלָה בִּסְגוֹל כְּמוֹ אֲקוֹנֵן וּבְנָחֵי הַלָּמֶד הֵא מֵהֶם שֶׁהָאָלֶף
וְהָעַיִן בִּסְגוֹל וְהַפֵּא בִּשְׁוָא כְּמוֹ אֶבְנֶה וּכְשֶׁהַפֵּא אוֹת גְּרוֹנִית תָּבֹא
בַּחֲטַף סֶגוֹל כְּמוֹ אֶעֱשֶׂה וּבְנָחֵי הַפֵּא אָלֶף וְהַלָּמֶד הֵא מֵהֶם שֶׁתָּבֹא
הָאָלֶף בְּחוֹלֶם וְהָעַיִן בִּסְגוֹל כְּמוֹ אוֹבֶה· וּמֵהֶם שֶׁהָאָלֶף בְּחִירֶק וְהָעַיִן
בְּקָמֵץ כְּמוֹ אִירָא׃ וּבַחֲסֵרֵי הַפֵּא וְנָחֵי הַלָּמֶד הֵא הָאָלֶף בְּקָמֵץ
וְהָעַיִן בִּסְגוֹל וְדָגֵשׁ כְּמוֹ אַטֶּה הֲרֵי כָּל הַצּוּרוֹת הַמְּשׁוּנוֹת מִן הַשְּׁלֵמִים

שלשים ושתים ואלה הן אומר תאמר אהב אוחז אחר אספה אאסור אואל אאות ארע ארעה אוכל אלך אלכה איעץ איעצה אצק אצר אצור אשב אבא אבאה אגיל אגילה אגור אחודה אקונן אבנה אעשה אובה אירא אטה · הרי סך השלמים והנחים והחסרים והכפולים אשר הם כמשפט הנזכרים ארבעים ואחת צורות :

ולנוכח לשני יבא תוספת תו כראש להורות על הנכח לזכר ולנקבה ותנקד בחירק על הרב ולזרת בשלמים תבא בשבעה דרכים · הראשון שתבא התו בחירק והפא בשוא והעין בפתח כמו תשכב · והשני שתבא העין בחלם כמו תשמור והשלשי שתהיה התו בחלם והעין בפתח כמו תאכל ובהפסק תבאנה צורות אחרות כי כשהעין בחלם בהפסק · בסמוך תבא בקמץ מלא פום כמו תכרת לך · ואשר העין בפתח והתו בחלם בהפסק · בסמוך תבא העין בצרי כמו תאכל תאכל · וכשפא השרש גרונית תבא התו בסגול והפא בחטף סגול והעין בפתח כמו תחרש ומהם שהתו בשוא והפא בקמץ והעין בצרי כמו תברך הרי צורות השלמים שבע תשכב תשמור תאכל תכרת תאכל תחרש תברך :

ובנחים בנחי הפא אלף מהם שהפא בחלם והעין בפתח כמו תאמר ופעמים בהפסק היא בצרי ובהתהפך העתיד לעבר היא בסגול כמו תאמר ותאמר ובהפסק בא מלרע ובהתהפך בא מלעיל ומהם שהתו בסגול והאלף גם כן והעין בקמץ כמו תאהב ומהם שהתו בשוא והאלף והעין בפתח כמו תאחר ולפעמים תבא העין בצרי כמו תאחר דומה לשלמים על משקל תמהר ומהם שתבא האלף נחה והתו בקמץ והעין בסגול כמו תאצל ומהם שהאלף נחה והתו בסגול והאלף בחטף סגול והעין בקמץ כמו תאכל תאשם ומהם שהתו בנחי היוד פא בצרי וחסר הפא וה והעין בחלם ותו נוספת באחרונה כמו תאות ומהם שהתו בחירק והעין בקמץ כמו תיבש ולפעמים הפא יוד נערה ותבא התו בשוא והפא יוד בפתח והעין בצרי כמו תיבש ומהם שהתו בחירק והיוד נחה והעין בפתח כמו תיגע תיטב ומהם שתבא התו בשורק והפא

יוד חֲסֵרָה וְהָעַיִן בְּפַתָּח כְּמוֹ תּוּכַל וּמֵהֶם שֶׁתָּבֹא הַתָּו וְהָעַיִן בְּצֵרִי כְּמוֹ תֵּלֵךְ · וּמֵהֶם שֶׁהַתָּו בְּחִרֶק מוֹשֵׁךְ אוֹ בְּצֵרִי וְהָעַיִן בִּסְגוֹל כְּמוֹ תִּיצֶר אוֹ תֵּצֶר וּמֵהֶם שֶׁתָּו הַנִּכַח בְּחֹלֶם וְעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ בְּקָמֶץ כְּמוֹ תּוֹתָר · וּבַשְּׁנַיִים מֵהֶם שֶׁתָּבֹא הַתָּו בְּקָמֶץ וְהָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה בְּחֹלֶם כְּמוֹ תָּבֹא · וּמֵהֶם שֶׁתָּבֹא הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ תָּבוּז תָּרוּם וּמֵהֶם שֶׁתָּבֹא הַתָּו בִּשְׁוָא וְהָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה בְּחֹלֶם וְהַשְּׁנִיָּה תָּבֹא בְּצֵרִי כְּמוֹ תְּצוֹדֵד ת תְּמוֹתֵת תְּשׁוֹבֵב כֵּן הוּא דַעַת רֹב הַמְדַקְדְּקִים הַקַּדְמוֹנִים אֲבָל לְפִי דַעְתִּי הֵם מִן הַכְּפוּלִים לָמֶד מִבִּנְיַן פּוֹעֵל מְרוּבָּע וְכֵן תְּקוֹנֵן אֲבָל הַתָּו אִיתָן מִן הַקַּל הוּא תָּצוּר תָּמוּת תָּשׁוּב עַל מִשְׁקַל תָּבוּז תָּקוּם · וּבְנָחֵי הַלָּמֶד הֵא מֵהֶם שֶׁהַתָּו בְּחִרֶק וְהַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בִּסְגוֹל כְּמוֹ תִּשְׁעֶה תִּפְדֶּה וּמֵהֶם בְּנָחֵי הַפֵּא אָלֶף וְהַלָּמֶד הֵא שֶׁתָּבֹא הַתָּו בְּחֹלֶם וְהָעַיִן בְּצֵרִי כְּמוֹ תֹּאבֶה ׃

וּבַכְּפוּלִי הָעַיִן בְּלִי נָח מֵהֶם שֶׁתָּבֹא הַתָּו בְּקָמֶץ וְהַפֵּא בְּחֹלֶם וְתֶחְסַר אוֹת הַכֶּפֶל כְּמוֹ תָּאוֹר וּמֵהֶם שֶׁהַתָּו בְּחִרֶק וְעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ בְּפַתָּח וְדָגֵשׁ כְּמוֹ תִּדַּד וּמֵהֶם שֶׁהַתָּו בְּחִרֶק וְהַפֵּא בְּחֹלֶם וְדָגֵשׁ וְתֶחְסַר לָמֶד הַכֶּפֶל כְּמוֹ תִּסֹּב הֲרֵי כָּל הַצּוּרוֹת הַמִּשְׁתַּנּוֹת מִן הַשְּׁלֵמִים עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ תֹּאמַר תֶּאֱזוֹר תֵּחַד תֶּאֱהַב תְּאַחֵר תְּאַחֵר תָּאצֵל תֶּאֱשַׁם תִּיבַשׁ תֵּיבֵשׁ תִּיטַב תּוּכַל תִּיצֶר תֵּצֶר תֵּלֵךְ תּוֹתָר תָּבֹא תָּבוּז תְּצוֹדֵד תִּשְׁעֶה תֹּאבֶה תָּאוֹר תִּדַּד תִּסֹּב הֲרֵי כָּל צוּרוֹת הַנֹּכַח לַזָּכָר שְׁלשִׁים וְשָׁלשׁ שֶׁבַע לַשְּׁלֵמִים וְעֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ נוֹטוֹת מֵהֶן ׃

וְלַנִּסְתָּר הַיָּחִיד הַזָּכָר בַּשְּׁלֵמִים תִּהְיֶנָה שְׁמֹנֶה צוּרוֹת · הָרִאשׁוֹנָה יוֹד הַנִּסְתָּר הֶעָתִיד בְּחִרֶק וְהַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּפַתָּח כְּמוֹ יִגְדַּל וּבְהֶפְסֵק הָעַיִן בְּקָמֶץ ׃ הַשֵּׁנִית כְּשֶׁתִּהְיֶה פֵּא הַפֹּעַל אוֹת גְּרוֹנִית אָז הַיּוֹד תָּבֹא בִּסְגוֹל וּפֵא הַשֹּׁרֶשׁ בַּחֲטַף סְגוֹל כְּמוֹ יֶאֱנַף וּמֵהֶם בְּקָמֶץ בְּלִי הֶפְסֵק כְּמוֹ יִשְׁמָע וְיִכְשַׁר הַשְּׁלִישִׁית שֶׁתָּבֹא עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ בְּחֹלֶם כְּמוֹ יִמְלוֹךְ יִמְכּוֹר וּבְסָמוּךְ יִתְהַפֵּךְ הַחֹלֶם אֶל קָמֶץ מָלֵא פּוּם כְּמוֹ יִמְלָךְ מֶלֶךְ יִשְׁכָּן בֶּטַח וְלִפְעָמִים תִּתְמוֹךְ הַיּוֹד בִּגְעָיָא לְחַזֵּק הַחֲטִיפָה כְּמוֹ יִשְׁמָר צֵאתְךָ אֲבָל כְּשֶׁיִּסָּמֵךְ וּבָאוֹת הָעַיִן וְהָיָה טַעַם מוֹשֵׁךְ אָז הָעַיִן בְּחֹלֶם כְּמוֹ יִגְנוֹב · וּמֵהֶם שֶׁתָּבֹא הַיּוֹד בִּשְׁוָא

והפא

והפא בקמץ והעין בצרי כמו יברך ומהם שתבא היוד בחלם והעין בפתח ובהפסק בקמץ או בצרי כמו יאכל יאכל יאכל הרי לך צורות השלמים אשר מנינו יגדל יאנף ישמע ימלוך ישכן יברך יאכל יאכל יאכל ׃

ובנחים היוד בצרי והפא נחה והעין בחלם כמו יאות ומהם שהיוד בצרי והעין בקמץ כמו ידע ומהם שתבא היוד בשוא והפא בקמץ והעין בסגול כמו ייחל ולפעמים בא בחסרון יוד אחרת ויאמרו יחל ומהם שהיוד בחרק והעין בפתח כמו יטב ומהם שהיוד בשורק והעין בקמץ כמו יוכל ומהם שהיוד והעין בצרי כמו ילך ומהם שהיוד בא בחרק לפעמים ופעמים בצרי והעין בסגול כמו יצר יצר ומהם שלפעמים תבא היוד בחרק ולפעמים בצרי כמו יקר יקר ׃

ובשניים נחי העין וו מהם שהיוד בקמץ והפא בשורק כמו יקום ומהם שהיוד בקמץ והעין בחלם כמו יבא ומהם שהיוד בסגול והפא אות גרונית בחטף סגול והעין בקמץ כמו יחור ׃

ובנחי הלמד הא מהם שהיוד בחרק והפא בשוא והעין בסגול כמו יבנה ומהם שהיוד בחלם והעין בסגול כמו יאבה ומהם שהיוד בפתח והפא גרונית בחטף פתח והעין בסגול כמו יעשה ולפעמים בא בחסרון הלמד הא וכלו בפתח כמו יעש ולפעמים בא כלו בצרי כמו יצא הרי סך כל המשתנים מהשלמים שמנה עשר יאות ידע ייחל יחל יוכל ילך ייצר יצר יקר יקר יקום יבא יחור יבנה יאבה יעשה יעש יצא הרי כל העתיד יחיד נסתר עשרים ושש צורות ׃

ולנכח לנקבה יבא בתוספת יוד בסוף ותו בראש והעין בשוא או בחטף בהיותה גרונית כשאינה בזכר בחלם או בשורק כי אז לא תשתנה כמו תאמרי תאחרי תוכלי תשמרי תקומי תבאי תאבי וזולת אלה והנסתרת תדמה בלשונה לנכח הזכר בכל עניניו אחד לאחד ׃

ומעתה נבאר הרבוי למדברים בעדם ונאמר כי הנון נוספת בראש סימן לרבים המדברים בעדם תבא בשני דרכים לפעמים בחירק ולפעמים בפתח ולפעמים בחלם ובאות גרונית הפא בחטף פתח נכרות נשמע נערוך נעשה וכן בתוספת הא נרדופ נרדפה בתמורת החלם אל שוא נשמעה בתמורת ה הפתח אל שוא ובאות גרונית בחטף פתח כמו נשאלה הרי צורות השלמים שש נכרות נשמע נערוך נעשה נרדפה נשאלה ׃

ובנחים בנחי הפא אלף מהם שהנון בחלם והעין בפתח כמו נאמר ומהם שהעין בצרי כמו נאבד ומהם שהפא בחטף סגול והנון בסגול והעין בקמץ כמו נאהב ומהם שהעין בחלם כמו נאזור ׃

ובנחי הפא יוד מהם שהנון בצרי והעין בפתח כמו נדע ומהם שהנון בשוא והיוד בקמץ והלמד השרש בסגול כמו ניחל ומהם שהיוד בחרק והעין בפתח כמו ניטב ומהם שהנון בשורק והעין בקמץ כמו נוכל ומהם שהנון והעין בצרי כמו נלך ולפעמים באה העין בשוא והלמד בקמץ ובתוספת הא בסוף כמו נלכה ומהם שהנון בחרק והעין בקמץ כמו נירש ׃ ובשניים מהם שהנון בקמץ והעין בחלם כמו נבא ולפעמים בתוספת הא ובקמץ הלמד כמו נבאה ומהם הנון בקמץ והפא בשורק כמו נקום ומהם שהנון בצרי והפא בחלם כמו נבוש ומהם שהנון בסגול והפא בחטף סגול והוו שבאמצע בקמץ כמו יחור ובנחי הלמד הא מהם שהנון בחרק והפא בשוא והעין בסגול כמו נבנה ומהם שהנון בחלם והעין בסגול כמו נאבה הרי כל המשתנים שמנה עשר נאמר נאבד נאהב נאזור נדע ניחל ניטב נוכל נלך נלכה נירש נבא נבאה נקום נבוש נחור נבנה נאבה הרי כל צורות המדברים בעדם ארבע ועשרים שש בשלמים ושמנה עשרה במשתנים מהם ׃

ובנכח רבוי השלמים תבא התו בחרק והפא והעין בשוא כמו תשמרו ומהם שהתו והפא בפתח והעין בשוא כמו תעברו ובהפסק יבאו בחלם העין כמו תשמורו

תעבורו

תעבורו ומהם בקמץ כמו תשכבו תנחלו ומהם שיבאו פעם בחולם
ופעם בשורק העין כמו תשפוטו תשפטו וכן יבאו בתוספת נון בלי
שנוי כגון תשמעון תשמרון שהפא בשוא ומהם שהעין בקמץ ב
בהפסק כמו תשכבון וזולתו אלה הן צורות השלמים שבע תשמרו
תעברו תשמורו תנחלו תשפוטו תשמעון תשכבון׃

ובנחים בנחי הפא אלף מהם שהתו בחולם והעין בשוא כמו תאכדו ובהפסק בצרי תאבדו ולפעמים באו בתוספת נון תאבדון ומהם שהתו בסגול והאלף בחטף סגול והעין בקמץ כמו תאהבו ומהם שהתו בחולם והעין בצרי כמו תאחזו ולפעמים בא בתוספת נון תאחזון וכן תשכבון ומנחי הפא יוד יש שתבא התו בצרי והעין בחולם כמו תאותו ומהם שהתו בחירק והעין בקמץ כמו תיבשו ומהם שהתו בצרי והעין בשוא כמו תדעו ולפעמים בתוספת נון כמו תדעון ומהם שהתו בשוא והיוד בקמץ והעין בסגול כמו תיחלו ומהם שהתו בחירק והעין בפתח כמו תיטבו ומהם שהתו בשורק והעין בשוא כמו תוכרו׃

ובשניים מהם שהתו בקמץ והאות הראשונה בחולם כמו תבאו ומהם שהתו בקמץ והאות הראשונה בשורק וכן השניה כמו תבוזו ומהם שהתו בקמץ והאות הראשונה בחירק מושך כמו תהינו ומהם שהתו בשוא והאות הראשונה בחולם והאחרונה בשורק בתוספת נון בסוף כמו תקושון ובנחי הלמד הא מהם שהתו בשוא והאות הראשונה בפתח כמו תאוו ומהם שתבא התו בחולם בנח האלף שהיא האות הראשונה כמו תאפו ומהם שהתו בחירק והאות הראשונה בשוא כמו תבכו ומהם שהתו בסגול והאות הראשונה שהיא גרונית בחטף סגול כמו תחזו׃ ומנחי הפא יוד והלמד אלף יש שהתו בצרי להורות חסרון היוד השרשית והעין בשוא כמו תצאו׃ ומחסרי הקצות יש שהתו בחירק והפא חסרה והעין בשוא ודגש להורות על החסרון כמו תתנו׃

ומחסרי הפא ונחי הלמד יש שהתו בקמץ והעין בשורק כמו תטו אלה הן הארבע ועשרים צורות ה

המשונות

המשונות מן השלמים תאבדו תאברו תאברון תאהבו תאחזו תאחזון תאותו תיבשו תדעו תדעו תדעון תיחלו תיטבו תוכלו תבאו תבוזו תהינו תקושון תאוו תאפו תבכו תחוו תצאו תתנו תטו · אלה הן שלשים ואחת צורות הנכח לרבוי השוה לזכרים ולנקבות שבע בשלמים ועשרים וארבע משונות מהן ואולם ברבוי הזכרים הנסתרים בשלמים הן צורות הרבוי לנכח מלבד שתומר התו המורה הנכח ביוד המורה הסתר וכן גם בנחים ובחסרים ובכפולים ולכן אין להאריך באלה ׃

ואמנם הנסתר לנקבה היחידה ברב הענינים יבא כמו הנכח בזכר ויתיחד נכח הנקבה בתוספת יוד בסוף וזה בדרכים שונים כי לפעמים תבא עין השרש בשוא כמו תשכחי שהתו הנוספת ולמד השורש בחרק ופא השרש והעין בשוא וכשהפא אות גרונית תבא בפתח כמו תאספי ופעם שהעין בחטף קמץ כמו תשחרי ומאלו שהומר בם בהפסק הקמץ בחלם ופעם בשורק משל הראשון תשקוטי ת תחשוכי ומשל השני תעבורי ובכלל אשר העין בם בשוא יבאו בקמץ בהפסק כמו תלבשי · ואלו לפעמים נמצאו בתוספת נון כמו תדבקין ואשר הם בחטף קמץ ישובו בחלם בהפסק כמו שאמרנו הנה כלל צורות הנכח לנקבה היחידה חמש תשכחי תאספי תשחרי תשקוטי תעבורי ובנחים בנחי הפא אלף מהם שהתו בחלם והפא נחה והעין בשוא כמו תאמרי ומהם שהתו בשוא והאלף בצרי והעין בחטף פתח כמו תאהבו ומהם שהתו בחלם והאלף נחה והעין בצרי כמו תאחזי ׃ ובנחי הפא יוד מהם שהתו בשורק והעין בשוא כמו תלכי · ומהשניים יש שהתו בקמץ והאות הראשונה בשורק כמו תגורי ומהם שהאות הראשונה בחלם כמו תרושי ׃

ובנחי הלמד הא מהם שהתו בשוא והפא אלף בפתח כמו תאוי ומהם שהתו בחרק והפא בשוא כמו תבני ומהם שהתו בחלם והעין בחרק כמו תאבי ובכלל אין הפרש בין רב הרבים לנכח ובין היחידה לנכח אלא שהלמד השרש ברבוי בשורק מושך וו וביחידה בחרק מושך יוד כמו תתנו תתני הרי כלל אלה שזכרנו עשרה תאמרי תאהבי תאחזי תוכלי תלכי תגורי תדושי

תאוי תבני תאבי הנה כלם בין השלמים והמתחלפים מהם בצורותיהם חמשה עשר ׃

וגם הרבוי בנקבות הנסתרות יבא על פנים שונים ראשונה שהתו בחרק והפא בשוא והעין בפתח כמו תשמענה ובהפסק תשוב העין אל קמץ ומהם שהתו בסגול והפא בחטף סגול והעין בפתח כמו תחרשנה · ומהם שהתו בקמץ והפא בחטף פתח והעין בחלם כמו תעבורנה ולפעמים הפא בשוא כמו תחגורנה ׃

ומהם נחי הא באחרונה כמו תלבשן ולפעמים בא גם רבוי הנסתרים הזכרים מקום רבוי הנקבות כמו יצאו בנות שילה מקום תצאנה בצרי התו וחסרון הפא יוד והעין בסגול ובנח הלמד · וכן נכח רבוי הזכר מקום נסתר רבוי הנקבות כמו ואלמנותיך עלי תבטחו מקום תבטחנה הרי כל השלמים ששה שמענה תחרשנה תעבורנה תחגורנה תלבשן תצאנה · ובנחים בנחי הפא אלף מהם שהתו בחלם מושך הנח והעין בפתח והלמד בשוא כמו תאמרנה ומהם שהתו בסגול והפא אלף בחטף סגול והעין בקמץ כמו תאהבנה ומהם שהעין בחלם כמו תאסופנה · ומהם נחי הפא יוד שהתו בצרי מורה הנח והעין בפתח כמו תלכנה ומהם שהתו והעין בצרי כמו תשבנה ׃

ומהשניים יש שהתו בקמץ והאות הראשונה בחלם כמו תבאנה ולפעמים בהפסק התו בשוא והאלף בצרי כמו תבואינה ומהם שהתו בצרי והאות הראשונה בחלם כמו תבושנה ומנחי הלמד אלף יש שהתו בחרק והפא בשוא והעין בצרי כמו תמצאנה תקראנה · ומנחי הפא אלף והלמד הא התו בחלם והעין בצרי כמו תאבנה הנה כל המשתנים שמנה תלכנה תירשנה תשבנה תבאנה תבאינה תבושנה תמצאנה תאבנה · הרי סך כל השלמים והמשתנים מהם ארבעה עשר ששה בשלמים ושמנה במשתנים · הנה בארנו כל צורות הפעלים בבנין הקל בשנויהם למיניהם אף כי יודע אני כי ימצאו רבים זולת אלה · אבל מה שזכרנו

יספיק למתחילים במלאכה הזאת כי אין כונתינו בזה אלא להישיר האנשים אשר יבקשו לדעת לדבר יהודית על דרך מלאכותיי ולא ל לפי הרגל האנשים לבד כמו שראינו רב אנשי זמנינו והבאים אחרי יראו דרך ישכן אור להשלים מה שחסר בחבורינו זה ואשר מלא כל הארץ כבודו ימלא חסרונינו אמן ׃

בנין פעל הדגוש

אחרי הפעל קל בא הפעל שהוא כיוצא בו באותיות שם פעלו בלא תוספת אות כמו שם פעל קל אף כי יוסיף דגש עין השרש כי מקור ה הקל פעל בחלם העין רפה ומקור הדגוש יסור בדגש עין השרש עם מה ששאר הבנינים מוסיפים שמות פעליהם אות בתחלתם כמו שיראה לפנים ׃

ומעתה נלך לפי דרכנו על הסדר אשר דרכנו בפירוש הקל ונתחיל בשם הפעל ונאמר כי משקלי שם פעל פעל הדגוש בשלמים הם תשעה ׃ הראשון כשהפא השרש בפתח והעין בצרי ודגש כמו דבר וכשיסמך יומר הצרי בסגול כמו מדבר לך׃

וכן עם הכנוים כמו שנבאר בשער הכנוי ולפעמים יומר בחרק כמו ובפרשכם ׃ המשקל השני הפא בקמץ והעין בחלם כמו יסור ׃ השלישי שהפא בחרק והעין בחלם כמו ליסור ׃ הרביעי בתוספת הא הפא בפתח ועין השרש בשוא כמו זמרה ׃ החמשי כשיהיה דומה לעבר שהפא בחרק והעין בצרי ודגש כמו דבר ושלם וכשהעין מאותיות הרפיון הפא בקמץ כמו ברך ׃ הששי כשהלמד גרונית מהם שהעין בצרי ומהם שהעין בפתח משל הראשון שלח משל השני שלח ׃ השביעי שתבא הפא בפתח והעין בסגול עם הכנוי ואחרי הלמד תו נוספת קודם הכנוי כמו ביחזקאל סימן יו בצדקתך אחותך הרי השלמים דבר פריש יסור יסור זמרה דבר ברך שלח שלח צדקתך ואין בזה שנוי מחמת הנחות ולא מפאת החסרון או הכפל ׃

ושם

ושם הפועל מן הרגוש אשר הקמחיים קראוהו בינוני לעולם יבא בתוספת מם לפניו בשוא וזה כשיהיה בשלמים יבא על שני משקלים: האחד שהפא השרש בפתח והעין בצרי אם אינה סמוכה למלה זעירא כי אז היתה מחליפה הצרי בסגול כמו מאמץ כח: השני כשעין השרש אלף או ריש הפא תבא בקמץ כמו מנאף מברך זולת אחד בישעיה סימן מט שאין העין אלף ולא ריש והפא בקמץ למתעב גוי ואין שנוי במשקלים האלה: ושם הפעול בזה הבנין הוא גם כן לעולם בתוספת מם בראש בנקודת שוא ובו הפא בשורק והעין בקמץ כמו מדובר:

ואמנם משקלי פעלי הבנין הזה בזמניהם נמצאו על זה הדרך אשר נאמר · ראשונה העבר יבא על פנים שונים כי לפעמים תבא הפא בחרק והעין בצרי כמו אזן וחקר תקן ושנית העין תבא בפתח כמו אבד ושבר ושלישית כשלמד השרש מאותיות הגרון ובין העין הנקודה בצרי על המשקל הראשון ובין הלמד גרונית תבא פתח גנובה מן הנקראים ואינם נכתבים כמו צמח · רביעית לפעמים הלמד גרונית והעין בפתח על המשקל השני הלמד נחה כמו שמח · חמשית כשהעין מאותיות הרפיון ובצרי אז גם הפא בצרי כמו מאן ברך והטעם כי להורות חסרון דגש העין נרחבה הפא והומר החרק בצרי · ששית כשהעין רפיונית והפא בחרק העין במוכרת היא בצרי כמו נער וכשתבא אחריהם מלה זעירא יומר הצרי בסגול כמו בקש לץ · שביעית כשיחסר דגש העין תבאנה הפא והעין בסגול אם אין העין רפיונית כמו התלואלה שבע מדות נסתר העבר בבנין הזה ולא תשתננה בנח והחסרון והכפל כלל לנכח הזכר היחיד יבא בתוספת תו בקמץ באחרונה והעין גם כן תהיה בקמץ והלמד בשוא והפא תשאר על מתכונתה בנסתר כמו דברת תקנת שמחת נערת · ובנחים ישתנו בשני פנים כי בבעלי הלמד אלף העין תבא בצרי כמו קנאת ובנחי הלמד הא תבא בחרק כמו רוית · המדבר בעדו משפטו בשלמים כמשפטי הנכח זולת שהתו הנוספת תבא בחרק כמו תקנתי קנאתי · ובנחי הלמד הא

בהפסק העין תבא בצרי ובלא הפסק בשוא כמו רעתי רותי ׃
לרבוי הנסתר הפא בחרק והעין בשוא והלמד בשורק מושך וו כמו
דברו ובהפסק יומר השוא בצרי כמו דברו ׃ ושנית כשהעין גרונית
תבא בחטף פתח ובהפסק בצרי כמו שחתו שחתו ׃ ובנחי הלמד
הא העין תבא בשורק כמו רוו ׃ לרבוי הנכח התו הנוספת לנכח
היחיד תבא בסגול ובסוף מם כמו דברתם קנאתם רויתם ׃
לרבוי המדבר בעדו יבא הפעל כמו היחיד זולת שברבוי תוסף נון
בשורק מושך וו כמו שביחיד היה תוספת נון חירק מושך יוד כמו
דברנו רוינו ׃ לנקבה נסתרת יחידה הפא תבא בחרק והעין בשוא ובה
תו נוספת בקמץ והא באחרונה כמו רותה ואם העין גרונית יבא
חטף פתח מקום השוא כמו שחתה ובהפסק העין בין שתהיה גרונית
בין לא תהיה תבא בצרי כמו גדלה גדלה ׃ לנכח יחידה נקבה דינו כדין
נכח הזכר זולת שהתו הנוספת תשתנה מקמץ אל שוא נע כמו
למדת ׃ לנכח רבוי הנקבה יהיה כמו לנכח רבוי הזכר אלא שתומר
המם הנוספת בסוף בנון כמו למדתן הרי כל משקלי העבר בזה
הבנין שלשים ׃ שמנה ליחיד זכר הנסתר ושלשה לנכח הזכר
וארבעה למדבר בעדו וחמשה לרבוי הנסתרים ושלשה לנכח רבוי
הזכרים ושנים למדברים בעדם ושלשה לנקבה הנסתרת ואחד לנכח
הנקבה היחידה ואחד לנכח רבוי הנקבה ׃ ופה נשלם עבר הבנין
הדגוש במשקליו אלה ׃ אזן אבד צמח שמח ברך נאר בקש התל
דברת קנאת רוית תקנתי קנאתי רויתי רעתי רותי דברו דברו שחתו
שחתו רוו דברתם קנאתם רויתם דברנו רוינו רותה שחתה
גדלה למדת למדתן ׃

והצוני בזה הבנין יבא על אחד עשר דרכים הראשון הפא
בפתח והעין בצרי כמו דבר וכשהם מוקפים אז
יומר הצרי בסגול כמו דבר נא ׃ השני העין בפתח כמו פלג כתר ושני
אלה בעין גרונית שמח שלח ׃ דרך שלישי כשהעין ריש והפא בקמץ
כמו ברך קרב ׃ הדרך הרביעי כשהעין הא תבא הפא בפתח והעין
בצרי כמו מהר ׃ החמשי כשבא בתוספת הא בסוף פעם הפא בפתח

וּפַעַם בְּחִירֶק וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּקָמֵץ כְּמוֹ פַּלְּטָה נִצְּרָה · הַצִּווּי לְרִבּוּי הַזָּכָר הוּא עַל דֶּרֶךְ אַחֵר כְּשֶׁאֵינוֹ בְּהֶפְסֵק הָעַיִן בִּשְׁוָא כְּמוֹ זַמְּרוּ וּבְהֶפְסֵק הָעַיִן בְּצֵרִי כְּמוֹ זַמֵּרוּ וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכְּשֶׁהָעַיִן הֵא תָּבֹא בַּחֲטַף פַּתָּח כְּמוֹ מַהֲרוּ ׃ לְנֹכַח הַנְּקֵבָה הַיְחִידָה הַפֵּא כְּפַתָּח וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּחִירֶק כְּמוֹ דַּבְּרִי וּבְהֶפְסֵק יוּסַר הַשְּׁוָא בְּצֵרִי כְּמוֹ דַּבֵּרִי ׃ וְרִבּוּי הַנְּקֵבוֹת בְּזֶה הַבִּנְיָן לֹא נִמְצָא כָּתוּב אַךְ אִלּוּ נִמְצָא לְפִי הַהֶקֵּשׁ הַסְּבָרָה רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹ יְחִיד הַזָּכָר בְּתוֹסֶפֶת נוּן קָמֵץ וַאֲחֶרֶיהָ הֵא מוֹרֶת לִנְקֵבָה כְּמוֹ דַּבֵּרְנָה · הִנֵּה סַךְ צוּרוֹת הַצִּווּי אַחַת עֶשְׂרֵה דַּבֵּר דַּבֵּר כַּתֵּר בָּרֵךְ קָרֵב מַהֵר נַצְּרָה זַמְּרוּ זַמֵּרוּ מַהֲרוּ דַּבְּרִי ׃

הֶעָתִיד עַל סֵדֶר תּוֹסֶפֶת אוֹתִיּוֹת אֵיתָן יֵשׁ בּוֹ תֵּשַׁע עֶשְׂרֵה צוּרוֹת כִּי בְּכָל הֶעָתִיד תָּבֹא צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת אֲשֶׁר אַחֲרֵי הָאֵיתָן כַּאֲשֶׁר הָיָה בַּצִּווּי וְאוֹתִיּוֹת אֵיתָן תִּנָּקֵדְנָה בְּזֶה הַדֶּרֶךְ ׃ הָאָלֶף תָּבֹא בַּחֲטַף פַּתָּח כְּמוֹ אֲדַבֵּר אֲבָרֵךְ אֲסַפְּרָה וְאוֹתִיּוֹת יתן הַנִּשְׁאָרוֹת תָּבֹאנָה בִּשְׁוָא וְנֹכַח הַזָּכָר וְנִסְתַּר הַנְּקֵבָה אֵין בֵּינֵיהֶם הֶפְרֵשׁ כְּלָל וְרִבּוּי הַנְּקֵבוֹת בָּא בְּתוֹסֶפֶת תָּו בְּרֹאשׁ הַצִּווּי כְּמוֹ תְּדַבֵּרְנָה תְּשַׁבֵּרְנָה וּבְהֶפְסֵק הָעַיִן בְּפַתָּח כְּמוֹ תְּעַכַּסְנָה וְכֵן כְּשֶׁהָעַיִן גְּרוֹנִית כְּמוֹ תְּשַׁלַּחְנָה וְלִפְעָמִים תָּבֹא הָעַיִן בְּפַתָּח אַף כְּשֶׁלֹּא תִּהְיֶה גְּרוֹנִית כְּמוֹ תְּרַטַּשְׁנָה וּכְשֶׁתִּקָּדֵם וָו הַהֲפוּכִית הָעַיִן תָּבֹא בִּסְגוֹל כְּמוֹ וַתְּחַלֶּלְנָה וְכֵן בְּנָחֵי הַלָּמֶד כְּמוֹ וַתְּחַיֶּיןָ · הִנֵּה סַךְ כָּל צוּרוֹת הֶעָתִיד שְׁמֹנֶה אֲדַבֵּר אֲבָרֵךְ אֲסַפְּרָה תְּעַכַּסְנָה תְּרַטַּשְׁנָה וַתְּחַלֶּלְןָ וַתְּחַיֶּיןָ וְאַחַת עֶשְׂרֵה דּוֹמוֹת לַצִּווּי הֲרֵי תֵּשַׁע עֶשְׂרֵה צוּרוֹת הֶעָתִיד בַּבִּנְיָן הַדָּגוּשׁ ׃

וַאֲשֶׁר לֹא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ בַּדָּגוּשׁ לֹא נִמְצָא כִּי אִם הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ וְהַנִּסְתָּר לֶעָבָר וְנִסְתַּר הֶעָתִיד הַפֵּא בְּקִבּוּץ שְׂפָתַיִם וְהָעַיִן בְּפַתָּח כְּמוֹ גֻּנַּבְתִּי גֻּנַּב יְגֻנַּב · וְאִלּוּ הָיָה הַפֵּא בְּשׁוּרֶק גָּדוֹל מוֹשֵׁךְ וָו לֹא הָיָה נוֹלָד מִן הַדָּגוּשׁ כִּי לֹא הָיָה אֶפְשַׁר לָבֹא דָּגֵשׁ אַחֲרָיו בְּעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ · וְאוּלָם שְׁמוֹרוֹתָיו הֵם שְׁנַיִם לְבַד רְצוֹנִי שֵׁם הַפֹּעַל וְשֵׁם הַפָּעוּל כִּי שֵׁם הַפּוֹעֵל הוּא נִמְנַע בּוֹ אַחַר שֶׁכֻּלּוֹ פָּעוּל וְלֹא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ וְהִנֵּה שֵׁם הַפֹּעַל הוּא כְּשֶׁהַפֵּא בְּקִבּוּץ שְׂפָתַיִם וְהָעַיִן בְּחֹלֶם כְּמוֹ גֻּנֹּב · וְשֵׁם הַפָּעוּל הוּא בְּתוֹסֶפֶת מֵם בְּרֹאשׁ בִּשְׁוָא וְהַפֵּא בְּשׁוּרֶק

וְהָעַיִן בְּפַתַּח וְאִם הָעַיִן רְפוּיוֹנִית אָז הַפֵּא בְּחֹלֶם מָשָׁל הָרִאשׁוֹן מְדוּבַּר מָשָׁל הַשֵּׁנִי מְבוֹרָךְ וְלֹא נִמְצְאוּ שְׁנַיִים לֹא בַּדָּגוּשׁ וְלֹא בְּשֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ הַנּוֹלָד מִמֶּנּוּ וּבָזֶה נִשְׁלַם בֵּאוּר הַדְּגוּשִׁים בֵּין שֶׁנִּזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ בֵּין שֶׁלֹּא נִזְכַּר ׃

בִּנְיַן פּוֹעַל מְרוּבָּע

אחרי הַדָּגוּשׁ נִרְאֶה לָנוּ לִכְתּוֹב הַמְּרוּבָּע עַל הַסֵּדֶר לִשְׁתֵּי סִבּוֹת · הָאַחַת כִּי אֵין בְּשֵׁם פָּעֳלוֹ אוֹתִיּוֹת נוֹסָפוֹת דוּגְמַת הַקַּל וְהַדָּגוּשׁ אֲשֶׁר קְדָמוּהוּ · וְהַשֵּׁנִית כִּי שֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ שֶׁל זֶה דּוֹמֶה לְשֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ שֶׁל הַדָּגוּשׁ עַד שֶׁבָּנָיו שֶׁל רַבִּי יוֹסֵף קִמְחִי גַּם רַבִּי דָוִד גַּם רַבִּי מֹשֶׁה הִרְכִּיבוּ שְׁנֵיהֶם וּמְנוּ אֹתָם בְּבִנְיַן אֶחָד פּוּעַל שֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ כְּמוֹ שֶׁנּוֹדַע אֶל מִי שֶׁקָּרָא בְּסִפְרֵיהֶם · וְטַעַם טָעוּתָם לְפִי דַעְתִּי הָיָה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מָצְאוּ בְּבִנְיַן שָׁלֵם לְאֶחָד מִשְּׁנֵי אֵלּוּ שֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלָם וְהַהֶפְרֵשׁ אֲשֶׁר בֵּינֵיהֶם בְּפֵּא הַשֹּׁרֶשׁ מְעַט בֵּין שֶׁתָּבֹא בְּשׁוּרֶק גָּדוֹל בֵּין שֶׁתָּבֹא בְּקָטוֹן וְלָכֵן לֹא הִרְגִּישׁוּ בְּהֶפְרֵשׁ וְהִבְלִיעוּ שְׁנֵיהֶם לְאֶחָד · וְגַם שְׁמוֹ דּוֹמֶה בְּמִקְצַת לְשֵׁם הַדָּגוּשׁ כִּי גַּם הַמְּרוּבָּע קָרְאוּ הַמְּדַקְדְּקִים הַקַּדְמוֹנִים הַבִּנְיַן הַכָּבֵד לִהְיוֹתוֹ דּוֹמֶה לַדָּגוּשׁ וְעַל כֵּן נִסְמוֹךְ אֹתוֹ אֶל הַדָּגוּשׁ · וְנַצִּיעַ אֵלָיו קוֹדֶם כָּל דָּבָר כִּי פֹּעַל מְרוּבָּע נִמְצָא בִּשְׁנֵי דְרָכִים הָאֶחָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת כֻּלָּן שָׁרְשִׁיּוֹת נָעוֹת כְּמוֹ יְכַרְסְמֶנָּה שֶׁשָּׁרְשׁוֹ כִּרְסֵם · וְהַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי שֶׁאֵין בּוֹ כִּי אִם שָׁלֹשׁ שָׁרְשִׁיּוֹת וְהָרְבִיעִית נִמְשֶׁכֶת בְּאֶמְצַע בְּכֹחַ הַנְּקוּדָה כְּמוֹ כּוֹנֵן כִּי הַוָּו נִמְשֶׁכֶת בְּכֹחַ חֹלֶם הַכָּף · אַף כִּי בַּעֲלֵי הַשִּׁלּוּשׁ אָמְרוּ שֶׁגַּם הִיא שָׁרְשִׁית כִּי שְׁמוּ שֹׁרֶשׁ כּוֹנֵן בַּפְּשׁוּטִים מְנַחֵי הָעַיִן וָו כּוּן · אָמְנָם אֲנַחְנוּ מְנִיחֵי הַשְּׁנַיִים סְבָרָתֵינוּ שֶׁשָּׁרְשׁוֹ כֵּן וּבִכְפוּלֵי הַלָּמֶד כְּנֵן וְלָכֵן וָו כּוֹנֵן הָיְתָה לְמֶשֶׁךְ חֹלֶם הַכָּף וְלֹא לִהְיוֹתָהּ שָׁרְשִׁית כְּלָל ׃

ומעתה נְבָאֵר חֲלָקֵי זֶה הַבִּנְיָן עַל הַסֵּדֶר כַּאֲשֶׁר נְהַגְנוּ כַּאֲשֶׁר הִקְדַּמְנוּ וְנֹאמַר תְּחִלָּה כִּי שֵׁם הַפֹּעַל בְּזֶה הַבִּנְיָן צוּרָתוֹ שֶׁהַפֵּא בָּאָה בְּחֹלֶם מוֹשֵׁךְ וְהָעַיִן בְּצֵרִי כְּמוֹ כּוֹנֵן עוֹלֵל ·

ושם

וְשֵׁם הַפּוֹעֵל בָּא בְּתוֹסֶפֶת מֵם בִּשְׁוָא בְּרֹאשׁ וְהַפֵּא בְּחֹלֶם וְהָעַיִן בְּצֵרִי כְּמוֹ מְשׁוֹפֵט וְעִם הַכִּנּוּי יִשְׁתַּנֶּה הַצֵּרִי אֶל שְׁוָא כְּמוֹ מְשׁוֹפְטִי וְשֵׁם הַפָּעוּל גַּם כֵּן בָּא בְּתוֹסֶפֶת מֵם בִּשְׁוָא בָּרֹאשׁ׳ וְהַפֵּא בְּשׁוּרֵק וְהָעַיִן בְּקָמֵץ וְזֶה בַּמִּין הָאֶחָד מִן הַמְּרוּבָּעִים שֶׁהוּא בֶּן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שָׁרְשִׁיּוֹת כְּמוֹ מְכוּרְבָּל׳ וְאָמְנָם בַּמְּרוּבָּעִים מִפְּאַת הַבִּנְיָן שֶׁהוּא הַשֵּׁנִי וּבָא בַּשְּׁנִיִּים לֹא נִמְצָא פָּעוּל כִּי לֹא הָיָה מְתֻקָּן לָבֹא כִּי אִם בְּתוֹסֶפֶת מֵם אֶלָּא בַּכְּפוּלִים כְּמוֹ מְרוֹמָם אַךְ נִשְׁתַּנֶּה בּוֹ הַשּׁוּרֵק אֶל חֹלֶם׳ אֲבָל רַבִּים סָבְרוּ כִּי אֵין בְּזֶה הַבִּנְיָן אֶחָד מִמִּינֵי אֵלֶּה הַשֵּׁמוֹת בַּמְּרוּבָּעִים בֶּאֱמֶת אֶלָּא בְּמַה שֶּׁהֵם כְּחֹק הַמְּרוּבָּעִים מִפְּאַת הַבִּנְיָן וְכֵן גַּם צִוּוּי לֹא נִמְצָא בָּם כִּי צוּרָתוֹ כְּצוּרַת שֵׁם הַפֹּעַל וְלָכֵן בְּסוּר הָאֶחָד יָסוּר הָאַחֵר׃ וְאָמְנָם הֶעָבָר בַּמְּרוּבָּעִים מֵחֲמַת עַצְמָם וְלֹא מֵחֲמַת הַבִּנְיָן יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי צוּרוֹת כִּי פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ לְעוֹלָם הוּא בְּחֹלֶם וְהָעַיִן בֶּעָבָר נִסְתָּר יָחִיד בְּצֵרִי כְּמוֹ שֹׁרֵשׁ וּבְרִבּוּי הָעַיִן בִּשְׁוָא כְּמוֹ זוֹרְמוּ׃ וּבֶעָתִיד תָּבֹאנָה אוֹתִיּוֹת אֵיתָן בִּשְׁוָא וְהַפֵּא בְּפַתַח וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהָאוֹת הַשְּׁלִישִׁית בְּצֵרִי כְּמוֹ יְכַרְסֵם תְּשַׁגְשֵׁג וְזֶה דַי בְּבַעֲלֵי הָאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת׃

ואמנם בַּמְּרוּבָּעִים מֵחֲמַת הַבִּנְיָן שֶׁהֵם הַיּוֹתֵר נְאוֹתִים לְפִי כַּוָּנָתִי בְּזֶה הַחִבּוּר כְּבַר אָמַרְנוּ כִּי בֶּעָבָר הַפֵּא בְּחֹלֶם וְהָאוֹת הַשֵּׁנִית בְּצֵרִי וּבְנֹכֵחַ וּבַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בֵּין בְּיָחִיד בֵּין בְּרִבּוּי יוֹמַר הַצֵּרִי בְּפַתַח כְּמוֹ כּוֹנֵן כּוֹנַנְתָּ כּוֹנַנְתִּי כּוֹנַנְתֶּם כּוֹנַנּוּ בְּדָגֵשׁ הַנּוּן הַשֵּׁנִית כִּי מִשְׁפָּטוֹ כּוֹנַנְנוּ׳ וּבְרִבּוּי הַנִּסְתָּר יוֹמַר בִּשְׁוָא כְּמוֹ כּוֹנְנוּ וּבְנִסְתֶּרֶת הַנְּקֵבָה גַּם כֵּן כּוֹנְנָה אֶלָּא שֶׁבְּנֹכַח הַזָּכָר הַיָּחִיד הַתָּו בְּקָמֵץ וְהָרִבּוּי בִּסְגוֹל וּמֵם בַּסּוֹף וּבְנֹכַח הַנְּקֵבָה הַיְחִידָה בִּשְׁוָא נָע וּבְרִבּוּי בִּסְגוֹל וְנוּן בַּסּוֹף כְּמוֹ כּוֹנַנְתָּ כּוֹנַנְתְּ כּוֹנַנְתֶּם כּוֹנַנְתֶּן׃ צִוּוּי הַיָּחִיד דּוֹמֶה לֶעָבָר הַנִּסְתָּר כּוֹנֵן וְהָרִבּוּי לְרִבּוּי הֶעָבָר הַנִּסְתָּר כּוֹנְנוּ וּבְנֹכַח הַנְּקֵבָה יִשְׁתַּנֶּה רִבּוּי הַזָּכָר בְּחִלּוּף הַשּׁוּרֵק בְּחִרֶק מוֹשֵׁךְ כּוֹנְנִי׳ וּבְרִבּוּי הַנְּקֵבָה הַפֵּא בְּחֹלֶם מוֹשֵׁךְ וְהַשֵּׁנִית בְּפַתַח וְהָאַחֲרוֹנָה בִּשְׁוָא עִם תּוֹסֶפֶת נוּן בְּקָמֵץ וְהֵא בַּסּוֹף כּוֹנַנְנָה׳ וְהֶעָתִיד אוֹתִיּוֹת אֵיתָן נוֹסָפוֹת עַל הַצִּוּוּי וְהָאָלֶף לְבַדָּהּ נְקוּדָה בַּחֲטֵף פַּתַח וְהַשְּׁאָר בִּשְׁוָא כְּמוֹ אֲכוֹנֵן יְכוֹנֵן תְּכוֹנֵן נְכוֹנֵן יְכוֹנְנוּ תְּכוֹנְנוּ תְּכוֹנֵן תְּכוֹנְנִי תְּכוֹנַנְנָה אוֹ תְּכוֹנֶנָּה׳ אֵלֶּה

הן צוויותיהם לפי ההקש אף כי רבם לא נמצאו בהרגל הלשון
כי לא נמצא רבוי הנקבה לא בעבר ולא בצווי ולא בעתיד אלא אם
נאמר כי תקוננה בצרי הנון הראשונה וקמץ ודגש השנית הוא מזה
הבנין כסברת רבי דוד קמחי וכן נראה לי גם כן ויהיה לפי זה רבוי
הנקבה בצווי קוננה ורבוי העתיד הנסתר לנקבה תקוננה ולא
תפוקדנה כאשר חשב רבי משה קמחי במהלך שבילי הדעת שחבר
וזה די בבאור בנין הפעל מרובע ׃

ואולם הפועל שלא נזכר שם פועלו הנולד ממנו מפני
כי לא נמצא בזה הבנין דגש אלא בחסרון הכפל
לכן פא הפעל אשר במרובע בא בחלם מושך כן בזה הבנין בא
בשורק מושך והעין בפתח כמשפט הפועל ולפעמים באה הפא
בחלם כמו עולל · ואין לזה הבנין שם הפעל ולא שם הפועל ולא שם
הפעול וטעם חסרון שני אלה האחרונים כי מפני שנקרא פועל י
יורה שכלו פעול ומחמת שנקרא שלא נזכר שם פועלו יורה שאין לו
פועל ולא היה לו גם כן שם הפעל וטעם חסרון גדול בזה הוא כי
בהיות המרובע היוצא לפעמים יצא כצאת הדגוש ולזה נסתפקו
שניהם בשם פעל אחד ולזה הרבה מן המדקדקים שמו שניהם בנין
אחד וגם בנטיתם אין ביניהם הפרש אלא שבפעל הדגוש שבא בקבוץ
שפתים כשהעין אות הרפיון הפא תבא בחטף קמץ כמו כרת
ובפועל המרובע תבא בחלם כמו מרק וכן כל העבר מלבד רבוי
הנסתרים והיחידה נסתרת נקבה שהעין בהם בשוא כמו יולדו
יולדה ובהיות עין השרש גרונית תבא בחטף פתח כמו לעכו ולפעמים
יבא רבוי הנסתרים בחרק הפא כמו פתחו ובהפסק בכל אלה תבא
העין בקמץ כמו חוצצו שולחו ובעתיד כל האיתן יבנה מנסתר היחיד
של העבר ואותיות יתן בשוא כמו ישוגב תשוגב מלבד רבוי הזכרים
ונכח הנקבה שהם נבנים מן העבר שהוא כיוצא בהם כמו ישוגבו
ותלוקטו תלוקטי בתמורת חרק הלמד השרשית המושך יוד בקמץ
הלמד בעבר הבא קודם הא ובהפסק תבא העין בקמץ כמו יסובבו·
זה הוא סוף מה שראוי לביאור המרובע הכבד ושלא נזכר שם פועלו ׃

ואחרי אלה בא בנין הפעיל כי הוא הפעל המוסיף אות על שרשו והוא על הרוב יוצא בפעולתו׃

והנה שם הפעל שלו על פנים רבים כי על הרב ההא הנוספת תבא בפתח ופא השרש בשוא והעין בחרק כמו המטיר וכשהפא גרונית תבא בחטף פתח כמו העמיד׃ הפנים השניים הם שתבא העין בצרי כמו העמק והנחל׃ השלישים שתבא בחסרון הא הבנין בחרק העין בשמושים כמו לשמיד לשמיע לחליק׃ הרביעים הם שיבא בתוספת מם בראש והיא בחרק כמו במסתר עם שמוש הבית׃ החמשיים שתבא המם ולמד השרש בפתח כמו משאת׃ הששיים שתבא הלמד בחלם כמו משוא זהו לדעת הקמחי שסבר שמשאת ומשוא שמות הפעלים׳ אבל רב המדקדקים שמו אלה שמות דברים ונראין דבריהם שכן מצינו משאת בנימן שם דבר בבראשית סימן מג והוא שם מנה וכן תרגם אנקלוס חלקא דבנימן ואף על פי שלא זכרנו זה המשקל במשעולי השמות יש להוסיף אותו עם משעול מפעל כמו משען וכשם שמשען יש לו שלשה שמות משרש אחד משענת משען ומשענה כן משאת יש לו שני שמות משרש אחד משאת ומשאת ואין לכל אלה כי אם רבוי אחד משענות משאותי׃ הפנים השביעיים שיהא דומה ליחיד נסתר העבר כמו האריך שהוא שוה לנסתר העבר ולמקור אלה הן צורות שם פעל השלמים מן הבנין הזה שהן תשע המטיר העמיד העמק הנחל לשמיע במסתר האריך ולפי הקמחי משאת משוא׃ ובנחים בנחי הפא יוד מהם שכלו בצרי כמו היטב ועם השמוש בהטיב העין בחרק ומהם בחלם ההא כמו הוכח׃ ובשניים מהם שהא בקמץ והאות הראשונה בחרק כמו הביא ומהם חסרי הא הבנין והאות הראשונה בחרק כמו בין ומהם שהא בקמץ והאות הראשונה בצרי כמו המר הסר הרם הפח ומהם חסרי הא הבנין והאות הראשונה בצרי כמו ריע שהוא כמו הריע׃ ובנחי הפא יוד מהם שהא בקמץ והאות ראשונה השרשית בצרי כמו השב׃ ובנחי הלמד הא מהם שהאות הראשונה השרשית בחלם ותו נוספת בסוף כמו הרבות ויש אומרים כי לפעמים

יומר השוא בקמץ ותחסר הא הבנין כגון לברות שהוא כמו להברות והראב"ע כתב בפירוש איכה לברות מגזרת להברות והם שני בנינים עד כאן דבריו · עד שנראה מזה כי להברות הוא מן ההפעיל ולברות מן הקל על משקל פקוד · והחביב כתב שאפשר שהוא שם · וכן כתב החכם רבי' דוד נזם זהב גם כן כי לברות שרשו ברה מגזרת להברות את דוד והוא מקור או הוא שם בפלס חמות אחות או יהיה מקובץ מן ברה כמו מן אלה אלות ורב יוסף תרגם לברות למו למסעד להון שפירושו לאכול להם הרי שהוא הכריע היותו מן הקל כדעת בן עזרא ולהברות את דוד תרגומו לאוכלה הריהם שני בנינים · ומנחי הלמד הא יש חסרי הא הבנין והפא בשוא והעין בחלם בשמוש בפתח להורות על חסרון ההא כמו למרות ונמצא עם ההא ודגש הפא כמו המרות והוא לתפארת המלה וחזק ענין המרי ומהם שההא בחרק והפא בשוא והעין בחלם כמו הקצות ׃ ובנחי הפא יוד והלמד הא מהם שכלו בחלם בתוספת תו כמו הורות ועל דרך הזרות הוירות ההא בשורק והיוד בשוא דגש ובנחי העין יוד והלמד הא מהם שההא בפתח והפא בחטף פתח והעין בחלם כמו החיות ובחסרי הפא נון מהם שההא בפתח והעין פעמים בחרק ודגש לחסרון הנון כמו הביט ולפעמים באה העין בצרי כמו הבט וכן הגיר הגד ומהם שהעין בחלם ובתוספת תו וההא בחטף פתח כמו הצות ומכפולי הלמד יש שההא בפתח והפא בצרי כמו הרק אלה הן הצורות המשונות מהשלמים ומספרן שבע עשרה היטב חטיב הוכח הביא בין הסר ריע הרבות למרות המרות הקצות הודות הוירות החיות הביט הבט להצות ׃

ושם הפועל בבנין הזה אשר בני קמחי קוראים אתו בינוני יש גם לו צורות שונות כי בשלמים לעולם המם בפתח וחסרה הא הבנין ופא השרש בשוא והעין בחרק כמו ממטיר מזכיר וכשהפא גרונית תבא בחטף פתח כמו מעביר ואלה לא ישתנו לעולם כמו מזכיר מזכירים מזכירה מזכירות אך נמצא לפעמים בנקבה העין והלמד בסגול ובתוספת תו המורה על הנקבה כמו

מזכרת ובבעלי האלף יש שנעלמה האלף ומם הבנין כארה בצרי להורות על החסרון כמו מזין ׃ ובנחי הפא יוד מהם שהמם בחלם והעין בחרק כמו מוריד מודיע מוליך מוליד ומהם שהמם בפתח והעין בחרק כמו מציב מציע ׃ ובשניים מהם שהמם בצרי והאות הראשונה בחרק כמו מאיר הרי הצורות המשונות מהשלמים שלש מזין מוליד מציע או חמש אם נמנה עמהן מציב מאיר ׃

ואולם שמות הפעולים בשלמים יבאו בארבעה דרכים ׃ הדרך הראשון שהמם בשורק כמו מושכב והשני בחטף קמץ כמו משזר ׃ השלישי בחרק כמו משחת ׃ הרביעי כשפא הפעל אות גרונית תבא בקמץ גדול והפא בקמץ מלא פום כמו מעמד מחרבות ולפעמים פעול הנקבה יבא בשש נקודות העין והלמד ובתוספת תו כמו מורבכת הרי חמש צורות מושכב משזר משחת מעמד מורבכת ׃ ובנחי הפא יוד מהם שהמם בשורק והעין בפתח כמו מוקע וכן יש מהשניים כמו מושב מובא שהאות הראשונה בקמץ הרי הן שש צורות ׃

ואחרי התבארו שמות זה הבנין נבאר פעליו ׃ ונאמר כי בעבר על הרב תבא ההא והעין בנסתר הזכר והנקבה ביחיד וברבוי בחרק כמו השליך השליכה השליכו והפא בכלם בשוא ובנשארים לא תראה היוד נמשכת לעין כי העין תבא בפתח כמו השלכת השלכתי השלכתם השלכנו השלכת השלכתן וכשפא השרש גרונית תבא ההא בסגול והפא בחטף סגול כמו העריך ולפעמים תבא הפא בשוא כמו החפיר ומהם שהומרה ההא בתו כמו תרגלתי שהוא מזה הבנין ואיננו שם כמו תפארתי כסברת רבי משה קמחי ולא חשש אל מלעיל הפעל ומלרע הכנוי והעד יונתן שתרגם בהושע סימן יא דבריות ומהם שתבא האלף במקום הא ותהיה נקודה בסגול כמו אגאלתי זהו לפי דעת רב המדקדקים ולפי דעתי כי אין שם תמורה אלא שהאותיות הנוספות להורות על הבנין הן שתים הא על הרב ואלף על המעט ולפעמים שתיהן כאחת כמו האזניחו ויש מזה הבנין גם כן לפי רב המדקדקים שההא בסגול והפא בחטף

קמץ כמו בשופטים סימן ט החדלתי ולפי דעתי אינו בזה הבנין אלא
בקל וההא היא הא התימה וכן תרגם יונתן האשבוק · והנכח לנקבה
לפעמים בא בתוספת הא בסוף כמו השלכתנה אף כי המדקדקים
אמרו שהוא מורכב מן עבר השלכתן ומן עתיד תשלכנה אלה הן
צורות העבר בבנין הכבד הנוסף הנקרא הפעיל בשלמים · אבל בנחי
הפא יוד יש שהפא נעלמת והא הבנין נקודה בחלם והעין בחרק כמו
הואיל הוביש הודיע הוציא ומהם שההא בצרי והפא והיוד לפעמים
נראית ופעמים נעלמת כמו הניח והעין נון בדגש לחסרון הפא יוד
וכן העבר לנכח כמו הוציא הוצאת הוביש הובשת כי בנחי הלמד
אלף ישוב החרק צרי ובנשארים בפתח כמו הוכחת ומהם נחי הפא
יוד והלמד הא שהא הבנין בהם בחלם והפא נעלמת והעין בקמץ
כמו הוגה הודה הורה ובנכח העין בחרק כמו הודינו וכן יבא החלוף
בנשארים כמו בנכח ובנחי העין יוד והלמד הא מהם שבעבר הנסתר
ההא בסגול והפא בחטף סגול והעין בקמץ ובנשארים ישתנה הקמץ
אל צרי כמו החיית החייתי וברבוי אל חרק כמו החיינו ובחסרי הפא
נון מהם שההא בחרק והעין בקמץ לנסתר ולמדבר בעדו ולנכח
ישתנה לפעמים אל צרי ולרבוי הנסתרים אל שורק ולנשארים אל
חרק כמו הטה הטיתי הטתה הטינו הטיתם הטו · ובכפולים מהם
חסרי הכפל וההא בצרי והפא בחרק כמו הריק ובנשארים ההא
בפתח כמו הדיקות הזילת ומהם שההא בצרי והפא בפתח כמו המס
המסת המסו בדגש הסמך להורות חסרון הכפל ששרשו מסס הרי
כל צורות עבר זה הבנין השליך השלכת העריך הערכת החפיר
החפרת תרגל תרגלת אגאל אגאלת האזנית האזנחת החדל החדלת
השלכתנה הואיל הואלת הוצאת הורה הודית החיה החיית החייתם
הטה הטית הטו המס המסת המסו הרי שלשים צורות אבות
ותולדותיהם אשר אחד עשר או שנים עשר אבות והנשארים
תולדותיהם כיוצא בהם או לאו כיוצא בהם :

והצווי בשלמים לו ארבע צורות הראשונה שתהא ההא
בפתח והפא בשוא והעין בצרי כמו הקשב ומהם

שהעין בפתח כמו המעד הרחק ומהם שבאו בתוספת הא והעין
בחרק כמו הקשיבה השקיפה וכשהפא אות גרונית תבא בחטף
פתח תמורת השוא כמו החרש החרישו׃ ומהם שההא בפתח והפא
בשוא והעין בצרי כמו הקהל ׃ ובשניים מהם שהפא בחרק כמו הביא
ומהם שהפא בחרק וההא חסרה כמו בין אף שלפי דעתי איננו אלא
מן הרגוש וכן דין ומהם שהפא בצרי כמו הטל והסר ומהם שההא
בקמץ כמו הקם ומהם שההא בפתח והפא פעם בחרק ופעם בצרי
כמו הביא הבאו ובנחים מהם בנחי הפא יוד שההא באה בחלם והעין
בצרי כמו הולך הורדו בנקבה בחרק העין כמו היליכי וצרי ההא בא
לדרשה כי היה זר אלו היה פשוט אבל הוא מורכב מן שתי מלות הטעם
הא וליכי ומהצווי מבנין הפעיל׃ ומהם שפעמים העין בפתח ופעמים
שהיא בחרק ובתוספת הא כמו הושע הושיעה ומהם שפעם ההא
בחלם והעין בצרי כמו הוצא ופעם הוו נעה וההא בפתח כמו הוצא
שבשניהם הוו תמורת יוד פא השרש ובנכח הנקבה על הרב הוא
כמו לזכר בין ביחיד בין ברבוי אלא שביחידה בא העין והלמד בחרק
ונוספת יוד בסוף וברבוי בא פעם אחת בתוספת נון הא בקמץ
באחרונה כמו האזנה בבעלי האלף שהוא כמו הפעלנה ובאת האלף
בחטף פתח להיותה גרונית תמורת שוא אף כי החביב כרחב שלפי
דעתו לא נמצא בכל המקרא אפילו אחד בפלס הפעלנה אלה הן
צורות הצווי שלש עשרה במספר הקשב הרחק הקשיבה החרש
הביא הבא בין הקם הוקר השב הולך הושיעה הוצא האזנה ׃

ובעתיד מן הבנין הזה אות האיתן לעולם בצרי להורות
על העלם הא הבנין שנפלה בעתיד להקל על
הלשון במבטא ובמדבר בעדו בשלמים הפא בשוא והעין בחרק כמו
אשכיר אשביר ולפעמים בתוספת הא כמו אחבירה ופעמים בא
בשלמות הא הבנין עם הכנוי כמו אהודנו ולנסתר היחיד זכר ולרבוי
המדבר בעדו לפעמים תבא העין בחרק ולפעמים בצרי כמו יקריב
יפקד נגביר נחרם ואם הנסתר יבא במקף ישוב הצרי סגול ואם למד
השרש גרונית פעם תבא בחרק ופעם בפתח כמו יצמיח יצמח ולנכח

הזכר

הזכר ונסתר הנקבה העין לעולם בחרק כמו תצמיח וברבוי המדבר בעדו לפעמים בא בתוספת הא בסוף כמו נזכירה ׃ ולרבוי הנסתר והנכח לפעמים באה נון נוספת באחרונה כמו יחליקון ת תחרישון ומהם שבאה העין בשוא כמו ידרכו ידבקו אעשרנו יעשרנו כי על הרב כשהעין אות גרונית תבא בחטף פתח ולפעמים באה בשוא ונאמר תעשרנה · אלה הן צורות השלמים אשביר אחבירה אהודנו יפקד יצמח יחליקון ידבקו אעשרנו תעשרנה תשע במספר ·

והמשתנות מן השלמים הן עשרים וארבע צורות · כי בבעלי האלף מהם שאות האיתן בקמץ והאלף יש מהם שהיא חסרה והעין בחרק כמו אזין ודגש הזין יורה על חסרון האלף השרשית ומהם שהאלף נחה והעין בסגול כמו יאצל ׃ ובנחי הפא יוד מהם שאות האיתן בחלם והעין בסגול כמו יואל ומהם שהעין בחרק כמו יוביל ומהם שבא בתוספת הא בסוף כמו אודיעה ומהם שפעם באה העין בחרק ופעם בפתח כמו יודיע יודע ומהם שאות איתן בחלם · והעין פעמים בסגול ופעמים בפתח ופעמים גם היא גם הלמד בשוא ופעמים היא בחרק כמו תוסף תוסף תוסף תוסיף ובכלם יוד השרש נחה זולת אחד בתילים מזמור קלח וגבוה ממרחק יידע שפירש הקמחי שהוא מזה הבנין והוא כמו יהדע · ואחרים אמרו שהוא מן הקל מלשון וידע בהם אנשי סוכות בשפטים סימן ח והמתרגם שתרגם יידע ימאיך ותרגם וידע וגרר נראה שהוא כדעת הקמחי בפירוש הבנין אף כי פירוש הענין הוא כנגדו · ומהם שאות איתן והעין בצרי כמו תיטב ולפעמים העין בחרק כמו תטיבי לנקבה ומהם שאות איתן בחלם והעין פעם בחרק ופעם בסגול כמו יוליד יולד ומהם פעם בחרק ופעם בצרי ופעם בסגול כמו יוליך יולך יולך ומהם שאות איתן בקמץ והעין בחרק ודגש כמו יניח יציב ׃

ובשניים מהם שברבוי הנסתר תבא האות השנית מהשרש בדגש כמו יביאו ומהם שהיוד בקמץ והפא בצרי כמו ילט יקם ומהם שאות האיתן בקמץ ופא השרש בפתח כמו ילע ומהם שאות איתן בקמץ והעין בחרק רפה כמו יניח יניף ירים · ומהם שהפעיל שוה לקל

כמו

כמו יעל כלו בפתח בשני בנינים ומהם שאות האיתן בחלם והעין בסגול כמו אודה תונה · ומהם שאות האיתן בפתח והעין בסגול כמו אראה ומהם שאות איתן בשוא מלבד האלף שהיא בחטף פתח והפא בפתח גדול והעין בסגול כמו אחיה תחיה אף כי נמצא הרבוי לנקבות בתוספת נון והא בסוף כמו תחיינה ולפעמים בנון בלא הא כי נאמר תחיין ׃ ומחסרי הפא נון יש שאיתן בקמץ והעין בסגול כמו יזר נבל ומהם שבאו לפעמים בחסרון הלמד הא כמו יטה ובאה אות האיתן בקמץ או בצרי כמו אט יט הרי אלה כלם עשרים ושש אזין יאצל יואל יובין אודיעה יודיע יורע יידע תוסף תיטב יוליד יולד יוליך יולך יניח יביאו ילט יקם יניח יעל אודה אראה אחיה תחיה תחיינה תחיין יזר יטה אט יט ויש מאלו ששיתנו בנטיתם יאצילו יובילו ייטיבו יולידו יוליכו יקימו יעלו יזידו יטו הרי לך תשלומי בנין הפעיל ׃

אמנם פועל שלא נזכר שם פועלו והוא בנין הופעל כלשון בני הקמחי הנה אין לו שם הפועל ולא שם הפעול אלא שם הפעל לבד · והטעם כי בהיות שם הפעל מורה על העשות ענין מדבר בזמן בלתי מוגבל ושם הפועל מורה פועל הפעל ההוא ושם הפעול מורה מקבל העשות הדבר ההוא בהיות זה הבנין כלו פועל הרי כל חלקיו מורים על הפעול ולכן אין צורך להפריד לו חלק בפני עצמו כי אם בתארים ואז אין זה מהפעל כי אם מהקל שפעולו מורה על כל מקבלי הפעלים כלם · או יהיה שם התאר אשר רב המדקדקים אשר קדמונו קראוהו שם הפועל ובינוני מהנפעל כמו שנבאר עוד במקומו בעזרת האל כי גם זה אין לו בינוני מזה הטעם בעצמו · כי כיון שהוא מורה מה שלא נזכר שם פועלו איך יהיה לו שם הפועל · ועוד כי אחרי קבלת הפעל בפעול כבר נשלם העשותו ואם כן לא יכונה בזה השם בהעשותו ולכן אין לזה הבנין פעול ולא בינוני · ועל כן יש לתמוה על רבי משה קמחי מי הביאו לשים בינוני בזה הבנין ואמר שיבא בקמץ להפריש בינו ובין העבר · ולפי דעתי סבת טעותו היתה כי ראה דמיון זה אצל מקצת המדקדקים בנפעל אבל אין בנפעל גם כן בינוני · והשם אשר הניח

אתו

אתו שם בינוני בקמץ הוא שם התאר לא שם הפועל וכן קרא אתו בן עזרא בספר צחות וכן הוא האמת כמו שיראה בפירוש למי שיסתכל בבנין נפעל במקומו · ולכן אין לנו לצייר בזה אלא המקור שהוא שם הפעל והעבר והעתיד · ומה שלא נמצא לו גם כן צווי הטעם כי לא יצוה אדם על פעל שלא נזכר שם פועלו כי אם אין מצוה למי יצוה המצוה ׃

והנה שם הפעל בזה הבנין על הרב בא בהא הנוספת בחטף קמץ והפא בשוא והעין בצרי כמו המלח וכשהפא גרונית לפעמים תבא ההא בקמץ גדול כמו התחל ולפעמים בא בחלוף תנועות הא הבנין עם פא השרש כמו החרב · ומהם שבא בתוספת הא בסוף כמו הושכבה · ויש אומרים כי גם מה שבא בואלה שמות סימן כו בהשמה הוא מקור מזה הבנין ונתחברו בו שני הענינים יחד בחלוף התנועות שהחטף קמץ הראוי להא בא בבית השמוש ושוא הבית בא בהא ובא גם כן בתוספת ההא בסוף כי אין בה מפיק שתהא לכנוי הנקבה אף כי רבים סברו שהיא לכנוי אף בלא מפיק ׃ אלה הן צורות שם פעל שלא נזכר שם פועלו להפעיל שקראוהו בנין הופעל שלשה למיניהם בשלמים המלח החרב השכבת ובנחים בנחי הפא יוד מהם שהא הבנין בשורק והעין והלמד בסגול בתוספת תו בסוף כמו הולדת הרי כל אלה ארבע צורות שם פעל ההפעל אשר לא נזכר שם פועלו הנולד מן ההפעיל ׃

והעבר בו תהיה בהא הבנין בשורק או בקבוץ שפתים והפא בשוא והעין בפתח כמו המלחת · ומהם שתבא ההא בחטף קמץ כמו הפקד הכרת וכשפא הפעל גרונית לפעמים תתרחב ההא ותבא בקמץ גדול והאות הגרונית בחטף קמץ כמו לדעת רב המדקדקים אשר ראינו מה שבא ביחזקאל סימן כה אמלאה החרבה שבא בקמץ ההא וחטף קמץ החית והעין והלמד בקמץ וכן תרגם יונתן דהות מליא חרובת · ולפעמים בא כמשפט הראשון אף כי היתה הפא גרונית כמו ההפך ויש אומרים שהחרבה בא בחלוף התנועות שנתחלף חטף ההא בקמץ גדול הראוי לחית ·

וזה הוא אות על טעות רבי משה קמחי שכתב בספר מהלך שבילי הדעת שכשהעין בקמץ אין הפעל עבר כי אם צווי · אלה הן צורות העבר המלח הפקד החרב שהן שלש למיניהם · ובנחיב בנחי הפא יוד מהם שהא הבנין בשורק והעין בפתח כמו הוכח ששרשו יכח ׃ ומהשניים יש שלפעמים שהאות הראשונה השרשית בקמץ ולפעמים בפתח כי בישעיה סימן ל׳ למלך הוכן בקמץ וסימן ל׳ והוכן בחסד היא בפתח אף על פי שהקמחי כתב בספר השרשים כי למלך הוכן הוא פעל עומד ולכן הוא קמוץ אבל יונתן תרגם שניהם לשון עבר כי והוכן בחסד כסא תרגם בכן משיחא דישראל יתקן בטיב כורסיה שהוא עבר מהופך לעתיד ולמלך הוכן תרגם מלך עלמיא אתקנא · ויותר יש לתמוה על הקמחי כי אף בפירושו פירש לשון עבר וגם במכלול בחלק בדקדוק כתב כי אין בבנין הזה לא פועל ולא פעול ואם כן מה עמידה זו שכתב בשרשים מי יתן ואדע · וזה הפסוק גם כן מוכיח טעות רבי משה קמחי שזכרנו למעלה · ומהם שאות הראשונה בקמץ כמו הובא הורם · וכן בנחי הלמד הא העין בקמץ כמו הגלה הרי הצורות המשונות מהשלמים ארבע הוכח הוכן הוכן הגלה הובא וכל זה בנסתר היחיד הזכר · ואולם בנכח היחיד הזכר מהם שלא ישתנו והם על הרב · בכל השלמים ׃

ובנחים יש מנחי הפא יוד שהעין נשתנתה אל צרי בנכח ובמדבר בעדו כמו הוכח הוכחת הוכחתי וכן בנחי הלמד הא אלא שכשהפא חית אז תתחלפנה תנועות הא הבנין והחית פא השרש כמו ג׳ מלכים סימן כ״ב כי החלתי ההא בקמץ והחית בחטף קמץ והלמד בצרי · ומהם שהפא בשוא כמו הראית הרי כלל המשתנים הוכתי החלתי הראית · וברבוי ישתנה הצרי אל חירק למדבר בעדו ולנסתר תבא האותן בקבוץ שפתים והאות הראשונה בשוא והשניה בשורק כמו הבאו ובהפסק יומר השוא בקמץ כמו בגלה יובאו וכן הבאו ומאלה יוכל האדם ללמוד על החלקים הנשארים מן העבר בזה הבנין ׃

אך אמנם בתיבת השמו באיוב סימן כ״א חלקו המדקדקים מקצתם חשבו שהוא צווי ובשביל כך אמרו שהיתה ההא בקמץ רחב והשין בפתח רפה אף שהיתה ראויה לבא בצרי כמו הסבו ולכן גזרו שהשמו זר ורבי יונה אבן גאנח סבר שעם היותו צווי וזר השין ברגש ולכן קמץ ההא הקודמת מלא פום׃ ולפי דעתי בין שתהיה השין רפה בין שתהיה ברגש השמו מזה הבנין והוא עבר אלא שבאותו מקרא הוא עם וו המוכירת המהפכת אותו לעתיד שמשמש מקום פקידות לא צווי ממש וכן נראה מפירוש הרמב״ן על הכתוב ההוא שפירש שם ז״ל פנו אלי והשמו פנו נא אלי והתבוננו בדרכי ובמעשי הקודמים ובפורענות שהגיע אלי ידעתי כי תשתוממו ותתבהלו אלו דברי פירושו ואם תאמר שלפי זה הפירוש קשה היות והשמו לשון נסתר ופירושו לנכח וגם רב יוסף תרגם אתפנו לותי ושתוקו שהוא צווי׃ אלא שאם נאמר שהוא צווי על דרך הסבו היה מן ההפעיל והנה הוא פעל הפועלי בעצמו עומד בודד ואינו נודד לצאת הפך טבע ההפעיל׃ לכן נראה לי שהוא עבר מהופך לעתיד מזה הבנין ודין אותיות אית״ן כדין הא הבנין בעבר וכשהיא סמוכה אל פא גרונית תשוב ההא בקמץ גדול והפא תבא בחטף קמץ כמו יחרם יעמד׃ ויהיה לפי זה פירוש פנו אלי והשמו פנו והתבוננו אל מעשי וקורותי וישתוממו רעיוניכם גם כי בהיות השמו מזה הבנין לא יצטרך להסכים עם השם הנשלם הישר כמו שנבאר עוד בעזרת האל בשער ההרכבה והשמוש ובזה נשלמו דיני שלא הוזכר שם פועלו שבהפעיל׃

בנין נפעל

הנפעל גם כן אין לו מן השמות כי אם שם הפעל הנקרא מקור ויסוד ושרש והטעם כי בהיותו נפעל כלו פעול לכן לא יצטרך אל שם פעול מיוחד׃ ואי אפשר גם כן להיות לו שם הפועל וגם שם נפעל בינוני כי כל פעל בעת העשות הוא

בינוני עומד ולכן נמנע שיהיה שם נפעל כי מה שהוא נפעל אין בו
עומד ולכן היטיב רבי יוסף קמחי בספר הזכרון שלו באמרו שאין
לזה הבנין פועל ולא פעול׃ וכן נראה גם כן דעת האבן עזרא בספר
צחות שקרא שם התאר את השם שקראו בני הקמחי בינוני׃ ולכן
בהיות ציור שמות התארים הנוספי נון בראשם מבואר בשער הקודם
היה מותר לחזור ולדבר בו פה שנית ולכן נפתח בשם הפעל ׃

ונאמר כי שם הפעל הנקרא מקור בבנין הזה יצוייר
בשלמים ראשונה בשלשה דרכים׃ הראשון
שתבא הנון בחרק והפא בשוא כמו נכסוף נשאול נלחום׃ הדרך
השני בחסרון הנון ותוספת הא בראש וזה על שני פנים אם שתהיה
פא הפעל מקבלת דגש ואז ההא תבא בחרק והפא בקמץ ודגש
לחסרון הנון והעין בצרי כמו הכרת וכשיסמך למלה׃ זעירא ישוב
הצרי סגול כמו הפרד לוט או תהיה פא השרש בלתי מקבלת דגש
להיותה גרונית ואז ההא תבא בצרי להורות על חסרון הנון ועין
השרש בחלם כמו האכול וכן בשמוש הלמד להראה ׃ הדרך השלישי
שיבא בתוספת שתיהן ההא והנון יחד כמו הנתון׃ אלא שיש לומר
כי גם זה בא בחסרון נון הבנין והנון הראשונה היא פא השרש ולכן
באת ברגש להורות על חסרון נון אחרת שהיתה ראויה לבנין׃
אך אי אפשר לברוח בזה מהשתנות כי אין באחד מן הקודמים
שתהיה הפא בקמץ והעין בחלם יחד כדמיון זה וכשיבא בשמוש בכל
מאותיות בכלם תחסר ההא ותבא הבית בצרי להורות על החסרון
שהורה הרגש בהיות פא השרש רפיונית כמו בעטף שהוא כמו ב
בהעטף ואם פא הפעל מקבלת דגש תבא השמושית בחרק כמו ובי
כשלו שהוא כמו ובהכשלו וכן עם הלמד כמו לענות׃ אבל בשמוש
המם והכף לא תחסר ההא לעולם׃ והטעם כי אם המם תבא בצרי
או בשוא לא תבא אחריה אות דגושה שתורה על חסרון הנון ועוד
כי אם תהיה המם בצרי ותבא דגש אחריה תורה על חסרון נון מן
ואם כן לא יורה הדגש על חסרון שתי נונין כאחת׃ ואלו היה חרק
בסם היה מקור הנפעל והדגוש אחד ולכן לא תחסר ההא אצל המם

וכן גם כנאצל שמוש הכף ׳ ועל המעט בא מקור זה הבנין בשני
דרכים זולת השלשה שזכרנו אחד לאחר למצא חשבון ולכן לא באו
את השלשה שכתבנו והנה האחד הוא בחרק ההא ושוא הנון פא
השרש וחלם העין כמו כהנדוף ׳ והשני בחרק ההא וחסרון הנון פא
השרש וחלם ודגש העין כמו בהתוך שדינם כהנדוף בהנתוך על
משקל בהנתון או לפי דעת מדקדקים אחרים היה דינם כהנגף
בהנתך על משקל בהנגף ׳ אבל כדי למעט השנוים נראה הדעת
הראשון יותר נכון ולכן די בהשתנות נון הבנין ולא נצטרך עם זה
לשנות עין השרש אלה הם דרכי שם פעל הנפעל ׳ נשאול הכרת
הפרד האכול הנתון העטף הכשל לענות כהנדוף בהתוך עשרה
המה מטיבי צעד בשלמים ׃ ובנחים בנחי הפא יוד מהם שההא
בראשם בחלם וזו תמורת היוד בקמץ ודגש והעין בפתח כמו הודע
ומהם שהעין בצרי כמו הולד ובסמיכות מלה זעירא תבא בסגול כמו
בהולד לו ׃ בשניים מהם נוספי ההא בחרק והאות הראשונה בשורק
כמו בהדוש ומהם שהאות הראשונה בחלם כמו הטוח הרי להם ד
צורות משונות מהשלמים הודע הולד הדוש הטוח וזה די בשם פעל
הבנין הזה ׃ והעבר נמצא בשני דרכים בראשון הנון בחרק
והעין בפתח להפריש בינו ובין שם התואר שהוא בקמץ כמו נפקד
אך בהפסק ישוב הפתח קמץ ׳ וכשפא הפעל אות גרונית ישוב
החרק סגול והשוא חטף סגול כמו נאסף ׃ בדרך השני תבא
הנון בפתח והעין בחלם כמו נחתום נטתור וכשהפא השרש הא
תתרחב הנון ותבא הנון בפתח וההא בחטף פתח כמו נהפוך הרי
כלן ארבע נפקד נאסף נחתום נהפוך ׃ ובנחים בנחי הפא יוד
מהם שהנון בחלם כמו נואש נודע שבכל אלה וכיוצא בהם הוו
במקום יוד השרש והיא נחה באה למשך החלם הקודם ׃
ובשניים מהם שהנון בקמץ והאות הראשונה
בחלם כמו נבוך נדון נרוץ ׃ ובנחי הלמד הא מהם שהנון
בפתח והפא אם היא גרונית תבא בחטף פתח והעין בקמץ כמו
נעשה ׃ ובחסרי הפא נון הנון בחרק ועין השרש בקמץ ודגש

לחסרון הנון השנית וכן נתעו אף כי רבי יונה סבר שנתעו מורכב מן העבר והעתיד מהקל כי שרשו תעה והעבר תעו בשוא התו והעתיד נתעו בשקל יגלו ור׳ דוד קמחי אמר בשם אחיו שהוא מורכב מן הנפעל וההתפעל רצוני לומר מן נתעו על משקל נראו ומן נתתעו כמו נוסרו ומשלשה הדעות הללו לפי דעתי הראשון עקר בפלס נטעו וכן בתיבת מקה חסר נון הנפעל ונבלע בדגש עין השרש· ומאלו שהנון בחרק והעין בחלם כמו נימול הרי המשתנים צורותיהם חמש נודע נרון נעשה ניטע נימול הא לך נסתר היחיד הזכר בעבר בזה הבנין ובנוטים ממנו יבא ההשתנות בעין השרש בשלמים כשאינה גרונית תבא בשוא וכשהיא גרונית בחטף פתח כמו נשמרו נשענו ואז היתה הנון בחרק והפא בשוא אבל כשהפא גרונית תטה הנון בסגול כמו נאנחו ואז היתה הפא בחטף סגול כמו שהמשלנו או בשוא כמו נחבאו וכשיבאו בהפסק אז תבא העין בקמץ כמו נחבאו נצמתו וזה שוה לרבוי הנסתר ולנקבה כמו נלכדה נאנחה ובהפסק נשברה נסתרה נעררה ׃ ומאלו שתבא הנון בפתח והעין בצרי כמו נחבאת· ומהם שפא השרש גרונית תבא בסגול כמו נעלמה ובהפסק נעלסה וכן הענין בנחי הלמד הא וגם באחרים כשהפא גרונית כמו נחתמו נעשו· ואולם כשהנון בנסתר היחיד בחלם לא תשתנה הנון אלא העין כמו נודע נודעו ונולד נולדו נוחל נוחלו אך אמנם בשניים כשאות השרש הראשונה בחלם בנסתר היחיד לא ישתנו לעולם כמו נבוכו נכונו נימולו ׃ ובבעלי האלף בנחת ובמדבר בעדו קמץ העין ישוב צרי כמו נקרא נקראתי נשא נשאתי אך לפעמים תתחלף הלמד אלף ביוד כמו נפלא נפליתי נקרא נקריתי אף כי נמצא נקראתי באלף וכן בנחי הלמד הא נגלה נגליתי ובאלו ברבוי המדבר בעדו עין השרש תבא בחרק כמו נפלינו נגלינו אלה הן תוצאות העבר בבנין נפעל המשתנות בנטיתם נשמרו נשמרו נשענו נאנחו נחבאו נעלסה נחתמו נעשו נולדו נוחלו נכונו נמולו נשאתי נפלאתי נפלינו נגלה נגלינו נקראתי נקריתי עם יוד הרי שבע עשרה למוצאיהם ופה נשלם העבר ׃ צווי הבנין הזה

הוא כמו המקור שהוא שקראנו שם הפעל שבא בחסרון הנון ותוספתי ההא בחרק כשהפא אינה גרונית כמו השמר או בצרי כשהפא גרונית כמו האסף ולעולם בהם הפא בקמץ ועל הרב העין בצרי אלא כשיסמך למלה זעירא שתבא בסגול כמו הפרד נא ולפעמים יבא בתוספת הא בסוף ואז העין תבא בשוא כמו השבעה לי ובאה למד השרש בקמץ בשביל ההא שלאחריה · הנה צורות השלמים ארבע השמר האסף הפרד השבעה ורבם באו מלרע להפריש בין הצווי והמקור שהוא מלעיל אך אמנם בסמיכות מלות זעירות ומועמדות מלעיל יהיה גם הצווי מלעיל כמו הפרד נא שההעמדה בפא והשמר בנגע שההעמדה תחת השין בסבת ההעמדה שבנון בנגע · וכל אלה הארבע צורות בנטיתן תשוב העין בשוא כמו השמרו השמרי זולת רבוי הנקבה שלא נמצא בבנין הזה בצווי על הרגל הלשון ולפי ההקש היה ראוי לשמור צרי העין בפלס הפקדנה · וגם בנחים נחי הפא יוד יבאו כמו השלמים אלא שתתראה בם הוו שהיא תמורת הפא יוד כמו הוסר הוסרו ששרשו יסר : ובשניים מהם שההא בחרק והאות השרשית הראשונה בחלם כמו הכון ולא ישתנה לעולם כמו הכונו הכוני כי לעולם תהיה ההא בחרק כשאינה סמוכה לאות גרונית כי אז תתרחב ותבא בצרי · אבל בשלמים העין בצרי ובנטיה תשוב בשוא כמו הפקד הפקדי הפקדו כמו שכתבנו למעלה ובזה תבין כל דרכי צווי בזה הבנין : ואמנם בעתיד אותיות יתן תבאנה בחרק כמו יולד תולד נולד ולפעמים גם האלף כמו אולד אלא שהאלף תבא לפעמים בסגול כמו אנשא אקדש והפא בכלם תבא בדגש להורות על חסרון נון הבנין אלה הן צורות בנין נפעל :

ואמנם שלא נזכר שם פועלו בבנין הזה רב המדקדקים מאנו לשומו והוא הדין גם כן בבנין התפעל וטעמם הוא להיות רב אלה הפעלים מורים פעל הפעולים לא פעל הפועלים · ומקצתם מאנוהו ואחר מנעם אתו שמוהו בדברים במורכבים ולא הרגישו ואולם רבי יוסף קמחי בספר הזכרון שם בנין שלא נזכר שם פועלו לנפעל גם להתפעל ונראין דבריו כמו שיתבאר

עוד · וסבת שבוש האחרים היה כי בהיות רב הנפעל והתפעל מורים הפעלות לא פעולה מניחת הלשון שם בהם במה שלא נזכר שם פועל של בניניהם הרכבה מה ובפרט בשומם הפועל והופעל שורק באות הראשונה מאשר לא נזכר פועליהם · ולכן בשלא נזכר שם פועל הנפעל בא חלוף תנועות כמו שיתבאר מיד · ושלא נזכר שם פועל ההתפעל בהבלעת התו על הרב לכן חשבום מורכבים מהבנינים הללו ומן הפועל ואם כה יאמרו על נגואלו שבא בחלוף התנועות כמו שנאמר עוד מה יעשו לנולדו הכתוב בדברי הימים סימן ג ואלה נולדו לו בירושלם וסימן כ אל נולדו להרפא והתימה על רבי דוד קמחי שכתב שדגש הלמד בשני אלה להורות על הנח ולא ידעתי לפי דעתו מה הוא הצורך בשני אלה בדגש יותר מכל שאר נחי הפעל הזה אשר אין דגש בם כמו נולדים נולד · וכן כלם לכן האמת בזה לפי דעתי הוא ששלשה אלה מבנין שלא נזכר שם פועלו מן הנפעל ונגואלו בא בחלוף האותיות כי השורק הראוי לנון נתחלף בחולם הגימל שהיה ראוי להיות בשוא ולכן בהיות הנפעל על הרב מורה פעלי הפעולים נתמעטו משקלי שלא נזכר שם פועלו ·

או תאמר שהם מורכבים מהנפעל והפעל שלא נזכר שם פועלו מהרגוש ולמיעוט יציאת הנפעל לא נמצא שלא נזכר שם פועלו אלא בהרכבה כמו שסברו רב המדקדקים וזה יספיק לערת עתה לביאור שלא נזכר שם פועל הנפעל כי לא ראינו בכל המקרא מן הבנין הזה כי אם שלשה אלה:

בנין התפעל

בסדר הבנינים הראשונים לפי דעתי האחרון הוא בנין התפעל להיותו מוסיף על השרש יותר מכל חבריו כי הוא נוסף שתי אותיות בראשו הא ותו ברב הבנין זולת כשפא השרש שין או סמך או צדי או זין שהם אותיות השריקה באמת כי בהיותה שין או סמך תבא התו אחריה · ובהיותה צדי או זין תבא התו מומרת כי אחרי הפא צדי תבא טית במקומה כמו

הִצְטַדֵּק וְאַחֲרֵי הַזַּיִן תָּבֹא דָּלֶת בִּמְקוֹם תָּו לְפִי מִקְצָת הַמְדַקְדְּקִים כְּמוֹ שֶׁנִּסְפַּר עוֹד לְפָנִים בְּהֵ׳ וְיָצְאוּ מִזֶּה הַכְּלָל מִקְצָת פְּעָלִים כִּי לִפְעָמִים נִמְצָא פֹּעַל שֶׁפֵּא שָׁרְשׁוֹ מֵאוֹתִיּוֹת הַשְּׁרִיקָה וְהַתָּו קוֹדֵם הַפֵּא כְּמוֹ וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בַּגְּדֵרוֹת שֶׁהָיָה רָאוּי לִהְיוֹת וְהִשְׁתּוֹטַטְנָה אֶלָּא שֶׁבָּא לְהָקֵל עַל הַמִּבְטָא לִמְנוֹעַ בֹּא שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת רְצוּפוֹת מִמּוֹצָא אֶחָד נָעוֹת וְלִפְעָמִים נִמְצָא הֶפֶךְ זֶה שֶׁהַפֵּא לֹא תִהְיֶה מֵאוֹתִיּוֹת הַשְּׁרִיקָה וְהַתָּו אַחֲרֶיהָ כְּמוֹ וַתֵּתַצַּב אֲחוֹתוֹ בְּוְאֵלֶּה שְׁמוֹת סִימָן ב׳ שֶׁהָיָה רָאוּי לוֹמַר וַתִּתְיַצֵּב עַל מִשְׁקַל תִּתְפַּעַל שֶׁהַתָּו הָרִאשׁוֹנָה תָּו אֵיתָן וְהִיא בְּצֵרִי לְהוֹרוֹת בְּמֶשֶׁךְ הַצֵּרִי חֶסְרוֹן הַיּוֹד הַנָּחָה וַהֲרֵי הִיא בִּשְׁבִיל כָּךְ כְּאִלּוּ נִכְתְּבָה מִיַּד אַחֲרֵי הַתָּו הָרִאשׁוֹנָה הַמּוֹשֶׁכֶת אוֹתָהּ בִּתְנוּעָתָהּ וְקוֹדֶם הַתָּו הַשֵּׁנִית שֶׁהִיא תָּו הַבִּנְיָן שֶׁבָּאָה בְּפַתָּח שֶׁהוּא רָאוּי לָנַח הַנֶּעְלָם׃ וְאִם כֵּן אֵיפֹא נֵלֵךְ בְּבֵיאוּר הַבִּנְיָן הַזֶּה כְּדַרְכֵּנוּ בִּשְׁאָר הַבִּנְיָנִים וְנַתְחִיל רִאשׁוֹנָה בְּצִיּוּר שֵׁם הַפֹּעַל שֶׁקּוֹרְאִים מָקוֹר וִיסוֹד הַבִּנְיָן ׃

ונאמר כִּי שֵׁם פֹּעַל זֶה הַבִּנְיָן לֹא בָא אֶלָּא בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַד שֶׁהַהֵא בְּחִירֶק וְהַתָּו בִּשְׁוָא וְהַפֵּא בְּפַתָּח וְהָעַיִן בְּצֵרִי כְּמוֹ הִשְׁתַּפֵּךְ הִשְׁתַּבֵּחַ׃ אֲבָל רַבִּי יוֹנָה סָבַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עוֹד דֶּרֶךְ שֵׁנִי שֶׁהַהֵא תָבֹא בְּחִירֶק וְהַתָּו בִּשְׁוָא וְהַפֵּא בְּפַתָּח וְהָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּשׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בְּתוֹסֶפֶת תָּו בַּסּוֹף וְהוּא לְפִי דַעְתּוֹ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי לוֹ וְהוּא הִתְחַבְּרוּת׃ וְהָרַב רַבִּי דָּוִד קִמְחִי בְּסֵפֶר פֶּתַח דְּבָרַי וְהֶחָבִיב בְּפֶרַח שׁוֹשַׁן הוֹדוּ לִדְבָרָיו אַךְ אָמְנָם בְּסֵפֶר הַשָּׁרָשִׁים שֶׁחִבֵּר הַקִּמְחִי נִרְאֶה שֶׁהִרְגִּישׁ טָעוּת זֶה הַדַּעַת וְכָתַב שֶׁהוּא שֵׁם וְכֵן נִרְאֶה מִדִּבְרֵי רַשִׁ״י בְּפֵירוּשׁ סֵפֶר דָּנִיאֵל סִימָן יא׳ וּמִן הִתְחַבְּרוּת אֵלָיו יַעֲשֶׂה מִרְמָה וּמִן הַשּׁוּתָפוּת שֶׁיִּשְׁתַּתֵּף רוֹמִי עִם יִשְׂרָאֵל יַעֲשֶׂה מִרְמָה שֶׁלֹּא יְגַלֶּה מַחֲשָׁבָה רָעָה שֶׁבְּלִבּוֹ וְזֶה נִרְאֶה בְּעֵינַי יוֹתֵר נָכוֹן אַחֲרֵי שֶׁאֵין שֵׁם פֹּעַל אַחֵר דּוֹמֶה לוֹ וְזֶהוּ בַּשְּׁלֵמִים׃ אֲבָל בַּשְּׁנִיִּים לִפְעָמִים תָּבֹא הַהֵא בְּחִירֶק וְהַתָּו בִּשְׁוָא וְהַפֵּא בְּחוֹלָם וְהָאוֹת הַשֵּׁנִית הַשָּׁרְשִׁית בְּצֵרִי כְּמוֹ הִתְחוֹלֵל׃ וּבְנָחֵי הַלָּמֶד הֵא מֵהֶם שֶׁהַהֵא בְּחִירֶק וְהַתָּו בִּשְׁוָא וְהַפֵּא בְּפַתָּח וְהָעַיִן בְּחוֹלָם וּבְתוֹסֶפֶת תָּו בַּסּוֹף כְּמוֹ הִתְגַּלּוֹת׃ וְשֵׁם

הפועל והפעול בזה הבנין אחד הוא והטעם כי אף על פי שלפעמים יורה פעל יוצא על הרב יורה פעל הפועל מתוכו כמו שכתבנו למעלה בתחלת השער הזה ולכן לא נפרד ביחוד הפועל מן הפעול בו ולכן רב המדקדקים אשר שמוהו עומד קראוהו בינוני · והוא על הרב יבא עם המם הנוספת בראשו בחרק והתו בשוא והפא בפתח אם אין העין גרונית ואם היא גרונית תבא הפא בקמץ והעין בצרי לעולם כמו מתרפס מתנחם ׃ וברבוי הזכר באה העין בשוא כמו מתרפקים וכשהעין גרונית תבא הפא בקמץ והעין בחטף פתח כמו מטהרים ובנקבה היחידה שבסופה תו ותבא העין והלמד בסגול כמו מתרפקת ואם בסופה הא תבא העין בצרי והלמד בקמץ כמו מתנכרה ׃ ובנחי הלמד הא באה העין בסגול כמו מתגלה מתכסה ׃ וברבוי הזכר תבא העין בחרק כמו מתגלים מתכסים · ובנקבה היחידה בקמץ עם הא בסוף כמו מתכסה וברבוי הנקבות בחלם עם תו בסוף כמו מתכסות ׃ ובשניים האות הראשונה לזכר היחיד בחלם והעין בצרי כמו מתחולל מתפוצץ וברבוי ישתנה הצרי אל שוא כמו מתחוללים וכן בנקבה מתחוללה מתחוללות וזהו גבול ציור העומד בזה הבנין ׃ ובעבר זה הבנין תבא ההא בחרק והתו בשוא והפא בפתח · וכשתבא התו אחרי הפא תתחלפנה התנועות בחלוף האותיות · ונמצא אחד שבא אלף תמורת הא כמו בדברי הימים סימן כ׳ אתחבר יהושפט · ואולם העין בנסתר היחיד הזכר יבא על שני דרכים בראשון והוא על הרב תבא בפתח כמו התחזק וכשהוא בהפסק תשוב בקמץ · ובא אחד חוץ זה הכלל שאינו בהפסק והוא בקמץ והתגלח ׃ וברבוי הנסתר תבא העין בשוא כמו התעתרו ובהפסק יומר השוא בקמץ כמו התפרקו · וכן גם לנקבה יחידה במוכרת בשוא ובהפסק בקמץ והדרך השני שלפעמים בנסתר היחיד תהיה העין בצרי כמו התהלך התמכר אבל בבראשית סימן ו׳ נמצא התהלך נח בסגול עין השרש והטעם להיותו מלעיל וסמוך למלה זעירא ׃ וביחיד המדבר בעדו תבא לפעמים העין בחרק כמו התגדלתי התקדשתי וכן ברבוי לנכח כמו

הִתְקַדִּשְׁתֶּם ׃ וּבְרִבּוּי הַנִּסְתָּר לִפְעָמִים תָּבֹא הַפֵּא בְּדָגֵשׁ וְתָו הַבִּנְיָן
תִּהְיֶה נִבְלַעַת בּוֹ כְּמוֹ הִתַּמְּהוּ וּמֵאֵלּוּ יֵשׁ שֶׁהַפֵּא בִּסְגוֹל וְהָעַיִן בְּקָמֶץ
בִּהְיוֹתָהּ הֵא כְּמוֹ הִטַּהָרוּ וְזֶה בְּהֶפְסֵק אַךְ בְּלֹא הֶפְסֵק תָּבֹא הַפֵּא בְּפַתַּח
וְהָעַיִן אִם הִיא גְרוֹנִית בַּחֲטַף פַּתַּח כְּמוֹ הִטַּהֲרוּ זֶה הוּא תֹּאַר הֶעָבַר
בַּשְּׁלֵמִים ׃ וּבַשְּׁנִיִּים תִּכָּפֵל הָאוֹת הַשֵּׁנִית וְתָבֹא בְּקָמֶץ וְהָרִאשׁוֹנָה בְּחוֹלֶם
כְּמוֹ הִתְבּוֹנָן וְזֶה בְּכָל חֶלְקֵי הֶעָבָר זוּלַת הַנְּקֵבָה הַיְחִידָה הַנִּסְתֶּרֶת
שֶׁהִיא בָּאָה בִּשְׁוָא וְכֵן גַּם כֵּן לְרִבּוּי הַנִּסְתָּר כְּמוֹ הִתְבּוֹנְנָה הִתְבּוֹנְנוּ ׃
וּכְשֶׁיָּבֹאוּ בְּהֶפְסֵק יָשׁוּב הַשְּׁוָא קָמֶץ כְּמִשְׁפַּט הַשְּׁלֵמִים ׃
וּבְנָחֵי הַלָּמֶד הֵא בְּכָל חֶלְקֵי הֶעָבָר זוּלַת הַנִּסְתָּרִים לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה תָּבֹא
הָעַיִן בְּצֵרִי אוֹ בְּחִירֶק כְּמוֹ הִתְרַבֵּיתָ הִתְרַפִּיתָ וּמֵאֵלֶּה הָרֹב הוּא
בְּחִירֶק אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּטֵי הֶעָבָר בְּזֶה הַבִּנְיָן ׃ וְאָמְנָם הַצִּוּוּי בַּשְּׁלֵמִים
בָּא בִּשְׁנֵי דְרָכִים בָּרִאשׁוֹן הַהֵא בְּחִירֶק וְהַתָּו בִּשְׁוָא וְהַפֵּא בְּפַתַּח וְהָעַיִן
בְּצֵרִי כְּמוֹ הִתְרַפֵּס הִתְהַלֵּךְ מִלְּרַע לְהַפְרִישׁ בֵּינוֹ וּבֵין נִסְתָּר הֶעָבָר
וּבַשֵּׁנִי תָּבֹא הָעַיִן בְּפַתַּח כְּמוֹ הִתְעַנַּג ׃ וּבְרִבּוּי הַזְּכָרִים וּבַנְּקֵבָה
הַיְחִידָה תָּבֹא הָעַיִן בִּשְׁוָא כְּמוֹ הִתְהַלְּכוּ הִתְעַנְּגוּ הִתְהַלְּכִי הִתְעַנְּגִי
וּכְשֶׁהָעַיִן גְרוֹנִית תִּתְרַחֵב וְתָבֹא בַּחֲטַף פַּתַּח כְּמוֹ הִתְנַעֲרִי זֶהוּ מִשְׁפַּט
הַשְּׁלֵמִים ׃ וּבַשְּׁנִיִּים תָּבֹא הַפֵּא בְּחוֹלֶם כְּמוֹ הִתְחוֹלֵל וְלִפְעָמִים בָּא
בְּזוּלַת הַכֶּפֶל כְּמוֹ הִתְחַל ׃ וְכֵן גַּם נָחֵי הַלָּמֶד הֵא כְּמוֹ הִתְגַּלֶּה הִתְגַּל
אֵלֶּה הֵן צוּרוֹת צִוּוּי זֶה הַבִּנְיָן ׃ וְהֶעָתִיד מֵאוֹתִיּוֹת אֵיתָן הָאָלֶף
תָּבֹא בִּסְגוֹל וְיִתַּן בְּחִירֶק וְתָו הַבִּנְיָן כְּשֶׁהִיא נִרְאֵית תָּבֹא בִּשְׁוָא וְהַפֵּא
בְּפַתַּח ׃ אֲבָל הָעַיִן תִּשְׁתַּנֶּה בַּעֲשָׂרָה דְרָכִים כִּי לִפְעָמִים תָּבֹא בְּצֵרִי
כְּמוֹ יִתְחַמֵּץ יִתְהַלֵּל וְלִפְעָמִים בְּפַתַּח כְּמוֹ אֶתְפַּאַר יִתְהַדָּר וְלִפְעָמִים
בִּשְׁוָא וּבְתוֹסֶפֶת הֵא בַּסּוֹף כְּמוֹ אֶתְהַלְּכָה אֶשְׁתַּמְּרָה וְכֵן בְּרִבּוּי כְּמוֹ
תִּטַּמְּאוּ יִתְאַמְּרוּ וְלִפְעָמִים יָבֹא בְּחֶסְרוֹן הַתָּו וְדָגֵשׁ הַפֵּא לְהוֹרוֹת עַל
הַחִסָּרוֹן תִּטַּמְּאוּ יִטַּהֲרוּ ׃ וּבְהֶפְסֵק תָּבֹא הָעַיִן בְּקָמֶץ וְכֵן
בִּנְכַח הַנְּקֵבָה בְּתוֹסֶפֶת נוּן בָּאַחֲרוֹנָה תָּבֹא הָעַיִן בְּקָמֶץ כְּמוֹ תִּשְׁתַּכָּרִין
תִּתְחַמָּקִין ׃ וּבְרִבּוּי הַנִּסְתָּר לַנְּקֵבָה תָּבֹא בִּשְׁנֵי דְרָכִים כִּי לִפְעָמִים
תָּבֹא בִּסְגוֹל כְּמוֹ תִּשְׁתַּפֵּכְנָה וְלִפְעָמִים בְּפַתַּח כְּמוֹ תִּתְעַלַּפְנָה הֲרֵי
צוּרוֹת הֶעָתִיד עָשָׂר כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ ׃ יִתְהַלֵּל יִתְהַדָּר אֶתְהַלְּכָה
יתלכדו

יתלכדו יתאמרו תטמאו יטהרו תשתכרין תשתפכנה תתעלפנה אלה חן בשלמים ׃ ובשניים מהם שיבאו בכפל השנית בחלם הראשונה כמו יתכונן אתקוטט ומהם בכפל הפא והלמד כמו ישתקשקון ששרשו שק מלשון בשוקי האיש לפי הקמחי שפירש יכו שוק ב בלכתם בבהלה · או לשון קשקוש כמו שתרגם יונתן יתהוללו הרכב ישתקשקון ברחובות משתגשגין רתיכיא קל ניקוש זיניהון משתמע ברחובי קרויא בנחום סימן ב ויהיה לפי זה שרשו קש ובא הפעל הזה בחלוף מצב האותיות השרשיות ׃ ובנחי הלמד הא מהם שיבאו לפעמים חסרי למד השרש כמו תתכס תתגל יתגל ובזה נשלמו צורות ההתפעל ׃

אמנם שלא נזכר שם פעלו רב המדקדקים חשבו היותו מורכב מן ההופעל וההתפעל כמו בשם הפעל הכבס בקבוץ שפתים ההא והפא בפתח והעין בצרי ובפעל עבר הטמאה הפא בפתח והעין בקמץ · אך אמנם רבי יוסף קמחי כתב אתם בבנין פועל שלא נזכר שם פועלו מן הבנין הזה ונראין דבריו כי אף על פי שבנין התפעל עומד בודד ברב פעליו מכל מקום כיון שלפעמים נמצא יוצא נמצא לו גם כן שלא נזכר שם פועלו ונטייתו דומה לנטיית ההופעל אלא שבא בשני דגשין דגש הפא לחסרון תו הבנין ודגש העין להורות על הבנין כי בנין התפעל בא בדגש עין הפעל כמו בנין התפעל שהוליד אותו ותתימה על אלה המדקדקים שלא הניחו זה הבנין והנה כבר נמצא בפירוש בשלמים בספר ב במדבר סיני סימן ב והלוים לא התפקדו בחטף קמץ ההא וכן אונקלוס תרגם אתו מן ההתפעל באמרו וליואי לא איתמניאו ולכן כל היוצאי לאלו שזכרנו נבנה אותם בתוך הבנינים הדומים להם איש לבית אבותיו · ובכן נשלמו כל הששה בנינים הראשונים ותולדות החמשת כי כלם זולת הקל נמצא להם שלא הוזכר שם פועלו כמו שנראית ממה שכתבנו · וזה די לידיעת ציור הפעלים ונטיתם לתלמידים הבאים תחלה ללמוד לשון עברים · כי לא נשאר לדבר אלא על המרובעים אשר נראה לנו מותר בלתי מועיל ליחד להם מאמר כי

המרובעים

הַמְרוּבָּעִים אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם אוֹת דּוֹמָה לַחֲבֶרְתָּה יִנָּטוּ כְּמוֹ הַשְּׁלֵמִים
זוּלַת שֶׁהָאוֹת הַשֵּׁנִית תָּבֹא בִּשְׁוָא וְהַשְּׁלִישִׁית כְּמִשְׁפַּט עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ
בַּשְּׁלֵמִים כְּמוֹ תְּשַׁגְשֵׁנִי תְּשַׁעְשֵׁעַ׃ וְשִׁעֲשַׁע׃

מוּרְכְּבֵי הַבִּנְיָנִים וְחֶלְקֵיהֶם

לֹא נִשְׁאַר לָנוּ בָּזֶה הַשַּׁעַר כִּי אִם לְבָאֵר הַפְּעָלִים הַמּוּרְכָּבִים לְמִינֵיהֶם אַחֲרֵי שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ הַפְּשׁוּטִים בְּשֶׁכְּבָר עָבַר יַעַן לֹא נִצְטָרֵךְ לְהַרְכָּבוֹת חֲזָרִים כְּמִנְהַג הַמְדַקְדְּקִים אֲשֶׁר קְדָמוּנוּ כִּי בְּטוּב הָעִיּוּן כָּל הַזָּרִים הֵם מוּרְכָּבִים מִבִּנְיָנִים רַבִּים אוֹ מְחֻלָּקִים נִפְרָדִים לְבִנְיָן אֶחָד וְזֶה הוּא זָרוּתָם הַנִּרְאֶה׃ וְאִם כֵּן נְחַלֵּק תְּחִלָּה מִינֵי הַרְכָּבַת הַפְּעָלִים בִּכְלָל וְאַחֲרֵי כֵן בִּפְרָט וְנַתְחִיל וְנֹאמַר כִּי הַפְּעָלִים הַמּוּרְכָּבִים נְטִיָּתָם וְהוֹרָאָתָם מוּרְכֶּבֶת מִנְּטִיַּת וְהוֹרָאַת הַפְּשׁוּטִים אֲשֶׁר הוּרְכְּבוּ מֵהֶם׃ וְלָכֵן תִּהְיֶה הַרְכָּבָתָם מִצַּד הַבִּנְיָנִים אוֹ מִצַּד הַשָּׁרָשִׁים וַאֲשֶׁר מִצַּד הַבִּנְיָנִים תָּבֹא בְּהַרְכָּבַת בִּנְיָנִים רַבִּים אוֹ בְּהַרְכָּבַת חֶלְקֵי בִּנְיָן אֶחָד וְהַחֲלָקִים הָהֵם יִהְיוּ נִפְרָדִים מִפְּאַת הַזְּמַן אוֹ סוּג הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה אוֹ מִצַּד מִסְפַּר הַיָּחִיד וְהָרִבּוּי אוֹ מִצַּד עֶצֶם הַמְדַבֵּר לְנֹכַח אוֹ לְנִסְתָּר וְכֵן גַּם כֵּן הַהַרְכָּבָה שֶׁהִיא מִפְּאַת הַשָּׁרָשִׁים תִּהְיֶה מִפְּאַת שָׁרָשִׁים רַבִּים שֶׁהוֹרָאַת כֻּלָּם אַחַת אוֹ שֶׁהוֹרָאוֹתֵיהֶם נִפְרָדוֹת׃ וְהִנֵּה נְפָרֵט תְּחִלָּה הַהַרְכָּבוֹת הַבָּאוֹת מִפְּאַת הַבִּנְיָנִים׃ וְרִאשׁוֹנָה מִפְּאַת חִלּוּף חֶלְקֵי בִּנְיָן אֶחָד בְּעַצְמוֹ וְשֵׁנִית מֵחֲמַת חִלּוּף הַבִּנְיָנִים אֲשֶׁר מֵהֶם תִּהְיֶה הַהַרְכָּבָה וְנֵלֵךְ עַל הַסֵּדֶר בְּכָל בִּנְיָן וּבִנְיָן לְמַעַן יָרוּץ הַקּוֹרֵא בְּסִפְרֵנוּ זֶה׃ וְנַתְחִיל מִן הַקַּל תְּחִלָּה וְאַחֲרֵי כֵן נְפָרֵשׁ זֶה בַּנִּשְׁאָרִים עַל סֵדֶר הַבִּנְיָנִים כַּאֲשֶׁר בֵּאַרְנוּ אֹתָם בִּפְשׁוּטֵיהֶם׃

בְּהַרְכָּבוֹת הַקַּל

הִנֵּה נִמְצָא בַּקַּל הַרְכָּבַת הֶעָבָר וְשֵׁם הַפּוֹעֵל כְּמוֹ בְּשׁוֹפְטִים סִימָן יג׳ וְיוֹלַדְתְּ שֶׁהוּא עָבָר מְהוּפָּךְ לֶעָתִיד מֵחֲמַת הַוָּו הַהֲפוּכִית אֲשֶׁר בְּרֹאשׁוֹ וּמוּרְכָּב מִשֵּׁם הַפֹּעַל מֵחֲמַת חוֹלֶם הַפֵּא יוֹד שֶׁהוּא יוֹלֶדֶת וּמִן עָבָר הַקַּל מֵחֲמַת פַּתַּח הָעַיִן וּשְׁוָא הַלָּמֶד שֶׁהָיָה

מִשְׁפְּטוֹ יַלְדְּתְּ · וְלָכֵן הָאוֹמֵר שֶׁהוּא בֵּינוֹנִי מִן הַקַּל קִיקָלוֹן עַל כְּבוֹדוֹ כִּי לֹא נִמְצָא בְּשֵׁם פּוֹעֲלֵי הַקַּל כְּמִשְׁקָלוֹ · וְכֵן אֵין לְהַשְׁגִּיחַ עַל הָאוֹמְרִים שֶׁהוּא עָבַר מִן הַדּוֹמֶה לַמְרוּבַּע כִּי לֹא נִמְצָא בּוֹ כְּמִשְׁקָלוֹ שֶׁל זֶה· וְאֵין לִדְחוֹק עַצְמֵינוּ בְּכָל זֶה הַדּוֹחַק לְפִי לֹא יָכְלוּ לִמְצֹא לוֹ הוֹרָאָה מְשׁוּתֶּפֶת לְשֵׁם הַפּוֹעֵל וְלֶעָבַר כִּי הִנֵּה הֶעָבַר הוּא מְהוּפָּךְ בּוֹ כְּמוֹ גַּם וְיָלַדְתְּ הַכָּתוּב שָׁם וְאִם כֵּן אֶפְשַׁר שֶׁתִּהְיֶה הוֹרָאָתוֹ שֶׁאָמַר הַמַּלְאָךְ אֶל אֵם שִׁמְשׁוֹן שֶׁהָיְתָה הָרָה שֶׁהֵרָיוֹנָהּ בַּר תַּשְׁלוּמִין וּבְזֶה בִּשְּׂרָהּ שֶׁלֹּא תַּפִּיל פְּרִי בִּטְנָהּ וְתֵלֵד בַּר שֶׁל קַיָּמָא וַדַּאי כְּאִלּוּ הִיא לָלֶדֶת אָז ׃ וְכֵן בְּיִרְמְיָה סִימָן כ״ב יוֹשַׁבְתְּ בַּלְּבָנוֹן שֶׁתִּרְגֵּם יוֹנָתָן דְיָתְבָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא פֵּירוּשׁוֹ מוּרְכָּב מִשֵּׁם הַפּוֹעֵל וְהֶעָבַר גַּם כֵּן וְהוּא הֱיוֹת יִשְׂרָאֵל מְתוֹאָרִים בַּעֲשִׂיַּת פֹּעַל הַיְשִׁיבָה אֲשֶׁר יָשְׁבוּ עֲדֶנָה בְּבֵית מִקְדָּשׁ הַשֵּׁם וְלָכֵן לְפִי דַעְתִּי נִכְתַּב יֹשַׁבְתִּי בְּיוֹד נוֹסֶפֶת בָּאַחֲרוֹנָה לְהוֹרוֹת כִּי הוּא מוּרְכָּב מִשֵּׁם הַפּוֹעֵל כַּאֲשֶׁר יוֹרֶה חֹלֶם הַיּוֹד וְשֵׁם הַתֹּאַר שֶׁתּוֹרָה הַיּוֹד הַנּוֹסֶפֶת בְּסוֹף וּמִן הֶעָבַר שֶׁיּוֹרֶה עָלָיו נִיקּוּד עַיִן וְלָמֶד הַפֹּעַל כַּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּתֵיבַת יוֹלַדְתְּי ׃

ומהם פֹּעַל מוּרְכָּב מִן הֶעָבַר וְהֶעָתִיד כְּמוֹ בִּשְׁמוּאֵל שֶׁהוּא א מְלָכִים סִימַן כ״ה וַתְּבֹאתִי לִקְרָאתִי שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן הֶעָתִיד כְּמוֹ שֶׁמּוֹרֶה הַתָּו בְּרֹאשׁ וְהַיּוֹד בַּסּוֹף דְּלָא קְרֵי וּמִן הֶעָבַר כְּמוֹ שֶׁמּוֹרֶה הַתָּו בְּסוֹף הַנְּקוּדָה בִּשְׁוָא וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ הוּרְכַּב מִן תָּבֹאִי וּמִן בָּאתְ שֶׁהוֹרָה לָהּ בְּזֶה דָּוִד שֶׁבָּאָה לוֹ אֲבִיגַיִל עַל עִנְיַן נָבָל וְתָבֹא עוֹד אֵלָיו לִהְיוֹת לוֹ ׃

ומהם שֶׁהוּרְכַּב מִן הַצִּוּוּי וְהֶעָתִיד מִן הַקַּל כְּמוֹ בְּסֵפֶר בְּמִדְבַּר סִינַי סִימַן כ״ג וְקָבְנוֹ לִי כִּי הוּא צִוּוּי בְּסִבַּת חֲטַף קָמֵץ הַנִּמְצָא בְּפֵא הַשֹּׁרֶשׁ וּמוּרְכָּב מִן הֶעָתִיד בְּסִבַּת חֹלֶם הַנּוּן הַנּוֹסֶפֶת בַּכִּנּוּי שֶׁהוּא תְּמוּרַת שׁוּרֶק וַהֲרֵי הוּא מוּרְכָּב מִן צִוּוּי קַבְנוּ עַל מִשְׁקַל פָּקְדוֹ וּמִן יִקָּבֵנוּ לֶעָתִיד וְכֵן נִרְאֶה דַעַת רַשִׁ״י שֶׁפֵּירַשׁ שָׁם וְקָבְנוֹ לִי לְשׁוֹן צִוּוּי קַלְלֵהוּ לִי וְכֵן תִּרְגְּמוֹ אֻנְקְלוֹס לְשׁוֹן צִוּוּי וּתְלוּטֵיהּ לִי · וְלָכֵן נִרְאֶה שֶׁטָּעָה בְּזֶה רַבִּי יְהוּדָה חַיּוּג עִם בְּקִיאוּתוֹ בַּדִּקְדּוּק שֶׁכָּתַב שֶׁהוּא מִשֹּׁרֶשׁ קָבַן כִּי לֹא יִמָּצֵא כָּזֶה הַמִּשְׁקָל מִן הַקַּל · אוֹ לֹא יִהְיֶה

צווי אלא שם הפעל לפי דעת החיוג על משקל שמרו כמו משמרו את השבועה · אבל האמת לפי דעתי כי הוא מורכב מן הצווי והעתיד כמו שאמרנו והטעם שצוהו על מה שהפקיד אותו לעשות לעתיד וזהו לפי דעתי דעת אנקלוס שעקר תרגומו לשון עתיד ׃

ומהם שהוא מורכב מיחיד ורבים מן העתיד המדבר בעדו מזה הבנין הקל בעצמו כמו ביחזקאל סימן ט ונאשאר אני שהנון מורה הרבוי והאלף הראשונה הנחה מורה על היחיד זהו לדעת מקצת המדקדקים והחכיב בתוכם · אמנם הקמחי בפירושו כתב שהוא מורכב מן הנפעל ומן הקל רצוני לומר מעבר נסתר הנפעל ומהמדבר בעדו מן הקל העתיד ואף זה בלתי נכון בעיני כי עדין לא תקן פתח השין כי לפי דעתו היה מורכב מן נשאר ומן אשאר ואחרים אמרו שהוא מורכב כלו מן הנפעל רצוני לומר מן העבר הנסתר ומן המדבר בעדו בעתיד ונראים דברי אלה כי בזה נתקנו האותיות והנקודות כי הנון היא מן הנפעל והאלף מן האיתן ופתח השין הוא מן העתיד ופתח האלף האחרונה מן העבר ונרחבה הנון מחמת נח האלף הסמוכה לה וזה הוא בלתק גדול אך טוב הוא לברוח מן הזרות הגמור אלה הם ם מורכבי חלקי הקל ׃

ואולם המורכבים מן הקל והבנינים האחרים הם אלה ראשונה המורכב ממנו ומן הדגוש כמו במזמור ז ירדוף אויב נפשי שהוא מורכב מן ירדוף ומן ירדף · וכן יש אומרים כי ואסערם מורכב מן הקל שלינו אסערם ומן הדגוש שמשפטו אסערם וקשה על זה צרי האלף כי אלו היתה האלף אות על הקל היתה באה בסגול ולכן החכיב חשב שהוא אינו מורכב אבל הוא מן הדגוש הפשוט ובא בחלוף הפתח בצרי וגם זה זר הוא וזה הצרי קשה על כל הסברות הנזכרות והמבין יבין דרך ההרכבה הזאת ובזה די בהרכבות הקל ׃

הרכבות הדגוש

הרכבת הדגוש

ממורכבי הַדָּגוּשׁ יֵשׁ מוּרְכָּבִים מִשֵּׁם פּוּעַל הַדָּגוּשׁ וּמִן עָבַר הַפּוּעַל מִן הַמְּרוּבָּע כְּמוֹ מִקְוֹנֶנֶת שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן מְקוֹנֶנֶת וּמִן קוֹנַנְתְּ ׃ וּמֵהֶם מוּרְכָּבִים מִן הָרַבִּים הַנִּסְתָּרִים וְהַנִּמְצָאוֹת הַנְּקֵבוֹת מִזֶּה הַבִּנְיָן בְּעַצְמוֹ כְּמוֹ צִמְּתוּתוּנִי שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן צִמְּתוּנִי וּמִן צִמַּתְתוּנִי ׃

הַרְכָּבוֹת הַדּוֹמֶה לַמְּרוּבָּע

הדומה לַמְּרוּבָּע נִמְצָא מוּרְכָּב עִם הַהִתְפַּעֵל כְּמוֹ תִּתְלוֹצָצוּ וְיִתְגוֹדְדוּ שֶׁהֵם מוּרְכָּבִים מִן תִּתְלַצְּצוּ וּמִן תְּלוֹצְצוּ וּמִן יִתְגַּדְדוּ וְיְגוֹדְדוּ ׃

הַרְכָּבוֹת הַפּוּעַל שֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ מִן הַדָּגוּשׁ וְהַדּוֹמֶה לַמְּרוּבָּע

יש מִן הַמּוּרְכָּבִים מִן הַפּוּעַל שֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ שֶׁהֵם מוּרְכָּבִים מִמֶּנּוּ וּמִן הַקַּל כְּמוֹ יְפֵיפִיתָ שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן יָפִיתָ שֶׁהוּא מִן הַפּוּעַל מִן הַדָּגוּשׁ עַל מִשְׁקַל צֻוֵּיתָה וּמִן יָפִיתָ עַל מִשְׁקַל פָּדִיתָ וּבָא בְּכֶפֶל ׃ וּמֵהֶם מוּרְכָּבִים מִן הַבִּנְיָן הַזֶּה וְהַהִתְפַּעֵל כְּמוֹ מִנּוֹאָץ שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן מִתְנָאֵץ וּמִן נוֹאָץ וּבָא בְּחִלּוּף הַשּׁוּרֶק בְּחוֹלֶם וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִפָּעוּל הַדָּגוּשׁ וְהַהִתְפַּעֵל כִּי הוּא נִרְאֶה מוּרְכָּב מִן מְנוּאָץ עַל מִשְׁקַל מְבוֹרָךְ וּמִן מִתְנָאֵץ ׃ וַאֲשֶׁר אָמְרוּ שֶׁיֵּשׁ מוּרְכָּבִים מִזֶּה הַבִּנְיָן וּמִן הַנִּפְעַל אֵין אָנוּ צְרִיכִים לוֹ גַּם לַמּוּרְכָּבִים מִמֶּנּוּ וּמִן הַהִתְפַּעֵל מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר אֲנַחְנוּ הֲנַחְנוּ אוֹתָם בְּבִנְיָנִים אֲשֶׁר לֹא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלָם מְיוּחָדִים לַנִּפְעַל וְלַהִתְפַּעֵל כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְמַעְלָה ׃

הַרְכָּבוֹת הַהִפְעִיל

יש עוֹד מוּרְכָּבִים מִן הַהִפְעִיל וְהַקַּל כְּמוֹ פִּשְׁתָּם כִּי בִּהְיוֹתוֹ מִן הַשְּׁנַיִים הָיָה דִּינוֹ פִּישׁוּתֶם כְּמוֹ

מִן בִּין בִּינוֹתָם שֶׁבָּאוּ בְּחֶסְרוֹן הֵא הַבִּנְיָן וְהַקַּל הַפָּשׁוּט הָיָה דִינוֹ פַּשְׁתָּם עַל מִשְׁקַל קַמְתָּם וְזֶה מוּרְכָּב מִשְּׁנֵיהֶם ׃ וְיֵשׁ מֵהֶם מוּרְכָּבִים מִן הַהִפְעִיל, וְהַדָּגוּשׁ כְּמוֹ וְהַפִּתִּית שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן הַפְּתוֹרָת עַל מִשְׁקַל הַסֵּבוֹת וּמִן פִּתִּיתָ עַל מִשְׁקַל צִוִּיתָ וְאֵין נִרְאִין דִּבְרֵי הָאוֹמְרִים שֶׁהוּא כֻּלּוֹ מִן הַדָּגוּשׁ וְשֶׁהַהֵא הִיא הֵא הַתֵּימָה הַמְשַׁמֶּשֶׁת תְּמוּרַת אִם וְטַעְמוֹ וְאִם פִּתִּיתָ לְפִי שֶׁלֹּא נִמְצָא הֵא כָּזֹאת שֶׁתִּקְדַּם אֵלֶיהָ וָו וְלֹא אוֹת אַחֶרֶת גַּם דִּבְרֵי הָאוֹמְרִים שֶׁהוּא מִן הַהִפְעִיל הַכָּפוּל כְּמוֹ הַסֵּבוֹתָ וְשֶׁחִרֶק הַתָּו בָּא תְּמוּרַת חֹלֶם לֹא נֶאֱמְנוּ אֶצְלֵינוּ כִּי לֹא מָצָאנוּ כִּתְמוּרָה הַזֹּאת בְּגִזְרַת הַבִּנְיָן ׃ וְלָכֵן נִרְאִין דִּבְרֵי הָאוֹמְרִים שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִשְּׁנֵי בִנְיָנִים וְאֶפְשָׁר גַּם כֵּן שֶׁיִּהְיֶה מִשְּׁנֵי שָׁרָשִׁים מִן הַכְּפוּלִים לְדִמְיוֹנוֹ לְהַסֵּבוֹתָ שֶׁשָּׁרְשׁוֹ סָבַב וּמִן נָחֵי הַלָּמֶד הֵא לְדִמְיוֹנוֹ לְצִוִּיתָ וְיִהְיֶה אִם כֵּן שָׁרְשׁוֹ מוּרְכָּב מִן פָּתַת וּמִן פָּתָה ׃ וּמֵהֶם מוּרְכָּבִים מִן הֶעָבָר וְהֶעָתִיד מִן הַבִּנְיָן הַזֶּה כְּמוֹ הִשְׁלַכְתְּהֶנָה שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן הִשְׁלַכְתֶּן שֶׁהוּא עָבָר וּמִן תַּשְׁלֵכְנָה שֶׁהוּא עָתִיד ׃ אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁהוּא פָּשׁוּט כְּדַעַת רַבִּים אֶלָּא שֶׁלִּפְעָמִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא בָּאַחֲרוֹנָה בִּשְׁנֵי סִימָנֵי נְקֵבָה ׃ וְיֵשׁ מֵהֶם מוּרְכָּבִים מִזָּכָר וּנְקֵבָה כְּמוֹ מַבְלִיגִיתִי שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן מַבְלִיג עַל מִשְׁקַל מַרְבִּית וּמִן מַבְלִיגִית עַל מִשְׁקַל מַרְבִּית כִּי כַּךְ מִשְׁפָּטוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַקִּמְחִי וְהַיּוֹד הָאַחֲרוֹנָה נוֹסֶפֶת לְהוֹרוֹת עַל הֱיוֹתוֹ שֵׁם תֹּאַר וְלֹא עַל הַרְכָּבַת כִּנּוּי וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן מַבְלִיגִיתִי עֲלֵיהוֹן עַל דַּהֲווֹ מַלְעִיגִין לְקַבֵּל נְבִיאַיָּא דְּמִתְנַבַּן לְהוֹן דְּוָונָא וְתַנְחוּמָא אַיְתִי עֲלֵיהוֹן מִן קֳדָם חוֹבֵיהוֹן הֲרֵי אֵין כַּאן כִּנּוּי כְּלַל ׃

שֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ הַנִּקְרָא בִּנְיַן הוּפְעַל

יש מִפְּעָלָיו מוּרְכָּב מִמֶּנּוּ וּמִן הַהִפְעִיל כְּמוֹ בִּזְכַרְיָה סִימָן ה׳ וְהֻנִּיחָה שֵׁם הַמוּרְכָּב מִן הֻנָּחָה וְהִנִּיחָה ׃

הַרְכָּבוֹת הַנִּפְעַל

לפעמים נִמְצָא פֹּעַל מוּרְכָּב מִן הַנִּפְעַל וְהַהִתְפַּעֵל כְּמוֹ נִכַּפֵּר שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן נִכְפַּר שֶׁהוּא מִן הַנִּפְעַל

ומן

ומן התכפר שהוא מן ההתפעל ודגשי הכף והפא יורו על זה · וכן גם נוסרו שהוא מורכב מן נוסרו על משקל נודעו שהוא מן הנפעל ומן התוסרו על משקל התפקדו שהוא מן ההתפעל · וכן נשתוה מורכב מן נשוה על משקל נבנה שהוא מן הנפעל ומן השתוה שהוא מן ההתפעל על משקל התגלה · ושלא נזכר שם פועלו לא שמו לו בעלי הלשון הרכבה כי מעטים פעליו שהרי לפי דעת רב ה המדקדקים הוא עצמו מורכב ואין מרבים בהרכבות ׃

הרכבות ההתפעל

יש מורכבים משם פועל ההתפעל ומן העבר ממנו כמו משתחויתם שהוא מורכב מן משתחוים ומן השתחויתם ושלא נזכר שם פועלו לא נמצא לו הרכבה מן הטעם שאמרנו בשלא נזכר שם פועלו הנולד מן הנפעל כי רבים שמוהו מורכב מן ההופעל ומן ההתפעל כמו הטמא הוטמאה הכבס הרשנה כמו שכתבנו למעלה במקומו · ובזה נשלמו הרכבות הבנינים ביניהם ובין חלקיהם ׃

במורכבים משרשים רבים

בהרכבת השרשים תמצא דרכים רבים וזה כי בהרכבות שרשים שונים אשר להם הוראה אחת מהן שיתרכבו בהן נחי הפא עם השניים כמו והיטיבותי שמורכב מן והיטבתי ששרשו יטב כמו וייטב ומן והטיבותי ששרשו טב ולפי בעלי השלוש טיב מנחי העין יוד כמו הטיבות ׃ ומהם שיתרכבו בם שני שרשים אשר להם הוראות שונות כמו אתקנך בירמיה סימן כב שהוא כמו אנתקנך שהוא מורכב מן אנתקך ומן אתקנך והטעם כי נשבע השם לנתק יכניה ותוך כדי דבור חזר בו ואמר שיתקנהו שאם לא כן לא היתה לו תקנה עוד והנה הוליד עוד שלתיאל אשר יצא ממנו זרובבל אשר בנה את הבית ונהג שררה בישראל ואינו כדברי

הקמחי

הַקִּמְחִי שֶׁכָּתַב בְּסֵפֶר הַשָּׁרָשִׁים שֶׁחִבֵּר שֶׁהַנּוּן נוֹסֶפֶת ׃ וְכֵן וְהוֹשַׁבוֹתִים שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן הֲשִׁיבוֹתִים שֶׁשָּׁרְשׁוֹ שָׁב אוֹ שׁוּב וּמִן הוֹשַׁבְתִּים שֶׁשָּׁרְשׁוֹ יָשַׁב וְכֵן מְקַלְלַוְנִי לְפִי דַעַת רַבִּי דָוִד קִמְחִי שֶׁסָּבַר שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן מְקַלְלֵנִי שֶׁשָּׁרְשׁוֹ קָלַל לְשׁוֹן קְלָלָה וּמִן מְקִילֵנִי ש שֶׁשָּׁרְשׁוֹ קָלָה לְשׁוֹן קָלוֹן וּלְפִי דַעְתּוֹ בָּאָה הַלָּמֶד בְּפַתַּח לְהַנִּיעַ הַוָּו כְּדֵי לְהַבְחִין הַרְכָּבַת הַקָּלוֹן עִם הַקְּלָלָה כִּי לוּלֵי הִיא שֶׁבָּאָה תְּמוּרַת לָמֶד הֵא לֹא נִיכַּר בָּהּ הַקָּלוֹן ׃ אֲבָל לְפִי דַעַת מוֹרִי רַבִּי יְהוּדָה בַּעַל לִבְנַת הַסַּפִּיר הוּא מוּרְכָּב מִן רִבּוּי הַנִּסְתָּר וּמִן נֹכַח הַיָּחִיד מִשֹּׁרֶשׁ וּבִנְיָן אֶחָד רְצוֹנִי לוֹמַר מִן מְקַלְלָיו וּמִן מְקַלְלֵנִי לְהוֹרוֹת כִּי רַבִּים וְכָל אֶחָד מִן הָרִבּוּי מְקַלְלִין אוֹתוֹ בֵּין בְּפָנָיו בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן בִּלְשׁוֹן רַבִּים כּוּלְּהוֹן מְלַטְטִין לִי ׃ וּבְעֵינַי יָשְׁרוּ דִבְרֵי שְׁנֵיהֶם וְאֵין לִי הֶכְרֵעַ לְאֶחָד מִן הַשְּׁנֵי דֵעוֹת ׃ אַךְ אָמְנָם יֵשׁ דַּעַת שְׁלִישִׁי שֶׁסָּבַר שֶׁהוּא מוּרְכָּב מִן מְקַלְלֵנִי שֶׁהוּא שֵׁם הַפּוֹעֵל וּמִן קִלְלוּנִי שֶׁהוּא עָבַר נִסְתָּר מִן הַדָּגוּשׁ ׃ וְלֹא הֵטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבְּרוּ לְפִי דַעְתִּי כִּי אֵין בְּזֶה טַעַם פַּתַּח הַלָּמֶד הַשֵּׁנִית וְלֹא לִתְנוּעַת הַוָּו אַף כִּי הֶחָבִיב הִפְצִיר עַצְמוֹ לְהַכְרִיעַ וּלְהַחֲזִיק בְּזֶה הַדַּעַת הָאַחֲרוֹן ׃ וּמִדַּרְכֵי הַהַרְכָּבוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר זָכַרְנוּ יוּכַל הַמְעַיֵּין בְּסִפְרֵנוּ לְדַקְדֵּק בְּכֹחַ שִׂכְלוֹ וְלִמְצֹא דֶּרֶךְ בְּאֶחָד מִן הַדְּרָכִים הַנִּזְכָּרִים אוֹ בְּרַבִּים מֵהֶם מְחוּבָּרִים יַחַד לְהָשִׁיב אֶל דֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה כָּל הַזָּרִים אֲשֶׁר זָכְרוּ הַמְדַקְדְּקִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֵינוּ וְאֶת הַיְשָׁרָה לֹא יְעַקְּשׁוּ כִּי אֵין זָר אִתָּנוּ בִּלְשׁוֹן הָעִבְרִים כִּי כֻּלָּם קְדוֹשִׁים וּשְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ אֵין מַחְסוֹר [illegible]וֹאֵיהֶם ׃

וְהִנֵּה אַחֲרֵי הַשְׁלִימֵנוּ דַּרְכֵי הַהַרְכָּבָה נִשְׁאַר לָנוּ בְּסוֹף זֶה הַשַּׁעַר לְהָבִיא מִקְצָת סְגוּלוֹת מְיוּחָדוֹת לִפְרָטֵי הַבִּנְיָנִים שֶׁזָּכַרְנוּ הָרְאוּיוֹת לָהֶם מִצַּד הַנִּיקּוּד וּמִצַּד הַדָּגֵשׁ וְהָרָפֶה וּמִצַּד תּוֹסֶפֶת הָאוֹתִיּוֹת אַף כִּי מִקְצָתָן אוֹ רֻבָּן כְּבָר נִכְתְּבוּ לְמַעְלָה בִּמְקוֹמָם ׃ אַךְ אָמְנָם לִהְיוֹתָן הֶכְרֵחִיּוֹת לִהְיוֹת שְׁגוּרוֹת בְּפִי הַתַּלְמִידִים רָאִינוּ לְהַנִּיחַ אוֹתָן פֹּה בְּסוֹף הַשַּׁעַר הַזֶּה עַל סֵדֶר הַבִּנְיָנִים אֲשֶׁר שָׂמַרְנוּ לְמַעְלָה בַּשַּׁעַר הַזֶּה הַמַּקִּיף שְׁמֹנָה עִנְיְנֵי הַפְּעָלִים בִּנְיָנָם וְחֵלֶק הַבִּנְיָן שָׁרְשָׁם וּמִשְׁקָלָם דִּינָם וְחַבְרָם פֵּירוּשָׁם וּפְעוּלָּם רְצוֹנִי ל

לומר מאי זה מן הבנינים הנזכרים יהיה הפעל המונח ומאי זה חלק ממנו · ומי שרשו שהוא מקור הקל ובאי זה שקל משקלו ואיך דינו להיות ומי הוא חברו הדומה לו בהוראה · ופירושו · ומי הוא פעולו אם הוא עצם הפועל או הפעולה עצמה כמו בעומדים או דבר אחר מחוץ כמו היוצאים · המשל כי הטה בנינו הפעיל וחלקו הוא עבר ושרשו נטה ומשקלו הכה ודינו הנטה וחברו הגני נוטה ופירושו ידוע להרכין ופעולו יוצא חוץ הפועל והפעולה ורבי יוסף קמחי נתן להם סימנים לב שמר הפץ · ל· פעולתו · ב· בנינו · ש· שרשו · מ· משקלו · ר· ראויו · ה· חברו · פ· פירושו · צ· צאתו ועמדו · ואני בעניי בחברי השער הזה באה אלי השמועה הרעה כי נכרת שרשי מתחת ולוקח מחמד עיני ומחמד נפשי בני יחידי זכור לטוב לזכר עולם כי ארד אל בני מאיר אבל שאולה חדשתי להם עוד סימן אחר ׃ חב פחת דמי רוצה לומר · ח· חלק · ב בנין · פ· פעל · ח· חבר · ת· תרגום · ד· דינו · מ· משקלו · י· יסוד · או על פי אותיות רבי יוסף קמחי שם פרץ חלב כי שם בארץ לא לו בני יחידי מאיר ילד זקוני בינקו משדי אמו פרץ החלב אשר ינק להיות לי לאבל עולם ולכן יהיה למזכרת עון אשר עותה המנקת להיותו זה שגור בפי התלמידים שיצטרך כל תלמיד להשגיח בו ולשמרו בפעלים בהכרח ומעתה נדבר בסגולות הבנינים

בנין הקל אין דגש בו ולא אות נוספת בראש חלק מחלקיו זולת האיתן ובשלמים אלף האיתן תנקד בסגול לעולם והנשארות בחרק כמו אשמור ישמור תשמור נשמור ׃

ובנחי הפא אלף תנקדנה כלנה בחלם כמו אומר יאמר אוחז יאחז ולפעמים האלף בצרי להורות על הנח הנעלם והנשארות בסגול כמו אהב יאהב אסוף יאסוף ועל המעט באה בחלם כמו ויוסף אוסיף · ובכלל ברב נחי הפא אותיות איתן בצרי כמו ארד ירד אשב ישב יחם וקצתם בחירק כמו אינק אירא וקצתם בשורק כמו אוכל יוכל ׃

וּבְנָחֵי הָעַיִן אֲשֶׁר אָנוּ קוֹרְאִים שְׁנִיִּים אוֹתִיּוֹת אִיתָ"ן תָּבֹאנָה בְּקָמֶץ כְּמוֹ אָרוּם יָרוּם יָקוּם׃ וּבַכְּפוּלִים מְקֻצָּתָם בְּקָמֶץ כְּמוֹ אָחוֹן יָחוֹס וְכֵן בְּרִבּוּי תָּשׁוּלוּ יָסוֹבוּ וּמִקְצָתָם כְּמִשְׁפַּט הַשְּׁלֵמִים בִּסְגוֹל הָאָלֶף וְחִרֶק הַנִּשְׁאָרוֹת כְּמוֹ אֶקּוֹד יִקּוֹד׃

הַדָּגוּשׁ יְיֻחֲדֵהוּ כִּי בִּהְיוֹת עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ מְקַבֶּלֶת דָּגֵשׁ לְעוֹלָם תָּבֹא בְּדָגֵשׁ׃ וְאִם הִיא מֵאוֹתִיּוֹת הָרִפְיוֹן תְּמוּרַת הַדָּגֵשׁ תְּנֻקַּד הַפֵּא בְּצֵרִי אוֹ בְּחִרֶק כְּמוֹ מֵאֵן בֵּרֵךְ שֵׁרֵת נֵאֵר שִׁחֵת׃ וּבִשְׁמוֹת הַפּוֹעֲלִים וְהַפְּעוּלִים לְעוֹלָם תָּבֹא בְּרֹאשָׁם מֵם נוֹסֶפֶת בִּשְׁוָא וּבִהְיוֹת עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ רִפְיוֹנִית תָּבֹא כַּפָּעוּל בְּחֹלֶם כְּמוֹ מְבוֹרָךְ וּבְאוֹתִיּוֹת אִיתָ"ן הָאָלֶף תָּבֹא בַּחֲטֶף פַּתָּח וְהַנִּשְׁאָרוֹת בִּשְׁוָא כְּמוֹ אֲבָרֵךְ יְבָרֵךְ׃

פּוֹעַל הַכָּבֵד הַדּוֹמֶה לְמְרוּבָּע יְיֻחֲדֵהוּ כִּי בַּשְּׁלֵמִים בְּשֵׁם הַפֹּעַל וְהַפּוֹעֵל וְהַפָּעוּל וּבֶעָבָר וְהַצִּוּוּי וְהֶעָתִיד תָּבֹא פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ בְּחֹלֶם וְהָעַיִן בְּיָחִיד הַנִּסְתָּר בְּצֵרִי זוּלַת שֵׁם הַפָּעוּל שֶׁהָעַיִן בּוֹ בְּקָמֶץ לְהַפְרִישׁ בֵּינוֹ וּבֵין שֵׁם הַפּוֹעֵל׃ וּבִשְׁאָר חֶלְקֵי הֶעָבָר הָעַיִן בְּפַתָּח׃ וּבְנָחֵי הָעַיִן אֲשֶׁר הֵם הַשְּׁנִיִּים בֶּאֱמֶת יִקְרֶה לְאוֹת הַשְּׁנִית שֶׁקּוֹרְאִים אֵלּוּ לָמֶד הַשֹּׁרֶשׁ מַה שֶּׁיִּקְרֶה לָעַיִן בַּשְּׁלֵמִים׃ וְשֵׁמוֹת הַפּוֹעֲלִים וְהַפְּעוּלִים מִן הַבִּנְיָן הַזֶּה יַשִּׂיגֵם תּוֹסֶפֶת הַמֵּם בְּרֹאשָׁם׃ וְנִמְצָא הַבִּנְיָן הַזֶּה עַל הָרֹב בַּכְּפוּלִים וּבַנָּחִים הַבָּאִים בְּרִמְיוֹנָם כְּמוֹ כּוֹנֵן הַבָּא בְּרִמְיוֹן סוֹבֵב׃

הַפּוֹעַל שֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ הַבָּא מִן הַדָּגוּשׁ בְּקִבּוּץ שְׂפָתַיִם וּמִן הַכָּבֵד בְּשׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ כָּאָמוּר לְמַעְלָה יְיֻחֲדֵם כִּי בִּשְׁנֵיהֶם עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ אִם אֵינָהּ רִפְיוֹנִית תָּבֹא בְּדָגֵשׁ׃ וּבְנָעֵי הַפֵּא אוֹתִיּוֹת יתָ"ן תָּבֹאנָה בִּשְׁוָא וְהָאָלֶף בַּחֲטֶף פַּתָּח׃ וּבְנָחֵי הַפֵּא כָּל אוֹתִיּוֹת אִיתָ"ן בְּשׁוּרֶק וּבַמָּקוֹר אֲשֶׁר לֹא נִמְצָא כִּי אִם בְּפֹעַל הַדָּגוּשׁ תָּבֹא הַפֵּא בְּקִבּוּץ שְׂפָתַיִם׃

הַהִפְעִיל יְיַחֲדֵהוּ שֶׁתִּמָּצֵא הַהֵא נוֹסֶפֶת בְּרֹאשׁ הַפֹּעַל בְּכָל חֶלְקֵי הֶעָבָר וְהַצִּוּוּי וּבְשֵׁם הַפֹּעַל שֶׁלּוֹ אֲבָל בֶּעָתִיד וּבְשֵׁם הַפּוֹעֵל וְהַפָּעוּל עַל הָרֹב לֹא תִמָּצֵא כִּי אִם בְּכֹחַ תְּנוּעַת הָאוֹתִיּוֹת הַנּוֹסָפוֹת בְּרֹאשָׁם׃ וּבִשְׁמוֹת הַפּוֹעֲלִים וְהַפְּעוּלִים יְיַחֲדֵהוּ

כִּי תָבֹא בְּרֹאשָׁם מֵם נוֹסֶפֶת בַּפּוֹעֲלִים בְּפַתָּח וּבַפְּעוּלִים בְּשׁוּרֶק אוֹ
בְּחָטֵף קָמֶץ מִשֶּׁל הָרִאשׁוֹן סוֹשְׁכַּב מִשֶּׁל הַשֵּׁנִי מֻרְאָה וְאוֹתִיּוֹת אֵיתָן
כֻּלָּם בְּפַתָּח וּבַשְּׁלֵמִים הֵא הֶעָבָר בְּחִירֶק וְהֵא הַצִּוּוּי וְשֵׁם הַפֹּעַל בְּפַתָּח
וּבְנָחֵי הַפֵּא יוֹד הֵא הֶעָבָר וּמֵם שֵׁם הַפּוֹעֵל בְּחוֹלֶם כְּמוֹ הוֹצִיא מוֹצִיא׃
וּבְנָחֵי הָעַיִן שֶׁהֵם הַשְּׁנִיִּים הֵא הֶעָבָר וּמֵם שֵׁם הַפּוֹעֵל בְּצֵרִי כְּמוֹ אֵקִים
מֵקִים וְאוֹתִיּוֹת אֵיתָן בְּקָמֶץ כֻּלָּם אָקִים אָשִׁיב יָשִׁיב תָּבִיא נָשִׁיר יָנִיס
תָּנִיף׃ וּבְנָחֵי הַלָּמֶד הֵא לִפְעָמִים בְּנִסְתָּר הֶעָבָר הָעַיִן בְּקָמֶץ כְּמוֹ
הִרְוָה וּבְנוֹכֵחַ וְהַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בְּצֵרִי כְּמוֹ הִרְבֵּיתָ הִגְלֵיתִי וְעִם הַפֵּא
גְּרוֹנִית תָּשׁוּב הַפֵּא בַּחֲטֵף סֶגוֹל וְהָעַיִן בִּסְגוֹל כְּמוֹ הֶעֱלֵיתָ הֶחֱשֵׁיתִי׃

וְהוּפְעַל שֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ יְיַחֲדֵהוּ שֶׁהַהֵא נוֹסֶפֶת בּוֹ
בֶּעָבָר וּבְשֵׁם הַפֹּעַל וּנְקוּדָה בַּחֲטֵף קָמֶץ כְּמוֹ
הָכְרַת אוֹ בְּשׁוּרֶק כְּמוֹ הוּשְׁלַךְ׃ וּבֶעָתִיד אוֹתִיּוֹת אֵיתָן תָּבֹאנָה בַּחֲטֵף
קָמֶץ אוֹ בְּשׁוּרֶק׃

נִפְעַל יְיַחֲדֵהוּ כִּי בְּכָל חֶלְקֵי הֶעָבָר תָּבֹא בּוֹ הַנּוּן בְּחִירֶק וְאִם
הַפֵּא גְּרוֹנִית תָּבֹא הַנּוּן בִּסְגוֹל וְעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ בֶּעָבָר
בְּפַתָּח וּבְשֵׁם הַפּוֹעֵל שֶׁהוּא עַל הָאֱמֶת שֵׁם הַתֹּאַר תָּבֹא בְּקָמֶץ·
וּבַצִּוּוּי וּבֶעָתִיד וּבְשֵׁם הַפֹּעַל אִם אֵין הַפֵּא רְפִיוֹנִית לֹא יֶחְסַר דָּגֵשׁ
הַפֵּא תְּמוּרַת הַנּוּן שֶׁתֶּחְסַר בָּהֶם וְאוֹתִיּוֹת אֵיתָן הַסְּמוּכוֹת אֶל הַפֵּא
אִם הִיא רְפִיוֹנִית תָּבֹאנָה בְּצֵרִי תְּמוּרַת דָּגֵשׁ הָרָאוּי לַפֵּא וְאִם אֵין הַפֵּא
רְפִיוֹנִית הָאָלֶף תָּבֹא בִּסְגוֹל וְהַנִּשְׁאָרוֹת בְּחִירֶק· וּבַנָּחִים בְּנָחֵי הַפֵּא
יוֹד הַנּוּן בֶּעָבָר וּבְשֵׁם הַפּוֹעֵל וְהֵא הַצִּוּוּי תָּבֹא בְּחוֹלֶם וְהֵא הַמָּקוֹר תָּבֹא
בְּחִירֶק· וּבְנָחֵי הָעַיִן שֶׁהֵם הַשְּׁנִיִּים וּבַכְּפוּלִים בֶּעָבָר וּבְשֵׁם הַפּוֹעֵל הַנּוּן
בְּקָמֶץ בְּיָחִיד הַנִּסְתָּר וּבִשְׁאָר הַחֲלָקִים בַּצִּוּוּי תָּבֹא בִּשְׁוָא וּבְשֵׁם הַפֹּעַל
בְּחִירֶק וּבֶעָתִיד הָאָלֶף בִּסְגוֹל וּשְׁאָר הַנּוֹסָפוֹת בְּחִירֶק׃ וְשֶׁלֹּא
נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ יְיַחֲדֵהוּ שֶׁהַנּוּן תָּבֹא בִּשְׁוָא וְהַפֵּא בְּחוֹלֶם׃ וּבַנָּחִים
הַנּוּן בְּשׁוּרֶק וְהָעַיִן בִּשְׁוָא מִשֶּׁל הַשְּׁלֵמִים נִגְאֲלוּ וּמִשֶּׁל הַנָּחִים נוֹלְדוּ׃
הִתְפַּעֵל יְיַחֲדֵהוּ שֶׁתָּבֹא הַהֵא וְהַתָּו בְּרֹב הֶעָבָר וְהַצִּוּוּי וְשֵׁם הַפֹּעַל
וְהַמֵּם וְהַתָּו בְּשֵׁם הַפּוֹעֲלִים וְהַתָּו בֶּעָתִיד אֲבָל בֶּעָבָר וְהַצִּוּוּי וְשֵׁם
הַפֹּעַל לֹא תֶּחְסַר הַהֵא וּבְשֵׁם הַפּוֹעֵל לֹא תֶּחְסַר הַמֵּם לְעוֹלָם· וְעַיִן

הַשֹּׁרֶשׁ כְּשֶׁאֵינָהּ גְּרוֹנִית לְעוֹלָם הִיא בְּדָגֵשׁ וּבְאוֹתָן הָאָלֶף בִּסְגוֹל וְהַנִּשְׁאָרוֹת בְּחִירֶק וּכְשֶׁעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ רְפִיוֹנִית הַפֵּא תָּבֹא לְעוֹלָם בְּקָמֶץ וְשֶׁלֹּא נִזְכַּר שֵׁם פּוֹעֲלוֹ לֹא תֶּחְסַר בּוֹ הַהֵא בְּחַטֶף קָמֶץ אוֹ בְּשׁוּרֶק בְּרֹאשׁ וְדָגֵשׁ הַפֵּא לְהוֹרוֹת עַל חֶסְרוֹן הַתָּו כְּמוֹ הֻכַּבֵּס הֻדַּשְּׁנָה הוּטַּמָּאת וְלִפְעָמִים תִּתְחַלֵּפְנָה הַתְּנוּעוֹת כְּמוֹ הָחֳרָבָה וּכְשֶׁתָּבֹא בּוֹ הַתָּו בְּפֹעַל אָז הַהֵא לְעוֹלָם בַּחֲטֶף קָמֶץ כְּמוֹ הָתְפָּקְדוּ׃ זֶה הוּא תַּשְׁלוּם סְגוּלוֹת פְּרָטֵי הַבִּנְיָנִים אֲשֶׁר יָעַדְנוּ לְהַשְׁלִים וְלַחְתּוֹם בּוֹ הַשַּׁעַר הַזֶּה שֶׁהוּא שַׁעַר הַפְּעָלִים׃

הַשַּׁעַר הַשִּׁשִּׁי וְהוּא שַׁעַר מִלּוֹת הַטַּעַם

מִלַּת הַטַּעַם הִיא חֵלֶק הַמַּאֲמָר הַמַּגְבִּיל אֶת הַשֵּׁם אוֹ הַפֹּעַל בְּדַרְכֵי הוֹרָאוֹתֵיהֶם אוֹ בְּצִדֵּי הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר יוֹרוּ עֲלֵיהֶם׳ וְזֶה כִּי לַשֵּׁמוֹת וְלַפְּעָלִים כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בַּשְּׁעָרִים הַקּוֹדְמִים יֵשׁ בְּצוּרָתָם הוֹרָאוֹת מוּגְבָּלוֹת אֲשֶׁר בָּהֶן יוֹרוּ עִנְיָנִים מְיוּחָדִים וְלָכֵן לְהוֹרוֹת עַל אֵלֶּה הוּכְרַח מַנִּיחַ הַלָּשׁוֹן לְהָנִיחַ מִלּוֹת תּוֹרֶינָה עַל טַעֲמֵי הַדְּרָכִים הַנִּזְכָּרִים וְלָכֵן קָרְאוּ אֹתָן הַמְּדַקְדְּקִים מִלּוֹת הַטַּעַם׃ וְהִנֵּה הֵן תֵּחָלַקְנָה רִאשׁוֹנָה לְאַרְבָּעָה חֲלָקִים כִּי תּוֹרֶנָה הַגְבָּלַת הוֹרָאַת הַשֵּׁמוֹת וְהַפְּעָלִים אוֹ תּוֹרֶנָה צְדָדֵי כֹּחַ הוֹרָאוֹתֵיהֶם אוֹ תּוֹרֶנָה דַּרְכֵי נְטִיָּתָם אוֹ תִּקְוֹתֵיהֶם בַּנֶּפֶשׁ וַאֲנַחְנוּ נְבָאֵר כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֵלֶּה הָאַרְבָּעָה חֲלָקִים וּנְפָרֵט אֹתוֹ לִפְרָטָיו כְּפִי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדֵנוּ עַל הַסֵּדֶר אֲשֶׁר מָנִינוּ אֹתָם׃ וְנֹאמַר תְּחִלָּה כִּי מִלַּת הַטַּעַם אֲשֶׁר תּוֹרֶה הַגְבָּלַת הוֹרָאַת הַשֵּׁמוֹת וְהַפְּעָלִים הִיא אֲשֶׁר בְּהִתְחַבְּרָהּ לַשֵּׁמוֹת וְלַפְּעָלִים תּוֹרֶה צַד מְצִיאוּת הַהוֹרָאָה אוֹ הָעִנְיָן שֶׁתּוֹרֶה עָלָיו בֵּין שֶׁתּוֹרֶה תּוֹסֶפֶת אוֹ מִגְרַעַת אוֹ קִיּוּם אוֹ הִשְׁתַּנּוּת אֲשֶׁר יִקְרֶה לָהֶם׃ מִלּוֹת הַתּוֹסֶפֶת כְּגוֹן גַּם צֹאנְכֶם גַּם בְּקַרְכֶם קְחוּ בִּבְרֵאשִׁית סִימָן י״ב שֶׁגַּם מוֹרֶה הָנֵּה וְהַמִּגְרַעַת כְּמוֹ רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים בִּבְרֵאשִׁית סִימָן י״ד שֶׁרַק מְעַט׃ וְלַקִּיּוּם הוּא כְּמוֹ אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ בִּבְרֵאשִׁית סִימָן י״ז שֶׁאֲבָל מְקַיֵּם׃ וְהַמְּשַׁנָּה הִיא כְּמוֹ בִּלְעָדַי בְּסִימָן י״ד שֶׁזְּכַרְנוּ בִּבְרֵאשִׁית שֶׁשִּׁנְּתָה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל וְאִם

אקח מכל אשר לך : ומעתה נפרש פרטים רבים לכל אחד מהמינים אשר זכרנו ונתחיל ראשונה במוסיפות :

אף היא מלה משותפת כי לפעמים תורה רוגז וחרון כמו בואלה הדברים סימן כ״ט מה חרי האף ולפעמים תורה חוטם כמו במזמור קט״ו אף להם ולא יריחון ובשתי אלה ההוראות הוא שם כמו שיראה מגדר השם שכתבנו למעלה : ועוד יש לה הוראה שלישית שלא תורה על ענין מונח כי אם תוספת · וזה בשלשה דרכים כי לפעמים תורה תוספת תוקף המאמר כמו בבראשית סימן ג׳ אף כי אמר אלהים ומתרגמינן בקושטא ארי אמר יהוה · ולפעמים תורה חוזק ענין המאמר והוא לשון כל שכן כמו באיוב סימן ד׳ אף שכני בתי חמר ומתרגמינן כל דכן רשיעיא דשרין בקבורת טינא ולפעמים תורה תוספת דבור המאמר לבד כמו בבראשית סימן מ׳ אף אני בחלומי ומתרגמינן אוף אנא בחלמי : גם תורה תוספת הדבר על הרב כמו אף ולפעמים תורה ההפלגה בתוספת כמו בבראשית סימן ו׳ בשגם הוא בשר ופרשי בשגם כמו בשגם כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואף על פי כן אינו נכנע לפני ומה אם יהיה איש או דבר קשה ואפשר לומר שהוראתו זאת כל שכן כמו שאמרנו במלת אף · ואין זה מקום ברורו של ענין כי לא תצפה ממני לבאר לך כל המלות בכל דרכי הוראותיהן פה כי אין זו כונת הספר בחלק הזה · אבל בשתי המלות האלה עשינו זאת לעורר לב התלמידים על ההוראות המתחלפות ואם יזכנו השם בחלק בשרשים שם נבאר כל המלות והשמות והפעלים כזאת בכל פרטי עניני הוראותיהן בהן : די מורה על תוספת ההסתפקות · מה מורה על תוספת ענין כמו מה רב טובך : מאד מורה תוספת ההפלגה : עוד תורה תוספת ענין ולפעמים תורה תוספת זמן : תמיד גם כן תורה על תוספת זמן הרי לך המלות המורות תוספת שבע אף גם די מה מאד עוד תמיד : והמורות מיעוט הן שתים אך רק : והמלות המורות קיום הן שבע : אבל הקיים ולא בא למעט לעולם ובזה טעה רבי דוד קמחי

שכתב כי אבל שרה אשתך בבראשית סימן יז גם אבל בן אין לה ב׳ מלכים סימן ד׳ באו למעט לא זה לבד גם זה או לא זאת כי אם זאת ואנקלוס ויונתן יוכיחו טעות הקמחי שתרגמו שתי אלה בקושטא ׃ אולם אכן אמן אמנם כן הלא כלן מקימות הן אף כי מקצתן מעורבות בשתי הוראות כמו שנבאר עוד בחלק השרשים ושלמות צחות הלשון העברי בה ׃ והמלות המורות השתנות הן בשלשה דרכים לחלק או להוציא או לשלול ׃ מלת החלוק או מלות ההוצאה הן בלתי בלעדי זולת לבד ׃ מלות השלילה הן אל בל בלי לא פן ׃ ודע כי פן פירושו שמא יהיה על מה שאינו נמצא או אינו כהגון ולזה אמרו רבותינו ז״ל השמר פן ואל מצות לא תעשה הן כי אל לא תבא אלא על הנחת תוקף האזהרה הפך מלת פן ׃ ובכן בארנו מלות הטעם לפי חלוקתן במקרי דרכי ההוראות והענינים אשר תורנה ׃

ומעתה נביא חלוקי המלות מצד מציאות דרכי הוראותיהן והענינים אשר תורינה עליהם ואלה ארבעה מינים · מלות המקום · והכמות · והאיכות · והקריאה · מלות המקום הן המגבילות המאמר מצד מקיף ענינו וזה על דרך השאלה או על דרך התשובה ׃ מלות שאלת המקום אי איה איו אים מאין איפה אן אנה ׃ מלות תשובת המקום אפים בין הלאה הלום הנה מול נגר נכח על פנים חוץ עומת פה שם תוך · ועל אלה יסמכו למעלה ולמטה אחור וקדם ׃ המלות המורות כמות תורנה כמה מתדבק או מתפרד החלקים ומאלה יש מורות השאלה ומהן מורות התשובה המורה השאלה אחת ׃ כמה בין למתדבק בין למתפרד ׃ והמלות המורות תשובת הכמות הן הרבה זעיר מעט רב ׃ והמורות מספר הזמנים הן אחת פעם שתים פעמים שלש ארבע · והמורות איכות לשאלה איך איכה איככה · והמורות איכות לתשובה הן ריקם חנם אשרי אט בדד בשאט ׃ והמורות קריאה לא תמצאנה בלשון העברים אלא לקריאת אבל וצער כמו אהה הה הוי אלה הן המלות הנחלקות לפי מיני הענינים אשר תורנה ׃ והמלות המורות דרכי הוראותיהן תמצאנה בשני

דְּרָכִים רְצוֹנִי לוֹמַר מוֹרוֹת זְמַן וּמוֹרוֹת צִדֵּי הַהַרְכָּבָה ׃ הַמּוֹרוֹת זְמַן הֵן אָז טֶרֶם כְּבָר מָתַי אֵימָתַי סֶלָה נֶצַח עַתָּה עֲדֵי עַד־עֵדֶן עֲדֶנָה פֶּתַע פִּתְאוֹם ׃ הַמּוֹרוֹת צִדֵּי הַהַרְכָּבָה הֵן עֶשֶׂר כִּי מֵהֵן מוֹרוֹת הָעֵרֶךְ כְּמוֹ פְּחוֹת יֶתֶר כִּמְעַט קַט ׃ וּמֵהֵן מוֹרוֹת דִּמְיוֹן כְּמוֹ כֹּה כַּךְ כָּכָה כֵּן כְּמוֹ כְּגוֹן ׃ וּמֵהֵן מוֹרוֹת סֵדֶר כְּמוֹ מִיַּד לְאַלְתַּר בִּנְתַיִם וּמֵהֵן מוֹרוֹת קִבּוּץ כְּמוֹ יַחַד ׃ וּמֵהֵן מוֹרוֹת פֵּירוּד כְּמוֹ בַּד בְּבַד לְבַד חֵלֶף תַּחַת ׃ וּמֵהֵן מוֹרוֹת שְׁאֵלַת עִנְיָן כְּמוֹ לָמָּה מָה עַל מָה וְלִפְעָמִים אִם ׃ וּמֵהֵן מוֹרוֹת תְּשׁוּבַת עִנְיָן כְּמוֹ בִּגְלַל עֲבוּר בַּעֲבוּר לְבַעֲבוּר יַעַן וּבְיַעַן לְמַעַן עֵקֶב לְפִי אַחַת מֵהוֹרָאוֹתֶיהָ ׃ וּמֵהֵן מוֹרוֹת סָפֵק כְּמוֹ שֶׁמָּא אוּלַי וּמֵהֵן מוֹרוֹת תְּפִלָּה וּבַקָּשָׁה וְתַאֲוַת לֵב כְּמוֹ אַחֲלַי אָנָּא בִּי לוּ נָא ׃

וּמֵהֵן מוֹרוֹת הוֹדָעַת הַדָּבָר וְהוֹרָאָתוֹ בְּאֶצְבַּע כְּמוֹ הֵן הִנֵּה זֶה זוּ זוֹ זֹאת לָזוּ ׃ וְאוּלָם הַמִּין הַשֵּׁנִי וְהוּא מִין הַמִּלּוֹת הַמּוֹרוֹת צִדֵּי כֹּחַ הוֹרָאַת הַשֵּׁמוֹת וְהַפְּעָלִים וְצִדֵּי הַהַרְכָּבָה הוּא בִּשְׁלֹשָׁה דְּרָכִים דֶּרֶךְ הַחִבּוּר וְדֶרֶךְ הַחִלּוּק וְדֶרֶךְ הַתְּנַאי וְהַהִתְחַיְּבוּת ׃

בְּחִבּוּר לֹא תָּבֹא בִּלְשׁוֹן הָעִבְרִים מִלַּת טַעַם כִּי אִם בְּתוֹסֶפֶת כְּמוֹ אַף וְגַם אֲבָל בִּלְתִּי תוֹסֶפֶת לֹא תִמָּצֵא תֵּיבָה מוֹרָה חִבּוּר גְּרִידָא אַךְ בִּמְקוֹם הַתֵּיבוֹת נִמְצֵאת אוֹת וָו בְּאֶחָד מִשִּׁמּוּשֶׁיהָ וְהִיא הַנִּקְרֵאת אֵצֶל הַמְּדַקְדְּקִים וָו הָעֶטֶף כְּמוֹ רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה הַוָּו שֶׁבְּרֹאשׁ תֵּיבַת וִיהוּדָה הִיא עוֹטֶפֶת וְקוֹשֶׁרֶת הַמַּאֲמָר וְעַל הָרֹב הַנִּמְשָׁךְ דּוֹמֶה אֶל הַקּוֹדֵם וְזֶהוּ מַה שֶּׁרָמְזוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֵלֶּה פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים וְאֵלֶּה מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים ׃

וּבְחִלּוּק הִיא מִלַּת אוֹ וְהִיא מְחַבֶּרֶת הַמַּאֲמָרִים וּמְחַלֶּקֶת הָעִנְיָנִים עַד שֶׁעַל הָרֹב תִּפּוֹל בֵּין שְׁנֵי ם מִתְנַגְּדִים כְּמוֹ בִּמְלָכִים א׳ שֶׁהוּא שְׁמוּאֵל סִימָן כו׳ אִם יְיָ יִגָּפֶנּוּ אוֹ יוֹמוֹ יָבֹא וָמֵת אוֹ בַּמִּלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁיָּמוּת בְּמִיתוֹת רַבּוֹת יַחַד ׃ וְלִפְעָמִים תִּפּוֹל בֵּין חֲלוּקִים שֶׁאֵינָם מִנַּגְּדִים אֲבָל הֵם נִפְרָדִים וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּמָּצְאוּ יַחַד כְּמוֹ אוֹ בֵן יִגָּח אוֹ בַת יִגָּח בְּוְאֵלֶּה שְׁמוֹת סִימָן כא׳ ׃ וַאֲשֶׁר בִּתְנַאי וְהִתְחַיְּבוּת הֵן כְּמוֹ אִם לוּ לוּלֵי עֵקֶב אִם כֵּן

איפוא המין ׃ השלישי הוא מין המלות המורות דרכי נטית השמות והפעלים כי יש מהן מורות על הפעול כמו את והמורכבות ממנה · ומהן מורות על הרב את הפועל כמו אני אנכי אנחנו אתם הוא היא הם הן המה הנה · ולפעמים יבאו בהפך · ומהן מורות חבור כמו עם ומורכביה ואתי אתך אתם אתך אתכם אתכן אתהן ומהן מורות מציאות הדבר כמו יש והמורכבות ממנה בכנוים כמו שיתבאר עוד בשער ההרכבה בה · ואמנם המלות המורות חקוים בנפש מהן מורות צער ומהן מורות פעם צער ופעם שמחה ומהן מורות שמחת עולם ׃ המורות צער דאגה ועצבון הן אבוי אוי אויה הי אללי הדר והמורות פעם שמחה ופעם יגון כמו אח ביחזקאל סימן ו׳ ואמר אח ומתרגמינן ואימר ווי והמורות שמחת עולם כמו האח · ובזה נשים קנצי למילין ׃

השער השביעי הוא שער ההרכבה והשמוש

אחר שהתבארו פשוטי הלשון שהם האותיות והנקודות והשמות והפעלים · מלות הטעם יתחיב לשלמות המלאכה לפרש המאמר המורכב מהם ובהיות ההרכבה מינים רבים כי ממנה הרכבת ערוב אשר לא יבוררו הפשוטים במורכב מהם כהרכבת התירוש והמים בחמר אשר לא יבוררו בו ואינם נמצאים בו כי אם בכח · וכן היתה בחכמת הדקדוק הרכבת הבנינים שזכרנו בשער החמשי · וממנה הרכבה שכניית שיתבררו במורכב חלקיו אשר הורכב מהם וזאת ההרכבה תהיה הרכבת חמר המאמר לבד או הרכבת חמרו וצורתו וההרכבה הזאת כפי החמר לבד אין מחק המדקדק לדבר בה · כי המדקדק לא יעיין במאמרים במה שהם קולות או מכתב אלא במה שהם מורים כפי דרכי הלשון וזאת היא צורת המאמרים · ולכן בהיות בהכרח בכל הרכבה כזאת מרכיבים שונים שיורכבו בדרך נאות ומתקבל אצל המדקדק או שיורכבו בדרך בלתי נאה · והנאה יהיה על השלמות או שלא על השלמות · אם כן מוטל עלינו בזה השער לבאר תחלה מיני

ההרכבה בדרך התאחד המתרכבים בה לפי דרכי הוראתם אצל השכל המכוין לבטא בציור הנפש המורכב ותנאיהם הראוים להרכבה אצל המדקדקים ובנאה ומתקבל מהם במיני ההרכבה כפי דרכי הלשון עד שיצא למעשהו שלמות המאמר למיניו ותנאיו כאשר תגזור המלאכה הזאת ׃

ונפתח . תחלה בגדר ההרכבה הזאת ונאמר כי ההרכבה השמושית היא התאחד המרכיבים כפי דרכי הוראתם אשר יגרום אתו השכל אשר יגזור אתו להוציא ציור נפשו המורכב ׳ וזה כי דרכי ההרכבה הדקדוקיית הם כפי דרכי הוראות המרכיבים המתחלפים ונמצאים בחלופיהם אצל השכל אשר הניח אתם להוציא במאמר ציור נפשו אשר בו יצייר הענינים המורכבים הרכבה שכלית כמו שיתבאר עוד אחר זה ׳ והנה ההרכבה הזאת תחלק ראשונה לשני חלקים רצוני לומר אל הרכבה נודדת ואל הרכבה עומדת ועל אלה תסובינה כל הרכבות הדבור למיניהם כמו שיראה מתוך דברינו בזה השער ולכן נבאר כל אחת משתי אלה דרך כלל ואחרי כן נפרט אתם ונבאר פרטיהם ביחוד בכל תנאיהם למען ירוץ הקורא בהם ובם ידע לבטא בשפתיו כל העולה ברוחו בדרך נאות ושלם ׃

ונפתח דברי אציע תחלה כי בכל הרכבת מאמר כפי חמרו וצורתו צריכים שני דברים בהכרח אשר אחד מהם מגביל חברו אם שהראשון יגביל השני או השני יגביל את הראשון שהרי בכל הרכבת חמר וצורה נמצאת הרכבת מגביל ומוגבל כי לולי זה לא היתה שם הרכבה צוריית שהיא הרכבת משלים ונשלם כפי העצם ׳ ושנית נציע כי נודד ועומד הושאלו אל המאמר מן התנועה במקום כי יש ממנה תנועה נודדת אשר אין לה על מה שתסמוך אבל תעבור מפה אל פה ׳ ויש ממנה עומדת אשר בה על מה שיסמוך לעמוד המתנועע ׳ וכן פעולת הענין אשר תורה ההרכבה הזאת ממנה שכבר נמצא משלימה והיא ההרכבה העומדת ׳ וממנה מה שעוברת ממגביל אחד אל אחר והיא הנודדת שלא עמדה על

המגביל

המגביל הראשון · המשל בזה בעומדת ולוט הלך כי רפי צר הוראת זה השם לוט שהוא שם ישר יורה הכנתו להיות סונח מוגבל בהרכבת המאמר וכדי הוא שיאמר ממנו ענין מה · והלך הוא פועל עומד ובודד כי מדרכו שיגביל סונח פועל הפעל שיורה עליו ולא יעבור שיגביל פעולתו ענין שתורה תיבת אחרת שתורה עליו ולא יעבור שיגביל פעולתו ענין שתורה תיבה אחרת שתורה עליו כדרך היוצאים · ולכן נאמר כי לוט במאמר הזה שמושו עומד בלתי נודד · וזה הוא מקום תועיל בו חלוקת הפעלים אל נודרים ובודדים · וכן ותבא בלט גם כן כי בלט מגביל דרך הביאה ולא תעבור הוראתו על מגביל אחר יגבילה · אמנם ההרכבה הנודדת היא ההרכבה אשר הגבול השני המגביל את הסונח הראשון יתכן שיגבילהו עוד גבול אחר נמשך אליו בין שיגבילהו בפעל בין לא יגבילהו בדרך היוצאים · כי באמרינו ויעקב נתן לעשו לחם יעקב הישר הראשון אשר לא יתכן שיגביל גבול אחר בהיותו ישר · ונתן הוא הגבול השני אשר יגביל הראשון · אך בהיות צר הוראתו פעל יוצא יתכן שיגבילהו עוד מגביל אחר כגון לחם שהוא מגביל פעל הנתינה כי יעקב הוא הנותן ונתן יורה פעל הנתינה ולחם הוא הנתון אשר יגביל הפעל ההוא · הרי שנתן ולחם מתנודדים בשמושם · ועוד תחלק ההרכבה הנודדת אל הרכבת הפעלים והרכבת הענינים משל הראשון ותבא בלט · כי הרכבת הפעלים הנודדת היא הרכבת הסונח עם מה שהונח בו ויגבילהו גבול קיים · והרכבת הענינים היא הרכבת המוגבל עם המגביל אתו בין שיהיה המוגבל ענין מונח שני או פעל משל הענין כל אזרח בישראל ישבו בסוכות כל מגביל אזרח בהרכבה נודדת שהוא מונח ראשון כי בישראל הוא מונח שני · ומשל הפעל בשובה ונחת תושעון כי בשובה ונחת מגבילים פעל הישועה · והנה בהרכבת הענינים הנודדת תחלק הרכבת המונח אל הרכבת התאר עם המתואר כגון ראובן לבן · ואל הרכבת הקנין כמו עמך עמי · ואל הרכבת הצרוף כמו הוא השליט ואל הרכבת החלוק כמו כל הולך כי מלת כל מחלקת ההולכים

לפרטיהם

לפרטיהם · ואל הרכבת השאלה כמו מי ומי ההולכים · ואל הרכבת המלות עם המונחים כמו ראובן או שמעון ראובן גם שמעון אלה הן הרכבות הענינים שהם מונחים ראשונים :

ואולם · הרכבת הענינים הנאמרים מהמונח הראשון גם כן תחלק בהרכבה הבודדת אל דרכי הרכבת הענינים עם מלות הטעם או האותיות המגבילות אותם אשר כחם כח מלות הטעם כי מה שיונח על המונח הראשון בהרכבה בודדת אי אפשר שיגבילהו שם ולא מלה שכחה כח שם רצוני לומר המתחברת חבור דומה לחבור השמות כמו מלות הצרוף וגם מלות החלוק כשבאות בספור נאמרים על המונח הראשון · אלה הם דרכי ההרכבה הבודדת דרך כלל למחלקותיה :

וכן ההרכבה הנודדת תחלק גם כן ראשונה אל הרכבת פעלים ואל הרכבת ענינים · והנה הרכבת הפעלים הנודדת היא אשר המוגבל בה יורה בדרך פעל כמו אכלו משמנים · והרכבת הענינים היא אשר המוגבל בה יורה על דרך הוראת עצם הדבר כמו בן אברהם כי בן הוא מוגבל מן אברהם · והנה הרכבת הענינים תחלק לפי חלוקת דרכי השמוש בענינים המגבילים קצתם לקצת בין באותיות השמוש בין בדרכי הסמיכות בין בתוספת מלות טעם קושרות הענינים ומורות דרך הגבלתם : וכן גם כן הרכבת הפעלים הנודדת תחלק כפי דרכי שמוש האותיות ומלות הטעם הנמצאות בפעל או בכח במאמר המורכב המורות דרך הרכבת הפעלים הנאמרים בספורו :

ובהיות שבכל מין ממיני ההרכבות הנזכרות יקרה נוי ההרכבה וגנותה וכונתינו להניח דרכים בם תעשה הרכבת המאמרים נאותה לפי דרכי מלאכת דקדוק הלשון העברית נציע עוד מה הוא הנוי הזה ונאמר שהוא הנוי המכוון כפי דרכי הוראת התיבות · וזה כי שתוף התיבות המורות הוא בשני צדדים אם כפי שתוף הענינים שתורנה התיבות עליהם או כפי שתוף צדי ההוראה שבה תורנה התיבות ההן על הענינים ההם · והנה

בשתוף כפי העניינים יחקור ההגיוני והאלוהי ובשתוף כפי צדי ההוראה לבד יעיין המדקדק ולכן נאמר כי נוי ההרכבה הנאותה אצל המדקדק הוא כפי דרכי הוראת התיבות כי אין הפרש אצל המדקדק בין נוי הרכבת אמרינו הלבוש לבן ובין נוי אמרינו הלבוש מרוקם עם כל זה ששתוף הלובן אל הלבוש כפי העניינים יתר משתוף הרקמה אליו שהלובן דבק בו בטבע והרקמה נמצאה בו במלאכת מחשבת ׃ ואם כן איפא ראוי לחפש כל התנאים הראוים לכל מין ממיני ההרכבה שבהם יהיה נאות המאמר המורכב כפי צדי הוראת התיבות המרכיבות אותו בלשון העברים אשר בה דברינו ׃

ונתחיל בהרכבת שם התאר והמתואר בו ונאמר כי

שם התאר והמתואר בו יאות שישתתפו במספר היחיד והרבוי ובסוג הזכר והנקבה ׃ ואם יחסר אחד מהתנאים הללו לא תהיה הרכבת המאמר נאותה כי באמרינו ראובן לבן המאמר נאה ומתקבל אבל באמרך ראובן לבנה או לבנים המאמר מגונה ׃ ומה שאמרנו בשם התאר הוא הדין בשם הפועל ובשם הפעול והשאלה ׃ ואולם נוי הרכבת הקנין הוא שתשמור ההרכבה כל צדדי הקניינים וצורות התיבות המורות על הקונה והקנין המיוחס אליו במאמר ׃ כי העברים יורו על הקנין בעשרה דרכים כמנין מי שיכונו בקנין כי עקר הוראת הקנין הוא במלת את ומלת הוא ורבו המינים בהרכבת חשתי מלות הללו באותיות בנויי הקונים שהן יוד וו הא מם כף תו נון וסימנם מתוכניה ולכן תתחלפנה צורות המבטא בקניינים לפי חלוף צרופי חבורי אלה וזאת כי המלות המורות עליהם עשר כמו אלי אליך אליו אליך אליה אלינו אליכם אליהם אליכן אליהן ׃ והטעם כי הקונים באמת עשרה אני ואתה והוא ואת והיא ואתם והם ואתן והן ולפעמים בא רבוי הנקבות לנכח ולנסתר בתוספת הא בסוף אתנה הנה וטעמם כי הקונה הוא המדבר או אשר נכחו הדבור או הנסתר וכל אלה יחיד או רבים הרי ששה ועוד כל אחד מהם זכר או נקבה הרי שנים עשר אלא שבהיות המדבר בעדו ידוע לא הפריש מניח הלשון להבחין בדבור בין הזכר

והנקבה

וְהַנְּקֵבָה כִּי כְּבַר נוֹדַע הוּא בְּעֶצֶם הַמְדַבֵּר וְלָכֵן נַשְׁלִיךְ מֵאֵלֶּה שְׁנַיִם
אֶחָד לַיָּחִיד וְאֶחָד לְרִבּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ וְיִשָּׁאֲרוּ עֲשֶׂרֶת קוֹנִים לְפִי לְשׁוֹן
קַדְמוֹנֵי הַמְדַקְדְּקִים וְאֵלּוּ הֵם שָׁוִים לְכָל הַתֵּיבוֹת הַמּוֹרוֹת עַל הַקּוֹנִים
זוּלַת שְׁמוֹת הָעֶצֶם הַמְיוּחָד כִּי אֵלֶּה לֹא יְכוּנוּ לְאַחֵר לְעוֹלָם כְּמוֹ ש
שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּשַׁעַר הַשֵּׁמוֹת וְגַם שֵׁם הַיַּחַס הַמּוֹרֶה עִנְיָנֵי הַפְּרָטִי
הַכּוֹלְלִים לוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם ׳ וְלָכֵן בִּהְיוֹת כָּל שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת מוֹרִים
עִנְיָן אוֹ פֹּעַל אוֹ פּוֹעֵל אוֹ פָּעוּל כֵּן גַּם כֵּן מְצוֹרָף לָהֶם תִּתְחַלֵּף הוֹרָאַת
הַכִּנּוּיִם כִּי כִּנּוּיֵי שְׁמוֹת הָעִנְיָנִים יוֹרוּ הַקִּנְיָנִים בֶּאֱמֶת כִּי אִמְרֵי חָכְמָתִי
מוֹרֶה הַחָכְמָה שֶׁלִּי ׳ וּשְׁמוֹת הַפּוֹעֲלִים מוֹרִים בְּכִנּוּיֵיהֶם הַפְּעוּלִים
כְּמוֹ אוֹכְלָיו הָאוֹכְלִים אֹתוֹ ׳ וּשְׁמוֹת הַפְּעוּלִים יוֹרוּ בְּכִנּוּיֵיהֶם הַפּוֹעֲלִים
כְּמוֹ אָמְרֵי קְרוּאַיִךְ הַקְּרוּאִים מִמֵּךְ אֲשֶׁר אַתָּה קָרָאתָ אֹתָם ׳ אֲבָל
שְׁמוֹת הַפְּעָלִים אֶפְשָׁר שֶׁיּוֹרוּ הַפּוֹעֲלִים כְּמוֹ שִׁיתִי שֶׁאָשִׁית אֲנִי ׳
וְאֶפְשָׁר שֶׁיּוֹרוּ הַפְּעוּלִים כְּמוֹ עֲשֹׂהוּ עֲשׂוֹת אֹתוֹ ׳ וְאִם כֵּן אֵיפוֹא צָרִיךְ
לָדַעַת הַכִּנּוּיִם הַנִּפְרָדִים אֲשֶׁר יוֹרוּ הַפּוֹעֲלִים וְהַפְּעוּלִים וְהַקִּנְיָנִים כְּדֵי
לְהַכִּיר הַרְכָּבָתָם כְּשֶׁהֵם נִקְשָׁרִים בַּמְכוּנִים ׳ וְהִנֵּה כִּנּוּיֵי הַקִּנְיָנִים
הֵם לִי לְךָ לוֹ לָךְ אוֹ לִיךְ לָהּ לָנוּ לָכֶם לָהֶם לָכֶן לָהֶן ׳ וְעִם תּוֹסֶפֶת שִׁין
בְּרֹאשׁ שֶׁלִּי שֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ וְכֵן כֻּלָּם ׳ וְכִנּוּיֵי הַפּוֹעֲלִים הֵם אֲנִי אַתָּה אַתְּ הוּא
הִיא אֲנַחְנוּ אַתֶּם אַתֶּן הֵם הֵן ׳ וְכִנּוּיֵי הַפְּעוּלִים אֵת וּמוּרְכָּבָיו כְּמוֹ אֹתִי
אֹתְךָ אֹתוֹ אֹתָךְ אֹתָהּ אֹתָנוּ אֶתְכֶם אֹתָם אֶתְהֶן אֶתְכֶן ׳ וְזֶהוּ עַל הָרֹב
כִּי לִפְעָמִים תָּבֹא אֵת כִּנּוּי לַפּוֹעֵל כְּמוֹ בִּשְׁמוּאֵל וְהוּא לְפִי הָרוֹמִיִּים
א מְלָכִים סִימָן יז וּבָא הָאֲרִי וְאֶת הַדּוֹב וְתַרְגֵּם יוֹנָתָן וְאַתְיָא אַרְיָא וְאוּף
דּוּבָּא ׳ וּבָאוֹתִיּוֹת גַּם כֵּן יִתְבָּרְרוּ הַכִּנּוּיִים כְּמוֹ אוֹהֲבִי אוֹהֵב אֹתִי אוֹהֲבוֹ
אוֹהֵב אוֹתוֹ וְכֵן בִּשְׁאָר הָאוֹתִיּוֹת הַשֵּׁשׁ וְסִימָנֵיהֶן כִּנּוּי הֵם שֶׁהֵן אוֹתִיּוֹת
הַכִּנּוּיִם כִּי הַכַּף כִּנּוּי לְנֹכַח הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה כְּמוֹ שָׁמְרְךָ לַזָּכָר בְּקָמָץ
וּמְבָרְכֵךְ לַנְּקֵבָה בִּשְׁוָא ׃ וְהַנּוּן לַנְּקֵבוֹת נִסְתָּרוֹת כְּמוֹ מוֹשִׁיעַן וְלִפְעָמִים
תָּבֹא בְּתוֹסֶפֶת הֵא כְּמוֹ קִרְבֶנָה ׃ וְהַוָּו לַזָּכָר הַנִּסְתָּר כְּמוֹ יוֹצְרוֹ בְּחֹלֶם
מוֹשֵׁךְ וָו וְלִפְעָמִים בְּהֵא שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו כְּמוֹ גְּבוּרֵהוּ ׳ וְכֵן לִפְעָמִים
בָּאָה סִימָן לַנְּקֵבָה כְּשֶׁסִּימַן הַנְּקֵבָה תָּו כְּמוֹ גְּמָלַתּוּ וְאָז הַתָּו בְּדָגֵשׁ ׳
וְלִפְעָמִים בְּהֵא נוֹסֶפֶת בֵּין הַתָּו וְהַוָּו וְאָז הַתָּו תִּהְיֶה רָפָה כְּמוֹ
גמלתתו

גמלתהו וגם תבא לרב הזכרים הנסתרים ביוד נחה בין הנעת ט
שלפניה והוו שלאחריה כמו יולדיו ׃ והיוד נמשכת לחירק סימן יחיד
מדבר בעדו בין שיהיה זכר או נקבה כמו שמרי ולפעמים בא ב
בתוספת נון בחרק מושך יוד כמו שמרני ׃ והיא נמשכת אל
הקמץ סימן לנקבה כמו מקורה ואז תהיה במפיק סימן לכנוי ׃
והמם סימן לרבוי הזכרים הנסתרים כמו מגינם ולפעמים תבא המם
בחלם מושך וו כמו נסיכמו אלה הם דרכי הכנוים באותיות וכדי
להעיר לב התלמידים נמשיל בהן בשם הפועל ושם הפעול ושם
הפעל ומהם יבינו כזאת בכל שאר מיני השמות מעצמם ׃

ונתחיל ראשונה בשם הפועל ונאמר כי הזכר היחיד יכונה כן עלי עשור זה כי המדבר בעדו לפעמים בא ביוד לבד כמו יוצרי בשוא העין ולפעמים בנון חרק מושך יוד כמו עושני בצרי העין ופעם בפתח כמו רואני ׃ והיחיד נסתר בא פעם בחלם מושך וו כמו יוצרו והעין בשוא ופעם בתוספת הא בשורק מושך כמו עושהו ואז העין בצרי ׃ ונכח היחיד הזכר בא בכף קמץ והעין בסגול כמו יוצרך חתנך ולפעמים העין בחרק כמו אויבך והלמד בשוא ובהפסק יומר השוא בסגול כמו שומרך ואם העין גרונית תבא בפתח כמו אוהבך׳ והלמד כשהיא אות גרונית תבא פעם בצרי כמו שולחך ופעם בפתח כמו בוראך ׃ וברבוי הנסתר תבא מם בסוף וקמץ למד השרש כמו גואלם אוספם ׃ ורבוי המדבר בעדו בתוספת נון בשורק מושך כמו גואלנו והלמד בצרי ׃ ובנקבה יחידה נסתרת הלמד בקמץ מושך הא כמו נוצרה ולפעמים תבא העין בחרק או סגול ודגש והלמד נבלעת בו וההא בקמץ כמו מפתיה ׃ הרבות הנסתרות משפטן פוקדן ולא נמצא בכתוב ׃ וברבוי נכח הזכר באה כף בסגול ומם אחריה כמו גואלכם ׃ ונכח הנקבה היחידה בכף שוא בסוף והלמד בצרי כמו עושך׳ וברבות נמצאות בכף סגול ונון באחרונה כמו פועלכן ׃ הרבים זכרים יש להם עשרה קונים גם כן באלה ׃ ראשונה בתוספת וו בסוף ליחיד נסתר בקמץ הלמד הקודמת ויוד נחה בין הלמד והוו

כְּמוֹ יוֹלְדָיו וּלְיָחִיד נִמְצָא זָכָר בִּסְגוֹל אוֹ בְּצֵרִי הַלָמֶד וְתוֹסֶפֶת יוֹד נָחָה וְכַף בְּקָמֵץ כְּמוֹ אוֹיְבֶיךָ אוֹיְבֵיךָ׃ וְלְרִבּוּי הַמְּדַבְּרִים בַּעֲדָם בְּקָמֵץ הַלָמֶד וְתוֹסֶפֶת יוֹד בָּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ שׂוֹטְנַי שֶׁהַיּוֹד הַנִּרְאֵת סִימַן הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ וְיוֹד הָרִבּוּי נֶעֱלֶמֶת מִן הַמִּכְתָּב ׃ וְלָרַבִּים הַנִּסְתָּרִים הַלָמֶד בְּצֵרִי מוּשָׁךְ יוֹד וְתוֹסֶפֶת הֵא בִּסְגוֹל וּמֵם בַּסּוֹף כְּמוֹ עוֹשְׁקֵיהֶם וּבְנָחֵי הַלָמֶד תָּבֹא הָעַיִן בְּצֵרִי כְּמוֹ עוֹשֵׂיהֶם רוֹאֵיהֶם ׃ וּבְרִבּוּי הַנִּמְצָאִים תָּבֹא כַּף בִּמְקוֹם הֵא הַנִּסְתָּרִים כְּמוֹ רוֹאֵיכֶם ׃ וּבְרִבּוּי הַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם בָּא בַּסּוֹף בְּתוֹסֶפֶת נוּן בְּשׁוּרֶק מוּשָׁךְ וָו כְּמוֹ שׁוֹפְטֵינוּ ׃ וּבַיְחִידָה הַנִּסְתֶּרֶת בְּתוֹסֶפֶת הֵא בְּקָמֵץ בַּסּוֹף כְּמוֹ שׁוֹמְרֶיהָ ׃ וּבְנֹכַח הַנְּקֵבָה הַיְחִידָה הַלָמֶד בְּקָמֵץ וּבְתוֹסֶפֶת יוֹד בְּחִירֶק וְכַף בִּשְׁוָא בַּסּוֹף כְּמוֹ רוֹכְלַיִךְ וּלְרִבּוּי הַנִּסְתָּרוֹת פּוֹעֲלֵיהֶן וּלְרִבּוּי הַנִּמְצָאוֹת פּוֹעֲלֵיכֶן ׃

פּוֹעֶלֶת

שֵׁם הַנְּקֵבָה הַיְחִידָה בְּכִנּוּי הַיָּחִיד הַנִּסְתָּר תָּבֹא הָעַיִן בְּפַתָּח וְהַלָמֶד בִּשְׁוָא וְהַתָּו הַנּוֹסֶפֶת בְּחוֹלֶם מוּשָׁךְ כְּמוֹ יוֹנַקְתּוֹ ׃ וְעִם הַיָּחִיד נִמְצָא הָעַיִן בְּפַתָּח וְהַלָמֶד בִּשְׁוָא וְהַתָּו בִּסְגוֹל אוֹ בִּשְׁוָא וְכַף נוֹסֶפֶת בְּקָמֵץ כְּמוֹ יוֹלַדְתֶּךָ יוֹלַדְתְּךָ וְעִם הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בְּחִירֶק מוּשָׁךְ כְּמוֹ פּוֹעַלְתִּי וְעִם רִבּוּי הַנִּסְתָּרִים הַתָּו בְּקָמֵץ וּמֵם נוֹסֶפֶת בָּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ פּוֹעַלְתָּם וְעִם הַנִּמְצָאִים בְּכַף בִּסְגוֹל וּמֵם נוֹסֶפֶת כְּמוֹ יוֹלַדְתְּכֶם וּבְרִבּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ הַתָּו בִּסְגוֹל וּבְתוֹסֶפֶת נוּן שׁוּרֶק מוּשָׁךְ בָּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ יוֹלַדְתֵּנוּ ׃ וְעִם הַיְחִידָה נִסְתֶּרֶת הַתָּו בְּקָמֵץ עִם הֵא מַפִּיק בַּסּוֹף כְּמוֹ יוֹלַדְתָּהּ וּבַיְחִידָה הַנִּמְצֵאת הַתָּו בְּצֵרִי וְנוֹסֶפֶת כַּף בִּשְׁוָא בָּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ סֹחַרְתֵּךְ ׃ וְעִם רִבּוּי נִסְתָּרוֹת הַתָּו בְּקָמֵץ כְּמוֹ פּוֹעַלְתָּן וְעִם רִבּוּי נִמְצָאוֹת בְּתוֹסֶפֶת כַּף בִּסְגוֹל וּמֵם בַּסּוֹף כְּמוֹ יוֹלַדְתְּכֶם ׃

פּוֹעֲלוֹת

לְרִבּוּת הַתָּו בְּקָמֵץ נוֹסֶפֶת יוֹד עִם וָו בַּסּוֹף כְּמוֹ פּוֹעֲלוֹתָיו וְלַנִּמְצָא הַתָּו בְּצֵרִי וְכַף קָמֵץ בַּסּוֹף כְּמוֹ פּוֹעֲלוֹתֶיךָ וְלַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בְּקָמֵץ הַתָּו וְתוֹסֶפֶת יוֹד בַּסּוֹף כְּמוֹ פּוֹעֲלוֹתַי ׃ וְלַנִּסְתָּרִים בְּצֵרִי הַתָּו וְתוֹסֶפֶת הֵא בִּסְגוֹל וּמֵם בַּסּוֹף כְּמוֹ פּוֹעֲלוֹתֵיהֶם וְלַנִּמְצָאִים בְּכַף תְּמוּרַת הֵא הַנִּסְתָּרִים ׃ וְלַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם בְּשׁוּרֶק מוּשָׁךְ בַּסּוֹף כְּמוֹ פּוֹעֲלוֹתֵינוּ ׃ וְלַנִּסְתֶּרֶת בְּתוֹסֶפֶת הֵא קָמֵץ

בסוף

בַּסּוֹף כְּמוֹ פּוֹעֲלוֹתֶיהָ · וְלַנִּמְצָאוֹת בְּתוֹסֶפֶת יוֹד חִירֶק וּבְכַף שְׁוָא בַּסּוֹף כְּמוֹ פּוֹעֲלוֹתַיִךְ וְלַנִּמְצָאוֹת בְּכַף בִּסְגוֹל וְנוּן בַּסּוֹף כְּמוֹ פּוֹעֲלוֹתֵיכֶן וְלַנִּסְתָּרוֹת הֵא בִּמְקוֹם כַּף הַנִּמְצָאוֹת כְּמוֹ פּוֹעֲלוֹתֵיהֶן · אֵלֶּה הֵם דִּינֵי שְׁמוֹת הַפּוֹעֲלִים ׃ גַּם שְׁמוֹת הַפְּעוּלִים כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ יִכּוֹנוּ בַּעֲשָׂרָה אֵלֶּה וּמִשְׁפָּטָם כְּדִין הַפּוֹעֲלִים בְּשִׁנּוּי צוּרוֹתֵיהֶם ׃

אַךְ אָמְנָם שְׁמוֹת הַפְּעָלִים בִּהְיוֹתָם שָׁוִים לַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם וְלַנִּסְתָּרִים וְלַנִּמְצָאִים נִמְצְאוּ עִם כָּל הַשְּׁנֵים עָשָׂר כִּנּוּיִם ׃ לַיָּחִיד הַנִּסְתָּר לִפְעָמִים תָּבֹא וָו נוֹסֶפֶת בַּסּוֹף לְבַד וּבְצוּרַת פַּעַם פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ בְּקָמֶץ חָטוּף כְּמוֹ שָׁמְרוֹ וּפַעַם בְּחִירֶק כְּמוֹ גִּשְׁתּוֹ וְלִפְעָמִים תָּבֹא נוֹסֶפֶת בָּאַחֲרוֹנָה הֵא בְּשׁוּרֶק מוּשָׁךְ כְּמוֹ עֲשֹׂתוֹ וְהוּא נַח הַלָּמֶד ׃ וְלַיָּחִיד נִמְצָא גַּם כֵּן פַּעַם תָּבֹא הַפֵּא בְּקָמֶץ חָטוּף כְּמוֹ בְּשָׁכְבְךָ וְאָז הַכַּף בְּקָמֶץ בַּסּוֹף וּפַעַם לַנְּקֵבָה תָּבֹא הַפֵּא בְּקָמֶץ רָחָב ׃ וְעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ בַּחֲטֵף קָמֶץ וְהַכַּף בִּשְׁוָא כְּמוֹ לְגָאֳלֵךְ וּפַעַם אַף לַזָּכָר תַּפֵּא בְּחִירֶק כְּמוֹ שִׁבְתְּךָ שִׁבְתֵּךְ וּפַעַם תָּבֹא הַפֵּא בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּקָמֶץ חָטוּף כְּמוֹ רְדָפְךָ וּכְשֶׁהַפֵּא אָלֶף תָּבֹא בִּסְגוֹל וְהָעַיִן בְּקָמֶץ חָטוּף כְּמוֹ אֱמָרְךָ וּפַעַם בָּאָה הַפֵּא בְּשׁוּרֶק בִּשְׁנַיִם כְּמוֹ בְּקוּמְךָ וּפַעַם בְּקִבּוּץ שְׂפָתַיִם כְּמוֹ בְּקֻצְרְךָ וְלִפְעָמִים בִּשְׁוָא וְהָעַיִן בְּקָמֶץ רָחָב וְהַלָּמֶד בַּחֲטֵף קָמֶץ וְהַכַּף נוֹסֶפֶת בְּקָמֶץ כְּמוֹ בְּאׇ מְלָכִים הַיְנוּ בִּשְׁמוּאֵל סִימָן טו לִמְשֹׁחֲךָ לְמֶלֶךְ וְהַתְּמִיהָה עַל הֶחָכָם בְּזֶה שֶׁסָּבַר שֶׁבָּא בְּחִלּוּף תְּנוּעוֹת הַקּוֹדֵם כִּי אֵין בְּזֶה חִלּוּף וְלֹא תְּמוּרָה כִּי אִם פֵּירוּד וְהֶפְרֵשׁ תְּנוּעוֹת ׃

וְלַיָּחִיד מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּאָה הַפֵּא בַּחֲטֵף קָמֶץ כְּמוֹ בְּאָמְרִי עָבְרִי וּבִהְיוֹת עַיִן הַשֹּׁרֶשׁ גְּרוֹנִית תָּבֹא הַפֵּא בְּקָמֶץ רָחָב וְהָעַיִן בַּחֲטֵף קָמֶץ כְּמוֹ בָּחֳרִי וּפְעָמִים תָּבֹא הַפֵּא בְּקָמֶץ רָחָב וְהָעַיִן בִּשְׁוָא כְּמוֹ יָרְדִי רָדְפִי וְלִפְעָמִים כְּשֶׁכִּנּוּי הַמָּקוֹר מוֹרֶה עַל הַפָּעוּל תָּבֹא בְּתוֹסֶפֶת נוּן בְּחִירֶק מוּשָׁךְ יוֹד בַּסּוֹף כְּמוֹ לְהַרְגִּיעִי לְנַחֲמֵנִי וְלִפְעָמִים בָּאָה הַפֵּא בְּחִירֶק כְּמוֹ בְּשִׁבְרִי ׃ וְלְרִבּוּי הַנִּסְתָּר תָּבֹא הַפֵּא בְּקָמֶץ חָטוּף כְּמוֹ בְּשָׁמְרָם וְלִפְעָמִים בְּחִירֶק כְּמוֹ בְּגִשְׁתָּם ׃ וּבְרִבּוּי הַנִּמְצָאִים תָּבֹא לִפְעָמִים הַפֵּא בַּחֲטֵף קָמֶץ כְּמוֹ בְּעָבְרְכֶם וּכְשֶׁהַפֵּא גְּרוֹנִית תָּבֹא בִּסְגוֹל וְעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ בַּחֲטֵף קָמֶץ כְּמוֹ בְּאָמְרְכֶם אוֹ הַפֵּא בְּקָמֶץ רָחָב וְהָעַיִן בְּחָטוּף כְּשֶׁהָעַיִן גְּרוֹנִית כְּמוֹ

מאסכם ולפעמים אף כשאינה גרונית כמו בקרבכם ׃ ודרבוי
המדברים בעדם לפעמים תבא ההפא בחטף קמץ כמו באכלנו ׃
ולפעמים בחרק כמו בשבתנו ׃ ולנקבה היחידה הנסתרת הפא בחטף
קמץ כמו לעבדה ולשמרה והוא מפיק ובנמצאת גם כן הפא בחטף
קמץ כמו עזבך ׃ ולרבוי הנסתרות תבא בם לפי ההקש הפא בחטף
קמץ ונון נוספת בסוף כמו פעלן ׃ ובשניים באה הפא בחלם והנון
בקמץ עם הא בסוף כמו באנה ׃ ובנחי הפא יוד לדתנה ׃
ולרבוי הנמצאות אף כי לא בא בהרגל הלשון אבל לפי ההקש אין
בינו ובין רבוי הנמצאים הזכרים כי אם שבאה בו נון במקום מם
בסוף ׃

אלה הם כנויי השמות אשר חשבו רבים מן המדקדקים
שהם באו תמורת מלות שלי שלך שלו שליך
שלה שלנו שלכם שלהם שלכן שלהן ׃ ולא נראו בעיני דבריהם כי
אלו היה כן יש לומר ששמושם נודד כי אין הכנוי אלא מגביל השם
הדבק בו וזה יש לו מבא גדול בשמות התארים ושמות הדברים
והדורכים בדרכם בזה אף בשאינם נודדים ׃ אבל בשמות הפועלים
והפעולים כשהכנוי הדבק בם מורה אתי אתך אתו אתך אתה אתנו
אתכם אתם אתהן או אתנה ׃ או לי לך לו ליך לה לנו לכם להם לכן להן
אז על הרב השמוש נודד כי אז על הרב יורה את הפעול או הקונה
אשר לו הקנין ׃ ולזה נראה אף לפי דברי האומרים שהוראת הכנוים
שלי שלך וכו׳ ׃ עם כל זה אפשר שאין שמושם בודד אלא נודד ׃
והטעם כי כלם מורים קנינים בערך אל קוניהם ׃ ולכן לפי דעתי
האומר סתם שהרכבת הקנין לנודדים טועה טעות מבואר כי אף
שהקנין לפעמים תורה אתו מלה או שמוש מלה או ענין שתורה עליו
את השמוש הנודד להיות מוגבל בדבר אחר זולתו כמו אלוה עושי
שהוא כמאמר אלוה עושה אתי שהוא שמוש נודד ודאי אפשר לומר
שהרכבת אלוה עושי הרכבת שמוש בודד וכי טעם זה ההפרש הוא
מפני כי בשמוש עושה אתי נשלמה הבנת המאמר והיא שהאלוה
עושה אתי אבל עושי כחו כח תיבה אחת מגבלת האלוה כאלו כל זה

מונח ראשון כי באמר אלוה עושי עדין לא נשלמה הגזרה עד אמר נותן זמירות בלילה שזה הנוסף שהוא הספור הוא המונח השני אשר בו תחזור הנחת ההויה ואז תהיה ההרכבה נודדת בצד מה בחזרת ההויה׃ וכן באמר יצחק בן אברהם שהוראתו יצחק שהוא בן אברהם והוא הדין לכל שאר הסמוכים אף כי אין כאן נודד גמור וכל זה צריך עיון בהתחלות העיוניות למלאכה הזאת׃ אבל מסקנת הענין לפי דעתי ששמוש כל ההרכבות הנזכרות הוא נודד בצד מצדי הנודד ואינו בודד גמור כי אין שמוש בודד מוחלט כי אם בהרכבת שם ישר עם שם ישר או עם פעל מורה פעולת הפועל זולת שיורה דבר פעול חוץ הפועל והפעל עצמו או תהיה הרכבת שם ישר עם מה שכחו כח שם ישר כאמרנו יום מחר שכחה כח הרכבת שם ישר עם שם ישר׃ וזה די בכנוים דרך כלל עד שנדבר בארבעה מיני ההרכבה הנשארים הבודדים ואחרי כן נבאר תשלום פרטי הכנוים ודרכי הרכבות המאמרים עם חלוקי השמושים׃

ונפתח תחלה בהרכבת הצרוף שהוא בלשון העברים בשני דרכים הרכבת מלה מצרפת או הרכבת אות שכחה כח מלה מצרפת משל המלה יוסף אשר הוא שליט משל האות יוסף השליט כי הא ההודעה אשר בתיבת השליט כחה כח שתי מלות אשר הוא׃ והנה הרכבת יוסף עם הא שבראש השליט היא הרכבת שמוש בודד מפני שכחם כח מונח אחד וכן גם כן הרכבת יוסף אשר׃ אבל יוסף השליט או יוסף אשר הוא שליט הרכבתו נודדת כי כחה כח מאמר מורכב מן שם מונח ראשון למאמר בלתי נשלם מחובר עם מאמר נשלם כי יוסף מונח ראשון לאשר שהוא רצוני לומר יוסף אשר מאמר בלתי נשלם מחובר עם הוא שליט שהוא מאמר נשלם והנה אשר הוא שליט הרכבתו הרכבת שמוש נודד במקצת כי בו חזרת ההויה וזה די בזה׃

ולכן נאמר שהנאות במאמר אשר הרכבתו הרכבת הצרוף שיהיו בו המונח הראשון והמצטרף מסכימים דומים במספר ובסוג כי נאה לומר אברהם העברי ולא

יאות לומר אברהם העברים שאינם דומים במספר · ולא אברהם העבריה כי אינם דומים בסוג כי אברהם זכר והעבריה לשון נקבה ולא יאותו · וכן לא יאות לומר אברהם אשר הם או אשר היא אך אותה לנו לומר אברהם אשר הוא וזו היא הרכבת הצירוף הנאותה לפי דרכי לשון העברים ׃

ובהרכבת השאלה יאות שתסכים תיבת השאלה עם התשובה בסוג ומספר גם כן ובמין השם רצוני לומר ביושר ובנטיה כמו בשאלת מי ומי ההולכים בספר ואלה שמות סימן י׳ שהשאלה בלשון זכר וברבוי הישר וכן באה שם התשובה לזה בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותינו בצאנינו ובבקרינו נלך כי חג יי׳ לנו רצוני לומר מי ההולכים אנחנו נלך בין שנהיה נערים בין שנהיה זקנים ועם כל הטף והמקנה והטעם כי חג יי׳ לנו ולכן חיבים אנו לחוג לפניו בכל מה שחנן לנו וכן תרגם אנקלוס ארי חגא קדם יי׳ לנא ׃

וכן גם בהרכבת החלוק צריך שיהיה שמוש המחלק והנחלק דומה במספר וסוג כמו בניך כלם ש שהבנים רבים זכרים וכן מלת כלם מורה רבים זכרים גם כן ׃

אמנם בהרכבת המלות עם המונחים השמוש יפרד על מספר מיני המלות אשר קדם זכרם בשער ה הקודם · וזה כי בהרכבת המלות המורות הגבלת הוראת השמות והפעלים כמו ראובן לבדו אם יתחבר בו הכנוי צריך שיסכים עם המונח בסוג ומספר · ואם אין המלה מתחברת עם הכנוי אז לא יצטרך זה כדי שיהיה המאמר נאות ׃

ואם ההרכבה היא במלות המורות צרדי כח הוראותיהם אז הן בשני צדדים או מתחברות מונח אל מונח בחזקה או על הסדר · והנה המתחברות בחזקה הן המתחברות מונחים מתחלפים נפרדים בעצמם מתחברים בענין שלישי כמו שמעון ולוי אחים הוו חברת שמעון ולוי שהם נפרדים בעצמם מתחברים בענין האחוה · או תהינה מתחברות מונחים מתחלפים נפרדים בעצמם

ובענין שלישי המיוחס להם מתחברים בחבור המאמר לבד כמו יעקב או עשו יושב אהלים כי מלת או מחברת בחזקה יעקב ועשו ה המתחלפים נפרדים בעצמם ובענין ישיבת האהלים המיוחס להם מתחברים בחבור המאמר המחלק לבד כי אם אין האחד יושב א אהלים חברו יושב אוהלים ׃

ואמנם המתחברות על הסדר הנה תהיינה על הסדר שמלת הטעם דבקה בקודם או בנמשך או בשניהם המשל בזה אם ראובן חי אם כן קצת אדם מרגיש שמלת אם דבקה בראובן שהוא הקודם ומלת אם כן דבקה בקצת אדם שהוא הנמשך בחיוב המאמר וכן כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו׳ כי דבקה בפעל ידעתיו שהוא הנמשך המתחייב מן הקודם הדבק במלת למען שהוא אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יי׳ לעשות צדקה ומשפט ׃

ואולם אם המלות הן מורות דרכי נטיתם כמו ביצחק יקרא לך זרע שהבית מורה דבר מה נמצא ביצחק ומטה יצחק לחלק אותו וכן מיצחק מן יצחק כלומר בחלק יצחק ויאות זה כשהבית או המם או מלת מן מטה שם יצחק מהוראת ענינו הישר אל נוטה כפי מה שיאות בלשון לפי הענין המכוון כיאלו נבוין זה ואמרנו יצחק יקרא או כל יצחק יקרא היה בלתי נאות ה המאמר אל הכונה המכוונת אף כי הוא נאות אלו כיון כל יצחק ׃

ואם ההרכבה תהיה הרכבת מלות מורות חקויי הנפש אז לא יאות המאמר אלא כשהגבלת המלה בחקויה נאותה אל המונח המוגבל בחקוי ההוא כמו הוי כל צמא שמלת הוי המורה קריאת אוי תאות אל הצמא הנאנח ובהפך האח ראתה עינינו מלת האח המורה על השמחה נאותה אל מי שרואה את אשר קוה לראות ׃

ובהרכבת הענינים הנאמרים מהמונח הראשון הבודדת בהיות המוגבל מונח שני דינו עם מגבילו כדין המונח הראשון בהרכבתו עם מלות הטעם ואם אינו מונח שני

אלא

אלא פעל אז המגביל בשני דרכים או מה שדרכו להמצא פעם ישר
ופעם נוטה בדין השמות כמו שמע ישראל כי בהרכבה הזאת יתיחד
פעל השמיעה שהוא המוגבל ולכן לא יאות זה המין כי אם כשהשם
המגביל מיחד הפעל המוגבל בו ׃ ואם המגביל את הפעל מה שאין
דרכו להמצא פעם ישר ופעם נוטה כהגבלת תכונת הענינים
שתורנה המלות המגבילות או צדדי הוראותיהן כמו ותבא בלט
שמלת בלט לא תטה לעולם ותורה צד תכונת פעל הביאה
ותגבילהו ׃

אבל הרכבת השמות עם הפעלים הבודדת היא ההרכבה
אשר לפעלים הבודדים בשמושיהם אשר לא יעבירו
ההגבלה אל מגביל אחר מגביל כמו שביארנו למעלה דרך כלל ׃
ועוד נפרט זה לפנים בעזרת האל ׃

אבל שמוש ההרכבה הנודדת העובר ממוגבל ראשון אל
מגביל שני יגביל המגביל את המוגבל הראשון
יתחלק ראשונה אל שמוש הרכבת ענינים ושמוש הרכבת פעלים ׃

והנה השמוש הנודד להרכבת הענינים הוא כשענין אחד
מגביל ענין מונח ראשונה בדרך שיוכל להיות המגביל
ראוי ומוכן להיות גם הוא מוגבל ממגביל אחר כמו אלהי ישראל
יאמן נא דברך כי שם ישראל מגביל שם אלהי והוא עדין מוגבל
מפעל יאמן כי זה הפעל לא יגביל שם אלהי סתם אלא אתו המקושר
אלהי ישראל ולכן נקרא שמוש אלהי ישראל שמוש ענינים נודד ׃
מה שיתחלק אל שמוש הרכבת מלות עם שמות ואל הרכבת אותיות
עם שמות ושמוש סמיכות ושמוש הרכבת כנוי פעלים עם אותיות
ושמוש הרכבת כנוי עם אותיות ובסמיכות ׃ ומעתה נבאר
כל המינים האלה בפרטיהם ׃

ונפתח תחלה בהתחלות השמוש הבודד והנודד ושנית
בשמוש המלות וכל האותיות המשרתות ואחר
נלך למיני ההרכבות הבודדות והנודדות כפי מה שיאות לצחות
הלשון ׃ והנה בשמוש הבודד המונח הראשון הוא התחלת השמוש

והשני נתלה בו וחוזר אליו כי באמר לוט הלך פעל ההליכה נתלה וחוזר אל לוט ולוט התחלתו · וכאלו יורה שהחולך הוא מתיחד עם לוט כיון שאין בפועל ההליכה דבר יוצא ממנו ומלוט ולכן נקרא פועל בודד ועומד׃

ואולם בשמוש הנודר המונח הראשון נתלה בשני היוצא ממנו ואינו חוזר אליו כי יש בפעלו דבר יוצא ממנו ומן הפועל כי באמר ראובן אכל את הלחם פעל האכילה יוצא מראובן שהוא התחלתו ואינו חוזר אליו אבל יעבור אל הלחם שהוא הנאכל פעול בפעל האכילה · ולכן אינם מתיחדים כי אם מתפרדים ונבדלים · ועל כן יש לחלק צדדי השמות ביחס אל הרכבתם כפי צדי ההתאחד וההפרד · ובהיות נבלע הפרש מה בין המתאחדים כמו שנמצא נראה בין המתפרדים׃

לכן ראוי לחלק צדדי נטית השמות בהרכבה לפי צדי הפירוד והזולת׃

והנה הנפרד מחברו בהרכבה לעולם הוא התחלת חברו או גבול מגביל אותו כמו שבארנו כבר בגדר הרכבת המאמר · ולכן בהיות הזולת התחלה או גבול הנה יהיה התחלה לבד או גבול מגביל לבד או התחלה וגבול יחד · ואם הוא התחלה לבד אז הוא שם ישר לעולם · והטעם כי השם במה שהוא שם הוא מה שממנו נאצל כל הנאמר ועל זה נאמר שהשם הישר הוא הזולת שהוא התחלה במאמר במה שהוא הוא הזולת · ואם יהיה הזולת גבול לבד הנה בלשון העברים מחזיק לעולם הכרת׃ הכרת הישר כמו שיורה על עצם הענין שהונח להורות עליו אך עם זה מעורר התחלת הפעל ומגביל אותו ולכן שמושו אחר הפעל לפי ששמושו בהגבלה יוחס לו ראשונה ושמושו במה שהוא התחלה ייוחס לו בשניות כי הכונה הראשונה בו להעיר על הפעל וזה הוא

בקריאה לבד כמו בישעיה סימן מג ולא אתי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל · וזה כי יעקב וישראל הם התחלות הקריאה והיגיעה באלוה ומגבילים את הערת הנביא המעורר את העם שורה הוא המכוון הראשון :

ולפעמים תבא הא בראש השם להורות על הקריאה וההערה כמו הצבי ישראל :

עוד יהיה הזולת הוא אשר ממנו יהיה זולת כמו מן התחלה וגבול מה שמן הזולת כמו מיי יצא הדבר כי יי הוא התחלת פעל היציאה ובאמור הדבר יצא מיי הדבר הוא התחלת היציאה ויי הוא הגבול המגביל הזולת שיצא ונעשה ממנו :

והיות היחס מהזולת יאמר בשנים עשר צדדים · והם הנקראים שמושי המם אצל מדקדקי הלשון העברית :

ראשונה מן הזולת שהוא החמר כמו מחמר קורצתי : ושנית מן הזולת שהוא פועל כמו מיי אשה משכלת כי לו לבדו יאות פועל כזה כי הוא לבדו יתן טהור מטמא :

ושלישית מן הזולת שהוא דבק אל הסבה כמו דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד : ורביעית מן הזולת שהוא העדר כמו שהם יזובו מדוקרים מתנובות שדי כלומר מהעדר תנובות שדי :

וחמישית מן הזולת שהוא מקום התחלת התנועה וההעתק כמו משם נסעו הגדגדה : וששית מן הזולת שהוא התחלת זמן כמו מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ : ושביעית על הזולת שהוא חלק כמו ואל מי מקדושים תפנה : ושמינית מן הזולת אשר עליו יתרון כמו טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה :

ותשיעית מן הזולת שהוא מחזיק כמו ממך הכל וזה הוא הקנין אשר אמר האפוד לא הקנין שהוא למי שנתן הנקנה שתורה עליו הלמד כמו שהבין החביב מדבריו והשיג כנגדו מבלי השגחה :

ועשירית הוא מן הזולת שהוא נפרד מהפעל אשר החביב קרא אותו במקום מן מופשט משמוש אחר כמו ואל תתעלם מתחינתי :

וְאַחַת עֶשְׂרֵה הוּא מִן הַזּוּלַת שֶׁהוּא הַתְּמוּרָה כְּמוֹ מִקּוֹל מְחַצְצִים שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְיָ׃ וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מִן הַזּוּלַת שֶׁהוּא הַצַּד הַמְיֻחָד כְּמוֹ שֶׁאַגְתִּי מִנַּהֲמַת לִבִּי׃ אֵלֶּה הֵם שִׁמּוּשֵׁי הַמֵּם שֶׁהוּא שִׁמּוּשׁ הַזּוּלַת עַל הַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִית׃

וְעוֹד שְׁלִישִׁית יִהְיֶה הַזּוּלַת שֶׁלּוֹ רְצוֹנִי לוֹמַר שֶׁהוּא הַתְּחִלַּת שֶׁלָּהּ נִקְנָה זוּלָתָהּ אוֹ שֶׁהוּא גְּבוּל שֶׁנִּקְנָה לוֹ הַנִּתְלֶה בּוֹ מַה שֶּׁיֵּעָשֶׂה בְּשִׁמּוּשׁ אוֹת לָמֶד בִּלְשׁוֹן הָעִבְרִים מָשָׁל הָרִאשׁוֹן לְבִנְיָמִן נָתַן מָשָׁל הַשֵּׁנִי עֲשֵׂה לְךָ׃ וְהִנֵּה יִהְיֶה הַזּוּלַת שֶׁלּוֹ עַל תִּשְׁעָה עָשָׂר צְדָדִים כְּמִסְפַּר שִׁמּוּשֵׁי הַלָּמֶד׃

הָרִאשׁוֹן לְהוֹרוֹת עַל הַקִּנְיָן שֶׁמַּחֲזִיק וְתוֹפֵשׂ הַקּוֹנֶה כְּמוֹ לַיְיָ הָאָרֶץ׃ וְהַשֵּׁנִי עַל הַקִּנְיָן שֶׁקּוֹנֶה הָאָדָם כְּמוֹ יְיָ אֱלֹהִים נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים׃ וְהַשְּׁלִישִׁי בִּמְקוֹם בִּשְׁבִיל כְּמוֹ בִּבְרֵאשִׁית סִימָן כ״ד וַאֲשֶׁר דִּבֶּר לִי שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י לְצָרְכִּי כְּמוֹ עָלַי וְכֵן בְּסִימָן כ׳ אִמְרִי לִי אָחִי הוּא שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס אִמְרִי עֲלַי וְכֵן בְּסִימָן כ״ו וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס וּשְׁאִילוּ אִינְשֵׁי אַתְרָא עַל עֵיסַק אִיתְּתֵיהּ׃ וְלָכֵן אֵין לִתְמוֹהַּ עַל מַה שֶׁכָּתַב רַשִׁ״י כִּי כָּל לִי וְלוֹ וָלָהֶם הַסְּמוּכִים אֵצֶל דִּבּוּר מְפוֹרָשִׁים בִּלְשׁוֹן עַל וְתַרְגּוּם שֶׁלָּהֶן עֲלַי עֲלוֹהִי עֲלֵיהוֹן שֶׁאֵין נוֹפֵל אֵצֶל דִּבּוּר לְשׁוֹן לִי וְלוֹ וָלָהֶם אֶלָּא אֵלַי אֵלָיו אֲלֵיהֶם וְתַרְגּוּמוֹ עִמִּי עִמֵּיהּ עִמְּהוֹן אֲבָל אֵצֶל אֲמִירָה נוֹפֵל לִי וְלוֹ וָלָהֶם עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ׃ כִּי הוּא ז״ל לֹא אָמַר שֶׁלֹּא יִמָּצֵא אֵצֶל אֲמִירָה לִי שֶׁפֵּירוּשׁוֹ בִּשְׁבִילִי אֶלָּא שֶׁאֵין לִי אֵצֶל דִּבּוּר שֶׁפֵּירוּשׁוֹ אֵלַי כְּמוֹ שֶׁהוּא נִמְצָא אֵצֶל אֲמִירָה׃ וְלָכֵן אֵין צוֹרֶךְ לְדוֹחַק הֶחָכָם שֶׁכָּתַב שֶׁלֹּא אָמַר זֶה רַשִׁ״י אֶלָּא עַל הַדִּבּוּר הַנְּבוּאִיִּי לֹא עַל הַדִּבּוּר הַמּוּחָשׁ׃ וְאֵין נִרְאִין דְּבָרָיו שֶׁהֲרֵי אֵין הֶפְרֵשׁ בִּבְנוּי הַלָּשׁוֹן בֵּין הַדִּבּוּר הַנְּבוּאִיִּי וְהָרָאוּי לְחוּשׁ כָּל אָדָם׃ וְהַדֶּרֶךְ הָרְבִיעִי יֵאָמֵר עַל מַה שֶּׁאֵלָיו יִשְׁתַּנֶּה הַמִּשְׁתַּנֶּה כְּמוֹ וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת וְהָיָה לְכִנִּים׃ וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת אַף כִּי הֶחָכָם סִבֵּב הַחֹמֶר שֶׁמִּמֶּנּוּ הַשִּׁנּוּי עִם מַה שֶּׁאֵלָיו יִשְׁתַּנֶּה וְלֹא רָאִיתִי הֶכְרֵחַ לִדְבָרָיו׃ וְאֶפְשָׁר שֶׁמִּזֶּה הַמִּין יִהְיֶה מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמִשְׁלֵי סִימָן כ״ו פֶּחָם לְגֶחָלִים וְעֵצִים לָאֵשׁ וְאִישׁ

מדינים לחרחר ריב שפירושו שהפחם עשוי ומוכן לגחלים ועצים
לאש ואיש מדינים לחרחר ריב׳ ואין זה שמוש החמר כמו שסבר
החביב שהרי איש מדינים שבא לדומה אינו חמר לחרחר ריב׳ וכן
נראה ממה שתרגם רב יוסף טרטקל לגומרי וקיסי לנורא וגברא
תיגרנא מחרחי כהותא ׃ וכן רש״י פירש פחם לגחלים ועצים
לאש ואיש מדינים עשוי לחרחר ריב׳ ועוד יוכיח על זאת כי לא
תרגם ועצים ואעיא שהוא תרגום עצים סתם אלא וקיסי שהם
העצים הקטנים שמדליקין בהם את המדורה ׃ והחמשי
לצרוף כמו לשמרך מאשת רע משלי סימן ו׳ דמתרגמינן דהנטריך
מן איתתא בישתא ולפי זה הוא דבק בצרופו אל הכתוב בסוף
הפסוק הקודם שאמר ודרך חיים תוכחות מוסר לשמרך וגו׳
דמתרגמינן ואורחא דחיי מסכנותא ומרדותא דתנטריך וגו׳ ובזה
הודיענו העניות והיסורין הם דרך חיים ששומרים מן האשה הרעה
כי אין חפצה בעוני ויסורין כי אם בעושר וגבורת חיל למלאות
תאותה שהיא כעיר פרוצה אין לה חומה ׃ והששי להורות
על התכלית כמו בבראשית סימן א׳ יהי מאורות ברקיע השמים
להבדיל בין היום ובין הלילה ׃ והשביעי במקום על כמו
בשמואל סימן ה׳ דגון נופל לפניו ומתרגמינן דגון רמי על אפוהי
וכן זבולון לחוף ימים ומתרגמינן זבולון על ספר ימא ׃

והשמיני בא במקום מם הזמן או המקום כמו בבראשית סימן כ״א
ואולם לוז שם העיר לראשונה ומתרגמינן וברם לוז שמא דקרתא
מלקדמין׳ ודמיון המקום ויבא לבמה אשר בגבעון ירושלם כמו מן
הבמה ׃ והתשיעי בא תמורת בית כמו במזמור מ״ה לרקמות
תובל ומתרגמינן בלבושיהון ציורין יקרבון קורבניהון ׃

והתשיעי במקום את מורה הפעול כמו בירמיה סימן מ׳ ויקח רב
טבחים לירמיהו שהוא כמו את ירמיהו ׃ והאחד עשר להורות
על העתיד כמו בבראשית סימן ז׳ כי לימים עוד שבעה ומתרגמינן
ארי לזמן יומין עוד שבעה ׃ והשנים עשר להורות על תכונת
הדבר כמו לבטח תושיבני ׃ והשלשה עשר ליחוד ענין כמו

וכעצם

וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לַטֹּהַר שֶׁפֵּירוּשׁוֹ לְעִנְיַן הַטּוֹהַר וְכֵן כִּדְבַשׁ לְמָתוֹק לְעִנְיַן הַמְּתִיקוּת ׃ וְהָאַרְבָּעָה עָשָׂר לְהוֹרוֹת עַל הַחֹמֶר כְּמוֹ כָּל הַכֵּלִים לְזָהָב וְלַכֶּסֶף ׃ הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר לְחַלֵּק הַחֵלֶק מִן הַכֹּל כְּמוֹ וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה ׃

הַשִּׁשָּׁה עָשָׂר בִּמְקוֹם תְּמוּרָה כְּמוֹ וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן וְהַחֵמָר הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר שֶׁפֵּירוּשָׁם תְּמוּרַת אֶבֶן וּתְמוּרַת חֹמֶר ׃

הַשִּׁבְעָה עָשָׂר בִּמְקוֹם עַד כְּמוֹ וַיֵּצֶר לְאַמְנוֹן לְהִתְחַלּוֹת כְּמוֹ עַד הִתְחַלּוֹת ׃ הַשְּׁמֹנָה עָשָׂר בָּא לִשְׁבוּעָה כְּמוֹ לְתוֹרָה וְלִתְעוּדָה ׃

הַתִּשְׁעָה עָשָׂר בִּמְקוֹם הֵא הַהוֹדָעָה כְּמוֹ אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ נִשְׁעָן עַל יָדוֹ שֶׁפֵּירוּשׁוֹ הַמֶּלֶךְ ׃ אֵלֶּה הֵם שִׁמּוּשֵׁי הַלָּמֶד אַף שֶׁאֵין כֻּלָּם מוֹרִים קִנְיָן אַךְ אָמְנָם לְפִי שֶׁבְּרוּבָּם יוֹרוּ קִנְיָן וַאֲשֶׁר לֹא יוֹרוּ קִנְיָן וְלֹא צַר מִצָּרֵי הַקִּנְיָן אֵין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּם אֶלָּא בִּמְקוֹמָם לָכֵן זְכַרְנוּ כֻּלָּם כְּאֶחָד בַּזֶּה הַדֶּרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי בְּשִׁמּוּשֵׁי הַקִּנְיָן ׃

ובשמוש הָרְבִיעִי יִהְיֶה הַזּוּלַת אֲשֶׁר בּוֹ הַזּוּלַת ר"ל שֶׁהוּא הַתְחָלָה שֶׁבָּהּ הַזּוּלַת אוֹ שֶׁהוּא גְּבוּל שֶׁבּוֹ נִתְלָה הַזּוּלַת וְהָעִבְרִים הִנִּיחוּ אוֹת הַבֵּית לָזֶה הַשִּׁמּוּשׁ וְגַם זֶה יִפָּרֵד לַעֲשָׂרָה צְדָדִים ׃

הראשון לְהוֹרוֹת הַחֹמֶר כְּמוֹ לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת וְזֶה דַּעַת בֶּן עֶזְרָא בְּאָמְרוֹ בְּמַרְאוֹת הַצּוֹבְאוֹת בֵּית בְּמַרְאוֹת בִּמְקוֹם מֵם רָצָה לוֹמַר בִּמְקוֹם הַחֹמֶר שֶׁתּוֹרֶה עָלָיו הַמֵּם בְּאַחַת מֵהוֹרָאוֹתֶיהָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה ׃

הַשֵּׁנִי לְהוֹרוֹת הַכְּלִי כְּמוֹ הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר ׃ הַשְּׁלִישִׁי לְהוֹרוֹת זְמַן כְּמוֹ בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם ׃ הָרְבִיעִי בִּמְקוֹם עִם כְּמוֹ בְּסֵפֶר בְּמִדְבַּר סִינַי הֲרַק אַךְ בְּמֹשֶׁה סִימָן יב דִּמְתַרְגְּמִינַן הֲלָחוּד בְּרַם עִם מֹשֶׁה מַלִּיל ׃ הַחֲמִישִׁי לְהוֹרוֹת עַל מְקוֹם הָעֲמִידָה כְּמוֹ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם ׃ הַצַּד הַשִּׁשִּׁי לְהוֹרוֹת אֶמְצַע הַתְּנוּעָה כְּמוֹ אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ נָחַנִי יְיָ ׃ הַשְּׁבִיעִי לְהוֹרוֹת הָעֵרֶךְ וּדְמֵי הַשָּׁוֶה כְּמוֹ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה וְכֵן וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה ׃ הַשְּׁמִינִי לְחַלֵּק כְּמוֹ וְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלָּחֶם ׃

התשיעי במקום הא ההודעה כמו כשמחת בקציר כיתו כשמחת בקציר מורה הסמיכות ולכן לא היה להניח שמוש בית בתיבה הסמוכה כי אם על זה הצד כלומר כשמחת הקציר ׃

הצד העשירי להורות הענין הקרוב הסמוך כמו ויכל אלהים ביום השביעי שפירושו סמוך ליום השביעי אליבא דרבי שמעון דאמר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על קדש הקבה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום ׃ הא לך עשרה צדי שמוש בית ׃

אך אמנם לפעמים תחסרנה הבית והלמד והן טובנות לפי הענין כמו אם בית אשה נדרה כלומר בבית ויבאו ירושלם כלומר לירושלם ׃ ולפעמים תבא האחת במקום חברתה רצוני לומר הא במקום למד כי כל מלה שצריכה למד בתחלתה הטיל לה הא בסופה כמו וילך חרנה שהוא כמו וילך לחרן ׃

והדרך החמשי הוא מה שאותו הזולת או שהוא התחלה שאותו הוא הזולת או שהוא גבול שאל עצמות אתו נתלה הזולת והוא גבול הנודד באמת כי הוא הפעול המגביל באמת פועל הפועל ועליו יעבור כמו ראובן למד את האוכלים לחם ׃ הרי את הורה על פעולי הלימוד אשר עליהם יעבור פועל הלימוד כי גם האוכלים יגבילם מלת את הלחם שהוא מגביל פועל האכילה והנה שם האוכלים התחלה לזה הגבול וגבול מגביל פועל הלמוד ׃

הא לך חמשה דרכי השמוש בנטית השמות אשר הארבעה הראשונים הוא באותיות והאחרון במלת הטעם לבד ׃

וגם לארבעה הראשונים יש מלות הטעם מיוחדות משתוות בהוראה לאותיות שזכרנו ׃ וזה כי במקום המם תבא מלה פשוטה שהיא מן ׃ ושתים מורכבות כמו שלי שלך שלו שליך שלה שלנו שלכם שלכן שלהן שהן מורכבות מן השין שהוא מקום אשר ומלת לי ולך וכולי או כמו ממני ממך ממך ממנו ממנה ממנו מכם מהם מכן מהן ולפעמים בתוספת הא בסוף מהנה שהן

מורכבות ממלת מעם והיא סיבת השתי ממין ברבן ומאותיות הכנוים שכתבנו בכנויי השמות · ובמקום הלמד תבא לילך לו לנו לכם להם ליך לה לכן להן גם מלת אל ומורכביה שהם אלי אליך אליו אלינו אליכם אליהם אליך אליה אליהן או עלי עליך עליו עלינו עליכם עליהם עליך עליה עליהן · או מלת בעבור או בשביל ומורכביהם · ותמורת הבית במלות הטעם על הרב הן בי בך בו בנו בכם בהם בך בה בכן בהן אף כי לפעמים אפשר שנאמר שתבא תמורת על וכיוצא בה כפי מה שכתבנו בשמושיה ׃

אלה הם שמושי האותיות אשר להם מבא בהרכבת המאמר · ואמנם האותיות המשמשות לרבוי ולזכר ולנקבה ולמדבר בעדו ולנמצא ולנסתר ולעתיד ולשמוש שם הפעל הנה כבר התבארו במקצת בשערים הקודמים ׃ ואין תמורתן מלת טעם זולת מה שכתבנו פה כי אם תמורת הכף לבד שבמקומה מלת כמו ומלת כגון ׃ המשל בזה כיכמוך כפרעה כמו פרעה ׃

אמנם האותיות המשרתות הנשארות ודיניהן כבר בארנו מקצתם בשערים הקודמים זולת שמוש הכף והשין והה״א והאלף והיוד והתו והנון והוו בפרטי דיניהם ואף שהרבה מהם ראוים לנפרדים איחרנו לכתוב אתם עד כה · כדי לחבר כל כללי השמוש בשער אחד ולכן נניח להן סימן ונפרש אותן על פי סימניהן והוא כשת איתנו ונתחיל אם כן מן הכף ונאמר ׃

והנה שמושי הכף בהיותה בראש לשני ענינים כי לפעמים תבא לדמות דמיון גמור באמת ולפעמים תבא לדמות בחסרון ברא צמצום וכוון משל הראשון ככל אשר אני מראה אתך בהר משל השני כחצות הלילה כדברים האלה כמעט וגרים בה ויהי כמחריש ׃

והנה לפעמים יהיה הדמיון מפאת אחד הדומים ואז תבא הכף בראש אחד כגון אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי ולפעמים יהיה הדמיון מפאת שני הדומים יחד ואז תבא כף בראש כל הדומים כמו כעמי כעמך כסוסי כסוסיך ׃

ושמוש הַשִּׁין בִּהְיוֹתָהּ בְּרֹאשׁ הוּא אֶחָד לְבַד שֶׁהוּא שִׁמּוּשׁ הַצֵּרוּף כִּי תָבֹא בִּמְקוֹם אֲשֶׁר כְּמוֹ שֶׁכָּכָה לּוֹ שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו וְעַל הָרֹב תִּהְיֶה נְקוּדָה בְּסֶגּוֹל אַךְ לִפְעָמִים תָּבֹא בְּפַתַּח כְּמוֹ שַׁקַּמְתִּי דְבוֹרָה וְאַחַת בָּאָה בְּקָמֵץ שָׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי וְאַחַת בִּשְׁוָא שְׁהֵם בְּהֵמָה׃

ואולם הַהֵא שִׁמּוּשֶׁיהָ תִּשְׁעָה הָרִאשׁוֹן כִּי לִפְעָמִים תָּבֹא הֵא בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה כְּשֶׁהִיא נְקוּדָה בְּפַתַּח אוֹ בְּקָמֵץ אוֹ בְּסֶגּוֹל לְהוֹדַעַת הָעִנְיָן שֶׁתּוֹרֶה הַתֵּיבָה שֶׁנָּפְלָה עָלֶיהָ בְּרֹאשָׁהּ וְתִהְיֶה הוֹרָאָתָהּ אֲשֶׁר הוּא אוֹ אֲשֶׁר הִיא וּבָאָה בְּהַרְכָּבָה בְּדֶרֶךְ נוֹטַרִיקוֹן חָסֵר אֲשֶׁר כִּי בְּאֹמֶר רוּחַ הָאָדָם הָעוֹלָה הִיא לְמַעְלָה פֵּירוּשׁוֹ רוּחַ מִי שֶׁהוּא אָדָם אֲשֶׁר הִיא עוֹלָה לְמַעְלָה וְלָזֶה נִשְׁתַּבֵּשׁ רִבִּי דָוִד קִמְחִי וְהֶחֱבִיב עִמּוֹ בְּאָמְרָם כִּי הֶהִין הַלָּלוּ כְּשֶׁהֵן עַל עָבָר תּוֹרֶינָה אֲשֶׁר לְבַד כְּמוֹ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרָיְמָה פֵּירוּשׁוֹ אֲשֶׁר בָּאָה לְיַעֲקֹב וּלְפִי דַעְתִּי פֵּירוּשׁוֹ הָאֲמִתִּי אֲשֶׁר הִיא בָאָה וְאֵין בָּזֶה הֶפְרֵשׁ בֵּין הַשֵּׁמוֹת וְהַפְּעָלִים מָשָׁל הַבָּאָה בְּפַתַּח וְאַחֲרֶיהָ דָגֵשׁ שֶׁהוּא עַל הָרֹב הַצַּדִּיק אָבַד׳ וַאֲשֶׁר אֵין אַחֲרֶיהָ דָגֵשׁ כְּמוֹ הַבְּרָכָה אַחַת׳ וּמָשָׁל הַבָּאָה בְּקָמֵץ וְהִיא כְּשֶׁתָּבֹא אַחֲרֶיהָ אַחַת מֵאוֹתִיּוֹת הָרִפְיוֹן כְּמוֹ הָעוֹלָה הִיא הָרַךְ בָּךְ׳

אַךְ לִפְעָמִים גַּם כְּשֶׁאַחֲרֶיהָ אוֹת גְּרוֹנִית תָּבֹא בְּפַתַּח כְּמוֹ הָעֶבֶד הָעִבְרִי וְעַל הַמְעַט תָּבֹא בְּסֶגּוֹל כְּמוֹ מִי כְּהֶחָכָם׃

והשמוש הַשֵּׁנִי הוּא שֶׁתָּבֹא הַהֵא בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה לְהוֹרוֹת עַל הַסָּפֵק וְזֶה יִהְיֶה דֶּרֶךְ תֵּימָה אוֹ דֶּרֶךְ שְׁאֵלָה בֵּין בְּרֹאשׁ הַשֵּׁמוֹת בֵּין בְּרֹאשׁ הַפְּעָלִים בֵּין בְּרֹאשׁ מִלּוֹת הַטַּעַם מָשָׁל הַשֵּׁמוֹת הֲבַת תִּשְׁעִים׳ מָשָׁל הַפֹּעַל הֲמָלוֹךְ תִּמְלוֹךְ׳ מָשָׁל הַמִּלָּה הַאִם אֵין עֶזְרָתִי בִי׳ וְאִם תָּבֹא אַחֲרֶיהָ אוֹת גְּרוֹנִית תִּנָּקֵד בְּפַתַּח גָּדוֹל וְזֶה עַל הָרֹב כְּמוֹ הַאִישׁ כָּמוֹנִי וְאִם אֵין אַחֲרֶיהָ אוֹת גְּרוֹנִית תָּבֹא בַּחֲטַף פַּתַּח כְּמוֹ הֲשָׁמַע עָם וְלִפְעָמִים בְּאוֹת גְּרוֹנִית תָּבֹא בְּסֶגּוֹל כְּמוֹ הֶאָמוּר׳ אַךְ כְּשֶׁהַסָּפֵק בִּמְקוֹם שְׁאֵלָה אִם אַחֲרֵי הַהֵא תָּבֹא אוֹת נְקוּדָה בִּשְׁוָא נָע אַף כְּשֶׁאֵינָהּ גְּרוֹנִית תָּבֹא הַהֵא בְּפַתַּח גָּדוֹל כְּמוֹ הַשְּׁמֵנָה הִיא הַבְּמַחֲנִים וְלָכֵן אָמַר בֶּן עֶזְרָא שֶׁזֶּה לְהֵא הַתֵּימָה כִּי הוּא

לא

לא הפריש בין הא התימה להא השאלה · וכן גם כן כשתבא ההא על יוד נקודה בשוא תבא ההא בפתח גדול והיוד תשוב נחה כמו הידעתם את לבן : והשמוש השלישי הוא שמוש הקיום וזה בראש מלת לא כמו הלא או בראש תיבות אחרות כמו הנגלה נגליתי והרביעי הוא שמוש הקריאה כמו הדור אתם ראו : והשמוש החמישי כשתבא בראש להורות צד מצדי חלק הלשון אשר נגזרה ממנו התיבה ההיא או הדומה לה כמו המולה שבאה ההא להורות שזה השם נגזר או דומה אל הנגזר מן ההפעל · וכן אש המסים ההא דומה למה שנגזר מן ההפעיל · ומן השמוש הזה הוא המורה על הבנין רצוני לומר ההפעיל או ההפעל בראשם · גם בצווי הנפעל כמו הנבא בן אדם ובמקורו כמו בהגלות ובבנין התפעל שכל אלה נוספי הא בראשם כמו שכתבנו למעלה : והשמוש הששי שתבא להורות על סוג הנקבה בין בשמות כמו מנוחה בין בפעלים נחה שקטה שכבה ואז היא מלעיל : השמוש השביעי כשתבא בסוף במפיק להורות על כנוי הנקבה כמו ותשקה : השמוש השמיני כשתבא בסוף במקום למד בראש כמו וילך חרנה לחרן : השמוש התשיעי כשתבא בסוף לרבוי צורות הפעלים כמו אשמע אשמעה מה ידבר האל :

ושמושי האלף הם בשני דרכים · הדרך הראשון בא בראש פעלי העתיד להורות המדבר בעדו כמו אשב ראש · השני בא באמצע התיבה להיות נמשך להברת תנועת האות הקודמת וזאת סגולה מיוחדת לאלף שהיא נמשכת לכל הנקודות זולת השורק גדול · המשל בזה כי היא תמשך אל הפתח כמו ואוריד כאביר יושבים · ואל סגול כמו פלא · ואל קמץ כמו וקאם שאון · ואל צרי כמו ראשת · ואל חירק כמו ראשון · ועם חלם כמו ראש · ועם קבוץ שפתים כמו מסעף פארה · וכן יש לה סגולה בנח ובהסתר ובחסרון ובתוספת כי לפעמים אלף המדבר בעדו נחה כמו בג׳ מלכים סימן י״א ואענה את זרע דוד · ופעמים נסתרת כמו אמר אלי אל תעלני בחצי ימי שדינו אאסר ·

וכן באמצע התיבה כמו שריתיך לטוב שדינו שאריתיך · ולפעמים חסרה בבנין הפעיל כמו שקר מזין ובדגוש מלפנו מבהמות ארץ ולפעמים באה נוספת בראש השמות על האותיות השרשיות כמו אזרוע אבן · וכן באמצע הפעלים כמו והאזניחו נהרות ׃

ושמושי היוד הם שבעה · האחד לנסתר העתיד בין יחיד בין רבים כמו יגיד יגידו ועל המעט גם לנקבות הרבות כמו ותשרנה הפרות ולפי דעתי היוד מורה על העתיד ותוספת הנון היא בסוף יורה על הנקבה ׃ והשני כי תבא בסוף העבר [illegible] ות המדבר בעדו כמו שמרתי וכן בשם הפעל כמו טוב תתי או עם תוספת נון קודמת אליה כמו לשרתני ׃

והשלישי כי תבא בסוף הצווי להורות על הנקבה היחידה כמו עורי לבשי ׃ והרביעי בסוף התיבה בסמיכות להורות על רבוי הזכרים כמו דברי אגור ולפעמים בלי סמיכות כמו לנביאי מלבם ׃

והחמישי כי לפעמים תבא בסוף השמות לאות היותם תארים בין שיהיו שמות הפועלים כמו שכני · או שמות היחס כמו ראובני · ולפי דעתי לזה המין תכנס כשהיא נוספת בסוף הפעלים כמו אוהבתי לדוש · שהיא לאות תאר פעל אהבת הדישה ׃ והששי כשתבא בסוף מלות הטעם כי לפעמים תבא להורות צד ענין המלה כמו זולתי כלב בלתי טהור כי היוד תורה צד ההפרדה והשלילה ולפעמים על המדבר בעדו כמו אלהים זולתי ומושיע אין בלתי ׃

והשביעי כשתבא כפולה עם כף מפסקת באמצע האחרונה להורות נכח הנקבה והקודמת לפעמים להורות רבוי הענין כמו למנוחיכי ולפעמים בלא רבוי כמו עליכי ׃ וסגולתה הוא החסרון כי נמצאת חסרה בכל צווי נחי הפא יוד כמו שב דע וכן לפי רוב המדקדקים במלת וזמרת אשר בפסוק עזי וזמרת יה שדינו וזמרתי וכן תרגם אנקלוס תוקפי ותושבחתי וראיתם היא היות הריש בקמץ ואלו היתה תיבה סמוכה לחברתה היתה בפתח · וכן בשמואל שהוא א מלכים סימן כו כתוב נתנך יי היום ביד שהיוד בקמץ והוא לפי דעת אלה חסר יוד שדינו בידי וכן תרגם שם יונתן דמסרך יי יומא

דין בידי · אבל רש"י מיאן זה וסבר שמלת וזמרת סמוכה לתיבת השם · ודחקו לזה נקוד עזי כי אלו היתה היוד יוד הכנוי היתה העין בשורק כי כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלא פום כשהיא מארכת באות שלישית ואין השנית בשוא בחטף רצוננו לומר לפי דעתי שאין מלא פום הקמץ מחמת חטיפת השוא הבא אחריו · הראשונה נקודה בשורק כמו עז עזי חק חקי · והאמת כי בזה מצאנו עזר לרש"י מן התרגום ירושלמי שתרגם תוקפן ורוב תושבחן דחיל כל עלמא יי · אך אמנם נראה שהירושלמי חשש על קמץ הריש ולכן תרגם זמרת מוכרת · ולא כן רש"י שכתב שהוא דבוק לתיבת השם כמו לעזרת השם · ויש לומר שרש"י לא חשש לקמץ הריש כי אין זה הכרח בדקדוק אף על פי שהוא סמוך וכן נראה גם דעת רבי דוד קמחי בפירוש שמואל בפירוש ביד שכתב שם ויתכן לפרש ביד סמוך ואף על פי שהוא קמוץ והנסמך חסר ופירושו ביד אחד מאנשי · והטעם לפי דעתי מפני שלפעמים לדעת כל המדקדקים בסמיכות בא קמץ תמורת פתח כמו שכתבנו בתמורת הנקודות ולכן נראין דברי רש"י מדבריהם שהוא ז"ל יש לו להשיב על טענתם ולהם אין דרך לתרץ ולהשיב לטענתו עליהם במלת עזי ·

ושמושי התו באו לפעמים בראש התיבה ולפעמים בסוף ולפעמים בראש ובסוף יחד · בראש לשלשה שמושים האחד בפעל העתיד להורות נכח הזכר ביחיד כמו תדבר וברבים כמו תדברו · והשני להורות הנקבה היחידה לנכח תדברי ולנסתרת תדבר ולרבות לנכח ולנסתרות תדברנה · והשלישי בשמות להורות שהם נגזרים מפעלים כמו תקומה תרומה תנופה תמונה · ובסוף באה לשלשה שמושים · הראשון בעבר בלא תוספת אות אחרת לנכח הזכר בקמץ התו ולנכח הנקבה בשוא התו כמו שמרת שמרת · ובתוספת מם לנכח רבוי הזכרים כמו דברתם ולנכח הנקבות בתוספת נון כמו פקדתן · והשני בשמות להורות רבוי הנקבות בחלם באות הקודמת אל התו כמו עומדות חוצות שלמות · והשלישי להורות על הנקבה או על סמיכותה

וזה בין

וְזֶה בֵּין לְמִי שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנּוּ בִּסְמִיכוּת כְּמוֹ הוֹלֶכֶת גְּבֶרֶת בֵּין לְמִשְׁתַּנִּים כְּמוֹ נַחֲלַת יְיָ אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ בַּמִּשְׁתַּנִּים בֵּין הַסָּמוּךְ וְהַמּוּכְרַת כִּי נְקוּדַת הָאוֹת הַקּוֹדֶמֶת אֶל הַתָּו תָּבֹא עַל הָרֹב בְּסָמוּךְ בְּפַתַּח כְּמוֹ מַכַּת חֶרֶב וּבַמּוּכְרַת בְּקָמֵץ כְּמוֹ מַכָּת בִּלְתִּי סָרָה׃ וּבְרֹאשׁ וְסוֹף הַשֵּׁמוֹת הַנִּגְזָרִים מִפְּעָלִים כְּמוֹ תִּפְאֶרֶת תִּלְבּוֹשֶׁת הָרִאשׁוֹנָה לְהוֹרוֹת גִּזְרָתָם וּבַסּוֹף לְאוֹת הַנְּקֵבָה וּסְגוּלַּת הַתָּו הוּא הַחִסָּרוֹן כִּי לִפְעָמִים כְּשֶׁתִּתְחַבֵּר תָּו הַשֹּׁרֶשׁ עִם תָּו הַנֹּכַח אוֹ הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ תֶּחְסַר תָּו הַשֹּׁרֶשׁ וְתָבֹא תָּו הָאוֹת בַּדָּגֵשׁ כְּמוֹ וְהֵמַתָּה וְשִׁחַתָּה וּמַתִּי וְשִׁחַתֶּם׃

וְשִׁמּוּשֵׁי הַנּוּן גַּם כֵּן יֵשׁ מֵהֶם בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה וּמֵהֶם בְּסוֹפָהּ בָּרֹאשׁ לִשְׁנֵי עִנְיָנִים הָאֶחָד בְּפָעֳלֵי הֶעָתִיד כְּמוֹ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע וְהַשֵּׁנִי לְהוֹרָאַת בִּנְיַן נִפְעַל כְּמוֹ נִכְסוֹף נִכְסַפְתָּ נִשְׁאֹל נִשְׁאַלְתָּ׃ וּבַסּוֹף לִפְעָמִים בְּלֹא תּוֹסֶפֶת אוֹת אַחֶרֶת וְלִפְעָמִים בְּתוֹסֶפֶת בְּלֹא תּוֹסֶפֶת לְדַעַת רֹב הַקַּדְמוֹנִים בָּאָה לִשְׁנֵי עִנְיָנִים הָאֶחָד לְהוֹרוֹת הַיְחִידָה נְקֵבָה נִמְצֵאת בֶּעָתִיד כְּמוֹ תִּתְחַמְּקִין תִּדְבָּקִין׃ וְהַשֵּׁנִי כְּשֶׁהִיא נוֹסֶפֶת לְלֹא עִנְיָן מָה לְרִבּוּי הַנֹּכַח כְּמוֹ תֵּלְכוּן תִּשְׁמְרוּן וּבַמָּקוֹר כְּמוֹ לְתִתֵּן לְאַבְּדָן וּבֶעָבַר צָקוּן יָדְעוּן וּבְשֵׁמוֹת הַדְּבָרִים זִכְרוֹן יִתְרוֹן וּבַתְּאָרִים קַדְמוֹן סַלְּחָן׃ וּלְפִי דַעְתִּי בְּהִמָּצְאָהּ בְּכָל שְׁנֵי אֵלֶּה טַעַם אֶחָד כִּי נֹכַח הַנְּקֵבָה בֶּעָתִיד תּוֹרֵהוּ הַתָּו הַקּוֹדֶמֶת אַף בְּלֹא נוּן כְּמוֹ תַּעֲבוּרִי׃ אַךְ אָמְנָם הַנּוּן הַבָּאָה בַּסּוֹף הִיא לְהוֹרוֹת קֶבַע הַפֹּעַל אוֹ הָעִנְיָן שֶׁתּוֹרֶה עָלָיו אוֹתָהּ הַתֵּיבָה שֶׁבָּהּ הַנּוּן כִּי נוּן תִּדְבָּקִין תּוֹרֶה קֶבַע חוֹזֶק הַדֶּבֶק וּבְאַבְּדָן קֶבַע פֹּעַל הָאֲבֵידָה וְתִשְׁמְרוּן קֶבַע הַשְּׁמִירָה וְיֵדְעוּן קֶבַע פֹּעַל הַיְדִיעָה וְזִכְרוֹן קֶבַע הַזֵּכֶר וְקַדְמוֹן וְסַלְּחָן קֶבַע שְׁלֵמוּת חוֹזֶק תֹּאַר הַקְּדִימָה וְהַסְּלִיחָה׃

וּבְבֹאָהּ בְּתוֹסֶפֶת בָּאָה בְּאַרְבָּעָה דְּרָכִים הָרִאשׁוֹן בְּתוֹסֶפֶת הֵא בָּאַחֲרוֹנָה לַנְּקֵבָה הַיְחִידָה בְּכִנּוּי בְּמַפִּיק וּבְרִבּוּת בִּלְעָדָיו כְּמוֹ תְּרַמְסֵנָּה תִּרְמַסְנָה תְּשַׁלְּחֶנָה׃ וְהַשֵּׁנִי בְּתוֹסֶפֶת הֵא וָו לְהוֹרוֹת עַל כִּנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִסְתָּר כְּמוֹ יְסוֹבְבֶנְהוּ יִצְּרֶנְהוּ אֲרוֹמְמֶנְהוּ׃ וְהַשְּׁלִישִׁי בְּתוֹסֶפֶת יוֹד לְהוֹרוֹת כִּנּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ כְּמוֹ יִשְׁמְרֵנִי׃ וְהָרְבִיעִי בְּתוֹסֶפֶת וָו וּבְדָגֵשׁ לְכִנּוּי הַיָּחִיד הַנִּסְתָּר כְּמוֹ אֶרְאֶנּוּ וְאָז עַיִן

הפעל בסגול ובלי דגש וצרי עין הפעל לכנוי הרבים המדברים בעדם כמו אלהים יחננו ויברכנו · ויצא מזה הכלל מלת ממנו שהיא שוה בדגש הנון וסגול המם הסמוכה לה בין ליחיד הנסתר בין לרבוי המדברים בעדם ׃

ושמושי

הוו הם תשעה הראשון הוא לקשור ולחבר בין השמות כמו זהב וכסף ונחשת ובין הפעלים כמו ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכרה ובין המאמרים כמו ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ווו זה השמוש קראו המדקדקים וו העטף · וכשתפול בין השמות לפעמים תבא בין כל שם ושם ולפעמים אחר שנים או שלשת או ארבעה שמות כמו ראובן שמעון לוי ויהודה שוו ויהודה מחברת כל השמות הקודמים האחד עם חברו וזה יקרה בג׳ דרכים האחד בין השוים כמו במשלים שזכרנו · והשני כשהקודם קל והמאוחר חמור כמו נושא עון ופשע שהמרדין קשים מן העונות שהם הזדונות ומדה זו קראו חכמים זו אף זו והשלישי כשהקודם חמור והמאוחר קל כמו נושא עון ופשע וחטאה כי החטאות שהן השגגות קלות מן הפשעים שהם המרדים ומדה זו קראו רבותינו ז״ל זו ואין צריך לומר זו הרי שלשה דרכים אלה הם לוו העטף לבדה ואינם מינים נבדלים ממנה כמו שחשבו רבים מן המדקדקים · השמוש השני הוא שמוש ההפוך וזה בשני דרכים כמו שכתבנו בשער החמישי או להורות התחברות הרכבת העבר עם העתיד כשהתחברה בעבר כמו וראה הכהן שפירושו שתהיה ראית הכהן בעתיד כבר עוברת מקודם ואז הפעל ההוא לעולם מלרע והוו על הרב בשוא אלא עם אותיות בומף כי אז היא בשורק כמו ובנו בני נכר חומותיך ·

ויצא מזה הכלל כשהפא יוד נקודה בשוא נע כמו יצאתם כי אז הוו תנקד בחירק והיוד תשוב נחה ונאמר ויצאתם · והנה אתן לך כלל להכיר וו העטף הנופלת על העבר מן ההפוכית כי כשהעבר מלרע אף בלא וו אז ההפרש הוא לפי הענין כי אין הפרש בין וו פעל ועשה ובין וראה הכהן והראשונה עטף והשנית הפוכית · וכן

כשהעבר

כשהעבר מלעיל עם הוו ובלתו כמו שבתי זקנתי ושבתי אבל
כשהעבר מלעיל והוו תחזירנו מלרע אז לעולם היא הפוכית כמו
ושלחתי כי שלחתי מלעיל וכן ושבתי בשלום שהעבר שבתי אף כי
לפי דעת רבים יצאו מזה הכלל רבים אשר הוו בם הפוכית ועדין הם
מלעיל כמו וזבחת פסח ואמרתי ללא עמי עמי אתה ונתתי לה את
כרמיה וזולתם· ולפי דעתי הוראות העתיד המהופך שתים אחת
שתהיה בעתיד עשית הפעל כבר עוברת כמו שאמרנו למעלה על
וראה ואז היא מלרע והשנית שתהיה בעתיד נמשכת עשית הפעל
עד שיצדק עליה העבר והעתיד כמו ואמרתי ללא עמי עמי אתה
שיאריך השם ימי חבתו ואהבתו אתנו עד שלעתיד לבא יאמר לנו
עמי אתם אף בימים הבאים אחרי הגאולה שבהם יצדק בלשון עבר
אמרו לנו אתם עמי ואני אלהיכם וכן מזה תקיש על השאר·

והדרך השני הוא כשתפול על העתיד ותחזירנו לעבר כמו עזי
וזמרת יה ויהי לי לישועה ואז על הרב כשהעתיד מלרע עם הוו היא
מלעיל והוראתו על משך עשית הפעל ההוא בעבר עד שיהיה בעבר
עתיד במקצת וזהו שקראו הרומיים עבר בלתי נשלם ויהיה פירושו
הוא אלוה מעוזנו שלו העוז והזמרה והיה ממשיך ומתמיד ישועתינו
אשר הוציאנו ממצרים בעושר ונכסים ואחרי כן קרע לנו את הים
והעשירנו בביזת הים ביותר והיה מתמיד עלינו ישועתו באשר עשה
כבר במצרים ובאשר היה עתיד לעשות אחר צאתנו ועל זה רמז
רשי ז"ל בפירושו שכתב עזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה·
ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים
בלשון זה· וזה דוגמתו את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש
צלעות סביב· היה לו לומר עשה צלעות סביב וכולי שפירושו
לפי דעתי שאף שעשה קירות הבית צלעות סביב להיכל שוב חזר
ועשאם צלעות סביב לדביר או בהפך עד שאחר שכבר עבר עשותו
צלעות היה עתיד לעשות צלעות וכן מזה תקיש על שאר המקראות
שהביא ר"שי ואנו די לנו בזה כי אין כונתינו פה פירוש ספרו אלא
להביא ראיה מדבריו ומזה תבין כי לא היתה כונתו שיהיה לגמרי

וַיְהִי כְּמוֹ הָיָה כַּאֲשֶׁר חָשַׁב בֶּן עֶזְרָא וְסָתַר אֶת דְּבָרָיו מִלְּשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל עַד שֶׁאָמַר כְּנֶגְדּוֹ שֶׁזֶּה אֵינוֹ מִשְׁפַּט לְשׁוֹנֵינוּ וְלֹא לְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל וְהוּא לֹא יָדַע כִּי רַשִׁ"י גִּלָּה טֶבַע לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכוּנֶּה וְלֹא הָיָה כָּמֹהוּ אֲשֶׁר גָּדַל בְּאָרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים וְהָלַךְ אַחֲרֵיהֶם· וּבְכֵן מְפוֹרָשׁ לָנוּ בָּאֵר הֵיטֵב שִׁמּוּשׁ הַוָּו הַהֲפוּכִית׃

והשמוש

הַשְּׁלִישִׁי הוּא לְפִי דַּעַת רְבִּי יוֹנָה הַמְדַקְדֵּק בִּמְקוֹם לָמֶד כְּמוֹ מִן הַמִּלּוֹא וָבַיְתָה וְתֵימָה עַל דְּבָרָיו אֵיךְ לֹא הִשְׁגִּיחַ כִּי הַלָּמֶד אֵינָהּ לְשִׁמּוּשׁ הַוָּו כִּי אִם לְתוֹסֶפֶת הַהֵא בְּסוֹף כִּי כָּל תֵּיבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶד בִּתְחִילָּתָהּ הֵטִיל לָהּ הֵא בְּסוֹפָהּ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּשִׁמּוּשׁ הַהֵא׃

והשמוש

הָרְבִיעִי לְפִי דַּעַת רְבִּי יוֹנָה שֶׁתָּבֹא בִּמְקוֹם שִׁמּוּשׁ אִם אוֹ הֵא הַתֵּימָה כְּמוֹ בְּד' מְלָכִים סִימָן ה' הֲלֹא אֶרְחַץ בָּהֶם וְטָהַרְתִּי שֶׁפֵּירוּשׁוֹ הִנֵּה אֲנִי רוֹחֵץ בָּם הַאֶטְהַר וְאֵין לוֹמַר שֶׁאֵין זֶה בְּכֹחַ הַוָּו כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הֶחָבִיב כְּנֶגֶד זֶה וְשֶׁהַתֵּימָה בָּא מִכֹּחַ חִקּוּי הַקּוֹרֵא לֹא מִכֹּחַ הַוָּו· שֶׁהֲרֵי בִּהְיוֹת מִלַּת הֲלֹא מוֹרַת הַקִּיּוּם וְלֹא תִּפּוֹל בַּקְּרִיאָה חִקּוּי תֵּימָה בִּמְקוֹם קִיּוּם וְלָכֵן זָר מַה שֶּׁכָּתַב הֶחָבִיב וְדִבְרֵי רְבִּי יוֹנָה נִרְאִין מִדְּבָרָיו׃

החמישי

הוּא לְהוֹרוֹת שׁוּתָּפוּת כְּמוֹ עִם כְּגוֹן בְּוְאֵלֶּה שְׁמוֹת סִימָן א' וַיְהִי כָּל נֶפֶשׁ יוֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם שֶׁפֵּירוּשׁוֹ בְּהֶכְרֵחַ עִם יוֹסֵף כִּי לוּלֵי זֶה הָיָה מַשְׁמַע הַכָּתוּב שֶׁיּוֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב שִׁבְעִים וְנוֹסַף עֲלֵיהֶם יוֹסֵף שֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם וְאִלּוּ הָיָה כֵּן הָיוּ שִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה עִם יוֹסֵף וּבָנָיו שֶׁהָיוּ בְּמִצְרָיִם וְלָכֵן יֵשׁ לִתְמוֹהַּ עַל הֶחָבִיב שֶׁדָּחָה זֶה הַשִּׁמּוּשׁ וְהִבְלִיעוֹ עִם שִׁמּוּשׁ הָעֵטֶף וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּעֵינָיו׃

השמוש

הַשִּׁשִּׁי לְשַׁמֵּשׁ מְקוֹם אִם שֶׁהִיא מִלַּת תְּנַאי כְּמוֹ בְּמַלְאָכִי סִימָן א' וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ וּמְתַרְגְּמִינַן וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָה רְחֵימְתָּנָא· וְתֵימָה עַל בַּעַל הָאֵפוֹד שֶׁהִקְשָׁה עַל זֶה הַשִּׁמּוּשׁ כִּי לֹא הָיָה סָפֵק אֵצֶל הַשֵּׁם יִתְ' הַדָּבָר· וְהִנֵּה לְפִי זֶה לֹא יָכוֹל לְהַפְרִישׁ בֵּין הַתְּנַאי וְהַסָּפֵק וְכִמְדוּמֶה לִי שֶׁהָיָה זֶה אֵצֶל הָאֵפוֹד כִּשְׁגָגָה הַיּוֹצֵאת מִפִּי הַשַּׁלִּיט שֶׁהוּא בְּרֹחַב שִׂכְלוֹ

ובקיאותו

וּבְקִיאוּתוֹ בִּמְלֶאכֶת הַהִגָּיוֹן לֹא הִבְדִּיל בֵּין שֶׁמָּא וְאִם שֶׁזֶּה סָפֵק וְזֶה תְּנַאי וַדָּאִי ׃

השמוש הַשְּׁבִיעִי הוּא הַחִלּוּק וְאָז הַוָּו קוֹשֶׁרֶת הַדִּבּוּר וּמְחַלֶּקֶת הָעִנְיָנִים וּבָהּ כֹּחַ מִלַּת אוֹ כְּמוֹ וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁאֵין הַמּוּבָן מְקַלֵּל הָאָב וְהָאֵם יַחַד אֲבָל הָאָב לְבַד אוֹ הָאֵם לְבַד · וְכֵן בְּקֶשֶׁר עֶטֶף אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ כְּלוֹמַר מִי שֶׁיֵּשׁ לָכֶם אָב תִּירְאוּ אֶת הָאָב וַאֲשֶׁר לָכֶם אֵם תִּירְאוּ הָאֵם שֶׁהַוָּו מוֹשֶׁכֶת כָּל הַקּוֹדֵם · וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּין הָעֶטֶף וְהַחִלּוּק שֶׁזֶּה מְחַלֵּק הָעִנְיָנִים וְזֶה מְחַבֵּר אוֹתָם וְלָכֵן יִתָּכֵן דֶּרֶךְ שְׁנֵיהֶם ׃

השמוש הַשְּׁמִינִי הוּא שִׁמּוּשׁ הֵפֶךְ הָעִנְיָן כְּמוֹ אֲבָל כְּגוֹן טוֹב יָפִיק רָצוֹן מֵיְיָ וְאִישׁ מְזִמּוֹת יַרְשִׁיעַ כְּלוֹמַר אֲבָל אִישׁ מְזִמּוֹת יַרְשִׁיעַ · וּלְפִי דַּעְתִּי מִזֶּה הַמִּין וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה כְּלוֹמַר טוֹבָה חָכְמָה לַחֲכָמִים וּלְדוֹרְשֶׁם מִגְּבוּרַת הַבּוֹטְחִים בְּחֵילָם אֲבָל בְּחָכְמָה כְּשֶׁהִיא גְּרִידָה יֵשׁ בָּהּ חִסָּרוֹן כִּי חָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה וּכְאִלּוּ אָמַר שֶׁיִּצְטָרֵךְ הָאָדָם לִקְנוֹת חָכְמָה אַךְ לְחַבֵּר עִם קְנִיָּנָהּ קִנְיַן הַדְּבָרִים הַהֶכְרֵחִיִּים שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת וְיִתְבַּזֶּה בְּעֵינֵיהֶם · וְאֵין צָרִיךְ בִּשְׁבִיל כָּךְ לְהוֹסִיף עַל שִׁמּוּשֵׁי הַוָּו שִׁמּוּשׁ אַף עַל פִּי כְּמוֹ שֶׁסָּבַר רַבִּי יוֹנָה אִבְּן גַּאנַח בְּחָשְׁבוֹ שֶׁשְּׁלֹמֹה רָצָה בָּזֶה לְהַרְאוֹת שְׁלֵמוּת הַחָכְמָה וְשֶׁאֵין בָּהּ חִסָּרוֹן · וְהָאֱמֶת כְּנֶגְדּוֹ כִּי שְׁלֹמֹה כִּוֵּן לְהַרְאוֹת חִסָּרוֹן בְּכָל הַדְּבָרִים וְשֶׁאֵין שְׁלֵמוּת שֶׁאֵין חִסָּרוֹן עִמּוֹ כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא בָּרוּךְ הוּא · וְלָכֵן אֵין לְהַרְבּוֹת בִּשְׁבִיל זֶה שִׁמּוּשֵׁי הַוָּו ׃

אַךְ אָמְנָם לְפִי דַּעְתִּי יֵשׁ לְהוֹסִיף עוֹד לָהּ שִׁמּוּשׁ תְּשִׁיעִי לֹא שְׁעָרוּהוּ רִאשׁוֹנִים וְהוּא חִזּוּק חִבּוּר קֶשֶׁר הַדִּבּוּר וְהָעִנְיָנִים הַנִּקְשָׁרִים הֵפֶךְ שִׁמּוּשׁ הַחִלּוּק שֶׁזְּכַרְנוּ כְּמוֹ בְּדָנִיֵּאל סִימַן ח תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁהַמַּלְכוּת הָרְשָׁעָה הַהִיא תִּתְחַזֵּק לָתֵת לְמִרְמָס בַּחֲזָקָה הַקֹּדֶשׁ וּצְבָא הַשָּׁמַיִם כְּאֶחָד וְלָכֵן הוּשְׂמָה שָׁם וָו יְתֵרָה · וְהוּא לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם כְּשֶׁהֵם מִתְכַּוְּנִים לְיַחֵד אַחְדוּת חִבּוּר הַנִּקְשָׁרִים ·

וּבָזֶה נִשְׁלַם בֵּאוּר שִׁמּוּשֵׁי הָאוֹתִיּוֹת אֲשֶׁר יָעַדְנוּ פֹּה כִּי מִקְצָתָם נוֹדַע מִמָּה שֶׁאָמַרְנוּ כְּבָר בַּשְּׁעָרִים הַקּוֹדְמִים · וּבָזֶה גַּם כֵּן נִשְׁלַם שִׁמּוּשׁ הַרְכָּבַת הַמִּלּוֹת וְהָאוֹתִיּוֹת עִם הַכִּנּוּיִים · וְנִשְׁאַר לְבָאֵר שִׁמּוּשׁ הַרְכָּבַת הַסְּמִיכוּת שֶׁהֵם אַרְבָּעָה לְהוֹרָאוֹתֵיהֶם ׃

השמוש הָרִאשׁוֹן הוּא מְקוֹם לָמֶד כְּמוֹ בֶּן אַבְרָהָם שֶׁהוּא כְּמוֹ בֵּן לְאַבְרָהָם ׃ וְהַשִּׁמּוּשׁ הַשֵּׁנִי בִּמְקוֹם מֵם כְּמוֹ שְׂרִידֵי חֶרֶב שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שְׂרִידִים מֵחֶרֶב · וְהַשְּׁלִישִׁי בִּמְקוֹם בֵּית כְּמוֹ הוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת כְּלוֹמַר הוֹלְכִים בַּמִּדְבָּרוֹת · וְהָרְבִיעִי הוּא מְקוֹם אֶת כְּמוֹ אוֹכְלֵי לֶחֶם שֶׁמּוּבָנוֹ אוֹכְלִים אֶת הַלֶּחֶם · וּפְרָטֵי כֹּחַ הַהוֹרָאוֹת הַלָּלוּ יִמְצָאֵם הַמְבַקֵּשׁ ׃ שִׁמּוּשֵׁי הַלָּמֶד וְהַמֵּם וְהַבֵּית וּמִלַּת אֶת שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּזֶה הַשַּׁעַר · וְאָמְנָם הִשְׁתַּנּוּת הַסְּמוּכִים וְדֶרֶךְ צִיּוּרָם כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּשַׁעַר הַשֵּׁמוֹת עַל כָּל צוּרָה וְצוּרָה מֵהַשֵּׁמוֹת הַנִּסְמָכִים שֶׁכָּתַבְנוּ וְלָכֵן הַכֶּפֶל הָיָה מוֹתָר לְלֹא דָבָר · וְאִם כֵּן לֹא נִשְׁאַר לְבָאֵר כִּי אִם כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים ׃

ונאמר כִּי אַף עַל פִּי שֶׁכִּנּוּיֵי שְׁמוֹת הַפְּעָלִים לִפְעָמִים יוֹרוּ הַפּוֹעֵל וְלִפְעָמִים יוֹרוּ הַפָּעוּל כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה הַפְּעָלִים עַצְמָם לֹא יוֹרוּ בְּכִנּוּיֵיהֶם כִּי אִם הַפְּעוּלִים לְבַד · וְעִם כָּל זֶה לִפְעָמִים יָבֹאוּ בְּהַרְכָּבַת הַפֹּעַל עִם מִלַּת הוּא כְּמוֹ עָשׂוּהוּ שֶׁנַּתִּיכֵהוּ אֶל עָשׂוּ וְאֶל הוּא שֶׁפֵּירוּשׁוֹ עָשׂוּ אוֹתוֹ · וְלִפְעָמִים עִם מִלַּת אֲנִי כְּמוֹ יִסְמְכֵנִי שֶׁמּוּרְכָּב מִן יִסְמוֹךְ וּמִן אֲנִי יִסְמְכֵנוּ יִסְמוֹךְ אָנוּ אוֹ אֹתָנוּ · וְלִפְעָמִים יָבֹאוּ בְּתוֹסֶפֶת אוֹת לְבַד כְּמוֹ שְׁמָרוֹ פְּעָלְתּוֹ וְלָכֵן יֵשׁ לְבָרֵר אֶת כָּל אֵלֶּה ׃

וכדי לְבָאֵר דַּרְכֵי הַהַרְכָּבוֹת הָאֵלֶּה וְיִהְיֶה הַבֵּיאוּר עִם הַקִּצּוּר נְבָאֲרֵם בְּבִנְיַן הַקַּל כְּמוֹ שֶׁעָשִׂינוּ בְּשֵׁמוֹת הַפְּעָלִים ות וְהַפּוֹעֲלִים וְהַפְּעוּלִים וְעַל דִּמְיוֹנָם יַרְכִּיב הַשּׁוֹמֵעַ בִּשְׁאָר הַבִּנְיָנִים בְּכָל אֲשֶׁר יַחְפּוֹץ ׃

ונתחיל רִאשׁוֹנָה מִן הֶעָבָר וְנֹאמַר כִּי פֹּעַל הַיָּחִיד הַנִּסְתָּר לְזָכָר יְכוּנֶּה לְזָכָר הַנִּסְתָּר בְּתוֹסֶפֶת וָו נִמְשֶׁכֶת לְחוֹלֶם לָמֶד הַשֹּׁרֶשׁ וְהַפֵּא בִּשְׁוָא כְּמוֹ וּשְׁמָרוֹ וְכֵן בְּדָגוּשׁ חִלְּלוֹ וּבְהִפְעִיל

השיגו

חשיגו · ושנית בא בתוספת הא קודם הוו בשורק כמו קרהו ובדגוש שמחהו ובאלה עין השרש בקמץ ׃ וכנוי נכח הזכר בא בתוספת כף בקמץ ולמד השרש בשוא כמו אהבך ילדך · ולפעמים תבא הלמד בסגול כמו ילדך · ושנית תבא הלמד בקמץ והכף בשוא כמו ענך ובדגוש צוך ובשלמים פארך וזה בהפסק על הרב ולפעמים תבא הלמד בקמץ אפילו בלא הפסק כמו קראך יי ׃ וכנוי היחיד מדבר בעדו בא בתוספת נון בחירק מושך יוד והעין בקמץ והלמד בפתח כמו אכלני הממני ובהפעיל בחירק העין כמו הציגני ׃

וכנוי רבוי הזכרים הנסתרים בא בתוספת מם בסוף ולמד השרש בקמץ כמו גאלם ואם היא אות גרונית תמיד הקמץ אל פתח ותהיה התיבה מלעיל כמו בצעם ׃ וכנוי רבוי נכח הזכרים בא בתוספת כף מם בסוף והכף בסגול כמו פעלכם ׃ וכנוי רבוי המדבר בעדו בא בתוספת נון שורק מושך וו בסוף והעין והלמד בקמץ כמו ידענו ׃ וכנוי הנקבה היחידה הנסתרת בא בתוספת הא בקמץ בסוף ועל הרוב ההא במפיק כמו הכינה וגם חקרה והיא מלרע להפריש בין הכינוי והעבר שהוא מלעיל בלא מפיק הא שההא שם נחה ויצא אחד מן הכלל שבא מלעיל ועברתו שמרה נצח ׃

ונכח היחידה הנקבה בא בתוספת כף שוא בסוף והלמד בצרי כמו שלחך ׃ נכח רבוי הנקבות הנסתרות לפי ההקש בא בתוספת כף סגול ונון באחרונה כמו פעלכן ולא נמצא במקרא כנוי רבוי הנכח לא לזכר ולא לנקבה ׃

אבל נכח כעבר נמצאו לו ששה כנוים · כנוי הזכר יחיד נסתר כמו יסרתו ותבא תו הנכח בחלם מושך וו ולפעמים יבא בתוספת הא בשורק מושך וו בסוף והתו נשארה בקמץ כמו פעלתהו · וכנוי היחיד מדבר בעדו בתוספת נון בחירק מושך יוד באחרונה והתו בפתח כמו זכרתני · וכנוי הזכרים רבים נסתרים בא בתוספת מם בסוף והתו בקמץ כמו פעלתם קשרתם כתבתם · ולפעמים באה המם בחלם מושך וו כמו גרשתמו · וכנוי המדברים בעדם בתוספת נון שורק מושך

וָו כְּמוֹ פְּעַלְתָּנוּ זְנַחְתָּנוּ הִשְׁקִיתָנוּ · וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה נִסְתֶּרֶת בְּמַפִּיק הֵא בְּסוֹף כְּמוֹ פְּצַמְתָּהּ · וְכִנּוּי נֹכַח רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת הַתָּו בְּקָמֶץ וְהַנּוּן נוֹסֶפֶת בְּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל פְּעַלְתָּן · הַמְדַבֵּר בְּעַדוֹ לֹא יְכוּנֶּה בּוֹ עִם הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ לֹא בְּרִבּוּי וְלֹא בְּיָחִיד לְפִי רֹב הַמְדַקְדְּקִים ·

אֲבָל לְפִי דַּעְתִּי נִמְצָא אֶחָד לַיָּחִיד בִּיחֶזְקֵאל סִימָן צט לִי יְאוֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִינִי שֶׁעִנְיָנוֹ תִּיקּוּן וְהַגְדָּלָה · וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י ז״ל וַאֲנִי עֲשִׂיתִינִי בִּגְבוּרָתִי וְחָכְמָתִי הִגְדַּלְתִּי אֶת גְּבוּרָתִיו וּמֶמְשַׁלְתִּי אַף כִּי רֹב הַמְדַקְדְּקִים פֵּרְשׁוּהוּ כְּמוֹ עָשִׂיתִי לִי וְתַרְגּוּם יוֹנָתָן נִרְאֶה שֶׁסּוֹבֵר כְּמוֹתָם שֶׁתִּרְגֵּם דִּילִי מַלְכוּתִי וַאֲנָא כְּבָשִׁית · וְכִנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִסְתָּר לִפְעָמִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת וָו לְבַד כְּמוֹ יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו וְהַתָּו בְּחִירֶק וְלִפְעָמִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ מְשִׁיתִיהוּ שְׁאֶלְתִּיהוּ ·

וְכִנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִמְצָא בָּא בְּתוֹסֶפֶת כַּף קָמֶץ בַּסּוֹף וְהַתָּו בְּחִירֶק מוֹשֵׁךְ יוֹד כְּמוֹ יְלִדְתִּיךָ אִמַּצְתִּיךָ · וְכִנּוּי הָרַבִּים הַנִּסְתָּרִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת מֵם כְּמוֹ לֹא מְאַסְתִּים הִשְׁכַּבְתִּים · וְכִנּוּי הָרַבִּים הַנִּמְצָאִים הוּא עַל מִשְׁקַל פְּעַלְתִּיכֶם בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגוֹל וּמֵם בַּסּוֹף · וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה נִמְצֵאת בָּא בְּתוֹסֶפֶת כַּף שְׁוָא כְּמוֹ מְשַׁכְתִּיךְ ·

וְכִנּוּי הַנְּקֵבוֹת נִסְתָּרוֹת רַבּוֹת בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ יְדַעְתִּין · וְכִנּוּי הַיְּחִידָה נִסְתֶּרֶת בְּתוֹסֶפֶת הֵא קָמֶץ כְּמוֹ הוֹצֵאתִיהָ ·

וְכִנּוּי הַנְּקֵבוֹת רַבּוֹת נִמְצָאוֹת בָּא עַל מִשְׁקַל פְּעַלְתִּיכֶן בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגוֹל בְּאַחֲרוֹנָה ׃

לרבוי

הַנִּסְתָּר נִמְצְאוּ עֲשָׂרָה כִנּוּיִם · כִּנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִסְתָּר בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא בְּשׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו כְּמוֹ אֲכָלוּהוּ · וּבְרִגּוּשׁ גִּדְּלוּהוּ · וּבְהִפְעִיל הִכִּירוּהוּ · וְכִנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִמְצָא בָּא בְּתוֹסֶפֶת כַּף קָמֶץ גְּמָלוּךָ אֲהֵבוּךָ הִשִּׂיאוּךָ · וְכִנּוּי הַזָּכָר מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ יָחִיד בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן חִירֶק מוֹשֵׁךְ יוֹד כְּמוֹ וְעַמִּי שִׁבְּחוּנִי הִרְהִיבוּנִי · וְכִנּוּי הָרַבִּים נִסְתָּרִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת מֵם בְּסוֹף כְּמוֹ בִּקְקוּם שְׁעָרוּם · וְכִנּוּי הַנִּמְצָאִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגוֹל וּמֵם בְּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל פְּעָלוּכֶם · וְכִנּוּי הָרַבִּים מְדַבְּרִים בַּעֲדָם בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן בְּשׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו כְּמוֹ דְּלָקוּנוּ וּבִגְזֵרַת פְּעָלוּנוּ

בָּא כְּמוֹ שְׁאֵלוּנוּ׃ וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה יְחִידָה נִסְתֶּרֶת בָּא בְּתוֹסֶפֶת
הֵא בְּקָמֵץ כְּמוֹ סְקָלוּהָ׃ וְכִנּוּי הַנִּמְצֵאת בָּא בְּתוֹסֶפֶת כַּף בִּשְׁוָא
בְּסוֹף כְּמוֹ עֲזָבוּךְ וּבְצֵרִי הָעַיִן שְׁכֵחוּךְ׃ וְכִנּוּי הָרַבּוֹת נִסְתָּרוֹת
עַל מִשְׁקַל פְּעָלוּן׃ וְכִנּוּי הַנִּמְצָאוֹת עַל מִשְׁקַל פְּעָלוּכֶן בְּתוֹסֶפֶת
כַּף סֶגּוֹל וְנוּן בָּאַחֲרוֹנָה׃ כִּי לֹא נִמְצָא בַּמִּקְרָא כִּנּוּי לְרִבּוּי הַנִּמְצָא
לֹא לְזָכָר וְלֹא לִנְקֵבָה׃

לְרִבּוּי נֹכַח הַזָּכָר נִמְצָאוּ שִׁשָּׁה כִּנּוּיִם׃ כִּנּוּי הַזָּכָר יָחִיד
נִסְתָּר בְּתוֹסֶפֶת הֵא בְּשׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ יוֹד עַל מִשְׁקַל
פְּעַלְתּוּהוּ׃ וְכִנּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בְּתוֹסֶפֶת נוּן בְּחִירֶק מוֹשֵׁךְ יוֹד
כְּמוֹ צִמְתוּנִי׃ וְכִנּוּי הָרַבִּים נִסְתָּרִים עַל מִשְׁקַל פְּעַלְתּוּם בְּתוֹסֶפֶת
מֵם בְּסוֹף׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן בְּשׁוּרֶק
מוֹשֵׁךְ בַּסּוֹף כְּמוֹ הֶעֱלִיתוּנוּ׃ וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה יְחִידָה נִסְתֶּרֶת עַל
מִשְׁקַל פְּעַלְתּוּהָ בְּתוֹסֶפֶת הֵא קָמֵץ בַּסּוֹף׃ וְכִנּוּי הַנִּסְתָּרוֹת עַל
מִשְׁקַל פְּעַלְתּוּן בְּתוֹסֶפֶת נוּן בָּאַחֲרוֹנָה׃ וּבְכֻלָּם הַתָּו בְּשׁוּרֶק׃

רִבּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ יִתְחַבֵּר עִם שְׁמֹנָה כִּנּוּיִם כִּנּוּי הַיָּחִיד
הַנִּסְתָּר בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בַּסּוֹף
וְהָעַיִן בְּפַתַּח כְּמוֹ חֲשַׁבְנוּהוּ דְּרַשְׁנוּהוּ׃ וְכִנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִמְצָא
בָּא בְּתוֹסֶפֶת כַּף בְּקָמֵץ בָּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ נְגַעֲנוּךָ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי
הַזְּכָרִים הַנִּסְתָּרִים עַל מִשְׁקַל פְּעַלְנוּם בְּתוֹסֶפֶת מֵם בְּסוֹף׃
וְכִנּוּי רִבּוּי הַנִּמְצָאִים בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגּוֹל וּמֵם בָּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ בֵּרַכְנוּכֶם
וְהוּא מִן הַדָּגוּשׁ כְּמוֹ שִׁוִּיעַ צֵרִי הַבַּיִת׃ וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה יְחִידָה
נִסְתֶּרֶת בְּתוֹסֶפֶת הֵא בְּקָמֵץ בְּסוֹף עַל מִשְׁקַל פְּעַלְנוּהָ׃ וְכִנּוּי
הַנְּקֵבָה יְחִידָה נִמְצֵאת בְּתוֹסֶפֶת כַּף שְׁוָא בְּסוֹף עַל מִשְׁקַל פְּעַלְנוּךְ׃
וְכִנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת עַל מִשְׁקַל פְּעַלְנוּן׃ וְכִנּוּי רִבּוּי
הַנְּקֵבוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגּוֹל וְנוּן בָּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל
פְּעַלְנוּכֶן׃ וּבְכָל אֵלֶּה הַפֵּא בִּשְׁוָא אִם אֵינָהּ גְּרוֹנִית וְאִם הִיא
גְּרוֹנִית בַּחֲטַף פַּתַּח׃

הַנְּקֵבָה יְחִידָה נִסְתֶּרֶת תִּתְחַבֵּר עִם כָּל הָעֲשָׂרָה כִּנּוּיִם
כִּנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִסְתָּר בָּא בִּתְמוּרַת הַהֵא אָל

תו דגושה בשורק מושך וו כמו גנבתו ודגש התו בא להורות חסרון
תו אחרת שהיא תמורת הא או על חסרון הא הכנוי כי הנראת היא
כנוי לנקבה · ויש מאלה שתהיינה בתוספת הא בשורק מושך וו
בסוף כמו גמלתהו · ובהפסק תבא הלמד בקמץ כמו סמכתהו ·
ולפעמים תבא גם כן עם צרי עין השרש כמו אהבתהו · וכנוי
הזכר יחיד נמצא בא בתוספת כף קמץ בסוף כמו פקדתך חבלתך
ילדתך שעניינם חבלה עליך וילדה אתך · וכנוי רבוי הנסתרים
בתמורת ההא אל תו נקודה בפתח כשהתיבה מלעיל או בקמץ
כשהיא מלרע כמו נצרתם · וכנוי היחיד מדבר בעדו בא
בתוספת נון חירק מושך יוד בסוף כמו סמכתני · וכנוי רבוי
המדברים בעדם עם נון שורק מושך וו בסוף כמו החזיקתנו ·
וכנוי הנקבה יחידה נסתרת בא בתו דגושה תמורת תו רפה הראויה
לנקבה או הא הכנוי ובקמץ מושך הא בתו כמו צותה · וכנוי
נכח הנקבה יחידה בסגול התו ותוספת כף שוא בסוף כמו אהבתך ·
וכנוי רבוי הנקבות הנסתרות בתוספת כף סגול ונון באחרונה
על משקל פעלתן · וכנוי רבוי נכח הנקבות בתוספת תו סגול
ונון באחרונה על משקל פעלתכן ׃

נכח

הנקבה היחידה בא עם ששה כנוים כנוי היחיד נסתר
בא בוו בחירק מושך יוד כמו נתתיו ובתוספת הא
בשורק מושך וו באחרונה כמו נתתיהו שעניינו נתתי אתו ׃
וכנוי הנקבה יחידה נסתרת בתוספת הא בקמץ באחרונה על משקל
פעלתיה ׃ וכנוי רבוי הנסתרים בא בתוספת מם באחרונה
כמו מצאתים · וכנוי יחיד מדבר בעדו בא בתוספת נון חירק
מושך יוד באחרונה כמו ילידתיני הכרעתיני ׃ וכנוי רבוי
המדברים בעדם בא בתוספת נון שורק מושך וו באחרונה וזה יהיה
לפעמים בקמץ התו כמו השבעתנו ולפעמים בצרי כמו הורדתנו ·
וכנוי רבוי הנקבות הנסתרות בתוספת נון באחרונה על משקל
פעלתין ׃

נכח רִבּוּי הַנְּקֵבָה יִתְחַבֵּר עִם שִׁשָּׁה כִּנּוּיִים · וְהֵם כְּמוֹ בַּזָּכָר וּמִשְׁקְלֵיהֶם שָׁוִים פְּעָלְתוּהוּ פְּעַלְתוּנִי פְּעַלְתוּם פְּעַלְתוּנוּ פְּעָלְתוּן פְּעַלְתוּהָ · וּבָזֶה נִשְׁלְמוּ הַרְכָּבוֹת הֶעָבָר עִם כִּנּוּיֵי חֲלָקָיו

הַצִּוּוּי יֵשׁ לוֹ שִׁשָּׁה כִּנּוּיִם כִּי לֹא יִפּוֹל בּוֹ כִּנּוּי הַנֹּכַח לְפִי שֶׁאֵין צוֹרֶךְ בּוֹ כִּי כְּבַר הוֹרָה עַל עִנְיָנוֹ צִוּוּי הַנִּפְעַל אוֹ הַהִתְפַּעֵל שֶׁהוּא פֹּעַל הַפּוֹעֵל מִתּוֹכוֹ וְנֶאֱמַר הִשָּׁמֵר הִשָּׁמְרוּ שֶׁהוֹרָאָתָם שְׁמוֹר עַצְמְךָ שִׁמְרוּ עַצְמְכֶם · וְהִשָּׁמֵר לְךָ פֵּירוּשׁוֹ הִשְׁתַּמֵּר מִתּוֹכְךָ לְעַצְמְךָ · וְכֵן תִּרְגֵּם אֻנְקְלוֹס סֵפֶר וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים סִימָן ד׳ רַק הִשָּׁמֶר לְךָ לְחוּד אִסְתַּמַּר לָךְ

כִּנּוּיוֹ הָרִאשׁוֹן הוּא לַיָּחִיד זָכָר נִסְתָּר וּבָא בִּשְׁנֵי דְרָכִים · רִאשׁוֹנָה בְּנוּן חֹלֶם מוֹשֵׁךְ וָו בְּסוֹף כְּמוֹ וְקָבְנוֹ שֶׁפֵּירוּשׁוֹ קוֹב אֹתוֹ וְעַל הָרֹב בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ כְּמוֹ שָׁמְרֵהוּ זָכְרֵהוּ ׃ וְכִנּוּי הַיָּחִיד מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן חִירֶק מוֹשֵׁךְ יוֹד בַּסּוֹף כְּמוֹ זָכְרֵנִי וּבְכָל אֵלֶּה בָּא פֵּא הַשֹּׁרֶשׁ בַּחֲטֵף קָמֶץ אַף לִפְעָמִים נִמְצָא בְּקָמֶץ רָחָב כְּמוֹ שָׁמְרֵנִי אֵל ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי נִסְתָּר בָּא בְּתוֹסֶפֶת מֵם בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ כָּתְבֵם וְלִפְעָמִים תִּהְיֶה הַמֵּם חֹלֶם מוֹשֵׁךְ וָו בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ שִׁיתֵמוֹ ׃

וְכִנּוּי רִבּוּי הַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ עָזְרֵנוּ ׃ וְכִנּוּי הַיְחִידָה נִסְתֶּרֶת בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן דְּגוּשָׁה בְּקָמֶץ מוֹשֵׁךְ הֵא בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ שְׁמָעֶנָּה אוֹ בְּהֵא נְקוּדָה בְּקָמֶץ כְּמוֹ אֲהֵבֶהָ וְלִפְעָמִים תָּבֹא לָמֶד הַשֹּׁרֶשׁ בְּקָמֶץ וְהַהֵא בְּמַפִּיק כְּמוֹ גְּאָלָהּ ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת בְּתוֹסֶפֶת נוּן בַּסּוֹף וְהַתָּו בְּצֵרֵי עַל מִשְׁקַל פַּעֲלֵן ׃

רבוי הַזְּכָרִים יִתְחַבֵּר עִם שִׁשָּׁה כִּנּוּיִם כִּנּוּי הַנִּסְתָּר זָכָר בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בַּסּוֹף כְּמוֹ תִּפְשׂוּהוּ ׃

וְכִנּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּא בְּנוּן חִירֶק מוֹשֵׁךְ יוֹד כְּמוֹ מַלְּטוּנִי שְׁאָלוּנִי הָאָלֶף בְּקָמֶץ · וְכִנּוּי רִבּוּי הַזְּכָרִים הַנִּסְתָּרִים בָּא בְּשׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בְּלָמֶד וּבְתוֹסֶפֶת מֵם בַּסּוֹף כְּמוֹ תִּפְשׂוּם · וְכִנּוּי הַיָּחִיד מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּא בְּנוּן חִירֶק מוֹשֵׁךְ יוֹד מַלְּטוּנִי שְׁאָלוּנִי וְהָאָלֶף בְּקָמֶץ · וְכִנּוּי רִבּוּי הַזְּכָרִים נִסְתָּרִים בָּא בְּשׁוּרֶק הַלָּמֶד וּמֵם בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ תִּפְשׂוּם · וְכִנּוּי רִבּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּא בְּנוּן שׁוּרֶק כְּמוֹ כַּסּוּנוּ ·

וכנוי

וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה יְחִידָה נִסְתֶּרֶת בָּא בְּהֵא קָמֵץ בְּסוֹף כְּמוֹ קִבְרוּהָ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת בְּתוֹסֶפֶת נוּן בָּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל פָּעֲלוּן׃

וְהַיְחִידָה נְקֵבָה תְּכוּנֶה בְּשִׁשָּׁה כִּנּוּיִם׃ כִּנּוּי הַיָּחִיד נִסְתָּר בְּתוֹסֶפֶת הֵא שׁוּרֶק עַל מִשְׁקַל פָּעֲלִיהוּ׃ וְכִנּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן מוֹשֵׁךְ יוֹד בַּסּוֹף כְּמוֹ הַרְאִינִי׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַזְּכָרִים נִסְתָּרִים בְּתוֹסֶפֶת מֵם בַּסּוֹף עַל מִשְׁקַל פָּעֲלוּם׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם בְּתוֹסֶפֶת נוּן שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בָּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ הַרְאֵנוּ׃ וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה יְחִידָה נִסְתֶּרֶת עַל מִשְׁקַל פָּעֲלִיהָ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת עַל מִשְׁקַל פָּעֲלִין׃

רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת לֹא יְכוּנֶה בַּמִּקְרָא אֲבָל לְפִי שֶׁהַהֶקֵּשׁ יְחַיֵּב לוֹ שִׁשָּׁה כִּנּוּיִם לָכֵן אֵין לְהַרְכִּיב אֹתָם אֶלָּא בִּמְלוֹת הַטַּעַם כְּמוֹ אִתּוֹ אִתָּךְ אִתִּי אִתָּם אִתְּכֶם אִתָּנוּ אִתָּהּ אִתֵּךְ אִתָּן אִתְּכֶן וְלִפְעָמִים אִתְּהֶן׃ אֵלֶּה הֵם דַּרְכֵי הַרְכָּבַת הַצִּוּוּי עִם הַכִּנּוּיִם הַנְּאוֹתִים לוֹ׃

הֶעָתִיד מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ יְכוּנֶּה בִּשְׁמֹנָה כִּנּוּיִם׃ כִּנּוּי הַיָּחִיד נִסְתָּר פַּעַם בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא שׁוּרֶק בְּסוֹף כְּמוֹ אֲחַלְּצֵהוּ׃ וּפַעַם בְּנוּן דְּגוּשָׁה וּשְׁרוּקָה בָּאַחֲרוֹנָה׃ כְּמוֹ אֶשָּׂאֶנּוּ אֶעֶנְדֶנּוּ אֶשְׁתַּלֶּנּוּ הַתָּו בַּחֲטַף קָמֵץ׃ וְכִנּוּי נֹכַח הַיָּחִיד זָכָר בָּא בְּכַף קָמֵץ כְּמוֹ אֲמַצְּאֶךָּ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַזְּכָרִים נִסְתָּרִים בָּא לִפְעָמִים בְּתוֹסֶפֶת מֵם לְבַד בְּסוֹף כְּמוֹ אֲפַגְּשֵׁם וּפַעַם בְּתוֹסֶפֶת הֵא סֶגּוֹל וּמֵם בָּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ אַפְאֵיהֶם׃ וְכִנּוּי נֹכַח רִבּוּי הַזְּכָרִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגּוֹל וּמֵם כְּמוֹ אֲאַמִּצְכֶם׃ וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה יְחִידָה נִסְתֶּרֶת בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן דְּגוּשָׁה בְּקָמֵץ מוֹשֵׁךְ הֵא מַפִּיק בַּסּוֹף כְּמוֹ אֲשַׁקֶּנָּה׃ וְכִנּוּי נֹכַח הַנְּקֵבָה יְחִידָה בָּא בְּכַף בִּשְׁוָא בְּסוֹף כְּמוֹ אַלְבִּישֵׁךְ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת בְּתוֹסֶפֶת נוּן עַל מִשְׁקַל אֶפְעָלֵן׃ וְכִנּוּי נֹכַח רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת בָּא בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגּוֹל וְנוּן בָּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל אֶפְעָלְכֶן׃

היחיד

זָכָר נִסְתַּר יְכוּנֶה בְּכָל הָעֲשָׂרָה כִּנּוּיִם׃ כִּנּוּי הַיָּחִיד נִסְתַּר בָּא בִּשְׁלֹשָׁה דְּרָכִים פַּעַם בְּלָמֶד הַפֹּעַל בְּחֹלֶם מוּשָׁךְ וָו בִּלְבַד כְּמוֹ יִתְקְפוֹ וּפַעַם בְּתוֹסֶפֶת הֵא שׁוּרֶק מוּשָׁךְ בְּאַחֲרוֹנָה וְהַלָּמֶד בְּסֶגוֹל כְּמוֹ יִשָּׂאֵהוּ וְעַיִן הַשֹּׁרֶשׁ אָז בְּקָמֶץ׃ וְלִפְעָמִים בָּאָה הָעַיִן בִּשְׁוָא כְּמוֹ יִשְׁמְרֵהוּ׃ וּפַעַם בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן שׁוּרֶק מוּשָׁךְ וָו בְּסוֹף כְּמוֹ יַכִּירֶנּוּ׃ וְלִפְעָמִים בָּאָה הָעַיִן בַּחֲטַף קָמֶץ כְּמוֹ יִקָּבֶנּוּ׃ וּפַעַם בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן וְהֵא שׁוּרֶק מוּשָׁךְ וָו בְּסוֹף שֶׁהוּא מוּרְכָּב מֵהַשְּׁלֹשָׁה הַדְּרָכִים הַנִּזְכָּרִים כְּמוֹ יְסוֹבְבֶנְהוּ יְכוֹנְנֶהוּ׃

וְכִנּוּי נֹכַח הַיָּחִיד בָּא בְּתוֹסֶפֶת כַּף קָמֶץ וּבָזֶה לִפְעָמִים הָעַיִן בַּחֲטַף קָמֶץ כְּמוֹ יִשְׁמָרְךָ׃ וְלִפְעָמִים הָעַיִן בִּשְׁוָא וְהַלָּמֶד בְּסֶגוֹל כְּמוֹ יִשְׁמְרֶךָ וְלִפְעָמִים הָעַיִן בְּסֶגוֹל כְּמוֹ יְבָרֶכְךָ. וְלִפְעָמִים הָעַיִן בַּחֲטַף קָמֶץ וְהַלָּמֶד בְּסֶגוֹל כְּמוֹ יִרְדָּפֶךָ וְזֶה יִהְיֶה בְּהֶפְסֵק לְבַד שֶׁשָּׁב בּוֹ הַשְּׁוָא סֶגוֹל׃

וְכִנּוּי הַיָּחִיד מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן חִירֶק מוּשָׁךְ יוֹד בַּסּוֹף וְהָעַיִן בָּזֶה פַּעַם בִּשְׁוָא כְּמוֹ יִזְבְּלֵנִי וּפַעַם בְּקָמֶץ כְּמוֹ יִקְרָאֻנִי יִשָּׁקֵנִי וּפַעַם הַלָּמֶד בְּפַתָּח כְּמוֹ יֶאֱהָבַנִי יַשְׂבִּיעַנִי יִרְאַנִי׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַזְּכָרִים הַנִּסְתָּרִים בָּא בִּשְׁוָא הָעַיִן וְתוֹסֶפֶת מֵם בְּאַחֲרוֹנָה עִם סֶגוֹל הַלָּמֶד כְּמוֹ יִרְדְּפֵם וּבְקָמֶץ הָעַיִן כְּמוֹ יִתְקָעֵם יִגְאָלֵם וְלִפְעָמִים בְּקָמֶץ הַלָּמֶד כְּמוֹ יְשִׁימֵם וְלִפְעָמִים בְּקָמֶץ הָעַיִן וְהַלָּמֶד יַחַד כְּמוֹ יַלְבִּשֵׁם וְזֶה עַל הַמְעַט עַד שֶׁהוּא זָר בְּעֵינֵי הַמְדַקְדְּקִים׃ וּפַעַם בָּאָה יוֹד הָאֵיתָן בְּסֶגוֹל וּפֵא הַשֹּׁרֶשׁ בְּקָמֶץ כְּמוֹ יְחַלְּקֵם וְנִקְמְצָה הַחֵית בִּשְׁבִיל סֶגוֹל הַיּוֹד שֶׁהָיָה מִשְׁפָּט שֶׁתִּהְיֶה בְּפַתָּח׃ וְכִנּוּי הַיְחִידָה נְקֵבָה נִסְתֶּרֶת עַל הָרֹב בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן בְּדָגֵשׁ וְקָמֶץ מוּשָׁךְ הֵא בַּסּוֹף כְּמוֹ יִגְאָלֶנָּה וְלִפְעָמִים בָּא בְּקָמֶץ לָמֶד הַשֹּׁרֶשׁ וּבְתוֹסֶפֶת הֵא מַפִּיק בַּסּוֹף כְּמוֹ יִמְצָאָהּ וְלִפְעָמִים בְּתוֹסֶפֶת הֵא קָמֶץ בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ יַגִּידֶהָ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם בְּתוֹסֶפֶת נוּן רָפָה בְּשׁוּרֶק מוּשָׁךְ וָו בַּסּוֹף וְהַלָּמֶד בְּצֵרִי לְהַפְרִישׁ בֵּין זֶה וּבֵין כִּנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִסְתָּר שֶׁהוּא בְּסֶגוֹל וְהַנּוּן בְּדָגֵשׁ מָשָׁל זֶה יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ׃ וְכִנּוּי נֹכַח רִבּוּי הַזְּכָרִים בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגוֹל וּמֵם בְּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל יִפְעָלְכֶם׃ וְכִנּוּי נֹכַח הַנְּקֵבָה יְחִידָה בָּא בְּצֵרִי הַלָּמֶד וְתוֹסֶפֶת כַּף שְׁוָא בְּסוֹף כְּמוֹ

יגאלך

יִגְאָלֵךְ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת בְּתוֹסֶפֶת נוּן בַּסּוֹף עַל מִשְׁקַל יִפְעַלְן וְלִפְעָמִים נִמְצָא הַלָּמֶד בְּפַתַח כְּמוֹ יְחִיתַן וְזֶה כְּשֶׁבָּא בְּאֶתְנַח אַף כִּי מִשְׁפָּטוֹ הָיָה בְּקָמֶץ׃ וְכִנּוּי נֹכַח רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגּוֹל וְנוּן בְּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל יִפְעַלְכֶן׃

נֹכַח הַיָּחִיד יְכוּנֶּה בְּשִׁבְעָה כִּנּוּיִם׃ כִּנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִסְתָּר בְּתוֹסֶפֶת נוּן דְּגוּשָׁה בְּשׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בַּסּוֹף כְּמוֹ תִּשְׁפְּטֶנּוּ׃ וְכִנּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן חִירֶק מוֹשֵׁךְ יוּד כְּמוֹ תוֹשִׁיבֵנִי תִּשָּׂאֵנִי׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַזְּכָרִים נִסְתָּרִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת מֵם כְּמוֹ תִּצְפְּנֵם׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן שׁוּרֶק רָפָה מוֹשֵׁךְ וָו כְּמוֹ תַּעַזְבֵנוּ׃ וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה יְחִידָה נִסְתֶּרֶת בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן בְּקָמֶץ מוֹשֵׁךְ הֵא בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ תְּשַׁמְּטֶנָּה בְּדָגֵשׁ הַנּוּן אוֹ בְּתוֹסֶפֶת הֵא נְקוּדָה קָמֶץ בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ תַּעַזְבֶהָ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת נִסְתָּרוֹת בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן עַל מִשְׁקַל תִּפְעַלְן׃

רִבּוּי הַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם יְכוּנֶּה בְּשִׁבְעָה כִּנּוּיִם׃ כִּנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִסְתָּר בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בַּסּוֹף כְּמוֹ נַחְמְדֵהוּ וְלִפְעָמִים בְּתוֹסֶפֶת נוּן וְהֵא בְּשׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ גַּם שְׁנֵיהֶם כְּמוֹ נְתַקְּנוּהוּ׃ וְכִנּוּי נֹכַח הַזָּכָר יָחִיד בְּקָמֶץ הַכַּף הַנּוֹסָף בְּאַחֲרוֹנָה וְהַפֵּא בְּקָמֶץ חָטֵף כְּמוֹ נַעַבְדְךָ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַזְּכָרִים נִסְתָּרִים בְּתוֹסֶפֶת מֵם בְּסֶגּוֹל הַלָּמֶד הַפֹּעַל כְּמוֹ נִבְלָעֵם׃ וְכִנּוּי רִבּוּי נֹכַח הַזְּכָרִים עַל מִשְׁקַל נִפְעַלְכֶם׃ וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה יְחִידָה בְּתוֹסֶפֶת כַּף שְׁוָא בַּסּוֹף עַל מִשְׁקַל נִפְעָלֵךְ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת נִסְתָּרוֹת עַל מִשְׁקַל נִפְעָלֶן בְּסֶגּוֹל לָמֶד הַפֹּעַל׃ וְכִנּוּי נֹכַח רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגּוֹל וְנוּן בְּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל נִפְעַלְכֶן׃

רִבּוּי הַזְּכָרִים נִסְתָּרִים יְכוּנֶּה בַּעֲשָׂרָה כִּנּוּיִם׃ כִּנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִסְתָּר בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא בְּשׁוּרֶק בַּסּוֹף כְּמוֹ יִשָּׂאוּהוּ וְלִפְעָמִים בְּנוּן חוֹלֶם מוֹשֵׁךְ וָו כְּמוֹ יְלַכְּדוּנוּ וְלִפְעָמִים בְּנוּן וְהֵא בְּשׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו כְּמוֹ יַעַבְרוּנְהוּ׃ וְכִנּוּי נֹכַח הַזָּכָר יָחִיד בָּא בְּתוֹסֶפֶת כַּף קָמֶץ בַּסּוֹף כְּמוֹ יַעַזְבוּךָ וְלִפְעָמִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת

נוּן קוֹדֶם הַכַּף כְּמוֹ יְשַׁבְּחוּנְךָ׃ וְכִנּוּי הַיָּחִיד מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן חִירֶק מוֹשֵׁךְ יוֹד בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ יְשְׂטְנוּנִי וְלִפְעָמִים בְּתוֹסֶפֶת הַנּוּן הַנּוֹסֶפֶת וְהָרִאשׁוֹנָה בִּשְׁוָא כְּמוֹ יְשַׁחֲרֻנְנִי וְלֹא יִמְצָאֻנְנִי׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַזְּכָרִים הַנִּסְתָּרִים בָּא בְּתוֹסֶפֶת מֵם כְּמוֹ יִשְׁאִילוּם׃ וְכִנּוּי נֹכַח רִבּוּי הַזְּכָרִים בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגוֹל וּמֵם בְּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל יִפְעָלוּכֶם׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בְּסוֹף כְּמוֹ יִסְקְלוּנוּ׃ וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה יְחִידָה נִסְתֶּרֶת בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא בְּקָמֵץ בַּסּוֹף כְּמוֹ יִשְׁמְטוּהָ וְלִפְעָמִים בְּתוֹסֶפֶת נוּן קוֹדֶם הַהֵא כְּמוֹ יִמְצָאוּנְהָ׃ וְכִנּוּי נֹכַח הַנְּקֵבָה יְחִידָה בָּא בְּכַף שְׁוָא בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ יַעַזְבוּךְ וְלִפְעָמִים בְּתוֹסֶפֶת נוּן בְּסֶגוֹל קוֹדֶם הַכַּף כְּמוֹ יְשָׁרְתוּנֶךְ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת עַל מִשְׁקַל יִפְעָלוּן אֶלָּא שֶׁבָּאָה מֵם תְּמוּרַת הַנּוּן כְּמוֹ יְגָרְשׁוּם׃ וְכִנּוּי נֹכַח רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגוֹל וְנוּן בְּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל יִפְעָלוּכֶן׃

נכח רִבּוּי הַזְּכָרִים יְכוּנֶה בְּשִׁשָּׁה כִּנּוּיִם׃ כִּנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִסְתָּר בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו עַל מִשְׁקַל תִּפְעָלוּהוּ׃ וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה יְחִידָה נִסְתֶּרֶת בְּתוֹסֶפֶת הֵא קָמֵץ עַל מִשְׁקַל תִּפְעָלוּהָ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַזְּכָרִים הַנִּסְתָּרִים בְּתוֹסֶפֶת מֵם עַל מִשְׁקַל תִּפְעָלוּם׃ וְכִנּוּי הַיָּחִיד מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן חִירֶק מוֹשֵׁךְ יוֹד כְּמוֹ תִּרְדְּפוּנִי תְּפְדּוּנִי׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בְּתוֹסֶפֶת נוּן שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו עַל מִשְׁקַל תִּפְעָלוּנוּ׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת בְּתוֹסֶפֶת נוּן בְּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל תִּפְעָלוּן׃

הנקבה נִסְתֶּרֶת תְּכוּנֶה בְּתִשְׁעָה כִּנּוּיִם׃ כִּנּוּי הַזָּכָר יָחִיד נִסְתָּר בָּא בְּתוֹסֶפֶת הֵא שׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בַּסּוֹף כְּמוֹ תִּתְפְּשֵׂהוּ׃ וְכִנּוּי נֹכַח הַזָּכָר יָחִיד בָּא בְּתוֹסֶפֶת כַּף קָמֵץ בַּסּוֹף כְּמוֹ תְּכַבֵּדְךָ׃ וְכִנּוּי הַיָּחִיד מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן חִירֶק מוֹשֵׁךְ יוֹד כְּמוֹ תְּשָׁאֵנִי׃ וְכִנּוּי נֹכַח רִבּוּי הַזְּכָרִים בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגוֹל וּמֵם בַּסּוֹף עַל מִשְׁקַל תִּפְעָלְכֶם׃ וְכִנּוּי רִבּוּי הַמְדַבְּרִים בַּעֲדָם בְּתוֹסֶפֶת נוּן רָפָה בְּשׁוּרֶק מוֹשֵׁךְ וָו בַּסּוֹף עַל מִשְׁקַל תִּפְעָלֵנוּ׃ וְכִנּוּי הַנְּקֵבָה יְחִידָה נִסְתֶּרֶת בָּא בְּתוֹסֶפֶת נוּן קָמֵץ

מוֹשֵׁךְ

מוֹשֵׁךְ הֵא בְּאַחֲרוֹנָה כְּמוֹ תַּכְעִיסֵנָה · וְכִנּוּי נֹכַח הַנְּקֵבָה יְחִידָה בְּתוֹסֶפֶת כַּף שְׁוָא בַּסּוֹף עַל מִשְׁקַל תִּפְעֲלֵךְ · וְכִנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת בְּתוֹסֶפֶת כַּף שְׁוָא עַל מִשְׁקַל תִּפְעֲלֵן · וְכִנּוּי רִבּוּי נֹכַח הַנְּקֵבוֹת בְּתוֹסֶפֶת כַּף סֶגּוֹל וְנוּן בְּאַחֲרוֹנָה עַל מִשְׁקַל תִּפְעָלְכֶן ׃

נכח הַנְּקֵבָה עַל הַהֶקֵּשׁ יִתְחַבֵּר עִם שִׁשָּׁה כִּנּוּיִם שֶׁהִתְחַבֵּר עִמָּהֶם נֹכַח הַזָּכָר כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בִּמְקוֹמוֹ אֲבָל לֹא בָּא אֶחָד מֵהֶם עַל מִנְהַג הַלָּשׁוֹן וְלָכֵן לֹא חַשַׁשְׁנוּ לְהַזְכִּיר מֵהֶם כִּי אִם מִשְׁקְלֵיהֶם כְּפִי פֹּעַל פֹּעַל וְהֵם תִּפְעֲלִיהוּ תִּפְעֲלִינִי תִּפְעֲלִיהָ תִּפְעֲלִינוּ תִּפְעֲלֵם תִּפְעֲלֵין ׃

רבוי הַנְּקֵבוֹת הַנִּסְתָּרוֹת לֹא בָּא גַם כֵּן לְפִי מִנְהַג לְשׁוֹן הָעִבְרִים אֲבָל כְּשֶׁיִּרְצוּ לְכַנּוֹת אוֹתוֹ יְחַבְּרוּ אוֹתוֹ אֶל אַחַת מִמִּלּוֹת כִּנּוּיֵי מִלַּת אֶת וְיֹאמְרוּ תִּפְעַלְנָה אוֹתוֹ אוֹתָךְ אוֹתִי אוֹתָם אֶתְכֶם אוֹתָנוּ אוֹתָהּ אוֹתָן ׃ אַךְ אָמְנָם כִּנּוּי נֹכַח הַנְּקֵבָה הַיְחִידָה בָּא עִם פֹּעַל עַל מִשְׁקַל רִבּוּי נֹכַח הַזְּכָרִים כְּמוֹ תּוֹכִיחוּךְ ׃ וּבְכֵן הִתְבָּאֵר שִׁמּוּשׁ הַרְכָּבַת כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים בְּבִנְיַן פָּעַל קַל בְּהִתְחַבְּרוּת אוֹתִיּוֹת הַכִּנּוּי וְאַתָּה תַּקִּישׁ מִזֶּה בִּשְׁאָר הַבִּנְיָנִים ׃

הנה נִשְׁאַל לְבָאֵר בְּשִׁמּוּשׁ הַכִּנּוּיִם מִשְׁפְּטֵי שִׁמּוּשׁ הַרְכָּבַת שֵׁמוֹת בִּסְמִיכוּת עִם אוֹתִיּוֹת אוֹ בִּזוּלָתָם · וְהִנֵּה מָצָאנוּ כִּנּוּי הַנִּסְתָּר עִם אוֹת וָו נִמְשַׁךְ בְּחוֹלֶם בִּסְמִיכוּת כְּמוֹ בְּסֵפֶר בְּמִדְבַּר סִינַי סִימָן כ״ג בְּנוֹ צִפּוֹר וּבְסִימָן כ״ד בְּנוֹ בְעוֹר דִּמְתַרְגְּמִינַן בַּר צִפּוֹר בַּר בְּעוֹר אַף כִּי יֵשׁ מִדְרָשׁ שֶׁאֵלּוּ הָיוּ חֲשׁוּבִים לִהְיוֹת אֲבוֹת אֲבוֹתָם רַק פֵּירוּשָׁם לְפִי פְּשָׁטָם כְּאִלּוּ לֹא הָיָה שָׁם וָו כְּאָמְרֵנוּ בֶּן צִפּוֹר בֶּן בְּעוֹר · וְכֵן נִמְצָא הַרְבֵּה כַּיּוֹצֵא כָּזֶה בִּלְשׁוֹן רַזַ״ל בְּנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי שֶׁהָיָה דַּי לוֹמַר בֶּן פְּלוֹנִי שֶׁעִנְיָנוֹ בֶּן לִפְלוֹנִי וְזֶה דַּי בְּהַרְכָּבַת הַכִּנּוּיִם ׃

וממה שֶּׁאָמַרְנוּ נִרְאֶה שֶׁאֵין הַרְכָּבַת כִּנּוּי לַפְּעָלִים הָעוֹמְדִים אַחֲרֵי שֶׁאֵין בָּהֶם שֵׁם הַפָּעוּל ׃ וְכֵן יִתְחַיֵּב מִזֶּה שֶׁיּוּבַן שֶׁרֹב שִׁמּוּשׁ כִּנּוּיֵי הַפְּעָלִים הוּא שִׁמּוּשׁ נוֹדֵד מוֹרֶה גְּבוּל שֶׁאֵל עַצְמוּתוֹ נַחְלָה הַזּוּלַת כִּי הוּא גְּבוּל נוֹדֵד בֶּאֱמֶת שֶׁהוּא הַפָּעוּל הַמַּגְבִּיל פֹּעַל הַפּוֹעֵל וְעָלָיו יַעֲבוֹר וּמִעוּט מִן הַמִּעוּט הוּא שֶׁיּוֹרֶה

שמוש הקניינים כמו באיוב סימן ג' ויאתיני דמתרגמינן ואתא לותי· ומכל אלה יראה בבירור שאין שמות הפעלים ולא שמות הפועלים ולא שמות הפעולים פעלים באמת אחרי שהכנוים המתחברים בהם לא יתיחדו בזה· כי כנוי שם הפעל על הרב יורה על הפועל שהוא הזולת שהוא גבול שממנו הזולת· ולפעמים יורה על הפעול שהוא גבול ההתלות הזה שאמרנו· ואמנם כנויי שמות הפועלים והפעולים יורו הקנין והתפישה וההחזקה כמו כנויי שמות התארים ששמושם שמוש הקניינים שהוא גבול שלו נקנה הנתלה בו· ודע זה וזכרהו כי אלו בני רבי יוסף קמחי והבאים אחריהם השגיחו על זה: לא סרו מדרך הקדמונים אשר לא שמו חלקי בניני הפעלים כי אם העבר והצווי והעתיד· ושמו המקור והבינוני והפעול בשער השמות·

ולכן בהסתכלינו מה שאמרנו בכנוים נראים לנו דברי הקדמונים מדבריהם· ועל הדבר הזה רדפנו ונמשכנו אחרי עקבות הראשונים שדעתם רחבה מדעתינו ולבם כפתחו של אולם גדול ונורא מאד:

והנה אם כן הפעלים בלשון העברים שני מינים כי יש בודדים ויש נודדים· ולבודדים ששה דרכים· כי יש מהם ששמושם למד ומהם שאין שמוש אחריהם כלל אלא שמוש בית· ומהם ששמוש הבאים אחריהם הוא משמושי חמם ויש ששמושם אותיות רבות מאלה ויש ששמושם מלות הטעם ויש שאין להם שמוש כלל:

ולנודדים גם כן ששה דרכים· הראשון הוא שמוש החזרה· והשני הוא שמוש אשר אל עצמותו נגבל הזולת· והשלישי הוא שיהיו לבאים אחרי הפעל שני שמושים משמושי הדרך השני· הרביעי שנוסף על זה השמוש השני יש להם שמוש מם· והחמשי שנוסף להם שמוש למד· והששי שנוסף להם שמוש בית· ואנחנו נבאר כל אחד ואחד מאלה הדרכים ונזכר מקצת הפעלים הנאותים לכל דרך מהדרכים הנזכרים למען יוכל התלמיד להתעסק בהם בעת הלמוד ויקל עליו המעשה:

וקודם כָּל דָּבָר יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי יֵשׁ מִן הַבִּנְיָנִים אֲשֶׁר דַּרְכֵיהֶם נֵאוֹתִים אֶל הַשֵּׁמוֹת הַיְשָׁרִים הַרְבֻקִים בָּם · וְיֵשׁ שֶׁלִּפְעָמִים אֵינָם מַסְכִּימִים עִמָּהֶם ׃

והנה הַנֵּאוֹתִים הֵם אֲשֶׁר יַסְכִּימוּ עִם שְׁמוֹתֵיהֶם בְּסוּג וּמִסְפָּר וְאִישׁ · וּרְצוֹנִי בְּסוּג · הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה · וּבְמִסְפַּר הַיָּחִיד וְהָרִבּוּי · וּבְאִישׁ הַנִּסְתָּר וְהַנִּמְצָא וְהַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ · הַמָּשָׁל בָּזֶה בָּרָא אֱלֹהִים כִּי אֱלֹהִים שֵׁם זָכָר נִסְתָּר וְיָחִיד וְכֵן בָּרָא פֹּעַל עָבָר לְשׁוֹן זָכָר נִסְתָּר וְיָחִיד · וּמָשָׁל הַבִּלְתִּי מַסְכִּימִים וְהֵם אֲשֶׁר לֹא יַסְכִּימוּ בְּאֶחָד אוֹ בְּרַבִּים מֵאֵלֶּה הָאֶחָד בְּיִרְמְיָה סִימָן ו הִיא הָעִיר הָפְקַד כֻּלָּה כִּי הָעִיר שֵׁם נְקֵבָה וְהָפְקַד לְשׁוֹן זָכָר · וּמָשָׁל הַבִּלְתִּי מַסְכִּימִים בְּרַבִּים מֵהֶם בְּאֵיכָה סִימָן ג מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב כִּי תֵצֵא לְשׁוֹן נְקֵבָה יְחִידָה וְרָעוֹת רַבּוֹת וְטוֹב לְשׁוֹן זָכָר ׃

ולכן נַתְחִיל שֶׁנְּדַבֵּר בַּנֵּאוֹתִים וְנִפְתַּח בָּהֶם כִּי לְעוֹלָם יַסְכִּים בְּהַרְכָּבָתָם הַשֵּׁם יָשָׁר עִם הַפֹּעַל בִּשְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּסוּג וּבְמִסְפָּר וְאִישׁ וְאִם לֹא תִהְיֶה הַהַרְכָּבָה נֵאוֹתָה כְּפִי דַּרְכֵי הַלָּשׁוֹן · וּמֵעַתָּה נָבֹא לְבָאֵר דַּרְכֵי שִׁמּוּשׁ הַרְכָּבַת הַבּוֹדְדִים אֲשֶׁר יָעַדְנוּ לְבָרְרָם וְנַתְחִיל מִן הַדֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן בָּם וְנֵלֵךְ עַל הַסֵּדֶר ׃

הדרך הָרִאשׁוֹן לַפְּעָלִים אֲשֶׁר הַתְחָלָתָם שֵׁם יָשָׁר אוֹ הָרִבּוּי מִמֶּנּוּ נִפְרָד אוֹ עִם כִּנּוּי וְהַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם שִׁמּוּשָׁם לָמֶד כְּמוֹ אַתָּה תִּהְיֶה לִּי לְבֵן וַאֲנִי אֶהְיֶה לְךָ לְאָב · כִּי כָל שִׁמּוּשָׁיו בֵּין שִׁמּוּשׁ הַמִּלָּה בֵּין שִׁמּוּשׁ הַשֵּׁם הַבָּא אַחַר הַיָּשָׁר הַקּוֹדֵם הוּא שִׁמּוּשׁ לָמֶד בְּאַחַת מֵהוֹרָאוֹתֶיהָ כִּי לְךָ כְּמוֹ אֵלֶיךָ וְלָמֶד לְאָב וְלָמֶד לְבֵן הִיא לָמֶד הַתְּמוּרָה שֶׁעִנְיָנוֹ מְקוֹם אָב וּבֵן כְּמוֹ הָיָה גַּם הֱיוֹת בִּהְיוֹת שֵׁם הַפֹּעַל וְשֵׁם הַפּוֹעֵל הוֹוֶה וְהֶעָבָר הָיָה וְהַצִּוּוּי הֱיֵה וְהֶעָתִיד אֶהְיֶה מוֹרֶה מְצִיאוּת הַדָּבָר וַהֲוָיָתוֹ בְּצִבְיוֹנוֹ ׃ תַּהְכְּרוּ בֶּעָתִיד לְשׁוֹן תְּמִיהָה וְעַזּוּת פָּנִים ׃ זַכּוּ לְשׁוֹן טוֹהַר · זַמְּרוּ לְמִין מִמִּינֵי הַשִּׁיר · זָעוֹק זָעַק אֶזְעַק זוֹעֵק לְשׁוֹן הֲרָמַת קוֹל · זוֹרֵחַ זָרַח זָרַח אֶזְרַח לְשׁוֹן הִגָּלוּת הָאוֹרָה · חִישׁ אָחוּשׁ חוֹשֵׁשׁ לְשׁוֹן מְהִירוּת וַחֲשָׁשָׁה · אֶחְטָם לְשׁוֹן הַאֲרָכַת אַף · אַחַכֶּה חַכֵּי לְשׁוֹן תִּקְוָה וְתוֹחֶלֶת · חָכֹם חָכַם אֶחְכַּם לְשׁוֹן

חֲשָׂגַת הַחָכְמָה׃ חָלַף יַחֲלוֹף עִנְיָנוֹ עִנְיַן עֲבָר׃ חַם יֵחַם עִנְיַן חֲמִימוּת׃ חֶמְלַת חָמְלָה חוֹמֵל חָמַל חָמוּל אֶחְמוֹל לְשׁוֹן רַחֲמִים׃ חָמַק תִּתְחַמְּקִין לְשׁוֹן סִבּוּב׃ חָנַךְ חָנוּךְ יַחְנְכוּ לִמּוּד הַקְּטַנּוּת׃ חָסוֹר חָסֵר חָסַר אֶחְסַר לְשׁוֹן גֵּרָעוֹן וְחִסָּרוֹן׃ חֲסוֹת חוֹסָה חָסָת חוּס אָחוּס אֶחֱסֶה לְשׁוֹן הִסְתּוֹפֵף׃ חַף חוֹפֵף לְשׁוֹן הַסְתָּרָה וְכִסּוּי׃ יֶחְפָּז לְשׁוֹן מְהִירוּת הַתְּנוּעָה עִם פַּחַד׃ חָרוּץ יֶחֱרַץ לְשׁוֹן חָרוּד וּנְבִיחַת כְּלָבִים׃ הַחֲרִישׁוּ תֶּחֱרַשׁ לְשׁוֹן שְׁתִיקָה וַעֲשׂוֹת עַצְמוֹ כְּחֵרֵשׁ לֹא יִשְׁמַע׃ חֲשׁוֹת הֶחֱשׁוּ אֶחְשֶׁה כֻּלָּם עִנְיַן שְׁתִיקָה׃ וְאָבְתִי לְשׁוֹן תַּאֲוָה׃ יָאֲתָה יָאוּתוּ לְשׁוֹן הוֹגֵן הַדָּבָר וְהָכוֹן עִנְיָנוֹ׃ יָבֹשֶׁת יָבֵשׁ יִבְשׁוּ יָבְשׁוּ לְשׁוֹן נִיגּוּב הַלֵּחוּת׃ יָגַע יִגַּע לְשׁוֹן עֲיֵפוּת׃ וַיָּחֶל יָחֵל לְשׁוֹן תּוֹחֶלֶת וְתִקְוָה׃ יָקֹשְׁתִּי לְשׁוֹן מַלְכּוֹדֶת׃ אִישַׁן לְשׁוֹן תְּנוּמָה׃ כְּעוֹס כָּעַס אֶכְעוֹס לְשׁוֹן חָרוֹן׃ לָעֲגָה אֶלְעַג לְשׁוֹן לֵצָנוּת׃ מַלֵּל יְמַלֵּל לְשׁוֹן דִּבּוּר׃ לָגֶשֶׁת סְגֶשֶׁת נִגַּשׁ גְּשָׁה גַּשׁ יִגַּשׁ לְשׁוֹן קְרִיבָה׃ אַבִּיט הַבֵּט הַבִּיט לְשׁוֹן הַשְׁקָפָה וּרְאִיָּה׃ נָשַׁק אֶשְׁקָה אֶנְשֵׁק לְשׁוֹן נְשִׁיקָה׃ סָפוֹד יִסְפּוֹד עִנְיַן קִינָה וְהֶסְפֵּד׃ אַצִּיק לְשׁוֹן צָרָה׃ קִוָּה קַוֵּה אֲקַוֶּה יְקַו לְשׁוֹן תּוֹחֶלֶת׃ יִרְחַב הִרְחִיב לְשׁוֹן הִתְרַחֲבוּת׃ שָׁוָה אֲשַׁוֶּה לְשׁוֹן עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן הַכַּמּוּת׃

יש לִשְׁמוֹר בִּקְצַת הַפְּעָלִים הַנִּזְכָּרִים עִנְיָנִים מָה שֶׁהֵם גּוֹרְמִים לְשַׁנּוֹת שִׁמּוּשָׁם אוֹ הוֹרָאַת הַשִּׁמּוּשׁ בָּם׃ כִּי לִפְעָמִים יִהְיֶה חִלּוּף בְּהוֹרָאוֹת הַפְּעָלִים וְלִפְעָמִים בְּהוֹרָאַת הַשִּׁמּוּשִׁים׃ וְזֶה הוּא עִנְיַן כּוֹלֵל כָּל מִינֵי הַפְּעָלִים בֵּין הַבּוֹדְדִים וּבֵין הַנּוֹדְדִים׃ וְלָכֵן נִזְכּוֹר בְּכָל טוּר וְטוּר מִטּוּרֵי הַפְּעָלִים דַּרְכֵי חִלּוּפֵי מִקְצָתָם לְמַעַן יִתְעוֹרְרוּ הַשּׁוֹמְעִים לְהַבְחִין בֵּין הַמַּאֲמָרִים בְּשִׁמּוּשֵׁיהֶם וְאִם הַשֵּׁם יְצַוֶּה לָנוּ נְבָרֵר זֶה בִּפְרָטֵי כָּל הַפְּעָלִים בַּאֲרוּכָּה בְּסֵפֶר נִמְשַׁךְ לָזֶה בִּצְחוּת הַלָּשׁוֹן עַל דֶּרֶךְ שָׁרְשֵׁי הָאַלְפָא בֵּיתָא אֲשֶׁר עִם לְבָבִי לְחַבֵּר אוֹתוֹ בְּבֵיאוּר רַחַב לְדַרְכֵי שִׁמּוּשׁ הַפְּעָלִים וְלָכֵן דַּי לָנוּ בָּזֶה בְּמִקְצָתָם׃

היה לִפְעָמִים יוֹרֶה מְצִיאוּת הַדָּבָר בְּצִבְיוֹנוֹ סְתָם וְיִהְיֶה פֹּעַל בּוֹדֵד בֶּאֱמֶת וְאֵין לוֹ שִׁמּוּשׁ זוּלַת שִׁמּוּשׁ הַשֵּׁם

חָיָשַׁר שֶׁהוּא הַתְחָלַת הַפֹּעַל כְּמוֹ אֲנִי אֲנִי הוּא · יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר · וְלִפְעָמִים יוֹרֶה קֶשֶׁר מְצִיאוּת דָּבָר בְּדָבָר עַל דֶּרֶךְ הֱיוֹתוֹ בְּעַצְמוֹ וְאָז הוּא גַּם כֵּן בּוֹדֵד בְּמִקְצָת כִּי לֹא יִמָּצֵא בוֹ שִׁמּוּשׁ נוֹטֶה אֶלָּא שִׁמּוּשׁ יָשָׁר אָחוֹר וָקֶדֶם · אֶלָּא שֶׁמָּה שֶׁהוּא לְאָחוֹר נִקְרָא שִׁמּוּשׁ הַחֲזָרָה כְּמוֹ הוּא הָיָה גִבּוֹר צַיִד · כִּי גִבּוֹר חוֹזֵר דִּמְיוֹן יוֹשֵׁר הוּא · וְלִפְעָמִים יוֹרֶה חֲזָקַת דָּבָר לְדָבָר וְאָז שִׁמּוּשׁוֹ הוּא שִׁמּוּשׁ לָמֶד מוֹרֶה תְּפִישָׂה וְהִתְחַזְּקוּת כְּמוֹ וַתְּהִי אִשָּׁה לְבֶן אֲדֹנֶיךָ · צֹאן וּבָקָר הָיָה לִי אֲנִי אֶהְיֶה לוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה לִּי לְבֵן · וְזֶה שִׁמּוּשׁוֹ שְׁתֵּי לָמְדִין אֲשֶׁר הוֹרָאַת הָאַחַת הַחֲזָקָה · וְהוֹרָאַת הַשֵּׁנִית הָעֶרֶךְ וְהַתְּמוּרָה שֶׁפֵּירוּשָׁם מְקוֹם אָב וּמְקוֹם בֵּן ׃

שמוש לָמֶד אַחֲרֵי פֹּעַל זֶמֶר לִפְעָמִים מוֹרֶה עַל כְּמוֹ אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי בְּמִזְמוֹר קֹד שֶׁפֵּירוּשׁוֹ עַל אֱלֹהַי · וְלִפְעָמִים מוֹרֶה קִנְיָן כְּמוֹ בְּמִזְמוֹר קֹמט זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְכִנּוֹר שֶׁפֵּירוּשׁוֹ זַמְּרוּ אֵלָיו וְלָכֵן שִׁינָּה עֻקִילָס תַּרְגּוּם הַשִּׁמּוּשׁ כִּי הָרִאשׁוֹן תִּרְגֵּם אֲזַמֵּר לֶאֱלָהִי בִּדְאִיתַי וְהַשֵּׁנִי תִּרְגֵּם זַמְּרוּ קֳדָם אֱלָהָנָא בְּכִנּוֹרָא וְעָשָׂה זֶה לִשְׁמוֹר עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יְחַקֶּה הַזֶּמֶר רוֹשֶׁם בֶּאֱלוֹהַּ יִתְעַלֶּה ׃

פֹּעַל נָגַשׁ לִפְעָמִים יוֹרֶה קְרִיבָה וְאָז שִׁמּוּשׁוֹ מִלַּת אֶל עִם כְּנוֹ כְּמוֹ וַיִּגַּשׁ אֵלָיו · וְלִפְעָמִים יוֹרֶה הַרְוָחָה וְאָז הוּא בּוֹדֵד בֶּאֱמֶת וְשִׁמּוּשׁוֹ לָמֶד הַמּוֹרֶה בַּעֲבוּר כְּמוֹ בִּישַׁעְיָה סִימָן מֹט גְּשָׁה לִּי וְאֵשֵׁבָה וְתַרְגּוּמוֹ רְוַח לִי וְאֵתוּב ׃

הדרך הַשֵּׁנִי הוּא דֶּרֶךְ הַפְּעָלִים אֲשֶׁר הַתְחָלָתָם שֵׁם יָשָׁר וְשִׁמּוּשָׁם אַחֲרֵיהֶם בֵּית אוֹ מִלָּה שֶׁכֹּחָהּ כֹּחַ בֵּית כְּמוֹ וַיַּאֲמִינוּ בַּיְיָ וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ · אָמַן הֶאֱמִין הָאֵמֵן אוֹמֶן לְשׁוֹן אֱמוּנָה וֶאֱמֶת · אַנְפַּת הִתְאַנֵּף לְשׁוֹן כַּעַס · בְּבִגְדוֹ בּוֹגֵד בָּגַד אֶבְגּוֹד לְשׁוֹן פְּשִׁיעָה וּמֶרֶד · בָּחֹר בּוֹחֵר בָּחַר בְּחַר אֶבְחַר לְשׁוֹן בְּרֵירָה · בְּטוֹחַ בּוֹטֵחַ בָּטַח בְּטַח אֶבְטַח לְשׁוֹן בִּטָּחוֹן וְהִתְקַיֵּם בְּדָבָר · גִּיל גַּלְתִּי גִּילוּ אָגִיל לְשׁוֹן שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן · לְדָבְקָה דָּבֵק דָּבַק אֶדְבַּק לְשׁוֹן חִבּוּר · הַדְלֵק דָּלַק לְשׁוֹן הַבְעָרָה · הָתֵל הֵתֵל וְהֵתֵלוּ לְשׁוֹן לַעַג וְתַעְתּוּעַ · חָשַׁק לְשׁוֹן חִבָּה וְתַאֲבוֹן · תִּתְחַתֵּן לְשׁוֹן

זִיווּג׳ טַבַע לְשׁוֹן שְׁקִיעָה׳ כִּחֵשׁ יִתְכַּחֲשׁוּ לְשׁוֹן הַכְחָשָׁה׳ לוֹבֵשׁ לָבוּשׁ לָבַשׁ לָבֵשׁ לְשׁוֹן יִלְבַּשׁ׳ מָאַס מוֹאֵס מָאַס אֶמְאַס לְשׁוֹן תֵּעוּב׳ עָמַד עוֹמֵד עָמַד עֲמוֹד אֶעֱמוֹד לְשׁוֹן קִימָה וְהִתְיַצְּבוּת׳ עָלַז אֶעֱלוֹז אֶעֶלְזָה לְשׁוֹן שִׂמְחָה׳ עוֹבֵר עָבַר עֲבוֹר אֶעֱבוֹר אֶעְבְּרָה לְשׁוֹן הַעְתָּק׳ פּוֹשֵׁעַ פָּשַׁע אֶפְשַׁע אֶפְשְׁעָה לְשׁוֹן מֶרֶד׳ שׂוֹשׂ שָׂשׂ שׂוּשִׂי שִׂישׂוּ אָשִׂישׂ לְשׁוֹן שִׂמְחָה וְגִילָה׃

פָּעַל בָּטַח

לִפְעָמִים יְשַׁמְּשׁוּ הַבָּאִים אַחֲרָיו בְּבֵית׳ וְזֶה עַל הָרוֹב כְּמוֹ בִּטְחוּ בַּיְיָ׳ וְלִפְעָמִים מִלַּת אֶל כְּמוֹ בֹּטֵחַ אֶל יְיָ׳ וְלִפְעָמִים מִלַּת עַל כְּמוֹ הַבּוֹטְחִים עַל חֵילָם׳ וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם כִּי בִּהְיוֹתוֹ בְּשִׁמּוּשׁ אֶל אוֹ עַל פֵּירוּשׁוֹ הַבִּטָּחוֹן עַל שֶׁיֵּשׁ לְהִשָּׁעֵן עָלָיו וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן בְּיִרְמְיָה סִימָן ז׳ אַל תִּבְטְחוּ לָכֶם אֶל דִּבְרֵי הַשֶּׁקֶר לָא תִתְרַחֲצוּן לְכוֹן עַל פִּתְגָּמֵי נְבִיאֵי שִׁקְרָא׳ וּכְשֶׁהוּא אֵצֶל שִׁמּוּשׁ בֵּית אָז יוֹרֶה הַבִּטָּחוֹן עַל עָמְדוֹ כְּמוֹ בְּיִרְמְיָה סִימָן י״ב בְּאֶרֶץ שָׁלוֹם אַתָּה בוֹטֵחַ וְתִרְגֵּם יוֹנָתָן וּבְאַרְעָא שְׁלָמָא אַתְּ מִתְבַּטַּח וְנַפִּיל׃

פָּעַל דָּלַק

כְּשֶׁהוּא לְשׁוֹן הַבְעָרָה שִׁמּוּשׁוֹ בֵּית כְּמוֹ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם בְּעוֹבַדְיָה׳ וּכְשֶׁהוּא לְשׁוֹן רְדִיפָה שִׁמּוּשׁוֹ כִּנּוּי הַפָּעוּל אוֹ מִלַּת אַחֲרֵי כְּמוֹ עַל הֶהָרִים דְּלָקוּנוּ׳ כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי׃

פָּעַל לָבַשׁ

לִפְעָמִים שִׁמּוּשׁוֹ בֵּית כְּמוֹ אֲשֶׁר לָבַשׁ בּוֹ הַמֶּלֶךְ וְלִפְעָמִים הַשֵּׁם כְּמוֹ וְאַתָּה לְבַשׁ בְּגָדֶיךָ׳ וּכְשֶׁשִּׁמּוּשׁוֹ בֵּית הוּא מִתְבּוֹדֵד וְאֵין לוֹ פָּעוּל׳ אֲבָל כְּשֶׁשִּׁמּוּשׁוֹ הַשֵּׁם אָז הוּא נוֹדֵד וְיֵשׁ לוֹ פָּעוּל וְהוּא הָאָדָם כְּמוֹ הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים׃

פָּעַל שָׂשׂ

לִפְעָמִים שִׁמּוּשׁוֹ בֵּית וְיוֹרֶה הַשִּׂמְחָה בַּדָּבָר מִצַּד עַצְמוֹ כְּמוֹ שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיְיָ׳ וְלִפְעָמִים שִׁמּוּשׁוֹ מִלַּת עַל וְיוֹרֶה הַשִּׂמְחָה לְהוֹעִיל לוֹ אוֹ לְעִנְיָן דָּבֵק עָלָיו כְּמוֹ כִּי יָשׁוּב יְיָ לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר שָׂשׂ עַל אֲבוֹתֶיךָ׃

הדרך הַשְּׁלִישִׁי הוּא לַפְּעָלִים אֲשֶׁר הַתְחַלָתָם שֵׁם יָשָׁר וְאַחֲרֵיהֶם שֵׁם נוֹטֶה אוֹ מִדָּה שֶׁכּחָה כֹּחַ שֵׁם נוֹטֶה בְּשִׁמּוּשׁ מֵם כְּמוֹ וַיַּחְרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם כִּי וַיַּחְרְגוּ הוּא רִבּוּי הַזְּכָרִים פֹּעַל בּוֹדֵד עָבַר שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מִפָּעֳלוֹ דָּבָר עוֹבֵר מִן הַפֹּעַל וּמִפּוֹעֲלוֹ · וּמִסְגְּרוֹתֵיהֶם הוּא שֵׁם נִגְזַר מִפֹּעַל סָגַר וְהוּא שֵׁם מַה שֶּׁבּוֹ סוֹגְרִים שְׁמוֹ מִסְגֶּרֶת שֶׁהַמֵּם נוֹסֶפֶת לְסִימַן הַשֵּׁם וְהַתָּיו סִימָן לַנְּקֵבָה וּמִסְגְּרוֹתֵיהֶם הוּא רִבּוּי מִסְגְּרוֹת וְלוֹ שְׁנֵי סִימָנֵי הָרִבּוּי הַיּוֹד וְהַוָּו תָּיו וְהַהֵא מֵם סִימַן כִּנּוּי הָרַבִּים · וְהַמֵּם הָרִאשׁוֹנָה הִיא לְשִׁמּוּשׁ סִבַּת הָאֵימָה הַפּוֹעֶלֶת לָהּ · וְהָעִנְיָנִים הָאֵלֶּה רְאוּיִם הֵם וְהַדּוֹמִים לָהֶם לַחְקוֹר אוֹתָם וּלְהַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם בְּכָל טוּרֵי הַפְּעָלִים ·

גָּר גּוּר אָגוּר יָגוּר גֵּר גּוֹר · לְשׁוֹן יִרְאָה ׃

יָצָא צֵא אֵצֵא יוֹצֵא יָצוּא חָרַג לְפִי הַמִּשְׁקָל יַחְרְגוּ ׃

נָדַד נוּדוּ · אֶדֹּד יִדַּד תִּדַּד · לְשׁוֹן תְּנוּעָה ·

אנוד

נָסַע סְעוּ אֶסַּע · נוֹסֵעַ · נָסוּעַ · לְשׁוֹן תְּנוּדָה ·

סָר סוּר אָסוּר אָסוּרָה · סַר · לְשׁוֹן תְּנוּעַת הַרְחָקָה ·

קָצַר אַקְצֵר קָצוּר · לְשׁוֹן הַמְעָטַת הָאוֹרֶךְ ·

פעל גר מוֹרָה אַרְבָּעָה עִנְיָנִים לְשׁוֹן דִּירַת כְּמוֹ וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ בִּישַׁעְיָה סִימָן יא׳ וּמְתַרְגְּמִינַן וְיִדוּר דִּיבָא עִם אִמְּרָא · וְאָז שִׁמּוּשׁוֹ עִם · וְלִפְעָמִים לְשׁוֹן דִּירַת עֲרַאי כְּמוֹ בִּבְרֵאשִׁית סִימָן מז׳ לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ · וּמְתַרְגְּמִינַן לְאִיתוֹתָבָא בְּאַרְעָא אֲתֵינָא · וְאָז שִׁמּוּשׁוֹ בֵּית · וְלִפְעָמִים לְשׁוֹן קִבּוּץ וַאֲסִיפָה וְאָז הוּא מֵהַנּוֹדְדִים כְּמוֹ בַּחֲבַקּוּק סִימָן א׳ יְגוֹרֵהוּ בְּחֶרְמוֹ · וּמְתַרְגְּמִינַן כְּנִישׁ לֵיהּ בְּחֵירְמֵיהּ · וּרְבִיעִית לְשׁוֹן פַּחַד וְאָז הוּא מִן הַנּוֹדְדִים · וְשִׁמּוּשׁוֹ מֵם כְּמוֹ גּוּרוּ לָכֶם מִפְּנֵי חֶרֶב · כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף · אַף כִּי נִרְאֶה כִּי זֶה עַל הָאֱמֶת שָׁרְשׁוֹ מִנָּחֵי הַפֵּא יוֹד · וְשִׁמּוּשׁוֹ גַּם כֵּן לִפְעָמִים נוֹדֵד כְּמוֹ יָגֹרְתִּי כָּל עַצְּבוֹתַי בְּאִיּוֹב סִימָן ט׳ וּמְתַרְגְּמִינַן כְּנֵישִׁית כֻּלְּהוֹן צַעֲרֵי · אַף כִּי הַקִּמְחִי בְּשָׁרָשָׁיו פֵּירֵשׁ אוֹתוֹ לְשׁוֹן מוֹרָא ·

הַדֶּרֶךְ הָרְבִיעִי יֵשׁ מֵהַנּוֹדְדִים שֶׁשִּׁמּוּשׁ הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם
רַבִּים מֵאֵלֶּה כְּמוֹ הָלַךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּל הַשְּׁלֹשָׁה
שִׁמּוּשִׁים הַנִּזְכָּרִים כִּי הַהוֹלֵךְ נוֹסֵעַ מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה בַּתְּחִלַּת
וְהוֹלֵךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הוֹלֵךְ שָׁם · וּבַמָּקוֹם הַמְּמוּצָּע אֲשֶׁר בּוֹ תִּדְרוֹךְ
כַּף רַגְלוֹ אַף כִּי לֹא נִמְצָא לְפִי דַעְתִּי בַּמִּקְרָא שִׁמּוּשׁ בֵּמֵם · נִמְצָאוּ
הַשְּׁנַיִם הַנִּשְׁאָרִים כְּמוֹ בְּאוֹרַח צְדָקָה אֲהַלֵּךְ · וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע
וַיֵּלֶךְ חָרָנָה · כְּמוֹ לְחָרָן ·
הָלַךְ · לֵךְ · יֵלֵךְ · הוֹלֵךְ · הָלוֹךְ · לְשׁוֹן תְּנוּעַת הַחַי בַּעַל
רַגְלַיִם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם ·
יָרַד · רֵד · יוֹרֵד · רֶדֶת מִיָּרְדִי · לְשׁוֹן תְּנוּעָה מִלְמַעְלָה
לְמַטָּה ·
עָלָה · עֲלֵה · עוֹלֶה · עֲלוֹת · עִנְיָינוֹ הַתְּנוּעָה מִלְמַטָּה
לְמַעְלָה ׃

הַדֶּרֶךְ הַחֲמִשִׁי הוּא דֶּרֶךְ הַפְּעָלִים אֲשֶׁר הֵם בּוֹדְדִים וְלֹא
נִמְצָא לָהֶם שִׁמּוּשׁ אַחַת מִן הָאוֹתִיּוֹת הַנִּזְכָּרוֹת
כִּי אִם שִׁמּוּשׁ מִלָּה מִמִּלּוֹת הַטַּעַם כְּמוֹ בָּכָה כִּי נִמְצָא וַיֵּבְךְּ אוֹתוֹ אָבִיו
אוֹתוֹ אֵין פֵּירוּשׁוֹ אֶלָּא עָלָיו כִּי לֹא הָיָה דָבָר פָּעוּל בְּפֹעַל הַדָּבָר וְהַבֵּן
הָיָה אֲשֶׁר עָלָיו בָּכָה אָבִיו ׃
גָּבַר · יִגְבַּר · גּוֹבֵר · לְשׁוֹן הִתְעַצְּמוּת ·
נָהַר · יִנְהַר · לְשׁוֹן פָּשׁוּט עַל פָּנָיו ·
גָּדַד · לֹא נִמְצָא כִּי אִם הֶעָתִיד · יָגוּד · יְגוּדֶנּוּ · לְשׁוֹן חִבּוּר וְקִבּוּץ ·
דָּלַג · יְדַלֵּג · עִנְיָנוֹ יָדוּעַ ·
דָּבַר · דָּבַר · יְדַבֵּר · דּוֹבֵר · דַּבֵּר · לְשׁוֹן קָשׁוֹת ·
זָר · זָרָה · זָדַד · וְאֵין עוֹד · עִנְיָנוֹ הָעוֹשֶׂה רָעָה בְּזָדוֹן וְדַעַת ·
חָפַף · לֹא נִמְצָא מִמֶּנּוּ כִּי אִם שֵׁם הַפּוֹעֵל חוֹפֵף לְשׁוֹן מְכַסֶּה מַסְתִּיר ·
עָתַר אֵין מִמֶּנּוּ כִּי אִם עָתַר וַיֶּעְתַּר וְהַעֲתַּרְתִּי · עִנְיָנוֹ רִצּוּי וּתְפִלָּה ·

הַדֶּרֶךְ הַשִּׁשִׁי הוּא לַבּוֹדְדִים אֲשֶׁר אֵין אַחֲרֵיהֶם נְטִיַּית אוֹת
וְלֹא נְטִיַּית מִלָּה כְּמוֹ הַבֹּקֶר אוֹר · פֵּירוּשׁוֹ הֵאִיר ׃
אוֹר · אוֹרִי · תְּאוֹרְנָה · הַפֹּעַל חָסֵר וְעִנְיָנוֹ יָדוּעַ ·

בּוֹשׁ׳ יֵבוֹשׁ׳ בּוֹשׁ׳ בּוֹשׁ׳ עִנְיַין בּוֹשֶׁת וּכְלִמָּה׃
בָּאַשׁ׳ יִבְאַשׁ׳ פּוֹעֵל וּפֹעַל חֲסֵרִים׳ לְשׁוֹן סֵרָחוֹן׃
בָּטֵל׳ אֵין עוֹד זוּלָתוֹ׳ עִנְיָינוֹ עִנְיַין הַשְׁבָּתָה׃
בָּלָה׳ בָּלוֹ׳ בַּלּוֹתִי׳ עִנְיָינוֹ עִנְיַן זִקְנָה וְיָגוֹן׃
גָּבַהּ׳ יִגְבַּהּ׳ לְשׁוֹן הִתְרוֹמְמוּת׃
גָּדַל׳ גָּדַל׳ יִגְדַּל׳ עִנְיָינוֹ יָדוּעַ׃
דָּמַם׳ דּוֹם דּוֹמּוּ׳ יִדֹּם דּוֹם׳ עִנְיָינוֹ קָרוֹב לִשְׁתִיקָה׃
דָּמַע׳ תִּדְמַע׳ דָּמוֹעַ׳ עִנְיָינוֹ הוֹרָדַת דִּמְעָה׃
הָלַם׳ הָלְמוּ׳ יֶהֶלוֹמוּן׳ הוֹלֵם׳ לְשׁוֹן הִשְׁתַּבְּרוּת׃
הָמַת׳ יֶהֱמוּ׳ הוֹמֶה׳ לְשׁוֹן נְאָקָה׃
זָע׳ יָזוּעַ׳ זְוָעָה׳ עִנְיַין הִתְנוֹעֲעוּת׃
חָלָה׳ חוּלִי׳ יָחוּל׳ חוּלִי׳ לְשׁוֹן רְעָדָה׃
חָשׁ׳ חוּשָׁה׳ יָחוּשׁ׳ תָּחַשׁ׳ עִנְיָינוֹ לְשׁוֹן מְהִירוּת׃
חָטָא׳ יֶחְטָא׳ חוֹטֵא׳ חֲטוֹא׳ לְשׁוֹן חִסָּרוֹן׃
חַי׳ חָיָה׳ יִחְיֶה׳ חָיֹה׳ עִנְיָינוֹ יָדוּעַ׃
חָלַל׳ אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ׳ עִנְיָינוֹ עִנְיַין מִיתָה מְשׁוּנָּה׃
חָלָה׳ יֶחֱלֶה׳ חוֹלֶה׳ לְשׁוֹן חוֹלִי׃
חָרֵב׳ חָרְבִי׳ חָרְבוּ׳ יֶחֱרַב׳ וְהוּא לְשׁוֹן יוֹבֶשׁ׃
טוֹב׳ טוֹבוּ׳ אֵין עוֹד עִנְיָינוֹ הֱיוֹת טוֹב׃
מָהַר׳ יְמַהֵר׳ לְמַהֵר׳ עִנְיָינוֹ יָדוּעַ׃
מַךְ׳ יָמוּךְ׳ לְשׁוֹן דַּלּוּת׃
מֵת׳ יָמוּת׳ לָמוּת׳ הַפּוֹעַל חָסֵר עִנְיָינוֹ יָדוּעַ׃
נָבֵל׳ יִבּוֹל׳ נוֹבֵל׳ תִּבּוֹל׳ לְשׁוֹן יוֹבֶשׁ וַחֲרָדָה׃
עָבָה׳ עָבִיתָ׳ לְשׁוֹן עוֹבִי׳ וְאֵין עוֹד׃
צָבָה׳ צָבְתָה׳ צָבוֹת׳ לְשׁוֹן נְפַח׃
צָדַק׳ יִצְדַּק׳ לְשׁוֹן צֶדֶק׃
צָלַח׳ צָלַח׳ יִצְלַח׳ לְשׁוֹן הַצְלָחָה׃
רָגַשׁ׳ רָגְשׁוּ׳ עִנְיָינוֹ לְשׁוֹן הֲמִיָּה׃
רָעַשׁ׳ יִרְעַשׁ׳ יִרְעֲשׁוּ׳ עִנְיָינוֹ יָדוּעַ׃

שָׂאַג · יִשְׁאַג · שׁוֹאֵג · שְׁאַג · לְשׁוֹן הֲמִיָּה וּנְתִינַת קוֹל ·
שָׁבַת · תִּשְׁבֹּת · תִּשְׁבּוֹת · לְשׁוֹן שְׁבִיתָה ·

פֹּעַל גבה

כְּשֶׁהוּא מוֹרֶה הִתְרוֹמְמוּת בְּעֶצֶם הַגְּבוֹהַּ אָז הוּא בּוֹדֵד בְּמוּחְלָט כְּמוֹ לֹא גָבַהּ לִבִּי · וְאִם יוֹרֶה הִתְרוֹמְמוּת בִּפְעוּלּוֹת אוֹ בְּמַצָּב אָז יֵשׁ לוֹ שִׁמּוּשׁ בּוֹדֵד מְיוּחָד · כִּי כְּשֶׁיּוֹרֶה הַהִתְרוֹמְמוּת בִּפְעוּלּוֹת אָז יֵשׁ לוֹ שִׁמּוּשׁ בֵּית כְּמוֹ וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט · וּכְשֶׁיּוֹרֶה הִתְרוֹמְמוּת בְּמַצָּב יֵשׁ לוֹ שִׁמּוּשׁ מֵם כְּמוֹ כִּגְבֹהַּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ ׃

פֹּעַל גדל

לִפְעָמִים יוֹרֶה גּוֹדֶל הָעֶצֶם וְאָז אֵין לוֹ שִׁמּוּשׁ כְּלַל כְּמוֹ גָּדוֹל יְיָ וּמְהוּלָּל מְאֹד · וְלִפְעָמִים יוֹרֶה הַגּוֹדֶל בְּעֵרֶךְ אֶל הַפְּעוּלּוֹת וְהַמַּעֲלָה וְהַמֶּמְשָׁלָה כְּמוֹ רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁאֲנִי אֶהְיֶה גָּדוֹל מִמְּךָ בִּהְיוֹתִי כִּסְאִי ר"ל תֹּאַר מֶמְשַׁלְתִּי גָּדוֹל מִתֹּאַר מֶמְשַׁלְתְּךָ · וְכֵן כָּתַב שָׁם רַשִׁ"י בִּבְרֵאשִׁית סִימָן מ"א רַק הַכִּסֵּא שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין לִי מֶלֶךְ · כִּסֵּא לְשׁוֹן שֵׁם הַמְּלוּכָה כְּמוֹ וִיגַדֵּל כִּסְאוֹ מִכִּסְאֲךָ · וְלָזֶה נוֹטִים דִּבְרֵי אוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם לְחוּד כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא הָדֵין אֶהֱא יַקִּיר מִנָּךְ ׃

אחרי

הַבֵּיאוּר הַמַּסְפִּיק לְדַרְכֵי הַבּוֹדְדִים לַמַּתְחִילִים לְדַבֵּר יְהוּדִית · נְסַדֵּר דַּרְכֵי הַנּוֹדְדִים כְּפִי מַה שֶּׁיִּיעֲדְנוּ עַל הַסֵּדֶר · וְהִנֵּה הַדֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר קְרָאנוּהוּ דֶּרֶךְ הַחֲזָרָה הוּא כְּשֶׁיִּהְיוּ נִמְשָׁכִים זֶה אַחַר זֶה · בְּמַאֲמָר אֶחָד מְחוּבָּרִים שְׁנֵי מַאֲמָרִים אֲשֶׁר מַגְבִּיל הַסִּפּוּר בָּרִאשׁוֹן שֶׁהוּא הַפָּעוּל הוּא הַתְחָלַת הַסִּפּוּר הַשֵּׁנִי שֶׁיִּהְיֶה שָׁם פּוֹעֵל כְּמוֹ וַהֲקִימוֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק וּמָלַךְ מֶלֶךְ וְהִשְׂכִּיל וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי צֶמַח צַדִּיק מַגְבִּיל סִפּוּר הַהֲקָמָה שֶׁהוּא שֵׁם הַפָּעוּל אֲשֶׁר הוּקַם וְהוּא עַצְמוֹ הַתְחָלַת הַמְּלוּכָה וְהַהַשְׂכָּלָה וַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה שֶׁהוּא הַסִּפּוּר הַשֵּׁנִי וְאֵין צָרִיךְ לְהַרְצוֹת פְּעָלִים בָּזֶה כִּי כָּל פָּעֳלֵי הַנּוֹדְדִים אֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כְּפִי מַה שֶּׁיִּזְדַּמֵּן ׃

הדרך

הַשֵּׁנִי הוּא דֶּרֶךְ הַפְּעָלִים אֲשֶׁר שִׁמּוּשׁ הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם הוּא אֲשֶׁר אֶל עַצְמוּתוֹ נִגְבַּל הַזּוּלַת

כְּמוֹ וְאָהַבְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ כִּי אֶל עַצְמוּת הַשֵּׁם נִגְבַּל הָעֶצֶם הַנִּמְצָא הַפּוֹעֵל פֹּעַל הָאַהֲבָה כִּי הַפּוֹעֵל וְהַפָּעוּל עִנְיָנִים שׁוֹנִים בְּהֶכְרֵחַ אִם בְּפֹעַל וְאִם בְּצַד מִן הַצְּדָדִים כִּי אַף כְּשֶׁהָאָדָם אוֹהֵב אֶת עַצְמוֹ בְּמָה שֶׁהוּא אוֹהֵב הוּא זוּלַת מָה שֶׁהוּא נֶאֱהָב ׃ וְלֹא כֵּן הַבּוֹדְדִים כִּי כְּאָמַרְנוּ הוּא הָיָה גִּבּוֹר צַיָּר בְּמָה שֶׁהוּא הַהֹוֶה הוּא הַגִּבּוֹר צָיַר בְּעַצְמוֹ לֹא זוּלָתוֹ ׃ וְלָכֵן שִׁמּוּשׁ הַבּוֹדְדִים רַבִּים קְרָאוּהוּ שִׁמּוּשׁ הַהוּא הוּא׳ וְשִׁמּוּשׁ הַנּוֹדְדִים שִׁמּוּשׁ הַזּוּלַת׳ וַאֲחֵרִים אָמְרוּ שֶׁשִּׁמּוּשׁ הַבּוֹדְדִים הוּא שִׁמּוּשׁ הַיִּיחוּד׳ וְשִׁמּוּשׁ הַנּוֹדְדִים הוּא שִׁמּוּשׁ הַפֵּירוּד ׃

אָהַב׳ אֱהַב׳ אָהַב׳ אוֹהֵב׳ אָהוּב׳ לְשׁוֹן חִבָּה׳

אָזַר׳ אֱזוֹר׳ תֶּאְזוֹר׳ עִנְיָנוֹ לְשׁוֹן חֲגוֹרָה׳

אָחַז׳ אֱחוֹז׳ יֶאֱחוֹז׳ אוֹחֵז׳ אָחוּז׳ לֶאֱחוֹז׳ לְשׁוֹן תְּפִיסָה׳

בֵּאַר׳ יְבָאֵר׳ בֵּאֵר׳ בָּאֵר׳ לְשׁוֹן פֵּירוּשׁ׳

בָּלַע׳ יִבְלַע׳ בּוֹלֵעַ׳ לְשׁוֹן בְּלִיעָה׳

בָּנָה׳ בְּנֵה׳ יִבְנֶה׳ בּוֹנֶה׳ בָּנֹה׳ לְשׁוֹן בִּנְיָן׳

בָּרָא׳ יִבְרָא׳ בּוֹרֵא׳ בְּרֹא׳ לְשׁוֹן יְצִירָה׳ גַּם לְשׁוֹן בִּיצּוּעַ׳

גָּאַל׳ גְּאַל׳ יִגְאַל׳ גּוֹאֵל׳ גָּאוֹל׳ לְשׁוֹן פְּדוּת וּגְאוּלָּה׳

גָּנַב׳ יִגְנוֹב׳ גּוֹנֵב׳ גָּנֹב׳ לְשׁוֹן גְּנֵיבָה׳

דָּחָה׳ דְּחֵה׳ יִדְחֶה׳ דּוֹחֶה׳ דְּחוּ׳ דָּחֹה׳ לְשׁוֹן דְּחִיָּיה׳

דָּרַשׁ׳ דְּרוֹשׁ׳ יִדְרוֹשׁ׳ דּוֹרֵשׁ׳ דָּרוֹשׁ׳ לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה וּדְרִישָׁה׳

הָרַג׳ הֲרוֹג׳ יַהֲרוֹג׳ הוֹרֵג׳ הָרוֹג׳ לְשׁוֹן רְצִיחָה׳

הָרָה׳ הָרֹה׳ לְשׁוֹן הֵרָיוֹן׳

זָכַר׳ זְכוֹר יִזְכּוֹר׳ זוֹכֵר׳ זָכֹר׳ לְשׁוֹן זְכִירָה׳

חָגַר׳ חֲגוֹר׳ יַחְגוֹר׳ חוֹגֵר׳ חָגוֹר׳ לְשׁוֹן חֲגוֹרָה׳

חָנַן׳ יָחְנָן חוֹנֵן׳ חַנּוֹן׳ לְשׁוֹן חֲנִינָה׳

חָפַר׳ חוֹפֵר׳ יַחְפּוֹר׳ לַחְפּוֹר׳ לְשׁוֹן חֲפִירָה׳

טָרַף׳ יִטְרוֹף׳ טוֹרֵף׳ טוֹרַף׳ לְשׁוֹן טְרֵפָה׳

יָדַע׳ דַּע׳ יְדַע׳ יוֹדֵעַ׳ יָדוֹעַ׳ לְשׁוֹן הַכָּרָה׳

יָצַר׳ יוֹצֵר׳ לְשׁוֹן יְצִירָה׳

יָרֵא׳ יִרְאוּ׳ יְרָא׳ אִירָא׳ יָרֵא׳ לְיִרְאָה׳ לְשׁוֹן אֵימָה ׃

ירש

יָרַשׁ׳ רֵשׁ׳ אִירַשׁ׳ יוֹרֵשׁ׳ לָרֶשֶׁת׳ לְשׁוֹן יְרוּשָּׁה׳
כּוֹנֵן׳ אֲכוֹנֵן׳ כּוֹנֵן׳ לְשׁוֹן תִּקּוּן׳
לָקַח׳ קַח׳ אֶקַּח׳ לוֹקֵחַ׳ לָקוֹחַ׳ לַקּוֹחַ׳ לְשׁוֹן קִיחָה׳
מָלַק׳ אֶמְלוֹק׳ מוֹלֵק׳ עִנְיָנוֹ פֵּירוּק׳
מָצָא׳ מְצָא׳ אֶמְצָא׳ מוֹצֵא׳ מוֹצֵאת׳ לְשׁוֹן מְצִיאָה׳
נָהַג׳ נְהַג׳ אֶנְהַג׳ נוֹהֵג׳ נָהוּג׳ לְשׁוֹן הוֹלָכָה׳
נָהַל׳ אֲנַהֵל׳ לְשׁוֹן הוֹלָכָה׳
סָעַד׳ סְעַד׳ סְעָדָה׳ אֶסְעַד׳ לְשׁוֹן חוֹזֶק הָאֲכִילָה׳
עָבַד׳ עֲבוֹד׳ אֶעֱבוֹד׳ עוֹבֵד׳ לְשׁוֹן עֲבוֹדָה׳
צָפָה׳ אֲצַפֶּה׳ צוֹפֶה׳ צָפוּי׳ צַפֵּה׳ לְשׁוֹן רְאִיָּה׳
קָרַע׳ קְרַע׳ אֶקְרַע׳ קוֹרֵעַ׳ קָרוּעַ׳ לְשׁוֹן קְרִיעָה׳
רָאָה׳ רְאֵה׳ אֶרְאֶה׳ רוֹאֶה׳ רָאֹה׳ לְשׁוֹן רְאִיָּה׳
שָׁחַט׳ שְׁחוֹט׳ אֶשְׁחוֹט׳ שׁוֹחֵט׳ שָׁחוּט׳ לְשׁוֹן שְׁחִיטָה׳
תָּלָה׳ תְּלֵה׳ אֶתְלֶה׳ תּוֹלֶה׳ תָּלוּי׳ תְּלוּאִים׳ לְשׁוֹן תְּלִיָּה׳

הדרך הַשְּׁלִישִׁי הוּא דֶרֶךְ הַפְּעָלִים שֶׁיֵּשׁ לַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם שְׁנֵי שִׁמּוּשִׁים אֲשֶׁר אֶל עַצְמוּת כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם נִגְבָּל הַזּוּלַת כְּמוֹ צֶדֶק לָבַשְׁתִּי וַיִּלְבָּשֵׁנִי׳ וְזֶה יִקְרֶה בִּפְעָלִים אֲשֶׁר הוֹרָאָתָם הוֹרָאַת קִנְיָן לַקּוֹנֶה בַּנִּקְנֶה וְלַנִּקְנֶה בַּקּוֹנֶה אֲשֶׁר כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם קִנּוּי לַחֲבֵירוֹ כְּמוֹ הַמַּלְבּוּשׁ וְהַלּוֹבֵשׁ שֶׁהַלּוֹבֵשׁ קוֹנֶה לְעַצְמוֹ הַמַּלְבּוּשׁ אֲשֶׁר יַקִּיפֶנּוּ וְהַמַּלְבּוּשׁ קוֹנֶה לוֹ הַלּוֹבֵשׁ אֲשֶׁר יִלְבָּשֵׁהוּ׳

וְלָכֵן אֶפְשַׁר לוֹמַר עַל הַלְּבוּשׁ וְהַלָּבוּשׁ כִּי שְׁנֵיהֶם מַגְבִּילִים בְּפֹעַל הַהִתְלַבְּשׁוּת אִישׁ אֶת אָחִיו׳ וְלָכֵן לֹא יִקְרֶה בְּאֵלֶּה פּוֹעֵל בֶּאֱמֶת וְלֹא פָּעוּל בֶּאֱמֶת כִּי לֹא יִתְחַדֵּשׁ בָּזֶה הַפֹּעַל כִּי אִם הַיַּחַס אֲשֶׁר עָלָיו יוֹרֶה הַפֹּעַל בְּעַצְמוֹ וּלְפִי דַעְתִּי לֹא תִּמְצָא בִּלְשׁוֹנֵנוּ מְעַטִּים בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה כְּמוֹ לָבֵשׁ וְחָגַר לְבַדּוֹ כְּמוֹ וְחָגַרְתָּ אוֹתָם אַבְנֵט׳ עָטָה׳ עוֹטֶה׳ מָשַׁח׳ קָבַע׳ קוֹבֵעַ׃

הדרך הָרְבִיעִי הוּא דֶרֶךְ הַפְּעָלִים הַנּוֹדְדִים אֲשֶׁר נוֹסַף בָּהֶם מִלְּבַד שִׁמּוּשׁ הַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי שִׁמּוּשׁ מֵם כְּמוֹ וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה כִּי הַחֶרֶב הוּא הַתְחָלַת פֹּעַל

הָאֲכִילָה וְהַבָּשָׂר הִיא אֲשֶׁר אָל עַצְמוּתָהּ נִגְבַּל הַזּוּלַת בַּזֶּה הַפֹּעַל וּמֵם מֵרַם הִיא מֵם הַסִּבָּה׳ וְכֵן פֵּרַשִׁי מִדִּבְרֵי רַזַ״ל בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים סִימָן ל״ג מֵרַם חָלָל וְשִׁבְיָה זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם מֵעָוֹן דַּם חָלָל יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָה שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם׃

אָכַל׳ אָכוֹל׳ אָכַל׳ אוֹכֵל׳ אָכוֹל׳ לְשׁוֹן אֲכִילָה וְכִלָּיָה׳

גָּרַע׳ גְּרַע׳ אֶגְרַע׳ גָּרוּעַ׳ לְשׁוֹן חִסָּרוֹן׳

גָּרַשׁ׳ גָּרֵשׁ׳ אֲגָרֵשׁ׳ גּוֹרֵשׁ׳ גָּרֵשׁ׳ לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין וְשִׁלּוּחַ׳

חָלַץ׳ חוֹלֵץ׳ חָלוּץ׳ עִנְיָנוֹ לְשׁוֹן הֲסָרָה׳

חָשַׂךְ׳ חָשׂוֹךְ׳ אֶחְשׂוֹךְ׳ חוֹשֵׂךְ׳ לְשׁוֹן מְנִיעָה׳

מָנַע׳ מְנַע׳ אֶמְנַע׳ מוֹנֵעַ׳ לְשׁוֹן מְנִיעָה׳

נָחַם׳ נְחַם׳ אֲנַחֵם׳ לְשׁוֹן תַּנְחוּמִין וְנֶחָמָה׳

פָּרַק׳ פּוֹרֵק׳ לְשׁוֹן פְּרִיקָה׳

הדרך הַחֲמִשִׁי הוּא דֶּרֶךְ הַפְּעָלִים שֶׁנּוֹסַף בָּהֶם שִׁמּוּשׁ לָמֵד כְּמוֹ בַּזּוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

בָּזַז׳ בַּזַּז׳ בּוֹזְזִים׳ לְשׁוֹן בִּזָּה וְשִׁבְיָה וְשָׁלָל׳

דִּבֵּר׳ דַּבֵּר׳ דּוֹבֵר׳ אֲדַבֵּר׳ דַּבּוֹר׳ דַּבֵּר עָלַי קָשׁוֹת׳

דָּלָה׳ דְּלֵה׳ לְשׁוֹן הַעֲלָאַת הַמָּיִם׳

זָרַח׳ זְרַח׳ זוֹרֵחַ׳ לְשׁוֹן הָאִיר׳

יָלַד׳ אֵלֵד׳ יוֹלֵד׳ לְשׁוֹן הוֹלָדָה׳

נָתַן׳ תֵּן׳ אֶתֵּן׳ נָתוֹן׳ נָתוּן׳ לְשׁוֹן נְתִינָה׳

הדרך הַשִּׁשִּׁי הוּא דֶּרֶךְ הַפְּעָלִים שֶׁנּוֹסַף בָּהֶם שִׁמּוּשׁ בֵּית כְּמוֹ שָׂדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ שֶׁהַבֵּית הִיא בֵּית עֵרֶךְ שׁוּוּי הַדָּבָר הַנִּקְנֶה׳

חָקַק׳ חֲקַק׳ חוֹקֵק׳ חָקוּק׳ לְשׁוֹן כְּתִיבָה׳

צַר׳ לֹא נִמְצָא כִּי אִם הֶעָתִיד יָצַר׳ לְשׁוֹן צוּרָה׳

טָבַל׳ אֶטְבּוֹל טוֹבֵל׳ טָבוּל׳ לִטְבּוֹל׳ לְשׁוֹן רְחִיצָה׳

טָמַן׳ טְמוֹן׳ אֶטְמוֹן׳ טָמוֹן לִטְמוֹן׳ לְשׁוֹן הַסְתָּרָה׳

מָעַל׳ אֶמְעַל׳ מוֹעֵל׳ לְשׁוֹן מְעִילָה׳

מָכַר׳ מְכוֹר׳ אֶמְכּוֹר מוֹכֵר׳ מָכוֹר׳ לְשׁוֹן מְכִירָה׳

נקב׳ אקוב׳ נוקב׳ נקוב׳ לשון נקיבה׳
פרה׳ פרה׳ אפרה׳ פורה פרוי׳ פרות׳ לשון גאולת׳
קנה׳ קנה׳ אקנה׳ קונה׳ קנה׳ לשון קנין
רגם׳ ארגם׳ לשון רגימה והשלכת אבנים׳
שר׳ אין עוד מלבדו׳ לשון טיחה׳

אלה הם דרכי הפעלים בשמושיהם בבנין הקל כי הוא הפשוט מכל הבנינים ומהם תבין דרכי כל הפעלים כי היוצאים לשני שמושו אשר אל עצמותו נגבל הזולת כמו השלך על יי יהבך שאף על פי שהוא מן ההפעיל אינו יוצא כי אם לשני׳ והיוצאים לשלישי כרוב בעלי בנין ההפעיל שמושם שני שמושים אשר אל עצמות כל אחד משניהם נגבל הזולת כמו הראת אותי אלהים גם את זרעך׳ ואשר נוספו בהם שמושים על אלה יובאו בדרך נוספי השמושים ההם אם באחד או רבים מהם׳ גם יש לך לדעת כי על הכללים הנזכרים יש להוסיף ולשמור שלשה כללים׳

האחד כי כל הפעלים אשר בבנין הקל הם נודדים והגבול אשר שמושו בקל הוא אשר אל עצמותו ראשונה נגבל הזולת בנפעל ובפועל ובהתפעל ובהופעל ובהותפעל ובנפועל יהיה הוא הזולת אשר הוא התחלת הספור שהוא הישר ואשר אל עצמותו שנית נגבל הזולת בקל בבנינים הנזכרים יבוא בנטיית למד או מלת אל או זולת זה כמו משח אותי שמן נמשחתי אני בשמן׃

הכלל השני כי לפעמים ימצא הקל נודד והפעל יהיה בודד שלא יורה העשות הפעל מלבד שיורה על תנאי אשר הפעל׳ ואז לא יסכימו שני אלה בשני ענינים שזכרנו בתחלת שמוש הפעלים ר״ל בסוג ובמספר׳ וכן מצינו בירמיה סימן ו׳ היא העיר הפקד כלה והרי הפקד נסתר יחיד זכר והעיר כלה לשון נקבה׳ וכן גם כן מקצת פעלים רבים בלתי שומרי סוגם בשאר הבנינים כמו בקל באיכה סימן ג׳ מפי עליון לא תצא הרעות והטוב כי תצא לשון נקבה יחידה והרעות לשון רבים והטוב לשון זכר׳ וכל אלו כשיהיו על דרך הכלל הזה שמושם שמוש בודד כי

הפועל מגביל השם ולא יעבור שמושו כמשפט הבודדים :

הכלל השלישי כי אף שהנחנו הששה דרכים הנזכרים לנודדים עם כל זה ירבו בהם עוד שמושים נוספים אחרים מלבד הנזכרים והם שמושי מלות הטעם איש איש לפי משפט הוראת הפעל כמו גול אל יי דרכך שפירושו גלגל את דרכך אל יי להיות כל מעשיך לשמו ברוך הוא לעד אמן :

ובזה נשלם השער הזה שער השמוש והרכבה בכל פרטי דרכיו כאשר יועדנו לעשות ברוך אשר עזרנו עד הנה · והוא יעזרנו עד עולמי עד אמן :

השער השמיני

האחרון והוא שער המבטא והטעמים · אחרי הודיע צירוף האותיות והנקודות לחבר מהם התיבות שהם חלקי הדבור ודרך שמושן בהרכבה כדי לחבר בהן המאמרים כפי הדרך הנאות אל לשון העברים ולכתוב אותם במכתב בדרך מתוקן ולא ישנו את תפקידם נשארו עלינו שני דברים האחד מיוחד אל המבטא הוא מוצא התיבות מלעיל ר״ל במשך החברה והעמדת בה ומלרע והוא מרוץ החברה ורדוף אותה לסוף התיבה או דבקותה לתיבה הבאה אחריה אשר כנו זה במקף · ולכן נתיחדו שני אלה הכנויים היחודים בשתי מלות אלו מלעיל פירושו מלמעלה · ומלרע פירושו מלמטה·

ואמנם הדבר השני והוא המשותף למבטא ולמכתב הוא שקרת לחלקי המאמר במה שהוא מורה העניינים ר״ל בערך אל הבנת העניין שיורה המאמר והוא העמידה והמרוץ והרמת קול והכנעתה וסבבה והרדפת הלשון כפי מה שיאות להבין מה שבלב המדבר בין במבטא בין במכתב והראשון יתברר במקום הנחת הטעם הנאות אל התיבה · והשני יתברר במין הטעם הנכתב בתיבה ההיא :

ומעתה נבאר החלק הראשון והוא מקום הנחת הטעם מלעיל או מלרע כי שם יתחייב להעמיד המבטא במקום אשר בו יתחייב להעמיד הטעם בתיבה · ונאמר תחלה כי

אלה הדרכים ישתנו מפאת האותיות · ומפאת הפעלים · ומפאת השמות · ומפאת הנקודות · ונתחיל ממשפטי האותיות ונאמר שהם על ארבעה דרכים · המין הראשון הוא במשפטי ההא כי כל תיבה שסופה הא אם היא מפיק לסימן הנקבה טעמה מלרע כגון ראת ויספרה · ואם אינה מפיק אלא נחה והתיבה היא שם אז גם כן הטעם מלרע כגון שמחה ואורה · ואם התיבה פעל ובסוף התיבה שתי נקודות רצופות שאין ביניהן שוא טעמה מלעיל כגון הכריתה והמעיטה אם אינה מפיק · אבל בהיותה מפיק הטעם מלרע כמו והקריבה · זה הכלל כל הפעילה הטעם בלמד השרש אם לא תקדם אליה וו ההפוכית כי אז היתה על הרוב מלעיל והן מלרע שתים כגון והבדילה הפרכת והביאה אותם · זה הכלל אם לא על דרך זר כל פועלה הופעלה הפעילה פעלה ופעלה פעלה פעלה נפעלה כמו חופשה הופקדה וטהרה חפצה נתנה נתפשה · אבל שם הנפעל לנקבה הבא מפעל עומד הוא מלרע כמו נאמנה נשגבה נשכחת · ואם השמות באים מפעל יוצא הוא מלעיל כמו נשברה · והסימן בצאתם יעלו ובעמדם ירדו · ושמות המספרים שסופם הא כלם מלרע כגון תשעה גם עשרה · ושבת ג מלרע וסרה ב מלעיל כמו שנזכרו במסרה וכל הנשארים בהפך · וכן פעלי הזכרים הנוספי הא בסוף כלם מלעיל כמו אקומה · והטעם כי אפשר אף בלא הא · והטעם בגזר הקודם · וכן השמות גם כן כמו בוערה קפרה בא · לילה אחלמה נחלה · וכן המלות מלבר מעטים כמו למה כי כשהמם ברגש היא מלעיל ורפא מלרע · ולכן כל אפעלה אפעולה אעלה אפולה אעלה אפילה אפעלה אפעילה אעלה נפעלה פועלה הם מלעיל · כגון אצעקה אשמורה אשבה אבואה אתנה אשירה אזמרת ארעה נשמעה אוכלה · וכן בצווי שאלה שמעה רדה וצאת סורת

וכן כל היוצא בהם :

הדרך : השני כל תיבה שסופה הא נקודה בקמץ סימן לנקבת וסמוך לה מלפניה תנועה ואין ביניהן שוא . היא מלעיל כגון ידיה · וכן כל תיבה שסופה נון בקמץ שהוא מושך הא

בין שתהיה נראית בין נסתרת היא מלעיל כמו ותמראנה ותשקין ׃

הדרך השלישי כל תיבה שהא בסופה תמורת למד בתחלתה היא מלעיל כמו חרנה ימה שאם לא כן היו מלרע כמו שמה ומזה שמה ושערורה ׃

הדרך הרביעי כל תיבה שסופה תו הא נוספת בסוף בקמץ התו מושך הא היא מלעיל כמו עזרתה ישועתה · וכן בשמות הכשדים שבאת בהן אלף תמורת הא כמו התרשתא · ארידתא ׃

הואו משפטיה על חמשה דרכים · הראשון כל תיבה שסופה מפיק וו היא מלרע כמו ידיו קראהו · השני כל תיבה שסופה וו נמשכת בחולם אם היא כנוי ליחיד נסתר היא מלרע ואם היא כנוי לרבים טעמה מלעיל · משל הראשון אחוזתו · משל השני יאחזומו · השלישי כל תיבה שסופה ויו בשורק ולפניה תנועה אחרת אם לא תפול ביניהם שוא ואינה מנחי הלמד הא היא מלעיל כמו ישמורו ואם ביניהן שוא היא מלרע כמו ישמרו אבל נחי הלמד הא אם לא תבאנה בתמורת ההא כיוד הן מלרע כמו ישליו נטיו · וכן השנים הם מלרע כמו רבו זדו תרו · הרביעי כל תיבה שסופה ויו נמשכת לשורק הא קודמת אליה והיא כנוי לנסתר יחיד היא מלעיל כגון אחלצהו ארוממנהו · ולכן ויגהו היא מלרע כי הוא רבוי הנסתרים מנחי הלמד הא · ונהירו וסוכלתנו גם כן מלרע כי וויהן נוספות בשמות דברים בלשון ארמי · החמשי כל תיבה שסופה ויו נמשכת לשורק הא קודמת שהיא סימן רבוי המדברים בעדם היא מלעיל כמו עשנו שמענו ׃

משפטי היוד הם על ששה דרכים · הראשון כל תיבה שסופה מפיק יוד נמשכת לצרי או קמץ היא מלרע כמו עיני · מצדיקי · תחנוני · עיני · תחנוני · חוקותי ותורותי ׃ השני כל תיבה שסופה יוד נמשכת לחירק שהיא סימן כנוי למדבר בעדו היא מלרע כמו ידי לשוני קנאתי · השלישי כל תיבה שסופה יוד נמשכת לחירק היא סימן פעל הנקבה

אם קודם לאותה תנועה היא תנועה אחרת זולת שוא היא מלעיל כמו חציבי הקשיבי מלבד הבאות מנחי הלמד היא שהן מלרע כמו צפי התעני גלי ׃ הרביעי כל תיבת שסופה אות היחס או התאר היא מלרע כמו הראובני המגביהי הרביעי ׃ וכן עני שני שהיודין נוספות ׃ החמשי כל תיבה שסופה יוד נמשכת לחירק נון מורה למדבר בעדו היא מלעיל כמו שמרני תברכני ׃ הששי כל תיבה שסופה יוד נמשכת לחירק ולפניו אין כי אם תנועת שוא או חטף כשתחזור השוא או החטף צרי או סגול או חולם בהפסק בהיותה בשוא היא מלרע ׃ ובהיותה בצרי או בסגול היא מלעיל פרי פרי ׃ חצי חצי ׃ יהי יהי ׃ עני ׃ עוני ׃ חלי חלי ׃ ואם לא נמצאת התנועה הראשונה בשוא אז היא מלרע לעולם כמו לוי עלי קני חצי ׃

משפטי הכף הם על שלשה דרכים ׃ הראשון כל תיבה שסופה כף בשוא לסימן כנוי נכח הנקבה בכל הפעלים ובשם יחיד היא מלרע כמו ידך אישך יאחזוך תוכיחוך לכנוי נכח הזכר כמו מתנתך ׃ אותך ׃ השני כל תיבה שסופה כף בקמץ ובסמוך קודמת אליה שוא היא מלרע כמו שפחתך ׃ יתנך ׃
השלישי כל תיבה שסופה כף בשוא סימן כנוי נכח הנקבה ברבוי השם וקודמות אליה רצופות פתח ראשונה וחירק שנית והיא השוא שלישית או שהכף בקמץ לסימן כנוי נכח הזכר ובסמוך לפניה תנועת נקודה שהיא לאחד מהמלכים אף שיהיה ביניהן שוא היא מלעיל דמיון הראשון עיניך דמיון השני עיניך ילדתך ׃

משפטי המם כל תיבה שסופה מם לסימן כנוי הרבים היא מלרע כמו מלכיהם אוליכם ידם מחשבותם זולת אשר שסופן תם והן מלעיל והן גנבתם ׃ מצאתם ׃ העלתם ׃ אחזתם ׃ שרפתם ׃ ובקשתם ׃ והרגתם ׃ נצרתם ׃ ואכלתם חית השדה ׃ עצים ואכלתם ׃

חשני כל תיבה שסופה מם ולפניה קמץ ויוד חירק רצופות היא מלעיל כגון מצרים ׃ אפרים ׃ עינים ׃ ריחים

וְדוֹמֵיהֶן · אֲבָל פְּתַיִים פְּתָאִים צְבָאִים · צְבַיִים · שְׁפַיִים הֵן מִלְּרַע ׃

נון מִשְׁפָּטָהּ אֶחָד וְהוּא שֶׁכָּל תֵּיבָה שֶׁסּוֹפָהּ נוּן נוֹסֶפֶת מוֹרָה עַל כִּנּוּי רִבּוּי הַנְּקֵבָה שֶׁאֵין תַּחְתֶּיהָ נְקוּדָה הִיא מִלְּרַע · כְּמוֹ תִּשְׁמְעוּן מִשְׁפָּטֵן זוּלַת שְׁמַעַן שֶׁהִיא מִלְעֵיל בְּסִבַּת הָעַיִן הַמַּרְחֶבֶת

משפטי הַתָּיו הֵם עַל שְׁלשָׁה דְּרָכִים · הָרִאשׁוֹן הוּא כָּל תֵּיבָה שֶׁסּוֹפָהּ תָּיו לְסִימַן רִבּוּי הַנְּקֵבָה הִיא מִלְּרַע כְּמוֹ בָּנוֹת טוֹבוֹת · וְכֵן אִם הִיא לְסִימַן פְּעָלֵי הַנְּקֵבָה אוֹ סְמִיכוּת הַנְּקֵבָה מָשָׁל הָרִאשׁוֹן וְקָרָאת · מָשָׁל הַשֵּׁנִי טוֹבַת · הַשֵּׁנִי כָּל תֵּיבָה שֶׁסּוֹפָהּ תָּיו וּלְפָנֶיהָ סְמוּכָה לָהּ אוֹת נְקוּדָה בְּסֶגּוֹל וְלִפְנֵי הַסְּמוּכָה הַהִיא אוֹת נְקוּדָה בְּסֶגּוֹל אוֹ בְּחוֹלֶם הִיא מִלְעֵיל · מָשָׁל הָרִאשׁוֹן לֶשֶׁבֶת מַעֲרֶכֶת · מָשָׁל הַשֵּׁנִי סוֹלֶת כַּפּוֹרֶת · הַשְּׁלִישִׁי כָּל תֵּיבָה שֶׁסּוֹפָהּ תָּו וְקוֹדֶמֶת לָהּ חֵית אוֹ עַיִן עִם קְדִימַת שְׁתֵּי נְקוּדוֹת פַּתַּח הִיא מִלְעֵיל כְּמוֹ נַחַת שׁוֹמַעַת · זוּלַת שְׁתֵּי אֵלֶּה אַחַת וּפַחַת כְּשֶׁהוּא שֵׁם שֶׁרָרָה שֶׁשְּׁתֵּיהֶן מִלְּרַע ׃

כל תֵּיבָה שֶׁסּוֹפָהּ עַיִן אוֹ חֵית אוֹ הֵא וְקוֹדֶמֶת לָהֶן פַּתַּח אֲשֶׁר אֵין עָלֶיהָ אוֹת כְּתוּבָה הִיא מִלְּרַע · כְּמוֹ שׁוֹמֵעַ · מַשְׁמִיעַ · בְּנָסוֹעַ · רָבוּעַ · שׁוֹלֵחַ · מַצְמִיחַ כֹּחַ · יָנוּחַ · יַמְגְבִּיהַּ · לְהִתְמַהְמֵהַּ · גָּבוֹהַּ · וְכֵן נִשְׁלְמוּ מִשְׁפְּטֵי מִבְטָא מִלְעֵיל וּמִלְּרַע מִפְּאַת הָאוֹתִיּוֹת ·

אמנם מִשְׁפְּטֵיהֶם מִפְּאַת הַפְּעָלִים הֵם תִּשְׁעָה · הָרִאשׁוֹן כָּל פֹּעַל עָבַר שֶׁסּוֹפוֹ תָּיו קָמֵץ לְסִימַן הַנֹּכַח אוֹ תָּיו חִירֶק מוֹשֵׁךְ יוֹד לְסִימַן הַמְדַבֵּר בַּעֲדוֹ הֵם מִלְעֵיל כְּמוֹ אָבַל אָכַלְתִּי וְאָכַלְתִּי · אֲבָל אִם קָדְמָה וָיו הַהֲפוּכִית שֶׁאָז פֵּירוּשׁוֹ לֶעָתִיד הִיא מִלְּרַע כְּמוֹ וְשַׁמְתָּ וְדָרַשְׁתָּ וְנוֹעַדְתִּי · וְהַיּוֹצְאוֹת מִן הַכְּלָל הַזֶּה הֵן שְׁלשָׁה מִינִין הָרִאשׁוֹן כְּשֶׁפָּעַל הַנֹּכַח סָמוּךְ לְמִלָּה זְעֵירָא אוֹ מִלְעֵיל כִּי אָז עִם הַוָּו הַהֲפוּכִית הִיא מִלְעֵיל כְּמוֹ וְאָכַלְתָּ שָּׁם · וְזָבַחְתָּ פֶּסַח · הַשֵּׁנִי כְּשֶׁהִיא בְּהֶפְסֵק כְּמוֹ וְשָׂבָעְתָּ · הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹת הַפֹּעַל מִנָּחֵי הַלָּמֶד אָלֶף כְּמוֹ וְקָרָאתָ וְיָצָאתָ · אֲבָל הַהִפְעִיל בְּפֹעַל יָצָא שׁוֹמֵר הַכְּלָל כִּי וְהוֹצֵאתָ וְהוֹצֵאתִי כְּשֶׁעִנְיָנָם לֶעָתִיד הֵם מִלְּרַע · וְכֵן גַּם כֵּן פְּעָמִים רַבּוֹת יִקְרֶה לְנָחֵי הַלָּמֶד כְּמוֹ

ועניתי ועשית וכן רבים שהן לעתיד ומלעיל · ושאר היוצאים מן הכלל רובם באו במסרה ׃

השני כל נסתר יחיד עבר כגון פעל ובאחרים הדומים אל אפעל נפעל מפעל אפעל תפעל נפעל מפעל לפעל הפעיל אפעיל יפעיל תפעיל נפעיל להפעיל מפעיל התפעל אתפעל יתפעל תתפעל נתפעל מתפעל להתפעל כששרשם מן השלמים וגם ברוב החסרים העבר יחיד נסתר לא יצא מן הכלל הזה שהוא מלרע · אבל בחסרים ובנחים יש דרכים שונים בנשארים כאשר יתבאר בדרכים הבאים בנחים והחסרים היוצאים מן הכלל ׃

הראשון הוא בנחי הפא אלף כי כל ויאכל ותאכל מלעיל ובהפסק מלרע · מלבד ויאכל תנובות והוא מלרע בלי הפסק · וכל ויאמר ותאמר מלעיל · ויאמר ותאמר מלרע ושאר פעליהם מלרע כמשפטם אם לא תפול וו פתח בראשם · השני בנחי הפא יוד כשתבוא וו נוספת בראש פעלי יוד איתן בפתח בין בבנין הקל בין בהפעיל הם מלעיל כמו וירע וישב וירד וילך ויודע ויושב ויורד ויולך ושאר הפעלים מלרע כשאין בראשם ויו בפתח · ויצאו מזה ויצא ותצא ויוצא ותוצא שהם מלרע בסבת היותם מבעלי האלף · גם וישן וייטב ויירא ויירש ויוכל ויצוק כל אילו מלרע בשלמים · גם ויולך · וילך וירד כשעין השרש בפתח הם מלרע וכשהיא בסגול מלעיל כמו ויולך וילך וירד · השלישי בנחי העין הנקראים שניים כשהוו בפתח בראשה ויוד האיתן בקמץ היא מלעיל כי הטעם תחת היוד ופא השרש בקמץ · ויש קוראים אותה בקמץ חטף ואומרים כי נפל ממנו השוא להתרשלות המנקדים להקל מעליהם והעד כי בהפסק ישוב הקמץ חלם כמו קמץ כל כשבא בהפסק ישוב הקמץ חולם · ואני אומר כמדומה לי כי קמץ כל הוא קמץ מלא פום · וכן קמץ פא שרש השניים ולכן בהפסק שניהם ישובו חולם כי מעט מזער הוא ההפרש בין הקמץ מלא פום והחולם כמו שבארנו בשער הנקודות וכן בהפעיל יוד האיתן מלעיל כמו ויקם וישב אך ויבא ויקא הם מלרע מחמת האלף · הרביעי בנחי

הלמד הא כשתחסר הלמד ונוספה הוו בפתח אז פעלי יוד איתן הקל וההפעיל הם מלעיל · משל הקל ויפן וירב ומשל ההפעיל ויפן וירב

וכן פעלי התו והנון מהקל וההפעיל משפטיהם בצאתם ובבואם בכלל כמשפטי היוד שכתבנו כי כמו שאמרנו ויאמר וישב כן נאמר ונאמר ונשב ותאמר ותשב · וכן תקיש על השאר ׃

המשפט השלישי הוא כל תפעל יפעל יפעל תפעל הפעל מלרע כמו ישמח תשמע יברך תפקד הפקד זולת נחי הלמד הא שהם מלעיל בחסרון ההא כמו יכל יגל יעל הרב ·

השלישי כל ואפעל ואפעל מלרע כמו ואשכב ואשבר זולת בנחי הלמד הא בחסרונה מלעיל כמו ואעל ואפן · הרביעי כל ויפעל מלרע זולת ויברך ויגרש וישרת שהן מלעיל · אבל ואברך ואגרש יגרש יברך לברך אברך מברך משרת כלם מלרע כמשפט השני ·

החמשי מיני ויפעל ויפעל שהם שונים ובאו על משקל נחי הלמד הם חסרי ההא או על משקל השניים הם מלעיל כמו ויקץ ויקן ויסב וישב ששרשם יקץ קנה סבב שב · הששי כל אפעל יפעל תפעל נפעל הפעל להפעל מלרע זולת השמר שהוא מלעיל בכל המקרא לבד אחד השמר והשקט שהוא מלרע · השביעי ויפעל מלרע זולת וינחם ויאסף ויצמד וינגף וילחם ותפעם זולת מעטים מאלה · שהוציאה אותם המסרה · השמיני כל חסרי נון משפטם כדין השלמים · התשיעי כל השניים הכפולים הם מלרע כמו ירומם יקומם ותכונן ותכונן לרומם · עד כה הגיעו משפטי הפעלים ׃

ואולם משפטי היות התיבה מלעיל או מלרע · הם ששת דרכים · הראשון הוא כל שם משקלו בפלס פעל הוא מלרע אם האות האמצעית אינה מאותיות אחהע שאם היא מהם השם מלעיל · משל הראשון חכם · משל השני טעם מלבד השמות שפא השרש שלהם אחת מאותיות קרן ראם זקן שאף שהעין גרונית הם מלרע כמו קהל רעב נהר רחב אחז מהר זהב קאת נחש כשהוא שם רמש · אבל כשהוא שם קסם או שם איש הוא מלעיל · וכל אותם שהם מלרע הם בקמץ כלם וישתנה בם בסמיכות

קמץ הפא אל שוא וקמץ העין אל פתח · ואשר הם מלעיל הם בפתח
כלם ולא ישתנו בסמכות · ויצאו מזה הכלל אברהם שהריש וההא
בקמץ וההא גרונית ואפילו הכי הוא מלרע · וכן שמות הפועלים
והמתפעלים ודומיהם לנקבה היחידה שסופם תו הם מלעיל אף על
פי שהאות האמצעית היא גרונית כמו שומעת ארבעת מתלקחת
צלחת · וכשימצא דוגמתן לשון עבר גם כן הוא מלעיל כמו שמעת
ידעת לקחת טבעת · אבל אחר אחת אחד הם בפתח כלם ומלרע
וכן פחת כשהוא לשון שררה · אבל כשהוא לשון מלכודת הוא
מלעיל : השני כל שם בעל שתי תנועות סגול או צרי הוא
מלעיל כגון שקל · אבל כשתהיה האחת בצרי והשנית בסגול הוא
מלעיל כמו טבת תבץ תבל כשהוא מורה ארץ · אבל כשהוא מורת
נבלה כלו בסגול ומלעיל · וכן הגה בהא בסוף והגא באלף שניהם
מלרע בסבת נח ההא והאלף · וכן רעה וכן חרש שמאל מלעיל
וחרש ימין מלרע · וסימניך כל מום רע · וכן ברך מורה אחד
מהברכים מלעיל · וברך שהוא לשון ברכה הוא מלרע · והוא פעל
לא שם כראשון וכן חרף כשהוא שם הוא מלעיל וכשהוא פעל הוא
מלרע כמו ושרת · וכן כל השמות ששתי תנועותיהם הראשונות
על משקל שבע הם מלעיל חוץ צלע וצלע הצלע כשהם מוכרתים
שהם מלרע · וכשהם דבקים הם מלעיל · אבל וידע וירע ותתע אף
בהיותם מוכרתים הם מלעיל מחמת הויו ההפוכית בפתח כמו שכתבנו
למעלה בפעלים ולא בעבור העין שבסופם כמו שכתב בעל עין
הקורא כי זה אינו טעם שגם צלע בעל העין · אבל תתע תדע ידע
נדע הם מלרע בהיותם פעלי תו האיתן ויצא מהם אל תתע בנתיבותיה
שהוא מלעיל במשלי סימן ז : השלישי כל שם פועל מלרע
כמו אוכל · ושמות המקרים הדומים להם הם מלרע כמו אוכל ·
אבל שמות הדברים מלרע כמו עורב אורב · וכשהוא שם מקרה
הוא מלעיל כמשפטו כמו אכלני חורב ויצא מן הכלל הזה נוספי המם
בראשם כמו מופת מוקש ודומיהם שהם מלרע : הרביעי
כל שם שהוא בפלס פועל שסופו או אמצעיתו אות גרונית הוא מלעיל

כמו זוהר טוהר גובה ויצאו מזה רוקע רוגע פוסע שהם מלרע ·
ואשר אין בהם אות גרונית הם מלרע כמו שופך גורל וקצת שמות
סופם אות גרונית והם מלרע כמו תותח תולע קובע כובע ·
החמשי כל שם בעל שתי תנועות אחרונות אשר הראשונה נקודה
סגול והוא מלעיל אם ישתנה בהפסק הסגול אל קמץ לא ישתנה
העלוי כגון פסח פסח משמרת משמרת · אבל כשימצא פעל על
משקל הבאים בהפסק הוא מלרע כגון פסח · זרע · שמע ·

החמשי כל שם שהוא על משקל פעל אם הוא שם דבר בהפוך
בהפסק הוא מלעיל · ואם הוא שם התואר הוא מלרע · משל
הראשון שמן · דשן · משל השני שמן דשן · אבל אם אינו בהפוך
שהוא מוכרת הוא מלרע · וכשהוא בסמוך הוא מלעיל · משל
הראשון ירך ערל כבד · משל השני ירך יעקב ערל לב · כבד עון ·
אבל שמות הענינים מנחי העין והשמות הדומים להם הם מלעיל כמו
עול און דריוש אבל בסמיכות העין וו נמשך לחולם הפא כגון מות
מות עול עולתה · אבל עול יוצא מן הכלל הזה כי הוא מלעיל ·
וכן מטיט היון יוצא מן הכלל הזה כי הוא מלעיל ·
הששי כל שם בפלס זית או מים הוא מלעיל כמו בית ציד שמים ידים
כמו שהתבאר בערך מם ·

הנה כבר בארנו דרכי ידיעת מבטא התיבות מלעיל כלם
וקצת דרכי ידיעת מבטא התיבות מלרע · ושאר
התיבות אשר לא נכללו בדרכים הללו כלן מלרע · אך
אמנם יש לך לדעת כי פעמים רבות הסמיכות ישנה מקום הטעם עד
שהתיבה אשר משפטה להיות מלרע ישימה מלעיד · וזה על שלשה
דרכים האחד כשהיא סמוכה לתיבה הבאה אחריה אשר טעמה באות
הראשונה אשר בה כי אז טעם התיבה אשר משפטה מלרע ירחיק
עצמו מן הטעם הבא אחריו וידלג אחורנית אם ימצא מקום לאחריו
כמו והיה · הוא מלרע · והיה קדש הוא מלעיל כי מחמת טעם הקדש
דלג אחורנית טעם יוד והיה אל ההא הראשונה ׃ השני כשיהיה
שוא באות הראשונה מן התיבה השנית והטעם באות הבאה אחרי

הַשְּׁוָא כִּי אָז גַּם כֵּן יְדַלֵּג אֲחוֹרַנִּית טַעַם הַתֵּיבָה הָרִאשׁוֹנָה כְּמוֹ עֹוֹשֶׂה פְּרִי כִּי טַעַם הַשִּׁין חָזַר אֶל הָעַיִן ׃ וְלִפְעָמִים יִמָּצֵא הַדִּלּוּג הַנִּזְכַּר עַד הָאוֹת הַשְּׁלִישִׁית כְּמוֹ נֶעֶרְמוּ מַיִם נַעֲמְדָה יָחַד ׃ הַשְּׁלִישִׁי כְּשֶׁהַתֵּיבָה מִלְעֵיל לֹא יִתְרַחֵק נִגּוּנָהּ מִמְּקוֹמוֹ אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת וְהֵם בּוֹקֵעַ מַיִם כָּל בּוֹצֵעַ בָּצַע מוֹנֵעַ בָּר יִקְּבוּהוּ לְאוֹם וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר ׃ וְעוֹד תִּזְכּוֹר כִּי לִפְעָמִים בַּתֵּיבוֹת אֲשֶׁר מִשְׁפָּטָן מִלְּרַע וְיִסּוֹג אָחוֹר טַעֲמָן שָׂמוּ הַסּוֹפְרִים בָּהּ שְׁנֵי טְעָמִים הָאֶחָד עַל הַמָּקוֹם שֶׁהָיָה רָאוּי הַטַּעַם וְהָאַחֵר הוּא הַטַּעַם הַנִּמְצָא בַּדִּלּוּג כְּמוֹ וַיּוֹצֵא פֶרַח וַיָּצֵץ צִיץ ׃ עַד כֹּה בֵּאַרְנוּ דַּרְכֵי מִשְׁפְּטֵי הַמִּלְעֵיל וּמִלְּרַע ׃

וּמִלְּבַד אֵלוּ נִמְצְאוּ הָעֲמָרוֹת לַתֵּיבוֹת אֲשֶׁר מִקְצָת הַמְדַקְדְּקִים קְרָאוּם מְתוּגוֹת וּקְצָתָם הָעֲמָרוֹת וְאָנוּ קוֹרְאִים אוֹתָם גַּעְיוֹת כִּי בָם יִגְעֶה הַקּוֹרֵא ׃

הַגְּעִיָּא הִיא הַתְחָלַת חִין עֶרֶךְ מִבְטָא הַתֵּיבָה אֲשֶׁר בָּהּ וְיִשְׁלַם בָּאוֹת אֲשֶׁר בָּהּ הַטַּעַם וְאַחֲרֵי כֵן יִסּוֹב חִין עֶרְכָּהּ וְיִשְׁלַם בַּמָּקוֹם ׃ וְעִם הַמִּלָּה הָרָאוּי אֵלֶיהָ וְלָזֶה אֶקְרָאֵנוּ טַעַם חוֹזֵר בִּסְבוּב כִּי הוּא חוֹזֵר מֵאוֹת הַגַּעְיָא וּמַשְׁלִים חִין עֶרְכּוֹ בִּמְקוֹם הַטַּעַם כְּגוֹן הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּ עִמָּדִי כִּי הַגַּעְיָא תַּחַת הֵא הָאִשָּׁה וְטַעְמָהּ תַּחַת הַשִּׁין ׃ וְזֶה קָרָה לִשְׁתֵּי סִבּוֹת שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ נִגּוּנֵי הַתְּנוּעוֹת קְצָתָם לִקְצָת וּלְחַלֵּק בֵּין שְׁתֵּי תֵּיבוֹת הַמּוֹרוֹת עִנְיָנִים שׁוֹנִים וְהֵם דּוֹמִים בְּמוֹצָאֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁנַּחְקוֹר עוֹד בְּעֶזְרַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ ׃ אמן ׃

הַגְּעִיּוֹת מֵהֶן פְּשׁוּטוֹת עוֹמְדוֹת ׃ וּמֵהֶן תְּמוּכוֹת לְאַחֵר וּמוּרְכָּבוֹת ׃ וְהִנֵּה מִשְׁפְּטֵי הַגַּעְיוֹת הַפְּשׁוּטוֹת הָעוֹמְדוֹת הֵן אַחַד עָשָׂר דְּרָכִים ׃

הָרִאשׁוֹן כָּל תֵּיבָה אֲשֶׁר בָּהּ תַּפְרִיד בֵּין אוֹת מוּנַחַת וְאוֹת הַטַּעַם אוֹת אַחֶרֶת וְאֵין אַחֲרֶיהָ שְׁוָא וְלֹא דָּגֵשׁ בִּהְיוֹת תְּנוּעַת אֶחָד מֵהּ מְלָכִים הִיא בְּגַעְיָא ׃ וְכֵן כְּשֶׁהָאוֹת הַמּוּנַחַת הִיא בְּקָמֵץ כְּמוֹ הָאָדָם כִּי אִם הַדֶּלֶת הָיְתָה אוֹת הַטַּעַם הִנֵּה הַהֵא מוּעֲמֶדֶת בְּמוֹצָאָהּ ׃ הַשֵּׁנִי כָּל וּפָעַלְתָּ וּפָעַלְתִּי בְּבוֹא הַטַּעַם בַּתָּו הַפֵּא מוּעֲמֶדֶת כְּמוֹ וְאָכַלְתָּ וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי ׃ הַשְּׁלִישִׁי כָּל

תיבה אשר האות הראשונה בקמץ והיא מלרע או היא נסתר העבר האות הראשונה הנקודה בקמץ היא מועמדת כמו ואקום ואלך כחטאת כאשם העדות · בטחו בך ׃ הרביעי כל שם שתנועת טעמו שלישית לאות נקודה בפתח או בצרי או סגול או חולם או שורק או חירק ובין הנקודות שוא אות הפתח מועמדת כמו ויעמדו תאספי · ויעשו · חערים · מולדתי · תרומתי · חליפתי · וכל שם איש מפיק אלף יוצא מזה הכלל כמו וארונית · ואדונירם ׃ החמשי כל הא התימה הנוספת בראש השם או הפעל או המלה היא בגעיא כמו האלך האתם · החיה ׃ הששי כל הא הידיעה הנראת או אות המבליעות אותה בתנועתן הקודמת אות חית אז היא מועמדת כמו החתי ׃ השביעי בשאר השמות שתחלתן אות גרונית חוץ הא וחית יש מחלוקת כי יש קוראים האות הפתותה או הקמוצה הקודמת אליהם בגעיא · ויש שאינם קוראים כן · ולי נראו דברי המעמידין אותה כי האותיות הגרוניות לקלותן תנועותיהן בינוניות בין החטופות והנעות תנועה חזקה ולכן כמעט יש להן משפט התמוכות כמו לאדוני ויאספו יהרגו יעמדו ׃ השמיני כל תיבה אשר בה ארבע נקודות והטעם באחרונה והשתים הבינוניות קלות תדלג הגעיא מן האחרונה אל הראשונה כמו הראשונה העשותו ·

התשיעי כל תיבה אשר משפט הגעיא להיות באות השלישית מהטעם ולא יכלה מחמת הדגש ושוא הנה תבוא הגעיא ברביעית הקודמת אליה שאין סמוכה לה שוא ודגש אחריה כמו מחרצנים · העמוני ואכבד וכן יש חמשיות כמו מהתחתונות · העשירי יש מעמידין הקריאה בחמש תיבות בראשם שסימנם לבאיש בהיותם בקמץ וקודמות לדגש כמו למה בתים · אנא ימה שמה · ואנחנו לא ראינו מן המדקדקים בלשונם שיעמידו בגעיא כי אם ל״ש בלבד ובא הן מלרע בהיותן בנות שתי אותיות כמו בתים אנא אבל המשרתות הדבוקות בהן הן מועמדות כמו הבתים · וכן גם כן בהיותן שלישיות כמו בתיכם בתיהן · אבל בתינו · גם היא קלה הבית וגעיא בתיו כמשפט רבוי יסודה · האחד עשר כל תיבה שמשפטה מלרע אם טעמה

מקף וסמוך לה תיבה שאין בראשה שוא ולא דגש התיבה ההיא הראשונה תעמוד מלעיל בגעיתה כמו הערים האלה כי משפט הערים להיות מלרע ופה מלעיל בהיות טעם מקף בה סמוך למלת האלה שאין בראשה לא שוא ולא דגש כי אם פתח ההא שהיא רפה ·

אלה הם משפטי הגעיות אשר יערנו לפרשם ׃

ואולם משפטי התמוכות ומחוברות לאחת שני מינים קלות וכבדות · והקלות הם על שני דרכים · הראשון כל תיבה שהיא שלישית לטעם אם יקדם לטעם בסמוך שוא הנה הגעיא תהיה בתנועה השנית ולא בשלישית אל הטעם כמו העומדים כי הטעם הוא בדלית ואף כי תנועת ההא שלישית לתנועת הדלית הגעיא היא נדחית לחולם העין שהיא שנית ׃

הדרך השני אין געיא קודמת לשוא נדחית לעולם אבל תמצאנה שתי תמוכות רצופות תמוכה אחר תמוכה גם תמוכה אחר פשוטה או פשוטות גם פשוטה אחר תמוכה וגם תמצאנה שתי פשוטות זו אחר זו · משל הראשון ואברכם · ואגרשנו · משל השני לישועתך ואערך · משל השלישי מושבותיכם · לאבותיכם · תועבותיהם רחמניות · משל הרביעי בשבועותיכם והאשתאולי שהראשונה שלישית לשנית והשנית שלישית אל הטעם · ושב זה למשפט רביעי שזכרנו לפשוטות ׃

ועוד יש להניח בגעיות כלל גדול כי להן מדרגות ביניהן ביחס אל האותיות אשר תפולנה בהן ובערך אל סמיכותן במקף ובמוכרת כי כל געיא שתפול באותיות היסודיות הנקראות מלכים ושרשיות אצל המדקדקים היא גדולה ומשובחת יותר מן הנופלת במשרתות הנקראות שמושיות כי געית ריש רחמניות גדולה מגעית למד לאבותיכם וגעית התיבה הקודמת אל המקף גדולה מן המוכרתות · וגעית האות הראשונה הנופלת בתיבה הבאה אחרי המוקפת היא גדולה ומשובחה מכל הגעיות כמו יי אלהיך הוא העובר לפניך · וזה תשלום הגעיות הקלות פשוטות ותמוכות ׃

התנועות

התנועות אשר געיתן כבדה הן על אחד משלשה דרכים או שאחרית שוא בדגש · או שני שואים רצופים · או תנועה גדולה · ובתנועה השלישית אליה כגון טעם התיבה אז געית התנועה ההיא הראשונה כבדה ולפיכך בכל פתח וו בתיבות שהן על משקל ויפעלו ויפעלו ויפעלו ויפעלו ומורכביהם כמו ויפעלם ויפעלהו ויפעלני ויפעלני ויפעלהו ויפעלני ויפעלוה ויפעלום ויפעלום ויפעלם ויפעלוהו ויפעלה ויפעלוה · ויפעלום בבוא הטעם בלמד השורש הגעיא בוו הקודמת בראשם כמו ויפקדם ויפגשהו וישטמוהו וירדפום ויפגשום ויזכרה ויחשבה וישלחם ויעברונה ויאשרוה ותעמודנה ותעשי ותעשו וכל הדומות להן הוו בגעיא כבדה · וכן כל הא הידיעה הקודמת לשמות אשר בהם התנאי הזה היא נקראת בגעיא כמו הנערה במעלות למעלות כדברים המשפתים הכרמלי מדעך משאכם ממלכתך · אבל יצאו מזה הכלל השמות אשר האות הראשונה שבהם בחולם כי אז הגעיא תדחה אל החולם ולא תעמוד בהא הקודמת כמו הכהנים לכהנים השואבים השוערים השואבות ודומיהם · וכן מזרעך ולזרעך · אך כשיבואו בלא מם תשאר הגעיא בזין שלא כמשפט · וסימניך יראה זרע יאריך ימים · וכן וו ויהי כשהיא בטעם פשט או במקף היא נקראת בגעיא שלא כמשפט כי אין כאן שלש תנועות ׃

וכן גם כן כשהאות הנעה בראשונה מהשלש תנועות נקודה בסגול היא בגעיא כמשפט · זה הכלל אף כי מעטות הן כמו אשתחוה אתנפלה אקחך ממשלתך ודומיהם · וכן גם כן בהיותה בחירק · ולכן כל התיבות הבאות על משקל מתפעלים התפעלו יתפעלו ויתפעלו תתפעלו נתפעלה התפעלו מתפועלים מתפועלות ויתפועלו כלם האות הראשונה הקודמת אל הדגש או השוא בגעיא בהתנגנם כמו תתנשאו נתחכמה תטהרו יטמאו וכן כל התיבות הדומות להן בתנאי הקודם אות הנקודה בחירק הקודמת נקראת בגעיא כמו ישלחך · כמרגלים · מקבצאל · ממהרת ׃

וכן נמצאו אשר הן שלישיות לאות נקראת בגעיא [illegible] אף שאינה שלישית כי אם רביעית או חמשית בתנועות התיבה כגון מם ממועצותיהם ממחשבותיהם שחירק הממין שלישי לחולם למד השורש ולכן נקראות הממין בגעיא · וכן כל מם מקרא קדש בגעיא כשקדש בפשט · וכן כשתפול וו בשורק בראש התיבות המונחות על פי התנאי הנזכר היא נקראת בגעיא כבדה כמו וליעקב ובשועו ולמועדים · גם יש געיות כבדות בוו שרוקה בראשי תיבות נוספות התנועות בנפול בם טעמים מן המלכים הגבוהים כמו שנביא אחר זה · כמו ולישמעאל ובמועדיכם ותכסנו ובשליתה ובהתקבץ ובהנשאם ומריא וצאן ובתחנונים וסחר כוש ·

זהו כלל הגעיות ומשפטיהן ׃

ודע כי לא תשתננה לעולם לא מחמת משרת ולא מחמת דבר אחר כמו שלפעמים תשתננה הגעיות הקלות · ועוד דרכים כוללים ׃

הראשון כל שם או פעל שתחלתו מם נוספת נקודת בשוא והמם רפה ולפניה אחת מאותיות בהכל ואות בהכל נקראת בגעיא כבדה כמו המדבר המקטרים למנשי במסלה למנצח המם רפה והאות הקודמת בגעיא כבדה · וכן המעט למעט אבל כשהמם בדגש אז אין שם געיא כמו המזוזות המנורה המקומות ודומיהם · השני כל תיבה שבתחלתה הא התימה והאות השנית היא שרשית האות השנית רפה והא נקראת בגעיא כמו הברכה הדרכי · השלישי כל תיבה שבה תנועה ואחריה שוא וסמוך אחרי השוא אות נעה ורפה הנה התנועה הראשונה בגעיא כמו תדשא עלון חרבות חסרי ארבל כרכר ·

ולכן אף כי בכל ערבות העין בגעיא כשתתחבר בראשו דגש אז תסור געית העין ותחזור תחת המם כמו מערבות שהעין חטופה ומשפטה כמשפט השוא · וכן סולו לרוכב בערבות ביה שמו · ופה נשלמו משפטי כל הגעיות בין הגורמות מלעיל ומלרע · בין הגורמות געיא קלה בין כבדה ׃

אחר

אחרי אשר בארנו משפטי העמדות הקולות במבטא ומרוצתם נשאר עלינו לבאר דבוקם כאלו הם בתיבה אחת אף כי יהיו בתיבות שונות ועל זאת הונח המקף אצל העברים שהוא קו מחבר שתי תיבות רצופות אשה אל אחותה מרת שיקרה בסבת הנקודות והטעמים או בסבת השאלות או בסבת השמות ׃

ונתחיל בנקודת הפתח ונאמר כל תיבה שסוף תנועותיה פתח והיא קמץ או צרי או סגול או חטף־קמץ או חולם או שורק או חירק והיא מלרע וסמוכה סמיכות קנין וחזקה או פעל עם פעולו או הפעלות עם מתפעלו או פעל עם שמושו לתיבת שיש בה טעם בראשה אז התיבות החן דבוקות במקף והראשונה היא שקראוה המדקדקים מוקפת כמו כבר־לחם ממכר־בית ושפל־רוח ים־סוף מדבר־סין מדבר־שור מגלת־ספר ׳ ובפעלים למד־דעת חל־מים ובהפעלות יוקם־קין יולד־בן נתן־לה ותבער־בם ׳ דע־נא שאי־לך ׳ ומשל הקמץ מצא־חן בא־שמה ונשא־בם ולדבקה־בו שבה־פה ׳ ומשל הסגול דבר־לי ׳ תתן־לי ׳ וישבתם־בטח תשתה־חמר ׳ זה־שמי ׳ ומשל הצרי שמושו יוד כמו אנשי־שם ׳ אנשי־קדש כלי־כסף ׳ ובצרי מושך הא כמו יפה־תאר קנה־בשם קנה־נא עשה־לי ׳ אבל קנה לך עשה לך נטה לך ודומיהם רובם בלא מקף ׳ ומשל החטף קמץ כמו נתן־זרע ׳ וישמר־אלה ׳ פסל־לך ׳ ומשל החולם כשהאות האחרונה שבסוף התיבה מוקפת אינה שרשית כמו לעשות־לו לבנות־לי בית לשמי ׳ ומשל עוד לחולם שמושך וו התנאי שזכרנו אף ברבוק התנאי כמו חיתו־ארץ ושמו־שוע זרעו־בו בבגדו־בה בפגעו־בו ׳ ועוד בחולם מושך אלף כמו לקרא־לו ׳ למצוא־חן ׳ ומשל השורק המושך וו כמו ירחצו־מים ׳ ויתנו־לו ׳ תגמלו־זאת ׳ ומשל החירק פרי־בטן ׳ ויהי־לי ׳ לברתי־בא ׳ לא־תזכרי עוד ׳

כל אלה הם משפטי ההקפות כשהתיבות שומרות כל הטעמים בשכניהם ׳ אבל בג׳ תנאים יבטל המקף ראשונה בחסרון השכנים הראויים אז יבטל דין דרכי המקף אשר כתבנו כי אם בא זקף קטון

בתיבה השנית ולא קדם פשט לתיבה הראשונה הנה לא תהיה מוקפת אבל יהיה טעמה אחד מהטעמים המריצים הדבור הקודמים אל הזקף קטון · וכן גם כשתהיה בשנית טרחא שלא קדמו תביר וכן תקיש על האחרות · ושנית יבטל המקף כשלא יפול טעם מפסיק בתיבה השנית עם השלישית כמו תנו נא אותה · תנה לנו אחוזה · ושלישית כשתבוא געית התיבה הראויה למקף רחוקה ואין אחריה תנועה גדולה מגעית השנייה אליה אז יבטל המקף גם כן כמו יאכל בו · עושה פלא · אבל אם תהיה אחריה תנועה גדולה לא יבטל המקף כמו יעמד־חי ותעמוד־שם · אלה הם המבטלות דת ההקפה בכללים שזכרנו :

ואולם המקף הבא מחמת המלות הוא על שני דרכים · הראשון כי מלות על עד אך גם רק אל את אל עם כל אם אין בם טעמים מלכים כי אם משרתים הן מוקפות על הרוב אף כי לפעמים מפאת המסורת או מרוצת הדבור · או מפאת טעם שלישות התנועות שזכרנו לעיל · או להיות קשה על הלשון להקיף אף במשרתים בטל מהם המקף כמו אם את הדבר הזה ·

השני מלת או כי מי לא זה כשיסמכו לתיבה שטעמה בראשה תוקפנה על הרוב כמו או־נפש · מי זה · וגם באלה יבטל המקף לפעמים מפאת מרוצת הדבור או לשלישות התנועות · גם כל אלה שסופם אחת מאותיות יהוא בבאם לפני רביע יבטל חק המקף מהן אבל כשיסמכו אל פשטא אף שהוא טעם מפסיק הן מוקפות · משל הראשון כי שם · או איש · ומשל השני כי־איש כי־הוא :

אבל המקף הבא מפאת חשמות הוא בא בשלשה דרכים · הדרך הראשון כשהיו שתי תיבות סמוכות אפילו אם יהיה טעם התיבה השנייה בתנועה השנית לא בראשונה התיבה הראשונה מוקפת על הרוב כמו לחק־עולם · בתום־לבבי ·

הדרך השני מלת יד ביד · כף בכף · בת בבת · כן נאם יי · שר צבא · נהר פרת · ודומיהם · כשהן סמוכות לתיבה אחרת אף כי הטעם בתנועה השנית מהשנייה הן במקף · אך אמנם לפעמים יבטל המקף

אִם בְּמִלַּת בְּיַד בְּכַף כְּשִׁיפּוּל בָּהֶן טַעַם מֵהַמְּלָכִים לְפִי שֶׁאֵינָן סְמוּכוֹת׃
מָשָׁל הַכְּלָל בְּיַד־עֲבָדָיו ׃ בְּיַד־יוֹסֵף ׃ בְּיַד־יְיָ ׃ בְּכַף־מִדְיָן ׃ בַּת־פַּרְעֹה ׃
לְבַת־פַּרְעֹה ׃ בְּבַת־יַעֲקֹב ׃ וְיִצְדַּק עַל מִלַּת בַּת אֲפִילוּ קוֹדֶם תֵּיבַת
מְשׁוּלֶּשֶׁת כְּמוֹ בַּת־עַמִּינָדִיב ׃ בֶּן־אַבְרָהָם נְאֻם־יְיָ ׃ שַׂר־צְבָאוֹ ׃ נְהַר־
פְּרָת ׃ נְהַר־כְּבָר ׃ וּמָשָׁל הַבִּיטוּל בְּיָד רָמָה ׃ בְּיָד חֲזָקָה ׃ כִּי אָז אֵינָן
סְמוּכוֹת כִּי מִלּוֹת רָמָה וַחֲזָקָה הֵם תְּאָרִים לְבַד ׃ וְעַל זֶה בָּאוּ בְּקָמֶץ
כָּל תְּנוּעוֹתֵיהֶן ׃ הַדֶּרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי כָּל חַי־אָנִי ׃ חַי־יְיָ ׃ בְּמַקֵּף זוּלַת
בִּהְיוֹת בְּמִלַּת חַי טַעַם מֶלֶךְ ׃ הַדֶּרֶךְ הָרְבִיעִי וְהוּא מְשׁוּתָּף לַשֵּׁמוֹת
וְלַפְּעָלִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁתִּפָּלְנָה שָׁלֹשׁ תֵּיבוֹת לַעֲבוֹדַת מֶלֶךְ ׃ וְהַטַּעַם
שֶׁהוּא מֶלֶךְ נוֹפֵל בַּשְּׁלִישִׁית אִם הַשֵּׁנִית סְמוּכָה אֶל הַשְּׁלִישִׁית ׃
הָרִאשׁוֹנָה בְּטַעַם מְשָׁרֵת וְהַשֵּׁנִית בְּמַקֵּף ׃ לִשְׁתֵּי סִבּוֹת ׃ הָאַחַת כִּי
הַשֵּׁנִית הַסְּמוּכָה בֶּאֱמֶת וְהָאַחֶרֶת כִּי הִיא הַיּוֹתֵר קְרוֹבָה אֶל הַמֶּלֶךְ ׃
וְכָל שֶׁכֵּן בִּהְיוֹת הַשֵּׁנִית מִלְּרַע וְטַעַם הַשְּׁלִישִׁית בְּרֹאשָׁהּ ׃ הַמָּשָׁל שֵׁם
אֵשֶׁת־אַבְרָם וְשֵׁם אֵשֶׁת־נָחוֹר ׃ אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן ׃ וְחִנֵּה כֶסֶף ׃
אִישׁ יַקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים ׃ וּמָשָׁל הַשֵּׁנִית שֶׁהִיא מִלְּרַע כְּמוֹ בֵּין רֹעֵי
מִקְנֵה־אַבְרָם ׃ הַדֶּרֶךְ הַחֲמִישִׁי כְּשֶׁתִּהְיֶה הָרִאשׁוֹנָה סְמוּכָה
לַשֵּׁנִית לֹא הַשֵּׁנִית לַשְּׁלִישִׁית ׃ אָז נָפַל מַחְלוֹקֶת בֵּין הַקּוֹרְאִים כִּי יֵשׁ
מַקִּיפִים הָרִאשׁוֹנָה וְיֵשׁ מַקִּיפִים הַשֵּׁנִית כְּמוֹ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא יֵשׁ
מַקִּיפִין זִקְנֵי ׃ וְיֵשׁ מַקִּיפִין הָעִיר ׃ וְכֵן חֵן הָעָם הַזֶּה ׃ הַדֶּרֶךְ
הַשִּׁשִּׁי הוּא כִּי לִפְעָמִים מַקִּיפִים הַתֵּיבָה הַקּוֹדֶמֶת לַתֵּיבָה אֲשֶׁר טַעְמָהּ
תְּלִשָׁא אוֹ פָּזֵר ׃ כְּמוֹ בְּמִדְבַּר סִינַי ׃ אֵלֶּה הֵם דַּרְכֵי הַהַקָּפִים ׃

וּבָזֶה נִשְׁלְמוּ דַּרְכֵי הַהַעֲמָדָה וְהַמְּרוּצָה
בְּמִבְטָא הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִי ׃

שַׁעַר הַכַּוָּנָה

בְּטַעֲמֵי הַמִּקְרָא לִי הַצָּעִיר קְלוֹנִימוֹס בֶּן לַאֲדוֹנִי אָבִי הֶחָכָם הַשָּׁלֵם רְבִּי דָוִד נ״ע לְבֵית קְלוֹנִימוֹס לְתַשְׁלוּם סֵפֶר מִקְנֵה אַבְרָם לְמַהֲר״ר אַבְרָהָם דֵּבַּלְמֵשׁ נ״ע אֲשֶׁר נִפְטַר וְלֹא זָכָה לְהַשְׁלִים הַסֵּפֶר׃

בָּזֶה הַשַּׁעַר לְדַבֵּר בְּטַעֲמֵי הַמִּקְרָא וְעִנְיְנֵיהֶם הַפְּרָטִיִּים כִּי לֹא מָצָאנוּ בְּמִי שֶׁקְּדָמָנוּ מִן הַבָּא בְּיָדֵינוּ שֶׁדִּבֵּר מֵהֶם בִּפְרָטוּת כַּמַּסְפִּיק רַק זְעֵר שָׁם זְעֵר שָׁם׃ וְכָל זֶה אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים לְתוֹעֶלֶת הַקּוֹרְאִים כִּי הַטְּעָמִים הִנֵּה הֵם הֶכְרֵחִיִּים לַהֲבָנַת הַכְּתוּבִים לַקּוֹרְאִים כְּאִלּוּ הָיוּ מְדַבְּרִים פָּנִים בְּפָנִים וְזֶה כִּי הַכַּוָּנָה בַּלָּשׁוֹן לְהַכְנִיס מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּנֶפֶשׁ הַמְדַבֵּר לְנֶפֶשׁ הַשּׁוֹמֵעַ וְזֹאת הַכַּוָּנָה לֹא תִגָּמֵר בִּשְׁלֵמוּת כִּי אִם פָּנִים בְּפָנִים׃ וּכְשֶׁאֵין הַמְדַבֵּר בִּפְנֵי הַשּׁוֹמֵעַ וְיוֹדִיעַ הַמְכֻוָּן בִּלְבָבוֹ בִּכְתָב הִנֵּה הַטְּעָמִים הַמּוּשָׂמִים בַּכְּתָב יַעַזְרוּ לְהָבִין הַמְכֻוָּן כִּי הֵם מוֹרִים מְקוֹם הַתְחָלַת הַדִּבּוּר וְהַמְשָׁכָתוֹ וְהַפְסָקָתוֹ וְיֶתֶר הַדְּבָרִים הַמִּצְטָרְכִים לוֹ וְלָכֵן אָמַר הֶחָכָם אֶבֶן עֶזְרָא כָּל פֵּירוּשׁ שֶׁאֵינוֹ עַל דֶּרֶךְ הַטְּעָמִים לֹא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו כִּי בַּעַל הַטְּעָמִים יָדַע הַפֵּירוּשׁ יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וְרַשִׁ״י ז״ל בְּפֵירוּשׁ הָאַרְבַּע וְעֶשְׂרִים בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת אָמַר טַעַם הַמִּקְרָא יוֹכִיחַ בִּהְיוֹתוֹ רָחוֹק בְּפֵירוּשָׁיו׃ וְלָכֵן רָאוּי לָנוּ לְדַבֵּר בַּטְּעָמִים מִשְּׁמָם וְצוּרָתָם וּנְגִינָתָם וְסִדְרָם בַּכָּתוּב וְכֹחָם׃ וּמֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ נִשְׁאַל הָעֵזֶר וְנֹאמַר אֵצֶל שְׁמָם וּמִסְפָּרָם כִּי רוֹב הַמְדַקְדְּקִים הַקְּדוּמִים שָׂמוּ מִסְפָּרָם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים שִׁשָּׁה עָשָׂר מֵהֶם מְלָכִים וְשִׁבְעָה מֵהֶם מְשָׁרְתִים׃ וְנִקְרְאוּ מְלָכִים כִּי לְשָׂרְרָתָם מְחַלְּקִים הַמַּאֲמָר וּמְסַדְּרִים כָּל פְּסוּקֵי הַמִּקְרָא לַהֲבָנָה טוֹבָה בִּנְגִינָה נְכוֹנָה׃ וְנִקְרְאוּ מְשָׁרְתִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵי הַמְּלָכִים לְשָׁרְתָם׃ וְאָמְנָם הַמְּלָכִים הֵם אֵלּוּ׃ זַרְקָא׃ סְגוֹלְתָּה׃ פָּזֵר גָּדוֹל׃ קַרְנֵי פָרָה׃ תְּלִישָׁא׃ אַזְלָא׃ רְבִיעַ׃ שְׁנֵי גְרִישִׁין׃ פְּסֵק׃ זָקֵף גָּדוֹל׃ פַּשְׁטָא׃ זָקֵף קָטֹן׃ טַרְחָא׃ אַתְנַחְתָּא׃ תְּבִיר׃ שַׁלְשֶׁלֶת׃ וְאָמְנָם הַמְּשָׁרְתִים הֵם אֵלּוּ שׁוֹפָר יָשָׁר׃ שׁוֹפָר מְהוּפָּךְ׃ יָרֵחַ בֶּן יוֹמוֹ׃ תַּרְסָא׃ קַדְמָא׃ דַּרְגָּא׃ מַאֲרִיךְ׃ מִלְּבַד הָעֲמָדוֹת הַקּוֹלוֹת בַּמִּבְטָא

אֲשֶׁר תּוֹרֶה עֲלֵיהֶם הַגַּעְיָא וּמִלְּבַד דִּבּוּקָם כְּאִלּוּ הֵם בְּתֵיבָה אַחַת אֲשֶׁר תּוֹרֶה עָלָיו הַמַּקָּף אֲשֶׁר לֹא נְדַבֵּר מֵהֶם פֹּה כִּי נִתְיַיחֵד בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְכָל אֶחָד מֵהֶם שַׁעַר ׃ וְהִנֵּה אַף עַל פִּי שֶׁרוֹב הַמְּדַקְדְּקִים מָנוּ אֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים טְעָמִים בֵּין מְלָכִים וּמְשָׁרְתִים מִכָּל מָקוֹם יִמָּצְאוּ בִּכְתוּבִים טְעָמִים אֲחֵרִים וְהֵם עַל פִּיהֶם כְּקוֹצִים פְּחוּתוֹת מִמְּשָׁרְתִים וְהֵם ׳ יְתִיב ׳ שׁוֹפָר מְכַרְבֵּל ׳ שׁוֹפָר עִלּוּי ׳ וּתְרֵין חוּטְרִין ׳ וְלִגַרְמֵיהּ ׳׳ וְסַחְפָּא ׳ וּמַאיְילָא ׳ וְסוֹף פָּסוּק ׳ אֲשֶׁר נְדַבֵּר מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם בְּעֶזְרַת הָאֵל ׳ וְאַף שֶׁהַקַּדְמוֹנִים הִרְגִּילוּ בִּקְצָתָם שֵׁמוֹת נִרְדָּפִים מִכָּל מָקוֹם שַׂמְתִּי שְׁמוֹתָם כְּפִי הַמּוּרְגָּל אֶצְלֵינוּ בְּמַחוֹז אִיטַאלְיָאה ׳ וְהַנִּרְדָּפִים אֶצְלָם הֵם טַרְחָא וְטִפְּחָא שֶׁהֵם דָּבָר אֶחָד ׳ וְתַלְשָׁא וּתְלִישָׁא גְּדוֹלָה דָּבָר אֶחָד ׳ וְתַרְסָא וּתְלִישָׁא קְטַנָּה דָּבָר אֶחָד ׳ וּגְרִישִׁין וְטַרְסִיִּים דָּבָר אֶחָד ׳ וְשׁוֹפָר יָשָׁר וּמוּנַח דָּבָר אֶחָד ׳ וְדַרְגָּא וְגַלְגַּל דָּבָר אֶחָד ׳ וּמַאֲרִיךְ וּמֵירְכָא דָּבָר אֶחָד ׳ וּתְרֵין חוּטְרִין וּשְׁנֵי מַאֲרִיכִין דָּבָר אֶחָד ׳ וְקַדְמָא וְאֶשֶׁל דָּבָר אֶחָד ׳ וְסוֹף פָּסוּק וְסִלּוּק דָּבָר אֶחָד ׳ וִיתִיב וְשׁוֹפָר מוּקְדָּם דָּבָר אֶחָד ׳ וּפָזֵר גָּדוֹל וְקַרְנֵי פָרָה דָּבָר אֶחָד עַל פִּי הַקַּדְמוֹנִים וּמַה שֶּׁאָנוּ קוֹרְאִים פָּזֵר גָּדוֹל הֵם הָיוּ קוֹרְאִים פָּזֵר קָטוֹן ׳ וְסָמִיךְ וּמַקָּף דָּבָר אֶחָד ׳ וּסְגוֹלְתָּא וּשְׁרֵי דָּבָר אֶחָד ׃

ונתחיל רִאשׁוֹנָה מֵהַזַּרְקָא וְנֹאמַר כִּי שֵׁם זַרְקָא הוּא כְּלִי זַיִן שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִים הַקַּדְמוֹנִים שֶׁהָיָה חֶבֶל עִם סְבוּבֵי בַרְזֶל בְּרֹאשׁוֹ וְהָיוּ כְּבֵית יָד זוֹרְקִים אוֹתוֹ וּמַכִּים ׳ וְלָכֵן צוּרַת הַטַּעַם הַזֶּה כִּדְמוּת חֶבֶל יוֹצֵא לְמַעְלָה מִסּוֹף הַתֵּיבָה וְהוֹלֵךְ לְצַד יָמִין מוּל תְּחִלָּתָהּ וְכָל עוֹד שֶׁהוּא הוֹלֵךְ הוּא יוֹתֵר גָּבוֹהַּ וּבַסּוֹף יֵשׁ עִגּוּל בִּלְתִּי שָׁלֵם וַחֲצִי עִגּוּל בְּתוֹכוֹ ׳ וּשְׁמוֹ וְצוּרָתוֹ דּוֹמִים לִנְגִינָתוֹ כִּי הַנְּגִינָה שֶׁלּוֹ מַתְחֶלֶת בְּקוֹל נָמוֹךְ וְהוֹלֶכֶת וּמִתְפַּשֶּׁטֶת וּמִתְגַּדֶּלֶת לְמַעְלָה וּבַסּוֹף עוֹשָׂה כִּדְמוּת סְבוּבִים בִּלְתִּי שְׁלֵמִים כִּמְבוֹאָר לַמַּשְׂכִּילִים ׃

סגולה נִקְרֵאת כֵּן יַעַן כִּי הִיא בַּטְּעָמִים כִּדְמוּת סְגוּלַּת מְלָכִים וְצוּרָתָהּ תָּעִיד עַל זֶה כִּי הִיא בַּעֲלַת שָׁלֹשׁ נְקוּדּוֹת כִּדְמוּת הַסְּגוּלָּה הַנַּעֲשֵׂית מִשְּׁלֹשָׁה אֲבָנִים טוֹבוֹת ׳ וּמְקוֹמָהּ לְמַעְלָה

בְּסוֹף הַתֵּיבָה· וּנְגִינָתָהּ הִיא בְּהֶפְסֵק כְּאִלּוּ הָאָדָם יִמְצָא סְגוּלָּה וְאֶבֶן יְקָרָה וְיַבִּיט בָּהּ וְיַפְסִיק מִכָּל עֲסָקָיו וְיֶחֱנֶה שָׁמָּה וְלָכֵן הַקַּדְמוֹנִים קוֹרְאִים לָזֶה הַטַּעַם שָׁרֵי שֶׁהוּא תַּרְגּוּם חוֹנֶה וְהוּא הֶפֶךְ הַסְּגוֹל שֶׁהוּא נְקוּדָּה מֵהַנְּקוּדוֹת כִּי בַּסְּגוֹל הַנְּקוּדָּה שֶׁבֵּין הַשְּׁתֵּי נְקוּדוֹת לְמַטָּה וּבָזוֹ לְמַעְלָה· וְאוּלַי שֶׁהוּא כֵּן לְהַפְרִישָׁהּ מִן הַסָּגוֹל שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת בְּטוּר הָעֶלְיוֹן בַּתֵּיבָה שֶׁהִיא עַל הַתֵּיבָה שֶׁבָּהּ הַטַּעַם הַזֶּה· וְיֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁרָצוּ שֶׁשֵּׁם הַסְּגוּלָּה בַּטְּעָמִים נִגְזַר מִן הַסָּגוֹל בַּנְּקוּדוֹת כִּי נַעֲשָׂה כָּמוֹהוּ בַּעַל שָׁלֹשׁ נְקוּדוֹת אֶלָּא שֶׁזֶּה מְהוּפָּךְ וְזֶה יָשָׁר· וְנוּכַל לוֹמַר גַּם כֵּן שֶׁנִּקְרֵאת כֵּן כִּי הִיא כִּדְמוּת שְׁלֹשָׁה גַּרְעִינֵי עֲנָבִים כִּי הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ עֲנָבִים תַּרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי בַּשִּׁילוּ אַתְכְּלָהָא סְגוּלַיָּיא׃

פַּזֵּר גָּדוֹל

נִקְרָא כֵּן כִּי הוּא מְפַזֵּר הַקּוֹל· וְצוּרָתוֹ קַו יָשָׁר עַל הַתֵּיבָה וְאַחַר כַּךְ יוֹצֵא מִמַּחֲצִיתוֹ לְצַד יָמִין קַו חוֹתֵךְ נוֹטֶה לְצַד מַעְלָה· וּנְגִינָתוֹ הִיא הֲרָמַת קוֹל וְאַחַר הַהֲרָמָה הַהִיא יֵצֵא קוֹל אַחֵר מִן הַצַּד כְּאִלּוּ חוֹתֵךְ הַקּוֹל הָרִאשׁוֹן וְהוֹלֵךְ לְצַד מַעְלָה בִּקְצַת כְּאִלּוּ מְפַזֵּר אוֹתוֹ עַד שֶׁשְּׁמוֹ וְצוּרָתוֹ וּנְגִינָתוֹ דּוֹמִים זֶה לָזֶה׃

קַרְנֵי פָרָה

נִקְרָא כֵּן כִּי צוּרָתוֹ כְּקַרְנֵי פָּרָה וְהוּא כִּי יֵצְאוּ מִן הַתֵּיבָה לְמַעְלָה שְׁנֵי קַוִּים מְזַוִּית אֶחָד זֶה לְיָמִין וְזֶה לִשְׂמֹאל וּבְרֹאשׁ שְׁנֵי הַקַּוִּים עִגּוּל לְכָל אֶחָד מֵהֶם· וּנְגִינָתוֹ קְרוֹבָה וּכְמְעַט נְגִינַת הַפַּזֵּר גָּדוֹל רַק עִם חוֹזֶק גָּדוֹל מֵהַפַּזֵּר וְהִתְחַלְּפוּת מַה וְרַעַד כְּאִלּוּ הַקּוֹל יֵרָאֶה שְׁתַּיִם עִם סִבּוּב בְּסוֹפָם עַד שֶׁהַשֵּׁם וְהַצּוּרָה וְהַנְּגִינָה דּוֹמִים׃

תְּלִישָׁא

נִקְרָא כֵּן כְּאִלּוּ תּוֹלֵשׁ הַקּוֹל מֵעוֹמֶק וְצוּרָתוֹ תָּעִיד עָלָיו כִּי הוּא קַו מַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַתֵּיבָה וְעוֹלֶה לְמַעְלָה עִם נְטִיָּיה מַה לְיָמִין וּבְרֹאשׁוֹ עִגּוּל· וּנְגִינָתוֹ תָּעִיד גַּם כֵּן כִּי מַתְחֶלֶת בְּקוֹל נָמוּךְ וְאַחַר מִתְחַזֶּקֶת וּמַאֲרֶכֶת וּבָאַחֲרוֹנָה עוֹשָׂה סִבּוּב מַה׃

אַזְלָא

נִקְרָא כֵּן כִּי הוּא הוֹלֵךְ וּמִתְקַיֵּים בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ· וְצוּרָתוֹ תָּעִיד עָלָיו כִּי הוּא קַו יוֹצֵא לְמַעְלָה מִן הַתֵּיבָה מִצַּד

שְׂמֹאל לְצַד יָמִין כְּאִלּוּ הוֹלֵךְ וְשָׁב לְאָחוֹר לַעֲמוֹד בּוֹ · וּנְגִינָתוֹ תּוֹרֶה זֶה
כִּי הִיא נִמְשֶׁכֶת לִנְגִינַת הַקַּדְמָא שֶׁהוֹלֶכֶת לְפָנִים וְזֹאת תֵּלֵךְ לְאָחוֹר
וְתַפְסִיק וְתַעֲמוֹד בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ ׃

רְבִיעַ

נִקְרָא כֵּן יַעַן הוּא רוֹכֵב וְרוֹבֵעַ עַל הַתֵּיבָה כִּי הוּא נְקוּדָּה מוּשֶׂמֶת עָלֶיהָ בְּאֶמְצַע הָאוֹת לְהַפְרִישׁ בֵּינָהּ וּבֵין הַחוֹלֶם שֶׁהוּא בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת · וּנְגִינָתָהּ כִּנְגִינַת הָאַזְלָא וְיוֹתֵר מִמֶּנָּה כִּי הִיא נַעֲשֵׂית עִם חוֹזֶק מָה בָּאַחֲרוֹנָה וְלָכֵן מִנְהֲגוּ הַמְנַקְּדִים לַעֲשׂוֹת הַנְּקוּדָּה הַזֹּאת גַּסָּה יוֹתֵר מִשְּׁאָר הַנְּקוּדּוֹת הַמּוּשָׂמוֹת לְמַעְלָה כְּמוֹ הַחוֹלֶם וְסִימַן הַשִּׁבּוֹלֶת וְזוּלָתָם · וְיֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁאָמְרוּ שֶׁהוּא נִגְזַר מֵאַרְבַּע וְהָעִנְיָן בִּלְתִּי מַסְכִּים לְדִבּוּרָם זֶה ׃

שְׁנֵי גְרִישִׁין

נִקְרָא כֵּן כִּי הוּא מְגָרֵשׁ וְדוֹחֵק הַקּוֹל · וְצוּרָתוֹ תָּעִיד עַל זֶה כִּי הִיא שְׁנֵי קַוִּים נְכוֹחִיִּים זֶה בְּצַד זֶה לְמַעְלָה הוֹלְכִים מִשְּׂמֹאל לְיָמִין כְּאִלּוּ הִיא אַזְלָא כְּפוּלָה · וּנְגִינָתָהּ כִּנְגִינַת הָאַזְלָא עִם הֶכְפֵּל מָה אַךְ פָּחוֹת מִן הָרְבִיעַ כִּי הָרְבִיעַ רוֹבֵעַ וְעוֹלֶה עַל כֻּלָּם בִּנְגִינָתוֹ וּבְצוּרָתוֹ ׃

וְהַגֵּרִישׁ

הוּא קַו אֶחָד מִקַּוֵּי הַשְּׁנֵי גְרִישִׁין וּנְגִינָתוֹ כִּנְגִינָתָן אַךְ לֹא עִם כָּל כָּךְ חוֹזֶק כִּי בִנְגִינָתוֹ תְּנוּעָה אַחַת וּבָהֶם שְׁתַּיִם · וְצוּרָתוֹ כְּצוּרַת הָאַזְלָא וְיִתְחַלְּפוּ בְּעִנְיָן וְזֶה כִּי כַּאֲשֶׁר הַמְשָׁרֵת יִהְיֶה בָּאוֹת הָרִאשׁוֹן מֵהַתֵּיבָה הַקּוֹדֶמֶת הִנֵּה הַמְשָׁרֵת יִהְיֶה שׁוֹפָר יָשָׁר וְהַטַּעַם הַנִּמְשָׁךְ יִקָּרֵא גֵּרִישׁ אוֹ שְׁנֵי גְרִישִׁין אִם יִהְיוּ שְׁנֵי קַוִּים וְאִם לֹא יִהְיֶה הַמְשָׁרֵת בָּאוֹת הָרִאשׁוֹן הִנֵּה הַטַּעַם הַנִּמְשָׁךְ יִהְיֶה אַזְלָא כְּמוֹ וַיִּקַּח תֶּרַח · וּמַה שֶּׁאָמַרְנוּ בִּשְׁתֵּי תֵּיבוֹת יוּבַן בְּתֵיבָה אַחַת בְּעֵינָהּ כַּאֲשֶׁר יִהְיוּ בָהּ הַמְשָׁרֵת וְהַטַּעַם כִּי רָאוּי לְהַבִּיט בְּאוֹת הַמְשָׁרֵת כְּמוֹ וְנָתַתָּ וְעַל פִּיו יִהְיֶה גֵּרִישׁ אוֹ אַזְלָא ׃

פָּסֵק ׀

נִקְרָא כֵּן כִּי הוּא מַפְסִיק בֵּין תֵּיבָה לְתֵיבָה · וְצוּרָתוֹ שֶׁהִיא מַקֵּל עוֹמֵד בֵּין תֵּיבָה לְתֵיבָה יָעִיד עָלָיו וְאֵין לוֹ נְגִינָה רַק נְגִינַת הֶפְסֵק ׃

זָקֵף גָּדוֹל

נִקְרָא כֵּן כִּי הוּא מַגְבִּיהַּ הַקּוֹל לְמַעְלָה בְּיוֹתֵר וְאַחַר עוֹשֶׂה שְׁנֵי דִּלּוּגִים חַדִּים · וְצוּרָתוֹ

מעידה עליו כי היא קו ישר עם שתי נקודות זו על גב זו כדמות שוא בצדו לצד ימין מה שהקטון הוא שתי נקודות לבד כמו שנאמר אחר כן · ונגינתו בתחלה מאריך בהגבהת הקול ואחר עושה שני דלוגים ועומד מה שבקטון עושה שני דלוגים לבד ועומד · עד שהצורה והנגינה מעידים על שמו ׃

פשט

נקרא כן כי הוא פושט וממשיך וממטה התיבה עם קיום מה עד הגיעה לזקף קטון שהוא ההפסק · וצורתו מעידה עליו כי היא קו יוצא למעלה מימין לשמאל מול הזקף קטון שיורה נטייה אליו עם העמדה מה · וצורתו כצורת הקדמא ויתחלפו כי הקדמא לעולם יושם בתחלת התיבה באות הראוי לו הטעם אך הפשט אם הגזר הנמשך לא יקבל הטעם אז יורשמו בתיבה שני קוים והם שני פשטין כמו שמי השמים · ונגינתו קול מת מבלי סבוב כאלו הוא נח וממתין חבירו שהוא הזקף קטון · ונגינת השני פשטין נגינת הפשט רק עם חוזק יותר להיות התנועה כפולה ותבדל צורתן מצורת השני גרישין כי השני גרישין בם שני קוים קרובים זה לזה משמאל לימין והשני פשטין הקוים בם הם רחוקים זה מזה והולכים מימין לשמאל ׃

זקף קטון

נקרא כן כי הוא מגביה הקול אך לא ביותר כזקף גדול · וצורתו גם כן מעידה כי היא שתי נקודות זו על גב זו כדמות שוא מבלי קו · ונגינתו הגבהת הקול אך לא הרבה עם שני הפסקים ׃

טרחא

נקרא כן כי הוא טורח ולואה בדרך ולכן צורתו קו תחת התיבה באלכסונות מתחיל מהתיבה משמאל לימין כאלו הוא נסוג לאחור כלואה · ונגינתו מעידה על זה כי היא קול נמוך ומפסיק כאלו שב לאחור · והיותו תחת התיבה ולא למעלה כאחרים שזכרנו יורה על שהנגינה רפה ונכנעת מבלי הרמת קול ׃

אתנחתא

נקרא כן כי הוא מנוחה עם אנחה כדמות האדם שטרח ואחר ישב ויאנה · וצורתו מעידה כי היא למטה מן התיבה חתיכת קו סבובי מימין ותתיכת קו

סבובי משמאל ולמעלה לצד שמאל כדמות קוץ במקום חבורם וכאלו היא קערה כפויה על פיה ולכן קוראין אותו סחפא׃ האמת שייחדו זה השם לאשר בראש הפסוק כמו שנאמר׃ והוא כדמות עשיית אנחה מהאיש שטרח ויושב׃ ונגינתו דומה לזה כי היא הפסק גדול מן הפסק הזקף קטון ובהפסק ההוא יש אנחה מה׃ וגם עם קול נמוך ונכנע מה שיורה עליו היותו תחת התיבה כמו הטרחא׃

תביר נקרא כן כי הוא שבירה למה שקדם אליו מקול האזלא והגרשין והרביע שמדרכם להקדים אליו וגם הדרגא שהוא מדרגות הסולם׃ וצורתו מעידה עליו כי הוא תחת התיבה חתיכת עגול עם נקודה מול מעלה נוגעת באמצע כאלו שובר אותה׃ ונגינתו כנגינת קול שבור עם סבוב מה בלתי שלם כאלו נכנס דבר באמצע כמבואר למשכיל׃

שלשלת נקרא כן כי הוא נעשה כשלשלת וכמסור מצד אחר׃ וצורתו שהיא כן מעידה עליו׃ ויותר ויותר נגינתו שהיא הפסקים רבים עם הרמת הקול ולכן היא למעלה מן התיבה מבין יתר הטעמים׃ ודי בזה לששה עשר טעמי המלכים׃

ואמנם בדברנו מהמשרתים נאמר כי השופר ישר נקרא כן כי הוא נעשה כדמות שופר כפוף מתחיל מימין לשמאל׃ וצורתו מעידה על זה׃ ונגינתו גם כן כי היא ממשכת המאמר ומתחלת בקול נמוך ואחר תתפשט בקול ההוא כאלו הולכת מימין לשמאל׃ ולכן קראוהו שופר הולך׃

שופר מהופך נקרא כן כי הוא נעשה כדמות שופר גם כן אלא שהוא הפוך כי הוא הולך משמאל לימין כמו שהישר הולך מימין לשמאל׃ וקראוהו קצת אנשים שופר עומד כאלו הוא שב לאחור ועומד בקצת׃ ונגינתו נגינת הישר על פי ההמון וראוי להיות עם עמידה מה יותר מהישר על דרך האמת׃ והנה קצת אנשים שמו שני מינים אחרים משופר והם שופר מכרבל ושופר עלוי׃ והשופר מכרבל הוא המונח אשר יהיה באות הראשון מהתיבה הקודמת לזקף קטון כמו רגע אדבר

בירמיה סימן יח ׳ וקצת אנשים אמרו שלא יהיה מכרבל אם לא
יהיו שני מונחים וזקף קטון בשלשה תבות ׳ וקצתם אמרו שהראשון
מכרבל והשני עלוי לפני זקף קטון כמו אשר יצא ממעיך בראשית
סימן טו ׳ ואז יצדק הכלל שהמונח אחר האות הראשון יקרא עלוי
כאשר יושם לפני זרקא או אתנח אבל אם לפני יתר המלכים יקרא
ישר ׳ ואם יבואו שני עלויים הנה הראשון יקרא מכרבל בין שיונח
באות הראשון בין בשני ויקרא המשרת השני שופר עלוי ׳ ובדברנו
בזקף קטון נדבר מהם ׳ וצורת המכרבל והעלוי צורת השופר ישר
ממש הפך המהופך רצוני מימין לשמאל ׳ ואולי נקרא מכרבל כי
הוא כבברה מחבב ותולה ברעדה מה עם המשכתו ׳ ועלוי נקרא
כן כי הוא המשרת המעולה רואה פני המלך על זולתו ׳ ונגינתם
נגינת הישר והמהופך להמשיך הדברים וביחוד להיותם נכנסים לפני
הזקף קטון מקום הפשט ולפעמים לפני האתנח ׃

ירח

בן יומו נקרא כן כי הוא חצי עגול כדמות ירח בלתי
שלמה ונגינתו כנגינת השופר ישר לשרת הקרני
פרה כמו שנאמר אחר כן ׃

תרסא

נקרא כן כי הוא כדמות תריס ומגן וצנה להיותו
סמוך עם התיבה הבאה לאחריה בקריאה בין
קדמא אזלא בין שני גרישין בין פשט או
תביר ׳ וצורתו תעיד עליו כי היא קו משוך עם עגול בראשו מסוף
התיבה מימין לשמאל לא למעלה במוחלט רק נטוי למטה מול
אותיות התיבה הנמשכת ׳ ולהיותו בצורת התלשא נגינתו כנגינת
התלשא אך אמנם יבדל ממנו במקום כי מקום התלשא תחלת התיבה
ומקום התרסא סוף התיבה ׳ והוא משרת כי יסמך עם תיבה הבאת
לאחריו בקריאה מה שהתלשא לא יסמך עמה כלל בקריאה ׳ ובזרת
ביחוד יבדלו מלבד מקום הטעם ׳ ומפני זה נתיחדו שני טעמים
אלו להיות שנים אף שנגינתם אחת וצורתם אחת ׃

קדמא

נקרא כן כי הוא קודם לאזלא ואליו
יבוא ׳ וצורתו מעידה כי היא קו משוך

לְמַעְלָה מִיָּמִין לִשְׂמֹאל כִּדְמוּת הוֹלֵךְ לַאֲזָלָא אֲשֶׁר הוּא מִשְּׂמֹאל לְיָמִין כְּמוֹ שֶׁזָּכַרְנוּ׃ וּנְגִינָתוֹ גַם כֵּן מְעִידָה כִּי אֵינָהּ כִּי אִם תְּנוּעָה אַחַת הוֹלֶכֶת לִקְרַאת זוּלָתָהּ וְאֵינָהּ עוֹמֶדֶת בְּעַצְמָהּ׃ וּקְצָת אֲנָשִׁים קְרָאוּהוּ אֶשֶׁל לִהְיוֹתוֹ כְּאִילָן נָטוּעַ׃

דרגא נִקְרָא כֵּן כִּי הוּא כְּמַדְרֵגוֹת סוּלָּם וְצוּרָתוֹ מְעִידָה כִּי הוּא מְצוּיָּיר מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה׃ וּנְגִינָתוֹ מְעִידָה כִּי הִיא נִרְעֶדֶת כִּדְמוּת סוּלָּם רָעוּעַ לָלֶכֶת אֶל הַתְּבִיר וְאֵינוֹ הַכָּנָה קַיֶּימֶת כְּמוֹ הַקַּדְמָא אֶל הָאַזְלָא וְהַשּׁוֹפָרוֹת אֶל יֶתֶר הַטְּעָמִים וְזֶה יָדוּעַ׃

מאריך נִקְרָא כֵּן כִּי הוּא הוֹלֵךְ בְּאוֹרֶךְ הַמַּאֲמַר עַד בּוֹאוֹ אֶל הַהֶפְסֵק׃ וְצוּרָתוֹ מְעִידָה כִּי הִיא קַו לְמַטָּה מִיָּמִין לִשְׂמֹאל כְּאִלּוּ הוֹלֵךְ בְּאוֹרֶךְ בְּמַהֲלָכוֹ׃ וּנְגִינָתוֹ נְגִינָה מַאֲרֶכֶת עִם קוֹל נָמוּךְ אַךְ הִיא קַלָּה וּתְנוּעָה אַחַת לְבַד׃ וּבָזֶה יִבָּדֵל מִן הַשּׁוֹפָרוֹת וְיֶרַח בֶּן יוֹמוֹ׃ וְזֶה יַסְפִּיק כְּפִי יְכוֹלְתֵּינוּ בְּבֵיאוּר הַשִּׁשָּׁה עָשָׂר מְלָכִים וְשִׁבְעָה מְשָׁרְתִים בִּשְׁמָם וְצוּרָתָם וּנְגִינָתָם כִּי הֵם דְּבָרִים זָרִים לֹא שְׂעָרוּם רִאשׁוֹנִים׃

ואולם הַטְּעָמִים הָאֲחֵרִים וְהֵם כִּקְוֹצִים לְאֵלּוּ נְדַבֵּר מֵהֶם בִּקְצָת׃ וְנֹאמַר כִּי הַיְתִיב הוּא טַעַם תַּחַת הַתֵּיבָה צוּרָתוֹ כְּצוּרַת הַשּׁוֹפָר מְהוּפָּךְ לֹא פָּחוֹת וְלֹא יֶתֶר׃ וְיִתְחַלְּפוּ לְבַד בְּמָקוֹם כִּי הַשּׁוֹפָר מְהוּפָּךְ עוֹמֵד אַחַר הַתְּנוּעוֹת וּבֵין הַנְּקוּדוֹת לְצַד שְׂמֹאל וְהַיְתִיב עוֹמֵד בִּתְחִלַּת הַתֵּיבָה וּכְמְעַט יוֹצֵא מִמֶּנָּה׃ וְלָכֵן קְרָאוּהוּ קְצָת אֲנָשִׁים שׁוֹפָר מוּקְדָּם כִּי הוּא מוּקְדָּם לִפְנֵי הַנְּקוּדָה׃

וְאִם יִקְרֶה שֶׁיִּהְיֶה בַּתֵּיבָה אֲשֶׁר בָּאוֹת הָרִאשׁוֹן מִמֶּנָּה רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה הַטַּעַם אַךְ לַתֵּיבָה הַהִיא תִּהְיֶה מְחוּבֶּרֶת תֵּיבָה אַחֶרֶת לְפָנֶיהָ בְּמַקָּף הִנֵּה הַיְתִיב לֹא יִהְיֶה בִּמְקוֹמוֹ כָּרָאוּי כִּי הַמַּקָּף יַעֲשֶׂה שֶׁתִּהְיֶינָה הַתֵּיבוֹת אַחַת רַק יִהְיֶה שׁוֹפָר מְהוּפָּךְ וְנִקְרָא כֵּן כִּי הוּא עוֹמֵד וְיוֹשֵׁב וּבִכְלַל יֵשׁ לוֹ הֶפְסֵק מַת וְדִינוֹ דִין הַפַּשְׁטָא בְּצַד מַה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר׃ וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי יְתִיב לְשׁוֹן הֲשָׁבָה וְאֵינוֹ כֵּן שֶׁמָּצִינוּ שֶׁבִּלְשׁוֹן יְשִׁיבָה הַיּוּד בָּהּ עִקָּר בַּתַּרְגּוּם כְּמוֹ וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב תַּרְגּוּמוֹ וִיתֵיב אֲבָל בִּלְשׁוֹן הֲשָׁבָה אֵין שַׁיָּיךְ בָּהּ יוּד לְעִיקָּר שֶׁהֲרֵי וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה מְתַרְגְּמִין וְתָב לְמַשְׁרִיתָא׃

וּנְגִינָתוֹ כִּנְגִינַת הַשּׁוֹפָרוֹת רַק עִם הֶפְסֵק מַה וְיִמָּנֶה עִם הַטְּעָמִים הַמַּפְסִיקִים כְּמוֹ שֶׁנְּבָאֵר אַחַר כֵּן ׃

תרין חוּטְרִין נִקְרָא כֵּן כִּי צוּרָתָם שְׁתֵּי מַקְלוֹת לְמַטָּה מִן הַתֵּיבָה זֶה בְּצַד זֶה מִיָּמִין לִשְׂמֹאל וּנְגִינָתָן קְרוֹבָה לִנְגִינַת הַתְּבִיר אַךְ לֹא עִם כָּל כָּךְ חוֹזֶק וּרְעָדָה וּשְׁבִירָה וְיִבְדְּלוּ גַם כֵּן מִן הַתְּבִיר כִּי נְגִינָתָם סְמוּכָה לַנִּמְשֶׁכֶת אַחֲרֶיהָ כְּמוֹ לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ וְהַתְּבִיר אֵינוֹ סָמוּךְ ׃

לגרמיה נִקְרָא כֵּן כִּי הוּא כִּדְמוּת עֶצֶם שָׁבוּר · וְצוּרָתוֹ מְעִידָה עַל זֶה כִּי הוּא פֶּסֶק מַמָּשׁ וְנִקְרָא לְגַרְמֵיהּ כַּאֲשֶׁר הַפֶּסֶק הוּא בֵּין שְׁנֵי שׁוֹפְרֵי יְשָׁרִים וְאַחַר הַיָּשָׁר הַשֵּׁנִי רְבִיעַ כְּמוֹ שֶׁנְּבָאֵר אַחַר כֵּן וּנְגִינָתוֹ נְגִינַת הַפֶּסֶק אִם תִּקְרָא נְגִינָה כִּי הִיא הֶפְסֵק מַה וְאֵין לוֹ קוֹל מְיוּחָד וּכְאִלּוּ נִשְׁבַּר הָעֶצֶם לִהְיוֹתוֹ בֵּין שְׁנֵי שׁוֹפָרוֹת ׃

סחפא הוּא אַתְנָח שֶׁבְּרֹאשׁ פָּסוּק · וְנִקְרָא כֵּן כִּי הוּא כִּדְמוּת קְעָרָה מְהוּפֶּכֶת וּכְפוּיָה עַל פָּנֶיהָ ׃

מאיילא צוּרָתוֹ קַו מָשׁוּךְ מִתַּחַת הַתֵּיבָה קָרוֹב לִתְחִלָּתָהּ מִשְּׂמֹאל לְיָמִין כְּצוּרַת הַטַּרְחָא וְנִקְרָא מַאְיְלָא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי וְלֹא יָדַעְתִּי לָמָּה ׃

סוף פָּסוּק נִקְרָא כֵּן כִּי הוּא סוֹף הָעִנְיָן וְתַכְלִיתוֹ · וְצוּרָתוֹ מְעִידָה כִּי הִיא קַו מוּנָח מִתַּחַת הַתֵּיבָה קָרוֹב לְסוֹפָהּ כִּדְמוּת קַו זָקוּף כְּאִלּוּ הוּא הֶפְסֵק וְסִלּוּק לִגְמָרֵי · וְהַטַּעַם הַזֶּה אֵין לוֹ נְגִינָה זוּלַת נְגִינָה פּוֹסֶקֶת לִגְמָרֵי ׃

ואחר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ בִּשְׁמוֹת הַטְּעָמִים וְצוּרָתָם וּנְגִינָתָם נֹאמַר כִּי הַטְּעָמִים בִּכְלָל מֵהֶם מַפְסִיקִים וּמֵהֶם אֵינָם מַפְסִיקִים וּרְצוֹנִי בִּבְלְתִּי מַפְסִיקִים שֶׁיִּמָּשְׁכוּ הַמִּלָּה אֲשֶׁר סוֹפָהּ כִּי הוּא לַאֲשֶׁר אֶצְלָהּ וְלָכֵן נִקְרְאוּ מְשָׁרְתִים · וְהִיא בְּעַצְמָהּ הַחֲלוּקָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁעָשִׂינוּ מְמָלְכִים וּמְשָׁרְתִים כִּי הַמְּלָכִים מַפְסִיקִים וְהַמְשָׁרְתִים בִּלְתִּי מַפְסִיקִים וּנְסַפֵּר אוֹתָם פֹּה פַּעַם אַחֶרֶת מִפְּאַת הַהֶפְסֵק · וְנֹאמַר כִּי הַמַּפְסִיקִים זַרְקָא סְגוֹלְתָּא פָּזֵר גָּדוֹל קַרְנֵי פָרָה תְּלִשָׁא אַזְלָא שְׁנֵי

גרישין רביע פשט פסק זקף קטון זקף גדול טרחא אתנחתא תביר ושלשלת ועוד יתיב וסוף פסוק ואף שאינם מלכים · ובשלשת הספרים שהם תלים ומשלי ואיוב וסימנם אמת הטרחא אשר בראש התיבה מפסיק ואשר היא באמצע התיבה אינה מפסיק והם משונים בטעמיהם לפי שבהם פסוקים קצרים · ותרין חוטרין אף על פי שהן בנגינת התביר אינם מפסיקים כי הם סמוכים כמו שאמרנו · וכן התרסא אף על פי שהוא כנגינת התלשא אינו מפסיק לפי שהוא סמוך ונקשר ומתגלגל בנעימתו עם התיבה אשר אחריו · ואולם יתר הטעמים אינם מפסיקים רק הם ממשיכים הדבור ׃

האמנם המפסיקים אינם מפסיקים בשוה כי הפסק פחות מפסיק מן הזקף קטון כמו שנבאר וביחוד מהזקף גדול שהוא רב ההפסק והזקף קטון פחות מפסיק מן האתנחתא והאתנחתא פחות מפסיק מן הסוף פסוק עד שקצת אנשים היו קוראים האתנחתא מנוחה אמצעית בין הזקף קטון והסוף פסוק והסגולה קרובה לאתנחתא כמו שנבאר ואף שיתחלפו בענין ההפסק והוראתו כי הפסק הסגולה הוא בשמחה כמו צא שלל רב והפסק האתנחתא עם אנחה · וכן האחרים השלשלת הוא היותר מפסיק שבתוכם ואחריו הזרקא ואחריו פזר גדול וקרני פרה שהם מנגינה אחת בקרוב ואחריו התלשא ואחריו רביע ואזלא ושני גרישין שהם כמעט דומים בנגינה כמו שזכרנו ואחריהם תביר וטרחא ופשט ויתיב ואלו הענינים מובנים אצל המורגל בנגינתם · והבלתי מפסיקים גם כן יש ביניהם מדרגות ואף שיעלמו כי המאריך הוא היותר בלתי מפסיק היינו היותר ממשיך שבכלם ואחריו במדרגה שופר ישר ואחריו שופר מתופך ואחריו קדמא ואחריו ירח בן יומו ואחריו דרגא ואחריו התרסא עד שבנגינתו התרסא יראה כמעט מפסיק ואיננו כי לקחו אותו המדקדקים בעד בלתי מפסיק להיותו סמוך · והקוצים ההולכים אחרי עקבות המלכים והמשרתים כי הם בטעמים כעם דל באנשים ׃

ויש חלוקה אחרת מהטעמים והיא כי מהם מנגינה אחת
בעצמה ומהם מנגינות מתחלפות ואשר מנגינה
אחת הפזר גדול והקרני פרה שהם מנגינה אחת סגולה ואתנחתא
מנגינה אחת ותלשא ותרסא מנגינה אחת ואזלא וגריש ושני גרישין
ורביע מנגינה אחת ופשט ושני פשטין מנגינה אחת וקרוב להם
יתיב· ותביר ותרין חוטרין מנגינה אחת והשופרות כלם מנגינה
אחת בקרוב והאחרים מנגינות מתחלפות כל אחד לבדו ׃ והנה
כאשר נביט היטב בעין השכל נמצא כי לתכלית מה נעשה וזה כי
להצטרך בעל הטעמים לנגינה אחת במקומות מתחלפים והיה טעם
אחר בלתי נכון במקום אחד מהם לסבה מהסבות הוצרך לו למצוא
טעם אחר מהנגינה ההיא להשימו שמה כמו בהצטרכו במקום אחד
לנגינה חזקה ובשני ללא כל כך חוזק כגון הפזר גדול וקרני פרה כי
במקום שיצטרך כח חלוש בנגינה ההיא היה משים פזר גדול ובחזק
קרני פרה· וסגולה ואתנחתא להפריש כי הסגולה עם שמחת
והאתנחתא עם אנחה· ותלשא מוכרת ותרסא סמוך למה שאחריו·
ואזלא אינו כל כך חזק כגריש והגריש אינו כל כך חזק כשני גרישין
שהן שני כחות מלבד שהגריש במלה זעירא ושני גרישין בגדולה·
ושני גרישין אינו כל כך חזק כרביע· ופשט אינו כל כך חזק כשני
פשטין· ועוד הפשט במלה זעירא והשני פשטין בגדולה· והיתיב
קרוב להם וביחוד הוא בזעירא יותר מהפשט· והתביר מוכרת
והתרין חוטרין סמוכין למה שאחריהם· וכל אלו הענינים יתבארו
היטב במה שנאמר אותו אחריכן· ולכן בהיות בנגינה אחת צורך
להתחלפיות רבות מפאת צורך התיבה הצטרך לעשות טעמים
רבים בה· ובקצתם נגלים אלו הענינים ובקצתם יעלמו· ואולי יש
הפרש מה בנגינה אחת ולא ידענוהו ונאמר שהיא אחת כמו בכל כך
מינים משופרות שהם כל אחד מהם לתכלית ולא יגלה זה בהם
לעינינו כי נחזיק כלם בעד ממשיכים לבד והנה בהמשכה מדרגות זה
לפני זה ויעלמו· וכן יש חלוקה אחרת בטעמים והיא שהטעמים
מהם למעלה מהתיבה ומהם למטה ואשר למעלה הם אשר להם כח

גדול

גדול וגאוה והרמת הקול ואשר למטה חלושים ונכנעים בקולם הנכנעת וכלם נמשכים לענינים כפי צורכם כמו התביר והטרחא והאתנחתא שה צורך בהם הכנעת הקול ולכן הם למטה ואולם השלשלת והפזרים והזקפים והתלשא וזולתם יצטרך בהם הרמת הקול ולכן הם למעלה וכל זה יתבאר אחר כן וכן יש חלוקה אחרת בטעמים והיא שמהם שנקראים בשמותם תמיד ומהם שישנו שמותם לתכלית מהתכליות ואשר להם שם אחד תמיד ידועים ואשר ישנו הם כמו הפסק שיקרא לפעמים לגרמיה ואתנח שיקרא לפעמים סתפא ושופר ישר שיקרא לפעמים שופר מכרבל ולפעמים שופר עלוי וכן שופר מהופך שיהפך ליתיב :

ואחר שדברנו משמות הטעמים ומספרם וצורתם ונגינתם ראוי שנדבר מסדרם בכתוב בכל אחד ואחד מהם ונתחיל בזרקא ונאמר כי הזרקא אם תהיה לפניו תיבה אחת לא יהיה בה כי אם שופר ישר חוץ ממלה זעירא וזה ארצה באמרי תיבה בכל זה השער כלומר שלא תהיה זעירא · ואמנם אמרתי אם תהיה לפניו יען כי לפעמים לא תהיה לפניו שום תיבה ועם כל זה יהיה בתיבה לא לבד זרקא אחד אבל גם שנים כמו בבראשית סימן לב ויאמר יעקב והנה על פי המסרה יוצאו מזה הכלל תשעה שיקדם להם משרת אחד לזרקא ואינו שופר רק מאריך והושמו במסרה ואין זה מקום ספורם · ואם תהיינה שתי תיבות קודם הזרקא חוץ ממלה זעירא הראשונה תהיה קדמא והשנית שופר או מאריך כמו ויאמר אליהם ראובן בבראשית סימן לז ואם יהיו ג משרתים קודם הזרקא הראשון בתרסא והשני בקדמא והשלישי בשופר כמו הנה נא מצא עבדך חן בבראשית סימן יט · ואם יבא פסק בין השופר המשרת והזרקא יכנס מאריך כמו ועלה הגבול דבירה ביהושע סימן טו · ועל פי המסרת בשמנה עשר מקומות ימצא שיקדמו לזרקא קדמא ומאריך ולפעמים בשתי תיבות ולפעמים בתיבה אחת ואין זה מקום ספורם · ואחר הזרקא סגולה על הרוב אם מבלי אמצעי ואם באמצעי והוא השופר ישר כאשר בין תיבת הזרקא ותיבת הסגולה תהיה תיבה אחרת ·

ואמנם

ואמנם אמרתי על הרוב יען כי ימצא זרקא בלא סגולה כמו בישעיה
סימן מה כה אמר יהוה למשיחו כי הם שני זרקא בלא סגולה ׃

סגולה

לפעמים ישימו המנקדים סגולה אחת במקומה והוא סוף התיבה ואחרת במקום הנחת הטעם להכיר משפט התיבה במלעיל ומלרע כמשפט הטעמים אשר מקום הנחתם יודיע זה כמו מעשה חרש אבן שמות סימן כח · והמשרת שלו שופר ישר אם בתיבה אחת ואם בשתים כמו שאמרנו ולעולם הסגולה היא באה אחר הזרקא ולא תמצא בלתו ׃

פזר גדול

המשרת שלו לפניו שופר ישר אחד בתיבת אחת ושני שופרות בשתי תיבות והאחד ישר והאחר הפוך · ולפעמים מצינו תלשא או תרסא קודם פזר גדול ואחריהם קדמא אזלא או שני גרישין והישר הנהוג · ולפעמים יבא הפזר מבלי משרת רצוני בראש פסוק · ואולם אחר פזר גדול לעולם יבא תלשא או תרסא או קדמא אזלא או שני גרישין ׃

קרני פרה

משרתו לפניו ירח בן יומו ולפעמים שופר ישר אך קרוב ירח בן יומו כי הוא רואה פני המלך ונאמן בית ׃

תלשא

לפעמים ישימו המנקדים שני סימני תלשא בתיבה אחת האחד במקום המיוחד לתלשא והוא התחלת התיבה והאחר במקום הנחת הטעם כמשפט הטעמים וזה יקרה גם כן בתרסא · ומשרתיו לפניו השופרות אחד או שנים או שלשה · ולפעמים ימצאו ששה שופרות ישרים לפניו כמו ביחזקאל סימן מז ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל · ולפני תלשא ולפני תרסא לא יבא קדמא אלא אם היתה התיבה גדולה וזה על המעט · ויבא אחריו קדמא אזלא או גרישין וביחוד גרישין כשלפניה קדמא ואחר קדמא אזלא רביע או פשט או תביר אך מבלי אמצעי אחר התלשא לא יבא לעולם רביע כי אם אחרי הקדמא אזלא או שני גרישין · ולפעמים יבואו אחרי התלשא או התרסא קדמא אזלא או שני גרישין אף על פי שלא יהיה לאחריהם רביע כגון ויחות הולך

לפניהם יומם בעמוד ענן ׃

אזלא

משרתו לפניו קדמא ולפני קדמא אזלא לא יבא לעולם ישר · והטעם הזה לא יבא לפני רביע לעולם אלא כשיהיה אחר הרביע שני פשטין ותיבה אחת ביניהם ולא זעירא כי יהיה רביע קודם קדמא אזלא כגון ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך בראשית סימן כ׳ וכן כאשר יבואו קדמא אזלא ורביע ולפני הרביע יבא לגרמיה אז יבא גם כן הרביע קודם הקדמא אזלא כגון וכל ישרי המדינות והאחשדרפנים והפחות ודומיהם · ומצינו קדמא אזלא ואחר הקדמא אזלא רביע ואחר הרביע קדמא אזלא והכל בפסוק אחד כמו ויאמר יהוה אל משה נטה ידך על ארץ מצרים

ואם אחר הרביע תיבה אחת ולא יותר יוסב הקדמא אזלא לשני גרישין כגון ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה · ומצינו קדמא אזלא בתיבה אחת שנגינת הטעם בה מלעיל כגון וסמכו אהרן ובניו ׃

פסק

יבא לרוב בין שתי תיבות דומות כמו שמואל · שמואל בשמואל סימן ג׳ · ולא יבא פסק אלא אחר שופר ישר כמו עשוי כלה בראשית סימן י״ח · ולפעמים אחר מאריך · ואם יבואו שני ישרים בלי רביע אחריהם יהיה אז בלי ספק ונקרא השופר הראשון שופר הולך והשני שופר מעמיד כי הראשון עקר והשני טפל לו כמו כל איש אשר ידבנו לבו ׃

רביע

יבא לפעמים בלי משרת כמו ותחת כי אהב ולכן יבא לפעמים בראש הפסוק כמו והארץ היתה תוהו · ולפעמים יהיה לו משרת אחד בתיבה אחת לפניו והוא השופר ישר כמו ויאמר אלהים בראשית סימן א׳ · ואם תהיינה לו שתי תיבות לפניו עם שני משרתים הראשון דרגא והשני שופר ישר כמו שתי כתפות חוברות שמות סימן כ״ח · ואם שלשה הראשון שופר ישר והשני דרגא והשלישי שופר ישר גם כן כמו לא מבני ישראל המה ·

וכאשר יבואו שני גרישין ורביע ביחד יהיו על הרוב שני גרישין קודם ורביע אחריו כמו קרבנו קערת כסף אחת · אבל אם לפני הרביע לגרמיה יקדם הרביע לשני גרישין כמו אלה · תולדות יעקב

זוקף · ומצינו רביע קודם שני גרישין אף על פי שאין לפני הרביע פסק אם לאחר השני גרישין יש שני פשטין כגון וברק רדף אחרי הרכב · ומצינו רביע לפני פשט אך אם תסמך לתיבת הרביע מלה זעירא יוסב הרביע לשני גרישין כמו לא ימיש עמוד הענן יומם ׃

שני גרישין

לפניו שלשה והם שופר ישר ותרסא ואזלא · האמת כי לפני הגרישין לעולם לא יבא ישר כי אם בבא שתי מלות זעירות יחד כי אז הראשונה בישר והשניה סמוכה במקף כגון לך אל פרעה בבקר · ופעמים ועל המעט שיבא לפני הגרישין ישר אם יש לבד לפני הגרישין מלה זעירא כי לא יבאו שני גרישין אם לא תהיינה לפניהם שתי תיבות ובכל אחת שתי תנועות · וכאשר יבא טעם הגרישין בגזר האחרון מהתיבה כמו ויאמרו איש אל אחיו אז לא יקדם לפניו משרת כי אם אחד מאלף במקרא · ומצינו שני גרישין לפני תביר אף על פי שאין ביניהם אלא תיבה אחת והוא שתהיה התיבה אשר בה השני גרישין סמוכה עם מלה זעירא כגון אם יקום והתהלך בחוץ · וכן השני גרישין לפני פשט ואין ביניהם אלא תיבה אחת · וגריש לא יבא אלא בתיבה אשר טעמה מלעיל כמו וישב וירד · ואם יהיו שני משרתים לפני הגריש הראשון יהיה תרסא והשני קדמא · ואף שיקדמו לו משרתים רבים הנה אלו השנים הם הקרובים לו והרחוקים שופרות ישרים ·

ולפעמים יבא גריש לפני פשט ואין ביניהם אלא תיבה אחת אשר בה השופר הפוך כגון ועשית לאהרן ולבניו ככה שמות סימן כט ·

ולפעמים ביניהם שתי תיבות כמו ותלך יד בני ישראל שופטים

סימן ד ׃

זקף גדול

אין לו משרת לפניו לעולם ולפיכך יבא לפעמים בראש הפסוק כמו לזבולון · והטרחא יבא אחריו על הרוב כמו ירגזון יריעות ארץ מדין חבקוק סימן ג · ולפעמים תביר כמו איש אשר רוח אלהים בו בראשית מא ׃

פשט

הנה קצת אנשים דברו ממנו בקצרה ואמרו אם למעלה ממנו תיבה אחת יהיה בה שופר מהופך

ואם

ואם שתים בראשונה קדמא ובשניה שופר מהופך · האמנם אם הראשונה מלה זעירא או מלעיל תהיה בישר והאחרת בהפוך כמו אלה פקודי המשכן שמות סימן לח · ואם אין הראשונה זעירא ולא מלעיל בת שתי תנועות לבד יהיה קדמא והפוך · ואם לפני הפשט יבאו שלש תיבות יהיה שני גרישין כגון וישאל את אנשי מקומה לאמר · ואולם אחרים האריכו בו ואמרו כי משרתיו לפניו הם שופר ישר תרסא קדמא מאריך ושופר מהופך וזה כי אם יהיה המשרת קודם הפשט בגזר האחרון מהתיבה שלו והפשט בגזר הראשון מהתיבה שלו ולא יהיה ביניהם מלעיל ולא מלרע אז המשרת הוא מאריך כמו היתה תוהו בראשית סימן א · ואם יהיה ביניהם מלעיל או מלרע אז המשרת שופר מהופך כמו ויהי השמש לבא בראשית סימן טו · ואם יהיו לו שני משרתים והראשון באות הראשון הנה הוא שופר ישר והשני מאריך או שופר מהופך כמו כי לא ילדה בראשית סימן ל · ואם המשרת בתיבה הראשונה לא יהיה באות הראשון רק באות הנמשך אז המשרת מהתיבה הראשונה יהיה קדמא והשני יונח כראוי לו וסדרו כמו שבת שבתון היא · ואם יהיו לו שלשה משרתים הראשון תרסא והשני לעולם קדמא והשלישי כפי הראוי לו אם מאריך או זולתו כמו הנני מביא את המבול בראשית סימן ו · ואם יהיו לו יותר משלשה משרתים אז הקודמים לתרסא יהיו שופרות ישרים והנשארים כדרכם · וימצא גם כן שופר מהופך משרת לפניו בתיבה אחת אשר לדבוק שתים תיבות במקף יראה כאלו הם תיבה אחת כמו עד שהמלך במסיבו שיר השירים סימן א · וכן שופר ישר ושופר הפוך בתיבה אחת קודם הפשט כמו שהם תבו מדוקרים · וקדמא ומאריך בתיבה אחת קודם כמו המוליכך סוף דברים סימן ח · והנה בששה מקומות ימצאו קדמא ושופר מהופך בתיבה אחת קודם הפשט · ואם יבואו שני טעמי פשט זה אחר זה וביניהם אחד מן הטעמים השוים בנגינתם כגון קדמא אזלא ורביע ושני גרישין אם בין השני פשטין שתי תיבות יהיה שני גרישין כגון אנכי אשלח אתכם וזבחתם ליהוה אלהיכם ואם תיבה אחרת יהיה

רביע ואם שלש קדמא אזלא ׃ ואמנם בטעם השני פשטין נאמר כי כל שיבא על משקל פעל כמו אכל אם יוסיף ואו הרבים כמו אכלו או הא הנקבה כמו אכלה אם יבא באחד מאלו פשט לא יהיה יתיב ולא שני פשטין אלא פשט אחד לבד כי למשך הקמץ די באחד · וכן במשך הצרי כמו ילכו · ושני פשטין לא יבואו כי אם בתיבה שטעמה מלעיל כמו ויאמר וישב וכן אמרו ישבו או אמרה ישבה ודומיהם אף על פי שהם מלעיל לא יבואו לעולם בשני פשטין כי די לתנועות הגדולות שבראשם שצריך להאריך בהם התנועה · ובכלל הפשט על הרוב ימצא בתיבה זעירא והשני פשטין בגדולה · ואחר פשט יבא זקף קטון ואם תהיה ביניהם תיבה אחת לבד מלה זעירא תהיה שופר ישר כמו אתה תהיה על ביתי בראשית סימן מא · ואם שתי תיבות תהיינה שתיהן בשופר ישר הראשון טפל והשני מעמיד ועקר כמו מי יהוה אשר אשמע בקולו שמות סימן ה · ומצינו שני זקפין לפשט אחד ושני פשטין לזקף אחד אמנם זקף בלי פשט ופשט בלי זקף ימצא אחד מאלף · ואם יבא פשט בלי זקף ויבא אחר הפשט אחד מהטעמים השוים בנגינתם כמו קדמא אזלא או רביע או שני גרישין אז יבא אחריהם זקף ׃

זקף קטון

לא יבא לעולם מבלי משרת או מבלי קו בתיבתו אלא אם יקדם אליו הפשט כי אז לא יהיה לו צורך למשרת · והמשרת שלו שופר מכרבל ושופר עלוי · ואם היה המשרת באות הראשון מהתיבה הקודמת שהוא המקום הראוי לקול הנה יקרא שופר מכרבל כמו רגע אדבר בירמיה סימן יח · ואם לא יהיה המשרת באות הראשון הנה יקרא שופר עלוי כמו טפיכם נשיכם וכבר דברנו מהם בארוכה למעלה · ואם יש למעלה ממנו שתי תיבות ובראשונה טעם גדול ויש בין התיבה אשר היא למעלה מהזקף לאות המלה אשר בה הזקף שני מלכים יבא בתיבה ההיא פשט או יתיב אם המלה קטנה ואם אין ותהיה בה הישר לשרת להמשיך עד ההפסק · ומצינו ישר וזקף בתיבה אחת כמו האומרים הכהנים ובעבור אריכות הטעם שהוא באמצע התיבה

יהיה ישר׳ אך אם יבא זקף בלא פשט ובלא ישר ואין אריכות הטעם באמצע תיבה יהיה מראה מקום כי אין זקף בלא פשט או ישר או מראה מקום כמו והשלחן ושמר׳ לך׳ ואחרי הזקף טרחא או תביר׃

טרחא

לא מצינו פסוק בלא טרחא אלא בשלשת הספרים שהם אמת׳ והמאריך הוא משרתו על הרוב מלבד ארבעה עשר מקומות ששרתהו דרגא עם מאריך׳ והמאריך הוא משרת כאשר תבוא לפניו תיבה אחת ואם שתי תיבות תהיה האחת במקף כי לא יבואו שני מאריכים זה אחר זה׳ ולא יהיה המאריך משרת לטרחא ושניהם בתיבה אחת בעינה כי אם בשמנה מקומות׳ ויבא לעולם אחר הטרחא אתנח או סוף פסוק׳ ואם תהיה בין הטרחא לאתנח תיבה אחת זולתי מלה זעירא יהיה בה שופר ישר׳ ואם שתי תיבות שני סונחים בראשונה הולך ובשנית מעמיד׳ הראשון טפל והשני עקר׳ ואם תהיה תיבה אחת בין טרחא וסוף פסוק תהיה במאריך וכן אם שתי תיבות ביניהם שתיהן במאריך וזה על המעט הראשון עקר והשני טפל ופעמים יהיה הראשון עקר והשני טפל בהסמך מלה זעירא עם השני׳ ומצינו לפעמים אתנח וסוף פסוק דבוקים בלא טרחא ביניהם כמו ומראיהן רע כאשר בתחלה ואיקץ׳ ואם יהיו שני טרחות בפסוק אחד הנה אחר הראשונה יבא אתנח ואחר השניה סוף פסוק׃

אתנחתא

לא נמצא פסוק בלא אתנח כי אם בפסוקים קטנים ובשלשת הספרים והמשרת לו שופר ישר אם למעלה ממנו תיבה אחת ואם שתים האחת במקף זולת אחד עשר מקומות שהוא העלוי׳ ולפעמים לבדו דר כמו ויסעו׃

סחפא

ונקרא סחפא כאשר האתנח בראש פסוק כמו ויאמר פני ילכו ויאמר הראני נא׃

תביר

לפעמים לא יהיה שום משרת לפניו כמו אף היא רפאים דברים ב׳ והמשרת שלו לפניו דרגא ובלבד שיהיו ביניהם שלשה מלכים מהנקודות זולת השוא ואם לא יהיה כן יבא מקום הדרגא מאריך כמו ויבא משה שמות סימן יט׳

וְיֵשׁ יוֹצְאִים מִן הַכְּלָל וְהֵם חֲמִשָּׁה עָשָׂר וְהֵם מוּבָאִים בַּמָּסוֹרֶת וְאִם יֵשׁ פְּסֵק בֵּין שְׁתֵּי הַתֵּיבוֹת אָז יָבֹא הַדַּרְגָּא אֲפִילוּ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה מְלָכִים כְּמוֹ וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה׃ וְלִפְעָמִים יָבֹא הַמַּאֲרִיךְ וְהַתְּבִיר אֲפִילוּ בְּתֵיבָה אַחַת בִּתְנַאי זֶה שֶׁלֹּא יִהְיֶה בֵּינֵיהֶם כִּי אִם שְׁוָא לְבַדּוֹ כְּמוֹ וְיִשְׁבְּרוּ וְאִם יָבוֹאוּ שְׁתֵּי תֵּיבוֹת לִפְנֵי הַתְּבִיר תִּהְיֶה הָרִאשׁוֹנָה קַדְמָא וְהַשְּׁנִיָּה דַּרְגָּא אוֹ מַאֲרִיךְ׃ וְכַאֲשֶׁר לְפָנָיו יִהְיוּ שְׁלֹשָׁה מְשָׁרְתִים הִנֵּה הָרִאשׁוֹן תַּרְסָא וְהַשֵּׁנִי קַדְמָא וְהַשְּׁלִישִׁי דַּרְגָּא כְּמוֹ אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּמִדְבַּר סִימָן ג׳ אוֹ בְּאֶמֶת תַּרְסָא קַדְמָא אוֹ מַאֲרִיךְ׃ וְאִם לְפָנָיו אַרְבָּעָה מְשָׁרְתִים הָרִאשׁוֹן מוּנַח וְאַחַר הַשְּׁלֹשָׁה הַנִּשְׁאָרִים׃ וְכֵן לִפְנֵי הַתְּבִיר אִם תִּהְיֶינָה שְׁתֵּי תֵּיבוֹת לְבַד מִלָּה זְעִירָא יִהְיֶה שְׁנֵי גְּרִישִׁין כְּמוֹ וַיִּתְּנֵהוּ לְהָמָן בֶּן הַמְּדָתָא׃ וְכֵן הַתְּבִיר הַבָּא אַחַר פַּשְׁט וְזָקֵף אִם יֵשׁ שְׁתֵּי תֵּיבוֹת בֵּין זָקֵף לַתְּבִיר יִהְיֶה שְׁנֵי גְּרִישִׁין כְּגוֹן וַיֹּאמֶר הָמָן בְּלִבּוֹ לְמִי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ׃ וְכֵן אִם תִּהְיֶינָה שָׁלֹשׁ תֵּיבוֹת גַּם כֵּן יִהְיֶה שְׁנֵי גְּרִישִׁין כְּגוֹן וַיִּקַּח יִתְרוֹ חוֹתֵן מֹשֶׁה׃ וְאִם תִּהְיֶינָה אַרְבַּע תֵּיבוֹת חוּץ מִמִּלָּה זְעִירָא הִנֵּה הַשְּׁתֵּי רִאשׁוֹנוֹת הָיוּ בְּקַדְמָא אַזְלָא כְּמוֹ וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם׃ וְכֵן אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאַחַר קַדְמָא אַזְלָא אֶלָּא תֵּיבָה אַחַת עַד הַתְּבִיר הִנֵּה יִהְיֶה כְּמוֹ כֵן קַדְמָא אַזְלָא כְּמוֹ וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְהוָה׃ וְאַחַר תְּבִיר יָבֹא מַאֲרִיךְ כְּמוֹ אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ׃

שלשלת לֹא יָבֹא כִּי אִם בִּפְסֵק כְּמוֹ וַיִּתְמַהְמָהּ׃ וַיֹּאמַר׃ וְעַל הָרוֹב הוּא בְּרֹאשׁ הַפָּסוּק וּפְעָמִים שֶׁיָּבֹא בְּאֶמְצַע הַפָּסוּק כְּמוֹ יָשַׁנְתִּי׃ אָז יָנוּחַ לִי׃ וְזֶה בִּשְׁלֹשֶׁת הַסְּפָרִים שֶׁהֵם אִיּוֹב מִשְׁלֵי תְּהִלִּים׃ וּבִכְלַל הַשַּׁלְשְׁלוֹת הֵם מְעַטִּים בַּמִּקְרָא וּמִסְפָּרָם שִׁשָּׁה עָשָׂר עַל פִּי הַמָּסוֹרֶת׃ וְאֵין לוֹ מְשָׁרֵת כְּלָל כִּי הוּא לְבַדּוֹ דַּר וְאָחִיו נֶעְדָּר׃

ולפי שֶׁכְּבָר דִּבַּרְנוּ מֵהַמְּלָכִים דִּבַּרְנוּ מֵהַשִּׁבְעָה מְשָׁרְתִים לְמִי יְשָׁרְתוּ וְאֵיךְ יְשָׁרְתוּ לֹא יִצְטָרֵךְ לְדַבֵּר מֵהֶם פֹּה אַחֲרֵי דְּבָרֵינוּ מֵהַמְּלָכִים דִּבּוּר פְּרָטִי כִּי הָיָה סוֹתֵר וְכֶפֶל הַלִּמּוּד וְלָכֵן נְדַבֵּר לְבַד מֵהַקּוֹצִים׃

יתיב אין לו משרת לפניו רק הוא משרת לזולתו כמו שנאמר · ומדרך היתיב שלא יבא כי אם במלת זעירא בת תנועה אחת כגון את בן כי · או במלה מלעיל בת שתי תנועות כמו ארץ שמן · ואם תסמך אחת מאלו המלות זעירות בת תנועה אחת או מהמלות מלעיל בת שתי תנועות לתיבה אחרת תהיה המלה זעירא פשט והמלה מלעיל שני פשטין כמו והיה מרי חרש בחדשו · ואם שופר מהופך או מאריך קודם לה יוסב היתיב לשני פשטין כגון לא יסור שבט מיהודה ולפשט במלה זעירא כגון אם נא מצאתי חן בעיניכם · ומדרך היתיב שימשך אחריו הזקף אך לא הפשט כי אם בשנים עשר מקומות ׃

שופר מכרבל ושופר עלוי הם משרתים לזקף קטון ולפעמים לאתנח כמו שזכרנו ולא יצטרך להשיבו פה ׃

לגרמיה הוא פסק ממש ונקרא לגרמיה כמו שזכרנו כאשר הוא בין שני ישרים ואחריהם רביע כמו ויהי י בשלשים שנה · ואם שלשה ישרים קודם הרביע יהיה לגרמיה אחד אחר הראשון ולגרמיה עוד אחר השני כמו ויצאי לוט י וידבר י אל חתניו לוקחי בנותיו ובישר אחד ואחריו רביע מצאנו גם כן לגרמיה כמו ליני י הלילה · ואם קודם הישר והלגרמיה תיבה אחת לבד מלה זעירא תהיה במאריך כמו והנה מצרים נוסע אחריהם · ואם יבואו שני ישרים בלי רביע יהיו אז בלי ספק האחד שופר ישר וטפל והשני מעמיד ועקר כמו מאת כל איש אשר ידבנו לבו · ובכלל הישר הוא המשרת הקרוב אליו תמיד ואם יקדם לו משרת אחר יהיה הישר ואם שנים הראשון יהיה מאריך והשני ישר ואם שלשה הראשון יהיה קדמא והשני מאריך והשלישי ישר והלגרמיה גם כן יבדל מהפסק כי לאחר לגרמיה לא תבא לעולם אתנחתא ולא ימצא קרוב אליו מהמלכים לולי ארבעה והם פזר רביע גריש ופשט ועוד כי לגרמיה מחזיק ידי קול הפעל אבל לא כן הפשט ׃

תרין חוטרין לפעמים משרתו דרגא כי הוא קרוב לתביר אך לא חזק כמוהו בשבירת הקול והפסק כמו ויבא

לו

לו יין וישת ׃ ולפעמים משרתו מאריך כמו ויקרא לה נבח בשמו ׃

מאיילא הוא לפעמים משרת לסוף פסוק כמו שנאמר תכף אחר כן ׃ וגם כן יהיה בתיבה אחת עם הקדמא אזלא כמו לדורותיכם בויקרא סימן כב אך לא בסוף פסוק כלל ׃

סוף פסוק משרתו לפניו מאריך לעולם מלבד ה מקומות שמשרתו מאיילא כמו במדבר סימן טו לדורותיכם ובכלל לפני סוף פסוק מאריך וכלבד שתהיה תיבה אחת לבד מלרע זעירא ואם יהיו שנים מאריכים האחד יהיה טפל והשני עקר וזה על המעט מעט ׃ והנה מצינו לפעמים כמו שזכרנו אתנח וסוף פסוק דבוקים כגון שני השבע לקמצים ׃

ואחרי דברינו משמות הטעמים וצורתם ונגינתם וסדרם בכתוב ראוי לנו לדבר בכחם וטרם דברינו בכחם הפרטי נדבר בכחם הכללי ונאמר כי הטעם הוא סימן מורה חין המאמר או הקול או התיבה אם העולה אם הישר ואם המכורבל וזה בהעמדה או בנטייה אל משך המבטא לחיוב הדבור או לתפארתו למיני מוצאיו או לבחינת הוראותיו וזה כי כמו שאין גזר חברה בלי נקודה כן אין קול בלי טעם ׃ ולכן לחיוב הדבור בכל מאמר ותיבה וגזר הברה ימצא טעם מה בהכרח ׃ ואמנם מה שהוא לתפארת המבטא הנה הוא לברוח מכובד וקושי המוצא במלאכת הטיירת האומר להיות נשמע ומתקבל לשומעים ׃ ותועלת מיני המוצא הוא הנאות למדברים ואל מה שיאמרו לפי תנאיהם ותנאי השומעים לשמור נחת הזקנים ופחז הנערים וחלשת ורפיון הנשים דרך משל וכיוצא בזה מתנאי איכות עניני האנשים אשר יהיה הדבור לפי ערכם ׃ ואמנם מה שהוא לבחינת הוראות המאמר זה יהיה בחמשה דרכים בדבוק ופירוד והעמדה במאמר והפסק וסלוק כמו שנבאר ׃

ואמנם הדבוק הוא כאשר תהיינה במאמר שתי תיבות ואלו תהיינה נפרדות יולידו הבנה רעה בדברי המדבר ובדבוקם ייטב הדבור ׃ והמקף הוא המדבק כמו שנזכר בשער שלו בספר הזה ׃ ואמנם

הפירוד הוא כאשר במאמר יהיו חלקים דבקים מונחי האמת בספור
על מתכונתם וזה בתיבה אחת או רבות או מאמרים מתחלפים אשר
בהיותם דבקים יולידו ספק בהבנת כונת המדבר ולכן יפרידום
האחד מחבירו להבין אל השומעים דעת המדבר והוא הנקרא בלשון
רבותינו זכרונם לברכה סירוס באמרם סרסהו ודורשהו כמו ונר
אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל יהוה בשמואל סימן ג כי
האתנח בתיבת שוכב מפריד שלא תדבק תיבת בהיכל יהוה עם שוכב
שלא יראה חו שהיה שוכב בהיכל יהוה רק תיבת בהיכל יהוה עם
הפירוד לפניו שב אל תיבת יכבה והוא טרם יכבה בהיכל יהוה
שמואל שוכב · וכן בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי
בראשית סימן ל"ט כי בתיבת אלי פזר גדול להפריד להשיב אליו לצחק
בי שלא יראה הבאתו לתכלית לצחק בי שהיה דבר זר · והעמדה
היא כשיעסוד המדבר ברוחו כאלו ישים רסן ומתג בפיו להשיב רוחו
בדבור אף כי עדיין לא השלים להניח דבר מכוון · וההפסק הוא
כשגזר מכוון מה בדבורו אבל עדיין הדבור תולה לחבר בו ענין אחר
מתעטף ומתחבר אל הקודם · והסלוק הוא כשהשלים המדבר מה
שברעתו לומר ובכן תהיינה בהפסק העמדות ובסלוק הפסקים
רבים · והנה העמדה תהיה על ששה פנים הראשון כאמרינו בתיבת
אל או תואר אחר כמו יהוה יהוה אל רחום וחנון כי אחרי יהוה
הראשון הפסק וזהו המקל אשר בין השני שמות · והשני כי תהיה
בסוף תיבות שמות או תארים רבים אשר תאות שם העמדה יתרה
כמו ההפסק שיש על יהוה השני שהוא זקף קטון · " והשלישי הוא
כשתבוא לחבר מה שנכתב נפרד וראוי להיות אחד כמו כדרך לעומר
שנכתב בשתי תיבות וראוי להיות אחת · וכן הוא המקף אשר בתיבת
כדרך · והרביעי הוא בתוכחה והקריאה כמו הוי גוי חוטא הוי ארץ
צלצל כנפיים הוי כל צמא שבכלם טעם מפסיק אבל לא הפסק שלם
כי עדיין לא נגזר אומר כלל · החמשי הוא בתמיה ובשאלה כמו
הליהוה תגמלו זאת למה יהוה תעמוד ברחוק כי גם שם טעם מפסיק
אף כי לא נשלם המאמר · והששי הוא כשנראה הדבור גוזר

אומר

אומר אבל עדיין לא נשלמה כונת המדבר כמו נוצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה ששם טעם מפסיק ונראה שגזר אומר בהיות שם הפעל אבל עדיין המדבר תלוי ועומד להדוף בדבורו באמרו פוקד וגו׳ והפסק הוא גור אריה יהודה מטרף בני עלית כי נגזר אומר ונראה דבור שלם אך עדיין תלוי להתחבר אל כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו וכו׳ וזה הפסקו יתר על הראשונים והוא אתנח עד שאפשר שיבא בו סוף פסוק כמו במשל שזכרנו ׳ויהיה בשני פנים׳ האחד במשך הדבור כמו במשל הנזכר והשני בין חלקי הדבור וזה בפסוק אחד כמו ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן כי באמרו ידעתי היה בדעתו להגיר גורל הקטן והכניס בנתיים גם הוא וכו׳ כי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל הפריד בין הדבקים וכן בפסוקים מתחלפים כמו באברהם על ענין ישמעאל׳ ואולם הסלוק הוא כשישלים דבורו לגמרי וזה בסוף פסוק או בריוח שבין הפרשיות ובסוף פסוק יהיה כשידבר בפסוק אחד על ענין אחד ובאחר על ענין מתחלף לראשון ׳הנה אם כן בבחינת הוראות המאמר צריכים טעמים מתחלפים׳ ובכלל הטעמים מהם להמשיך הדבור ומהם להעמיד הדבור ומהם להסב הדבור ולתלותו׳ ואמנם אשר הם להמשיך הדבור הם השופרות והמאריך וירח בן יומו ויתר המשרתים ומאיילא עמהם כי הם משרתים למלכים להמשיך הדבור עד הגיעם׳

והמעמידים הדבור הם ביחוד הפסק והזקפין וטרחא ואתנחתא וסגולה הדומה לאתנחתא בצד מה וביחוד האתנח הוא מעמיד ומפסיק מלבד ההעמדה שלו והסוף פסוק גם כן כי הוא מסלק מכל כל׳ האמת כי לפעמים הסוף פסוק לא יהיה סוף הענין ותכליתו כמו בבראשית סימן כג ויקם ׳שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבולו סביב ומתחיל הפסוק האחר לאברהם למקנה וכו׳ שאליו שב ויקם׳ ובזה הפסוק השני נשלם הענין ולכן טעם הפסק אחר ויקם להפרידו משם ולהדביקו עם הפסוק האחר וכן זולתו מהפסוקים

במקרא ואף שלא רבו ואולי נעשה כן לאורך הפסוק שלא יארך יותר · ונשוב אל ענינינו ונאמר כי הפשט גם כן בכלל המעמידים ובצד מה היתיב אחריו · והמסבבים ותולים הדבור כמעט שיעכבוהו בסבוב הם שלשלת וזרקא ופזר גדול וקרני פרה ותלשא ואזלא ושני גרישין ורביע ותביר ותרין חוטרין · האמת כי הממשיכים והמעמידים והמסבבים הדבור שזכרנו אינם כלם בשוה עושים זה כי קצתם יותר וקצתם פחות כמו שזכרנו למעלה וזהו יותר נראה במעמידים ואף שיעלם בממשיכים וזה כי הפסק הוא במדרגת התחתונה מהעמדה ואף שיקרא פסק כי הזקפים במדרגה עליונה ממנו וטרחא ואתנחתא ביותר מהם והסוף פסוק ביותר ויותר כמו שזכרנו בששה מיני העמדה אשר הפסק היותר חלוש שבכלם ·

וכן בין המסבבים השלשלת הוא במעלה עליונה כי הוא מסבב הקול ומעכב מאד ואחריו בעכוב וסבוב זרקא ואחריו פזר גדול וקרני פרה ואחריו תלשא ואחריו אזלא וגרישין ורביע שהם מנגינה אחת ואחריהם תביר ותרין חוטרין שהן מנגינה אחת · ואם יביט האדם בעין שכלו בנגינתם ימצא כי אין בדברי אלו נפתל ועקש עד שבאלו הטעמים ימצאו החלקים המצטרכים לבחינת הוראות המאמר שזכרנו וביחוד ההעמדה וההפסק והסלוק · ואמנם הדבוק ימצא ביחוד למקף כי לו לדבק תיבות עם הממשיכים והמפסיקים כמו שנזכר בשער שלו המיוחד בזה הספר אשר בעבור זה לא נדבר ממנו בפרטות בין הטעמים כדרך המדקדקים המדברים ממנו ביניהם רק בכללות אומר כי המקף לא יבא כי אם בתנועה גדולת שהיא מהאמות וצריך שיהיה בינו לטעם המלה שאחריו אות נראית כמו נון ואין עוד · ולפעמים יבא בתנועה שפלה וזה כשתהיה המלת שאחריו מלך ושוא ומלך ובמלך האחרון טעם גדול כמו ואם יתקפו האחד · ואמנם הפירוד ימצא לזקף גדול ולאתנח ביחוד כמו שהמשלנו למעלה וגם לקצת המפסיקים אם יובט היטב במקרא ולאהבת הקצור לא נדבר מהם יותר בזה המקום וזה יספיק בכח הטעמים הכללי ׃

ואולם

ואולם בכחותיהם הפרטיים נאמר כי השלשלת כחו המיוחד לו עם הרמת הקול ההוא וסבובו מאד ואיחורו להשמיע לקורא ולהבינו איחור ועיון בדבר ולכן לא יבא כי אם בפסק ובתיבות מיוחדות בלתי מדובקות ותמוכות לזולתן כמו ויתמהמה · וימאן כי הוא לבדו מבלי תיבה אחרת משמיע כונת המדבר ואין צורך לזולתו ומעיר על העיון בו · והם ששה עשר בכל המקרא לא יותר על פי המסורת ׃

זרקא כחו המיוחד לו להשמיע גם כן לקורא ולהבינו עם הרמת הקול וסבובו באחרונה בקצרת סבובים עשיית פעולה מן הפעולות רשומות · ולא יהיה לבדו כשלשלת רק יצטרך אל מאמר קטן מחובר משם ופעל אשר יגזור בו המדבר אי זה דבר רשום ופעולה רשומה ואז יהיה בו הזרקא בקצה הראשון בתיבה מן התיבות שלו אם שם ואם פעל ובקצה האחרון תהיה הסגולה אשר היא המפסקת וחותמת כונת המאמר בקצרה כמו ויעש אלהים את הרקיע ולישמעאל שמעתיך ולפעמים משתי שמות בלי פעל כמו ואת הצפור החיה וזה על המעט · ואף שלפעמים משרת ביניהם כמו שזכרנו מכל מקום העקר במאמר הם הזרקא והסגולה ׃

סגולה כחה המיוחד לה להפסיק אחרי הזרקא בחתימת המאמר ההוא הקצר · ולא ימצא זה הטעם כי אם אחרי הזרקא כמו שאמרנו כאלו היא תכלית הזרקא וסגולה לו ולבדו ולכלו ולכל עת אשר הוא גורר הסגולה במלאכת ההגיון ׃

פזר גדול כחו המיוחד לו עם הרמת הקול למעלה ויציאת קול אחר מן הצד לזרז לקורא ולהעירו על תיבה אחת לבד שהיא עקר המאמר כמו החיה הרומשת אשר שרצו המים כי הפסק קודם הרומשת ועליו הפזר שיורה שהוא עקר זה הפסוק וראוי להביט בו בעין השכל · וכן ויאמר להם צאו לערי יהודה שהפזר על ויאמר שהוא עקר הצווי ההוא ׃

קרני פרה כחו בכח הפזר ונקראו שני פזרים כמו שזכרנו ׃

תלשא כחו המיוחד לו עם הרמת הקול וסבובו באחרונת בסבוב אחד לבד לזרז לקורא לעיין בתיבה ההיא אך לא כל כך בזריזות והערה שיעשה בפזר כמו הרומשת אשר שרצו המים כי פזר הרומשת העיר שעקר הענין בתיבה ההיא וראוי להביט בה והתלשא או התרסא כי משפטם אחד בזה שעל אשר מעיר על ביאור מיוחד לתיבת הרומשת עם קול לא כל כך גדול ולא כל כך מתון כפזר · וכמו צאו לערי יהודה וקבצו מכל ישראל כסף כי אחרי הקרני פרה על יהודה התרסא על וקבצו בא להעיר על דבר מסוגל במתינות מה וכן בזולתם · ואף כשהוא בלי פזר לפניו בא להעיר על זה ואם תבקשנו תמצאנו · האמת שהמתינות ההוא אינו גדול כמתינות הזרקא ולכן אין לו כי אם סבוב אחד ובזרקא יותר מאחד וכמשפטו וכחו משפט התרסא עם מעט הפרש ביניהם כי נגינתם שוה כמו שזכרנו ולכן לא חששנו בו במשלים :

אזלא כחו המיוחד לו עם הקול גבוה אך לא עם סבוב כלל להעיר על תכלית הפסק כונת האומר המשים בתלשא כאלו הוא נח מזרוז התלשא ומשלים הענין כמו וראה הכהן את הנתק ביום השביעי ויקרא סימן י"ג שהתרסא על וראה ועל הנתק אזלא ועל שביעי רביע שהאזלא והרביע משלימים ענין וראה וכמו וקבצו מכל ישראל כסף שהוא משלים ענין הקבוץ וכן כלם ·

וזה בעצמו יובן מכח השני גרישין והרביע הבאים אחרי התלשא שהם מעירים על זה שהעיר עליו האזלא כי נגינת שלשת אלו הטעמים שוה האמת כי נגינת הרביע יותר חזקה מכלם כמו שאמרנו ולכן כחו רב מכחם במעשה הזה שזכרנו ואף שהוא נקודה ולא קו כי הוא כמדרגת מקבת שנוקבת בחוזק · ולפעמים יהיה אחד מהם לבד אחרי התלשא והתרסא ולפעמים שנים מהם ולפעמים שלשתם כפי צורך הענין על פי כונת בעל הטעמים שדעתו רחבה מני ים ·

ובכלל המאמר שהתחיל בתלשא ישלם עם האזלא והרביע או השני גרישין כמו שהמאמר שהתחיל בזרקא ישלם בסגולה והם לו או כלם או קצתם כסגולה לזרקא וכל זה כאשר יבואו אחרי התלשא או

התרסא

התרסא · ואמנם כאשר יבואו בלעדיו כמו וראה את הנגע ביום השביעי כי בם אזלא ורביע הנה הם מעירים על עיון ומתינות במאמר ההוא הנאמר אך לא כל כך כמו אלו חיה בתיבות ההם תלשא או תרסא כי אין סבוב בראשם ׃

פסק

· כחו ידוע והוא להפסיק הדבור כרסן ומתג בפיו בין השמות שירצה הפסק ביניהם לתכלית מן התכליות וביחוד הרומים כמו יהוה · יהוה · שמואל · שמואל · וכבר דברנו ממנו למעלה בארוכה ודי בו ׃

זקף גדול

כחו המיוחד לו עם הגבהת הקול ביותר עם שני דלוגים חדים להעיר ולזרז על הפסק גדול בתיבה ההיא לעיין ולחשוב בה לבדה מבלי ערוב תיבה אחרת כמו לשמור את דרך עץ החיים כי הזקף גדול על לשמור שיורה הפסק גדול ומתינות בתיבה ההיא ועיון בה ביותר וכמו ואיננו כי לקח אותו אלהים · להבדיל בין היום ובין הלילה · ובכלל הטעם הזה נמצא בתיבות היחידות כאלו היו לבדנה כשלשלת · והנה ההפרש בינו והתלשא תמצאנו בפסוק אחד והוא והנה לא פשה הנתק בעור ומראהו איננו עמוק מן העור כי התלשא על והנה והזקף גדול על ומראהו שיורה הזקף גדול עיון והבטה בו יותר ויותר כי הוא העקר מהענין אם תביטהו בעין השכל ׃

פשט

כחו המיוחד לו עם קול פשוט בהעמדה מה ונטיית מה לשרת לזקף קטן שהוא העמדה גדולה ממנה כמדרגה למדרגת · וצורתו שהוא קו נוטה לצד הזקף קטן יורדת עליו · וכח היתיב בתיבה קטנה כח הפשט בגדולה ׃

זקף

קטן כחו המיוחד לו עם הקול כמעט חתוך בנחיים להיות מפסיק בענינים אך לא תשלום ההפסק בהם כמו שהוא האתנח או סלוק לגמרי כמו הסוף פסוק והוא ידוע כי זה כחו ׃

טרחא

כחו בקול נמוך כאלו נרתע לאחור ונכנע להורות לאות והפסק כאלו הוא יגע ואחר כן יושב ונח

כאשר

כַּאֲשֶׁר יַגִּיעַ בָּאַתְנַח כְּמוֹ בְּשַׁגָּם הוּא בָשָׂר כִּי הַטַּרְחָא עַל תֵּיבַת בְּשַׁגָּם וְהוּא מַפְסִיק מֵחֲמַת הַטּוֹרַח וְאַחַר הוּא נָח בְּתֵיבַת בָּשָׂר ׃

אתנחתא כֹּחוֹ יָדוּעַ כִּי הוּא לְהָעִיר עַל מְנוּחָה עִם אֲנָחָה כִּדְמוּת הַיָּגֵעַ הַיּוֹשֵׁב וְנֶאֱנָח ׃ וְהוּא מוּשָׂם בַּמִּקְרָא בִּמְקוֹם הֶפְסֵק הָעִנְיָנִים הֶפְסֵק יָתֵר עַל יֶתֶר הַהֶפְסֵקִים שֶׁבַּפָּסוּק ׃

תביר כֹּחוֹ עִם שְׁבִירַת הַקּוֹל בִּנְמִיכוּת וְהַכְנָעָה לְהָעִיר עַל עֲנָוָה וּשְׁפָלוּת בְּקוֹל וּבְעִנְיָנִים שֶׁיּוֹרֶה עֲלֵיהֶם הַקּוֹל כְּמוֹ לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם וּכְמוֹ כִּי אֶת שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה וּבְיִחוּד אַחֲרֵי שֶׁקָּדְמוּ לוֹ קוֹלוֹת חֲזָקִים מֵהָאַזְלָא וְהַגְּרִישִׁין וְהָרְבִיעַ אֲשֶׁר מַדְרֵכָם כֻּלָּם אוֹ קְצָתָם לִהְיוֹת קוֹדֶם הַתְּבִיר בְּמִלּוֹת רַבּוֹת אוֹ מְעַטּוֹת וְיִשְׁתַּבְּרוּ וְיֶחֱלְשׁוּ עִם הַתְּבִיר ׃

ובכאן נִשְׁלְמוּ כֹּחוֹת הַטְּעָמִים הַפְּרָטִיִּים כְּפִי יְכוֹלְתֵּנוּ וְדַעְתֵּנוּ הַקְּצָרָה וְאִלּוּ הָיִינוּ יְכוֹלִים לָרֶדֶת לְסוֹף דַּעַת בַּעַל הַטְּעָמִים הָיִינוּ נוֹתְנִים סִבָּה לְכָל פְּרָטֵיהֶם וְלָמָּה זֶה קוֹדֶם זֶה וְלָמָּה זֶה מְאוּחָר לָזֶה וְלָמָּה פַּעַם אַחַת מִשְׁתַּמֵּשׁ מִזֶּה וּפַעַם אַחֶרֶת מִשְׁתַּמֵּשׁ מֵאַחֵר בִּמְכוּוָּן אֶחָד בְּעַצְמוֹ כִּי בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ נִתְדַּלְדְּלָה חָכְמָתֵנוּ הַקְּדוּמָה מֵרוֹב הַגָּלֻיּוֹת וְהַטִּלְטוּלִים וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל לֵב לְעַיֵּין וּלְפַלְפֵּל בְּאֵלּוּ הָעִנְיָנִים הָעֲמוּקִים וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּבִינַת נְבוֹנָיו נִסְתָּתָּרָה ׃ וַיהוָה לְמַעַן רַחֲמָיו וַחֲסָדָיו יְמַהֵר בִּיאַת גּוֹאֲלֵנוּ וִיחַיֵּינוּ מִיּוֹמָיִם וְיִתֵּן לָנוּ לֵב רָחָב לָדַעַת בְּסוֹדוֹת אוֹתִיּוֹת הַמִּקְרָא וּנְקוּדֵיהֶם וְטַעֲמֵיהֶם כִּי מִי שֶׁיְּבִינֵם כָּהוֹגֶן לֹא יִצְטָרֵךְ לְפֵירוּשׁ אַחֵר וְזֶה אֵינֶנּוּ בָּנוּ וְנִגְנַז עַד בּוֹא גּוֹאֲלֵנוּ אֲשֶׁר בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב יָבֹא אָמֵן ׃ וְזֶה שִׁיעוּר מַה שֶּׁרָאִינוּ לְאָמְרוֹ כְּפִי קוֹצֶר דַּעְתֵּנוּ בְּמִסְפַּר הַטְּעָמִים וּשְׁמָם וְצוּרָתָם וּנְגִינָתָם וְסִדְרָם בִּכְתוּב וְכֹחָם ׃ וְהָאֵל יַיְשִׁירֵנוּ אֶל הַנְּכוֹנָה אָמֵן ׃

מַה שֶּׁהָיָה פֹּה וְיִנֵיצִיאָה הָעִיר הַמְּהוּלָּלָה בְּחֹדֶשׁ תַּמּוּז רפ"ג ׃ אֲנִי הוּא הַמְּדַבֵּר הַצָּעִיר מִכָּל בְּנֵי מִשְׁפַּחְתִּי בְּחָק וְנִימוּס קְלוֹנִימוֹס בַּר רַבִּי דָּוִד לְבֵית קְלוֹנִימוֹס ׃